

Oudheden en gestichten van Rhynland, en wel voornamentlijk van de stad Leiden : of beschryving van de kerken, kloosters, en godshuizen, die van tyd tot tyd zoo te Leiden als in Rhynland zyn gesticht ... : getrokken uit de oude handschriften van kerken en kloosters, en uyt veele andere gedenkstukken; ten meesten deele noit in 't licht gegeven

<https://hdl.handle.net/1874/179846>

OUDHEDEN EN GESTICHTEN
 VAN
RHYNLAND,
 En wel voornamentlijk van de STAD
LEIDEN:
 OF

Beschryving van de Kerken, Kloosters, en
 Godshuizen, die van tyd tot tyd zoo te
 Leiden als in Rhymland zyn gesticht:
 benevens een verhaal van haare begiftnis-
 sen, vrydommen, voorrechten, Over-
 sten; mitsgaders van de geleerde of
 roemwaardige Mannen, die te
 Leiden of onder Rhymland ge-
 booren zijn, of gebloeit
 hebben.

*Getrokken uyt de oude Handschriften van Kerken en
 Kloosters, en uyt veele andere gedenkstukken;
 ten meesten deele nooit in 't licht gegeeven.*

Uyt het Latijn vertaald;

En met AANTEKENINGEN opgehelderd;

Door H. V. H.

Met koopere Platen.

BIBLIOTHECA
 CONVENTUS
 MEGENSIS

TE LEIDEN,
 By CHRISTIAAN VERMEY, 1719.

O. F. M.
 WIJCHENS

VOORREDEN

VAN DEN

VERTAALDER.

oo stappen wy dan over tot de *Oudheden* en *Geestelijke Gebouwen* van Rhynland, en byzonderlijk van de stad Leiden. Tot de *Oudheden*, zeg ik, en *geestelijke Gebouwen*; hoewel dat de Schrijver, wiens voortreffelijk Werk wy te vertaalen genomen hebben, voornamentlijk de beschrijving van de geestelijke Gebouwen in 't oog heeft gehad.

Over de nuttigheit, om niet te zeggen de noodzakelijkheid, van zoo een werk willen wy nu den Leezer niet ophouden. Behalven dat wedie nuttigheit in de Voorreden op de *Oudheden van Zuitholland en Schieland*, reeds aangeraakt hebben; zoo durven wy ons, zonder veel redeneerens; wel verlaaten op het oordeel van onpartijdige Liefhebbers. En de greetigheid, met dewelke de reeds uitgegeve deeltjes getrokken zijn, geeft ons geen klein vertrouwen dat dit deeltje ook, zonder veel aanpreekens, wel een plaatsje in de Boekery van de Geleerden zal verkrijgen.

V O O R R E D E N.

Echter moeten wy den Leezer eenig bericht geeven omtrent den inhoud van het Werk, en omtrent de regels, die de Schryver zich zelve voorgeschreeven heeft. Alhoewel dan dat het voornaamste inzicht is geweest, de stichting en eerste opkomst, mitsgaders de verscheide wisselvalligheden, van Kerken en Kloosters te beschrijven, de lijsten van de Pastoors en Vikarissen der Kerken, en van de Oversten der Kloosteren en Abdyen, op te geeven; de oorspronkelijke brieven van de stichtingen en begiftigingen, die het scheenen te verdienen, en zoo veele als 'er te bekoomen waren, op te leveren; en 't aanmerkelijkste, van 't geen haar wedervaren is, uyt allerhande stukken en Schrijvers by een te verzamelen; zoo is echter het wereldlijke niet tenemaal vergeeten.

Wy hebben in de Voorreden op Utrecht al getoont, wat den Schryver bewogen heeft om het wereldlijke niet gansch en geheel voor by te gaan. Wy voegen 'er hier maar by dat hy, zoo wel hier als in de andere stukken, zich gewacht heeft van 't onzekere voor zeker op te geeven; en zich zelve zoo veel mogelijk was gewacht heeft van zich in duistere en onbekende zaken door een bedrieggelyk flonkerligt van een valsche waarschijnlijkheit te laten misleiden. Het gene zeker is, word voor zeker opgegeeven: maar 't geen duister, onzeker, en

V O O R R E D E N.

en eenigzins twyfelachtig is, word om zoo te spreken niet hooger uytgezet, of dierder geveilt, als het inder daad waardig is.

Want, om de waarheit te zeggen, veele zaken raakende de Oudheid van Leiden en van deszelfs gebouwen leggen noch in een diepe duisternis begraven. Hoe heeft menig Schrijver zich zelve uitgeslooft, en alles doorzocht wat 'er te doorzoeken was, om de eerste stichting en opkomst van de Burg uyt te vinden? En nochtans, na zoo veel blokkens en zoekens, blijft de zaak nochein onbekend. Dat Leiden eene zeer oude stad is, en zoo wel by *Ptolomæus* als in het Reisboek van *Antoninus* en in de bekende Reiskaart van *Peutingerus* onder den naam van *Lugdunum* vermeld staat, zal tegenwoordig geen groote tegenspraak lijden: maar wat haar voor de 11 of 12 eeuw, of wat vroeger, in 't wereldlijke en geestelijke wedervaren is; daar van heeft zy geen vaster bewijs, als de andere steden van ons Vaderland.

Gaan wy tot de geestelijke gebouwen over; daar hebben wy omtrent hun' eerste stichting de eige en zelfste schaarsheit, ja volkomen gebrek van oude bewijsstukken. Dat *S. Pieters Kerk*, by voorbeeld, ingewijdt is in 't jaar 1121, word redelijk wel bewezen: maar wie de eerste Stichters en Aanleggers zijn geweest, wanneer het werk begonnen is, daar kunnen wy, by gebrek

V O O R R E D E N.

van oude brieven, zelfs niet eens naar raaden. Ook zoude men zeggen dat zoo eene stad zoo lang niet onvoorzien zal zijn geweest van een kapel of kerkje; en voor het aanleggen en opbouwen van *S. Pieters Kerk*, de eene of andere plaats gehad zal hebben om haaren Godsdienst te pleegen: te meer, nadien 'er te Oestgeest, te Rhynsburg, en in meer andere dorpen, al voor de 9 eeuw Kerken of Kapellen gestaan hebben. Dit gissen wy zoo, en het schijnt geen kleine waarschijnlijkheid te hebben: maar als 't op een bewijzen zou aankoomen, dan zou men wederom verlegen staan.

Even eens is het met *S. Pankras Kerk* op 't Hoogland gelegen. Haare wijding staat op het jaar 1315 aangetekend: maar zy zou haare eerste Stichters, en den tijd van haare opbouwinge, al zoo weinig kunnen aanwijzen als *S. Pieters Kerk*. In dit werk, en by *Orlers*, staat bewezen dat alhier voor *S. Pankras Kerk* een houten kerk, of *berderen kerkje*, heeft gestaan: maar dat is 't al, dat wy daar van weeten. Hoe lang dat 'er dat houten kerkje gestaan zal hebben, by wat gelegendheit en door wien dat het opgetimmerd is, wat voor Harders of Priesters de kerkdiensten daar verricht mogen hebben, en of dit kerkje de eerste en de oudste kerk of kapel van Leiden is geweest; daar van hebben wy al wederom geen enkel woord te zeggen.

En

V O O R R E D E N.

En daar in is de Kerk van O. L. Vrouw niet gelukkiger dan de twee gemelde kerken: wanneer dat zy ingewijdt is, en van eene kapél een Parochiakerk is geworden, kunnen wy met zekerheit zeggen; en staat in 't Werk aangetekend. Wanneer dat die kapel gebouwt mag weezen, daar van is het minste blijk niet te vinden.

Het zoude ons hier wel eens lusten, over de onbeschofte uytgelatendheit en dolligheit van de Beeldstormers te klaagen; dewelke, gelijk *Orlers* (*pag. 92.*) uytdrukkelijk schrijft, alle de geschriften van Kerken en Kloosters verwoest, gescheurt, en vernietigt hebben. Maar klaagen zoude doch niet helpen: en *Orlers*, *Bleiswijk*, en andere Schrijvers, hebben dat beklag al over lang gedaan. En zulke klagten passen misschien beter in den mond van Onkatolijke als van Roomskatolijke Schrijvers.

Dit alles is maar gezeit, op dat de Leezer tegen de onzekerheit van sommige zaken, en het gebrek van de oudste bewijsstukken, als gewapend zy; en niet te klaagen hebbe, als of 'er meer belooft als gegeven wierd. Wy zoeken onze armoede, daar we waarlijk arm en naakt zijn, niet te bedekken: ja durven dezelve, eer dat wy 'er op bevonden worden, wel openbaaren. Geen bescheiden Leezer zal eischen, 't geen niet gegeven kan worden; of van ons willen weeten, dat niemand kan weeten. Hy
* 4 zal,

V O O R R E D E N.

zal, zoo wy vertrouwen, zijn genoeg evenwel wel vinden in zoo veele stukken, die tot noch toe onbekend zijn geweest, en daar *Orlers* te vergeefs naar omgezocht heeft; in zoo veele aanmerkenswaardige zaken en voorvallen omtrent de drie Parochi kerken, die tot noch toe onbeschreven zijn geweest, en hier uyt oude brieven opgegeeven worden; in zoo veele stichtingen van Outaaren, Vikaryen, Broederschappen, enz. die hier wijdloopig, en in grooter getal, beschreven staan: en daar *Orlers* geen enkel woord van gewaagt. En 't zal den Leezer, meenen wy, niet onvermakelijk zijn, onder de stichters van die Outaaren en Vikaryen, de naamen van veele zeer aanzienlijke familien te vinden; welker nakomelingen noch in wezen zijn, en de voornaamste ampten der Stad bekleeden. En het zal die Nakomelingen, en de Leezer zelf, misschien niet weinig opwekken, dat hunne voorzaaten zoo veel yver getoont hebben tot het voortzetten van den Goddelijken dienst; en zoo rustig zijn geweest om alles, wat tot het beoeffenen van den zelve dienst behoorde, op het ruimste te bezorgen.

Ik spreek nu niet van de Pastoors en Regenten der gemelde Parochi kerken; mitsgaders van de Kommandeurs; en van de Proosten, Dekens, en Kanonnikken van S. *Pankras* Kapittel; dewelke hier nauwkeuriger op:

V O O R R E D E N.

opgegeeven worden als elders ; en dikwils ook uit de beste familien genomen zijn geweest. Ik zal maar zeggen dat hier omtrent *S. Pankras* Kapittel, en omtrent de meeste Kloosters , ja omtrent de Gasthuizen en zoogenaamde Hofjes , verscheide omstandigheden beschreven of nader opgehelderd staan ; dewelke elders te vergeefs gezocht zouden worden. Het is waar dat de Schrijver over al niet even gelukkig is geweest ; en dat hy van eenige Kloosters en Kapellen zoo veel byzonders niet gevonden heeft. Maar wy mogen hoopen dat een ander, door zoo loffelijk een voorbeeld aangemoedigd , ook om zoo te spreken eens huiszoeking zal doen ; en zijne oude en half verstikte pampieren wel eens zal willen doorsnuffelen. Misschien zit 'er meer versteeken als men weet ; en 't geene nu met zoo groote en vergeefsche moeite opgezocht is, zal misschien van zelfs noch in handen vallen. Zoo neen, zal het echter geen kleine troost voor de Liefhebbers zijn , dat veele Kerken en Kloosters, ja de voornaamste Abdyen van Rhyndland, hier al vry omstandig opgehelderd staan.

Want na dat Leiden afgehandelt is, stapt de Schrijver tot de dorpen en geestelijke gebouwen van Rhyndland over: en brengt, aangaande de Oudheden van Kerken en Abdyen, verscheide zeer aanmerkelijke stukken voor den dag, deden keurigen Leezer

V O O R R E D E N.

niet onsmakelijk kunnen voorkoomen. Hoe-
wel dat de Abdy van Rhynsburg door ee-
nige Schryvers, en voor al door den nauw-
keurigen Heer *Pars*, vry wel opgehelderd
was; zoo zal men hier noch verscheide za-
ken en gedenkstukken vinden, die de ge-
melde Schrijvers niet gehad of overgeella-
gen hebben. Van de vermaarde Abdy van
Leeuwenhorst, van de Kloosters te Noort-
wijk en te Warmond, en byzonderlijk van het
Klooster Mariënpool, ik zegge van hunne
Stichtinge, begiftinge enz. word hier uit ou-
de stukken een omstandig bericht gegeven,
dat tot noch toe door niemand is gedaan. De
Priory of het Klooster te Heemstede, daar
niemand als ter loops van gesproken heeft,
staat hier als in zijn volle glans. De *auten-
tyke fondaatzi-brief*, verscheide begiftrigin-
gen, voorrechten aan 't zelve verleend, en
schier alles wat men tot een omstandige be-
schrijving zou willen vereiffchen, koomen
nu eerst voor den dag. Eindelijk, om al-
les met een woord te zeggen, wy hoopen
en vertrouwen dat de Leezer voldaan zal
zijn: en dit is 't eenigste dat wy beoogen.

Maar eer dat we deze Voorreden sluiten,
hebben wy noch iets van de Oude Schou-
ren, Burgemeesters, en Schepenen der
stad Leiden, te zeggen: want, hoe wel dat
wy 't meest op 't geestelijke gemunt hebben;
zoo hebben wy reeds gezegt, en de Leezer
zal 't wel merken, dat wy het wereldsche,
voor-

V O O R R E D E N.

voornamentlijk in zaken die andere over 't hoofd gezien hebben, niet tenemaal vergeeten. Vermits dan de meergemelde Burgemeester *Orlers*, in zekere lijst die by hem te leezen staat, zeer weinige *Schouten*, *Burgemeesters*, en *Schepenen* opgeeft; zullen wy hier een wijdloopiger lijst van 't jaar 1351 tot het jaar 1573 agter aan laten volgen; die ons van een voornaam Liefhebber ter hand is gestelt. En wy twyfelen niet of het zal den nazaaten een soort van blijdschap en vermaak zijn, de naamen van hunne Voorouders op zoo een aanzienlijken naamrol te leezen.

By gelegendheit van de Burgemeesters moet ik ook een woord omtrent het aanstellen van de Burgemeesters en Schepenen zeggen. De Heer *Orlers* *, van de Burggraaven spreekende, geeft wel te kennen dat ze het recht gehad hebben om den Schout aan te stellen: maar van het aanstellen van Burgemeesters en Schepenen gewaagt hy geen enkeld woord. Echter meen ik vaste bewijzen te hebben dat de Burggraaven dit recht bezeten en langen tijd in 't werk gestelt hebben. Hier nevens de woorden zelfs van *Henricus Thaborita* †, uyt de Latijnsche taale overgezet: *De Hartog (Johan van Beyeren) te Leiden zijnde, heeft zich aan de voorwaarden van de vre-*

* Beschryv. van Leiden pag. 86.

† Apud Ant. Matth. in Dedicat. Chronici Brabant.

V O O R R E D E N.

de niet gehouden; maar heeft den Burggraaf gedwongen, om van het rechtsgebied over de stad af te stappen: en hy (de Burggraaf) heeft niets binnen Leiden behouden, behalven de Burgt en de Gruittol, voor zich zelven en voor zijne nazaaten. Want te voren had hy den Schout van de stad, en ook 4 Burgemeesters en 7 Schepenen, aangesteld. En toen heeft Hendrik, de oudste zoon van den Burggraaf Philips, die met den Hartog tegen zijnen vader en tegen de stad geoorlogt had, ook afstand van dat alles gedaan; zoo als de brief, die daar over gemaakt is, uytwijst. Niet lang daar na heeft de gemelde Hendrik zijnen vader uyt de heerlijkheit van Wassenaar verdreeven, enz.

Dit is echter zoo niet te verstaan, dat de Burggraven het gemelde recht, tot de tijden van Jan van Beyeren toe, altijd bezeeten zouden hebben. Om dit te verstaan, dient de zaak wat hooger opgehaald. *Christina*, de dochter van den Burggraaf *Jakob*, stond onder de voogdy van Graaf *Willem II*: welke *Willem* het rechtsgebied over Leiden, 't welk de Burggraven te voren vry en onafhankelijk bezeeten hadden, aan *Diderik van Kuik*, *Christinaas* Gemaal, te leen heeft opgedragen. Of hy dat met recht of onrecht gedaan heeft, zal ik daar laten; hoewel dat * *Bokkenberg* het duidelyk genoeg als eene ongerechte zaak doet gel-

* *Prisci Batav. & Frisæ Reges* pag. 127.

V O O R R E D E N.

den. Op den zelfden voet heeft de Burggraaf *Hendrik, Christinaas* zoon, zijne goederen te leen ontvangen van *Floris V.* Maar *Philips III*, Heer van Wassenaar en Burggraaf van Leiden, dewelke van groot aanzien en vermogen by de Graven was, en daar door het hart wat hooger droeg als wel betaamde, had een open brief, diemet 's Graven Zegel bezegelt was, door haastigheid aan stukken gescheurt. † Daar op wierden hem alle zijne voorrechten, zelfs het rechtsgebied over Leiden, 't welk hy van *Willem IV* te leen ontvangen had, door *Willem V* in 't jaar 1356 afgenomen. Doch dit rechtsgebied over Leiden, en de aanstelling van de Magistraat, is in 't jaar 1399 wederom gegeven aan *Philips IV*; dewelke eerst in ongunst by Graaf *Aalbert* geraakt, door zijne trouwe en vroomde daaden een van *Aalberts* voornaamste gunstelingen is geworden. Of hy en zijne Voorzaaten in dit aanstellen van de Majestraat alleen te zeggen hadden; dan of die aanstelling tusschen hen en de Graven gesplitst was, daar willen wy niet in treden. Maar alzoo gemelde *Philips* naderhand de party van Vrouw *Jacoba* met grooter trouw als geluk verdedigde, en genootzaakt wierd de stad Leiden aan *Jan van Beyeren* over te geeven, wierd hy, gelijk we reeds verhaalt hebben, door den zelven

V O O R R E D E N.

*Jan van Beyer*en gedwongen van Burggraafschap, van rechtsgebied over Leiden, en van meer andere voorrechten, door een plegtigen brief af te staan. 't Hielp zijnen zoon *Hendrik* niet, dat hy met zijnen broeder een dappere voorvechter van *Jan van Beyer*en was, en zelfs de wapenen tegen zijnen vader had opgevat. Hy moest het Burggraafschap zoo wel missen als zijn vader: en *Jan van Beyer*en toonde dat hy grooter zucht had om zijne vyanden te drukken, als om zijne vrienden en voorstanders te beloonen.

Wat de vordere stads-zaken belangt, die zijn buiten het bestek van het tegenwoordige Werk: en daar omtrent zullen *Orlers* en *S. van Leeuwen* beter te passe koomen. Het zelve zeg ik van de Straaten, Grachten, Bruggens, mitsgaders van de vermakelijke gelegendheit der stad Leiden; van de vruchtbaarheid en vermakelijkheid der omleggende landsdouwen, en wat vorder tot lof en luister van Leiden kan dienen. Zodanige beschrijvingen, waar aan menig Schrijver zijne welsprekendheit te koste gehangen heeft, zouden in dit Werk niet te passe koomen.

Ik heb voor 't leste maar aan te merken dat op de Middellstegraft omtrent de Groene-steeg, aan de zuidzijde, voor dezen ook een geestelijk Gebouw gestaan moet hebben. Dit geeft voor eerst het muurwerk
van

V O O R R E D E N.

van zeker huis, aldaar staande, genoeg te kennen. Ten tweede, vinde ik in eenen Schepen-brief van 't jaar 1439. dat de middelste Graft den naam plagt te draagen van *S. Joisten* Graft: waarschijnlijk om dat 'er zoo eene kapél of klooster gestaan zal hebben.

Noch willen wy ten dienste van den Lezer hier eenen brief van Graaf *Aalbert* laten volgen, om te toonen wanneer dat de Weg van Leiden op Oestgeest is geleit:

ALBERT, *by Godts genade Palensgrave opten Rhyn &c. laten weeten onsen Bailliou ende onsen hogen Hiemraet van Rhynlandt, dat wy uw in voorleden tyden geschreven hebben om eene wech te keuren die strecken zoude van onse poerten der stede van Leyden onder Pudekenpoel tot aen de Gheest, daer wy off verstaen dat noch niet geschiet en is, waerom wy uw ontbieden ende bevelen ernstelick dat ghy daer eenen wech ordonneert soo ghy eerst moget, wel gespecken met sant, op ter geenre kost die uw dencken zal datter mede gebaet mach wesen en daer eenen yegelyck zyn houffslach off geeft, dien te houden en bewaren diet schuldig is te doen. Dit en laet niet alsoo lieff als wy uw syn: want wy des niet meer vervolcht en willen wesen. Gegeven in den Hage opten anderen dach in Maerte in 't jaer ons Heeren M CCC XCIV, na den loop van onsen Hove.*

Wat

V O O R R E D E N.

Wat onze Aantekeningen belangt, die wil ik den Leezer met geene opgepronkte redenen aanpreken. Op dezelve roemen wil ik niet; en 't zoude ook niet passen. Verachtelijk daar van te spreken zoude ook gekkelyk staan; want, indien ik 'er zoo een slecht gevoelen van had, dan had ik beter 't huis gebleeven. Ik zal maar zeggen dat ik noch verscheidene gedenkschriften, raakende de Kerken, Kloosters, Vikaryen, enz. bekomen heb, dewelke op hunne plaats te pas gebragt worden: en dat ik mijn beste gedaan heb om het Werk door veelerhande Aantekeningen aangenaamer te maaken; de oudheden van ons Land: als het pas gaf, op te helderen; verscheidene gebruiken van den ouden tyd, die den Leezer niet verdrietig zullen vallen, op te haalen; en misbruiken aan te wyzen: eindelijk het zoo te beschikken dat de Leezer, die met de stichtingen van kerken en kloosters niet gedient mogt weezen, evenwel stoffe genoeg zoude vinden, om zijne nieuwsgierigheid te voldoen.

Hier nevens dan de Lijst der Schouten, Burgemeesteren, en Schepenen, die ons gunstiglijk ter hand is gestelt door den Heer en Meester *Cornelis vander Maarsche*, zoo als hy dezelve uit oude brieven en gedenkstukken heeft uitgetrokken.

VOORREDEN.

N A A M E N

Van de Schouten, Burgemeesteren en Schepenen der stad Leiden.

Anno 1351 *Schout*
Hugo van swieten.

Schepenen
Jan vranks willeboortsz
Jan pieters,
Willem willems;
Jan hugens;
Jan gerrits;
Dirk van hoeke.

1363 *Schout*
Hugo van der hant.

Schepenen
Geraert ryswyc,
Isbrant raetaars;
Michiel geraarts,
Philips jans,
Willem van voirburg,
Hugo niclaes ryburgsz.
Pieter huygens.

1391 *Schepenen*
Foppe dircs,
Floris Heerman.

1394 *Schepenen*
Bertelmeeus ymmensz.
Harmen jansz.

1411 *Schepenen*
Foppe dircksz.
Floris heerman.

1413 *Schepenen*.
Jan vos reverfen,
Hugo martynsen.

1415 *Schepenen*
Foytgen jansz.
Coppe dircksz.

1433 *Schout*
Dirc van oestigen * wil- * misschien
lemfz. oestgeest.

Burgemeesteren
Weranbant jansz.
Floris van buschhufen,
Simon vveric dircz.
Ghysbert van swieten.

Schepenen
Floris paedzun,
Gheryt van oestgeyft,
Willem heerman,
Claes claesfz van noortich;
Aelwyn dirxfz van nu-
veen,
Heynric reyniersz.
Aernt van rollant,
Jan jân evertfz.

1434 *Schout*
Ghysbert van swieten.

Burgemeesteren
Hugo van der hant,
Symon vveric dirxs,
* * Arent

V O O R R E D E N.

Arent heerman,
Willem van alcmade.

Schepenen

Gheryt van oestgeest,
Arent jan godensz,
Jan heerman,
Jan reynier ghyssbertsz,
Claes claes van noortich,
Arent van rollant,
Jan van den woude,
Lou vander goude.

1435 Schout

Ghyssbert van swieten,

Burgemeesteren

Ysbrant van alcmade wil-
lemfsz,
Heynric reyners,
Jan jan evertsz.
Willem van alcmade.

1436 Schout

Ghyssbert van swieten.

Burgemeesteren

Gheryt van oestgeest,
Jan heerman,
Willem bort, dirc nu-
veenfsz.
Jan jan evertsz.

Schepenen

Heynric paedzensz,
Hugh vander hant pietersz.
Willem heerman,
Pauwels reyns,
Symon vrerixs van swie-
ten,
Jan van den woude,
Jan dirc coenens,
Dirc van der does heyn-
ricfsz.

1437 Schout

Ghyssbert van swieten.

Burgemeesteren

Hugo vander hant,
Jan heerman,
Symon vrederic dirxz,
Floris van buschhufen.

Schepenen

Wermhout jans,
Jacop ryswyc,
Dirc van swieten,
Jacop van sonnevelt,
Willem van alcmade,
Daniel piet bateldsz.
Willem van berendrecht,
Buckel heerman.

1438 Schout

Ghyssbrecht van swieten,

Burgemeesteren

Floris paedzen van son-
nevelt,
Jan caei,
Floris van buschhufen,
Willem van alcmade.

Schepenen

Andries costyns,
Gheryt aernts,
Willem heerman,
Jacob van sonnevelt,
Isbrant van alcmade wil-
le msz.
Heynric reyners,
Jan jan evertsz.
Jan vanden woude.

1439 Schout

Ghyssbrecht van swieten.

Burgemeesteren

Floris paids van sonne-
velt, Ghe-

V O O R R E D E N.

Gheryt van oestgeest,
Willem heerman,
Symon vrederic willemsz.

Schepenen

Aernt jan godens,
Andries coltyns,
Jan van sul claesz,
Heynric paedzens,
Jan reyner ghybrechtsz,
Jan vanden woude,
Jan dirc coenens,
Breukel heerman.

1440 *Schout*

Ghysbrecht van swieten.

Burgemeesteren

Henric paedzens,
Jan jan evertsz,
Jan vanden woude,
Simon vredric willemsz.

Schepenen

Jan caei,
Jan heerman,
Willem kuyfer van bosch-
huyfen,
Ysbrant van alckemade,
Yoeft henrics,
Jacob van sonnevelt,
Aernt van rollant,
Aelbaern van noorde.

1441 *Schout*

Willem kuyfer van Bosch-
huyfen,

Burgemeesteren

Jan heerman,
Ysbrant van alcmade,
Jan van swieten,
Jan jan evertsz.

Schepenen

Geryt van oestgeest,
Willem heerman,
Simon vrederic bartold-
meesz,
Lauwe vander goude,
Jan van noorde,
Willem van leeuwen,
Kerstant nannens,
Dirc van sul jansz.

1442 *Schout*

Willem van boschuyfen,

Burgemeesteren

Jacob ryswic,
Claes van boschhuusen,
Jan van swieten,
Dirc die bruin pietersz.

Schepenen

Wermhout jans,
Aernt heerman,
Ghysbrecht van swieten,
Jacob van sonnevelt,
Jacob geryts,
Jan vander gracht,
Jan henrics,
Jan daniels.

1443 *Schout*

Willem van boschuyfen.

Burgemeesteren

Claes van boschuyfen,
Simon vredric dircsz.
Jan van noorde,
Floris van syl.

Schepenen

Willem kuyfer van bosch-
huusen,
Simon vredric gerits van
swietensz.

V O O R R E D E N.

Dirc vander does heyricsz. 1446 *Schout*
 Dirc ringer dirc nuwe- Symon vredericsz.
 veensz,

Jacop doem, *Burgemeesteren*
 Claes claes willemsz, Jan jan everts,
 Dirc dirc pietersz, Buekel heerman,
 Willem foeitgen van fyl. Kerstant nannens,
 Symon vander woude.

1444 *Schout*
 Simon vredric willemsz.

Burgemeesteren
 Willem van berendrecht, *Scepenen*
 Dirc renger, Ghysbrecht van swieten,
 Willem van boschuysen, Jacob van sonnevelt,
 Floris van fyl. Arent van rolland,
 Pieter die belton,
 Coen van oosterwyk,
 Gheryt hasselaer,
 Florys pieters,
 Gheryt heerman.

Scepenen
 Andries costyns,
 Simon vredric van swieten,
 Dirc coen gerytsz,
 Floris claes willemsz,
 Pieter die bruyn,
 Jan baertout,
 Jan wermbouts,
 Coen van oesterwyc.

1447 *Schout*
 Jan jan poelgeest.

Burgemeesteren
 Ghysbrecht van swieten,
 Symon vrederic willemsz,
 Jan van noorde,
 Kerstant nannens.

1445 *Schout*
 Floris van boschuysen.

Burgemeesteren
 Willem van barendrecht,
 Dirck reynger,
 Dirck nieuweveen,
 Willem van boschuysen.

Scepenen
 Andries costyns,
 Simon vrederic van swie-
 ten,

Dirc cornelis gerritsz.
 Floris claes willemsz.
 Pieter die bruyn,
 Jan barthout hugensz.
 Jan wermbouts,
 Coen van oosterwyc.

Scepenen
 Willem gheryt van oest-
 geest,
 Willem Heerman,
 Joost heynrixs,
 Aernt van rolland,
 Louwe vander goude,
 Pyeter die Bruin,
 Jan hendrixs paidsz.
 Vranc van der Does.

1448 *Schout*
 Jan van poelgeest.

Burgemeesteren
 Jacob ryswyk,
 Aernt van rollant,

Jan

V O O R R E D E N.

Jan van noorde,
Jan herman florysz.

Schepenen

Geryt van oelsteelt.
Jan taex,
Willem heerman,
Jan reyner gysbrechtsz.
Aelbaren van noorde,
Vranc vander does,
Claes pieter pestensz.
Jan van sonnevelt.

1449 *Schout*

Jan van poelgeest.

Burgemeesteren

Willem heerman,
Jacop van sonnevelt,
Aernt van rollant,
Jan dirc coenensz.

Schepenen

Gysbrecht van swieten,
Dirc vander does hein-
ricxsz.

Buekel heerman,
Aelbaren van noorde,
Dirc coen gerytsz.
Florys pieters,
Jan van sonnevelt,
Geryt ryswyc.

1450 *Schout*

Jan van poelgeest.

Burgemeesteren

Willem heerman,
Gysbrecht van swieten,
Louwe van der goude,
Jan van sonnevelt,

Schepenen

Symon vrederic willemfsz.
Jan van noorde,

Kerstant nannens,
Aernt pauwels,
Jan heynric paidsensz,
Vranc vander does,
willem van bosch,
Voppe jans.

1451 *Schout*

Jan van poelgeest,

Burgemeesteren

Gysbrecht van swieten,
Aelbaren van noorde,
Florys pieterfsz,
Vranc vander does.

Schepenen

Jan reyner gysbrechtsz.
Jan van noorde,
Aernt pauwels,
Geryt heerman,
Geryt ryswyc,
Wouter jansz,
Symon paidze pieterfsz.
Paidze pieterfsz.

1452 *Schout*

Deselve,

Burgemeesteren

Jacop van sonneveld,
Jan van noorde,
Florys pieterfsz,
Jan heerman floryfsz.

Schepenen

Jacop ryswyc,
Jan van swieten,
Aernt van rollant,
Buekel heerman,
Symon vander woude,
Jan van sonnevelt,
Jacop van noorde,
Phillips nachtegael.

V O O R R E D E N.

1453 *Schout*

Defelve.

Burgemeesteren

Jan van swieten,
Jan van noorden,
Geryt heerman,
Jan van sonnevelt.

Schepenen

Willem heerman,
Aelbaren van noorde,
Clais clais willemfsz.
Symon vander woude,
Vranc vander does,
Symon paidze pieterfsz.
Geryt van werve,
Willem vos janz.

1454 *Schout*

Jan van swieten,

Burgemeesteren

Louwe vander goude,
Kerstant nannens,
Symon van der woude,
Jan van swieten,

Schepenen

Jacop ryswyc,
Clais clais willemfsz.
Vranc vander does,
Geryt ryswyc,
Jacop van noorde,
Florys van alcmade,
Florys heerman,
Huge van swieten.

1455 *Schout*

Defelve,

Burgemeesteren

Heynric reyners,
Buckel heerman,
Clais clais willemfsz.
Symon vander woude,

Schepenen

Gysbrecht van swieten,
Aernt van rollant,
Dirc van syl janz.
Jan heerman floryfsz.
Geryt ryswyc,
Geryt mouveryns van ley-
den,
Dirc van noorde,
Jacop van alcmade heeren
willemfsz.

1456 *Schout*

Defelve,

Burgemeesteren

Jacop van sonnevelt,
Buckel heerman,
Aelbaren van noorde,
Geryt ryswyc.

Schepenen

Willem heerman,
Joost heynrics,
Symon vrederic bartel-
meesz,
Dirc van syl janz,
Florys pieterfsz,
Pieter die bruyn,
Jacop van alcmade hee-
ren willemfsz,
Jan clais willemfsz.

1457 *Schout*

Defelve.

Burgemeesteren

Willem heerman,
Joest heynrics,
Jacop van sonnevelt,
Jan dirc geryt montfois-
densz.

Schepenen

Jacop ryswyc,

Lou.

V O O R R E D E N.

Louwe vander goude,
Dirc van der does heyn-
ricfz.

Geryt heerman,
Simon paidze pieterfz,
Paidze pieterfz.
Jacop van noorde,
willem bort.

1458 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Florys pieterfz.
Jan van sonnevelt,
Jan dirc geryt montfoir-
densz.
Pieter van swieten,

Schepenen

Symon vredric bertel-
meefz,
Aelbaren van noorde,
Willem van leeuwen,
Dirc van zyl,
Symon van woude,
Florys heerman,
Nanne paidze,
Willem van swieten.

1459 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Florys van fyl,
Jan heerman,
Paedze pieterfz.
Pieter van swieten,

Schepenen

Dirc vander does heyn-
ricfz.
Buckel heerman,
Kerstant nannens,
Geryt ryswyc,

Jacop van noorde,
Willem bort,
Ewout pieters,
Aernt aernt pouwelsz.

1460 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Willem heerman,
Jacop van sonnevelt,
Paedze pieters,
Huige spruit.

Schepenen

Jacob ryswyc,
Aelbaren van noorde,
Willem foeitgen van fyl,
Symon vanden woude,
Gheryt heerman,
Symon paedze pieterfz.
willem bort,
wouter ysbrantsz.

1461 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Jacob van sonnevelt,
Buckel heerman,
Jacop van noorde,
willem van swieten.

Schepenen.

Dirc van fyl jansz.
Clais clais willemfz.
willem van boschuysen,
Florys pieterfz,
Florys heerman,
willem van oestgeest,
Jorys pieterfz,
Symon van noorde.

VOORREDEN.

1462 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Symon vanden noorde,
Jan van sonnevelt,
Jacop van noorde,
Pieter van swieten.

Schepenen
Dirck van syl jansz,
Clais clais willemfz,
Geryt heerman,
Geryt ryswyc,
Symon paidze pieterfz,
willem bort,
Clais van leyden,
Jan van den woude.

1463 *Schout*
Jan van swieten.

Burgemeesteren
Florys heerman,
Jan dirck geryt montfoir-
densz.
Pieter van swieten,
Jan van woude.

Schepenen
Jacob ryswyc,
willem heerman,
Aelbaren van noorde,
willem foeitgen van syl,
willem jacobs,
Jacob vink,
willem vander does,
Jan arent pauwelsz.

1464 *Schout*
Jan van swieten,

Burgemeesteren
Jan heynric paedzensz.
Florys pieterfz.

Geryt heerman,
Jan dirck geryt montfoir-
densz.

1465 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Buekel heerman.
Jan heynric paidzensz.
Heer adriaen van poelgeest
Adriaen van swieten.

Schepenen
Aernt heerman,
Dirck van syl jansz.
Geryt ryswyc,
Symon paedze,
willem bort.
willem jacobs,
willem van der does,
Dirck hugens vander burch,
Mr. Philips codde.

1466 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Jan van sonnevelt,
Pieter van zwieten,
Adriaen van poelgeest,
Heer willem van bosch-
huysen die jonge.

Schepenen
Aernt heerman,
Dirck van syl jansz.
Willem van boschuysen,
Hugo spruyt,
Jan arent pauwelsz.
Clais mast,
Clais jan claisz.
Geryt van sonnevelt.

VOORREDEN.

1467 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Floris van boschuysen,
Simon vanden woude,
Floris heerman,
Pieter van swieten.

Schepenen
Geryt heerman,
Geryt ryswyc,
Voppe jansz.
Huge spruyt,
Jan van woude,
Jan aernts,
Geryt van sonnevelt,
Heynric vander laen.

1468 *Schout*
Defelve,

Burgemeesteren
Floris heerman,
Willem vander does,
Mr. Philips philips codde,
Jan van sonnevelt die jon-
ge.

Schepenen
Dirck van fyl jansz.
Jacop van noorde,
Aernt aerntsz.
Claes van leyden,
Jan vanden woude,
Geryt van sonnevelt,
Jan vander laen,
Geryt buytewech.

1469 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Jan van sonnevelt,
Willem van swieten,

Willem vander does,
Willem van boschuysen,
Florisz.

Schepenen
Dirck van fyl jansz.
Geryt heerman,
Paedze Pieters,
Jacop van noorde,
Willem van oestgeest,
Jan aernt pauwelsz.
Heynric vander laen,
Clais jan paidzensz.
Clais van leyden.

1470 *Schout*
Jan van swieten.

Burgemeesteren
Aernt heerman,
Floris pieters,
Huge spruyt,
Willem van boschuysen
florisz.

Schepenen
Coen van oosterwijk,
Clais jan claisz.
Jan vander laen,
Jan van sonnevelt die jon-
ge,
Adriaen van myen mar-
tynsz.
Vranc willems,
Pieter bouwens,
Jacop heerman.

1471 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Florys pietersz.
Geryt heerman,
Geryt van sonnevelt,
Dirck van poelgeest.

V O O R R E D E N.

Schepenen

Dirc van fyl jansz.
Geryt ryswyc,
Jacop van noorde,
Floris heerman,
Ewout pieters.
Jan aernt pouwelsz.
Joest vander laen,
Cornelis van zonnevelt.

1472 *Schout*

Defelve.

Burgemeesteren

Willem van bosschuyfen,
Jan heyndric paidzensz.
Adriaen van zwieten,
Dirc van Poelgeest.

Schepenen

Coen van oesterwyc,
Paidze pieters.
Floris heerman.
Jacop vink.
Clais jan claisz.
Vranc willems.
Jacop coop pietersz.
Dirk van bossch.

1473 *Schout*

Defelve.

Burgemeesteren

Willem van bosschuyzen,
Floris heerman,
Pieter van swieten,
Pieter jan martynsz.

Schepenen

Arent heerman,
Coen van oesterwyc,
Simon van noorde,

Clais van leyden,
Jan aernt pouwelsz.
Clais jan paidzen,
Willem van bosschuyzen
florisz.
Jacob vander does,
Heyndric paidze.

1474 *Schout*

Defelve.

Burgemeesteren

Aerent heerman,
Jan van zonnevelt,
Jacop vander does,
Pieter jan martynsz.

Schepenen

Florys pieterfz.,
Jacop van noorde,
Heyndric vander laen,
Vranc willems,
Cornelis van sonnevelt,
Pieter van berendrecht,
willem jacop evertsz.
Jan van lochorst.

1475 *Schout*

Defelve.

Burgemeesteren

Hugo van swieten,
Adriaen van poelgeest,
Heyndric vander laen,
Jan van zonnevelt.

Schepenen

Florys van fyl,
Clais de grebber.
Jan van tetroede,
Dirc wouter danelcz.
Jacop van noorde alba-
rensz,

V O O R R E D E N.

Phillips nachtegael phil- lipfz. willem vander graft, jan van berendrecht geryt janfz. jan coninx.	Pieter pieter reymbrantsz. Pieter die grebber, Heynric willems, jan willems die bruyn, 1478 <i>Schout</i> Defelve.

1476 *Schout*

Defelve.

Burgemeesteren

Huge van swieten,
 Florys heerman,
 Diert dircs,
 Heer Florys van alke-
 made.

Schepenen

Geryt heerman,
 jacop vink,
 jan arent pauwelsz.
 Dirc wouter danelcz,
 willem vander graft,
 jan coninx,
 Pieter jans,
 Clais hugen.

1477 *Schout*

Defelve.

Burgemeesteren

Florys van alkemade hu-
 gensz.
 jan coninx,
 Florys van alkemade,
 willem van tyl.

Schepenen

Damnes reyners,
 Geryt lam van beren-
 drecht,
 Pieter jansz van noortich,
 Dirc dircz.

Burgemeesteren

Simon paidze,
 willem van fyl,
 Geryt van poelgeest,
 Adriaen vander bouchorst.

Schepenen

Clais van leyden,
 Clais jan paidzens,
 Pieter janfz. van noortich,
 Pieter die grebber,
 willem claisfz.
 jan mathysz.
 Adriaen vander does,
 jacop van boschuyfen.

1479 *Schout*

Adriaen van swieten.

Burgemeesteren

Florys heerman,
 Geryt ryswyc,
 Simon paidze,
 Bruynink van boschuyfen.

Schepenen

Claes van leyden,
 jan aernt pauwelsz.
 jan van lochorst,
 jacop van boschuyfen,
 Geryt claes die vroede,
 Ghysbrecht mauryns,
 Symon maertyns,
 joest floerysz.

1480 *Schout*

Defelve.

Bur-

V O O R R E D E N.

Burgemeesteren

Florys pieterfz
willem van boschuysen,
Dirc van boschuysen,
Bruyninc van boschuysen.

Schepenen

Geryt claes die vroede,
Mr. joost florysz.
Geryt jacops,
Aernt jansz.
Dirc van werve,
Florys pieters,
Hugo andries,
Claes jan heynricsz.
Goefwyn jans van zeyft,
jan aernt paulsz.

1481 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Florys pietersz.
Cornelis van sonnevelt,
jan coninxs,
Clais hugens.

Schepenen

Symon paidze pietersz.
Floris heerman,
Clais van leyden,
jan aernt pauwelsz.
Heynric vander laen,
Adriaen vander bouchorst,
Geryt die vroede,
Floris pieters,
Dirc van werve.

1482 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Willem van boschuysen
florisz.

jan van lochorst,
jan coninxs,
Gysbrecht van raephorst.

Schepenen

Kerstant nannens,
Geryt ryswyc,
Pieter pieter reymbrantsz.
Dirc van werve,
Florys pietersz.
jan stoop kerstantsz.
bruyninc spruyt,
Cornelis mast.

1483 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

willem van boschuysen
florisz.
Geryt butewech,
Pieter jan martynsz.
Claes jan paidzen.

Schepenen

Florys pietersz.
Geryt ryswyc,
Geryt van zonnevelt,
jan stoop kerstantz,
Dirc engebrechts,
Hobbe Pietersz.
Aernt pieter affelijnsz.
jacob symonsz.

1484 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Clais jan claisz.
Clais jan paidfensz.
Pieter reymbrants,
Bruynink spruyt.

Schepenen

Florys pieters,

V O O R R E D E N.

Geryt ryfswyc,
Simon paedze,
Clais van leyden,
Jan aernt pauwelsz.
Jan conincs,
Aernt pau,
willem herman beukelfz.

1485 Schout

Heer adriaen van fwieten,
ridder.

Burgemeesteren

Claes jan claez,
Heeren floris van alcmade,
ridder.
jacop van boschuysen,
willem heerman florisz.

Schepenen

jan aernt pauwelsz.
jan coninx,
Dirc van werve,
Cornelis mast,
Hobbe pieters,
willem heermans,
Bouwen paidze,
Ghysbrecht vander bouchorst.

1486 Schout

Adriaen van poelgeest.

Burgemeesteren

Geryt van sonnevelt,
Adriaen van bouchorst,
Jan sloop kerstantsz.
willem heerman florisz.

Schepenen

jan aernt pauwelsz.
Heinric paedze,
Dirk dirksz.
Huge andriesz.

Arent pieter affelijnsz.
jacop symonfz.
willem heerman,
Michiel gerytfz.

1487 Schout

Adriaen van poelgeest.

Burgemeesteren

Willem vander does.
Heynric paedze,
Adriaen vander bouchorst,
Willem heerman.

Schepenen

Nanne paedze,
Clais van leyden,
Dirk dirks,
Dirk van werve,
Arent pieters affelijnsz.
Bouwen paedze,
Dirc van honthorst,
Heynric van Alcmade gerytsz.

1488 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Pieter heynric reynersz.
Clais jan claisz.
Jan van lochorst,
Henric paedze,
Jacop heerman.

Schepenen

Simon paedze,
Jan van lochorst,
Dirk dircs,
Jacob van boschuuzen,
Bruynnic spruyt,
Bouwen paedze,
Heynric van alcmade.

VOORREDEN.

1489 Schout
Defelve.

Burgemeesteren
Pieter heynrics,
Clais jan claisz.
Jan van lochorst,
Heer Floris van alcmade
ridder.

Schepenen
Gherit van sonnevelt,
Phillips nachtegael,
Dirc Dircs,
Pieter pieter reymbrantsz.
Bruynnic spruyt,
Willem heerman florisz.
Floris vander bouchorst,
Cornelis jans.

1490 Schout
Defelve.

Burgemeesteren
Jan coninxs,
Heer Floris van alcmade
Ridder.
Jacob van boschuyfen,
Willem heerman.

Schepenen
Claes van leiden,
Gheryt van sonnevelt,
Phillips nachtegael,
Pieter pieter reymbrantsz.
Arent jansz.
Willem heerman florisz.
Jan claes,
Heynric florisz.

1491 Schout
Defelve.

Burgemeesteren
Willem vander does,

Pieter jan martynsz.
Jacop van boschuyfen,
Willem heerman.

Schepenen
Geryt van zonnevelt,
Jan van lochorst,
Dirc dircs,
Aernt jans.
Bruynnic spruyt,
Heynric florisz.
Pieter gysbrechts,
Bruynnic heerman.

1492 Schout
Defelve.

Burgemeesteren
Clais jan claisz.
Willem heerman,
Jacob simons.
Heynric florisz.

Schepenen
Simon paedze,
Jan van lochorst,
Dirc dircs,
Pieter pieter reymbrantsz.
Ghysbrecht vander bouc-
horst,
Bruynnic heerman,
Willem jan coninxs.

1493 Schout
Defelve.

Burgemeesteren
Nanne paedze,
Claes hugens,
Jacob heerman,
Heynric florisz.

Schepenen
Simon paedze,
Pieter jan martynsz.
Dirc dircs,

Pie-

VOORREDEN.

Pieter die grebber,
Aernt jansz.
Heynric van alcmade,
Jan clais,
Dirk simons.

1494 *Schout*
Deselve.

Burgemeesteren
Claes hugens,
Heer Floris van alcmade
ridder,
Jacob van boschuysen,
Bruynnich heerman.

Schepenen
Pieter heynric reynersz.
Clais jan claisz.
Jan coninxs,
Dirc dircs,
Pieter die grebber,
Floris vander bouchorst,
Hugen hugensz. van swie-
ten.
Jan heerman.

1495 *Schout*
Deselve.

Burgemeesteren
jan van lochorst.
Heinrick paedze,
Dirk Dirksz.
Bruynink heerman.

Schepenen
Pieter heinric reynersz.
Phillips nachtegael,
jan coninxs,
jan sloop kerstantsz.
jacop simonsz.
Ghysbrecht van der Bou-
chorst.
jan heerman,

jan van leyden.

1496 *Schout*
Deselve.

Burgemeesteren
Clais jan claes,
jan coninxs,
Dirc dircs,
Floris vander bouchorst.

Schepenen
Pieter die grebber,
Bruininc spruit,
jacop simons,
Gysbrecht vander bouc-
horst,
Heinrik Florisz.
jan heerman,
Martyn roelofs,
Coen van boschuysen.

1497 *Schout*
Deselve.

Burgemeesteren
Cornelis heerman.

Schepenen
Pieter heinric reynersz.
Pieter pieter reymbrantsz,
Huge hugens van swie-
tensz,
jan heerman,
jan van Leyden,
Coen van boschuysen,
Dirk florisz.
jan vander bouchorst.

1498 *Schout*
jacop van boschuysen.

Burgemeesteren
jacop heerman,
jacop simonsz.

Hein.

V O O R R E D E N.

Heinrik florisz.
Goen van boschuysen.

Schepenen
Floris heerman.

1499 *Schout*
jacob van boschuysen.

Burgemeesteren
Nanne paeds,
Huge hugens van swieten,
jan heerman,
Coen van boschuysen.

Schepenen
Phillips nachtegael,
Claes hugens,
Pieter pieter reymbrantsz.
Floris vander bouchorst,
Cornelis heerman,
Floris heerman,
willem stoop,
Phillips vander laen.

1500 *Schout*
Deselve.

Burgemeesteren
Nanne paedze,
willem vander does,
Claes jan claes.
Claes hugens.

Schepenen
jan arent pauwelsz.
Pieter pieter reymbrantz.
Cornelis jansz.
Heinrik florisz.
Floris heerman,
willem stoop,
Dirc vander bouchorst,
Martyn pietersz.

1501 *Schout*
Deselve.

Burgemeesteren

Claes huigens,
jacob heerman,
Floris vander bouchorst,
Phillips vander laen,

Schepenen

Dirc dirs.
Heinric van almade,
Cornelis jansz.
Hugen hugensz. van swie-
ten,
jan van leyden,
willem stoop,
Arent heerman,
Phillips nachtegael de jon-
ge.

1502 *Schout*

jan van swieten.

Burgemeesteren

Heinrik paedze,
jacob heerman,
Bruynink spruyt,
Huyge hugens van swie-
ten.

Schepenen

Pieter heinric reynersz.
Pieter pieter reymbrantz.
Dirc van werve,
Ghysbrecht vander bout-
horst,
jan claes.
martyn roelofs,
Cornelis heerman,
Martyn pieters.

1503 *Schout*

Deselve.

V O O R R E D E N.

Burgemeesteren

Heer Florys van alkemade ridder.

Heynrik florysz.

Hugh hugensz. van swieten,

Willem van boschuysen,

Schepenen

Pieter heynric reynersz.

Claes jan claes.

Claes hugens,

Pieter de grebber.

Heynric van alkemade.

Jan heerman,

Dirk florysz.

Mr. Jan van zeyst.

1504 Schout

jan van swieten.

Burgemeesteren

Willem van coulster,

Heynrik florysz.

Schepenen

Pieter heynrik reynersz.

Pieter de grebber,

Bruynink spruyt,

Ghysbrecht vander bouchorst,

Heynrik van alkemade,

Willem sloop simonsz.

Mr. Jan van zeyst,

Floris van bosch.

1505 Schout

Deselve.

Burgemeesteren.

Schepenen

Pieter de grebber,

Cornelis mast,

Willem heerman,

Cornelis jansz.

Martyn roelofs,

Dirc vander bouchorst,

Martyn pietersz.

Willem jan kerstantsz.

1506 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Mr. Willem simonsz.

Schepenen

Pieter de grebber,

Martyn roelofs,

1507 Schout

Deselve.

Burgemeesteren.

Schepenen

Jan kerstants,

Gysbert van lodensteyt,

Pieter de grebber,

Dirc vander bouchorst.

1508 Schout

Willem van coulster.

Burgemeesteren

Heynrik florisz.

Mr. Willem simonsz.

Schepenen.

1509 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Heynrik florisz.

Mr. Willem simonsz.

Schepenen

Bruynink spruyt,

Cornelis jansz.

***

Dirk

V O O R R E D E N.

Dirk vander bouchorst,
Maertyn pietersz.
Philips nachtegael,
Willem van boschuysen,
Isaac alewynsz.
Bouwen willemsz.

1510 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Mr. Willem simonsz. van
oy,
Cornelis heerman,
Isaac alewynsz.

Schepenen

Bruynink spruyt,
Cornelis jansz. van noor-
de,

Dirk vander bouchorst,
Philips nachtegael,
Willem van boschuysen,
Isaac alewynsz.
Bouwen willemsz.
Jan van Berendrecht.

1511 Schout

Deselve.

Burgemeesteren.

Schepenen

Jan sloop kerstantsz.
Dirk vander bouchorst,
Philips nachtegael,
Willem van boschuysen,
Floris van bosch,
Jan van berendrecht,
Heynrik vander does,
Jan arents van beringen.

1512 Schout

Heer Willem van alke-
made.

Burgemeesteren

Cornelis heerman,
Isaac alewynsz.
Bruynink spruyt,
Cornelis mast.

Schepenen

Pieter de grebber,
Jan sloop kerstantsz.
Dirk vander bouchorst,
Philips nachtegael,
Willem van boschuysen,
Floris van bosch,
Jan van berendrecht,
Heyndrik vander does.

1513 Schout

Willem van alcmade Rid-
der.

Burgemeesteren

Cornelis heerman,
Willem simonsz. van oy,
Willem jan kerstantsz.
Geryt van lochorst.

Schepenen

Jan sloop kerstantsz.,
Jan van leyden,
Philips nachtegael,
Heynrik vander does,
Jan arents van beringen,
Geryt heye,
Frans gysbrecht mourynsz
Floris jacops.

1514 Schout

Heynrik van der does,

Burgemeesteren

Geryt van Lochorst Rid-
der.
Jan sloop kerstantsz.,
Ghysbrecht van loden-
steyn,   Bou-

VOORREDEN.

Bouwen willemsz van willem van Iodensteyn.
warmond.

Schepenen.

Heynrik van alkemade,
Jan van leyden,
Dirk vander bouchorst,
Philips nachtegael,
Floris van boschuysen,
Jan van berendrecht,
Heynrik vander does,
Bouwen willem gerytsz.

1515 *Schout.*

Schepenen

Cornelis mast,
Jan vander bouchorst,
willem jan kerstantsz.
Jan aernts van beringen.
Frans gysbrechtsz.
Willem willemsz brouwer.
Volpert roelofs brouwer.
Willem van Iodensteyn.

1516 *Schout*

Heynrik vander does.

Burgemeesteren

Isaac alewynsz,
Willem simonsz. van oy,
Jan van seyst,
Willem jan kerstantsz.

Schepenen

Jan willemfz.
Willem van Iodesteyn.

1517 *Schout*

Defelve.

Burgemeesteren

Willem jan kerstantsz.
Geryt van lochorst Ridder.
Bouwen willems van
warmond,

Schepenen

Cornelis mast,
willem willemsz.
Jan paedze claes.
Jan reyersz.
wermbout pietersz.
Dirc ottensz brouwer,
Adriaen gerits verwef.
Dirk floris heermalen.

1518 *Schout*

Heynrik vander does.

Burgemeesteren

willem van Iodensteyn,
Cornelis mast,
Ambrosius colen.
Dirk otten.

Schepenen

Jan stoop kerstantsz.
Volpert roelofs,
Jan reyers,
wermbout pietersz.
Dirk florisz.
Claes dircx houtcooper,
Pieter jan pietersz.
Geryt jan gerytsz.

1519 *Schout*

Defelve.

Burgemeesteren

Cornelis mast,
willem simonsz. van oy,
Doctor.
Isaac alewynsz.
Dirk florisz.

Schepenen

Jan stoop kerstantsz.
Philips nachtegael,
Floris jacopsz.
Volpert roelofs,

*** 2

wermbout

V O O R R E D E N.

wermbout pietersz.
Aelwyn claes.
Pieter pouwelsz.

1520 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

willem van oy,
Bouwen willems van
warmonde,
Jan reyers brouwer,
Geryt jan geryts soons-
foon,

Schepenen

Jan stoop kerstantsz.
Philips nachtegael,
Floris jacopsz.
willem willemsz.
wermbout pietersz.
Adriaen gerytsz.
Isac claes.
Jan claeffe alewynsz.

1521 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Bouwen willems van
warmonde,
willem van lodensteyn,
Ambrosius colen,
Adriaen geryts.

Schepenen

Jan stoop kerstantsz.
Philips nachtegael,
willem willemsz.
wermbout pietersz.
Dirk florisz.
Claes claes.
Vrank paeds,
Dirk claes.

1522 Schout

Philips nachtegael.

Burgemeesteren

willem van lodensteyn,
Dirk ottensz.
Dirk florisz.
Claes dirksz.

Schepenen

Philips nachtegael,
Floris jacopsz.,
willem willemsz.
Geryt jan gerytsz.
Claes claes.
Dirk claes.
Frans gerits doensz.
Frans gerits goelsz.

1523 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Dirk ottensz.
willem van oy,
Jan reyersz.
Isaac claes.

Schepenen

Floris jacobsz.
Ambrosius colen,
Adriaen geritsz.
Claes claes.
Dirk claes.
Frans gerits doensz.
Floris van adrichem,
Cornelis pouwelsz.

1524 Schout

Philips nachtegael.

Burgemeesteren

willem oy, Doctor.
Bouwen willems van
warmonde,

Flo-

VOORREDE N.

Floris jacopsz.
Adriaen geritsz.

Ambrosius colen,
Dirk Ottensz.
Jan claes aelwynsz.
Frans gerits doens,
Floris van adrichem,
Jan van boschuysen.
Jacop deyman.

Schepenen
willem willemsz.
Ambrosius colen,
wermbout pietersz.
Claes Claesz.
Dirk claesfz.
Frans gerit doensz.
Jan claes cornelisz.
Jan van boschuysen.

1527 *Schout*
Deselve.

Burgemeesteren
Mr. Willem van oy, do-
ctor,
Floris Jacops,
Adriaen Geryts.

1525 *Schout*
Deselve.

Burgemeesteren
Bouwen willemsz.
willem van lodensteyn,
Dirk floris heermalensz.
Claes claesfz.

Schepenen
Philips nachtegael,
Willem van lodensteyn,
Dirk ottens,
Jan claes alewynsz.
Claes claesfz.
Frans geryt doensz.
Jan van boschuysen,
Jacop cornelis gorter.

Schepenen
wermbout pietersz.
Dirk ottens,
Frans gerit doensz.
Frans geryts goel,
Jan claes cornelisz.
Jan van boschuysen,
Geryt de vrye,
Jacop deyman.

1528 *Schout*
Deselve.

Burgemeesteren
Floris jacobs,
Henric florisz.
Willem van loodenstein,
Ambrosius colen.

1526 *Schout*
Heer Geryt van lochorft,
Ridder.

Burgemeesteren
Dirk florys heermalensz.
Gysbrecht van lodensteyn,
Geryt jan geryts zoens
zoen,
Mr. Dirk claes houtcoper.

Schepenen
Jan rayersz.
Dirk ottensz.
Dirk florys heermalen,
Geryt jan gerytsz.
Claes claesfz.
Frans geryt doen,
Jan van boschuysen,
Jacob cornelisz. gorter.

Schepenen
Mr. Jan van feyft.

V O O R R E D E N.

1529 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Schepenen

Floris jacopsz.
Jacop cornelisz gorter,
Wermhout pietersz.
Frans doen,
Jacop deyma,
Dirk aelbertsz.
Claes adriaensz. brouwer,
Frans gool,
Adriaen gerrits,
Dirk florisz. heermalen.

1530 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Schepenen

Dirk aelbrechtsz.

1531 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Schepenen

Zeger huygensz.
Geryt boeckelsz.
Geryt heerman.

1532 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Willem van lodensteyn,
Jan reyersz.
Geryt jan gerytsz.
Geryt boeckelsz. buute-
wech,

Schepenen

Coen van boschuusen,
Zeger hugensz.
Jacop cornelisz. gorter,
Claes adriaensz.
Geryt heerman,
Willem bouwensz.
Dirk florisz.
Frans gerrits doensz.

1533 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Jan reyersz.
Dirk ottensz.
Dirk florys heermaelensz.
Willem bouwensz.

Schepenen

Coen van boschuusen,
Wermhout pietersz.
Jan claes alewynsz.
Frans geryt doensz.
Geryt de vrye,
Zeger hugensz.
Gheryt heerman,
Cornelis paeds,
Adriaen jansz. brouwer,
loco Jan claes alewynsz.

1534 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Dirk ottensz.
Mr. Willem van oy, doctor
in de rechten,
Dirk aelbrechtsz.
Jacop claes. houtcooper.

Schepenen

Coen van boschuusen,
Willem van lodensteyn,
Ge-

VOORREDEN.

Geryt jan gerytsz.
Claes adriaensz.
Geryt heerman,
Cornelis paedsz,
Adriaen jansz. brouwer,
Jonge dirck jan reyersz.

1535 Schout

Phillips nachtegael.

Burgemeesteren

Mr. willem van oy, doctor
in de rechten.
Willem van lodensteyn,
Geryt jan gerytsz,
Geryt boeckelsz. buyten-
wech.

Schepenen

Coen van boschuusen,
Dirk florysz. heermaelen,
Frans geryt doens,
Claes adriaensz.
Geryt heerman,
Adriaen jansz.
Jonge dirck jan reyersz.
Jan heye gerytsz.

1536 Schout

Gheryt van renesse.

Burgemeesteren

Gheryt boeckelsz. buyte-
wech,
Heer Geryt van lochorst,
Jan reyersz.
Dirk florysz. heermalen.

Schepenen

Jacop cornelis gorter,
Claes adriaensz.
Zegher huyghensz.
Adriaen jansz.
Jacop claes, houtcooper,

Jan heye gerytsz.
Jan paeds bouwensz.
Mr. Philips van henegou-
wen.

1537 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Dirk florysz. heermaelen,
Dirk otten,
Gheryt de vrye,
Willem van lochorst.

Schepenen

Geryt jan gerytsz.
Frans gerytsz. goel,
Jacop cornelisz. gorter,
Adriaen jansz.
Jonghe dirck jan reyersz.
Jan heye gherytsz.
Jan paeds bouwensz.
Jacop jacop simonsz.

1538 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Dirk ottensz.
Mr. willem van oy, doctor
in beyder rechten,
Adriaen jansz.
Jonge dirck jan reyersz.

Schepenen

Frans gherytsz. goel,
Jacop cornelisz. gorter,
Gheryt boeckelsz. buyte-
wech,
Cornelis paeds,
Jan heye gerytsz.
Jan paeds bouwensz.
Claes reyer claes.
Jan van Endegeest.

*** 4

1539

VOORREDEN.

1539 *Schout*

Claes van berendrecht.

Burgemeesteren

Mr. willem van oy, doctor
in beyder rechten.

Heere Geryt van lochorst,
ridder,

Geryt boeckelsz. van buy-
tewech,

Jacop claes. houtcooper.

Schepenen

Dirk florysz. heermalen,

Frans gerytsz goel,

Jan heye gerytsz.

Jan paeds bouwensz.

Jan van Endegeest,

Mr. Frans adriaensz.

Floris van oy,

Jacop vander does.

1540 *Schout*

Claes van berendrecht.

Burgemeesteren

Gheryt beuckelsz. van buy-
tewech,

Dirk florysz. heermaelens.

Willem van lochorst.

Schepenen

Dirk ottens,

Frans gerytsz. goel,

Jacop cornelisz. gorter,

Claes adriaensz.

Jan heye gerytsz.

Jan van endegeest,

Floris van oy,

Jacop vander does.

1541 *Schout*

Deselve.

Burgemeesteren

Schepenen

Frans gherytsz. goel,

Jacop cornelisz. gorter,

Jan heye gherrytsz.

Mr. Frans adriaensz.

Floris van oy,

Jacop vander does.

Jacop jansz. vander graft,

Mr. Claes cornelisz. de
wilde.

1542 *Schout*

Deselve.

Burgemeesteren

Schepenen

Cornelis paeds,

Willem lochorst,

Jan reyers.

Jacop cornelisz.

Jan heye,

Jacop vander does,

Jacop vander graft,

Claes die wilde.

1543 *Schout*

Deselve.

Burgemeesteren

Schepenen

Florys van oy,

Jacop vander graft,

Frans goel,

Jan heye,

Geryt aelbrechtsz. brou-
wer.

Jan reyers,

Jacop cornelisz.

Claes die wilde.

1544 *Schout*

Deselve.

Bur

VOORREDEN.

Burgemeesteren
Jan frans gysbertsz.

1547 *Schout*
Defelve.

Schepenen
Adriaen jansz.
Quiryne albertsz.
Frans geryts goel,
Jacop cornelisz.
Jacop vander graft,
Gerrit aelbrechtsz.
Claes cornelisz. de wilde,
Jan huygen andriesz.

1545 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Dirck vander does.

Schepenen
Jacop cornelisz. gorter,
Jan heye Gerritsz.
Quiryne albertsz.
Jan huygen,
Floris van oy,
Geryt boeckels,
Geryt aelbrechtsz.
Jacop vander graft.

1546 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren

Schepenen
Jan fransz.
Jacop cornelisz.
Mr. Frans adriaensz.
Geryt aelbrechtsz.
Jan huygensz.
Claes aelwyn claes.
Jonge dirck jansz.
Jacop vander does.

Burgemeesteren

Schepenen
Jacop cornelisz. gorter,
Mr. Frans adriaensz.
Jacob vander graft,
Quiryne Albertsz.
Claes alewynsz.
Geryt aelbrechtsz.
Jan huygensz.
Dirck vander does,
Gerrit jan gerritsz.

1548 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren

Schepenen
Claes alewynsz.
Mr. Frans adriaensz.
Dirck vander does,
Frans gool,
Claes Lambrechts,
Mr. Claes de wilde,
Jacop claes.
Symon jan reyers.

1549 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren

Schepenen
Jacop claes.
Claes jansz.
Frans gool,
Claes jan claes alewijnz.
Joost jacopsz.
Geryt roelofsz.
Jan huygen,
Mr. Cornelis pietersz.

V O O R R E D E N.

1550 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren

Schepenen
Jacop vander graft,
Jan huygensz.
Geryt roelofsz.
Adriaen jansz.
Willem albrechts,
Jonge dirk jansz.
Frans goel,
Mr. Frans adriaensz.

1551 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren

Schepenen
Frans gerytsz goel,
Adriaen jansz.
Jacop vander graft,
Willem aelbrechts,
Jan van adrichem,
Geryt albrechts,
Geryt roelofsz.
Jan huygensz.

1552 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Jonghe dirk jan reyersz.
Claes adriaensz.
Adriaen jansz.
Dirk vander does.

Schepenen
Jan fransz.
Claes aelwynsz.
Frans gerritsz. gool,
Jan huygensz.
Willem aelbertsz.

Jacop vander graft,
Quyryn albertsz.
Claes de wilde.

1553 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Claes adriaensz.
Jacob jansz. vander graft,
Claes cornelisz. die wilde,
Jan fransz.

Schepenen
Frans gherrytsz. gool,
Gherryt aelbrechts,
Quyryn albertsz.
Jan huych andriesz.
Symon jan reyersz.
Claes lambrechts,
Willem aelbrechtsz.
Jan van adrichem.

1554 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Jan fransz.
Gherrit boeckels,
Claes reyers,
Gherrit roelofsz.

Schepenen
Frans gerritsz. gool,
Mr. Frans adriaensz.
Gherryt aelbrechtsz.
Quyryn albertsz.
Jan huych andriesz.
Dirk vander does.
Symon jan reyersz.
Willem aelbrechtsz.

1555 *Schout*
Defelve.

V O O R R E D E N.

Burgemeesteren

Gherrit boekels buten-
wech,

Adriaen janz.

Jonghe dirk jan reyersz.

Dirk van der does.

Schepenen

Mr. Frans adriaensz.

Gherrit aelbrechtsz.

Quiryen allerts,

Jan huygensz.

Simon jansz.

Willem aelbrechtsz.

Gherrit franse doe,

Cornelis Gherrits van
Poelgeest.

1556 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Dirk jan reyersz.

Jacob jans vander graft,

Mr. Claes de wilde,

Gherrit aelbrechtsz.

Schepenen

Jan huych andriesz.

Jan frans ghysbrechtsz.

Simon jan reyersfoon.

Claes lambrechtsz.

Jooft jacobsz.

Gherrit roelofssoon.

Gherrit franse doe,

Cornelis gherrits van
poelgeest.

1557 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Jacob jans vander graft,
Claes adriaensz.

Simon jan reyerszoon,
Gerit roelofs.

Schepenen

Mr. Frans adriaensz.

Jan huich andriesz.

Dirk vander does,

Jooft jacopsz.

Willem aelbrechtsz.

Gherrit franse doe,

Cornelis gerrits van poel-
geest,

Jan paeds cornelisz.

1558 Schout

Defelve.

Burgemeesteren

Simon jan reyerszoon,

Gherrit boekels buyten-
wech,

Jooft jacobsz.

Dirk vander does,

Schepenen

Quiryen allertsz.

Jan huych andrieszoon,

Claes aelwyn claeszoon,

Willem aelbrechtsz.

Gherrit franse doe,

Cornelis gherrits van
poelgeest,

Cornelis van noorde,

Willem van boschuyfen.

1559 Schout

Defelve,

Burgemeesteren

Gherrit boekels buyten-
wech,

Mr. Claes cornelis de wil-
de,

Mr. Frans adriaensz.

Claes aelwyn claeszoon.

Sheep

V O O R R E D E N.

Schepenen

Jacob vander graft jansz
 Jan van adrichem,
 Gherrit franse doe,
 Cornelis gherrits van
 poelgeest,
 Willem van boschuysen,
 Heynric floris van wasse-
 naer,
 Claes jan claefz de goede,
 Huych claese gael.

1560 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Mr. Claes de wilde,
 Claes adriaensz.
 Gerrit roelofs.
 Claes lambrechts.

Schepenen

Jacob jansz. van der graft,
 Dirk vander does,
 Jan van adrichem,
 Cornelis gerits van poel-
 geest,
 Cornelis van noorde,
 Henric floris van wasse-
 naer,
 Claes jans de goede,
 Dirck gerits smaling.

1561 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Claes adriaensz.
 Dirk vander does,
 Simon jan reyerszoon,
 Joost jacops.

Schepenen

Mr. Frans adriaensz.
 Jan van adrichem,

Gerrit franse doe,
 Cornelis gherrits van
 Poelgeest,
 Claes jans de goede,
 Cornelis huygens,
 Jacob van lo jacobsz.

1562 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Simon jan reyers,
 Gerrit beukels buyten-
 wech,
 Jacop vander graft jansz.
 Johan van adrichem.

Schepenen

Mr. Frans adriaensz.
 Gerrit franse doe,
 Cornelis van noorde,
 Heynric floris van wasse-
 naer,
 Claes jans de goede,
 Cornelis huygens.
 Michiel jansz.
 Cornelis adriaensz.

1563 Schout

Deselve.

Burgemeesteren

Gherrit boeckels buyten-
 wech,
 Mr. Frans adriaens,
 Mr. Claes Cornelis de wil-
 de,
 Willem jan reyerszoon.

Schepenen

Joost jacops,
 Gerrit roelofs,
 Gerrit franse doe,
 Henric floris van wasse-
 naer, Claes

V O O R R E D E N.

Claes jans de goede,
Cornelis huygensz.
Jacob van lo,
Cornelis adriaensz.

1564 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Mr. Cornelis van veen.

Schepenen
Jacop vander graft,
Gherrit franse doe,
Claes jansz. de goede,
jacop van lo,
Cornelis adriaensz.
Mr. Floris van tol.
Dirc willems vander burg
olyflager.
Mr. Fans van duxfeldorp.

1565 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Mr. Cornelis van veen.

Schepenen
Mr. Frans adriaensz.
Geryt franz. due,
Jacob van lo,
Dirk willemfz.
Huych claez. gael,
Claes jansz. de goede,
Adriaen dirkfz. otten,
Mr. Florys van tol.

1566 *Schout*
Jan van berendrecht.

Burgemeesteren
Mr Cornelisvander hooch

Claes oom jansz.
Jan adriaensz. de wilde.

Schepenen
Dirc gerritsz. smaling,
Dirc vander burch wil-
lemfz.

1567 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Schepenen.

1568 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Claes adriaensz.
Joost jacobfz.
Adriaen dirk ottensz.
Jan gerritsz. buytewech.

Schepenen.

1569 *Schout*
Defelve.

Burgemeesteren
Joost jacobfz.
Gerrit roelofsz.
Mr. Cornelis van veen.
Claes oom jansz.

Schepenen
Claes jansz. de guede,
Huych claez. gael,
Dirk gerritsz. smaling,
Cornelis adriaensz.
Mr. florisz. van thol,
Dirk willemfz. vander
burch.
Mouryn Claez.
Ewout arent gerytsz.

V O O R R E D E N.

1570 *Schout*

Deselve.

Burgemeesteren

Mr. Floris van tol.

Schepenen

Dirk gerritsz. smaling,

Jacob van lo,

Mr. Floris van thol,

Dirc willemfz. vander
burch.

Adriaen dircz.

Mouryn claez.

Eeuwout aerntfz.

1571 *Schout*

Deselve.

Burgemeesteren

Willem jansz. van heems-
kerk,

Joost willems Porfman,

Jan van brouhoven.

Schepenen

Cornelis adriaensz,

Dirk willemfz,

. . burch,

. . mourys,

Eeuwout adriaensz.

Jan gerrits buytenwech,

Jan dircz brouwer.

1572 *Schout*

Henric van brouhoven.

Burgemeesteren

Jan van brouhoven,

Willem jansz. van heems-
kerk,

Jan jacopsz,

Jan willemfz.

Schepenen

Quiryn claez.

Jan janz.

Cornelis adriaensz.

Jan jansz brouwer,

Dirc gerritsz smaling,

Mr. Floris van tol,

Mouryn claez.

Willem van loo.

1573 *Schout*

Deselve.

Burgemeesteren

. . duuvenvoorde,

Pieter adriaensz. vander
werf,

Jan janz. van baersdorp,

Cornelis claes lambertfz.
van swieten.

Schepenen

Dirc gerritsz. smalink,

Cornelis adriaensz. brou-
wer,

Mouryn claez.

Jan janz. brouwer,

Willem van loo,

Pieter oom Pieterfz. van
ofwegen.

Pieter pieter jorisz.

Cornelis huygenfz.

1574 *Schout*

Hendrik van brouhoven.

Burgemeesteren

Pieter adriaense van der
werf,

Huych claez. gael,

Dirc jacobsz. van Mont-
foort,

Willem van loo.

Sche-

V O O R R E D E N.

<i>Schepenen</i>	<i>dert hadde, zoo waaren</i> <i>Schepenen:</i>
Dirck geritz smaling,	1574
Cornelis huygensz gael,	Cornelis adriaensz. barre-
Cornelis adriaensz. brou-	velt,
wer,	Cornelis huygensz. van
Jans jansz brouwer,	thoorenvliet,
Willem van loo,	Pieter heynricxsz. van waf-
Pieter hendricsz waffe-	senaer,
naer,	Pieter oom pietersz.
Pieter oom pietersz,	Pieter pieter jorisz. van
Pieter pieter jorisz.	cortevelt,
<i>Naar dat den Prince van</i>	Gerrit wiggerz. van du-
<i>Orangien den 14 October,</i>	velant,
<i>de Veertigen tot Leyden,</i>	Claes gysbertz. van dorp,
<i>metten Magistraat veran-</i>	Claes adriaenszoon.

Dus verre dan de Schouten, Burgemeesters, en Schepenen der stad Leiden: wy hoopen dat dit de Liefhebbers aanzetten zal om de anderen, die hier ontbreken, vorder op te zoeken; en dat we dus eens een volkome lijst zullen kunnen uytgeeven. Die 'er tusschen de jaaren 1575 tot 1640 geweest zyn, zal de Lezer by *Orlers* vinden.

En dewyl de Drukker van dit werk die ons tot het vermelden van de Schouten, Burgemeesters, en Schepenen aangezet heeft, ernstig verzoekt dat we insgelijks een lijst van de Burggraaven zouden opstellen, zullen wy zijn verzoek op dit stuk involgen: te meer om dat by *Orlers*, die ook zoo lijst in zijne beschryvinge van Leiden opgegeeven heeft, de tijdrekening verward en duister is, en noch 't een 't ander te verbeteren staat.

Orlers en *W. Goudboeven*, daar *Orlers* zijne lijst uytgetrokken heeft, geeven *Halewyn* Heer *Jakobs* vader den eersten Burggraaf op. Maar

Bok-

V O O R R E D E N.

Bokkenberg, hoewel hy bekend dat onze Schryvers doorgaans den gemelden *Halewyn* voor den eersten der Burggraven houden, maakt de Burggraven wel 300 jaaren ouder; en weet zelf vyf Burggraven te noemen, die voor den gemelden *Halewyn* geleeft zouden hebben. Doch, als 't op een bewyzen aankoomt, heeft hy niet anders in te brengen als dat onze Jaarboeken, al lang voor de twaalfde eeuw, en voor den gemelden *Halewyn*, de Burggraven van Leiden vermelden. Maar men weet dat *Bokkenberg* voor den oordeelkundigsten Schryver geenszins gehouden word: en dat 'er op die Kronijkschryvers, daar ze de Burggraven en de Heeren van Valkenburg tegen den eersten Graaf te velde doen koomen, weinig staat te maaken is. Hy bekend zelf dat 'er onder de geschriften, daar de leenen van de *Wassenaaren* opgeteld staan, een brief gevonden word, in denwelken het volgende te leezen staat: *De Burchgraeffschap van Leiden is gesproten, ende gbecomen, van eenen gbeeten Burchgraef Jacob. Ende die was Vrybeer van der stadt van Leyden, ende van alle Ambachten die daer toe behooren.* Die woorden zoekt hy te verdraayen, en is van zijne Kronijkschryvers niet af te scheiden. Ik wil hem in zijne meeninge niet vorder stoorren; ja zal de lijst der Burggraven met hem beginnen van het jaar 838: zodanig nochtans, dat ik voor de 5 of 6 eerste Burggraven niet begeere in te staan, en alles op *Bokkenberg* laat aankoomen. Wat de vordere Burggraven belangt, die dat ampt na het jaar 1190, of daar omtrent, bekleedt en bezeeten hebben, daar heeft men meer zekerheits van: en ik durf op het verhaal van *Bokkenberg*, dat hy omtrent die

Burg-

V O O R R E D E N.

Burggraven ons medegedeelt heeft, met genoegzaame verzekerdheit aangaan. Hy is wel voorzien geweest van oude gedenkstukken en brieven; en ik kan niet anders zien of alles, wat hy van hen verhaalt, is op de waarheit gebouwt. Men denke niet dat die stukken, daar ik van spreek, valsche of verdichte stukken zyn: *Antonius Matthæus* zelf, een Man die in diergelijke zaken op zyn woord geloofd mag worden, heeft de oudste van die stukken, en daar vervolgens de grootste twyfeling over vallen kan, zelf gelezen; en brengte ook in een van zijne * werken te pas. Maar het word tyd de beloofde lijst eindelijk op te geeven.

1. **DIBBOLDUS** de zoon, zoo als sommigen schryven, van den Vriesschen Koning *Gundeboldus*. Deze *Dibboldus*, gelijk de Jaarboeken ons weeten te vertellen, heeft benevens *Gerlof* of *Gerbrand*, Heer van Egmond, de alverwoestende Deenen in twee veldslagen overwonnen: maar in 't gevecht, 't welk by Voorburg geschiede, wierd hy met het puikje van 't leger geslagen: zijne dood word gestelt op het jaar 838.

2. **N. Burggraaf van Leiden** zoude met den Heer van Valkenburg de wapenen opgevat hebben tegen den eersten Graaf *Dideryk*; welken zy voor geen Graaf begeerden aan te nemen: en zoude benevens den zelven Heer van Valkenburg door den voornoemden Graaf verslagen zyn in 't jaar 863.

3. **HALEWYN** 1. heeft de Vriezen, die Kennemerland al verwoest hadden, en tot in 't hartje van Rhymland doorgedrongen waren,

* In Praefat. ad Chron. Brabant.

V O O R R E D E N.

met de hulp van *Diderik II* verflagen; en is gestorven in 't jaar 960.

4. N. *Halewyns* zoon heeft *Dyderik* den vierden, in dien beruchten veldslag tegen den Bisschop *Adelboldus*, met meer andere Heeren geholpen. De gemelde slag is voorgevallen in 't jaar 1018.

5. **HALEWYN II.** staat in de Jaarboeken voor het jaar 1092, en onder *Dideryk V*, vermeld.

6. **HALEWYN III**, dewelke volgens *Bokkenberg* zelf door onze meeste Schryvers voor den eersten Burggraaf word opgegeeven, is gestorven in 't jaar 1198.

7. **JAKOB**, in den oorlog tegen den Graaf van Loo vermeld, stierf omtrent het jaar 1235.

8. **CHRISTINA**, *Jakobs dochter*, met *Dideryk van Kuik* getrouwd: van welke *Christina W. Gouthoeve* en *Orlers* aldus spreken: *Zy bezat Rhyndlandt niet, alzoo met de Domeynen van Hollandt vereenicht wierd.* Doch zoo wy *Bokkenberg* gelooven, dewelke de zaak beter schynt geweeten te hebben, is dat aldus te verstaan dat zy het rechtsgebied over Rhyndlandt, 't welk de voorgaande Burggraven als een vryhavig goed bezeeten hadden, van *Willem II* te leen heeft ontvangen. Zy is gestorven 1276.

9. **HENDRIK VAN KUIK**, de zoon van *Dideryk van Kuik* en van de voornoemde *Christina*, heeft de goederen van zijne voorouders insgelijks te leen van den Graaf ontvangen. Hy stierf in 't jaar 1319.

10. **DIDERYK**, *Hendrikszoon*, een gunsteling van den Graaf, is ongetrouwd gestorven. Het schynt dat hy overleden is voor het jaar 1328.

V O O R R E D E N.

II. BERTHA, *Dideryks dochter*, is met *Dideryk* of *Dirk van Waffenaar* getrouwt; en dus zyn de *Waffenaren* aan 't Burggraaffschap gekomen.

Hier begint de lijst der Burggraven, zoo als die door *Orlers* opgegeeven word, zeer verward te worden, en de tijdrekening door mal-kander te loopen. Hy zeit ook dat *Hendrik van Kuik*, *Vrouw Berthas* vader, gestorven is in 't jaar 1319: en dat *Dirk Hendrikszoon*, en *Berthas* broeder, overleden is omtrent 't jaar 1328. Daar op verhaalt hy hoe dat *Bertha*, *Dirks* zuster en nazaat, getrouwt is met *Dirk van Waffenaar*. Dat gaat alles wel: maar dan geeft hy voor *Berthas* nazaat op *Dirk van Waffenaar*; dewelke, zoo hy vorder zeit, ten wyve had *Vrouw Bertel*, die men meent dat Heer van *Teilingens* dochter is geweest. Hy voegt 'er by dat hy by die *Bertel* vyf zoonen heeft gewonnen, en overleden is in 't jaar 1248. Zoo zoude *Berthas* nazaat gestorven zyn in 't jaar 1248; en haare twee naaste voorzaaten, te weeten haar vader en haar broeder, zouden gestorven zyn in 't jaar 1319 en 1328. Dit is geenszins gezeit, en moet ook geenszins geduidt worden, tot kleinachting van den Burgemeester *Orlers*: en ik zal aanstonds aanwyzen hoe dat die misflag of misrekening bygekomen is. Myn eenigste inzicht is de lijst der Burggraven, ten gevalle van de Liefhebbers, zoo veel nootzakelyk is te verbeteren en op te helderen. Het is ook geen drukfout by *Orlers*: want voor eerst is de gemelde *Dirk van Waffenaar*, die *Vrouw Bertel* (niet *Bertha*) ten wyve had, en vyf kinderen by haar teelde, waarlijk gestorven in 't jaar 1248. maar is geen Burggraaf geweest. Ten tweede

V O O R R E D E N.

telt hy noch twee Waffenaaren op, dewelke het Burggraafschap na den voornoemden *Dirk van Waffenaar* bekleedt zouden hebben; en die geleeft hebben in de jaaren 1248 en 1258. *Orlers* heeft zyne lijst uyt *Goudhoeven* getrokken, en is ook door *Goudhoeve* misleidt geweest. *Goudhoeve* telt eerst de Burggraven op tot Vrouw *Bertha* toe; en, om dat het Burggraafschap door Vrouw *Bertha* tot de Waffenaaren overgegaan is, breekt hy zyne lijst der Burggraven af; en gaat het geslagtregister der Waffenaaren optellen: en die van hen Burggraaf is geweest, word als Burggraaf vermeldt. Dat zoude noch henen gaan; en men zouw de lijst der Burggraven uyt het geslagtregister der Waffenaaren kunnen voltrekken. Maar als hy gekomen is tot *Dirk van Waffenaar*, die Vrouw *Berthel* (niet *Bertha*) ten wyve had, en omtrent 1248 gestorven is; noemt hy hem Burggraaf van Leiden. Dit zal de Heer *Orlers* zoo uytgeschreeven, en de tydrekening noch de lijst der voorgaande Burggraven, niet eens nagezien hebben. Van onoplettendheit kan ik hem daar in niet verschoonen: maar niemand heeft alle de Burggraven, en den tyd als zy geleeft hebben, zoo volkomen in zyn hoofd. Men schryft een ander Schryver na, die vry nauwkeurig is: men schryft alles niet achter malkander uyt; ja daar loopen somtyds dagen en weeken heenen, dat men op zyn werk niet kan blyven zitten: ende beste kan zoo wel eens vergeeten wat hy geschreeven heeft. Dit zy gezeit, om de misrekening van *Orlers*, zoo ik best kan, te verschoonen: maar van groote onoplettendheit zoude ik hem niet vry kunnen pleiten.

Om tot de zaak te koomen; *Goudhoeve* zelf had

V O O R R E D E N.

had pas te voren in de lijst der Burggraven geschreven dat de Burggraaf *Jakob* gestorven was omtrent het jaar 1235, en eene dochter naliet: dat deze dochter, te weeten *Christina*, na zyne dood Burggravinne wierd, en omtrent het jaar 1250 getrouwt is met *Dirk van Kuik*, en gestorven is omtrent het jaar 1276. Daar is dan geen plaats te vinden voor eenen Burggraaf *Dirk van Wassenaar*. 't Is deze *Dirk van Wassenaar*, dewelke met *Berthel van Teilingen* in den echten staat getreden was; en vyf zoonen, behalven noch twee dochters, by haar gewonnen heeft. Ik zie dat *S. van Leeuwen*† ook aan den gemelden *Dirk* den toenaam geeft van Burggraaf: maar hy zal *Goudhoeve*, gelijk hy meermaalen doet, slechts uytgeschreeven hebben. Doch indien de gemelde *Dirk* Burggraaf is geweest, waarom was *Philips*, deszelfs oudste zoon, ook geen Burggraaf? en waarom zegt hy zelf dat een andere *Dirk*, te weeten de oudste zoon van gemelden *Philips*, getrouwt is geweest met de Burggravinne van Kuik; en dat daar door het Burggraaffschap aan zyne nazaaten is gekomen? Het staat dan vast dat de voornoemde *Dirk van Wassenaar*, die met Vrouw *Bertel* vyf zoonen en twee dochters gewonnen heeft, noit Burggraaf is geweest: maar dat zyn zoons zoon *Dirk*, die met de Burggravinne *Berta* trouwde, de eerste der *Wassenaaren* is geweest die het Burggraaffschap heeft bekleedt, of ten minste in de familie der *Wassenaaren* heeft overgebragt. Dit voeg ik 'er by: om dat sommigen zyne dood stellen omtrent het jaar 1349; en dat de Burggraaf *Dideryk*, *Bertaas* broeder en voorzaat, noch geleefd heeft na het jaar

† In de *Wassenaaren*.

V O O R R E D E N.

1320. Maar het word hoog tyd om wederom naar onze lijst te keeren: en zoo koomen wy tot

12. PHILIPS VAN WASSENAAR, *Berthaas* zoon, dewelke by den Graaf in hooge achtinge zijnde een open-brief, met 's Graven zegel bezegeld, aan stukken heeft gescheurt; om welke reden hem alle zyne ampten, zelfs het Burggraafschap, door *Willem V* zyn afgenomen. Hy is gestorven omtrent het jaar 1356 of 1357.

13. DIRK VAN WASSENAAR, de zoon van den gemelden *Philips*, heeft alles wat zyn vader verbeurt hadde wederom gekreegen. Hy word wegens zyne vreedzaamigheid, voorzigtigheid, deftigheid, en andere gaven zeer gepreezen: en is de eerste geweest, die Baanderheer van Wassenaar heeft geschreeven. *Goudhoeve* weet ons te vertellen dat hy zyn huys, of de Burg te Leiden, verkocht zoude hebben. *Orlers*, die *Goudhoeve* in de lijst der Burggraven maar uytſchryft, maakt het noch wat groffer; en zegt dat hy het Burggraafschap heeft verkocht. Ik meene dat geen van beiden het wel geraaden heeft: maar dat *Goudhoeve Bokkenbergs* woorden qualijk verſtaan zal hebben; en dat *Orlers* niet genoeg gelet heeft op de woorden van *Goudhoeve*. Dit zyn de woorden van *Bokkenberg*: *Ædes ad Arcem Lugdunensem, velut in imo atque rotundo montis ambitu fitas, alienavit.* Hy heeft de huizen aan of by de Burg van Leiden, die als op den laagſten en ronden omloop van den berg ſtonden, vervreemdt. Dat is niet anders te zeggen, als dat 'er om laag, rondom den berg of burg, een huis of eenige huizen geſtaan hebben, die hy goedgevonden heeft te verkoopen.

V O O R R E D E N.

14. PHILIPS, dewelke, als schuldig en handdaadig aan de doodslag van *Aleidis van Poelgeest*, het land heeft moeten ruimen, en al zyne goederen heeft verbeurt. Doch naderhand heeft hy door zyne trouwe daaden de geheuggenis van al 't voorgaande by den Vorst uytgewischt; en het recht van de Magistraat aan te stellen wederom gekreegen. Hoe dat hy voor Vrouw *Jacoba* gestreeden heeft; en daarom van zyn Burggraafschap, en 't rechtsgebied over Leiden, door *Jan van Beyer* berooft is geweest, dat is uyt de jaarboeken bekend. Hy is gestorven in 't jaar 1428.

Hier eindigt *Orlers* de lijst der Burggraven: zeggende dat de Burggraven, en hunne nakomelingen, zedert den afstand van gemelden *Philips* hun recht verlooren; en alleen den name, en 't gebruik van hunne goederen, behouden hebben. Maar om dat zy evenwel den naam behouden hebben, en hun ook een gedeelte van het Burggraaven recht wedergegeeven is, gelijk zoo aanstonds getoont zal worden; zal ik hen ook op de lijst der Burggraven zetten.

15. HENDRIK, de zoon van den voornoemden *Philips*, heeft niet alleen zijnen vader bestreeden, maar ook uyt zijne heerlijkheit van Waffenaar verdreeven, en tot zijne dood toe gevangen gehouden. Het verlies van 't Burggraafschap heeft hem altyd op de krop gezeten; en hy heeft alle middelen zoo by *Jan van Beyer* en Vrouw *Jacoba*, als by *Philips van Borgonje*, in 't werk gestelt om het zelve wederom te krygen. Maar hy heeft met het verdriet moeten sterven: en is uyt de wereld gescheiden in 't jaar 1447.

16. JAKOB *Hendriks* oudste zoon heeft de goederen, die zijnen grootvader en vader ontnomen waren, met eene onverfaagde ernsthaftigheit van *Philips van Borgonje* wederom geeischt. Hy heeft 'er ook eenige, doch onder zeer zwaare voorwaarden, wederom gekreegen. Dus spreekt *Bokkenberg*: maar *Gondthoeve* en *van Leeuwen* zeggen dat hy het Burggraafschap ge-eischt en ten deele wedeorm gekreegen heeft. En dit is ook aldus te verstaan: want 't was eigentlijk het Burggraafschap, 't welk zijnen grootvader ontnomen en ontweldigt was; en waar voor zyn vader, en hy zelf, zoo veel moeite aangewendt hadden. Hy is zonder kinderen overleden in 't jaar 1451.

Het

V O O R R E D E N.

Het is deze *Jakob*, dewelke tot het opbouwen van de Vierkapelle, waar door waarschynelyk de Veurkapelle verstaan moet worden, by uitersten wille besproken heeft vier ponden 's jaars: en daar voor verbonden heeft een stuk lands van ses mergen, met een boerenwooning en barg, enz.

17. JOHAN *Hendriks* tweede zoon en *Jakobs* broeder, heeft wederom groote moeite en zwaare onkosten moeten doen om zijne goederen, zelfs de heerlijkheit van Wassenaar, uyt de handen van *Philips van Bergonje* te krygen. Hy is een groot Voorvechter van de Kabeljauwsche party geweest; en heeft met de andere Kabeljauwsgezinden een groot oproer te Leiden gesticht,* en de voornaamste der Hoeksgezinden uyt de stad verdreeven. Ik weet niet waar *Goudhoeve* op gedagt heeft, als hy in 't geslagtregister schryft dat deze *Jan Wassenaar* de Kabeljauwsgezinden uyt Leiden hielp verdryven; gelijk, zegt hy, *deze Kronijk hier na breeder vertelt*; en juist vertelt de Kronijk dat *Jan Wassenaar*, en zijne aanhangers, de Hoeksgezinden aangerandt, geslagen, en ter stad uyt gedreeven hebben. Deze Heer *Jan* is in den Hage gestorven en begraven in 't jaar 1496.

18. JOHAN, de oudste zoon van den voornoemden *Johan*, is een rechte oorlogsheld geweest, en heeft zeer groote diensten aan *Karel V* gedaan. Hy is te Leeuwaarden gestorven in 't jaar 1416: zijnde niet meer als 40 jaaren oud.

19. *Maria*, Heer *Jans* oudste dochter, is met *Jakob* Graaf van Ligny in Henegouwen getrouwt; en overleden 1544.

20. PHILIPS, *Mariaas* zoon, was ook in den krygshandel vermaard; in is gestorven 1584.

21. LAMORAAL, de zoon van *Philips*, Graaf van Ligny en Faukenbergen, Baanderheer van Wassenaar, Ambachtsheer van Valkenburg, Oestgeest, Katwijk, Voorburg, Voorichoten, Saffem, en Oostbarendrecht; Burggraaf van Leiden, Ridder van 't gulden Vlies.

In 't jaar 1651 hebben de Stads Oversten de Burgt, met de gerechtigheden daar aan behoorende, van den Prins van Ligne ten dienste van de stad gekocht.

* Zie Bokkenb. *Wassenarae Heroes* p. 157. *Gouthoeve* p. 517. 518. *Orlers* pag. 414. 415. enz.

O U D.

O U D H E D E N

E N

G E S T I C H T E N

V A N

R H Y N L A N D.

RHYNLAND, aldus genaamd naar den Rhyn die 'er midden door loopt, en staande onder het Baljuwschap van Leiden, was in oude tijden grooter als het tegenwoordig Rhynland: en begreep ook het wester-gedeelte van Delfland. Monster, de Hey, Wateringe, Ryswyk en Voorburg wierden ook onder Rhynland gerekent: en het laatste dorp behoort noch onder het Baljuwschap van Rhynland; en is zedert menige jaaren ook onder het Dekenschap van Rhynland begreepen geweest: door de oprechting van de nieuwe Bisdommen zyn de dorpen, van Oestgeest af tot Hillegom toe, aan den Stoel van Utrecht onttrokken; en onderworpen aan den Bisschoppelijken Stoel van Haarlem.

De volgende Dekens van Rhynland zyn tot onze kennis gekomen:

In't jaar 1222. WILLEM.

1338. Meester JOHAN.

1347. PHILIPS , Opzigter en Deken.

1374. Meester MAURINUS, *Daniels*
zoon.

1443. GERRIT VAN HOOGSTRAA-
TEN, Pastoor te Warmond , Deken van
Rhyndland.

1450. KLAAS VAN ZYL:

GERRIT VOS, Provisor.

1460. THEODORUS DE VOS.

1487. Meester PIETER.

1506. Mr. FRANCOIS , Pastoor van
Noortwykerhout , en Deken van Rhyndland.

1567. ÆMILIUS VAN OY.

1570. Heer ADRIAAN, Provisor.

*Plaatzten die onder het Dekenschap
van Rhyndland behooren:*

LEIDEN,

S. PIETERS KERK te Leiden,

S. PANKRAS KERK te Leiden,

S. MARIAAS KERK te Leiden,

LEYERDORP,

HOMADE,

ESSELIKKERWOUDE, anders

Jakobswoude,

RYNSATERWOUDE,

LEIMUIDEN,

KALSLAGEN,

NYEVEEN,

DE AER RYNESTEIN,
BOSK'OP,
REWYK,
MIDDELBURGH,
SLUIPYK,
NYEKOOP,
NOORDEN,
ZWAMMERDAM,
ALREVEEN,
ALFEN,
KOUDEKERK,
HAZERSWOUDE,
BENTHUIZEN,
ZOETERWOUDE,
ZOETERMEER,
VOORSCHOTEN,
WASSENAAR,
OESTGEEST,
VALKENBURG,
KATWYK op den RHYN,
KATWYK op ZEE,
RHYNBURG,
WARMONDE,
SASSEM,
VOORHOUT,
NOORTWYK,
NOORTWYKERHOUT,
LISSE,
HILLEGOM.

LEIDEN,

Leiden,

Twee oude Latijnsche Schrijvers / dewelke ons die deftige gedenkschriften / het Reisboek ^a en de Reiskaart ^b, nagelaaten hebben / maaken gewag van een Lugdunum: als leggende in 't eiland der Batabieren aan den Rijn. En alle beiden plaatzen zo dit Lugdunum 10 duizend schreden beneden de legerplaats van Albinus.

waar gelegen.

Deze gelegenheit past op geen andere plaats als Leiden; de grootste stad / naast Amsterdam / van gansch Holland: maar veel ouder als Amsterdam. De stad word in twee deelen gedeelt door den Rijn; en is by gebolg met met de eene helft althans gelegen op den Driesschen bodem. (1)

Over den oorsprong van den naam Lugdunum zijn verscheide gissingen: maar / gelijk het ook met de naamen der andere steden gelegen is / altemaal onzeker. Alle die gissingen hebben wy in de Doozberichten op het eerste deel van Batavia Sacra, en noch omstandiger in het tweede ^c deel van het Latijnsche Batavia Sacra, opgegeeven. Wy hebben daar ook verklaart dat het geboelen van Alting niet te verwerven is; namentlijk dat Lugdunum by de Celten zoo veel te zeggen was als een betwoonde en dicht betimmerde plaats / aan een duin of berg gelegen: want het Celtrische woord

^a Itinerarium Antonini. ^b Tabula vulgo Peutingeriana.

^c Pag. 250. sub Lugduno-Batav.

Loug, 't welk het zelfde is met het Driessche Loeg, betekent een deel woonsteden / staande by en aan malkander by eene gemeene kerk. Nu is het zeker dat 'er buiten Leiden / naar de kant van de Noordzee / vele zand-duinen leggen.

In 't midden van de stad / op eene hoogte / staat de beruchte burgt : De Burgt. bestaande in haare rondte 80 roeden / met een sterken muur om- trokken; en zoo hoog / dat men op de Burgt staande alle de rondom gelegene landsdoutwen zeer gemakkelijkt kan beschouwen. Over de eerste stichtinge en den ouderdom van deeze Burgt zijn onze Jaarboek-Schryfvers zeer on- eens; dewijl sommigen / en daar onder Box- hornius, het voor een werk der Romeinen hou- den. Anderen daar tegen beweeren dat Enghi- stus, de Overste der Engel-Saxen / de Burgt opgetimmerd heeft ontrent het jaar 450. An- dere wederom dzingen daar op dat de Burgt / zoo als zy 'er nu staat en met het maakzel dat ze tegenwoordig heeft / door geene Romeinen is gebouwt. Dit beweert onder anderen Pe- trus Scriverius in zijne Aantekeningen op de Goudsche ^d Kronijk: zeggende dat de werken der Romeinen op den blakken grond / en niet op zodaanige heubelen / plagten gemaakt te worden: ten waar men wilde zeggen / zeit hy / dat de Burg op den blakken grond staat; en dat die grond upt den opgeschooten en berwij- derden Rhijn tegen en rondom de Burg opge- hoopt is geweest. (2)

Op deeze Burg hebben de Wassaenen van ouds hunne woonplaats gehouden. Ook heb- ben de Burg-graaven hunne benaaming van

^d pag. 210.

dezelbe Burg gekreegen : ober welke Burggraaben / en hunne herkomst / wederom beel te kraakeelen (3) valt. Het gemelde Burggraafschap is vooz deezen bekleedt dooz het Hoog-Edel geslagt der Wassenaaren ; tot dat 3p / in 't jaar 1653 / hun recht overgegeeven hebben aan de stad Leiden : 't welk noch tegenwoozdig / aan den ingang van de Burg / in vergulde letteren te leezen staat.

In wat aanzien de stad Leiden eertyds geweest is / blijkt uyt verscheiden open-brieven van Floris V. als een van 't jaar 1266 / een van 't jaar 1272 ; en wederom een van 't jaar 1274 : waar in / onder andere vooztreffelijke voozrechten / gekeurt wierd dat de partgen zich van de Goudsche bonnissen mochten beroepen vooz de Schepen-bank van Leiden : en bevolen wierd dat het burger-recht / als zeer voozdeelig zijnde / niet al te ligt vergunt moest worden.

A A N T E K E N I N G E N .

1. Dat de eene helft van Leiden op den Vrieschen bodem gelegen is . is het zeggen van den beroemden en geleerden Heer *Alting* : Want die Heer zoekt Vriesland , aan de eene kant , met den middel-Rhyn te bepaalen . Wy hebben elders onze gedagten daar over geuyt ; en konnen als noch geene waarschiynlijkheit zien in Heer *Altings* gevoelen . Wy zeggen dan , en wy blyven 'er by , dat de woorden van *Plinius* geene verdraaying konnen lyden . *Midden in den Rhyn* , zegt b hy , *ter lengte van omtrent hondert duizend schreedon* , legt het alleredelste eiland der Batavieren en der Kaninesaaten ; en noch eenige andere eilanden van de Friezen , van de Kauchen , van de Frisabonen , van de Sturiers , en van de Marsaten ; allemaal gelegen tusschen

a In onze Aantekeningen op de Voorberichten van *Batavia*
Sacra pag. viii.   b *Plinius c. 15. lib. 4.*

de Helle en het Flie. Dus worden genoemd de uytwateringen, langs dewelke de Rhydstroom zich noordwaarts in de Maas gaat rollen. Over de Helle, by Hellevoet gelegen, en het Flie 't welk voor by 't Vlieland plagt te stroomen, hebben wy geen verschil met den Heer *Alting*. Zoo hebben dan alle die volkeren, de Batavieren en misschien de Kaninefaaten uytgezonderd, tusschen den middel-Rhyn en het Vlie gewoont: want de landeryen tusschen den middel-Rhyn en de Helle wyft hy zelf den Batavieren toe: of de Kaninefaaten ook tusschen den middel-Rhyn en de Helle gewoont hebben, gelijk hy tegh alle de Schryveren beweert, daar aan zullen wy ons tegenwoordig niet kreunen. Maar ten minste hebben de Frisiabonen, de Kauchen, de Sturiers, en de Marsfaten, behalven een soort van Vriezen, tusschen den middel-Rhyn en het Flie gewoont. *Plinius* geeft niet te kennen dat die Kauchen, en Sturiers, en Marsfaten, Vriezen waren, of onder Vriesland gerekent wierden. De Vriezen die daar woonden, en de Frisiabonen, zullen waarschijnlijk een afspuitzel zyn geweest van de rechte Vriezen; maar dat is geen bewys dat het landschap zelf onder Vriesland behoorde. De Kauchen, de Sturiers, de Marsfaten, worden vermeld als een eigen en byzonder volk: wat blijkt is 'er, wat Schryver getuigt het, ja wat gissing maakt het eenigzins waarschijnlijk, dat ze Vriezen waren, en in Vriesland woonden? De spitsvinnige uytvinding van den Heer *Alting* dat deze woorden van *Plinius*, *In Rheno ipso, prope C. millia passuum, nobilissima Batavorum insula & Caninesatum: & aliae Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatorum, quae sternuntur inter Helium & Flevum*; aldus gelezen moeten worden. . . . *Et aliae Frisiorum (Anchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatorum) quae sternuntur &c.* als of de eerste letter van *Cauchorum* moest achtergelaaten worden, en eigenlijk niet anders zy geweest als een *parenthesis*; die uytvinding, zeg ik, hebben wy ter gemelde plaatze, zoo ik oordeele, genoegzaam verydelt.

En, om de zaak noch grondiger op te haalen; het verschil bestaat hier niet in of de Vriezen deze landstreek, zedert de tyden der Romeinen, tot den middel-Rhyn toe bezeeten hebben. Dit willen en kunnen wy

niet tegenspreken: maar daarom moet de Vriessche bodem zoo verre niet uytgerekt worden. Want dan zou niet half maar heel Leiden op den Vriesschen bodem leggen: zijnde wis en zeker dat de Vriezen hunne magt, en hun gebied, veel verder uytgebreidt hebben. Het verschil koomt hier op uyt of het rechte en oorspronkelijke Vriessland, zoo als het ten tyde der Romeinen was, tot den middel-Rhyn toe gesprongen heeft. Hier over hebben wy de oude Wereldbeschryvers maar te hooren; Hier tegen dienen de bygebragte woorden van *Plinius*. Voegt hier noch by dat de doorgerelde en schrandere wereldbeschryver *Cellarius* c, deze gissing van den Heer *Alting* vermeldende, en groote achting voor dien schryver toonende, evenwel bekennt dat het niet anders als eene geleerde, doch ongegronde, gissing is. Voegt 'er noch by datmen die tekenen van een tusschen reden, ( ) in geene oude handschriften zal vinden. De oudste handschriften, gelijk een ieder bekend is, zyn met geene *commata* of *puncta* onderscheiden. Het zelve zeg ik van de oude opschriften, steenen, borden enz. behalven dat 'er achter ieder woord, om de woorden van malkander te onderscheiden, een *punctum* of stipje volgt. Ja *Lipsius* a beweert met goede redenen dat men ten tyde van *Cicero* van geene zinsnydingen, of *commata* en *puncta*, geweten heeft. Onder Keizer *Adrianus*, omtrent 40 of 50 jaaren na *Plinius*, begon men zoo wat zinscheidingen uyt te vinden: maar zy waren meer met den naam bekend als metterdaad. By den Spraakmeester *Diomedes* lib. 11. de pronunc. en by *Cassiodorus* lib. 1. Instit. Divin. lect. 3. word het eerste volkomen bescheid van de zinsnydingen gevonden: hoewel ik bekenne dat *Donatus*, volgens het zeggen van *Cassiodorus*, daar van ook geschreeven moet hebben. Ook heeft 'er *Isidorus* van gesproken lib. 1. Orig. c. 19. maar geen een van alle die Schryvers beschryven ons eenig teken van een tusschenreden of parenthesis. Zy spreken maar van drie soorten van zinsnydingen, dewelke op onze *comma*, *hypocolon*, en *punctum* uytkoomen: hoewel ik bekenne dat ze dezelve verscheidentlijk uytgedrukt hebben. Wy zullen 'er

c Geograph. antiq. parte I. de Frisia.

d Epist. Miscell. lib. 3. epist. 39.

dit uyt *Ifidorus* noch byvoegen, dat ze in den beginne van deze uytvindinge alle de drie gemelde zinscheidingen, te weten *comma*, *hypocolon*, en *punctum*, met een enkeld stipje plagten uyt te drukken: doch met dit onderscheid dat om een *comma* te betekenen, dat stipje of puntje aan den voet van de laatste letter getekent wierd: om een *hypocolon* te betekenen, wierd bezijden het midden van de leste letter een stipje gezet. En om 't gene wy een *punctum* noemen uyt te drukken, wierd 'er een stipje of *punctum* aan 't bovenste van de letter geschreven. Doch dit zal maar hier en daar, en nu en dan, plaats gehad hebben. Maar om tot de zaak te koomen, van *parentheses* zal men geen gewag by hen vinden. Zoodat het opgeeven van Heer *Alting*, als of de eerste letter en *Cauchi* voor geen letter, maar alleenlijk voor het teken van eene tusschenreden aangezien moet worden, niet alleenlijk een losse en ongegronde gissing is, maar tegen alle oude gedenkschriften schynt te stryden.

2. In zoo eene duistere zaak heb ik niet anders te zeggen, als dat ik, indien het op een stemmen ging, het gevoelen der genen voor beter gegrond zoude achten, dewelke de Romeinen voor de slichters van de Leidsche burgt houden. Want van de eene kant is het een zekere zaak dat de Romeinen hier te land, en op den Rhyn doorgaans, verscheide sterkten en kasteelen opgeworpen hebben; en van de andere kant vinden wy geen oude bewyzen dat dezelve burg gesticht zoude zyn door *Engistus*. Maar wat zwarigheid zouw 'er in steeken, indien iemand, om het zeggen van *J. Gerbrandsz*, ja van den geleerden *Kambdenus* zelf, zoo plotzeling niet te verwerpen, staande wilde houden dat de Burg, dewelke door de Romeinen opgeworpen en door den alvernielenden tyd verval len was, uyt de oude steenen en muurwerken door *Engistus* wederom opgehaalt is geweest. *f* *Schriverius* zelf die de Romeinen voor de slichters houdt, bekent opentlijk dat de burg door de Romeinen in zulke gedaante niet opgeworpen is, gelijk zy tegenwoordig heeft; als hebbende gansch geene sterkte, in vergelykinge van de Roomsche werken. Hy zou het daar voor houden dat de Burg-graven de verstrooide stee-

e *Cambden*, in *Annal. rer. Angl.*

f *Toetsteen op 't Goudsche Kronijkje*, pag. 210, 211.

nen verzamelt, en de burg, zoo als zy 'er nu staat, weder opgebouwt hebben. Het geen *Scriverius* van de Burg-graven giff, dat zou een ander kunnen giffen van *Engistus*: giffing tegen giffing: dan had die andere noch de getuigenis van *Ian Gerbrandze* en *Cambdenus* voor uyt: en die Schryvers zullen in allen gevalle het eene of 't andere blijk, zoo sterk of zwak als het was, gehad hebben. Doch ik geef het maar voor een twyfelachtige giffing op: in eene duistere zaak staat het een ieder even naa, te raaden.

3. Het voornaamste, waar over een Schryver of twee malkander niet verstaan, bestaat hier in af de magt der Burggraven door de Graven van Holland met recht en reden gefnuikt en gekortwiekt is of niet. De Heer *Orlers* fchynt dit ten lafte van de Burggraven te hebben, dat zy, met hunne gerechtigheit niet vergenoegd, de stad al meer en meer overheerscht en gedrukt zouden hebben. Zelfs brengt hy een gedicht by van zijnen oom *Ian van Hout*, Sekretaris der stad Leiden; waar in de burgery van Leiden quansuys juycht en zegepraalt over den val van de Burggraven. Hoedanig de gemelde *Van Hout*, en die even eens gezind waren als hy, op de Burggraven gebeeten waren, zal de Leezer uyt het begin van 't gemelde gedicht genoeg begrypen. g

*Maekt u van hier gy bonden woedich,
Vergeefs is 't dat gy myn ansart,
Vergeefs is al uw nijdig hart,
Hout op van 't trots geblas hoochmoedich,
En byten bloedich.*

Daar tegen meent *Simon van h Leeuwen* dat *Ian van Hout* ten onrecht over die magt der Burggraven heeft geklaagt. Hy houdt 'er voor dat de Burggraven van den beginne de Heeren van Rhymland en Leiden zyn geweest: en dat zy zelf, verre van met eenige rechtvaardigheit beschuldigt te worden, reden van klaagen gehad hebben; om dat de Graven, wien de groote magt en het rechtsgebied der Burg-graven in 't licht stonden, en daarenboven door de stad aangefard, die magt der Burggraven eerst gefnuikt en naderhand als vernietigt hebben. Wy zullen dat onbeslist laten; en van de Buggraven, dewyl onze Histori schryvers daar wydloopig genoeg van spreken, ons affcheid neemen.

g *Orlers* pag. 88. h *Beschrijving van Leiden* pag. 48:.

S. PIE-

S. PIETERS KERK.

Het blijkt uit een registertje der Utrechtsche Kerk dat S. Pieters Kerk / die al van ouds zeer prachtig is geweest / te Leiden al gestaan heeft in 't jaar 1121: 't welk geen zwak bewijs is dat Leiden al op dien tyd een deestige en groote stad is geweest.

Want Leiden heeft drie Hoofd- of Parochi-kerken gehad: S. Pieters kerk / S. Pankras kerk / S. Mariaas kerk.

Wanneer de eerste gesticht zu / kan volgens Orlers met geene zekerheit gezet worden. Maar het jaar van haare inwijdinge binden wy in de Nederlandsche Kronyk van Jan Gerbrandsz. * van Leiden: In 't zelve jaar, zeit hy / te weeten 1121 / is de Kerk van den H. Apostel Petrus in de stad Leiden ingewijdt. De Heer Matthæus spreekt 'er in zijne Analecta † aldus van: Volgens het schrijven van Jan Gerbrandsz. van Leiden is S. Pieters Kerk gesticht in 't jaar 1125... Ja zy is veel vroeger voltrokken en voltimmert; gelijk Henricus Thaborita, welke Schrijver tot noch toe in 't licht niet is gekomen, in 't sesde boek zijner historie aan 't 19 kapittel getuigt. Misschien heeft hy uit den Schrijver maar willen betwijzen dat de opbouwning van S. Pieters kerk begonnen is in 't jaar 1121. Want het is zeker dat 'er een geruime tijd verlopen is / eer dat zoo een groot en prachtig gebouw voltrokken was. En dat de kerk van S. S. Pieter en Paulus gewijdt is in het † jaar 1121 / blijkt daarenboven uit een oud geschrift / 't welk noch ober anderhalf hondert jaaren in

* 16 Boek, 19 kap.

† Anal. tom. 6 pag. 3.

‡ Anderen verschuiven de inwijding tot op het jaar 1127.

de gemelde kerk ten toon heeft gehangen : en by Orlers en Boxhornius gebonden word. In dat geschrift staat ook aangetekend dat Godebaldus, de 24 Bisschop van Utrecht / de Wjd- ding heeft verricht:

In den jare 1121. des Sonnendachs naer ons Lief-Vrouwen gheboorte (het welcke altyts in September is) worde dese regenwoordighe kerke gewyt in der eere Godes, ende der heyligen Apostelen *S. Pieter* ende *S. Paulus*, onder den eerweerdighen Heer ende Vader in Gode *Godebaldus*, de 24 Bisschop van Utrecht.

Vergroo-
ting van
het Koor.

Alum twee eentwen laater / te weten in 't jaar 1339 / is het koor der kerke volgens Orlers ^a vergroot en uptgezet.

Graaf Willem, de tweede van dien naam / maar de achtiende Graaf van Holland / en hier te lande vooz (1) Keizer gehouden / is in 't jaar 1222 in een huis dat nu t' huis der Heeren van Lokhorst genoemt word / aan de noord-west-zijde van *S. Pieters* kerke gebooren. Ook is hy in dezelfde kerke gedoopt; gelijk daar naderhand ook gedoopt is Koning Willemszoon / Floris V. Ter getuigenisse van Willems doop heeft hier / tot den Spaanschen oorlog toe / een kostelijke doop-bont gestaan: wiens weergae nauyljks in gansch Holland te vinden was. Deeze doop-bont stond in eene zeer prachtige en schoone kapelle: dewelke Koning Willem in *S. Pieters* kerke had laten opbouwen.

Deeze zelbe Willem heeft aan de stad Utrecht / en aan meest alle de steden van Holland / doch vooz al aan Leiden / zeer deftige bydommen en voozrechten verleent; dewelke

hy ^b Boxhornius , daar hy van Leiden handelt/
opgetelt staan.

Van deezē Willem hebben de Leidenaars
ook twee sleutelen tot een wapen gekreegen. Dubbelde
sleutel.

Sommige willen , zegt ^c Simon van Leeuwen
een onkatholijk Schryver / dat de inwoonders
van dit sluiten en ontsluiten een dubbelde sleu-
tel voor haar wapen zouden aangenomen heb-
ben ; doch waarschijnlijker is het dat de twee
sleutels van Romen zijn gehaalt : welke stad ook
twee sleutelen in haar wapen voert ; en dat Ko-
ning *Willem*, dewelke in 't jaar *d* 1227 te Leiden
in het Hof . . . gebooren is, Roomsche Koning
geworden zijnde , de stad Leiden daar mede
vereert heeft : gelijk als Keizer *Maximiliaan* aan
Amsterdam een Keizerskroon, en aan 's Harto-
genbosch een Arent in haar wapen heeft vergunt.

Dit bewijst hy uit twee oude zegels der stad
Leiden/ dewelke aldaar van den jaare 1300/ en
noch vroeger / in gebruik zijn geweest ; en hy
hem in pzent staan afgebeeld. Het stads wapen
zegt hy / was een *S. Pieter*, onder het welf van
een kerk op een verheven stoel gezeten , met
een sleutel in zijn rechterhand , en twee uyt-
stekende schilden voor hem , daar in een dub-
bele sleutel , daar onder acht mannen in een o-
verdekte galerye gestelt , met het omschrift :
*S. Sculteti octo juratorum & communitat. oppidi
Leiden.* Dat is, het zegel van den Schout , de acht
gezworenen , ende de gemeente der stede Leiden.
Het zegel tot gemene zaken behorende was een
S. Pieter met een Pausselijken Myter, een kruys-
staf in de linker hand, en in de rechterhand een

^b Toneel der Steden van Holland.

^c Beschrijving van Leiden pag 11.

^d Volgens Boxhornius in 't jaar 1222.

sleutel, zittende onder het verhemelte van een kerk-koor, hebbende aan elke zijde uytsteeken een doopvont, om laag voor hem een schild met een dubbelde sleutel, en aan elke zyde met een Leeuw bevat, met het omschrift: *Sigillum cotidianum oppidi Leidenfis*: Het gemeen zegel der stede Leiden.

Meer andere boozrechten zijn van tijd tot tijd aan de stad verleent. In 't jaar 1300 / op het feest van S. Maartens verhoeringe / heeft Graaf Johan II aan de stad Leiden / om haare booztreffelijke diensten / een byze jaarmarkt vergunt; dewelke jaarlijks gehouden zoude worden op S. Margaretaas dag. Drie jaaren daar na / 's woensdags na S. Maarten, heeft dezelve Graaf gekeurt dat de rechtstag / dewelke zoo lang zaterdaags gehouden was / booztaan dingsdags gehouden zoude worden; oordeelende dat zulks dienstiger zoude zijn booz de burgers.

Hooge
toren schie-
lijk inge-
stort.

Deze kerk had een zeer hoogen toren / dewelke op den 1 van Maart in 't jaar 1512 / schielijk en tegen alle verwachtinge is ingestort. Eenige dagen te boren / te weeten op het feest van den H. Matthias, was 'er onder de predikaatzie / dewelke dooz den Gardiaan der Minnebroederen gedaan wierd / een zeer groote steen van den muur op het dak der kerke gevallen / met zoo schrikkelijk een gedruis en geklater / dat alle de menschen verschrilt en verbaast overhoop ter kerke upstiepen / roepende en schreeuwende dat de toren instorte.

Henricus Thaborita, dewelke dit instorten ook vermeldt / geeft met een de hoogte van den toren te kennen: In 't zelfde jaar, zeit hy /

* Lib. 19. Chron. c. 18. apud Ant. Matth. Anal. t. 6.

te weeten 1512 / is de toren van S. *Pieters* kerke te Leiden tot beneden de negen roeden ingestort, daar hy nochtans ter hoogte van 31 en een halve roede opgetimmert was geweest. Dit is geschiedt op den 5 van Maart.

Orlers, volgens wien dit instorten op den 1 van Maart is geschiedt / voegt 'er by uit den Spiegel der Nederlandische Oudheden van Marcus Vaernewyk dat de toren / om dat hy zoo hoog was / den zeeman tot een bakte verstrekte.

Daar op heeft de Utrechtsche Bisschop Frederik van Baden de Leidenaars en de ingezetenen van Rhynland in 't jaar 1513 door den volgenden open-brief aangewakkerd om den toren weder op te haalen : en heeft den geenen / die daar iets toe geeven zouden / berisping gegeeven om in de Vasten / tot Palmen-zondag toe / zuibel te gebruiken :

De stedelingen en de nabuurige ingezetenen van Rhynland worden aangewakkerd om den toren weder op te bouwen.

Frederik, Markgraaf van Baden, door de genade van Godt en van den Apostolischen Stoel Bisschop van Utrecht, wenscht aan alle wereldsche personen of leeken, die zich in de stad Leiden of binnen de gerechtspaalen van Rhynland onder ons Bisdome bevinden, en aan ieder van hen in 't byzonder, de zaligheid en de oprechte liefde in den Heere. Wy worden, niet zonder reden, des te sterker en te vieriger achtervolgens den pligt van ons Harders-ampt aangezet om de menschen door godtvruchtige vermaaningen op te wekken, hoe wy beter zien dat Gods tijdelijk huis door eene oprechte liefde in wezen blijft. Nadien wy dan... in de waarheit verstaan hebben dat de eetwaren door de strooping en der vyanden, door de schattingen en imposten van . . . door oorlogen,

gen, vorst, ongetempertheit des luchts, en andere wettige oorzaaken, veel duurder zyn geworden als naar gewoonte; dat de onkosten en inkomsten . . . gemerkt dan dat de menschen, dewelke gewoon zyn van den arbeid hunner handen te leeven, t'hans hunne gewoonlijke winst niet kunnen hebben, zoo is het noodig dat wy met eene vaderlijke genegendheit voor hen zorgen, op dat zy geen gebrek aan levens-middelen zouden hebben. Dewyl wy dan genegen zyn om ul. in deeze rampen goeder-tierentlijk te hulp te koomen; zoo is het dat wy, door de voornoemde en andere billijke beweegredenen en oorzaaken bewogen, ul. door den inhoud deezes tot een byzondere gunst verleen, en magt en dispensaatzie geeven, om in deeze Vasten, tot den Zondag als 'er in de kerke gezongen word . . . of tot Palmen-zondag toe, te mogen zuivel gebruiken en nuttigen. Doch met deeze voor afgaande voorwaarde dat, nadien wy van goederhand en uyt geloofwaardige getuigen verstaan hebben dat de toren van *S. Pieters* Parochi-kerke te Leiden schier geheel, of voor 't grootste gedeelte, gescheurt en bouvallig geworden is, en om deszelfs ouderdom en meer andere gebreken is ingestort: dat ook de goederen van *S. Pieters* kerke niet genoegzaam zyn om den toren weder op te haalen, of een nieuwen toren te bouwen en op te rechten, maar dezelve daar in nootzakelijk geholpen moet worden door de godvruchtige en milde aalmissen der geloovigen; dat, zeg ik, alle de geenen, dewelke uyt deezen hoofde zullen willen zuivel gebruiken en nuttigen, 't zy dat ze in de stad Leiden, of buiten de stad onder het gerecht van Rhymland wonen, voor 't

getimmer van de Parochi-kerk, en ten behoeve, verbeteringe, en herbouwinge van den gemelden toren, met raad van hunnen Biechtvader, de behulpzaame hand bieden, en uyt godtvruch-
tigheit daar iets toe geeven: in welken gevalle wy willen dat zy deeze onze toegevinge mogen gebruiken. Gegeeven onder ons zegel ter zaaken, 't welk aan den tegenwoordigen brief ge-
hangen is, in 't jaar 1513, den 10 February.

Was ondertekent

W. Bufer.

Onder stond een rood zegel op rood wasch gedrukt, met dit omschrift: 't Zegel ter zaaken van *Frederik* Markgraaf van Baden, Bisschop van Utrecht. Boven op den brief stond in 't Nederduitsch geschreeven:

Die haar behulpelijke hand reyken tot reedificatie van *S. Pieters* toren tot Leyden mogen tot Palm-zondag suyvel.eten.

In zeker boekje met de hand geschreeven / Outaaren,
daar de renten en inkomsten van den koster
dezer Parochi-kerke opgeteld worden / staat
aangetekend dat *S. Pieters* kerk in 't jaar 1504
met 34 outaaren was verciert. Van die outa-
ren staan'er de volgende / behalven het hoofd-
altaar / met naamen uytgedrukt:

Het outaar van de *H. Maagd Maria*, van
S. Andries, van *S. Bartholomæus*, van *S.*
Catharina, van *S. Maria Magdalena*, van 't
H. Kruis, van de drie Koningen, van *S. Mi-*
chiel, van *S. Anna*, van *S. N.* van *S. Ja-*
lob, van *S. Antonis*, van *S. Agatha*, van
S. Niklaas, van *S. Nicasius*, van *S. Theo-*
valdus, van *S. Crispinus*.

De koster trok jaarlijks vooz het speiden
van ieder outaar twee Vlaamsche ponden; en
wierd

werd dat ampt in 't jaar 1504 bekleedt door eenen Johan van Naarden. Aan dezelve outaaren zijn ook verscheide Vikarpen gesticht geweest.

Vikaryen.

Pieter van Leiden, Kanonnik van S. Pieters kerke te Utrecht en van Middelburg / Persona of Pastoor van het dorp Zoeterwoude / een wure van Leiden gelegen / heeft in 't jaar 1316 een testament gemaakt: van 't welke ik een wettig afschryft onder my heb berusten. By dit testament heeft hy vier vikarpen / te weten van de Allerheiligste Drievuldigheid, van de H. Maagd Maria, van S. Pieter, en van alle Heiligen, in S. Pieters kerke te Leiden gesticht. Behalven zijn huis / eenige landerpen / en drie-hondert gulden 's jaars / deswelke hy aan de gemelde Vikarpen betweezen heeft; zoo heeft hy noch / ter eeuwige gedachtenisse der zaake / eenen kelken zijne beviereren hy uitersten wille aan dezelve besproken. Alles niet dit beding / dat een van de gemelde vier Vikarissen in de kapelle / daar zijne Moeder begraven lag / dagelyks Misse zoude lezen. (2)

Hier nebens het testament zelf / zoo als het in de Nederduitsche tale beschreeven is:

IN die name des Vaders, des Zoens ende des heyligen Geest, Amen. Ick *Pieter van Leyden*, Canonick van sinte *Pieters Kercken* tot Utrecht ende in *Middelburch*, ende *Persoenre* vander Kercken te *Zoeterwoude*, machtich myns sinnen ende mire redenen, in verlichtnisse ende helpe mire zielen ende in verlate van mynen sonden: maecke ende ordinere mynen vuytersten wille ende myn testament, in manieren als hier naar

vol-

volget: Int eerste zoe is myn wille, waare dat zaacke dat myne Testamenteurs proeven consten van yemande dat ick zyns t'onrechte hadde behouden, of schout schuldich waare, dat zy dat boven allen dingen eerste betaalen van den gereesten goede dat ick laate. Ende want ick lange tyt Geestelyck goet opgeheven hebbe, ende dat ick dat misselyck gebesicht hebbe in paarden ende in andere behouften, ende ter warelt, terwylen dat ick onder mynen Heere den Grave geweest hebbe ende in zynen cost, ende ick vermoede dat my myne Heeren dit geestelyck goet nyet en gaven omme in haaren dienst te verteren, ende ick oock nyet en wille dat het blyve onder myne Erfgenamen, zoe wil ick dat myne Testamenteurs versien na den daat dat my myne Kercken te *Benschoep* ende te *Zoeterwoude* eerst gegeven waaren, ende wat my daar of verschynen mochte, ende dat zy daar mede ende met anders mynen goede dat my te rechte gegeven is of gewonnen is, of toebehooren mach, dit testament gelden ende voldoen. Ende besette in die eere der heyliger Drievoudicheyt, onser Vrouwen, sinte *Pieters* ende alle Goets Heyligen, viere Capelryen te bezinghen ende te verdienen in die Kercke te Leyden, ende daar toe bewys oock vyftich pont Hollants tsjaars, daarse myne Testamenteurs van myne renten bewysen zullen. Ende van dien viere Capelryen zullen myne Testamenteurs die eerste gifte geven: eest dat myne Erfgenaamen nyet over een en draagen, daar naar salte geven die gene die van rechter besterften besitter is of wesen zal van mynen stienhuysse; ende waardt dat hyse nyet en gawe binnen zesse maanden alser eenich open waare, zoe soudse die Prochi-Pape ende die

Godtshuys bewaarders te dienen willen geven. Ende ik wille dat die viere Papen daagelycx com-
men totten Getyden aldaar ter Kercken, ende
naamelycke te *Metten*, te *Miffen* ende te *Vespe-
ren*, ende dier nyet en quaame die woude ick
dat verfumede alsoe vele alst beliepet binden drye
getyden van zynen daagelycx is beloope van zine
renten, ende dat zouden opheffen die ander drye
van hueren gefellen die daar quaamen metten
Prochi - Pape, ende ymmer daar mede te voer-
fiene van mire maachschepen, alsoe verre alser
yemant is, dies waardich is. Ende al myn Mis-
gwaaden ende mynen Kelck geve ick tot de-
fen Capelryen, ende mynen ouden *Breviarien* in
der Kercke te blyven, ende daar myn moeder
legt begraaven. Daar tegens wil ick dat men
maacke eenen wrlaat met mynen goede by den
Kerckmeysters, alzo groot datter een outaar
binnen wesen moege, ende myn moeder binnen
der Kercken leggen, op welck outaar ick wille
dat een vande vier Paapen daagelycx Misse doet,
ende die andere drye Paapen haar Miffen doen
opt outaar vander zelve noortzyden; nochtans
wille ick dat die ordonnantie van mynen stien-
huys vast ende gestaade blyve. Voorts zoe be-
set ick den Convente van *Coninxvelde* jaarlycx
te pentancien 20. schel. torn. maar daar af zal
Ver Aechte van Leyden, alsoe lange als zy levet,
jaarlycx hebben 5. schel. ende naa haar doot den
Cloofter te blyven. Den Cloofter van *Loesduy-
nen* 20. schel. jaarlycx ter pentancien, maar daar
of zal vrouw *Margriete van Walcheren* jaarlycx
hebben 5. schel. te haaren lyve, ende daar na
den Cloofter te blyven. Den Convente *ter Lee*
ter pentancien jaarlycx 5. schel. Den *Jacopinen*
ende den *Wittebroederen* te Haarlem elckerlycke

20. schel. Voort bewyfe ick *Arnoudt* mynen ne-
 ve den Smit dat huys te Leyden daar hy inne
 plach te woonen , alsoe verre als hy huwelyck
 doet by mynen raade of by myne broederen en-
 de zusters. Den Clooster van *Egmont* te pen-
 tancien jaarlycx twintich schellingen. Den Con-
 vente van den *Beghynen* in Leyden jaarlycx 5
 schellingen. Vaertraert der *Beghynen* aldaar 40.
 schel. *Teten* mire nisten alsoe lange als zy levet
 3 pont tsjaars , ende naar haare doot op myne
 erfgenaamen te comen. Den Paapen ende den
 gemeenen Broeders te Leyden in wynen te drinc-
 ken ten mynen jaargetyde elcx jaars thien schel-
 lingen. Den Coster die nu is , alsoe lange als
 hy levet jaarlycx 3 schel. ende naa hem den an-
 deren jaarlycx 2 schel. omme dat hy die willic-
 ker diene. Den vier Capelrye Paapen der Kerc-
 ken te Leyden thien schellingen jaarlycx. Ende
 daar in zoe begeere ick myn sepulture : ende
 bidde mijne Testamenteurs, dat zy my overleg-
 gen eenen zuyverlijcken zarck. Voorts zoe be-
 wijs ick den heyligen Geest jaarlijcx thien schel-
 lingen. Den Gasthuys aldaar jaarlijcx 5 schel-
 lingen. Heer *Heindrick Spiker* als mijn ander te-
 stament betaalt is 4 pont. *Philips Hemez.* mij-
 nen neve in der zelve manieren eenen nap met
 eenen voete. Voorts over die Bedevaart te sinte
 (3) *Jacobs te Rutsfema*, doen te Bolongen, te Aken
 ende tote Ardenburch , int eerste jaar naar mijn
 doot, waardt dat ickse zelve binnen mijnen le-
 ven nyet en quyte te geven by mijne Testamen-
 teurs, alsoe veel van mijne gereetsten goede dat
 mijne ziele daer af ghequytet wordde, ende die
 Bedevaerde wordden gevaren. Voort wil ick
 datmen die Coe die der Papelijcker provende te
Zoeterwoude behoort van mijnen jaere van gra-
 tien

tien aldaer vuytfette. Voort zoe wil ick dat men
 vanden goede dat my overblyven mach, geestelijck
 of anders, mijne aarme vrienden versie, daer
 mijnen Testamenteurs oerbaer dencken zal.
 Voort van den leene dat ick van mijnen Heere
 den Grave houde, daer of bewijs ick elck van
 mijnen broederen ende zusters evenvele, behou-
 den dat *Dirck* noch *Trudent* daer of niet in die
 hant staen en zal, anders dant die Testamen-
 teurs zetten zullen; ende waere dat zaecke dat-
 ter eenige kinder ongedegen storven, zoe zou-
 de dat goet weder keeren aen zijnen naesten van
 mijnen ouders toecomende; ende waere dat zaecke
 datmen mijne goets niet alsoe vele en vonde
 dat God verbien moet, soe wil ick dat dat even-
 licke naeden beloope van zijnen gelde te staden
 come, zonder die Capelryen, wil ick datmen al
 vol vuytfette als voorsz is. Ende mijn vaders
 erve ende mire moeder, alsoe verre alst boven
 den testamente blyven mach, die wil ick dat
 mijnen erfgenaemen blyven. Maer waer dat van
 mijnen geestelijken goede yet overbleve, daer
 wilde ick dat mijne Testamenteurs mede deden,
 dat zy waenden dat mijne ziele orbaer waere.
 Voort zoe geve ick mijne huysinge te *Zoeter-
 woude* der Papelijcke provende aldaer. Ende
 waert dat zaecke dat ick van desen voorsz. te-
 stamente yet of, of aen dede, of verwandelde,
 zoe wilde ick nochtans dat dat ander vast ende
 gestaede blyve. Ende al is dat zaecke dat ick
 hier boven geschreven hebbe als op die jaer scha-
 ren vanden beloope van mijnen Kercken zedert
 dat ickse gehadt hebbe daer op vol te rekenen,
 zoe wil ick nochtans dat men dat voorsz naer
 redenen of ick eenighe tstukken gecochtf hebbe
 of gehadt dat der geestelijken goede toebehoor-
 de,

de, zijn boecken of andere stucken, dat men mijn vervall daer of alsoe vele die min rekene. Ende al dit testament voersz. wil ick hebben gehouden in zwartten tornoyfen, den grooten Coninckx tornoyfs voer zestien penningen gerekent, en zoe daer sonderlinge payment gecreuen staet. Ende dit testament dat ick in Hollandt gemaectet hebbe, en wil ick nyet dat mijn testament dat ick in Zeelant gemaect hebbe yet crancke, maer dat hem te helpe come, of in Hollande goid overbleve boven mijnen testament aldaer. Ende in Zeelant goids gebraeke dat enen den anderen te helpe quaeme. Ende alle renten ende Capelryen ende ordonnancie dat ick gemaectet hebbe van mijnen leenen, dat ick van mijnen Heere den Grave houde, wil ick dat vast ende gestaede blyve, zonder eenige veranderen of verwandelen van yemant, zonder van my zelven. Ende omme dat mijn testament ende mijn vuyterste wille, zonder eenigerhande wederseggen of wedertaede dier yemandt by rechte of by custumen tegen brengen moechte, in alre manieren alst voersz. is vast ende gestaede blyve, ende volcomentlijcken volgenden wordde, soe hebbe ick daer toe gecoren ende gebeden Exe-cutoire myns voorn. testaments, Heeren *Hein-drick Spiker*, Heeren *Janne van Cloetingen* mijnen neve, *Jan Rutgersz.* Pape vander Westerkerken in *Wolfaertsdyke*, *Gerit* mijnen zwager ende *Philips Hemez.* mijnen neve, ende zette al mijn goet dat ick in Hollandt hebbe, geestelijck ende anders, roerende ende onroerende, in wat goide dat gelegen is, in haeren handen ende nyemandt van mijnen erfgenaemen, dat goet aen te tasten eer mijn testament ende mijn vuyterste wille al volcomen zie, ende gheve my-

nen Executoren macht myn goet omme oirbaer myns testaments te vercoopen, giften daer of te gheven ende penningen daer af te ontfangen te myns testaments behouf, zonder van alfulcken goede als ick hier voer vuytgenomen hebbe. Ende zoe wat die meere menichte van mynen Executeurs over een draegen zullen, dat wil ick dat voortgae, ende hadden zy eenigen wederstoot van mynen testamente, dat zullen zy wederstaen met myns goets coste. Ende omme die meere zekerhede hier of, zoe hebbe ick gebeden mynen lieven Heere, Heere *Willaem*, Grave van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende Heere van Vrieslandt, Heeren *Heynrick*, Abt van onser Vrouwen Clooster in Middelburch, den gemeenen Capittel van sinte Pieter Kercke, in der zelve stede, den Gardiaen van den *Minderbroederen* aldaer, Broeder *Wouter van Kayfnoet*, Leefmeester van den *Minderbroederen* tote Valenchin, Heeren *Hughe Blochem*, *Heinrick Spiker*, Heeren *Janne van Clotingen*, *Janne Rutgers*, *Janne van Leyden*, mijnen broeder, *Geeraerd Alewynsz.* mijnen zwager, ende *Philips Hemsz.* mynen neve, dat zy dit testament met my besegelen willen. Ende wy *Willem*, Grave van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende Heere van Vrieslandt, Abt van Middelburch, 't gemeen Capittel, van sinte Pieters, Gardiaen, Broeder *Wouter*, *Hughe Block*, *Heinrick Spiker*, *Jan van Clotingen*, *Jan Rutgersz.* *Jan van Leyden*, *Geryt Alewynsz.* ende *Philips* voorsz. ombede tsHeeren *Pieters* voorsz. hebben dit testament ende zyn vuystersten wille met hem open besegelt met onsen zegelen gemaect ende gegeven tote Valenchin, des Dinxendages voor sinte Mertensdage in die winter, int jaer ons Heren 1316.

Frederik , Bisschop van Utrecht / heeft de gemelde stichting in 't jaar 1320 goedgekeurt doo; den volgenden brief:

W y *Frederik*, door Gods genade Bisschop van Utrecht, maaken aan een ieder bekend dat wy den brief van dit testament of uystersten wille, daar deeze onze brief aangehecht is, zoo als 't zelve testament behoorlijk en wettiglijk gedaan is, door ons ordinaris gezag bevestigen; ons recht nochtans in alles onverminderd blijvende. Ter getuigenisse deezer zaake is ons zegel aan den tegenwoordigen brief gehangen.

Bevestiging
van de
stichtinge
der Vikar-
ien.

Gegeeven in 't jaar 1320, daags voor de Zuivering van de H. Maagd *Maria*.

Onder stond: Dit tegenwoordig afschrift, met den brief daar door gestoken, is nagezien door my *Pieter van Gouda*, openbaar Notaris: en koomt van woord tot woord over een met het autentijk afschrift van den Heer en Meester *Johan van Leiden*, openbaar en beroemd Notaris, wiens hand my wel bekend is. Ter getuigenisse deezer zaake heb ik dit met mijne hand ondertekent, en met mijn zegel bezegelt.

Dan volgt 'er in 't zelfde handschrift de gifte van zijn steenen huis/ staande aan de Blaauwe steen, benebens een ander huis / uptkoomende op de *Bolders-graft*. De gemelde gifte/ dewelke gedaan is in 't jaar 1316 / is in 't zelfde jaar bevestigt doo; Graaf *Willem*. Daar na volgt 'er het bewijs van de goederen en inkomsten / tot de boornoemde *Vikarpen* behoorende: welk bewijs doo; de uptboerders van het testament gedaan is in 't jaar 1333. (4)

Kapellen.

Onder de kapellen van S. Pieters kerke zijn voór eerst de drie volgende bekend: 1. Die van Koning Willem, in de welke die zeer schoone doophout heeft gestaan. 2. Die van de H. Maagd Maria; 3. die van S. Bartholomæus, staande aan de noordzijde der kerke.

Broeder-
schappen.

De voornaamste Broederschappen van S. Pieters kerke zijn geweest:

Het Broederschap van 't H. (5) Kruis, van de H. Maagd, van S. Lucas, van S. Catharina, van S. Josef, van 't Heiligste Sakrament, van S. Georgius, van S. Maria Magdalena, van S. Niklaas.

De wetten van S. Niklaas Broederschap staan in den folgenden Nederduitschen brief uytgedrukt:

IN den name des Vaders, des Soons, en des heyligen Geests, in der eeren Gods, en des groten Heer sinter Niclaas, Amen; Doen cond wy Broeders ende geselschap van den goeden sinter Niclaas, allen den genen die dese raakt sullen sien off horen lesen, want wy aangefien hebben en aansien, dat niet sekerder en is dan de doot, ende niet onsekerder dan de ure des doots, waarom wy hebben geordineert, consenteert ende . . . . . in oflaat van onsen zonden, in gedenkenisse onser zielen, ende in allen goeden werken en Godsdienst te meeren en te sterken: In den eersten, dat die gene die sinter Niclaas Meesters syen eenen Cappellaan alsoo goed hebben sellen opter broederskost van sinter Niclaas die alle maandagen ten ogtens een Zielmisse lesen op sinter Niclaas outaar in sinte Pieterskerk te Leyden, mit eenre Collecte van den goeden sint Niclaas, alsoo vroeg als men de

de eerste Wevers klokke hinck, der geenre zielen te staan te rusten, die die Broederschap gemaakt gehouden hebben, nog houden ende houden sullen, die in dese Broederschap syn en haar aalmisse daar toe gegeven hebben, geven, ende nog geven sullen. *Item* die voorseyde sinter Niclaas Meesters sullen eenen Cappellaan alsoo goed hebben op de Broeders voorn. cost, die alle woensdags ten ogtenster klokke voorn. eene Misse lese van der heyliger Drievoldigheden, mit eenre Collecte van den goede sinter Niclaas, dat die heylige Drievoldigheyt hore ontfarmen moet en bystaan in hore meeste noot daar sy des best te doen hebben. Voort soo hebben wy geordonneert overdragende dat alle wy Broeders die in dese Broederschap syn alle sinter Niclaas avonts wesen sullen tsavonts te Vesper endes ogtenster Vroegmisse, ende daar te offeren in sinte *Pieterskerk* te Leyden, in die eere Gods ende des grooten Heer sinte Niclaas, ende soo wie daar niet en quame tot elxs van desen tijden voorn. die soude geven sinte Niclaas Meesters tot sinte Niclaas behoeft eenen groten, ende soo wie des niet en dede ende daar ongehoorsamig in waar, dien soudemen uyter Broederschap setten ter naester vergaderinge. Ende wy Broeders sellen sjaars eene maaltijt houden met malkander, Sonnendags na sinte Louwresdag, ende soo wie wie van onsen Broeders, die mag eene man met hem brengen op synen penninck als ander Broeders geven. En waart dat ymant ontfangen woude wesen in onse Broederschap, en dat allen den Broeders goet dogte, die soude ontfaan werden by den Meesters van sinter Niclaas, en geven by haren goetdenken xl. sc. en ij. st. Ende die en sel niemant seg-

seggen by synen eede, wes hy gegeven heeft. Ende men en sel geen spyse uyter herberge senden, by de boete voornoemt, ten waardat dan eenig van onsen Broeders in lage loff van huns waar, soo mogt men senden hare waardinnen twee geregte, en niet meer sonder verbeurnisse. Ende alle jaar als men die maaltijt doet soo sullen die oude Meesters nieuwe Meesters kiezen by haren eede, die nut en oorbaarlijk daar toe syn en hem overleveren dat sinte Niclaas toebehoort. Ende soo wie men ceurt sinter Niclaas Meesters te wesen en hem des vermeerde dat waar op syn Broederschap. Voort soo sullen die Meesters van sinter Niclaas doen doen een memorye sjaars met eenre pellen opt koer, met vier waskaarsen en met sinter Niclaas ter tijds des Dyngsdags ten avond en des Woensdag ten ogtens na Alrezielen dag, en sy sullen geven elken Priester die daar toe komt, ende in sinte *Pieterskerke* is tot hem agtien tot, van de outsten twee Prochipapen ende den Coster tsavonts elcs iiij. st. en des ogtens elcs iiij. st. sulxs payments als den Meesters voorn. goetdenken sal, dijet nu syn off namaals wesen sullen hare zielen te rusten ende ter genaden die dit Broederschap gemaakt hebben ende van desen aartryke gescheyden syn, gehouden hebben, houden, ende nog houden sullen met hare aalmissen.

Voort soo hebben wy Broeders geordineert overdragen en . . . . . dat soo wanneer eenig van onsen Broederen oflyvig worden, soo soude wy Broeders die dan te Leyden syn komen ende dregen onsen oflyvigen Broeder ter kerken, ende by hem wesen in der kerken alsoo lange als men eenige Misse doet, ende als alle die Missen

gedaan syn, soo sullen wy onsen oflyvigen Broeder opheffen alsdan den Prochipaape goed dunkt, ende aarden, endaar en selniemant anders die hant inslaan dan wy Broeders, ende die sinter Niclaas Meesters syn, die sullen synen loff doen senden tot des oflyvigen Broeders. Vorder eer men uyt ten huysse voorn. waart vroeg den Armen te geven, ende sy sullen doen doen xxxij. Zielmissen, soo sy alreerst mogen der oflyviger Broeder zielen te rusten ende ter genaden; ende die Meesters voorn. sullen eenen persoon omme doen gaan tot ons Broederen, vorder en ons kundigen ons oflyvigs Broeders doot, soo wanneer men graven sel: Ende soo wie daar niet en quame den oflyvigen te helpen aarden, en te doen als voorgemelt is, en daar in ongehoorsamig waar, verbeurde eenen grooten, totter Broeders behoef. Ende in des oflyvigs Broeders stede mag syn Soen komen off hy wil met eenen pond was. Voort soo hebben wy Broeders geordineert, overdragen ende consenteert dat elk van onsen Broederen geven sel sjaars, den Meesters van sinter Niclaas die nu syn off namaals wesen sullen, dese voorgemelde ordinancie mede te doen houden te houden ende te meeren, in die eere Gods ende den goeden Heer sinter Niclaas iij. groot; ende soo wie ongehoorsamig hier in waar, verbeurde die Broederschap. Ende men en selt geen Capellaan langer veelen den dienst van sinter Niclaas te doen dan een jaar, ten waar by overdragt van den gemeenen Broeders. Ende alle dink sonder argelift, ende totten Meesters voorn. ende ten Broeders van sinter Niclaas wederseggen alle saken voorgemelt.

Aalbert van Beyeren heeft de gemelde wetten door den volgenden Nederduytschen brief bevestigd :

ALBREGT, by Gods genaden Palsgrave van Burgondien, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant; Doen cond allen luyden, want wy aangesien hebben dagelyke werken van onsen goeden luyden van der Broederschap van sinte Niclaas binnen onser stede van Leyden, die sy tot desen dage toe gehad hebben ende nog hebben sullen, soo hebben wy hun geoorloft ende oorlooven, geconsenteert ende consenteeren die Broederschap te houden in aller manieren gelijkerwijs als die Ordonancie van deser stede inhoudt, daar onse brieff doorsteeken is; ende loven voor ons ende onse nakomelingen der Broederschap voorgemelt ende haren nakomelingen, ende dien sy daar voort in nemen sullen te houden als voorg. is: In oirconde desen brieff besegelt met onsen zegele. Gegeven in den Hage des Saterdags na sinte Lucas-dag, int jaar ons Heeren 1394.

Broeder-
schap van
S. Maria
Magdalena.

Ook was 'er in S. Pieters kerke een vermaard Broederschap en Zusterschap van de H. Maria Magdalena.

Ik heb een ongedrukt boekje / in 't welke de inkomsten / en daar by de lasten / van deezzen Broederen en Zusteren opgeteld staan. Behalven dat 'er jaarlijks / op S. Maria Magdale-naas dag / een plegtige Hoogmis gezongen wierd / zoo wierd alle Zaterdagen aan haar outaar de eerste Mis gelezen; voor welke Mis de Priester / die daar mede belast was / eene.

eene inkomste genoot van vyf ponden. 's Maan-
dags na de kermis wierd 'er noch eene Mis
gelezen voor de zielen van de Broeders en Zu-
sters / die in dit Broederschap opgeschreeven
waren geweest. De inkomsten van 't zelfde broe-
derschap / spijtitende uyt eenige huizen te Lei-
den / uyt eenige landerpen te Wassenaar / en
uyt eenige jaargetijden / bedroegen in 't jaar
1548 tien gulden / 13 stuivers.

Vaderhand zijn de inkomsten by aange- Inkomsten
groeit: zoo dat ze in 't jaar 1563 acht-en-beer- van dat
tig ponden en vyf schellingen bedroegen. Broeder-
schap.

Van 't jaar 1548 tot 1558 is dit broeder-
schap bedient geweest door Reinier Johanszoon,
Priester. Jakob Egbertszoon, ook een Priester/
heeft het zelfde bedient na het jaar 1552.

Het zelfde broederschap had ook zijne * op-
zigtsteren: welke bediening in 't jaar 1541 door
Weduwe Catharina, weduwe van Vrank van
Boekhorst; in 't jaar 1553 door Klazijntje Ger-
rits dochter / weduwe van Jakob Degmans, en
in 't jaar 1556 door Klazijntje, Floris dochter/
weduwe van Roeland Gerrits zoon bekleedt is
geweest.

Men ziet uyt het onderstaande smeekschijf
dat 'er ook / ter hulpe der armen / een Broe-
derschap van S. Pieter en Paulus der Romei-
nen in aanzien is geweest:

Geven oetmoedelicken te kennen uwe goet- Broeder-
willighe onderdanighe Deeckens Hoemans schap van
ende de gemeene Broeders en Susters van sinte SS. Pieter
Pieter ende Paulus, der Roemeynen, hoe dat heu- en Paulus.
re Supplianten, by onsen G. H. Philips Hertog
ge van Bourgonje, &c. inden jaare 1427. en-

* Decanat.

de van de Schout, Schepenen ende Raadt der stede van Leyden, &c. inden jaare 1428. gegonnen en geconsenteert es, een Broederschap ende Susterschap te moegen maacken, in die eere Godts, ende tot vordernisse der arme luyden, in sulcken ordonantie ende goede werken als by den Supplianten voorfaten geordonneert was, off namaals van den selve Broeders geordonneert soude worden, blyckende by de brieffen hier an geannexeert, ende alsoe het geene dat tvoorn. Broederschap van jaarlicxe Incoompste heeft, gecomen es van den selven Broeders ofte Susters, sonder by yemant anders, ende naademaal oick tselve voorsz. Broederschap seckere schulden heeft te betaalen. Ende oick datter int selve Broederschap voorsz. mede eenyge zijn, die noetelicken onderhout ende alimentaa's behoeven: Soe est dat duer dese de voorn. Supplianten oitmoedelicken bidden ende versoucken, haare Supplianten te laten bewarden, ongemolesteert mette selve goeden ende Incoompste competerende tvoorn. Broederschap, ten eynde de schulden betaalt moegen werden. Ende voorts dat oick eenyge van den Broederen diet van doen hebben dair van moegen onderhouden werden: Ende haire Supplianten voorts te laten in sulcker formen, ende ordonantie te maacken, als haare Supplianten by de brieffen voorn gespecificeert, gegonnet ende geconsenteert es: Presenterende tot believen van voon. myn Heeren tot allen tyden des versocht synde, reeckeninge, bewys en reliqua te doen van de handelinghe vandien dit doen, &c.

Andere
Vikaryen.

Noch heeft Gillis van Zwieten, in 't jaar 1398 / daar eene biltarp gesticht ter eere van S. Maarten.

In 't jaar 1417 heeft Gerrit Pieter van Poelgeest, Kanonnik van S. Pankras kerke te Leiden / ter eere van de H. Drievuldigheid eene Vikary gesticht aan S. Michiels outaer: welke stichting goedgekeurt is dooz Bisschop Fredericus; en heeft daar toe gegeven 7 mergen lands / met een halve wooning gelegen in Doozschooten. En in 't jaar 1459 heeft Dirk van Zwieten, de neef van den voornoemden Heer Gerrit, dezelve Vikary rijkelijker begiftigt en vergroot met deeze goederen: eerst 8 mergen lands; noch een Engelsche Nobel jaarlijksche renten; en noch twee stukken lands gelegen onder Katwijk. Deeze Kapellany was belast met 3 Missen ter week.

Eene tweede Vikary / te weten van S. Bartholomæus, is dooz den zelven Dirk van Zwieten gesticht in 't jaar 1461. Daar na heeft hy bezorgt dat de kerkdiensten / dewelke te voeren aan S. Michiels outaer gedaan wierden / voortaan verricht zouden worden in S. Bartholomæus kapelle / staande aan de noordzijde van de kerke; dewelke dooz hem gesticht en met inkomsten boorzien was in 't jaar 1463. Na zijn dood moest Kollator zijn de leenhouder van zijn huize van Endegeest. Hier toe heeft hy gegeven eerst 12 mergen lands gelegen in Bodegraven, doende jaarlijks 12 goudse fransche kroonen. 3 Mergen lands in Koudekerk, doende jaarlijks 6 Hollandse Wilhelmus schilden. Al daar noch 3 mergen / doende jaarlijks een Holl. Wilhelmus schild. Noch een wooninge / boomgaard / barg / enz. groot 9 mergen in Alien: noch een rente van anderhalf goudse Engelsche nobel 't jaars. De vikary is dooz hem belast met 2 Missen ter week; de eene op Zondag / de andere

dere op vrijdag. Dezelve is daar na noch belast met een Miss alle dingsdagen / donderdagen / ook 's maandaags en woensdaags. Zoo de Vikaris verzuimde deeze Miss te doen / zoude de Kollator die laten doen door een ander Priester: en die zoude voor elke Miss genieten 2 witte stuivers.

De zelve Heer Dirk heeft noch een derde gifte gedaan in 't jaar 1471 / met de inkomsten van S. Bartholomæus vikarje te vermeerderen: welke gifte in 't zelfde jaar goedgekeurt is door den Utrechtschen Bisschop / David van Borgonje.

In 't jaar 1494 / in de twaalfde Indiktie, in de maand April / heeft Gerrit Gerritsz. van Leiden, Priester / ter eere van den Almachtigen Godt / van de H. Maagd Maria, en van den H. Apostel Andreas, in S. Pieters kerke eene vikarje gesticht aan 't altaar van de H. Maagd Maria. De begeering van deze vikarje / en de benoeming tot dezelve / heeft hy / zoo lang hy leefde / aan zich zelven gehouden: maar heeft begeert dat ze na zijne dood zoude koomen aan den eerw. Heer Albericus van Pannen, Kommandeur van S. Mariaas Gasthuis / en van het huis der Duitsehe Ridderen / en Pastoor van S. Pieters kerke te Leiden: na wiens dood de begeering en benoeming voornoemd des zelfs nazaaten / of den Kommandeuren en Pastooren der voornoemde kerke / zoude aanbesteren. De gemelde stichting / en meer andere zaaken daar in begreepen / heeft David van Borgonje Bisschop van Utrecht in de maand Augustus van 't zelfde jaar goedgekeurt: zoo als wy in een wettig afschrijft gelezen hebben.

In 't jaar 1499 is aan **S. Niklaas outaar** / Vikary aan ter eere van de **H. Nicolaus** en **Antonius**, **S. Niklaas** eene vikary met de belastinginge van vier wee- outaar.
kelysche Missen gesticht doo: den eerzaamen
 man **Pieter**, **Jan Maartenszoon**. De dochter
 van deezen **Pieter** is getrouwt met eenen **Pie-**
ter Paats; en heeft by hem gewonnen **Helena**
Paats. **Helena Paats** is getrouwt met **Johan Ni-**
klaaszoon van den **Velden**: uyt welk huwelyk
 afkomstig is de **Heer Aalbert** van de **Velden**,
 Heeraar in beide de **Rechten** / dewelke ons dee-
 ze stichting beleefdelijk ter hand heeft gestelt :

I N den name des Vaders, des Zoons ende des
 heylighen Gheest, Amen. Condich ende ken-
 lick zy allen luyden die dese brief zullen syen of
 hooren lesen, dat ick *Pieter Jan Martynsz.* Poor-
 ter te **Leyden**, gesont deur die gracie **Goids**,
 mynre zinnen, redenen ende verstant, mit gue-
 der voorsinnicheyt wel beraden ende bedocht,
 gefundeert, gesticht ende gemaect hebbe; fun-
 dere, stichte, ordinereende maicke in allen ma-
 nieren, formen, rechten ende zaicken als ick
 alre best can ende mach, voor my ende voor
Margriet, *Pieter Jorisz.* dochter, myn huys-
 vrouwe saliger gedachten, in verlatenisse onse
 alre zunden, een ewige gheestelycke *Officium*
 inder eeren **Goods** ende der heyliger *Confessoi-*
ren sinte **Niclaes** Bisscop, ende sinte **Anthoenis**,
 diemen bedienen zal te **Leyden** in sinte **Peters**
Kerck, op sinte **Niclaes** outaer, of opt outair
 dair bezyden, of op sinte **Anthoenis** outaer, daert
 ledichste zal wesen, mit vier **Missen** ter weecke,
 te weeten: twye **Missen** ter weecke voor myn
 ziele, endetwye **Missen** ter weecke voor *Marg-*
riet myn huysvrou voorn. voor hair ziele,

ende dair wys beyde voor begheren, ende nae elcke Misse zel men lesen te grave dair wy in begraven leggen zellen, die twye Psalmen, *Miserere* endede *Profundis*, mit een collect daer toe dienende, welcke graf gelegen is in sinte *Peters* Kercke voorsz. midden over die preeckstoel voor die Salvator. Ende wairt zaecke dat eenige van die Missen voorsz. in der weeke versuymt wordede te doen, soe wil ick dat die besitter vant *Officium* voorsz. telcken ende alsoe dicke die versuymet worde verbueren zal teghens die Kerckmeesters tot behouf van sinte *Pieters* Kercke voorsz. vier schellinge; ende nochtans dair toe die versuymde Misse in die zelfde weecke of des weecks daer an volgenden verhalen sel of doen verhalen, op die zelve peene voorsz. Ende dit *Officium* wil ick dat ment altyt alstet open is ende vacceert binnen een maent gheven zel eenen Priester of een Clerck die de Collator ofte Collaester dan inder tydt wesende, daer toe nudt ende bequaem kennen zel. Voirt zoe zel men goets tyds voor dat men *Margrieten* mynre huysvrouwen voorsz. jarichtyt zel doen, alle jaers geven vuyt dat *Officium* voorsz. den Collator of de Collaterse dan in der tydt Collator of Collaester wesende twye pondt, zes schellingen, acht penningen payments, om daer mede te coopen hemden ende scoenen, die hy op *Margrieten* voorsz. jarichtyts dach geven ende deelen zel den naeste arme vrienden daert van noode zel wesen. Tot welcke *Officium* ick gegeven ende gedoteert hebbe, geve ende in dotacie assignere wt myn zelfs guet eewelick daer an te blyven een stucke lants mit een wooninge dair op staende, dat ick gemeen hebbe mit *Jan Kerstantz.* gelegen in den Ambochte van *Valcken-*

kenburch an die *Waddinge*, ende heeft belegen an die zuytzyde sinte *Katrynen* Gasthuys in *Leyden*, ende an die noortzyde *Cornelis van Sonneveld*, streckende voor van die wech, tot after an *Willem van Oestgeesten* erfgenamen, ende *Adriaen van Bocchorst* hairlandt, welck lant myns deels ghelt nu ter tyt vyf ende twintich halve ponden *Hollants tsjaers*, dair weer of wtgaet als van opstallighe renten elf stuvers, dair die *Abdisse vander Lee* jaerlicx van heeft vier stuvers, ende die memorie tot *Egmont* int *Clooster* die ander zeven stuvers, ende die voorsz. renten verschynen alle jaers tot *Voorschooter* ende *Valckenburger* marcten. Ende van dit *Officium* voorsz. zel ick gever ende *Collatoor* wesen myn leven lanck, ende nae myn doot zoe wil ick dat *Collatoor* zel wesen *Marten Pietersz.* myn zoon zyn leven lanck, nae welcker doot zel *Collatoor* wesen *Cornelis Pietersz.* myn zoon, zyn leven lanck, nae welcker doot zell *Collaetster* wesen *Maritge*, *Pieter Paedsen* wyf myn dochter hair leven lanck, ende naer haer doot zel *Collaetster* wesen *Aechte*, *Phillips van Noorden* wyf myn dochter hair leven lanck, ende nae haer doot zoe wil ick dat die *Collatie* van dit *Officium* voorsz. altyt comen zel op die outste ende naeste die van *Martyn*, *Cornelis*, *Maritgen* ende *Aechte*, myn kinderen voorn. gecomen zullen wesen: ende altyt die jorger man voor dat ouder wyf daer zy even nae zyn. Ende waert dat zaickedat van myn vier kinderen voorn. nyemant en bleve in levendigen lyve, soe wil ick dat die *Collacie* dan comen zel op *Cristyn*, *Dirck Reynersz.* weduwe myn zuster, ende voirt opten outsten ende naesten die van haeren lyve gecomen zullen wesen, ende die jonger man altyt voor dat ou-

der wyf daer zy even nae zyn, alsoot voorfsz. is. Ende in tuygenisse ende kennisse der waerheyt dat dit myn vuyterste wille isende mit gheenrehande ander testament of makinge dit nyet en wil weerroepen ofte tegen doen, mar dat altoos dese punten voorfsz stade, vast ende eeuwich blyven, soe heb ick *Pieter, Jan Martynsz.* voorn. myn zeghel hier an gehangen int jaer ons Heeren 1499. opten zeven en twintichsten dach in Junio, ende om der meerre zekerheyt ende vasticheyt heb ick oick gebeden ende gerequireert Meester *Jan van Leyden* Priester, als Notaris publyck, dat hy dese fundatie wil onderscryven ende publiceren, ende oick zyn hantteycken hier op zetten willen.

Gedaan te Leiden, ten huize van den voornomden testamentmaaker, in 't jaar na 's Heeren geboorte 1499, in de tweede indiktie, den 27 Juny, ter uure der kompleeten of daar omtrent, in 't zevende jaar des Pausdoms van onzen allerheiligsten Vader en Heer *Alexander VI*, ten overstaan van de eerzaame en bescheidene mannen *Vrank Philipsz.* en *Floris Jakobsz.* leeken van 't Utrechtsche Bisdom, ingezetenen der stad Leiden, en geloofwaardige getuigen, dewelke by het bovenstaande verzocht en ontboden waren.

Was ondertekent : En ik *Jan Jansz. van Leiden*, kerkelyk persoon onder het voorschreeven Bisdom van Utrecht, door Paußelyk gezag en toelaatinge der Overheit openbaar Notaris; dewijl ik by de stichting en begiftiging van de voornoemde Vikary, en by de schikking omtrent het vergeeven der zelve Vikary, mitsgaders by al het bovenstaande, en ieder van 't zelve in 't byzonder, als het op de voorgemelde

de wijze gedaan en verricht wierd , benevens de voornoemde getuigen tegenwoordig ben geweest , en alles op de gezeide wijze heb zien en hooren geschieden ; zoo heb ik de tegenwoordige stichting van de gemelde kerkelijke bediening , op het verzoek en aanhouden van den voornoemden *Pieter , Jan Maartens zoon* , die de stichter is , afgekundigt , ondergeschreven , en op deeze openbaare form gebragt ; en heb de zelve , des verzocht en gebeden zijnde , ter getuigenisse en bevestiginge van al het bovenstaande en van ieder des zelfs in 't byzonder , met mijn zegelen mijnen naam die ik gewoon ben te gebruiken ondertekent ; en 'er het zegel van den voornoemden stichter onder aan gehangen.

Kornelia Klaas dochter / weduwe van Maarten Pietersz. heeft de gemelde vikary in 't jaar 1514 op de volgende wijze verbeterd :

W y *Jan Stoop Kerstantz.* ende *Jan van Leyden* , Scepenen in Leyden , oirconden dat voor ons quam *Cornelia, Claes* dochter, weduwe van wylen *Martyn Pietersz.* zaliger gedachten , mit *Alewyn Claesz.* hairen gecoren voocht in deser zaecken , ende gaf over tot augmentatie van een *Officie* voortyts gesticht ende ghemaect by *Pieter Jan Martynsz.* saliger memorien vader van *Martyn Pietersz.* voorsz. vyf gouden *Wilhelmus* schilden , staende op negenthien morgen lants gelegen by die *Waddinghe* buyten *Leyden* , nae vuytwysinge der brieven daer af wesende , ende begeerde naevolgende die uterste wille van *Martyn Pietersz.* hoer man voorsz. dat die besitter van dat zeltde *Officie* tot eewigen

tyden doen zal of laten doen alle weecke een Misse, ende dat op alfulcken outaar als die ander Missen van dit *Officie* gedaan sullen werden. Ende *Cornelia* voorsz. scoudt quydt alle recht, actie ende toezeggen als zy heeft aan die voorsz. vyf gouden Wilhelmus schilden of oick gehadt mach hebben tot desen dage toe datum van desen. Ende begeerde voirt *Cornelia* voorsz. ende *Maria*, *Pieter Paedsen* wedue, als nu *Collatrix* ende gheefster van dit *Officie*, aen myn Heere den Bisscop van Utrecht, dat hem believen wilde dit voorsz. *Officium* mit die augmentatie te amortiseren ende gheestelyck te maecken. Presenterende dair toe als nu om besitter daar af te wesen Meester *Glaes Pieter sz. Paeds*, hoiren zoon, biddende mynen Heere den Bisscop van Uytrecht voorsz. te willen believen hem dair toe institutie of te geven in behoorlicker forme. In oirconden desen brief bezegelt mit onsen zegelen int jaar ons Heeren 1514. opten thienden dach in Aprille.

Onder geteykent,

HENR. FLORYNSZ.

De boozgemelde stichting is dooz Frederik van Baden, Bisschop van Utrecht / goedghekeurt in 't jaar 1514.

In 't jaar 1528 is dezelve Vikary bekleedt en bedient geweest dooz Niklaas Paats, Priester.

Jannetje Klaas, weduwe van Niklaas Huigen, heeft in 't jaar 1504 aan 't outaar van de H. Katharina eene vikary gesticht ter eere van de 11000 Martelaareffen. Dit outaar stond achter in de kerk / dicht by den toren.

In 't jaar 1460 heeft Willem van Leeuwen een kerkelyke bediening / of vikary / gesticht
aan

aan S. Niklaas outaar. In 't jaar 1548 is die
bikary dooz Ermgardis van Leeuwen, met de
goedkeuringe van den Utrechtschen Bisschop
Georgius, begeeben aan Johan Willemsz. In
't jaar 1559 heeft Cornelia van Leeuwen de
zelve bikary gegeeben aan Hendrik Paats. Noeh
heeft de gemelde Willem van Leeuwen by up-
tersten wille twee altyd duurende Missen ge-
sticht: dewelke wekelijks aan S. Niklaas ou-
taar / staande aan de zuidzijde der kerke / moe-
sten geleezen worden.

In 't jaar 1554 is 'er tusschen de uitboer-
ders van den upterste wille der gemelde Erm-
gardis van Leeuwen, en de Regenten van S.
Catharinaas Gasthuis te Leiden / een verdrag
aangegaan; waar by de laatste / na dat hun
alvorens 325 gulden toegetelt waren / op zich
genomen hebben te bezorgen dat 'er wekelijks
aan S. Niklaas outaar twee Missen zouden
geleezen worden dooz den Kapellaan / dewelke
dat altaar / achtervolgens de stichting van
Ermgardis ouders / bediende.

Katrijn, Dirk Schoutens dochter / Nonne
in S. Elizabets konvent in 's Gravenhage /
dewelke het recht van Patroonschap en van
begeebinge had op zekere bikary aan 't H. Kruis
outaar in S. Pieters kerke te Leiden; heeft
dooz haar zelbe / en dooz haare erfgenaamen
en nazaaten / het gemelde recht van Patroon-
schap in 't jaar 1527 overgegeeben aan Mee-
ster Vincent Kornelis zoon.

In 't jaar 1312 stond de bikary van 't H.
Kruis outaar ter hergeebinge van Hugo van
den Bossche; en in 't jaar 1505 van Johan,
Deken in Ryssoot.

Gene Margareta, Simon Jakobs dochter / we-

duwe van Pieter Dirks zoon / had eene biskarp van S. Agatha gesticht.

Meester Gerrit, de zoon van Pieter Dirksz. Priester en Kanonnik te Leiden / heeft ter eere van de heilige en onberdeelde Driebuldigheid eene kapellany gesticht aan S. Michiels outaar ; welke stichting door Frederik , Bisschop van Utrecht / goedgekeurt en bevestigd is : waar toe Willem Tarning , Pastoor van S. Pieters kerk te Leiden / den 23 Mey 1417 / onder de vereischte voorwaarden zijne toestemming ook heeft gegeven.

Ook zijn in S. Pieters kerke twee biskarpen gesticht ter eere van de H. Catharina ; dewelke door den Kommandeur van S. Pieters kerke gegeven wierden.

Recht van
begeevin-
gc.

De benoeming tot het Pastoorſchap van deeze Parochi kerke plagt den Graven van Holland in vollen eigendom toe te koomen.

Dit staat duidelyk aangetekend in eenen open-brief van Floris V , den zoon van den Roomschen Koning Willem II. In deezen brief / waar in hy verscheide bydommen aan de stad Leiden verleent / spreekt hy op de volgenede wyze : Daarenboven , dewyl het recht van benoeming tot de kerk van Leiden my in vollen eigendom toekomt ; zoo beloof ik aan gemelde stedelingen , en ik zeg hun ter goeder trouwe toe , dat ik by afstervinge of afstand van Meester Gerrit , die thans het bestier over de zelve kerke heeft , gevolgelyk en ten eeuwigen dage twee bequaame Priesters tot de gemelde kerk * zal benoemen ; dewelke , als waare Pastoors , de inkomsten gelijkelijk onder malkander deelen ; en de gansche Parochi , tot Gods eere

* De zin , in 't Latyn , is hier wat duisterachtig.

en voor de zaligheid der zielen, 't zamen bestieren zullen. Npt deezen brief heeft men dat het Pastoorſchap van Leiden ten deezen tijde bekleedt werd dooz Meester Gerrit van Leiden, gehooren npt het al-oude geſlagt der Heeren van Leiden. En dewijl dat ampt volgens Orlers te zwaar ſcheen om dooz hem alleen bedient te worden ; heeft de Graaf aan de Leidenaars beloofst dat het geſplijt en dooz twee Prieſters / als waare Pastoors die de inkomsten gelijkelyk zouden deelen / bedient zoude worden.

Op het ſterretje / of het teken * / daar de zin ſchijnt te hangen / vinde ik niet dat Boxhornius iets ter ophelderinge aangetekent heeft. Maar in eenen open-brief van 't jaar 1306 / waar by Graaf Willem de Goede de gemelde bydommen bebeſtigt en duidelyk getuigt dat de benoeming tot de Leidſche kerken hem toekomt / word gewag gemaakt van twee Witachtige Paapen. De woorden luiden aldus:

Twée witte
Pastoors.

Voert want de gifte der Kercken van Leyden, ons toebehoort, met vollen rechte, ende onsen lieven Neve de Grave *Florens*, daar Godt de ziele of hebbe, beloofst hadde met goeder trouwe, zoo wanneer Meester *Gerard van Leyden* ghebraecke berechter der voorſeyder Kercke, of dat hy doet bleve, dat hyſe dan tweē witachtige Papen geven zoude, die dat verval ende die renten even gelijcke deelen mochten, ende ſouden alſe anderen Prochi-Papen, in andere onsen poorten daar twee waerelijcke Prochi-Papen eene Kercke berechten, ende even gelijcke deelen ende Cure houden, ende ſoo wanneer daar of eene ſtorve, dat hy eenen anderen witlijcken Pape nae hem met dien deele ver-

verfien zoude, ende alsoe voerwaert meer te houden, te Godes eeren, ende ter Prochien falichede te berechten. Ende om dat wy *Willaem*, Grave voorseyt, onsen voornoemden Poorters van Leyden altoos haar belofte van onse Voorouders niet krancken en willen noch breecken, zo beloven wy hem mede in goede trouwen, dat wy hem al de belofte vande Kercke, metten vryheden voorseyt, voldoen zullen ende houden, &c.

De voornoemde Graaf Floris heeft in 't jaar 1268 den Kommandeur / en de Broeders van de Duytsche Ridder-Order t'Utrecht / by een plegtigen brief tot Pastoor van *S. Pieters kerk* aangestelt. Want in een ouden brief staat het volgende aangetekend: In 't jaar 1268 heeft *Floris V*, Graaf van Holland, Koning *Willems* zoon, *S. Pieters kerk* te Leiden aan de Duytsche Order geschonken; welke Order deeze kerk heeft opgebouwt.

Aalbert van Beyerens heeft de gemelde gifte in 't jaar 1392 door den volgenden brief bevestigd:

WY *Aalbert*, by Gods genade Paltsgraaf aan den Rhyne, Hartog van Beyerens, Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland, en Heer van Vriesland, doen kond aan allen dat, vermits onze voorouders, de Graven van Holland, de Kerk van Leiden, met de huizingen en goederen daar aan behoorende, by testament besproken hebben aan den Kommandeur en de Broeders der Duytsche Order; dat wy, zeg ik, de giften, aan de Duytsche Ridders besproken, bevestigd hebben, en door dezen brief bevestigen. Vorders beveelen wy aan onzen beminden en

en getrouwen Schout, en aan de Schepenen en den Raad van Leiden, die 'er nu zijn of na deezzen zullen koomen, dat ze omtrent de goederen der Duitsche Ridderen, tot de voornoemde Kerk behoorende, niets zullen hebben te beschikken, 't welk hun nadeelig of met den laastten wil onzer voorvaderen strijdig zy. En, of het gebeurde dat onze beminde en getrouwe Schout, Schepenen, en Raad voornoemd, ten eenigen tijde iets quamen te ordoneeren dat den Ridderen of de Kerke voornoemd nadeelig waar, dat bevelen wy dat voor nietig en krachteloos gehouden moet worden. En ingevalle zy, of andere persoonen, zich mogten verstituten hier tegen iets te onderneemen; dat zullen wy op hen verhaalen, als op versmaaders en verkorters van onze hooge magt. Tot oorkonde dezès hebben wy ons zegel aan dezen brief gehangen, in 's Gravenhage den 18 September, 1392.

Achtervolgens deezzen brief is de Pastory van S. Pieters kerke / tot de verandering van den openbaaren Godsdienst toe / altijd bekleedt geweest door zodaanige Kommandeurs; dewelke naderhand ook het recht om eenen Pastoor te benoemen bezeeten hebben. Zy droegen een witten mantel / daar een zwart kruis op genaait was / en boerden ook een zwart kruis in hun wapen. Voorders is het recht / om den Pastoor van S. Pieters kerke te benoemen / hun vergunt geweest behoudens en onbermindert de gerechtigheden der burgeren; en onder voorzwaarde dat het onderhoud van de twee Pastooren / of het betaalen van de jaarlijksche wedden / zoude staan ten laste van de Duytsche Order.

De Pastory
altyd door
die van de
Duitsche
Order
bedient.

Dit

Dit verklaaren de Leidenaars in zekker proces / 't welk zy in 't jaar 1392 met den Landkommandeur hadden uytstaen:

. . . . . dat volgende onse Privilegien verleent in den jare 1266. des Sondachs naar *Lucie* by H. M. Grave *Florens* deser Stede ende den Burgeren van dien ter goeder trouwen beloofd was, dat hy de *Pastorye* der stadt *Leyden*, daer van syn Genade t'recht van *Patronaetschap* met vollen rechten toebehoorde naer den overlyden Mr. *Geraerts*, doen ter tyt *Pastoor*, ten ewigen daghe soude doen bedienen by twee bequame Priesteren, die syn Genade daer toe soude voorstellen, dewelke de daer afkomende vruchten onderlinge half deelen, ende de geheele *Parochie* te samen ter eeren Godes en der sielen salicheyt loslijcken regeeren souden: ende of wel twee jaren daar na, als in den jare 1268. ses dagen voort scheiden der Apostelen, by de selve Grave *Florens* H. M. t'recht van *Patronaetschap* der voorsz. kercke den Commanduyr en Broederen des Duytschen huys mildelijcken mocht syn gegeven, dat 't selve in allen gevalle geschiet soude wesen, behoudens en onvermindert de gerechticheyt onser burgeren daar inne toekomende. Welck recht wy seyden te wesen ende te bestaan, dat de gemeente alhier met twee bequame Pastoren most werden bedient, niet uyt het onseker verval, 't welck met d'opgekommen veranderingen te niet gelopen was, maar tot laste der gene, die hem het recht van *Patronaetschap* onderstont ende vermalth, welke twee personen oock toequam de bewoning van de behuyfingen, als gene *Ordens* goederen, maar met de *Pastorye*, daar toe die van outs en al voor der geroerde giften behoort hadde, aan den

den *Orden* gekomen synde, gelijk oock sulcks klaarlijk bleeck uyt de woorden vant boven verhaalde privilegie Hertogen *Aelbrechts van Beyer*en H. M. sonder 't selve vorder aan te nemen of toe te staan dan t'onfen voordeele, uytdruckkelijck medebrengende, dat syn Voorouderen Graven van Hollant met heuren testamente den Heeren van den Duytschen huys de kercke tot *Leyden* met den huysen en andere goederen daar toe behorende &c. nopende den welken wy ons des vermaten, dat de bewoninge der huysingen eyntelijck toequam den Dienaren des Godlijcken woorts als bedienende 't ampt van de *Pastorye*, geensins datmen deselve met veel personen te verhuiren, ende mitsdien groote profyten daar af te trecken, onsen maken, en by gebreck van behoorlijk onderhout behoorde te laten vergaan, en dat den Heer *Lant-Commanduyr* boven dien oock gehouden was te betalen de jaarlijckse wedden, en 't onderhout van twee Dienaren des woorts.

Hier nevens gaat de lijst / uyt oude gedenkschriften getrokken / van de gemelde Kommandeurs; dewelke altemaal / van Pieter af die in 't jaar 1293 geleest heeft tot Arent Dirkszoon van Bokkenberg, dewelke geleest heeft in 't jaar 1572 / de Pastory van S. Pieters kerke bedient hebben. Dat deeze Arent Bokkenberg hier Kommandeur is geweest / blijkt uyt zijne schildery / dewelke te Leiden noch word bewaart. De Kommandeurs / na hem gekomen / zijn altemaal van den nieuwen Godsdiens.

I. PIETER, in 't jaar 1293.

II. ANDRIES, 1304.

III. DIRK de WOLF, 1324.

IV. BERNARD, 1350.

V. NIKLAAS, 1353.

VI. FLORIS, 1357.

VII. JAKOB, 1366.

VIII. DIRK van den RHYN, 1370.

IX. HENDRIK van TIEL is in 't jaar 1373 / als Dirk van den Rhyn noch leefde / in des zelfs plaats gekomen: dewijl dezelve geen lange regeering heeft gehad.

X. JOHAN de ZEEUW, 1382.

XI. WILLEM TERNING is in Johans plaats gekomen in 't jaar 1395; en is te Schoonhoven / terwyle die stad door Jan van Beyeren belegerd wierd / overleden in 't jaar 1420.

XII. DIRK van den RHYN, de tweede van dien naam; dewelke het Kommandeurschap / dewijl hy ziekelijk was / heeft overgedaan aan Simon van Naaltwijk. Hy is te Utrecht overleden in 't jaar 1423; zijnde het zelfde jaar / in 't welke Frederik III, Bisschop van Utrecht / gestorven is.

XIII. SIMON van NAALTWYK heeft die bediening 26 jaaren lang bekleedt; en is gestorven den 13 van September 1449.

XIV. ADRIAAN FOREEST is na een hierjarige bediening upt zijn ampt en het leven gescheiden in 't jaar 1453. In 't jaar 1290 is een Adriaan Foreest Domdeken te Utrecht geweest.

XV. JAKOB van WOERDEN heeft zijne boorzaaten in magt en rijkdom overtroffen: en dewijl hy groot goed van zijnen vader geerft had; heeft hy een nieuw huis getimmerd / en 't zelve met allerhande inboedel opgeschild. Na dat hy 20 jaaren gezeeten had / is hy in 't jaar

jaar 1473 / daags vooz S. Laurens dag / van hier gescheiden.

XVI. AALBERT van BAREN, die om zijne geleerdheit en boozigtigheit in aanzien was / heeft het Pastoorz ampt bekleedt in 't jaar 1479 / als Leiden en alle de steden van Holland vooz de partyfchappen der Boeks- en Liabelhautos-gezinden als in buur en blant scheenen te staan. Na dat hy zijn ampt den tijd van 31 jaaren bebljigt had / is hy naar den Hemel verreeft in 't jaar 1504.

Onder het Konmandeurschap van deezen AALBERT is de toren ingestoot; waar van henceden breeder.

XVII. JORIS FLORISZ. van MAASLAND: dewelke / na dat hy het bewind 21 jaaren lang gevoert had / 't zeibe in 't jaar 1525 heeft overgegeeven aan Aalbert Snellaart: en het jaar daar aan / te wecten 1526 / upt de wereld is verhuist.

XVIII. AALBERT SNELLAART heeft het Harders-ampt 20 jaaren lang zeer loffelijck bedient: en is zoo wel upt zijne bedieninge als upt het leven gescheiden den 8 Januarij 1546.

XIX. JOCHIM JOHANS zoon is ook 20 jaaren Pastoor geweest / en heeft dat ampt met het leven verlaaten den 6 van November 1566. Als de Geestelijckheit van Utrecht vooz Koning Philips gedwongen wierd zekere schatting op te brengen / en hy met zijn konbent / als zijnde een gedeelte van dezelve Geestelijckheit / gevergt wierd om een deel van die schattinge te betaalen; heeft hy den Koning vooz 't volgende Nederduytsche sineelschrijft gebeden dat het konbent / 't welk boozhene schattinge

tingby verklaart was / met geene nieuwe lasten bezwaart mogt worden:

W y *Joachim Janssen* Priester ende Commandeur van Leyden, ende *Johan Worms* Priester ende Commandant tot *Doesburch*, beyde Duytsches Oirdens, certificeren mits desen by ons Priesterschap, ende by den eedt, die wy elck den Oirden gedaan hebben, hoe dat die weerdige Heeren *Adriaen van Isendoorn*, ende *Johan van Voorthuysen*, beyde Canonicken ten Dom t'Utrecht int jaar vijftien hondert vijf ende vijftich gecomen sijn uyt den naam van de vijf Godshuysen binnen den Duytschen huys t'Utrecht, ende hebben aldaar gepresenteert onsen eerweerdigen Ed. ende Gestrenghen Heere *Aelbrecht van Egmont van Merssteyn*, Lantcommandeur der *Balyen* van Utrecht Duytschen Oirdens &c. acte te geven, ende in de behoorlijke forme te doen passeren, te weten, dat indien mijn E. Heer Lantcommandeur onsen Oversten consenteren wolde voor die reyse in de halve vruchten, die als doen de Conincl. Majest. geconsenteert waren, dat sijn E. daar mede vry soude wesen, ende tot geenre dagenbelast, ofte mitte Geestlicheyt eenige contributie meer soude doen in geenreley manieren, hoe datter selve toecomen soude mogen, dan soude van dien tijt af voortaan geheel vry ende exempt blijven. Geschreven tot Utrecht den 10. Decemb. 1559. *Joachim Janssen* Commandeur tot Leiden scrijft.

xx. ARENT DIRKZ. BOKKENBERG van Ter Goude is na eene ses-en-twintigjarige regeering gestorven in 't jaar 1592. Ik heb een origineelen brief van 't jaar 1586 / waar

in hy zynen broeder Jakob Dirkz. magtigt om een stukje lands van 250 roeden / gelegen onder 't ambacht v'n Leiderdorp / in erfpacht op te draagen aan eenen Jakob Florisz. woonende te Leiderdorp.

XXI. De Wel-edele Heer WILLEM MULAART. Als die van Leiden / onder het Kommandeurschap van deezen Mulaart, voorgenomen hadden twee nieuwe straaten aan te leggen : dewelke / zoo als de spraak ging / door het plein van 't Kommandeurs huis geleit zouden worden / is hy daar over met de Leidenaars in verschil geraakt. Dit verschil / na dat het langen tijd geduurt had / is eindelijk in der minne bygeleit. Het althoofd / 't welk hy Orlers niet gebonden word / staat geheel in het tiende deel der Analecta van * Matthæus.

Onkarolij-
ke Kom-
mandeurs.

pag. 402
chr.

XXII. De Wel-edele Heer GASPAR van der LINDEN is Kommandeur geworden den 17 Januarij 1599 / en gestorven in 't jaar 1619. Ik heb onder my eene geschreeve en wettige getuigenisse / door J. B. Vulcanius op bevel van de Leidsehe Akademie ondertekend / waar in deeze van der Linden Kommandeur, te Leiden word genoemd.

Hier eindigen de Kommandeurs van Leiden in den eersten druk van Orlers : in den tweeden druk staan de volgende noch vermeld :

XXIII. De Wel-edele Heer ALEXANDER van RENESSE : dewelke die waardigheid / sedert van der Lindens dood / bekleedt heeft tot het jaar 1629.

XXIV. De Wel-edele Heer ADRIAAN van RENESSE van WULP is niet langer als een jaar Kommandeur geweest / en overleden in 't jaar 1630.

xxv. De Wel-edele Heer AALBERT van WASSENAAR van DUIVENVOORDE, Heer van Alkemade / heeft het Kommandeurschap ook niet langer bezeeten als een jaar; zijnde gestorven in 't jaar 1631.

xxvi. Graaf WILLEM FREDERIK van NASSOUW, zoon van Graaf Ernest Kasimier, Stadhouder van Driegland / Coadjutor of Medehelper / heeft het bewind gevoert tot het jaar 1636.

De Edele Heer HENDRIK SLOOT is Kommandeur geworden in 't begin van 't jaar 1637.

De Pastory
van S. Pieters
kerk.

Wozders heeft het rechts-gebied van deeze Pastorye zich verre buiten Leiden uytgestrekt: zoo dat zelfs de Zwieter-sluis / de Wey-poozt / eene huurte onder Zoeterwoude / en de Breede Made, onder de vooznoemde Pastorye stonden. Want de ingezetenen der zelbe plaatsen / gelijk in den volgenden brief te leezen staat / plagten hun Paasschen in S. Pieters Kerk te houden; en 'er hunne leste gerechten te haalen:

W y Schout, Burgermeesteren, Schepenen, ende Raden der stede van Leyden, doen cont allen luiden, want tot onser audientie gekomen is by aanbrengen der Duitsche Heeren, als *Rectores* van St. Pieters Parochie binnen onser stede, hoe dat sy gestaan hebben in eener pleyte tegens de Heeren van St. Jans ordre &c. Soo ist dat wy tenverfoecke en inniger begeerten wille des Commanduyrs en sijner drie med-gesellen, Broederen van den Duytschen huysen t'Utrecht, *Rectores* en bewaarders van de Cure van St. Pieters, voor ons hebben doen comen, &c. Item Boudewyn van Swieten twigde, dat sijn Hof.

Hofftede van *Swieten* ende de landen daer toe behorende, gelegen is in den Ambocht van *Soeterwoude*, ende alhoewel dat het so is, so en weet hy noch en kent niet anders, noch en heeft van sijnen Voorvaderen, die besitters van den goeden te *Swieten* geweest hebben, niet anders gehoord, dan dat hy ende die gene die op die Hofftede gewoont hebben tot desen dage toe, behooren in der Parochie tot sinte *Pieters Kerck* tot *Leyden*, ende tot *Leyderdorp*, daar oock veele van die van *Swieten* begraven leggen by der Duytscher Heeren haar consent en oerlof, en mede is den voorsz. *Boudewyn van Swieten* wel kennelick, en heeft oock wel hoeren seggen, dat die Heeren van den Duytschen Ordenen Cureyten van *St. Pieters Kercke* tot *Leyden* die heilige Sacramenten over menige jaren in die *Weypoort* achter *Swieten*, en also voort langs den *Rhijn* tot *Leyden* toe, geadministreert hebben, en *Boudewyn* voorsz. seyde, dat hy out is 73. jaar. Item *Sybrant Gerrit Sybrantsz.* oud 60. jaren, tuigde by zijn gestaafden eede, hem wel te gedencken is, dat hy zijn vader en oudevader heeft hooren seggen, hoe dat in de *Weypoort* op de *Brede made* plegen te staan vier huysen, daar af dat die twee afgebroken zijn, welke hare Hoochtijt en 't heilige Sacrament plegen te halen in *St. Pieters Kercke* tot *Leyden* onder den Duytschen Heeren. Item *Fye, Jan Fyen* saliger dochter out 52. jaer, en *Fye, Roelof Gerrits* soons wijf, oock *Jan Fyen* soons dochter, out 35. jaar, tuigden by haren gestaefden eede, dat die vier huysen op die *Brede made*, en die van *Swieter sluyse* plegen in *St. Pieters Parochie Kercke* tot *Leyden* hare Hoochtijt te houden, ende hare Biechte te spreken onder den Curey-

ten van St. Pieters. Maar dat die van *Swieter-sluyse* nu tot Leyderdorp te Kercke gaan, dat het is by overdrachte en consente van den Commanduyr van St. Pieters, en so wat offerande die Parochie-Paap van Leyderdorp van den dooden ontfangt, die tot *Swieter-sluyse* sterven, dat hy die den Commanduyr van sinte Pieters half t'huys sent, &c.

Wy zien ook in deezen brief dat de huisluiden / aan de *Swieter-sluis* woonende / naderhand by den Pastoor van *Leyderdorp* wel te kercke mogten gaan: maar dat zulks door de toestemming der Kommandeuren van *S. Pieters* kerke is geschiedt. En dat de Pastoor van *Leyderdorp* gehouden was de helft der doodgisten / die hy van de gemelde huisluiden genoot / aan den Kommandeur van *S. Pieters* te zenden.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Ik zouw, om de letter te volgen, uyt het Latijn moeten vertaalt hebben *Graaf Willem II, hier te lande voor Roomschen Koning* gehouden: doch hebbe geoordeelt dat ik den zin en de meening van den Heer Auteur beter zoude treffen met te vertaalen voor *Keizer* gehouden; ^a Elders is al aangetekend dat de Italiaanen, en die op zijn Italiaansch spreken en Italiaansch gezind zijn, niemand voor Keizer plagten te erkennen, of hy moest alvorens te *Romen* gekroont zijn geweest. Om *Roomsch Koning* te zijn, word zoo eene krooning by hen niet vereischt: maar iemand, die te *Romen* niet gekroont was, voor Keizer aan te neemen, of te boek te zetten, was by de Italiaanen een halve kettery. Zy meenden, en sommige Pauzen zelf wilden het aldus geloofd hebben, dat de magt om te regeeren, en om den tytel van Keizer te voeren,

^a Tweede deel van het Duitische *Batavia Sacra*, pag. 176, 177, 186, 187.

gege-

gegeeven wierd door de krooning. En het is waar dat men ook in andere rijken, 't zy uyt eene overtolliche genegendheit en godvruchtigheit, 't zy uyt onkunde van zyn eigen recht, eene groote achting voor de kroonningen, die door de Pausselijke hand gedaan wierden, heeft betoont; ja dat de Koningen de kroon niet durfden op het hoofd zetten zonder het verlof der Pauzen. En dit heeft aan sommige Pauzen de gelegendheit gegeeven om zich de opper-majesteit over zodanige Rijken aan te matigen. Als de *H. Steven*, Koning van Hongarye, dat rijk na veel arbeids en grooten onlust tot het Christen geloof bekeert hadde; heeft hy den Bischof van *Colocza* naar den Paus *Benedictus* gezonden, om de koninklijke *b* pronktekenen, met den Pausselijken zegen, van hem te verzoeken; zeggende dat al te magt van Godt afdaalde; en gene menschelijke ondernemingen een goeden uytflag konden hebben zonder de hulp des Heere. Dit was reden genoeg voor *Gregorius VII c*; die gene gelegendheit verzuimde van de Pausselijke achtbaarheid zoo hoog als mogelijk was op te heffen, om den nieu gekozen Koning wel ernstelijk te vermaanen, hy zoude zijnen pligt by den Roomschen Stoel afleggen; en blijken van zijne onderwerpinge en eerbiedigheit geeven. En verstaan hebbende dat de Koning *Salomon* dat rijk te leen had ontvangen van *Hendrik IV*, heeft hy hem daar over wel strengelijk bestraft. Ja, ten waar hy zijnen misflag beterde, en het rijk van den Pausselijken Stoel te leen ontving, hy had geen mindere straf als de onttrooning te verwachten. *Bonifacius VIII*, alzo moedig als *Gregorius VII d*, bestond ook eenen Koning aan de Hongaaren te zenden: en om dat de Hongaaren, door deze nieuwigheit voor het hoofd geslagen, den Pausselijken Koning lieten loopen, en zoo van de verkiezingen niet wilden versteeken worden; is het van weerkante op een bannen en blixemen gegaan. De Paus sprak den ban tegen de weigeraars uyt: de Heeren, door geen bannen of blixems verschrikt, wisten ook eenige Priesters op hunne hand te krygen, die den Paus met de eige munt betaalden.

b Herman. Contract. ad Ann. 1032

c Greg. VII. ep. 25. lib. 4. & ep. 13. lib. 2. & ep. 63. & 70.

d Bontin. Decad. 2. lib. 9.

Doch de grootste hoop van de Geestelijkheid durfde den Paus geen tegenstand bieden; de weigeraars wierden van de Sakramenten, en na hunne dood, van de gewijde begraafplaatzen geweert. Dit deed de allermoedigsten bezwyken: De Paus quam alle tegenstand te boven. De Poolen hebben zich onderdaaniger, of gelijk anderen zouden spreken, lafhartiger gedraagen; en hebben het kroonen der Koningen, ja den koninklijken tytel zelf, den Pauzen ten gevalle, meer als 200 jaaren achtergelaaten. De *H Stanislaus*, Bisschop van Krakouw, was door Koning *Boleslaus II.* om 't leven gebragt. Daar op heeft *Gregorius VII.* den Bisschoppen van 't rijk een bevel gezonden; zy zouden, buiten zijn verlos, geen Koning hebben te zalven of te kroonen: en zijn de koninklijke pronkgewaden heimelijk door de geestelijken weggestoken. Dus heeft *Wladislaus*, *Boleslaus* nazaat, dewijl hy niet gekroont was, den naam van Koning niet aangenomen: want geen Aartsbisschop of Bisschop had het hart, om de ongenade van den Paus op zijnen hals te haalen. *f Boleslaus III.* zoude gaarne gekroont zijn geweest, en den naam van Koning gedraagen hebben: maar hy durfde het zonder Pauselijk verlos niet waagen. Hy sprak dan twee Monnikken van *S. Romualdus* order aan, om naar den Paus te reizen, en 't gemelde verlos te verzoeken: maar die gaven tot antwoord: 't was hun beroep niet, wereldsche zaaken te behandelen. Eindelijk wierd 'er een andere Monnik ten zelve einde afgezonden: maar Keizer *Hendrik IV.*, die de zaak anders verstond, en van *Boleslaus* voorneemen verwittigt was, had de wegen doen bezetten, en den Monnik gevangen doen neemen. Dus is zalving, krooning, koningdom, en alles, in den loop gebleeven. Dit heeft geduurt tothet jaar 1295; wanneer *Primislaus*, een kloekmoedig Vorst, en die de zaak met een ander oog aanschouwde, in eenen rijksdag zoo veel te weeg bragt, dat hem de koninklijke kroon door den Bisschop op het hoofd wierd gezet. Op dezelfde wijze wierd zijn nazaat *Wenceslaus* ook gekroont in 't jaar 1306. Maar als *Wladi-*

e Cromerus Hist. Polon. lib. 4. & 5. Marth. de Michov. lib. 3. c. 1. f Vide Petr. Damiani in vita S. Romualdi apud Sandum.

slaus, de nazaat van *Wenceslaus*, meende gekroont te worden, hebben de Bifchoppen wederom nieuwe zwaarigheid gemaakt. *Primislaus*, zeiden zy, had zich ter ongelukkiger uure laten kroonen; en was hem de krooning qualijk bekomen, om dat ze zonder de Pauffelike toestemminge doorgedaan was. Zoo heeft hy dan, om geen hinder te ontmoeten, iemand naar den Paus afgevaardigt, en verlof laten verzoeken om gekroont te worden, en den naam van Koning te mogen draagen. De Paus, van een andere kant belet en tegengehouden, heeft het niet opentlijk durven toestaan. Naderhand hebben de Poolen naar geen Pauffelijk verlof omgezien.

Het zal den Leezer, hoop ik, niet verdrieten dat we op deze stoffe wat langer blyven staan; en deze twee zaken noch door eenige voorbeelden bevestigen; namentlijk dat de Pauzen de koninklijke pronkgewaaden, en den tytel van Koning, van Hartog, enz. dikwils aan de Vorsten geschonken hebben; en dat zy zich zelve door die schenkaadjen, en door het vereeren van den koninklijken eernaam, gerechtig achteden, of voor gerechtig gehouden wilden hebben, om het recht van Leenheeren, dat is de oppermajesteit, over zodanige koninkrijken te beoeffenen. Om van 't eerste te beginnen; zoo hebben de Venetziannen, dewelke dus lang eenen *Tribunnus* voor 't Hoofd hunner Republyk gehad hadden, maar nu, te weeten in 't jaar 1613, magts en aanzien genoeg meenden te hebben om onder eenen Hartog of Doge te staan, eenen gezant naar Paus *Adeodatus* afgevaardigt, om zijne toestemming en goedkeuring tot het verkiezen van eenen Hartog te verzoeken. Als *Ottocarus*, noch maar Hartog van Bohemen, den Keizer *Otto IV*, dewelke door den Paus gedraagen wierd, met al zijn vermogen geholpen had tegen Keizer *Philips*, heeft *Innocentius III*^b, om zijne diensten te beloonen, hem den tytel van Koning geschonken.

Dus heeft *Honorius III*ⁱ Johan Koning van Jerusaleem, dewelke tot Koning van Armenie verkoren was,

^g Petr. Justinianus Rer. Venetar. lib. 7.

^h Ep. Ignoc. 3. 49. & 50. edit. Ant.

ⁱ Honor. ep. 662.

in het recht van dit koninkdom bevestigt. Zelfs heeft de nieuwe Koning van Dioclië en Servië den zelfen *Honorius* gebeden, hy zoude hem de bevestiging van den koninklijken tytel toezenden: 't welke de Paus *k* met de vereischte plegtigheit heeft gedaan.

De Legaaten, door Paus *Innocentius* IV naar Noorwegen gezonden om hulp tegen Keizer *Frederik* te verzoeken, hebben den Landvorst *Hacco*, om hem te winnen, voor Koning uytgeroepen, en Koning gekroont. *l* *Hacco*, om 'er dit by te voegen, was wyzer en voorzigtiger; en toonde beter kennis van zaaken, als menige Vorsten van beschaafder landschappen, en ik durf zeggen als onze *Willem* II. Want Koning gekroond zijnde, en zijn oogwit bereikt hebbende, heeft hy de Gezanten met dit of diergelyk antwoord afgevaardigt: De vyanden der kerke waren zijne vyanden, en hy zoude die voor zijne vyanden houden: maar 't luste hem niet geduurig in 't harnas te staan tegen alle de vyanden van den Paus. *Pius* IV. *m* heeft in zekere gelegendheit gereed gestaan om *Franciscus*, den zoon van *Cosmus* Hartog van Toskanen, Koning te verklaaren: *Pius* V. heeft aan den zelfen *Cosmus* den tytel van Groot-Hartog gegeven. Wel is waar dat *Karel* V zich daar over gebedgd toonde, beweerende dat dit vergunnen van Vorstelijke eertytels een voorrecht was van de keizerlijke kroon: maar de Paus beriep zich op de voorbeelden van *Alexander* III, *Innocentius* III, *Honorius* III; dewelke de Vorsten van Poortegaal, van Walachie, van Bulgarië, van Ierland, tot het koninkdom verheven hadden. En hoewel de Keizer het anders begreep, en hy zoo wel als zijn zoon *Philips* II by *Gregorius* XIII op het intrekken van den gemelden tytel sterk aangedrongen hebben, zoo is nochtans de Groot-Hartog altijd Groot-Hartog gebleeven. Doch dit zal een ander misschien meer aan 't gebruik als aan de gerechtigheit der zake toeschryven.

Nu koomen wy tot het tweede deel, en willen gaan toonen wat voordeelen de Pauzen, in het ver-

k Ep. 21. & 681.

l Matthæus Paris ad Ann. 1248.

m Thuanus ad Ann. 1560.

n Idem 1569.

gunnen van die vorstelijke tytels, beoogt hebben. Het zelve zy te verstaan van de krooninge zelf, en wat daar voorders onder begreepen word. Als *Philips I.*, Koning van Vrankrijk, gekroont zouden worden, hebben de Paußelijke Legaaten zulks tegengesproken; beweerende dat geen koning van Vrankrijk gekroont mogt worden zonder Paußelijk verlof. Naar bewijs van hun zeggen gevraagd, hebben zy zich beroepen op een oude, en ik weet niet waar opgeraapte, vertelling; dat Paus *Hormisdas* den *H. Remigius* gemagtigt had om Koning *Klodwæus* te kroonen: waar uyt zy beslooten dat de Paus, die eens in 't kroonen van de Koningen gekent was, altijd daar in gekent moest worden. Maar de Franssen hebben hun tot antwoord gegeven dat zy geen Paußelijk verlof van nooden hadden, en niet verzoeken zouden, om hun Koning te kroonen. *Ramirez*, Graaf van Arragonie, wierd ook beluyst om den hoogdraavenden naam van Koning te voeren. Hy had het volk en de Heeren op zijne hand: maar om vaster te gaan, en grooter gezag of luister aan zijn koningdom te geeven, heeft hy de Paußelijke toestemming daar toe verzocht, en zonder veel moeite verkreegen. Dit was reden genoeg voor de Pauzen om de Koningen van Arragonie, die het echter anders verstonden, onder hunne Vassallen te rekenen. Ja als Koning *Jacobus*, de zoon van *Petrus II.*, in de vergaderinge van Lyons verscheenen was om van *Innocentius IV.* gekroont te worden, heeft *Innocentius* de krooning niet willen beginnen, en wilde van geen kroonen hooren spreken, ten waar *Jacobus* belooven wilde zich zelven als Vassal van den Roomschen Stoel te gedraagen, en eene jaarlijksche rente optebrengen. *Jacobus*, een kloekhartig Vorst en die zijne belangen keude, heeft de krooning zoo dier niet willen koopen; en is misnoegd en gestoord vertrokken. Maar, om de waarheit recht uyt te spreken, de eisch van *Innocentius* schen hier zoo onbetamelyk en onbillyk niet; en scheenen krachtiger steun als het toestaan van de koninklijke kroon te hebben. *Petrus II.*, *Jakobs* vader, was van *In-*

o Joan. Till. zie Vignier Bibliot. Histor. op het jaar 1060.
p Mariana lib. 15. c. 22. Turquet livre & Suritq. &c.

Innocentius III. vereerd met den tytel van *Doorluchtig*, had eene kroon van ongedeeffemd brood van Rome gekreegen; en heeft zich zelve voor Vasal en zijn rijk voor een leengoed aan den Roomschen Stoel opgedraagen. Doch het is onder de Staatkundigen bekend dat een Koning niet bevoegd is om de rechten van de kroon op zijn eigen gezag weg te geeven. Ook hebben de volgende Koningen zich aan die eenvoudige godtvruchtigheit van *Petrus* II. ten minste niet gekreunt.

Maar om weder tot onze zaak te keeren; *Alphonfus Henriquez* 9, Graaf van Poortegaal, had een heerlijke zege tegen de Mooren bevochten; en wierd, tot belooning van zijne dapperheit, en tot vermeerdering van de algemeene vreugd, van zijn volk voor Koning aangenomen en uytgeroepen. Hy, om't begin van zijn koningdom des te luisterrijker te maaken, zoekt ook de Pauffelijke goedkeuring te bekoomen; en heeft die op zijn eerste verzoek gekreegen. Al wederom reden genoeg voor de Pauzen, om dat rijk voor hun leengoed te rekenen. Zoo heeft dan *Innocentius* IV ^a, om dat de Koning van Poortegaal een loskop en verquist was, en geen verstands genoeg om te regeeren had, hem zijnen eigen broeder tot Rijksgenoot toegevoegt; en alle de genen, die onder den nieuwen Regent niet zouden begeeren te buigen, met den ban gedreigt. En als de Kardinaal *Henricus*, Koning van Poortegaal, overleden was; heeft de Paus, om zijne andere redenen daar te laaten, ook uyt dezen hoofde beweert dat het Rijk van Poortegaal aan hem vervallen was: te weeten om dat het gemelde Rijk verzuimt had de leenrechten of den jaarlijksche schatpenning op te brengen. ^b

By deze gelegendheit heb ik noch te zeggen dat de Koningen van Spanje zich eertijds van niemand lieten kroonen. Als de tijd van krooninge verscheenen was, lag de kroon op den outen klaar en gereed: en de Koning zelf, zonder iemands hulp, nam de kroon van den outen, en zette dezelve met eigen han-

^a Turquet livre 9. 10. &c.

^a Innoc. IV. cap. 2. de Suppl. negligent. Prælator.

^b Vide Chronicon Petri IV. Arrag. Regis lib. 2. c. 9. & Raymund. Montanerium c. 297.

den op zijn hoofd. Daar door zullen zy beduidt hebben , dat ze de kroon en 't recht tot de kroon , van zich zelve hadden , en van niemand behoeften te ontvangen.

2. Men leeft in dit gantsche werk , hoe dat de Parochiekerken doorgaans opgepropt waren van kapellen ; en dat iedere kapel haare Vikaris had , dewelke daar op eenige dagen van de week gehouden was de Mis te lezen. Ik wil hier de menigvuldigheid der Missen voor- nochte tegen- spreken ; en wil liever het oordeel van andere daar over hooren. Ik heb dit maar te zeggen , dat 'er wel mannen van groot aanzien en godtvrugtigheit zijn geweest , dewelke de gemelde menigvuldigheid afgekeurt hebben. Wy willen hier maar eenen *Petrus Blesensis* by brengen , dewelke geleefd en gebloeit heeft omtrent het jaar 1180. en wiens geleerdheit , yver , en godtvrugtigheit , hier niet behoeven opgehaalt te worden. Deeze man beschrijft en betreurt in een van zijne brieven * den elendigen staat der kerke , te weeten zoo als die by zijnen tijd gestelt was. Hy betuigt dat een deel ongeleerde , of liever botte en vleeschelijke Priesters , het bestier der kerke in handen hadden. Eindelijk berst hy in deeze woorden uyt : *De menschen hebben de altaren vermenigvuldigt om te bidden ; maar die zijn voor haar outaaren geworden om te zondigen.* Daar op gaathy de Karthuizers pryzen ; om dat ze gewoon waren zeer zelden de Mis te lezen : en om dat by hen de byzondere Missen , dewelke in de tegenwoordigheit van weinige toehoorders gedaan worden , noch niet opgekomen waren. In de eerste tyden der kerke zijn de Missen zoo menigvuldig niet geweest. Volgens *Epiphanius* † wierd de Mis , in 't begin des Christendoms , drie malen in de week gelezen ; zondaags , 's woensdaags , 's vrydaags. *S. Basilus* heeft 'er volgens den geleerden *c Martene* , den zaterdag bygevoegt. En volgens *d Sokrates* is dit een algemeen gebruik geweest : behalven dat de Romeinen , zoo als hy althans getuigt , op geenen zaterdag gewoon

* Petrus Blesensis Epist. 123.

† Exposit. Tud. Cathol.

c Martene de Sacram. (de Enchar.)

Socrates lib. 5. c. 22.

waren de H. Offerhande op te draagen. Die van Alexandrye zouden, volgens den zelven *Sokrates*, geene Mis geleezen hebben als op den zaterdag. Ten tyde van *S. Augustinus* was de gewoonte van dikwils, of niet dikwils, Mis te leezen, verscheiden. Echter zyn de dagelyksche Missen metter tyd, en al zedert de 5. of 6. eeuw, sterk opgekomen. *f*

Mettertyd zyn de Bisschoppen en Priesters, niet uyt eerbiedigheit voor die H. Offerande, maar uyt onachtzaamheit, zeer verslapt in het leezen der Misse. In eene Synode van Toledo, gehouden in 't jaar 1471, wierd eene ordonantzie gemaakt dat de Bisschoppen ten minste drie maal in 't jaar, en de Priesters viermaal, de Mis zouden hebben te leezen. En lang te voren, te weeten in 't jaar 630, wierd den Priesteren in eene Synode van Rheims bevolen, ten minste 2 maal in de maand de H. Offerdiensten te verrichten.

3. Hoe sterk dat de pellegrimaadjen en bedevaarden eertyds in zwang gegaan hebben, en tegenwoordig noch gaan, behoeft ik niet aan te wyzen. Ik zal hier maar aanmerken dat die pellegrimaadjen, die verre buiten het land gedaan worden, juist van alle bescheidene luiden niet gepreezen wierden. Wie heeft die bekende spreuk van den godzaligen *Thomas a Kempis* niet gehoord: *Die veel in pellegrimaadje gaan, worden zelden heilig*. Zeker Graaf in Vrankrijk had ook gelofte gedaan, van *S. Jakob* in Spanje in gaan bezoeken; en scheen 'er groote godvruchtigheid toe te hebben: Maar zyn Aarts-bisschop *S. Hildebertus* heeft hem die pellegrimaadje, boven gelofte, boven zijne genegendheit, bovel al, sterk afgeraaden, g zeggende dat hy daar in geene gelofte had gedaan van een betere zaak: dat het nutter en beter was t'huis te blyven, en de armen te beschermen. Zou *Pieter van Leiden* ook niet beter gedaan hebben, met zijne kerkdiensten, en zijne pastory van Zoeterwoude, waar te neemen, Gods woord te preeken, op de misbruiken van zijne gemeente te waaken, zich ten dien einde in 't Goddelijk woord, en in de schriften der Oudvaderen te oefnen, als naar *S. Jakob* te Rusema, naar Bo-

e S. Aug. Ep. 54. novæ Edit.

f Martene ibid.

g Apud Christ. Lupum in Concilia, tom. 3. pag. 396.

lonje, naar Aken, naar Ardenburg, in een pellegrims kleed te loopen. Hy heeft het misschien niet gedaan: maar hy geeft te kennen dat hy het meende te doen; en, indien de dood hem verraste, wilde hy het door een ander gedaan hebben. Niemand misduide mijne woorden: ik wil alle de beevaarden niet afkeuren. Ik weet dat ze van een oud gebruik zijn in de kerke; en de getuigenissen der Oudvaderen *b* voor zich hebben. Ik zegge maar dat ze doorgaans, ja doorgaans en meest altijd, uyt nieuwsgierigheid en andere verkeerde inzigten aangenomen worden: ik zegge daarenboven datze menig mensch, die noodiger zaken te verrichten heeft, niet en passen. De verblindheit der menschen is op dit stuk verder gegaan, als men zoude denken. Menige Priesters, Diakenen, en andere kerkelijke perfoonen, zelfs in Vrankrijk, leefden in de 8. eeuw maar slapjes hene, zonder veel werk van 't geestelijke te maaken: echter meenden zy dat het hun na dit leven niet qualijk konde gaan, indien zy maar bezorgd waren om beevaarden en pellegrimaadjen te doen: *Daar mede meenden zy*, zeit de tweede Synode van Chalons op de Saone, *alle kunne zonden af te vaagen, en alle de pligten van hunne staat te volbrengen.* Die maar op den naam van Pellegrims, met een pellegrims stok in de handen, en een pellegrims mantel om het lijf, achter de landen liep zwerven, en naar *S. Iakob de Kompostelle*, naar Jerusaleem, naar Romen trok, en daar in de kerken wat mond. gebeden geprevelt had, dat was een grooten Heilig. Andere perfoonen gingen ook, volgens het zeggen van de zelve kerkvergaderinge, eene pellegrimaadje doen naar Romen of Tours: maar dat pellegrimaadje doen bestond in den armen te verdrukken en uyt te zuypen, en overal te stroopen en te rooven, om hunne magt te vermeerderen. Arme menschen, gelijk de zelve kerkvergadering verzekert, die op gene godvruchtigheid of godvruchtige inzigten dagten, en misschien geen aasje godvruchtigheits hadden, gingen

b Vide Gaudent. Serm. de Dedic. templi S. Ambros. lib. de vid. Hieron. Ep. 17. Marcell. & 40. ad Rustic. Prudent. hymn. de S. Hemit. J. Chrysoft. homil. 66. ad Popul. Ant. S. Aug. Ep. 137. ad Cler. & Pop. Hipp. S. Paulinum Ep. 11.

quansuis ook pellegrimaadjen doen : maar dat pellegrimaadje doen bestond nergens anders in als in een geduurige bedelary : en zy hadden geen ander inzicht in hunne pellegrimaadjen , als des te vryer te schooyen.

4. Dewijl ik ook een ongedrukt afschrift bekomen heb , daar de renten en landeryen , aan de gemelde vier Vikaryen beweezen , uytgedrukt staan , en noch eenige andere omstandigheden vermeldt worden zal ik het voornaamste , ten dienste der Liefhebberen , daar uyt opgeeven. . . " Daer toe bewysen wy . . . " alfulcke erve ende renten als hier naer beschreven " staen. In den eersten vyf morgen lants in eenen camp " gelegen in Heeren *Dammas* hove. Item in deselve " hove is eenen anderen camp tegens derald mergen " lants. Item in Heynenoirt 18 morgen lants. Item " *Geret Diddenszoens* lant achte morgen ende twee " hont. Item *Natalien* lant zeven morgen. Item veer- " tien morgen lants die *Simons Cameren* waeren. Al " dit voorscreven lant leyt in 't ambocht van Zoeter- " woude. Item eenen camp lants leggende op den " Zyle , geheten Sconevelt , die groot is 8 morgen. " Item de Sande seven morgen lants , die *Hendricx* " *Goedemans* waeren. Item te Ryfwyk drie morgen " lants , die *Arnts* van Ryfwyck waren. Item tote " Ryfwyk twee-ende-twintich morgen , ende ander- " half hont lants , die *Ysebrants Oitsiers* zoene waren. " Item op een huys ende hofstede aen die groote strae- " te achter *Jan Griete* zoens een pont Hollants s' jaers. " Item op Heeren *Jacobs* huys ende hofstede van der " Hant opt hooge lant aen dat kerckhof sestiën schel- " lingen Hollants s' jaers. Item op *Willem Jan Mansz.* " huys ende hofstede in de stege after *Zegers* vier scel- " lingen Hollants s' jaers. Ende omme dat ons ex- " cuteurs ende den Collateur voersz. denket dat wy " die vier Capelrien hier aen wel bewyst ende voldaan " hebben , ende den vier Capellauen , als Heeren *Jan* " *Meyssen* zone , vf. Heren *Jacob van der Handt* , He- " ren *Gerart Roggemostere* , ende Heren *Gerart Hoog-* " *straete Pieters* zone , van de Capelrien voerscreven " die die vyftich ponden Hollants tsaers alsoo dat " testament houd ; soo draeghen wy dit lant ende ren- " ten voersz. van onser macht van den testamente " voersz.

"voerfz. by den collateur op , van hem *Pieters* we-
 "gen , der heylige Drievoudigheyt , onfer Vrou-
 "we, finte *Pieter* , ende alle Goets Heyligen toet der
 "vier Capelrien behouf voerfz." Dan volgt 'er hoe
 dat de voornoemde vier Kapellaanen met de Testa-
 ment-voogden verdraagen zijn , en voor hen zelven
 en hunne nakomelingen met eede beloofd hebben, dat
 een van de vier Kapellaanen de renten van 't eerste
 jaar opbeuren zou ; en 't jaar verftreeken rekening
 zoude doen , zoo van de ontvange renten , als van
 de verzuimeniffen der Kapellaanen die ter getyden niet
 verfcheenen waren. Zodanig dat alle de vier Kapel-
 laanen hun deel zouden trekken , maar zoo veel zou-
 den miffen , als zy door hunne verzuimeniffen ver-
 beurt hadden : moettende , 't geen 'er dan over mogt
 fchieten , wederom belegt worden ten dienfte van de
 kapellanyen. *Jakob van der Hant* zoude de renten 't
 eerste jaar opbeuren en bewaaren ; in 't tweede jaar
 zou het de beurt zyn van *Gerrit Roggemestere* ; *Gerrit*
Roggemestere zou 't navolgende jaar opgevolgt wor-
 den door *Jan Meyffen zone* ; dewelke, het jaar ver-
 ftreken zijnde , afgeloft zoude worden door *Gerrit*
Hoogstraaten. Dan zouden de beurten wederom be-
 ginnen met *Jakob van der Hant*. Indien 'er een van
 de kapellaanen quam te fterven , zoude zijn nazaat
 in alle de laften en verbinteniffen van zijnen voorzaat
 treden. Zoo iemand verzuimde op den beftemden
 tijd rekening of betaaling te doen , die zoude alle de
 verfcheenen renten van zyne Vikary verbeuren , en
 dat ter tijd toe dat hy rekening en betaaling gedaen
 zoude hebben : en zouden deze verbeurde renten be-
 fteedt worden ter verbeteringe van de vier kapella-
 nyen. Indien de Kapellaan , wiens beurt het was de
 renten op te beuren , en aantekening van de verzu-
 meniffen te houden , in het houden van zodanige aan-
 tekeningen nalaatig was , en zulks beweezen konde
 worden , die zoude de verzuimeniffen van de Kapel-
 laanen , die ten getyden niet verfcheenen waren , uyt
 zijne eigen renten moeten betaalen. De Kapellaan ,
 wiens beurt het was de renten te ontvangen , zoude
 dat jaar daar voor genieten 30 fchellingen Hollandfch
 geld.

In den gemelden brief, gelijk de Leezer ziet, staan de naamen van de vier eerste Kapellanen uytgedrukt: te weten *Jan Meyssenzone*, *Jakob van der Hant*, *Gerard Roggemeeftere*, en *Gerard van Hoogstraten*.

My is een oude ongedrukte brief ter hand gestelt door N. waar in eene *Baartje*, *Vrancken* dochter, aan den zelven *Vincent Kornelisse* overdoet het vergeeven van vyf Vikaryen in *S. Pieters* en van twee Vikaryen en drie Kanonniksdyen in *S. Pankras* kerke enz. Wy zullen den brief ten dienste van den Leezer hier laaten volgen:

Ick Bartha Vrancken dochter van Leyden, weduwe van wijlen Jacob Adriaensz. aenmerkende dat ick by successie van mijn ouders saliger gedachten, als Michiel Gerritsz. vander Heyde myn oude Vader, Meester Phillips van Leyden, ende Heer Pieter van Leyden, myn neven, Patronisse ende Collatrix ben van diversche Canonickx provenen ende Vicarien ofte Cappelrien gefundeert by hemluyden, ofte een yege-lijck van hen bysonder in sinte Pancraes ende sinte Pieters kercken binnen Leyden, daer off die besitters als nu zijn Heer Willem Tuser van Alcmæ, Heer Dirck Lubbenz. Meester Jan van Adrichem, Meester Jan van Leyden, Heer Jan die Zwardt, Heer Claes van Leyden, Heer Salomon Vranckenz. ende een die als nu litigieux staet tUtrecht tusschen Heer Andries Berthelmeeusz. ende den voernoemden Meester Jan van Adrichem, alle gedoteert, geerigeert ende gefundeert met alfulcke lasten ende op alfulcke outaeren in die voerscreven twee kercken als die fundatien daeraff wesende breeder vuytwysen zullen, daeraff sommige Collatien gefundeert by den voernoemden Heer Pieter van Leyden mijnen neve tot noch toe annexe zijn geweest den besitter van mijn groote steenhuys staende te Leyden aen de blauwe steen langes die zuysijde vande kerckstege tot op die vollersgracht. Ende want ick Bertha voerscreven overlegge dat ick selver gheen kinder en hebbe noch broeder noch zuister, ofte broeders kinder ofte zusters kinder: Soe eest dat ick met rijpen raede ende wel bedacht wesende, gaende ende staende in gesonden lijve, by consent ende auctoriteyt vanden eerbaeren Ber-

Bertelmeus Andriesz. in dese zaecke mijn gekoeren Voeght. Ende omme alle inconvenienten van rechten of pleyten, die ter causen van alle mijne voerscreven Collatien ofte om eenige van dien naer mijne doot tusschen eenigen, die zouden willen preterenderen Collatoers te wesen op souden mogen rijzen te schuwen, 't zy ter causen van die besettinghe vanden voerscreven huysse off anders. Ende tot dyen eynde datter een goet man, clock van verstande ende macht hebbende dit *Jus Patronatus* ofte recht van te geven voer zal staen ende defenderen, alsoe dat alle dese Collatien off eenige cortesaens off ander die daer luttel rechts toe souden hebben. Waeromme ick Bartha Vraucken dochter voerscreven met alle manieren van recht als ick alderbest mach ende kan als een waerachtich Collatrix ende Patronisse voer V. Notarius ende getuygen hier by geroupen ende gebeden met mynen vryen onbedwongen wille hebbe simpelck ende puerlyck gegeven, gecedeert ende getransporteert; Geve, cedere ende transportere off overstelle mits desen het geheele *Jus Patronatus* ofte die volle macht van alle de Provenen vande Vicarien off Capelrien te geven als ick dat van myne voerscreven ouders by succeffie gecregen, ende ick dat op den dach van huynen toe beseten hebbe sonder my myn erven, naecomelingen, ofte besitters vanden voorn. steynhuysse eenich recht daerinne te behouden, nu ende ten eeuwigen daegen toe, den eerbaeren, wysen ende voersienigen man Mr. Vincent Cornelisz., Rekenmeester van Hollant, hem ende zyne erven ten eeuwigen daegen, om nu voortaan van alle de voors. Provenen te disponeren ende te geven als die ofte een van dien vaceren of open staen zal, als ick ende myne ouders Collatoers tot noch toe gedaen hebben. Ende omme dat dese donatie of giste ende overstellinge oft transport van dit *Jus Patronatus* met all tge- ne dat daer aenlevven mach tot eeuwigen daegen stant houden ende van waerden blyven mach ende zyn volle effect in den rechten ende voer allen Rechten forteren zal muegen. Soe hebbe ick Bartha voornoemt gebeden ende versocht, bidde ende versoucke mits desen den Eedelen hoochgeboeren Geestelycken Heere, Heer Frederick, Marcgrave van Baden,

Biscop van Utrecht, dat hy dese donatie ofte dit transfpoirt *Juris Patronatus* aldus by my gedaen confirmeren ende approberen wille alst van rechts wegen behoort. Ende oock mede indient noot is deselve Collatien te separeren vanden voorf. huysinge, omme nu voortaan te volgen den persoenen van Meester Vincent ofte zyne naecomelingen Collatoers, ende met den besitters vanden selven steenhuyse boven verclaert nyet tegenstaende die fundatie die daer ter contrarien wesen zoude mueghen. Ende begeer van u ghy tuyghen hier tegenwoordich dese Cedulle ter kennisse van tgene dat voerschreven staet, te willen onderteycken en van Heer Notarius een of meer instrument ofte instrumenten hier of te willen maecken in die beste vorme, ende dese Cedulle geschreven in Duytsche, te translateren vuyten Duytschen in Latyn zonder die substantie te veranderen met allen clausulen daer toe behoorende.

Hoe veel dat men zich aan dat begeeven der vikaryen gelegen liet leggen blykt onder anderen hier uyt, dat deze overgifte zoo plegtig in de Latijnsche en Nederduitsche tale beschreeven wierd; dat ze bevestigt wierd door den Utrechtschen Bisschop *Frederik van Baden*; dat ze, tot meerder zekerheit bevestigt, goedgekeurt en bekrachtigt is door Paus *Leo X*; dat 'er, behalven die goedkeuring en bekrachtiging, van Paus *Leo's* wegen een zeer wydloopige brief, meer als 31 zydjes in *folio* groot, aan beide departyen is gezonden; waarin tegen de overtreeders en stoorders van de gemelde overgifte de schrikkelijcke straffen van de gansche wereld worden afgekundigt: en men weet dat zulke bevestigingen, en die wydloopige brieven, te Rome als tegen goud opgewogen worden. Eindelijk blykt het uyt de menigvuldige processen, dewelke omtrent die begeevingen van tyd tot tyd voorgevallen zyn. Dit alles staat in 't gemelde handschrift begrepen.

En om dat in gemelden brief, of zoogenoemde *processus*, de order uytgedrukt staat, dewelke in 't vellen van 't banvonniss, en vande vordere kerkelijke straffen, plagt gehouden te worden; zal ik het genten dien einde dient, uyt het gemelde *processus* beknop-

knoptelijk uyttrekken. Voor eerst, indien 'er eenige onbezuisde en rukkelooze menschen zich mogten verstouten de gemelde overgifte, mitsgaders de daar op gevolgde Pausselijke bevestiging, tegen te streeven, te stooren, te verhinderen; en daar door den kerkelijken ban, die in den Pausselijken brief uytgedrukt staat, op hunnen hals te haalen; zoo word van wegen *Johann Baptist Valancinus*, Pausselijken Referendaris en uytvoerder in deze zake, aan alle Abten, Priors, Proosten, Dekens, Aartsdiakenen, Zangmeesters, Onderzangmeesters, Sacristy-bewaarders, kerkelijke Penningmeesters, Scholasters, Koster, Domheeren, Kanonniken van kollegiale kerken, Pastoors, Onderpastoors en Regenten van Parochiekerken, Aartspriesters, altydduurende Vikarissen, 't zy last van zielen hebbende of niet hebbende, Altaar-bedienaars, kerkelijke personen, en alle geestelijken in 't algemeen, wat ampten of bedieningen dat zy bekleeden; vorders aan alle Notarissen en Beamptschryvers in de stad of onder het stift van Utrecht woonende, en aan ieder van hen in 't byzonder, verzoek gedaan, en op straffe van den ban order gezonden, om in hunne kerken, kloosters, kapellen, waar en wanneer dat het pas mag geeven, en de voornoemde Heer *Vincent Kornelisz.* zulks op hen verzoeken zal, onder de plegtigheden van de Missen, of van de Getyden, aftekundigen dat de voornoemde tegenstreevers, of stoorders, in den ban vervallen zyn; en dat ze zulks zoo lang hebben te vervolgen, dat de gemelde *Valancinus*, of deszelfs Overste, hun tegen-bevel toegezonden zal hebben. 2. Indien die tegenstreevers en rebellen den gemelden ban ... dagen na de gemelde afkondiging blijven versmaaden; dan word aan de voornoemde Abten, Priors, Kanonniken enz. en wederom op den ban, bevel gegeeven om de voornoemde tegenstreevers, en stoorders op een harder en smadelijker wyze aftekundigen. Zy moesten, in zulk een geval, op alle Zon- en Heiligidagen, onder de plegtigheden der Misse of onder de kerkelijke Getyden, de gemelde misdadigers met naame en toenaame als bannelingen aflezen: de klokken moesten luiden; dan moesten de kaarssen aangestoken, wederom uytgebluft, en dan op de aarde gesmeeten worden. Daar op moesten die

Abten, Priesters, enz. hunne Priesters-kleederen aan hebbende, en het kruis voor uyt gedraagen wordende, de kerk met wywater besproeyen; om de duivelen, die de voornoemde bannelingen zoo gebonden en geketend houdt, te verdryven: en den Heere bidden, dat het hem believen mogt die ongelukkige menschen weder tot het katolijk geloof te bekeeren, en tot den schoot der H. kerke te brengen: ten welken einde de beweeggelijkste gebeden, die men bedenken zou, en ten deele uyt de H. Schrift getrokken waren, gelezen moesten worden. Die gebeden gedaan zijnde moesten zy, met alle de Geestelijken en hunne Parochiaanen, naar de kerkdeuren toe gaan; op dat die ellendige bannelingen zich des te vroeger en spoediger zouden konnen onderwerpen. By de kerkdeuren gekomen moesten zy (die Priesters enz.) drie steenen werpen tegen de huizen van gemelde bannelingen; dat is naar de kant toe daar die huizen stonden, tot een teken van hunne eeuwige vermaledydinge; even als *Chorè*, *Dathan*, en *Abiron*, vermaledydt en levendig ter helle gevaren zyn. En deze afkondiging moest ook na de Misse, onder de Vesperen en andere Getyden, en na de openbaare predikaatzien gedaan worden. De eerste van de gemelde ceremonien wierd de ban, of eigentlijk de afkondiging van den ban, genoemd: de tweede was eene verzwaaing van den ban. Maar 3. indien de gemelde bannelingen, na deze tweede plegtigheid, of zoo genaamde verzwaaing, tien dagen onveranderd en hardvochtig bleven; dan quam er eene *re-aggravatio*, of nieuw verzwaaing. En moesten dan de voorgemelde Geestelijken alle geloovigen, mans- en vrouw-persoonen, en voor al de goede kennissen en dienaaren der gemelde bannelingen, vermaanen en hun op den ban gebieden, dat zy, by aldien dezelve bannelingen binnen de ses dagen na deze nieuwe aanzegging tot geen inkeer quamen, alle gemeenschap, ommegang, mond gesprek, met hen zouden hebben af te snyden; hun gene gedienstigheden of beleefdheden hebben te bewyzen; met hen niet mogten staan, zitten, wandelen, eeten, drinken, t'huis leggen: hun geen eeten, drinken, water, mogten toedienen, behalven in zulke gevallen, daar de Rechten het toelaaten. Die hier
tegen

tegen deeden, moesten even eens, als de voornoemde rebellen zelf, alle Zon- en Heilig- dagen, onder de Misse, kerkgetyden, enz. als bannelingen afgekundigt worden. 4. Indien de voornoemde Rebellen, dus afgekundigt, vermaand, en wederom verzwaart zynde, wederom 20. dagen halssterrig bleeven; en hunne ooren, als doove serpente, gesloten hielden; dan wierd over alle en iedere Steden, Dorpen, Landstrecken, Kasteelen, Stedekens, Voorsteden, Kapittels, Parochikerken, en alle andere plaatzen, daar zodanige menschen, of eenigen van hen, naar toe geweeken waren, of zich 'er mogten ophouden, zoo lang als zy daar verbleven, het kerkelyk interdikt uyt gesproken. In dit geval moesten de kerkdiensten, ten minste met opene deuren, stil staan; en mogten de Priesters gene kerkelyke Sakramenten bedienen: behalven dat het Sakrament van 't Doopzel, en van de Biecht, aan ieder een; en het H Sakrament des outaars aan de zieken bedient mogten worden. Het Huwelijk mogt niet anders bedient worden als zonder de gewoonlijke plegtigheden. Dit was het rechte middel om alle menschen tegen die zoo genaamde Rebellen gaande te maaken; en hun, wilden zy niet geplaagt worden, buiten het Christenrijk te doen vertrekken: want geen bedroefder staat, zoo als de menschen het wel begrepen, als het stil staan van de kerkelyke diensten. 5. Kon dat alles noch niet helpen, zoo wierd zijne Keizerlijke Majesteit *Karel V.* mitsgaders alle Vorsten, Heeren, Hartogen, Graven, Markgraven, Baanderheeren, Ridderen, Riddermatige personen, Burgemeesters, Schepenen, Rechters, Officiaalen enz. geboden, ja op de ban vermaant, zoo ras als de Heer *Vincent Kornelisz.* zulks verzoeken zoude, de voornoemde personen gevangen te nemen, en in den kerker op te sluiten; en daarenboven alle hunne goederen aan te slaan, in beslag te nemen, aan te houden; en hen zoo lang en zoo strengelyk, zonder hen nochtans zwaarlijk te quetzen, te plaagen en te ringelooen, tot dat ze zich in alles onderwierpen.

Al dit gezeide, en ieder van 't zelve in 't byzonder, wierd aan de voorgemelde kerkelyke en wereldsche personen (Abten, Kanonniken, Pastoors, Hartogen, Graven, enz.) uyt krachte van dezen zel-

ven brief bekend gemaakt en aangedient ; in dezer voege , dat zy , hunne pligten in 't bovenstaande verzuimende , niet alleen in de gemelde banvonnissen en andere kerkelijke straffen zouden vervallen ; maar ook , ieder voor zyn hoofd , zoude verbeuren 1000 goudse Dukaten ; dewelke ten halve de Pausselijke kamer en ten halve de beledigde partye , zonder eenige hoop van quyttscheldinge , zouden toegewezen worden.

Dan stond 'er dat het bovenstaande Pausselijk bevel behoorlijk was bekend gemaakt aan den eerzaamen *Aarnout van Noerden* (dat is *van Noorden*) wien daar aan gelegen was , als voorgevende en buiten rechtspleginge roemende , dat hy afkomstig was uyt het geslagt van *Pieter van Leiden* , den stichter van de vikaryen in den voernoemden brief vermeld. Ook was het voorgenoemde bevel aangedient aan *Johan Solms* , Domheer , en Officiaal van Heer *Philibertus* Domproost en Aartsdiaken te Utrecht ; en vorder aan Heer *Willem Kuzer van Alkemade* ; dewelke voorgaf en beweerde dat hy *Michiel van der Heiden* en *Philips van Leiden* in bloedverwantschap bestond.

De stichters van kerkelijke ampten mogten hunne banden zoo vast leggen , als 't mogelijk was ; en by uystersten wille , zoo krachtig als zy konden , bedingen dat de vergeeving van die ampten altyd aan hun naaste bloed zoude blyven. Daar had maar een oud besje , van 't zelve geslagt , de begeevening in handen te krijgen ; dewelke geen kinderen of navrienden hebbende , en de vordere vrienden niet zeer genegen zynde , de vergeeving aan een goede kennis had te maaken : deeze goede kennis , wetende zoo een schrikkelijken brief van 't Roomsche Hof te bekoomen , kreeg de begeevening in handen : en de bloedverwanten moesten het , met goede of quade oogen , zoo zy lieft wilden , aanzien.

Evenwel zijn de naaste bloedverwanten van den stichter , of die zich als de naaste bloedverwanten gedroegen , door dat vonnis zodanig niet afgeschrikt , of hebben hun recht , zoo zy best konden , voorgestaan en doen gelden. Want uyt het zelfde handschrift heeft men dat de vikary aan *S. Pieters* outaar , in *S. Pieters* kerk , open was gevallen door de dood of
vry-

vrywilligen afstand van Heer *Johan van Leiden* ; en als daar op door den voornoemden *Vincent Kornelisz.* tot dezelve vikary benoemt was *Pieter van der Goude* ; dat de Heer *Aernout van Noorden* , hier boven ook gemeld , en zich voor den naasten bloedverwant van den stichter opgeevende , tot dezelve vikary benoemt heeft eenen *Niklaas van Berkel*. Hier over is dan proces ontstaan ; 't welk den gemelden *Niklaas van Berkel* , uyt hoofde van gerechts verachtinge , of niet verschijninge , is tegen geweest. Doch onder *S. Pankras* zal dit wederom te passe koomen.

Hier hebben wy dan de naamen van twee Vikarissen , die de kapellany aan *S. Pieters* outaar bekleedt hebben : *Johan van Leiden* , en *Pieter van der Goude*.

Door het gemelde vonnis is het kraakeel echter niet volkomentlijk beslist : want als dezelve vikary wederom was open gevallen , heeft de Heer *Vincent Kornelisz.* daar toe benoemt eenen *Dideryk van der Goude* ; ter wijle dat de Heer *Aarnout van Noorde* daar toe benoemde Meester *Johan van Adrichem* , Licentiaat in beide de Rechten , en Kanonnik te Leiden. Evenwel is *van Noorden* wederom te kort geschoten : want na dat 'er eenigen tyd voor den Officiaal vanden Aartsdiaken te Utrecht overgepleit was ; heeft *Johan van Adrichem* afstand van zyn recht gedaan ; met bekentenisse dat hy weinig meer op zyn recht betrouwde ; en uyt de brieven en bewijsstukken , die hem vertoont waren , bevonden had dat de Heer *van Noorden* tot de begeeving niet gerechtigd was. In de zelfde akte staat aangemerkt dat deze vikary van ouds *S. Pieters* vikary plagt genoemd te worden ; maar nu *S. Maartens* vikary wierd genoemd.

5. In 't zelfde * handschrift heb ik gevonden dat de vikary van 't H. Kruis , in *S. Pieters* kerk , gesticht is door eenen Heer *Geraard van Leiden* ; en dat de laatste bezitter van dezelve vikary , voor het jaar 1532 , geweest is Heer *Willem Kuzer* , Priester en Kanonnik van *S. Pankras* kerke. Dan volgt 'er dat de Heer *Vincent Kornelisz.* , de wettige en ontwyfelbaare begaever der zelve vikarye , het recht der vergeevinge in 't jaar 1532 overgedaan heeft aan Meester *Geraard*

* Pag. 90.

van der Laan, Licentiaat in beide de Rechten : en wel zodanig, dat het zelve recht op van der Laans erfgenamen en nazaaten zoude versterken.

De zelve Heer *Vincent Kornelisz.* was aan dat recht van vergeefvinge gekomen door den vrywilligen afstand van *Katryn Schouten*, *Dirk Schoutens* dochter, Nonne in *S. Lysbets* konvent in 's Gravenhage: welke *Katryn Schouten* den gemelden afstand, met de toestemminge van den *Pater* en *Mater* des gemelden konvents, en van haare zusster *Anna*, gedaan had in 't jaar 1527. Deze afstand, door *Katryn Schouten* gedaan, is door Bisschop *Hendrik* goedgekeurt en bevestigd in 't jaar 1528.

Wy zullen tot opheldering van eenige Vikaryen, die in S. Pieters kerk te Leiden geweest zyn, uit oude brieven het volgende noch aantekenen.

In 't jaar 1460. heeft *Willem van Leeuwen S. Niklaas* Broederschap, in *S. Pieters* kerk, begiftigt met een eeuwige vikary. Daar toe heeft hy besproken 14 pont Hollandsch voor den bedienaar, en 10 Schell. voor het gilde zelf; dewelke getrokken zouden worden op eenige landen onder Zoeterwoude en Voor-schoten. Daar voor moesten de hoofdmans van *S. Niklaas* gilde door hunnen kapellaan, aan *S. Niklaas* outaar, laten leezen 3 Missen ter week: de eerste zondags na 7. uren: de tweede 's woensdags, de derde zaterdags.

In 't jaar 1561. hebben *Gerrit Bochelsz. van Butenweg*, *Simon Jansz. Kornelis Huigens Joost*, van *Zonnenveld*, kerkmeesters van *S. Pieters* kerk, en begeevers van zekere vikary van 7 Missen ter week, aan *S. Jobs* outaar, dezelve vikary zuiverlijk en om Godt te bedienen gegeven aan *Adriaan Janszoon*, inwoonder der stad Leiden. Dezelve vikary bragt jaarlijks op 24 Carolus gulden, spruitende uyt zekere inkomsten. *Jakob uten Enge*, vikaris in 't geestelijk van 't Utrechtse Bisdum, heeft de gemelde begeving bevestigd.

Noch was 'er eene vikary van *S. Jan den Dooper*; dewelke gesticht was door Heer *Rutgerus Utenkamp*.

In

In 't jaar 1458. wierd deze vikary bekleedt door Heer *Johan Woutman*; en was de Vikaris gehouden dagelijks Mis te leezen aan S. *Judocus* outaar.

In 't jaar 1559. was *Cornelia van Leeuwen*, *Klaas van Leeuwens* dochter, de begeeffter van eene vikary aan S. *Niklaas* outaar. Deze vikary, dewelke wekelijks met vyf Miffen aan S. *Niklaas* outaar belaft was, is begaeven aan *Gerrit van der Mye*.

In 't jaar 1524 heeft de Heer *Willem van Leeuwen*, ter eere van Godt, en voor zyne eige en zyn ouders en vrienden zaligheid, aan S. *Niklaas* outaar, in S. *Pieters* kerk te Leiden, geflicht twee eeuwige Miffen. De eerfte, die 's maandaags gedaan moest worden, was een zielmis: de tweede moest donderdags gedaan worden ter eere van 't Allerheiligfte Sakrament.

De gemelde Heer *Van Leeuwen* heeft noch in S. *Pieters* kerk geflicht drie altijd-duurende jaargetyden. Daar moesten 9 kaarffen op zyn graf gezet worden: ieder Priester, op het jaargety verschijnende, tot 32 toe, moest 's avonds voor de zielgetyden ontvangen 4 penningen. Die 's morgens ter Miffe quamen, zouden ook 4 penningen Hollandsche munt hebben. De Kommandeur met zyn twee Heeren, en de Opperkoster, zouden ieder dubbeld verschijngeld genieten. En moesten der 's avonds en 's morgens 4 Beggynen van S. *Pieters ten grave zitten*: waar voor ieder Beggyn jaarlijks zoude deelen twee Komans groten.

Tot onderhoud van de 2. Miffen, en de 3. jaargetyden heeft hy de volgende goederen beweezen:

1. De gerechte helft van twee mergen lands in Voorschoten.
2. Noch de gerechte helft van 3 mergen lands te Voorschoten.
3. Noch de gerechte helft van drie mergen te Wafenaar.

Ziet vorder over deze zaak het gene op S. *Catharinaas* Gasthuis zal verhaalt worden.

BIBL. CONV.
O.F.M.
WIJCHENS
S.PAN-

S. PANKRAS KERK.

S. Pankras
kerk.

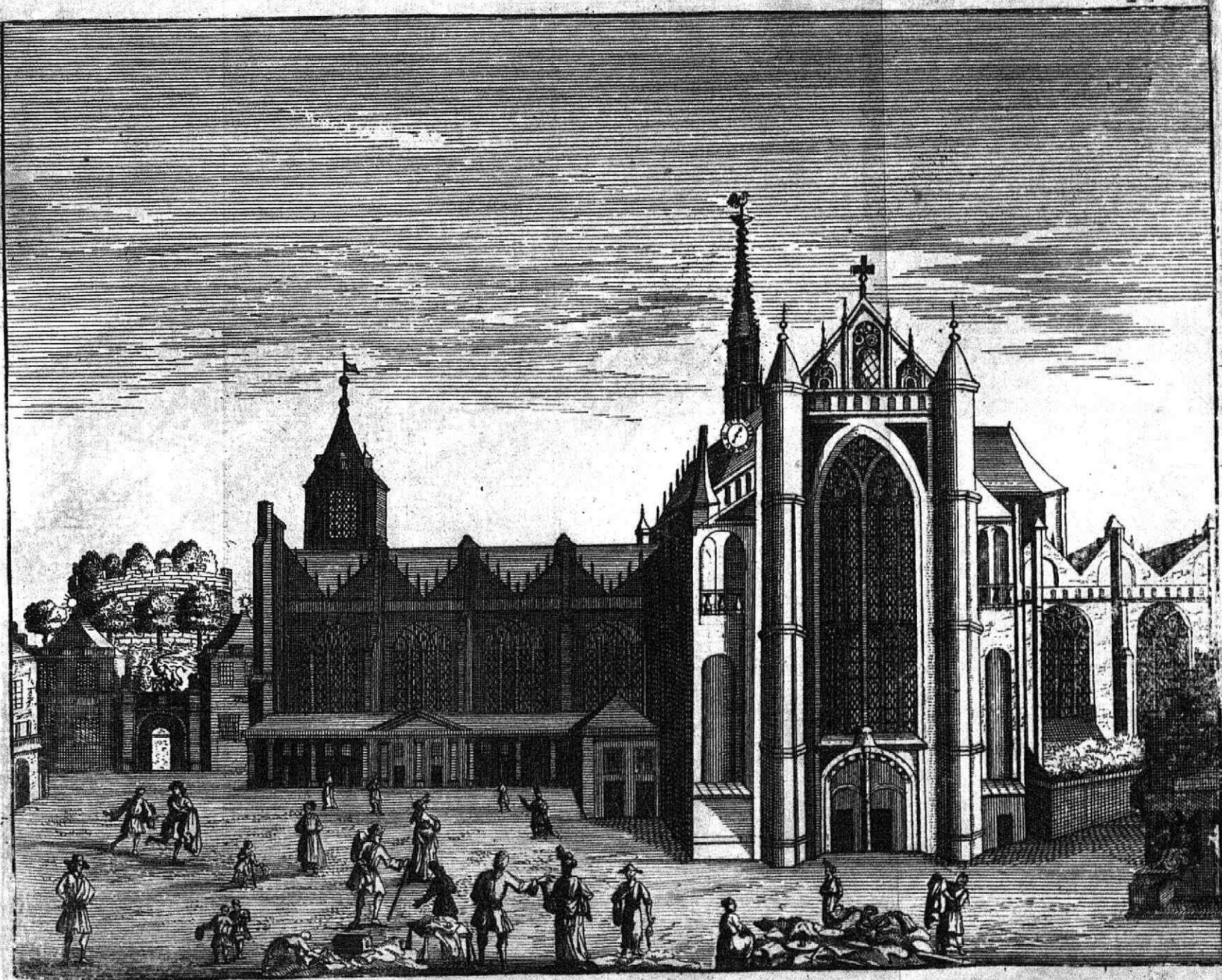
N *a* S. Pieters kerk volgt in waardigheid de Parochiëkerk van S. Pankras; dewelke / om dat zy op hooger land getimmerd was / de Hooglandfche kerk wierd genoemd. In 't eerste was zy / gelijk meest alle de kerken vooz 't jaar 1000 / van hout opgetimmerd; en stond onder de Parochiëkerk van Leiderdorp, als onder hare Moederkerk. Ook wierd zy / volgens het fchryben van Orlers, in den beginne niet anders als het Berderen-huis genoemd.

In 't jaar 1315. zondaags na / of gelijk Henricus Taborita fchryft zondaags vooz Mariaas-Geboorte, onder Graaf Willem den Goeden, ten tijde van den tweeden Kommandeur van S. Pieters kerke / is de eerste inwijding van S. Pankras kerke te Leiden gefchiedt.

S. Pankras (Pancratius) een kind van 14. jaaren / is volgens het Roomfch Martelaarsboek onder Keizer Diokletiaan gemartelt op den 12. Mey. Andere beweeren dat hy de martelleroon verdient heeft onder Keizer Decius: waar ober Henschenius, fchryvende ober den 12. Mey / nagezien kan worden: dewelke ^a vooz der aldus van Pancratius fpreekt. Molanus fchryft in zijne ^b Geboorte-dagen van de Nederlandfche Martelaaren dat de reliquien van S. Pancratius in S. Salvators kerk te Utrecht plagten bewaart te worden: en dat daarom de Geestelijkheid en het volk der zelve kerke den dag

^a Ad 12. Maii S. 2. pag. 19.

^b Natales Sanctorum Belgii.

van S. *Pancratius* plagten te vieren. Onder dit Bisdóm van Utrecht was Leiden gelegen; alwaar de tweede Parochiëkerk, op den naam van S. *Pancratius*, ingewydt is in 't jaar 1315. *Gelenius*, in zijne *Wonderen van Keulen*, getuigt dat te Keulen in 't Hollandsche kollegie, 't welk den naam van S. *Willibrordus*- en S. *Bonifacius*-kollegie voert, een groot been van S. *Pancratius*, en meer andere reliquien, bewaart worden.

Een van de tegenwoordige Pastoors te Leiden bezit een boornaam gedeelte van deeze reliquien.

S. Pankras kerk is een schoon en konstig gebouw; doch is / ten deele door de partyschappen der Hoeks- en Kabelauws-gezinden / ten deele door andere boozballen / onvoltrokken gebleeven. Maar indien ze voltimmert waar geweest; Holland zou misschien geen mooper en konstrijker kerk gehad hebben.

In 't jaar 1316 / onder Bisschop Johan van Vernenburg, zoo als Jan Gerbrandze ^d van Leiden en Henricus ^e Thaborita getuigen / is in ^{Kapittel van S. Pankras kerk.} S. Pankras kerke een zeer aanzienlijk en booztreffelijk Kapittel opgerecht / bestaande uit eenen Deken en 24 Kanonniken. Ook is het Pastoors-ampt met dit Kapittel vereenigt / en in 't zelfe ingelijft geweest.

De Latijnsche stichting-brief / daar eenige Liefhebbers etlike jaaren met groote en vergeessche moeite na gezocht hebben / is gelukkiglijkt in mijne handen gevallen. Wy zullen hem hier laten volgen:

^e Admiranda Coloniae.

^d Lib. 31. c. 15.

^e Hist. l. 10. c. 15.

IN *Gods name , Amen.* Het zy allen en ieder in 't byzonder, dewelke deezen brief zien zullen, kennelijk dat ik Notaris onderschreven en de getuigen hier onder getekend, in 't jaar 1390, in de achtste indiktie, Utrechtsche styl, den 20 van de maand Oktober, ten tyde der Vesperen of daar omtrent, gezien, hooren leezzen, en met eigen handen behandelt hebbe eenen open-brief, met de daar aan hangende zegelen der geenen dewelke gezegt worden den brief bezegelt te hebben: zijnde de gemelde brief wel gezegelt, niet vergaan, niet afgesleeten, niet doorgeschrap, in geenen deele geschonden of verdagt; maar, zoo als ten eersten aanzien konde blyken, gaaf en geheel, en van woord tot woord luidende als volgt:

In *Gods name Amen.* *Johan van Verneburg*, Bisschop van Utrecht, wenscht allen den geenen, dewelke dezen brief zullen zien, de zaligheid in den geenen, die de waarachtige zaligheid van allen is. Het is billijk, en de voorbeelden onzer voorouderen moedigen ons daar toe aan, dat wy, der ontvangene weldaaden indagtig, de eer en den dienst van dien geenen trachten voort te zetten, wiens * mildadigheid wy dagelijks in onze veelvuldige en gewigtige zaken gewaar worden, en boven onze verdiensten genieten. Daarom is het dat wy, begeerende dat de lof des Almogenden in onze tijden aangroeye, en dat onze onderzaaten in den dienst des Heere meer en meer voortgang doen en een gestadige voorspoedigheid genieten, ter eere van Godt, van de H. Maagd *Maria*, van den H. *Pancratius* (dewelke in de ondergeschreve

* In 't Latijn staat *magnificentiam*: maar zoo als de zin my voorkomt, moet het zyn *munificentiam*.

kerke van Hoogland geviert word) en van alle Heiligen, onze Parochi-kerk van Leiderdorp, dewelke ons in vollen rechte onderworpen is, en de kerk van Hogeland te Leiden, dewelke een aanhangzel van de Parochi kerk te Leiderdorp is, en onder ons Bisdome behoort, met den raad en de toestemminge van de eerwaardige mannen en Heeren, den Proost, den Aartsdiaken, den Deken, en het Kapittel onzer kerke van Utrecht, tot eene Kollegiale Kerk oprechten en verheffen; dewelke de Kollegiale Kerk van S. *Pankras* op Hogeland genoemd zal worden: en dat wy den Regent van de Parochi-kerke en 't Aanhangzel voornoemd, te weten Heer *Gisbert van Walenborg*, op de volgende wijze, form, en voorwaarde, van de gemelde Pastory ontslaan. Endewijl men van het hoofd dient te beginnen; zoo willen wy voor eerst dat in 't gemelde Kapittel zal voorzitten, en de eerste plaats bekleeden, een Proost, dewelke genoemd zal worden de Proost van S. *Pankras* kerke te Leiden: en dewelke een Kanonnik zal zijn der Utrechtsche kerke, en daar eene Prebende zal hebben. Ook zal hy Priester zijn; of de bequaamheit en den wil hebben, om binnen 't eerste jaar Priester gewijdt te worden. Deze Proost zal onze Kapellaan, en de Kapellaan onzer nazaaten, de volgende Bisschoppen van Utrecht weezen; met onze Missen, als wy te Utrecht zijn, op de gewoonlijke wijze te leezen. De vergeeving van deze Proostdy, tot dewelke gelijk gezegt is een Kanonnik van Utrecht, die daar eene Prebende heeft, bevordert zal moeten worden, behouden wy, zoo dikwils als ze open valt, aan ons, en aan onze nazaaten, de volgende Bisschoppen van Utrecht. Echter zal de

de gemelde Prooftdy in de kerk van Leiden geene waardigheid, maar niet anders als een enkele bediening zijn, en daar voor gehouden worden. Doch in onze kerke te Utrecht zal dezelve Prooftdy, hoewel dat zy door ons en de volgende Biffchoppen van Utrecht, gelijk gezegt is, aan eenen Kanonnik der Utrechtsche kerke die daar eene Prebende bezit, zal moeten gegeven worden, geen prove of kerkelyk ampt zijn, nochte daar voor gerekent worden: gelijk de kerk van Leiderdorp, en haar onderhoo- rige kerk de kerk van *S. Pankras* te Leiden, zulks te voren niet geweest zijn, nochte daar voor gehouden wierden. Alleenlyk zal dezelve Prooft verpligt blijven, gelijk de Regent der voornoemde kerke voorhene verpligt was, om, als wy te Utrecht zijn, in onze kapelle of elders, de Miffen in eigen persoon, of door iemand anders, te leezen. En zal de voornoemde Heer *Gifelbert van Walenborg*, Kanonnik met een Prebende en Scholaster onzer voornoemde kerke, die tot nu toe de Regent van de Parochi- kerk en 't Aanhangel voornoemd is geweest, de gemelde Prooftdy, zoo lang als hy leeven zal, bezitten. Doch nadeszelfs dood begeeren, beveelen, en ordoneeren wy dat niemand, die eene waardigheid, Personaatschap, of kerkelyk ampt in onze gemelde kerke van Utrecht be- kleedt, de gemelde Prooftdy zal mogen bezit- ten. En voor de inkomsten en het onderhoud van de gemelde Prooftdy, voor het handhaven des Kapittels, en voor de behoorlijke rechten, verleenen wy aan dezelve Prooftdy alle de groo- te en kleine tienden van de Moederkerk en 't Aanhangel voornoemd; mitsgaders het plein en het land, 't welk *Johan de Bifdommer* voor- hene

hene bewoont en bebouwt heeft, zoo lang en zoo breed als het is. En hy zal een Kanonnik van 't gemelde Kapittel zijn, en daar eene Prebende hebben, welke Prebende bedraagen zal 15 Hollandsche ponden. Ook zal hy de dagelijksche uytdeelingen van de † Parochikerke en het Kapittel voornoemd trekken, dewelke hy ontvangen zal, 't zy dat hy in 't Kapittel verschijnt of niet; dewijl hy altijd geacht word de zaken zijner kerke waar te neemen. De Pastory van de Moederke te Leiderdorp zal voortaan altijd bedient worden door een altijd-blijvendén Vikaris; dewelke voor zijn onderhoud, en om de lasten te kunnen draagen, alle de offer-giften en andere toevallen zal hebben; en daarenboven uyt de inkomsten van 't gemelde Kapittel jaarlijks zal trekken 18 ponden, Hollandsch gangbaar geld. Noch zal hy hebben het plein by 't kerkhof te Leiderdorp aan de bovenzijde gelegen daar Heer *Gyselbert* voornoemd zijne huizingen opgetimmerd heeft, met zekere renten; dewelke hy, of zijne nazaaten, na het tekenen van den tegenwoordigen brief zullen genieten of kunnen genieten. Doch de voornoemde Onderkerk op Hogeland zal voortaan bestiert worden door eenen Pastoor; dewelke daar eene kanoniksy en eene* prebende

† De zin zou in 't Latijn misschien eenigzins anders schynen te luiden; doch is dan niet volmaakt, of is ten minste duister.

* Hoewel een Kanonniksy, en een Prebende, dikwils voor dezelve zake genomen worden, zoo is 'er echter dit onderscheid tusschen; dat de kanonniksy voor het ampt of de bedieninge zelf, de Prebende voor een vaste en zekere jaarlijkse inkomste genomen word. En men moet hier gedenken, 't geen elders uytgelegt is, dat 'er wel tytelvoerende Kanonnikken zijn geweest, dewelke geen inkomen hadden.

zal hebben: en om het draagen van de lasten, zal genieten de profyten of vervallen derzelve † Onderkerke: doch van de offerpenningen, en vaste inkomsten der zelve Onderkerke, zal hy 's jaars hebben tien ponden gangbaare munte. Doch de andere offergelden op 't Hoogeland, en de vaste inkomsten der gemelde Moeder- en Onderkerke die 'er tegenwoordig zyn, mitsgaders de inkomsten die de gemelde Onderkerk noch bekoomen zal, zullen voor dagelyksche uytdeelingen aan alle de Kanonnikken uytgedeelt worden; zoo als door 't voornoemde Kapittel naar recht en reden geschikt zal worden. Vorders zal de gemelde Proost tot het vikariffchap van Leiderdorp en de pastory van 't Hoogeland, welke laatste aan eenen Kanonnik moet begceven worden, na de eerste instelling dewelke door ons gedaan moet worden, aan den Aartsdiaken der plaatze, op de gebruikelijke manier en wyze, voorstellen bequaame perfoonen.

Wyders, nadien niet veele perfoonen op de inkomsten der gemelde kerken behoorlijk zullen kunnen bestaan; zoo zullen wy den weg en de order aanwyzen, op dewelke het gemelde Kapittel met bequaame inkomsten zal kunnen voorzien worden: te weeten, de bescheidenen mannen *Philips van Leiden*, Kanonnik te Kondé, *Folpert van Woude*, Onderpastoor op 't Hogeland, *Philips Gerritsz.* Pastoor te Aardekeveen, *Hugo van der Handt*, Pastoor te Nieukoop, *Gerrit Jakobsz.* Pastoor te Warmonde, *Willem*

† Voor Onderkerk staat in 't Latijn *appendicia* (te weeten *Ecclesia*) die vertaaling is niet al te effen: want daar zou noch eenig onderscheid zyn tusschen een Onderkerk (dewelke naar de letter genomen, en volgens het oud gebruik, een kapél zou moeten genoemd worden) en *Appendix*.

Heerman, Pastoor te Haarlem, *Frank Syffridus* zoon, Kapellaan te Warmonde, *Niklaas van Bleiswyk*, *Pieter Hoefsch*, *Johan Goede*, *Johan willemfsz.* zullen van nu af aan, ieder voor zich zelve in 't geheel, eene prebende stichten, dewelke ten minste 15 Hollandsche ponden, loopende munte, waardig zy; zoo als in den autentijken brief en de akte, die daar over gemaakt zijn, breeder uytgedrukt staat. Daarenboven zullen alle zoo kerkelijke als wereldlijke personen, dewelke aldaar eene of meer kanonniksdyen en prebenden zullen willen stichten, ten getale van 25 toe, het recht van patroonschap, met de toestemminge en volkomen wil van den voornoemden Heer *Giselbert*, tot die kanonniksdyen en prebenden hebben. En als dezelve open gevallen zijn; zullen zy en hunne nazaaten en erfgenaamen, of de genen door dewelke zy het gedaan willen hebben, de gemelde kanonniksdyen binnen den behoorlijken tyd begeeven; of iemand tot dezelve aan den Deken en het Kapittel voorstellen, zoo als in andere Kapittelen geschiedt.

Vorders geeven wy aan den Proost en den Kanonnikken voornoemd mits dezen den ring, de rechten, en de inhulding van de gemelde Proostdyen kanonniksdyen: en wy beveelen allen kerkelijken personen en Priestteren, onder ons staande, dat zy, des verzocht zijnde, de voornoemde Heeren, en ieder van hen in 't byzonder, in 't lichamelijk bezit hunner kanonniksdyen hebben te stellen. Doch iedere prebende zal in de eerste stichtinge ten minste moeten waard zijn vyftien Hollandsche ponden, loopende munte; dewelke, na dat 'er vyf ponden ten gebruike als hier volgen zal van dezelve munte af-

getrokken zullen zijn, gehouden zullen worden voor 't gros der prebende; behoudens echter 't gene wy van den Prooft gezegt hebben. En ingevalle de prebende in de eerste slichtingen ongelijk mogten zijn in waarde; zoo begeeren wy dat dezelve naderhand tot gelijkheit gebragt werden: zodaanig te weeten dat, de twee slichters gestorven zijnde, hunne nazaaten in de prebenden de inkomsten der zelve gelijkelyk onder malkander zullen hebben te deelen; 't welk even eens zal geschieden na het overlyden van de andere slichters, tot dat'er eene volkome gelijkheit zy tusschen alle de prebenden. En dan zal het gros van de prebende der gemelde Prooftdye van geen grooter waarde zijn als het gros van de andere prebenden. De groote Kameraar zal alle de inkomsten ingaaren, en onder alle de Kanonnikken, ieder op zijne beurt, gelijkelyk verdeelen. Doch de kleine Kameraar zal uyt de vruchten van iedere prebende trekken vyf ponden, loopende munte, ten gebruike als hier volgen zal: den Prooft nochtans, gelijk boven gezegt is, uytgezonderd, op wiens prebende niets zal gekort worden; gelijk ook niet op de prebenden van den Deken, van den Kameraar, of van den Scholaster, ter tijd toe dat de gemelde gelijkheit stand zal gegreepen hebben.

Eindelijk zullen de Kanonnikken met den Prooft, indien hy ontboden zijnde zal willen en kunnen verschynen, eenen Kanonnik van een goed gedrag uyt hun eigen genootschap, op hun gewisse en achtervolgens het recht en de order voornoemd, tot hun Deken moeten verkiezen, en genen Deken elders van daan haalen: welke Deken dan zijne bevestiging, met de behoorlijke en gebruikelijke plegtigheden, van

van ons en onze nazaaten zal moeten verzoeken en verkrygen. En zoo dikwils als het Dekenschap openvalt, zal 'er altijd een Deken uyt het voornoemde Kapittel, en uyt geen andere plaats, gekozen moeten worden. Indien de verkiezing op een andere maniere geschieden mogt, willen wy dat dezelve nietig zy; en dat de gene, die aldus gekozen is, daar door het minste recht niet zal verkrygen.

Behalven het gros der prebende, 't welk zoo een Deken, wettiglijk verkooren, voor zijne gerechtigheit en voor het draagen van de lasten des Dekenscups, uyt gemelde vyfde pond zal trekken; zal hy van iedere prebende, zoo die 'er tegenwoordig is als die noch gesticht zal worden, 'sjaars trekken twintig grooten. Daarenboven zal hy in de dagelyksche uytdeelingen, als hy ter kerke verschijnt, met een dubbelde hand koomen. Doch het begeeven van het Thresorierschap zal aan den Proost staan; dewelke gehouden zal zijn het zelve te begeeven aan een Kanonnik die eene prebende in 't voorschreven Kapittel heeft. Deze Thresorier zal de kerkciraaden en kleinodien in zijne bewaaringe hebben: en zal, gelijk het gebruik is, gehouden zijn borg daar voor te stellen, en 'er een lijst van op te maaken. En behalven het gros van zijne prebende, zal hy uyt de voornoemde vyf ponden van iedere prebende jaarlijks trekken tien grooten: uyt welken hoofde hy 'sjaars, op de vier Hoogtijden van 't jaar, te weeten te Kersmis, te Paasschen, te Pinxteren, en op Allerheiligen dag, voor de kaarsen van 't gemelde Kapittel zal geeven, twee ponden bequaam en nieuw wasch. Op de zelfde wijze zal het voornoemde Kapittel het ampt van School-

✠ 3

voogd

voogd (*Scholasticus*) begeeven, wiens bediening zal zijn de scholieren behoorlijk te onderwijzen, en de Koraalen omtrent den goddelijken dienst te onderrechten. En indien de Schoolvoogd in eigen persoon zijne bediening zal waargenomen hebben, zal de schoolmeester op 't Hoogeland hem jaarlijks met eene zekere hoffelijkheid, ten teken van gehoorzaam en onderdanigheid, inhouden: en daarenboven zal hem van 't bovenstaande's jaars ictwes toegewezen kunnen worden. De manier van staan in de kerke zal zodanig zijn: de Deken zal aan de rechter, en de Prooft aan de flinkerzijde staan: en schoon de Deken eene waardigheid, en de Prooft maar een enkele bediening bekleedt, zoo moet echter de Prooft, uyt hoofde van zijne Kanonniksy, dewelke hy in de meergemelde kerk van Utrecht besit, de hooger hand in 't gestoelte boven den Deken hebben. En vorders moet de order in het staan, en de welgeschiktheid, onderhouden worden volgens het gebruik onzer kerke van Utrecht.

Wat vorder het overschot der vier gemelde ponden van iedere prebende, de offerpenningen van de Onderkerke op 't Hoogland, en de vaste inkomsten der beide kerken belangt; daar van zullen twee deelen gemaakt worden; behoudens dat de korting en de ontheffing van die kortinge, daar boven van gesproken is, in haar geheel zullen blijven. Het eerste van die twee deelen zal ten deele aan kerkgewaad, en ten deele aan de Vikarissen en vordere noodzakelijkheden, en vorders ter handhavinge van het Kapittel besteedt worden: van het tweede deel zullen de dagelijksche uytheelingen uytreikt worden den genen die de kerkelijke getijden

den bywonen; zoo als de Deken en het Kapittel goed zullen vinden zulks te bestellen: dewelke ook de magt zullen hebben iets omtrent het bovenstaande te vermeerderen of te verminderen, zoo als zy het dienstig zullen oordeelen.

En op dat Godt in 't voornoemde des te heiliger gedient mag worden, zal de helft van de Kanonniken de Priesterlijke Wijding moeten ontvangen hebben: van de andere helft zal een deel tot Diakenen en een tweede deel tot Onderdiakenen gewijde moeten weezen: en een derde deel, indien het zulks begeert, zal met de kerkelijke kruinscheeringe volstaan. En zal hier in goed gemaakt worden het gebrek der Diakenen en Onderdiakenen, indien zy zich op de vermaning van den Deken tot geen Priesters hebben laten wijden; doch zoo dat 'er acht gegeeven worde op de hoedanigheid van den persoon.

Vorder zal ieder Kanonnik, al waar hy zelf de stichter (eener prebende) of op een andere wijze tot de Kanonniksdy benoemt, en al wie na dezen, het zy by verwisseling of op een andere wijze, op nieuw zal aankoomen, in zijne aankomste voor het koopen van de kappen en kerkgewaaden geeven ses gulden, of de waarde van ses gulden: en zal hier in geene quyt-schelding plaats hebben; op geene gebeden gelet mogen worden; geene ontschuldiging wegens armoede gelden. En aan de Vergaderinge der Broederen, de eerste reize als ze by een zullen willen koomen, zal zoo een nieuwe Aankomeling geeven vier taken goeden Rhijnschen wijn, uytmaakende acht halve taken gelijk wy door de wandeling spreken. Dan de Deken, de Proost, de Tresorier, en de Schoolvoogd, die het op zoo een tijd zijn zullen, zullen het in

hunne vreugdige inkomsten noch beter en fatzocnlijker moeten maaken.

En dus hebben wy besloten, en besluiten mits deezen , dat *S. Pankras* kerk op 't Hoogland voortaan zal zijn, en genoemd zal worden, een kollegiale kerk : het Kapittel der zelve kerke, en de persoonnen van 't Kapittel, neemen wy onder onze byzondere bescherming : en wy geeven hun , zoo in hunne goederen als in hunne persoonnen , den zelfden vrydom , den welken onze kollegiale kerken onder het Bisdom van Utrecht , en de Kapittels der zelve kollegiale kerken , tot noch toe genoten hebben.

Noch willen en ordoneeren wy dat aan ieder afgestorven Kanonnik , tot betaaling van zijne schulden , en om zijnen uytvaart te houden, toegestaan zal worden het eerste genade-jaar van zijne prebende, even eensals of hy noch leefde: uytgezonderd de dagelijksche uytdeelingen, en andere vervallen, dewelke deszelfs nazaat , indien hy den kerkdienst in eigen persoon waarneemen wil , volgens de eerst-gemaakte ordonantzie , moet genieten. Doch het tweede jaar, 't welk onmiddelijk na het voornoemde genade-jaar volgt , schikken wy voor de cieraaden en andere behoefstigheden van 't voornoemde kapittel. Ook zal ieder Kanonnik , by zijn leven of in zijne dood , aan 't gemelde kapittel tot eene gedagtenis moeten nalaaten een jaarlijksch inkomen van 10 Hollandsche schellingen , loopende munte. Ook zal de Proost zijn genade-jaar hebben in dezer voege : de eene helft van zijne inkomsten zal besteedt worden tot het betaalen van zijne schulden , de andere helft zal aan 't kapittel gelaaten worden , om 'er cieraaden voor te koopen. Echter zal het zelve kapittel

pittel 10 schellingen 's jaars aanleggen tot een jaargetijde voor ieder Prooft; indien de voorge-noemde inkomsten zoo verre kunnen springen: en de nazaat van den overleden Prooft zal niet langer naar zijne inkomsten wachten als dat eene genade-jaar.

Eindelijk zullen de Kanonnikken van ons voornoemde kapittel by hun afweezen niet meer trekken, als zoo veel volgens het goedvinden van den Deken en het kapittel, die daar in de plaats van de eerste stichters bekleeden, en na dat 'er een behoorlijk gedeelte voor hun Vikaris afgetrokken is, van het gros der inkomsten voor hen zal overschieten: waar in wy nochtans de genen niet willen begripen of verbinden, dewelke in eenige bevoorrechte Hoo-ge Scholen in eene geoorlofde en eerlijke fakulteit studeeren; of die om eene wettige reden afwezig zijn: aan dewelke wy het volkomen genot uyt het gros van de inkomsten der prebende toeleggen. De uytvoering van al het bovenstaande, in 't gene den goddelijken dienst en de andere pligten betreft, indien het vroeger geschieden kan, zal bestiptelijk in 't werk gestelt worden van nu af tot het naastkoomende feest van Kersmis: op dat men, terwijl alle het nootzakelijke ondertusschen gereed gemaakt is, dan aanstonds, zoo wel in 't koor als in 't kapittel, de bovenstaande plegtigheid behoorlijk mag beginnen. Ter getuigenisse en bevestiginge dezer zake hebben wy *Johan van Vaerneburg* Bisschop, *Zwederus Uterloe* Aarts-diaken en Prooft, *Henrik van Weide* Deken, en het kapittel der Utrechtsche kerke, mitsgaders *Gyselbert van Walenburg*, Schoolvoogd der voornoemde kerke van Utrecht, thans Prooft te Leiden,

en onlangs Regent der gemelde Moeder - en Onder-kerke, als hebbende onze mede - en toestemming tot het bovenstaande gegeven, goedgevonden onze zegels aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gegeeven in onze stad Utrecht, in 't jaar na 's Heeren Menschwording 1366, op SS. *Simons- en Judas-* avond. Dit is geschiedt in de voornoemde S. *Pankras* kerke op 't Hoo-ge-landt, in 't jaar, in de indiktie, op den dag en de uure voornoemd: ten overstaan van de bescheidene en eerzaame Heeren, *Pieter van Zwieten* Pastoor te Gieffen, *Johan Goed Johans* zoon, en *Gerrit* bygenaamd *Splinter*, kerkelijke personen, by het bovenstaande byzonderlijk ontboden, en 'er toe verzocht.

Dit afschrift is door my *Johan van Leiden*, Priester en openbaar Notaris, tegen den oorspronkelijken brief vergeleeken, en bevonden met den zelven, zoo als hy in 't Register staat, over-een te koomen. Ter getuigenisse der waarheit heb ik mijne eige hand hier onder gezet, en mijnen eigen naam hier onder getekent.

Het gemelde Register beruist onder 't kapittel van S. *Pankras* kerke te Leiden.

Onder stond

DE LEY. JO.

In de groote Nederlandsche Kronijk (Chronicon Magnum Belgii) word Philippus a Leidis als stichter van dit kapittel gepreezen. Echter is de stichting door hem alleen niet uitgeboert; hoewel hy de voornaamste onder de stichters was. By Jan van Leyden en Henricus Thaborita, ter voorgemelde plaatsen / staan de andere stichters opgeteld. Onder de stichters word allereerst vermeld Gysbert van Wa-

Walenburg, zoo zijn naam by Jan van Leyden en in de Bulle van den Bisschop zelf geschreeven staat / niet Valkenburg gelijk by van Henricus Thaborita word genoemd.

Heer Rutger van den Poel; Heer Hugo, Pastoor te Schorel; Heer Dirk Robbertszoon; Heer Frank, Geraardszoon, altemaal Priesters; Heer Willem van Naaltwyk, Erfmaarschalk van Holland; Johan Arentszoon, Willem Willemszoon, Michiel Gerritszoon, Dirk Tierloet, en Katryn, Gerrits dochter. Noch staat 'er by Jan van Leyden een Frank of Vrank Steutz, vermeld; dewelke waarschijnlijk dezelfde zal zijn met Vrank Swertszoon.

Deze Walenburg was ten dien tijde Pastoor van de Moederkerke te Leiderdorp / en van S. Pankras kerke te Leiden; en is ook de eerste Proost van het Kapittel geworden. Wy zullen hier de naamen der andere Proosten uit een oud francijnen boek laten volgen.

Proosten:

1. Heer Gysbert Walenburgh, Kanonnik te Utrecht / en Pastoor te Leiderdorp / is gestorven den 31 Augusti 1387. Proosten van dat Kapittel.

2. Heer Johan Jilliszoon, Kanonnik te Utrecht / leefde in 't jaar 1408.

3. Heer Herbernus van Oye, Kanonnik te Utrecht / heeft zijne proostdy in 't jaar 1416. overgedaan aan Heer Dirk van Wassenaar.

4. Heer Dirk van Wassenaar, Kanonnik te Utrecht / gestorven op den 5 van Maart 1464.

5. De Heer en Meester Pieter Meletius, Kanonnik te Utrecht.

6. De Heer Dirk Uyttermere, Kanonnik te Utrecht / algemeen Vikaris van Bisschop N. is gestorven in 't jaar 1483. Volgens een on-

ge

gedrukten fondaci-brief van het klooster / Ro-
men genaamd / heeft deeze Dirk Uyttermeere
in het gemelde klooster van S. Augustinus or-
der / staande op 't Kapenburg / het gewoon-
lijk onderzoek naar het gedrag der Nonnen en
den stand des kloosters gedaan.

7. Kornelis van Brouwershaven , Kanonnik
te Utrecht / te Romen gestorven in 't jaar
1485.

8. Niklaas van Alfen, Kanonnik te Utrecht/
is te Rabenne overleden in 't jaar 1494.

9. De Heer Niklaas de Ravennis , Kanon-
nik te Utrecht / heeft de wereld verlaaten in 't
jaar 1517.

10. De Heer Adriaan Ram, te Utrecht over-
leden den 22 Juny 1518. Hy is aldaar in den
Dom/ booz het kooz/ by het outaar der 11000
Maagden begzaaven/ onder het volgende graf-
schrift :

Hier is begraaven de Heer en Meester
Adriaan Ram, Doktor in beide de Rechten,
Kanonnik te Utrecht, Proost van S. Pankras
kerke te Leiden; en is gestorven in 't jaar
1518 , den 22 Juny. Hy ruste in vrede.

Hy had in 't zelve jaar dit onderstaande testa-
ment gemaakt / en daar in eenige goederen en
renten aande kerken en kloosters van Utrecht
besproken. Tot uytvoerders van 't zelve te-
stament heeft hy aangesteld Willem Heda,
Proost te Arnhem / en Wartsdiaken te Utrecht;
Gerrit Beyer, Kanonnik te Utrecht; en zijnen
broeder Michiel.

Ik bespreeke voor de kerke van Utrecht, om
myn jaargety of maandelijke gedagtenis ten eeu-
wigen tyde te houden, ses oude Schilden, dewel-
ke door de uytvoerders van myn testament, zoo
als

als zy het schikken zullen, uytgedeelt zullen worden. Noch bespreek ik een oude schild voor de genen, die op mijnen sterfdag de Missie zullen leezen: en noch een oude Schild, dewelke volgens de gewoonte onzer kerke op myn jaargety omgedeelt moet worden; zoo dat de koorgezellen daar van een dubbeld verschyn-loon trekken. Die twee oude Schilden zullen door de Kerkmeesters onzer kerke betaalt worden; van dewelken ik dezelve, zoo als uyt den brief van ons Kapittel blijkt, overlang gekocht hebbe. Noch bespreek ik den Vikarissen van onze kerk een oude Schild jaarlijks: waar voor de uytvoerders van myn testament hun, eens voor al, zullen betaalen 25 Schilden. Noch bespreek ik den Koorgezellen onzer kerke een oude Schild jaarlijks, om hun loon voor het bywoonen der Metten, vermeerderen; welke Schild volgens de schikking van de voornoemde uytvoerders uytgedeelt zal worden: ten zelven einde bespreek ik hun alle de renten en inkomsten van mijne prebende, dewelke ik noch niet gebeurt hebbe; en daarenboven de twee genade-jaaren van mijne prebende. En dit vermeerderen van't gemelde loon zullen de uytvoerders van mijn uystersten wille met de kerke overleggen. Noch bespreek ik 50 Rhynsche gulden, loopend geld, aan *S. Barbaraas* gasthuis; en even zoo veel aan *S. Bartholomæus*; en aan 't *Heiligen Kruis* gasthuis. Dan bespreek ik voor het konvent van Oostbroek 100 Rhynsche gulden; behoudens dat de Broeders, volgens de schikking van dezelve uytvoerders, daar van een eerlijk vreugdemaal, met wijn daar by, gelijk gebruikelijk is, zullen hebben. Het zelve zy te verstaan van alle de legaten, van alle zoo mans- als vrouwen-kloosters

sters en konventen, die beneden zullen volgen; aan welke kloosters en konventen ik deeze giften voornamentlijk besproken hebbe, op dat ze des te vlytiger zouden *opgetimmert worden. Noch bespreek ik aan het konvent van de Boetvaardige vrouwluiden te Utrecht 50 Rhynsche gulden loopend geld: aan het konvent der Brigittynen te Utrecht 50 Rhynsche gulden, loopend geld: aan het konvent van Jerusalema te Utrecht 50 Rhynsche gulden loopend geld: aan de Cellebroeders 25 Rhynsche gulden loopend geld: aan het konvent der Witte-vrouwen 25 Rhynsche gulden loopend geld: aan het konvent der Preekheeren te Utrecht 25 Rhynsche gulden loopend geld: aan het konvent der Karmelyten te Utrecht 25 Rhynsche gulden loopend geld: aan S. *Lysbets* gasthuis 25 Rhynsche gulden, loopend geld: aan 't konvent van S. *Cæcilia* te Utrecht 25 Rhynsche gulden, loopend geld: aan 't konvent van S. *Maarten* t' Utrecht 25 Rhynsche gulden, loopend geld: aan het konvent van S. *Agnes* te Utrecht 25 Rhynsche gulden, loopend geld: aan 't konvent te Vredendaal 50 Rhynsche gulden, loopend geld: aan 't konvent van de 11000 Maagden te Utrecht 50 Rhynsche gulden, loopend geld: aan de Regulieren te Utrecht 30 Rhynsche gulden loopend geld: aan de Karthuizers te Utrecht 25 Rhynsche gulden, loopend geld: aan het konvent Ten Daal buiten Utrecht 50 Rhynsche gulden loopend geld: aan het konvent van Betlehem buiten Utrecht 50 gulden loopend geld: aan het konvent der arme Klerken van S. *Wille-*

* Zoo staat 'er in 't Latijn: *ut ferventius edificentur*. Ik rwyfele echter zeer of hier geen drukfout onder schuilt.
Vertaaller.

broordus 25 Rhynsche gulden, om aan de arme Klerken aldaar in spys uytgedeeft te worden: aan het konvent in 't Geyn 25 Rhynsche gulden loopend geld: aan S. *Jobs* gasthuis buiten de Katrynen poort, 6 Rhynsche gulden loopend geld: voor de timmeraadje van de Buurkerke te Utrecht 50 Rhynsche gulden, loopend geld. Noch bespreek ik voor de timmeraadje van S. *Niklaas* kerke te Utrecht 25 Rhynsche gulden loopend geld: voor de heimelike huis-armen 300 Rhynsche gulden loopend geld; dewelke hun volgens de schikking van de uytvoerders mijns testaments uytgekeert zullen worden, enz.

XI. Heer Amelius van Zuilen van Nyevelt, Domheer en Damdeken te Utrecht / Proost te Leiden / is gestorven in 't jaar 1554.

XII. De Heer en Meester Bucho van Monztima, Leeraar in de Godtkunde / Proost en Marteldiaken van S. Jans kerke te Utrecht / algemeen Vikaris van 't Utrechtsche Bisdom / openstaande dooz de dood van Frederik Schenk, Proost te Leiden. Hy heeft afstand van de laatste proostdy gedaan in 't jaar 1563 / en is te Utrecht van eene beroerte gestorven den 6 February 1594. Zijn grasschift / en bozdere berichtingen / staan in 't derde ^a deel van 't Duitche *Baravia Sacra* vermeld.

XIII. De Heer Rudolf Muylaart is dooz Buchoos afstand Proost te Leiden geworden / en gestorven in 't jaar 1568.

XIV. De Heer Maximiliaan Waalskapple, Domheer te Utrecht / is te Utrecht overleden in 't jaar 1583. Van deezen Maximiliaan heb ik onder my eene ^b namaaking: waar in hy on-

^a Pag. 145.

^b Codicillus.

der anderen / iets beschikt ten behoeve van 't gemelde Willebrordus konbent: en dewelke aldus begint:

Nademaal ik, *Maximiliaan Waalskappe* onderschreeven, onder anderen in mijn uystersten wille besproken heb dat, na dat mijne legaten, de lijkrechten mijner kerke, en mijne wettige schulden betaalt, en mijne vrienden ook voldaan zullen zijn, mijne vordere goederen door de uytvoerders van mijn uystersten wille besteedt zouden worden tot godvruchtige werken; zoo als zy het voor de zaligheid mijner ziele, en voor Gods eere, dienstigst zouden oordeelen: zoo verklare ik nu dat mijn wil en begeerte is, dat ze voor eerst eene losbaare rente, dewelke ik ten laste van ons kapittel hebbe, zullen besteeden tot het stichten van twee Missen, de eene van de H. Maagd, de andere van 't H. Kruys; om wekelijks door de Vikarissen onzer kerke beurtelings aan een outaar by mijn graf staande geleezen te worden. De Missen uyt zijnde, zullen zy de Psalmen * *Miserere*, en de † *profundis*, met eene ** kollekte voor mijne ziel, en voor de zielen mijner vrienden leezen. En de uytvoerders van mijn testament zullen voor elke Mis betaalen drie stuivers: en voor 't overschot van de gemelde rente zullen zy de altaarcieraaden, dewelke tot deeze Missen vereischt worden, en vorders den wijn, de hostien, en de waskaarsen bezorgen. Het geen, als dit afbetaalt en voor 't onderhoud gezorgt is, van de voornoemde rente zal overschieten, zal aangeleit worden tot verbetering en opschikking van 't outaar, aan 't welke de voornoemde Missen

* Ontfermt u myner.

† Uyt de Diepte.

** Kort gebed.

gelezen zullen worden. Vorders wille en begeere ik dat mijne vordere goederen door de uytvoerders van mijn uytersten wille zullen besteedt worden tot het oprechten en stichten van eene of twee beurzen; zoo verre te weeten, als mijne goederen zullen strekken: en dat ze zulks zullen doen in een Katolijk seminari of queekschool, zoo ras als daar een queekschool zal opgerecht zyn, doch ondertusschen en by voorbaat in S. *Willibrordus* kollegie, zoo lang als de Roomskatolijke Leere aldaar zal mogen geleert worden. Maar zoo lang als dit queekschool noch niet opgerecht is, of zoo ras als de Katolijke leere in S. *Willibrordus* kollegie niet meer geleert zal worden, zullen mijne uytvoerders voornoemd de jongelingen, die op mijne beurzen studeeren, hebben te zenden naar een katolijke en geruste plaats, zelfs buiten de Nederlanden, om aldaar in de goede zeden, in de vreze des Heere, in de godtvruchtingheit, en in eene genoegzaame kennisse der geestelijke zaken onderwezen te worden. Ten welken einde zy voor eerst ter onderrechtinge zullen gaan in byzondere scholen; en naderhand ook, indien de voorgemelde uytvoerders het dienstig oordeelen, ter schole zullen gaan in katolijke Aca- demien, opdat zy tot bequaame Zielbestierders mogen opwassen; of ten minste bequaam mogen worden om een kerkelijke prove te bekleden, of de jonkheit in de katolijke leere te onderrechten. De beurs, of beurzen voornoemd, zullen door de uytvoerders van mijn testament, hier onder staande, zoo lang als zy leeven, gezamentlijk begeeven worden, enz.

S. Willibrordus
kollegie
te Utrecht

Tot uytvoerders van deze namaaking had hy aangestelt den Heer Engelbert van Bruhe-

zen Domheer / en den Heer Johan Droshagen
Kanonnik van S. Mariaas kerke. Maar de-
wijl zy beidegaar vooz den stichter der gemelde
beurzen / dat is Maximiliaan Waalskapelle, upt
het leven gescheiden waren ; heeft hy in de
plaats van den Heer Bruhezen tot uptboerder
aangesteld den Heer en Meester Steven van
Haesten Domdeken te Utrecht. Van Haesten,
dooz den stichter daar toe gemagtigd / heeft
tot medehelper in de gemelde uptboeringe aan-
genomen Meester Aarnout van Essche (Esschius)
Kanonnik van S. Jans kerke.

Na de boornoemde Proosten / detwelke alle-
maal Roomskatolijk zijn geweest / zijn gevolgt

15. De Heer Willem van Kleef, Kanonnik
te Utrecht / en gestorven in 't jaar 1609.

16. De hoog-edele Heer Johan van Mateneste,
Domheer en Domdeken te Utrecht : detwelke
te Utrecht gestorven is in 't jaar 1614.

17. De Heer Hugo van Zuilen van Nyevelt,
Domproost te Utrecht / gestorven den 16 Mey
1630.

18. Kornelis van Lochorst, Heer van de
Lier enz.

Deeze Proostdy was gehecht aan de Dom-
kerke van Utrecht / en mozt niet anders als
aan een Domheer van Utrecht vergeeven woz-
den : welke Domheer verplicht was zijn ver-
blyf te Utrecht te houden / en zich buiten U-
trecht / zonder te toestemminge van den Bis-
schop / niet te onthouden.

*Lijst van de Dekens, die tot onze kennis
zijn gekomen.*

Dekens
van S. Pan-
kras kerke.

In 't jaar 1366 Willem Hermansz.

1368.

- 1368 Velperd van Woude.
 1372 Hugo van der Handt.
 1385 Johan Philipszoon, Heef van Willem Simonsz **Schout in den Briel.**
 1426 Aarnout van der Does, dewelke in dat zelfde jaar overleden is.
 1431, 1438 Aarnout Bartholomæuszoon.
 1440 Aarnout Bartholomæuszoon van Hierman **Of derze Aarnout dezelfde is niet den boozgaanden / of niet / kan ik niet geene zekerheit zeggen.**

1460 Gerrit Heerman.

De Heer Aarnout Pannert heeft aan 't klooster van de Cisterci-Order te Warmond 16 Hollandfche ponden gefchonken. Doch het jaar / waanneer dit gefchied zy / is inggelyk onbekend.

1551 Johan van Adrichem.

Van 1569 tot 1572 * Razo de Treflonge. * Erasmus
Deeze Razo heeft in 't gemelde jaar eenige ordonantzien aan S. Pankras Kapittel voorgefchreven: dewelke onder my beruften.

1611. Aalbert de Treflonge.

Eenige Kanonniken van S. Pankras kerke.

In 't jaar 1372 Philips Janssen, Philips van Leiden.

1439 Gerrit de Witte, Evert Janssen, Nikolaas van Gouda.

Kanonniken van S. Pankras kerke

1489 Floris Vrankenz.

1504 Pieter Vellema, Pieter Duyft, **Licentiaat in beide de Rechten.**

1509 Diderijk van Treflonge, Johan van Nieuland, **Vikaris en Kapellaan.**

1511 Pieter Wiggers, Gerrit Pietersz.

1512 Simon Frederiksz., Gerrit Pieterfz.,
Dikaris.

1514, 1515 Kornelis Bavooszoon, Kanon-
nik en Schatmeester van S. Pankras kerkt.

1518 Simon Frederikfz. Hugen, Willem
Hille.

1520 Pieter Heye, Niklaas van Egmond,

1529 Willem Diert.

1530 Johan Bouwens, Jakob Niklaasz., Pau-
lus Simonfz., Ysbrand Jakobfz.

1532 Willem Keizer, was ook Dikaris van
't heiligen kruys ontaar / in S. Pieters kerke.

1533 Simon Werik.

1540 Kornelis van Poelgeest.

1542 Hendrik Adriaanfz. van Brouhoven,
Kornelis Willemsfz., Erasmus van Treflonge.

15 . . Aarnout Heye, Kanonnik en Priester.

1550 Kornelis Johansfz. Printe, Steven Janssen.

1551 Melis Christiaanfz. van Oy, Gysbert
Gerritsfz.

1555 Aarnout van Treflonge, Gerrit Ni-
klaasz.

1558 Joost Niklaasz. van Holland, Kornelis
Willemsfz. die de dikaris van S. Agatha bediende,
en in 't gemelde jaar 1588 is gestorven.

1572 Christiaan Reinierfz., Gerrit Niklaasz.
Gaal, Lodewijk van Treflonge, Jakob Lau-
rensfz., Jakob Endegeest, Johan Willemsfz., Di-
deryk Gerritsfz., Adriaan Kornelisfz., Gerrit
Buis.

1603 Floris Hey van Zevender, Kanonnik/
Dikaris aan S. Agathaas ontaar / Licentiaat
in beide de Rechten / is gestorven den 27 van
September 1603. Hy is in de Pankras kerke/
aan de noozdyde van het koor / begraaben on-
der een zacht : op dewelke noch tegenwoordig
een

Alle deze
Kanonnik-
ken hebben
de voor-
noemde or-
donantzien
onderte-
kent.

een kelt met twee pullen of glaze mis-flesjes afgebeeld staan. In 't tweede deel van 't Latijnsche Batavia Sacra, is breeder bescheid van deezen Floris Hey te vinden.

1611 Lodewijk de Treflonge, is in 't zelve jaar 1611 gestorven. Aarnout de Treflonge. Wanneer de volgende Kanonniken geleest hebben / heb ik niet kunnen achterhaalen : Karel van Poelgeest : Pieter van Hille, Dirksz. heeft aan het klooster te Warmond / van de Cisterci-orden / een jaargeld gemaakt van eene Rijnische gulden. Philips van Alkemade, Gerritszoon, Dikaris en Kanonnik / heeft aan 't zelve klooster gegeven 40 Hollandische ponden. Gerrit Simonisz. heeft 'er aan gegeven 20 Hollandische ponden. Pieter Dankertsz. heeft 'er aan gegeven 40 Hollandische ponden. Aalbert 2 Hollandische ponden. Evert . . Rijnische goudgulden. Niklaas van Ter-Goude jaarlijks eenen Roebel. Jakob, Jakobszoon, heeft aan 't zelve klooster geschonken 26 Hollandische ponden.

De Pastoor van S. Pankras kerk moest uit deze Kanonniken gekozen worden : maar over zelfs de volgende ordonanzie door het Kapittel is gemaakt :

In gevolge van onze oude gewoonte ordoneeren en beschikken wy, dat niemand anders als een Kanonnik tot het Pastoors-ampt van deze kerk zal aangenomen worden.

Dewijl wy de gemelde Ordinantzien ook van den Heer Auteur te leen gekreegen hebben / zullen wy eenige van de voornaamste ordonantzien / of zoo-genoemde statuten / daar uit trekken.

Voor eerst moest de gene / die met meerderheit van stemmen tot eenige bediening verkooren / of tot het behandelen van zekere zake gemagtigt wierd / die bediening en die belasting op eene boete van twee guldens aanneemen. Echter stond het hem vrij zijne redenen / die hy daar tegen had / in te brengen en te verklaren; zoo nochtans dat hy zich aan de uitspraak van 't Kapittel moest onderwerpen.

Niemand / als een Kanonnik van S Pankras kerke / mocht tot het Pastoorzchap der zelfde kerke verkooren worden.

Hoe dat de Tresorier op de kerklieeraaden / kerklaken / en kleimodien moest passen; de Schoolvoogd de Koraalen in den zang en de goede manieren moest onderwijzen; de twee zoogenoemde groote Kameraars het bewind van de Registers en goederen des Kapittels moesten waarnemen / zijn maar gemeene zaken.

Daar op volgen de bedieningen van de zoogenoemde kleine Kameraars: eenige regelen omtrent de verkiezing van de Kameraars; andere regelen omtrent den Almoessenier en Onder-almoessenier / enz.

Daar na word 'er van den eed / die door den Bedel gedaan moest worden / en van zijne pligten gesproken.

Dan volgt 'er van de Kapitteldagen / en op wat dagen het Kapittel niet vergaderde; van de Rechtsplegingen: van de straffen der geenen / die ten Kapittel beroepen zijnde / niet willen verschijnen; van de wettige redenen / om dewelke iemand uit het Kapittel mag blijven; van de wijze / op dewelke het Kapittel gehouden / en de zaken aldaar behandelt moeten worden.

Wozder word 'er vastgesteld dat 'er jaarlijks twee algemeene Kapittels gehouden moeten worden: om als dan ober de verbeteringe van den staat des Kapittels / en ober het veranderen of vernieuwen van eenige ordonantzien te spreken: dat de kanonniken / in zodanige vergaderingen van 't kapittel / zich op zodanige en zodanige straffen hebben te wachten van malkander dooz woorden te beledigen: dat niemand in 't kapittel zal hebben te spreken / als op zijne beurt / en dooz den Dekan onderzwaagt zynde: dat de Dekan / ieder kanonnik gehoozt hebbende / de stemmen zal opneemen: dat de zaaken volgens de stemming van 't grootste en gezondste gedeelte moeten afgedaan worden: dat het kleinste gedeelte / indien het gelijk meent te hebben / niet gehoozt mag worden / ten 3^{en} alborens 50 Karolus guldens ten behoefte van 't kapittel ingelegt hebbende / enz.

Dat niemand der kanonniken vooz Kapittelheer mogt aangenomen worden / of hy moest vier jaaren lang / Priester zijnde / geresideert hebben: en was gehouden / vooz zijne aanneeminge / aan ieder Kapittelheer eenen stuiver te betaalen; en eenen eed / die daar toe stond / by de Kapittelheeren af te leggen.

Het schijnt dat 'er ook eene ordonantie was gemaakt van twee Broeders (dat is Kapittelheeren) die t'zamen maar eene stem hadden: dan de Uytfschijver van deze Ordonantzien meent dat die ordonantie volgens de rechten niet bestaan kan; zoo om dat 'er een valsche reden bygehoegt was / als om de onbillykheit en ongerechtigheit der sake. Want in zulken geballe / zegt hy / zouden twee zulke broeders

minder te zeggen hebben / als een broeder alleen: dewijl zy alleenlyk in zulken geballe een stem zouden hebben / als zy malkander over de zaak verstonden: daar alle broeders in 't byzonder / en ieder voór zijn hoofd / eene stem hebben.

Noch volgt 'er dat niemand een kanonnik in 't recht mogt betrekken / zonder verlos van den Dekan: was de Dekan buiten reden onwillig / mogt hy zodanig verlos van 't kapittel verzoeken: was het kapittel ook onwillig / kon hy hooger Opperheit aanspreken.

In pleidoopen van grooter gewigt / daar heel over te beraadslaagen en te studeeren viel / en als de zaak beslechtender wyze zoude uytgewezen worden / moest ieder kapittelheer voór zijn wijn-geld tien stuivers hebben.

Van volgt 'er van beroepingen voór hooger rechtbank / van de uytboeringe der bonnissen / van de straffen der kanonniken die zich het gewezen bonnis niet willen onderwerpen / enz.

En indien iemand van de kanonniken of Vikarissen zoo diep in de schulden mogt steeken / dat hy de schuld-eyschers uyt de inkomsten van zijne prebende of vikarje / of uyt zijne andere goederen / niet ligt voldoen konde; in zulken geballe moest aan zoo eenen kanonnik of Vikaris / als aan eenen doorzenger of herquister / de bediening van zijne goederen by openbaare brieven / die aan de kerldeuren geplakt waren / opgezeit en ontnomen worden: en moesten dezelve goederen zoo lang doór een ander / of doór anderen / bedient worden / tot dat alle zijne schulden afbetaalt waren. Zelfs mochten de levens-middelen aan zoo eenen herquister / doór de voornoemde bewindhebbers van

van zijne goederen / op geen andere wijze toegedient worden / als hun door het kapittel voorsz. geschreeven wierd : en wat 'er dan van zijne inkomsten overschoot / moest van tijd tot tijd aan de schuldepffchers op rekeninge ter hand gestelt worden.

Dan volgt 'er al vorder van de voorszellinge tot de kerkelyke ampten : van den eed die door den nieuwen Proost / Dekan / en Kanonnik gedaan moest worden : van zekere rechten of penningen / die de nieuwe Kanonnik / eer dat hy aangenomen wierd / te betaalen had. Deze rechten liepen al hoog / en bedroegen meer als 60 gulden : detwelke ten deele tot het inkoopen van cierraaden / ten deele tot vermeerdering van de gemeene goederen / aangelegt zouden worden. Dan had hy noch 't een en 't ander aan de Koraalen / den Bedel / en den kostcr te betaalen.

Voorders staat 'er / hoe veel dat de nieuwe Proosten / Dekens / Vikarissen / hy hunne intrrede gehouden waren op te brengen.

De Uptschryjver van deze ordonantzien maakt hier eene bemerking op : te weten / dat deze lasten te zwaar schijnen voorsz jonge Kanonnikken of Vikarissen / detwelke zoo veel van hunne prebende niet konnen trekken / als ouder Kanonnikken of Vikarissen. Hier door geschied het / zegt hy / dat 'er weinige op de studie besteedt worden / van detwelke groote geleerdheit te verwachten is. Daarom wilde hy de gemelde ordonantie liever wat verzacht hebben.

Om dat 'er dikwils verscheide personen waren / detwelke voorsz de rechte begeervers van deze of gene kanonniksydy of vikary gehouden wilden zyn / en ieder iemand tot die kanonniksydy

dy of vikary benoemde: zoo moest daar groote byzabbeling en onrust upt volgen. En daar wierd ook een schot vooz geschoten.

Dan staat 'er hoe dat de vergeehing van vyf kanonniksdpen of prebenden aan 't Kapittel verballen waren: maar dat 'er / ober de begehing van dezelve kanonniksdpen / in 't Kapittel dikwils groot kraakeel en gekijf voorgeballen was. Om hier tegen te voozzien / word eene ordonantzje gemaakt dat ieder Kapittelheer / van den Deken te beginnen / zijne maant in 't vergeeben van die kanonniksdpen zal hebben.

Voeder dat niemand zijne kanonniksdpy zal mogen verwisselen / of iemand oberdoen / als met verlos van den kanonnik / wiens beurt het was dezelve te vergeeben; dat een kanonnik / zoo ras als hy sterft / niets zal trekken van de gemeene inkomsten: behalven iets van de groffe byuchten.

Het tweede jaar / na een kanonniks dood / wierd het Kapittel toegelweezen / tot vermeerdering van de gemeene inkomsten. Zoo moest dan / gelijk wy gezien hebben / een nieuwe kanonnik eer dat hy aangenomen wierd / opbrengen 62 gulden: 't welk in dien tijd een merkelijke somme was: de inkomsten van 't eerste jaar / 't welk daarom het genade-jaar genoemd wierd / waren meest vooz den afgestorven kanonnik / om zijne schulden te betaalen / en hem eene eerlijke begraaffenis te doen hebben. Het tweede jaar gelijk hier vastgesteld word / en gelijk wy ook in den stichting-brief gezien hebben / was vooz het Kapittel. Zoo moest zoo een aankomeling een goede somme vooz upt geeven / en twee jaaren lang naar de inkomsten vasten.

Als de Proost quam te sterben / zonden zijne inkomsten van 't eerste jaar in twee gelijke deelen verdeelt worden. Het eene deel zou voor den Proost zijn / het ander zoude het Kapittel toekoomen. 't Zelve wilden zij van den Deken / den Thresorier / en den School-voogd verstaan hebben.

En om dat 'er tusschen de erfgenaamen van eenen afgestorven Dikaris / en den volgenden Dikaris / dikwils veel te twisten viel over het verdeelen van de inkomsten der Dikarie / is daar ook behoorlijk voor gezorgd.

Ook gebeurde het somtijden dat aan een jongeting / die noch onbequaam was om zijne goederen te bestieren / eene Kanonniksdij of Dikarie gegeven wierd : en dat de vrienden / die zich in zulken gevalle met de bedieninge van de gemelde inkomsten bemoeiden / alles in hun zak staken / zonder zich aan den jongen Kanonnik veel te kreunen. Om zulks te verhoeden / wierd eene ordonantzie gemaakt dat de naaste bloedverwanten iemand der Kapittel-heeren zelf moesten verkiezen / die het bewind over de gemelde inkomsten zoude hebben : en den jongen Kanonnik in de zeden / en wetenschappen / zoude laten onderrechten.

En om de Kanonnikken tot het betrachten van de geleerdheit op te wekken / worden aan alle resideerende Kanonnikken / dewelke deel aan de jaargetijden hebben / en in een Hooge Schole willen gaan studeeren / veertig guldens 's jaars uit de gemeene inkomsten beloofd : die geen deel had aan de jaargetijden / zoude 's jaars / zoo lang als hy in een hooge schole studeerde / tien guldens trekken. Die in de laagge schole studeerde / zoude zijne beurten aan

't ou

taar niet behoeven waar te neemen.

De dagelyksche uytdeelingen zoude niemand trekken / dewelke niet in eigen persoon / en by tijds / ten kooore verscheen: en word de tijd bepaalt / als zy in de getijden / en in de Hoogmisse / moesten verschijnen.

Indien een Kanonnik of Vikaris / zonder testament gemaakt te hebben / quam te sterben / zou het Kapittel alle zijne goederen erben: de vaste goederen echter uytgezonderd / die de overleden kanonnik by erfenis bekomen had; want die zouden op de naaste bloedverwanten versterben. En word aan ieder Kanonnik verlof en magt gegeven om over zijne goederen / zelfs die hem van de kerk aangekomen waren / een testament te konnen maaken: mits nochtans dat hy / om zijne dankbaarheid te betoonen / iets aan het kapittel moest nalaaten. Indien hy het kapittel in zijn testament boozby ging / zou het als nietig en van geener waarde aangezien worden.

Ook moesten de erfgenaamen van ieder Kanonnik boozden overleden Kanonnik een jaar getijde stichten. En moest ieder Kanonnik of Vikaris iemand uyt het Kapittel tot uytvoerder van zijn uitersten wille aanstellen. Angevalle zulks verzuimt was / moest het kapittel zelf / ten koste van de erfenis / eenen uytvoerder benoemen.

Een Kanonnik of Vikaris / dewelke uyt eenigen hoofde gehouden was zijn jaargetijde te stichten / of een ander kerkelyk of wereldlyk persoon die het uyt eige genegendheit wilde doen / die moest acht gonde duktaaten / S. Andries munt / of de waarde van dien / betaalen: des zoude zijn jaar-gety met vier kaarsen

sen gehouden worden. Wilde hy zijn jaargety met 6 kaarssen gehouden hebben / moest hy 10 zulke dukaaten betaalen. Van volgt 'er hoe dat de Kanonnikken / hy het graf der genen die zulke jaar-getijden gesticht hadden / na het Agnus Dei, eenige gebeden moesten gaan spreken.

Gemerkt dat om de afwezigheit van sommige / en de onbequaamheit van andere Vikarissen / alle de Missen / dewelke van ouds gesticht waren / niet konden geleezen worden / is daar tegen ook / zoo veel mogelijk was / voorzien. De Kanonnikken / dewelke meer Missen geleezen hadden / als zy gehouden waren te leezen / kreegen na S. Lamberts-dag booz iedere Mis drie grooten. Had iemand minder Missen geleezen / als hy gehouden was te leezen / die moest booz elke Mis / die hy achter gelaaten had / aan den opzigter der kerk-cieraaden drie grooten betaalen : dewelke tot het inkoopen van cieraaden besteedt zouden worden. Indien zoo een Kanonnik onwillig was booz iedere achtergelaate Mis drie grooten te betaalen ; wierden 'er zodanige dwangmiddelen in 't werk gestelt / dat zijne onwilligheit hem dier genoeg quam te staan.

Ook wierd 'er eene ordonantzie gemaakt tegen de Vikarissen van S. Pankras kerke / dewelke zich in de algemeene Onnuegangen by de Geestelijkheid van S. Pieters - of de Vrouwen-kerk verboegden.

Eindelijk wierd 'er een straffe vastgesteld tegen zodanige Kanonnikken ; dewelke op feestdagen onder den kerkelijken dienst / of onder de Vesperen / alleen of met iemand anders / door de kerk gingen wandelen ; of zonder hun kanonniks-gewaad in het koor verscheenen.

Wy zullen hier / gelijk wy omtrent de meeste Kapittels gedaan hebben / den eed van den Deken / van de Kanonnikken / en van de Vikarissen laten volgen :

Eed, dewelke door den Deken van S. Pankras kerke plagt gedaan te worden :

Eed van den
Deken.

Ik N. zweere by deze Gods heilige Evangelien dat ik , zoo lang als ik het Dekenschap van dit kapittel bekleeden zal , den Roomschen Paus N. en deszelfs wettige nazaaten de behoorlijke gehoorzaamheit en eerbiedigheit betoonen zal ; mijn kapittel getrouw zal blyven ; de goederen en gerechtigheden van mijn Dekenschap , mitsgaders de bediening en bestiering van deze kerke, dewelke my aanbevolen is, zal waarneemen ; de rechten, statuten en gewoonten (der zelve kerke) zal bewaaren, handhaven, en verdedigen ; de goederen dezer kerke niet zal vervreemden ; en die tegen het rechtsgebruik , of tegen de kostuimen van dit kapittel, vervreemdt mogen zijn, zal zien wederom te krygen ; dat ik in deze kerk geduurig zal resideeren ; dat ik in de vervallen van het kapittel te vrede zal zijn met een enkel gedeelte, even als de andere Kanonnikken ; behoudens dat ik in alle andere uytdeelingen een dubbel gedeelte zal genieten. Zoo helpe my Godt, en deze heilige Evangelien.

Als een Kanonnik of een Vikaris in 't bezit van zijne bedieninge gestelt zoude worden ; moest hy / behoorlyker wijze op zijn geestelyk gekleed zijnde / en zijne handen t'zamen geboutwen en in de handen van den Deken gestoken hebbende / de schuldige gehoorzaamheit en eerbiedigheit met de volgende woorden be-
looven :

Eed

Eed van eenen Kanonnik, dewelke in 't bezit van zijne Kanonniksdy gestelt zoude worden.

Ik N. zweere by Godt, die my door zijn bloed vrygekocht heeft, en by deze Gods heilige Evangelien die ik met mijne hand aanraake, dat ik den Deken en dit Kapittel gehoorzaamheit en getrouwigheit zal betoonen; dat ik de inzettingen, kostuimen, en voorrechten van dit kapittel zal bewaaren en voorstaan, en dezelve in gene zake zal overtreden; dat ik geen krakeel tegen het Kapittel, of iemand der Broederen, met hardnekkigheit of halssterrigheit zal opvatten; dat ik geen andere kanonniks bezoldinge zal trachten te bekoomen, of ontvangen, als my toegestaan is: ten zy dezelve my gegeven werd met het believen en de vergunningen der genen, dewelke volgens het gebruik daar in te zeggen hebben; en vorders dat het ontvangen van deze prebende zonder simony, en ongeoorlofd kontrakt, is geschiedt. Zoo helpe my Godt, en deeze Gods heilige Evangelien.

De eed van een nieuwen Vikaris:

Ik N. zweere by deze Gods heilige Evangelien dat ik, zoo lang als ik deze vikary bezitten zal, den Deken gehoorzaamheit en het Kapittel getrouwigheit bewyzen zal; dat ik de bediening, de rechten, en de goederen van deze vikary getrouwelijk zal bedienen, bewaaren en voorstaan; dat ik de inzettingen, kostuimen, en voorrechten van dit Kapittel, zoo tegenwoordige als toekoomende; zal onderhouden: en dezelve in gene zake zal overtreden, ten zy by weigeringe van recht: dat ik geen dingtaal tegen het Kapittel, of iemand der Broederen, van iemands wegen zal beginnen: en dat ik

ik een ander, die zulks onderneemen mogt, met geen raad ofte daad zal bystaan. Zoo helpe my Godt enz.

S. Pankras Kapittel is bande magt van den Ordinaris ontslagen * geweest; en heeft onmiddelyk onder den Roomschen stoel gestaan (1). Dit blijkt uyt de volgende Bulle van Paus Sixtus IV, dewelke uyt de pampiere van 't zelve Kapittel getrokken is.

SIXTUS † Bisschop, de Dienaar van Gods dienaaren, wenscht aan zijne beminde zoonen den Abt van Egmond onder het Bisdum van Utrecht, den Deken van S. *Victors* kerke te Zanten onder het Bisdum van Keulen, en den Deken van S. *Mariaas* kerke onder het Bisdum van Kamerijk, de zaligheid en den Apostolischen zegen. Wy zijn zeer genegen om de eerlijke verzoeken die ons gedaan worden, voornamentlijk als ze strekken om allerhande kerkelijke persoonen, zelfs de genen die tot kerkelijke waardigheden verheven zijn, buiten schade te houden, in te willigen en behoorlijk te begunstigen. En 't is al lang geleden dat onze voorzaat *Paulus II*, zaliger gedagtenisse, S. *Pankras* kerk te Leiden, onder het Bisdum van Utrecht, en de beminde zoonen, den Deken en Kapittel of de Kanonniken der zelve kerke, mitsgaders de genen die eenige waardigheden

* De ontheffingen van de magt der Ordinarijssen zijn doorgaans ingevoerd door de grootsheit en ongeregeltheit: en daarom heeft *Petrus Blesensis* (ep. 66) zoo wel als S. *Bernardus*, (ep. 68. & de *Consid. ad Eugen.* l. 4.) dezelve met alle kracht tegengesproken.

† Dit is zekerlijk geweest *Sixtus IV*: dewelke Paus gekozen wierd in 't jaar 1471, en gestorven is in 't jaar 1484.

of ampten in dezelve kerke op hunnen tyd bekleeden, 't zy Kapellaanen of Vikariffen, Koraalen, Zangers, onderhoorige perfoonen, 't zy met wat benaminge dat ze genoemt mogen worden, en ieder van hen in 't byzonder, zoo wel hunne perfoonen als hunne goederen en zaken, waar dat ze ook gelegen zijn, en zoo wel tegenwoordige als toekoomende, van alle rechtsgebied, magt, beheerschinge, wet, strafvonnis, berispinge en bestraffinge van onzen eerwaardigen Broeder *David*, en van deszelfs nazaten dewelke t' hunnen tyde Biffchoppen van Utrecht zullen worden, mitsgaders van het rechtsgebied van alle ordinariffe Rechters, en 't rechtsgebied van alle Aartsdiakenen en hunne Officiaalen, voor eeuwig en altyd ontslagen en ontheven heeft; en dat hy hen allen, en ieder van hen in 't byzonder, zoo wel hunne perfoonen als goederen, onder *S. Pieters* bescherminge genomen heeft: zodanig dat niemand tegen hen, als zijnde onthevene perfoonen, eenige banvonniffen, opschorringen, interdikten, of eenige andere magtoeffeningen, in 't werk zal kunnen stellen. Ook heeft hy geordoneert dat zy allen, en ieder van hen in 't byzonder, met de perfoonen, goederen, en zaken voornoemd, vry en frank zullen zyn; en dat van dien tyd af nietig en krachteloos zoude zijn al wat iemand, onder wat gezag dat het waar, weetend of onweetend, tegen de gemelde onheffingen en ontslagingen zoude mogen onderneemen. Noch heeft hy begeert dat de Deken en het Kapittel der voornoemde kerke, tot een teken dat zy zodanige een ontheffing en ontslaging ontvangen hadden, ten eeuwigen dage jaarlijks, op een zekeren en gestelden tijd, aan de Pauffelike Kamer zouden moeten betaal-

len eene once goud (2) zodanig dat anders, of by gebreke van dien, de voornoemde ontheffing, en de brief die door onzen voorzaat *Paulus* daar over gemaakt is, van geener waarde zouden weezen; gelijk in den zelven brief wyloopiger uytgedrukt staat. Dit niet tegenstaande; gelijk het verzoek, 't welk ons van wegen den Deken en het Kapittel voornoemd voorgeftelt is, behelsde, hoewel zy kanonnikken, als ook de andere voorgemelde perfoonen, in de vreedzame bezitting of als bezitting van de voornoemde ontheffinge en ontflaginge zijn; en de gemelde once gouds jaarlijks op den gestelden tyd aan de Pausselijke kamer betaalt hebben; zoo duchten zy echter of hun, by verloop van tyden, over de voornoemde ontheffinge en ontflaginge niet wel onrust of quelling zoude kunnen aangedaan worden. En gemerkt dat de verkiezing van een bequaam persoon tot het Dekenschap der voornoemde kerke, welk Dekenschap aldaar eene waardigheit maar geen voornaame waardigheit is, als het zelve openvalt, en 'er gene Pausselijke Reservaatzien in den wege koomen, volgens een oude, loffelijke, en tot noch toe onderhoude gewoonte, den Deken en het Kapittel voornoemd toekoomt, en zoo wel de gemelde Deken als het gemelde Kapittel, van het ordinaris rechtsgebied, gelijk gezegt is, ontheven zijn; zoo (3) zouw het hun lastig en kostelijk vallen, om de bevestiging van deze verkiezing te bekoomen, naar den Ordinaris der plaatze te moeten gaan. Dierhalven zijn wy van wegen den Deken en het Kapittel voornoemd met alle nedrigheit gebeden door bequaame middelen, en met eene Pausselijke goedgunstigheid, daar tegen te voorzien. Hierom is het

het dat wy, willende den Deken, het Kapittel, den Kanonnikken en personen voornoemd, omtrent het bovenstaande door bequaame middelen te hulpe koomen; en den Deken, het Kapittel, met alle de personen van 't Kapittel in 't byzonder, voor zoo verre zulks noodig is om de uytwerking van 't bovenstaande te konnen genieten, van alle banvonnissen, opschorringen, en interdikten ('t zy dat dezelve door de rechten of door eenig mensch, by wat gelegendheit en om wat oorzaak dat het zy, uytgesproken zijn) indien zy in een van allen vervallen zijn, door den inhoud dezès ontbindende, of voor ontbonden houdende; hierom is het, zeggen wy, dat wy, door de gemelde gebeden bewogen, uwe bescheidenheit door dezen Apostolischen brief beveelen dat gyl. of twee of een alleen van ul. den brief van mynen voorzaat *Paulus*, waar en wanneer het noodig mag zyn, en zoo wanneer gyl. van wegen den Deken en het Kapittel voornoemd daar toe verzocht zult worden, 't zy door ul. zelf, 't zy door een ander of meer anderen, plegtiglijk zult hebben af te kundigen; den Deken, het Kapittel, de Kanonnikken en de personen voornoemd, krachtige hulp zult hebben te bieden; en niet zult hebben toe te laten dat zy, of iemand van hen, tegen de gemelde ontheffing en ontslaging aan, en tegen den inhoud van dezen brief, door den Bisschop van Utrecht die'er dan weezen mag, of door andere personen, gequelt werden: ten welken einde gyl. alle tegenstreevers en rebellen door kerkelijke strafvonnissen, en andere bequaame middelen in de rechten aangewezen, zonder op eenig beroep te passen, zult beteugelen; en zelfs den tijde-

lijken arm, indien het noodig waar, te hulpe zult roepen. Vorders geven wy ul. en ider van ul. in 't byzonder door den inhoud dezer eene volkome en vrye magt om een bequaam persoon tot het voornoemde Dekenschap te verkiesen; en om zodanige verkiezing, mits dat ze op eene behoorlijke wyze geschiedt zy, uyt krachte van het Pausselijk gezag te bevestigen en goed te keuren: niet tegenstaande voor eerst de ordonantzie van onzen voorzaat *Bonifacius VIII.* zaliger gedagtenisse, in dewelke verboden word iemand buiten zijne stad en zijn bisdom te dagvaarden, bevalven in zekere gevallen: in welke gevallen nochtans niemand vorder als eene dagreise, van 't einde zijns Bisdoms af te rekenen, gedagvaart mag worden: en ook aan de Rechters, die door den voornoemden Stoel gemagtigt zyn, verboden word buiten de stad of het Bisdom tot dewelke zy gemagtigt zyn, tegen iemand een dingtaal te beginnen, of iemand anders of meer anderen in hunne plaatze aan te stellen, of eenige personen boven eene dagreise buiten de paalen van hun Bisdom te dagvaarden; wel verstaande nochtans dat niemand, uyt krachte van dezen brief boven twee dagreisen buiten zyn Bisdom gedagvaart worde: vorders niet tegenstaande eenige andere Pausselijke ordonantzien, of eenige statuiten en kostuimen der gemelde kerke, hier tegen strydende; al waren die door eede, door Pausselijke bevestiging, of op een andere wyze, bekrachtigt: niet tegenstaande zelfs dat aan den gemelden Bisschop, of aan eenige anderen, in 't gemeen of in 't byzonder, door den Apostolischen Stoel vergent was geweest dat tegen hen geen interdikt, opschorting, of banvonniss, uytgesproken, of zy
zelf

zelf buiten de gemelde plaatzen niet gedaagt mogen worden door Pausselijke brieven, dewelke zodanige een vergunning niet volkomentlijk, uytdrukkelijk, en van woord tot woord vermelden. Ook begeeren wy dat de persoon, dewelke aldus verkoren zal wezen, gehouden zal zyn binnen ses maanden, dewelke van den dag zyner bevestiginge af gerekent moeten worden, van den Roomschen Stoel te verkrygen de magt om in 't bezit van 't gemelde Dekenschap te treden: en dat hy den Apostolischen brief daar over zal moeten doen afvaardigen: zullende, by gebreke van 't zelve, zoo wel de verkiezing als de bevestiging voornoemd, voor nietig en krachteloos gehouden worden. Gegeven te Rome by S. Pieter, in 't jaar van 's Heeren Menschwordinge 1483, den derden April, in het twaalfde jaar van ons Pausdom.

Dus zietmen dat het gemelde Kapittel / in alle deszelfs brieven / zich zelven noemt / S. Pankras Kapittel, onmiddelijk staande onder den Pausselijken Stoel.

Vermaan-
brief tegen
den Deken
van S. Pan-
kras kapit-
tel.

Ik hebbe onder my een * vermaanbrief van Rudolphus, Bisschop van Utrecht / tegen Arnout Bartholomæus, Deken van S. Pankras Kapittel; dewelke hem in 't jaar 1445 / daags vooz S. Willebrordus dag / in t kooz der zeibe kerke / onder de Desperen / ten overstaan van Heer Bartholomæus, Ysbrandszoon, Jakob van Gouda, en Gerrit van Leeuwen, Arentszoon, voorgelezen is dooz Johan Wommers.

Ook hebbe ik onder my / raakende deze biskap van S. Georgius, een ouden brief op francijn geschreeven / waar in verscheidene Biskap

* Monitorium.

rissen van dien tijd / en de Onderdeken van S. Pankras Kapittel / te weten Meester Jakob de Buscho (Van den Bosch) met huune naamen vermeldt worden.

IN den naame des Heere, Amen. In 't jaar van 's Heeren geboorte 1489, in de 7. indiktie, den 21. July, te ses uuren of daar omtrent, in 't vyfde jaar des pausdoms van Paus *Innocentius V.*, in de tegenwoordigheid van my openbaar Notaris, en van de ondergeschrevene getuigen dewelke daar byzonderlijk by verzocht en ontboden waren, hebben de eerzaame en voorzienige mannen, Meester *Jakob de Buscho*, Onderdeken, en de vordere resideerende Kanonniken der kollegiale kerke van S. *Pankras* te Leiden, onmiddellijk staande onder den Pausselijken Stoel, en gelegen onder het Bisdom van Utrecht, tot de Kanonniksdy en de prebende, dewelke ter eere van den Almogenden Godt en van den H. Martelaar *Georgius* in de gemelde S. *Pankras* kerke gesticht zyn, en door de dood van den laatsten bezitter, den eerzaamen Heer *Gerrit Simonszoon* opengevallen waren, aangenomen den eerzaamen en voorzienigen Heer en Meester *Pieter Wiggers*, Priester van 't voornoemde Bisdom, dewelke hun door den voortreffelijken Heer *Rotardus Warboutsz.* Kanonnik der zelve kerke, en den waachtigen begeever der voornoemde Kanonniksdye en prebende, voorgesteld was; en hebben hem in het bezit derzelve gestelt en gevestigd; en vorder alles openbaarlijk en naar behooren gedaan, 't-welk in diergelijke voorvallen gebruikelijk is. En daar op heeft de voornoemde Heer en Meester, *Pieter Wiggers*, verzocht dat ik, openbaar Notaris

taris onderschreeven, overal het bovenstaande, en over ieder van 't zelve in 't byzonder, eene akte, of meer openbaare akten, naar de beste rechtswyze voor hem zoude opmaaken. Dit alles is te Leiden, in S. *Pankras* kerke voornoemd, gedaan in 't jaar, in de indiktzie, in de maand, op den dag, op de uure, in het pausdom, als boven; ten overstaan van de bescheidene en eerzaame mannen en Heeren, *Meeſter Willem Dirksz. Heer Pieter van Gouda*, *Heer Gerrit Alewyns*, *Priesters*; *Hendrik van Raaphorst*, *Johan van Bochorst*, *Dirk van der Werve*, *Gysbert Boudewyns*, *Jakob van Gouda*, *Leeken*; en zeer veel andere *Priesters* en *Leeken* uyt de stad Leiden; dewelke als geloofwaardige getuigen by het bovenstaande verzocht en onthoden waren. En ik *Johan van Leiden*, kerkelyk persoon onder het stift van Utrecht, openbaar Notaris, enz.

De vikary van SS. Philippus en Jacobus staat in een parkementen brief van 't jaar 1569 vermeldt:

De vikary
van SS.
Philippus
en Jacobus.

Razo de *Treslong*, Deken der Kollegiale kerke van S. *Pankras* Kapittel te Leiden, onder het Bisdom van Utrecht, mitsgaders het Kapittel der zelve kerke, wenschen aan alle *Priesters*, kerkelyke personen, openbaare *Notarissen* en *Beamptſchryvers*, dewelke kennis van dezen brief of van dit bevél zullen krygen, de eeuwige zaligheid in den Heere. Het zy ul. kennelyk dat 'er over lang voor ons een geding, krakeel, geschil, of proces gerezen is tusschen de eerzaame luiden *Margareta Lotos dochter*, zich gedragende als patronesse der vikarye van de HH. *Philippus* en *Jacobus* in onze S. *Pankras*

kerke, en *Bernaard Reiniersz.* kerkelijk persoon onder het Bisdom van Haarlem; dewelke tot dezelve vikarye, door de dood van den laatsten bezitter *Jan* of op een andere wyze openstaande, door de voornoemde *Margareta* benoemt was, van de eene kant; en *Hugo Niklaaszoon*, zich insgelijks gedragende als den rechten patroon der voorschreeve vikarye, mitsgaders *Kornelis Hugooszoen* dewelke door den voornoemden *Hugo* tot de gemelde vikary allereerst benoemt was, en *Jakob Hugooszoen*, dewelke insgelijks door den voornoemden *Hugo* ophooperder wyze tot dezelve vikary voorgesteld was geweest; aan denwelken dezelve vikary ook door den eerzaamen Heer *Gerrit Johanszoen*, die toen in ons Kapittel de beurte van te vergeeven had, by recht van vervallinge vergeeven was, van de andere kant; loopende het voorschreeven geding, geschil, en procès, over de voornoemde vikary, over de beurte van de wederzydsche voorstellingen, over het vergeeven by recht van vervallinge, over het recht van voorstellinge, en over meer andere zaken, dewelke in de akten van het procès breeder opgehaald en uytgedrukt staan. Deze zaak was voor ons door de partyen, of liever door de wederzydsche wettige gemagtigden, zoo verre gebragt, dat de rechten en bewysstukken wederzyds opgegeven waren: en van wegen *Hugo Niklaaszoon* voornoemd, en de genen die door hem voorgesteld waren, de laatste bewysredenen voorgesteld waren. Doch terwyle dat het procès dus voortgezet wierd, heeft *Margareta Lottoos dochter*, volgens den wille des Heere, haare dagen ge-eindigt. En nadien *Hugo Niklaaszoon* voornoemd, zich als den patroon gedragende, over

over het gemelde recht van patroonschap, zoo als hy ons wettiglijk voorgestelt heeft, geen tegenparty voor de rechtbank heeft, zyn wy van hem gerechtelijk verzocht, tegen alle en iedere erfgenaamen van de voornoemde *Margareta* eene wettige dagvaarding te willen ordonneeren of intewilligen. Zoo is het dan dat wy, Deken en Kapittel voornoemd, in acht nemende dat dit verzoek redelijk en billijk is, ul. altemaal, en ieder van ul. in 't byzonder, op de deugd der heilige gehoorzaamheit strengelyk en beveelender wyze belasten, op het * verzoek van gemelden *Hugo Niklaasz.* te gaan daar gy ten dien einde moet gaan, en daar gyl. of iemand van ul. verzocht zult worden naar toe te gaan; en dat gy aldaar tegens den naaften kapittel-dag, dewelke na deze uwe uytvoering allereerst zal volgen, en tegens de uure op dewelke wy volgens gewoonte vergadert zullen zyn, voor ons beslechtenderwyze dagvaart alle en iedere erfgenaamen van *Margareta Lottoos dochter* voornoemd, zoo in 't algemeen als in 't byzonder, (met hunne voornaamen en toenaamen in de uytvoeringe van dezen brief uytgedrukken) dewelke meenen dat zy, in 't algemeen of in 't byzonder, daar belang aan hebben: daar zy in eigen persoon, of door eenen gemagtigde of meer gemagtigden, zullen hebben te verschy-

* De Leezer moet eens voor al gewaarschuwt zyn dat wy dikwils, in het vertaalen van oude brieven, meer op de zin als de woorden zien, of liever de woorden uyt de zin verbeteren. By voorbeeld het staat in 't Latijn *ad iustitiam*; dit zal, volgens den zin zekerlyk moeten zyn *ad instantiam*. Een regel of twee laager staat *citatos*, dat zal zekerlyk moeten zyn *citeris*. Wederom wat laager staat *praesentiam*; waar voor, gelijk de zin aanwyft, gelezen moet worden *praesentem*, enz. Vertaalter.

nen, om het voornoemde procés, in dien staat, waar in het voor *Margaretaas* dood gebleven is, weder op te vatten: het procés, volgens de zaken die reeds voor ons verhandelt zyn, te vervorderen; en om te zien en aanteheoren hoe dat 'er het procés weder opgevat en vervordert word; en hoe dat 'er andere dingen, volgens de redelijkheid en billijkheit, gedaan, geordoneert en besloten worden. En gy zult hun ook de gewoonlijke en behoorlijke bekendmaaking doen, hier in bestaande dat, 't zy de voornoemde erfgenaamen, of iemand van hen, aldaar verschy-
nen, of 'er eenen gemagtigde of meer gemagtigden naar toe zenden, of niet; dat wy, zegge ik, ter begeerte van *Hugo* voornoemd de gemelde zake evenwel gerechtelijk zullen vervorderen, en laten vervorderen. Gegeeven en gedaan te Leiden, onder het zegel van onzen Deken, 't welke wy in deze zake gebruiken, dingsdaags, den eersten dag van Maart, in 't jaar des Heere 1569, gemeenen styl.

SCHOINREWOIRDE,

Notaris van 't Kapittel.

Getal,
inkomsten
en lasten
der preben-
den.

Zoo zijn 'er dan 25 Prebenden of Kanonniks-
dpen in S. Pankras kerke geweest. De inkom-
sten van alle deze Prebenden hebben in 't jaar
1534 bedraagen 2675 Hollandsehe ponden / 16
stuivers / 8 grooten.

Hier van trok de Deken voorsz upt 16 ponden /
13 stuivers / 4 grooten.

Edere Prebende bragt omtrent jaarlijks op
107 Holl. ponden.

Maar wanneer Paus Paulus III, door den
Keizer ondersteut / een schatting / (4) om tot
een krijgsgtogt tegen de Turken besteedt te wor-
den /

Den / aan dit Kapittel had opgeleit : hebben de Kanonniken het volgende smeekschrift in de Nederduitſche tale ingelebert : waar in zy met alle eerbiedigheit vertoonen / dat zy van vyf of ſes uren 's ochtends / tot 6 uren 's abonds / bezig zyn met het verrichten van den kerken-dienſt : dat ze zwaare laſten en ſobere inkomſten hebben / enz.

Thoenen ende geven oetmoedelicken te ken- ^{Smeek-}
nen, Deecken ende rgemeen Capittel van ^{ſchrift.}
zinte *Pancraes* Collegie binnen Leyden uwe
goetwillige, hoe dat zy ſupplianten zyn xxv.
perſoenen in getaele, ende van ſmorgens van
vyf ofte zes uren tot tſavons te zes uren, alle-
gader geoccupeert zyn inden dienſte Goedts,
ende nauwe twee uren daechs vryheyt hebben,
mits hoer Renten die nochtans ſtaen in daege-
licxe distribucie zeer zoeber te zyn, dat zy voer
dien ſelve moeten ſingen ende daer op te arm
zyn huys te houden, ende te ryck in Gaſthuys
te gaen, niet te min alzoec daer nu een zeekere
ſubvencie van der haelf vruchten op te Geeste-
licheyt by den Paus van Roemen de Rentmee-
ſter verleent is, om welcke bevelen van den
voorz. Paus ten minſten coſt te obedieren, de
ſupplianten altyt daer zyn tot diverſche plaetſen
by den Commiſſariffen van den voorz. Paus,
en de Rentm. beſcreven geweest zyn tot huer-
ren groete coſten gecompareert hebben, be-
wyſende ende verthoenende huer obedientie.
Ende alzulcx continuerende huer obedientien
nae dat zy beſcreven geweest zyn by den Ge-
deputeerden vander Rentm. om haer rekeninge
van thien jaeren naeſtleden te exhiberen alhier
op te Rekencamers, om achtervolgende dien
taxa-

taxacie te maecken van der betalinge aengaende die voorsz. subventie. Zoe hebben die voorsz. supplianten die naeckte ziel biedende, ende hoevende doer huer armoede gracie te moegen gecrigen, haer rekeninge van allen hoeren goeden, niét een stuuer achterhoudende van thien jaeren geexhibeert. Ende zyn die voorsz. goeden van den Capittel aengaende tontfanck, daer inne gereeckent die offerhande mit zeven ponden losrenten opte steede van Delft, daer die supplianten binnen drie jaeren geen betalinge af gecrigen moegen, getaxeert geweest, behalven tvuytgeven op 11. m. LXXII. lib. XII. st. wie breder blyckende by den Convoyer van taxacie daer van weefende.

Bidden ende versoucken hier omme die voorsz. supplianten dat u myn Heeren believen willen allen die voorsz. articulen van vuytgeven op welcken by den Commissarissen int taxeeren om den supplianten afflach te doene, doer onverstandt geen regardt genomen en is, te laeten passeren als fondeerde lasten ende notelicke vuytgeven, gelyck tzelve redelick is. Ende voorts aengaende die renten van Delft ende die offerhande die inde somme te diminueren, ende doer dien in als dat die somme van 986. ponden op welcken die supplianten getaxeert zyn, ende hoer niet moegelicken en is op te brengen, te willen verminderen naer inhouden van als dat voorsz. is. Dit doende, enz.

Ma het vertoonen van dit smeekschrift is de schatting verzacht; en heeft men hen de helft van hunne inkomsten laten behouden; zoo als uyt een Franschen brief van den algemeenen Outbanger gezien kan worden: deze brief luidt aldus in 't Nederduitsch:

De

DE algemeen Ontvanger en Bewindhebber van 's Keizers domeinen en inkomsten hebben gezien een smeekschrift, beneffens den staat der goederen, 't welk door de smeekers vertoont is aan de gemagtigden in Holland, en aan deezen brief gehecht is: behelzende hoe hoog dat zy geschat, of anderszins beledigt zyn in het ligten van de schattingen: waar van in het 1500, 38, 6, en 157 gedeelte, raakende de provincie van Holland gehandelt word. In 't 2 deel staat hoe dat men hun van hunne onkostgelden afgeknevelt heeft 24 ponden, 7 schellingen, 10 denieren*, dewelke hun, zoo zy zeggen, volgens de stichtinge toebehoorden: dat men hun van dat gedeelte, uyt het welke zy den koster, blazer, en den orgelspeelder betaalen moeten, afgeknevelt heeft 16 ponden 8 schellingen: en in 't derde deel dat 'er gesticht zyn 61 ponden voor de kercklichten: dat vervolgens van deze drie deelen moeten gekort worden 273 ponden, 8 schellingen, Hollandsch geld; dewelke, de ponden op 40 grooten gerekent, bedraagen 205 ponden, eene st. Waar op de gemelde Bewindhebbers van 's Keizers inkomsten besloten hebben, en beveelen aan den Ontvanger van de onderstandgelden in 't quartier van Noordholland, *Willem Gout*, hen te laten korten en aftrekken de helft van 't gene daar zy op geschat zyn, te weetende helft van 200 ponden, 10 stuivers, 6 denieren, het pond op 40 grooten gerekend. En de gemelde Ontvanger als hy den brief, waar in zy zulks erkennen, vertoont zal hebben, zal zoo verre ontlast zyn in zijne rekening. Wat

* De Fransche zin is hier duister: ik moet 'er wat naar raaden. *Vertaalter.*

de vordere deelen van hun smeekſchrift belangt, die worden niet gegrond bevonden. Gedaan voor de rechtbank der gemelde inkomsten, te Bruffel, den 23 van Maart 1534.

Was ondertekent, *A. de Lalaing.*

Pastors van S. Pankras kerke.

Pastors.

In 't jaar 1316 Jakob van Hoick.

1338 Jakob N.

1366 Folpert van Woude, **Onderpastoor.**

1462, 1470 Niklaas van der Zyl.

Van 1518 tot 1550 **M.** Johan Velleman.

1580 Dirck Pols.

Wanneer de volgende Pastoors van S. Pankras kerke geleest hebben / is wederom onbekend :

Aalbert N.

Gysbert Jorisz.

Diderijk Aemsz. heeft aan het klooster te Warmond geschonken 80 Hollandsche ponden.

Nicolaas Bruinink heeft aan 't zelve klooster bereert 10 Hollandsche ponden.

Kapellen.

Onder meer andere kapellen van S. Pankras kerke / heeft 'er eene kapel van de H. Maagd, en een van 't H. Kruis gestaan.

Outaaren.

Van de outaaren / die daar gestaan hebben / vinden wy de volgende vermeld :

Het outaar van 't Kruis, in de Kruis-kapelle; van 't H. Sakrament ; van de drie Koningen ; van de H. Maagd Maria ; in de kapelle van dezelfde allerheiligste Maagd ; van S. Anna ; van S. Maria Magdalena , van S. Jacobus , van S. Erasmus ; van S. Rochus ; van S. Sebastianus ; van S. Barbara ; van S. Franciscus.

Ein

Eindelijk was 'er een outaar voor de geloovige zielen.

Aan deze outaaren zijn van tijd tot tijd / Vikaryen. door deezzen en geenzen / verscheide Vikarpen gesticht : dewelke doorgaans ter benoeming en begeevinge van de stichters stonden.

Philips van Leiden , uyt het Ridderlyk geslagt van de van Leidens , te Orleans tot Dokter in de geestelyke Rechten / en te Parys tot Hoog-leeraar in de zelve Rechten aangenomen / Vikaris van den Utrechtschen Bisschop Aarnout van Hoorn , Pastoor van Zirixzee / door Gregorius XI met eene Utrechtsche Kanunniksy begiftigd / te Utrecht overleden den 8 Juny 1380 / en te Leiden in S. Pankras herke begraaven / heeft in 't jaar 1372 / op het feest van de H. Apostelen Philippus en Jacobus , twee Vikarpen (5) gesticht / de eene aan S. Andries , de andere aan S. Niklaas outaar. En hy heeft by uitersten wille bevolen dat ze Pieter Gobburgs Vikarpen genoemd zouden worden.

Johan van Leiden , uyt dezelfde Ridderlyke stam in Holland geboren / heeft in de kapelle van de H. Maagd Maria , dewelke niet lang te horen in de noordzijde van S. Pankras herke gesticht was / aan 't outaar van de zelve H. Maagd eene Vikary gesticht in 't jaar 1460.

Hier nebens de stichting-brief:

IN den naame van de H. en onverdeelde Drievaldigheit , den Vader , den Zoon , en den H. Geest , Amen. Nademaal in de altaar-offerhande dat uytsteekend en voortreffelijk gedenkteken der uytmuntende liefde , waar mede onze Heer *Jesus Christus* ons bemint heeft , ik zegge dat hoogwaardig , wonderbaar , en allerdierbaarste Sakrament door 't geheim der Priesteren en Enge-

Engelen verhandelt word, waar door alle zonden en misdaden vergeeven mogen worden; zoo is het dat ik *Johan van Leiden*, Kanonnik van *S. Salvators* kerke te Utrecht, in de Kunsten en Geneeskunde gepromoveerd, begeere dat het aan alle geloovigen, zoo tegenwoordige als toekomende, kundig zy dat ik, door eene godtvruchtige genegendheit gedreeven, willende de aardfche en vergankelijke tegen de hemelfche en eeuwigduurende goederen door een gelukkige ruiling verwisselen, en in acht neemende dat het somwylen oorbaar is dat die dingen, dewelke in de voorgaande tijden wel en nuttiglijk scheenen bestelt te zyn, na dat de omstandigheit der zaken en tijden wel overwogen is, voornamentlijk door den genen door wien de gemelde dingen bestelt zyn, zonder nadeel nochtans der kerke, en buiten vermindering van gemelde zaken en goederen, ten goede verandert worden; en dat men die eerste beschikking te niet doende eenige andere dingen, die ter vermeerderinge van gemelde zaken en goederen, en ter bewaringe van de vrede zullen verstrekken, door een gelukkiger en dienstiger overleg beraame: begeerende daarenboven het geen ik zoo lang gewenscht heb, door Gods hulp naar wensch uyt te voeren; en voor al, met de toestemminge van Mijnheer *David van Borgonje* Bisschop van Utrecht, uytdrukkelijk herroepende alle kerkelijke schikking en bestelling die ik over mijne onderstaande goederen eeniger wyze gemaakt hebbe: zoo is het, zegge ik, dat ik van dezelve en van eenige andere zaken en goederen die ik tot vermeerdering daar toe bewezen heb, en die beneden breeder uytgedrukt staan, aan en op het outaar van de *H. Maagd Maria*, in de kapelle, dewelke onlangs in *S. Pankras* kerke te Leiden, aan de noordzyde, gesticht is; daar ik myn tombe met een merkelyke grafstede heb laten maaken, en in welke grafstede ik na myne dood wensche begraven te worden, ter vermeerderinge van den goddelijken dienst, voor de zaligheit mijner ziele, en der zielen van mijnen vader *Niklaas*, van mijne moeder *Aleidis*, van mijne meui *Machtildis*, van mijne andere oomen en meuien, van mijne broeders *Pieter* en *Hendrik van Leiden*, en van mijne weldoenders, door het gezag van den eerwaardigen Vader en

Heer

Heer in *Christus* den voornoemden Bisschop van Utrecht *David*, en met de toestemminge van *S. Pankras* kerke, ter eere van de hoogverheve Maagd *Maria*, van *S. Jan den Dooper*, en van *S. Maria Magdalena*, gesticht en begiftigt hebbe, en door den tegenwoordigen brief stichte en begiftige, eene vikary of kapellany; om door haar eigen Vikaris, of door een bequaamen Priester die ter goeder naame en fame staat, bedient te worden. Voor de inkomste van deze vikary, en voor 't onderhoud van den toekomenden Regerent der zelve, bewys ik de onderstaande renten en inkomsten: zoo nochtans dat ik het vruchtgebruik van die goederen, voor myn leven, aan my behoude.

Voor eerst bewys ik daar toe 19 mergen lands, een * weinig meer of minder, gelegen in Vorenbroek, en gekomen van het klooster te Leiderdorp. Noch bewys ik daar toe † twee hondt lants wel gebogert, ende leggende over die singel van die stede van Leyden, wel besloet. Aen deen zyde leyt *Dirc Simonsz. tuyn*, aen dander zyden *Dirick die Smits tuyn*. Noch bewys ik daar toe het huis, 't welk ik van de erfgenaamen van Meester *Hendrik Huggensz.* gekocht hebbe, staande op de Voldersgracht dicht by mijne huizing: welk huis tegenwoordig bewoont word door myn broederszoon *Niklaas van Leiden*. Noch bewys ik daar toe twintig schellingen ‡ 's jaers 's Heeren gelts op *Wouter van Endegeests huys* in Marendorp by onser liever Vrouwen kerke tot Leyden. Ende soo geve ick daer toe noch ses morgen lants, geheeten die vyf Geers gelegen by Leyden, by *Floris van Alckemaeden huys*. Ende noch geve ick twintich schellingen t'sjaers metten honde, die ick sette op myn huys te Leyden, daer nu *Claes van Leyden* in woont. Deze kapellany of vikary, aldus begiftigd, ende de begeevening daar van, behoude ik zoo lang als ik leeven zal aan my zelve, om naar myn believen, en daar ik wille, bedient te worden. Maar na myn scheiden of overlyden begeer ik dat de Vikaris voornoemd, of

* In 't Latijn staat: *modium plus aut minus*, doch in den ongedrukten brief zelf staat *modicum*: &c. Vertaalter.

† en ‡ Deeze woorden staan aldus in 't Nederduitsch uytgedrukt. Anders is de brief in de Latijnsche tale opgesteld. Vertaalter.

de Regent der zelve vikarye, drie dagen 's weeks, dat is zondaags, 's woensdaags, en 's vrydaags, door zich zelve of door een ander bequaam Priester ter goeder name en fame staande, aan 't voornoemde outaar Mis zal leezen. De Mis gedaan zijnde, zal hy aanstonds met een Wyquaft, die met gewydwatcr nat gemaakt is, naar myn grafstede gaan; en zal daar voor my, en voor de zaligheit van mijne ouders, broeders, en weldoenders, eenen *Miserere* en eenen *de profundis* met godtvruchtigheit leezen: daar na zal hy twee *kollekten*: de eene voor den stichter, de andere voor de gemelde overledenen, met aandagt leezen. Ook zal hy in zijne Miffen, en andere gebeden van godtvruchtigheit, den stichter die de gemelde goederen verzamelt en voor de vikarye besproken heeft, en den anderen vrienden, die de stichter opgegeeven heeft, indagtig zyn. Indien hy het bovenstaande verzuimt; dan begere en ordoneere ik dat de Deken en Kapittelheeren van S. *Pankras* kerke de gemelde twee Miffen, Psalmen, en kollekten, onder 't besproeyen met gewydwatcr, door een ander laaten leezen; en den zelve uyt de inkomsten der vikarye behoorlijk voldoen. En ik wille dat ieder Kapittelheer, als de Kapittelheeren hunne rekening gedaan hebben, voor zijne moeite en arbeid zal hebben een mengelen wijn, en de Deken twee mengen: en dat ieder jaar, als de Vikaris het bovenstaande verzuimt, en 't Kapittel het zelve volbragt zal hebben. En zullen deze mengelen genomen worden uyt de renten van dat loopende jaar. Noch begeere en ordoneere ik dat de gemelde Vikaris ten minste eens om de maand, of dikwilder indien hy daar toe gene-gen is, door zich zelve of door iemand anders eene Mis zal leezen in S. *Pieters* kerke te Leiden: dat hy, zoo ras als de Mis gelezen is, zal gaan naar de graven van mijne ouders, naar het graf van Heer *Pieter van Leiden*, en naar het graf van mijne meui *Machteld, Willem Foythyns dochter*, en daar eenen Psalm *Miserere mei Deus*, en eenen *de profundis*, met de gewoonlijke kollekten zal leezen. Ook zal hy zorgen dat hunne jaargetyden ten bestemde tyde gehouden werden: gelijk zulks met de Kapellaanen van Heer *Pieter van Leyden*, en met de Regenten van S. *Catharinaas* gasthuis

huis besproken, en hun daar voor goede betaaling gedaan is. En zal hy zorgen dat dit den nakomelingen en nazaaten, zoo die de kapellany bezitten als die dezelve te begeeven hebben, bekend gemaakt en by overlevering ingescherpt worde, dat de gemelde jaargetyden nimmer vergeeten mogen worden. Ook wille en ordoneere ik dat de begeevening van de voornoemde vikary, zoo lang als ik op de wereld leeven zal, my zal toebehooren; dat ze na mijne dood begeeven zal worden door *Niklaas van Leiden*, den zoon van mijnen broeder *Hendrik van Leiden*; dat na deszelfs dood *Aleidis van Leiden*, en na *Aleidis* dood *Margareta van Leiden*, *Aleidis* zuster, dezelve vikary zullen begeeven. Na de dood van de drie voornoemde begeer ik dat de oudste en naastbestaande, uyt hen voortkoomende, 't zy dat het een mans- of vrouwspersoon zy, de begeevening zal hebben. Een manspersoon, hoewel jonger van jaaren, moet in den zelfden graad van bloedverwantschap den voorrang in 't begeeven hebben voor een vrouwspersoon. Maar een vrouwspersoon, die naarder van bloed is, moet gaan voor alle manspersoonen, die den stichter zoo naa niet in den bloede bestaan. Na dat de drie voornoemden, en alle hunne nakomelingen, zullen uytgestorven zyn; zoo wille en ordoneere ik dat de begeevening van deze kapellany zal vervallen aan den begeever van de vier kapellanyen, dewelke door Heer *Pieter van Leiden* gesticht zyn in *S. Pieters* kerke te Leiden; en dat ze daar ten eeuwigen dage zal blyven: zoo nochtans dat de begeevening altijd gedaan zal worden door den naasten bloedverwant. Noch wille en begeere ik dat, zoo wanneer de gemelde vikary 't zy door affstand of overgifte, 't zy door de dood, mag openvallen; dat, zegge ik, die dan tot de vikary voorgestelt zal worden, inderdaad en goed en wettig Priester zy; dewelke tot geen andere Miffen verbonden is: van wat geslagt dat hy anders mag weezen; of dat hy ten minste de jaaren hebbe dat hy binnen 't eerste jaar Priester worde; en in eigen persoon op de plaats van zijne bedieninge, dat is te Leiden, woone. 't Welk zoo te verstaan is dat, ingevalle hy binnen 't eerste jaar geen Priester geworden is, en op de plaats van zijne bedieninge of vikary in ei-

gen persoon niet is koomen woonen, de Patroon of Begeever van de vikary, die het dan wezen zal, de vikary, zonder eenige vordere verklaring, en zonder op eenige dispensaatzie te letten, zal begeeven aan een ander persoon, dewelke de gemelde hoedaanigheden heeft. Indien 'er nochtans een wettig kerkelijk persoon gevonden wierd; eerstelijk van myn moeders bloed; of ten tweede van 't bloed van *Jan van Leiden*, myn moeders broeder; al was hy jonger van jaaren; dat is, niet meer als dertien of veertien jaaren oud; indien hy bequaam waar om voortgang te doen in de geleerdheit; en beloofde dat hy op zyn zeventiende of achtiende jaar naar een byzondere Schole, die van eenige vermaardheit is, of naar een bevoorrechte *hooge Schole zal gaan, en daar ten minste drie jaaren, en noch langer, zal blyven; zoo een, indien hy het begeert, moet voor alle anderen gaan, gelijk boven geschikt is: en die word door my niet verpligt, om zoo ras in eigen persoon te Leiden te woonen, of zich zoo spoedig Priester te laten wyden; om dat hy zijne studie, daar wy zoo even van gesproken hebben, moet volbrengen. Doch indien zijne studie al zoo lang voleindigt was, en hy niet langer begeerde te studeeren; zoo wil ik dat hy verpligt zy, en de hoedanigheid hebbe, als boven is gezeyt. Doch ingevalle zoo een kerkelijk persoon niet meer wilde studeeren; en zich zelven niet begeerde in staat te stellen om Priester te worden, en zyn verblijf ter plaatze van zijne bedieninge te houden; dan wil ik dat de vikary metterdaad open stae, en door den Begeever aan iemand gegeeuen worde, dewelke de voorgemelde hoedaanigheid hebbe. En ingevalle de Begeever de vikary niet wilde vergeeven; dan begeere en ordoneere ik dat de Begeever van de vier kapellanyen, dewelke in *S. Pieters* kerke gesticht zyn, de vikary voor die reize volgens den inhoud der

* 'T is waar dat 'er in 't Latijn *utili privilegiato* staat, en dit schynt niet wel vertaalt te konnen worden door hooge Schoole.* Maar in 't handschrift zelf, 't welk my door den Heer N. geleent is, staat *promittens se aliquod studium particulare famatum aut universale privilegium visitaturum. Verzaalder.*

stichtinge zal mogen vergeeven aan iemand, die de boven vereischte hoedanigheid hebbe : en die begeeving zal even zoo krachtig en bestendig zyn , als waar zy door den voornaamsten Begeever gedaan. By aldien 'er echter een onechteling uyt het voorschreven geslagt waar , dewelke in eene bevoorrechte schole gestudeert had , en daar in de Godgeleerdheit , of Geneeskunde , of geestelijke Rechten tot de bekende eertrappen opgeklommen waar ; zoo begeer ik dat de vikary aan hem begeeven kan worden gelijk aan de wettige afkomelingen ; mits dat hy de vereischte hoedanigheden volgens den inhoud van de stichting hebbe. En dit altyd voor af onderstellende , dat zoo een benoemde , 't zy dat hy Klerk of Priester zy , of binnen 't jaar Priester staat te worden , gehouden zal zyn alle de lasten , en voornamentlijk den dienst der vikarye , die hy door zich zelven niet zal kunnen verrichten , door een ander bequaam Priester , van een goeden naam en faam , te laten verrichten. Ook zal hy in alles onder de bescherminge en bestraffinge des Kapitels van *S. Pankras* kerke staan , gelijk de andere die eene bediening in de zelve kerk hebben ; en hy zal de vrydommen en voorrechten der zelve kerke hebben en genieten ; behoudens dat hy geen deel zal hebben in hunne verschynloonen en jaargetyden. En voor deze hunne goedgunstigheid , van de gemelde vikary onder hunne bescherming en bestraffing aan te nemen , en de gemelde stichting te handhaaven en in staat te houden , wille en ordineere ik dat ieder Vikaris van deze vikary voor zijne dood aan 't gemelde Kapittel van *S. Pankras* kerke , om zyn jaargety te houden , zal maaken een jaarlijks inkomen van een half pond , loopend geld ; op dat de stichting van deze vikary volkomen en onverminderd bewaart mag worden. Dierhalve bidde ik zeer ootmoediglijk den eerwaardigen vader in *Christus*, Mijnheer den Bisschop van Utrecht , of deszelfs algemeen Vikaris in geestelijke zaken , dat het hem believe deze mijne stichting te bevestigen en goed te keuren ; de gemelde vikary of kapellany tot een tytel van een kerkampt op te rechten ; die goederen die aan dezelve , gelijk boven beschreeven staat , beweezen zyn , en na dezen beweezen zullen worden , onder zijne bescherminge en

de bescherminge van zijnen glori-rijken patroon *Martinus* aan te neemen; en uyt krachte van zyn ordinarijs gezag te ordoneeren dat nezelve voortaan kerkelijke goederen zullen zyn, en voor kerkelijke goederen gehouden zullen worden. Ter getuigenisse van al het bovenstaande heb ik goed gevonden myn zegel aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gegeeven in 't jaar des Heere 1460, op den lesten Meydag.

Hier achter volgde een Nederduytsche brief: waar in de Oeken en 't Kapittel van S. Pankras hierke deze stichting goedkeuren. Achter dien brief volgt in de Latijnsche tale de bevestiging van den Utrechtschen Bisschop David van Borgonje, in 't jaar 1460 / den vyfden Junij.

Daar zijn noch meer Vikarjen geweest: maar wanneer / en dooz wien dezelve gesticht zijn / hebben wy zoo wel niet kunnen ontdekken: de Vikary van S. Jakob den Meerderen, van S. Paulus, van S. Jan den Dooper, van S. Maria Magdalena, van S. Matthias, van SS. Petrus en Paulus, van S. Michiel, van S. Bartholomæus, van S. Katharina, van S. Willibrordus, van S. Antonius, van S. Agatha; detwelke in 't jaar 1579 gesticht is dooz eene Margareta, Simon Jakobs dochter / weduwe van Pieter Dirksz. Voorders / de Vikary van S. Gregorius, van den heiligen Evangelist Johannes, van SS. Georgius en Laurentius, van S. Hieronymus, van S. Benedictus (6), van 't heilig Kruis, van S. Barbara.

Broeders-
schap van 't
H. Sakra-
ment.

Ook was 'er in S. Pankras hierke een vermaard Broederschap: 't welk het Broederschap van 't allerheiligste Sakrament wierd genoemd. Ik heb de instelling van dit Broederschap in een

een oud Nederduitsch handschrift gebonden:
hetwelke ik den Lezer hier zal mededeelen.

TER eeren ende lof ons Heeren Jesu Christi,
zynre gebenedide Moeder, alle Gods Hey-
ligen, ende byzonder in gedeynkenisse der glo-
riofer Passie ons lieffs Heren Jesu Christi, soe
hebben die eerwardige Heren, die Dekan ende
Capittel van sinte *Pancras Collegium* binnen Ley-
den, naevolgende die andere Prochie Kercken
binnen der selver stede van Leyden, ingeset ende
geordineert een gemeen Bruderscap ende Suster-
scap in sinte *Pancras* Kercke voirsz. welcke Bru-
derschap ende Susterschap men nomen sel, dat
Bruderscap van den Love des Heylige Sacraments.
Van den welcken Bruderscaps wegen men sel alle
wekes des Donredaich tsavonts singen dat lof
vanden heyligen Sacrament mit betamelick was-
licht, ende anders oick den dienst duen, alsoe
dat by den Heeren ende den Dekan ende Ca-
pittel geordineert is of geordineert sal worden.

Van desen Bruderscap sullen wesen vyf Pro-
curatoirs, te weten, twee Canoniken ofte een
Canonick ende een *Vicarius* ofte ander Priester
in der Prochien van sinte *Pancras* wonende,
die oick in der Bruderscap wesen sal voirsz. en-
de noch drie eerbaren wairlicke personen, oick
vander Prochie voirsz. ende in der Bruderscap
voirnt. wesende, ende dese vyf zullen hair tyt
gedurende administracie hebben vant geen dat
die Bruderscap toebehoirt ende oick toeficht
hebben totten lasten ende diensten die by ordi-
nancie van den Dekan ende Capittel dair toe
geset zullen zyn.

Die vyf Procuratoirs voirsz. zullen alle jairs
des Sonnendaich voir die Meydach, onder die

Hoegemisse binnen den Capittelhuis van den Capittel van sinte *Pancras*, in tegenwoirdicheit van den Deken ende enich van den Canonicken die den Deken ofte Vice-Deken dair toe nemen sal of die van den Heren dair by zal believe te wezen, kiezen drie niwe Procuratoirs, te weten een Priester ende twee wairlicke personen.

Die oude Procuratoirs zullen alle jairs op die Meydach dair na in tegenwoordicheyt van den Deken ende den Heren die dair by beliven te wesen, den niwen Procuratoirs voirsz. onder die Hoegemisse in den Capittelhuis guede rekeniuck duen van alle dat gene dat zy ontfangen ende wtgegeven hebben binnen den jair voirsz.

Soe zullen die niwe Procuratoirs ter zelve tyt in tegenwoirdicheyt des Deken ende Heren voirsz. kiezen enen Priester ende enen van den wairlicken van den ouden Procuratoirs, ende die dat jair dair voir niet gedient en hebben, wellicke dat tegenwoirdige jair gedurende zullen wezen oude Procuratoirs.

Omme dat die Heren van den Capittel te wiliger zullen wesen omme den dienst van den Love voirsz. eerlick te sustineren ende duen, ende boven tloen van God oick mede enich titelick guet mogen verdienen, soe zullen die Procuratoirs van den Bruderscap voirsz. alle jairs terstont als die Octave gedaen is van den Heyligen Sacrament geven den mynre Camerar voir ellicke Canonick die dat jair geresideert zal hebben, 12 placken, ende voir den Deken 24 placken; ofcortende eenen ygelick nae die tyt van zynre residencie. Ende dat totter tyt toe dat by den Deken ende Capittel anders geordineert sal zyn.

Wairt saick dat yment gecoren wort Procurator te wezen van die *Vicarien* of yment anders als

als voorsz. die sel zyn tyt alsoe Procurator wese-
fende mede participeren in allen memorien van
den doden Bruederen ende Susteren, ende van
die generail memorien mer, anders en sellen zy
niet gauderen van enigen presencien, ten wair
dat zy provideriden, dair of sel men die geven
tellicken 4 penningen als die Canonick die mit
hem in dat Lof geprovideirt sal hebben.

Men sel telliken reyse als men dat Lof singet
van den Heyligen Sacrament, setten voir den ou-
tair vier eerlicke toirtsen mit wapenen, voir
den Pellicaen twee kairsen, ende 12 kairsen op
die croen int Choir, ende indien die Bruder-
scap van stade worde, soe zullen zy meer kair-
sen of toirtsen setten, ende niet meer of minder
anders.

Men zel tellicke reyse in den Love geven den
4. Choralen, indien zy in ryts comenende singen
in den Love, een ygelicken 4 penningen.

Soe wie in den Love zyne presencie wil ver-
dienen, die sal jegenwoirdich wesen in den Choir
voir datmen singet dat beginsel van den eerste
Responforie, ende angaende die presencie van
den memorie voort beginsel van den vairs van
dat Responforium.

Soe sullen oick alle die Heren ende oick die
Choralen eenpairlicken staen ter tyt toe dat dat
Responforie gesongen is. Ofte oick die sequen-
cie mede oick knilen of sitten, gelyck alst be-
ramen sel alle gader singende.

Sullen die Procuratoirs mede van een yege-
lick die in der Bruderscap bestorven is voir zyn
doet sculde ontfangen twalyf placken, ende zul-
len dair voir een memorie doen onder die Misse
vander Bruderscap settende 4 kairsen binnent
Choer, ende nae den Misse voorsz. als gesongen

is den vairs van den . . . *Tibi Chrifte*, fullen den Deken mit den Heeren Capellanen ende Coster die Psalm lesen, *Miserere mei Deus*, mit behoirlicken collecten, slutende mit die collecte, *Deus veniæ largitor*, ende dan fullen die Procuratoirs geven enen ygelick van den Heeren Capellanen mitten Coster die dan tegenwoirlich is geweest elcx 4 pennick, ende den Procuratori *Vicario*, of anders sel men geven als voirsz is.

In den jair 1510. den 15 dach in Mey, is geordineirt by den Deken ende Capittel dat tot allen tyden int Lof voirsz. vanden Heyligen Sacrament fullen provideren die twie Hoogemisse Priesteren, ende die Hebdomadarius van den waike sal vertonen dat Heylige Sacrament, ende setten op ten outair ende weder ofdragen den volcke, ende sal oick die Collecten singen, wtgefeit dagen naescreven, ende men sel die Provisoris ende Hebdomadario dair elcx voor delen 4 pennick.

Ten selven dage is oick consentiert by den Deken ende Capittel voirsz. dat zy zullen singen in den Love voirsz. die *Sequencie, lauda Sion Salvatorem*, ende die Deken indient hum beliest of anders die Hebdomadarius fullen onder die *Sequencie* dat Heylich Sacrament vertonen totten volcke, singende, *Ecce panis Angelorum*, ende dat op dagen naegescreven: als op ons Heeren Hemelvaerts dach, des Heyligen Sacraments dach, op die Octave van den Heylige Sacrament, des Donredages van den Advent, ende des Donredages voir *Septuagesima*, ende dair tue op dagen nae gescreven indien zy op Donresdagen comen, ende anders niet als onser liever Vrouwen Hemelvaerts dach, hair Geboirt, hair Ontfangenis,

nis, Lichmiffe ende Annunciationis, Sinte Pancras, Alreheyligen, Nativitatis Christi, ende heylige drie Conigen; ende dan sellen die Procuratoirs voirsz. geven den Hebdomadario indien hy die *Officie* duet, boven die gemien distribuere 8. grot. of den Deken indien hy dat *Officie* dede 16 penningen. Ende den Heren alsulke sullen distribucie doen, alsoe dat by den Deken ende Capittel angemerket die vermogentheyte van den Bruderscap voirsz. in toecomende tyt zal worden geordineert.

Op ten Heyligen Sacraments dach sel men houden die Hoichtyt van den Bruderscap voirsz. ende om die waerdich te houden soe sullen die Procuratoirs alle jairs des Donresdages nae die Hoichtyt van Pynster omme gaen tot allen Bruderen ende Sutteren huysen, om te bidden te Kerck tot die Hoichtyt voirsz. ende eysken als dan van een ygelick een oirkontspenninck van een plack.

Is me geordineert by den Deken ende Capittel tot versuick van den Procuratoirs van den Bruderscap voirsz. dat men van den Bruderscap wegen op ten Heyligen Sacraments dach dat Choir sel duen tot den toren toe, ende voir dat Heylige Sacrament in den ommeganck, ende anders versieren alsoe dat den dach betamen sel mit meyen te behangen.

Mede ist geordineert dat die Procuratoirs die nu zyn of naemaels wesen zullen, alle jairs kyfen sullen drie niwe Procuratoirs, ende die drie alsoe gecoren sullen kiesen in manieren voirsz. op die Meydach, een van den ouden, die des sjairs te voren gedient heeft. Dese kyfinge sel mede gesien van die niwe Procuratoirs des Sonendages voir Meydach.

Dese

Dese Procuratoirs sullen toefich hebben om dat Heylige Sacraments huis ende hoge outair op dat Heylich Sacraments dach ende Octave mit blummen te vereiren.

Soe sel men oick op ten dach van der Octave van den Heyligen Sacrament mede tot coste van den Bruderscap voirsz den dienst Goods eerlick doen, gelyck als op die principael dach gedaen is geweest, ende besonder in dit Lof ende in die anderde Vesper mede te dienen in capel, oick in luyen, in beyeren ende spelen op die grote organen mit alre wairdicheyt.

Is ten selven dage mede geordineert, dat men luyen sal totten Loeve te vyf wren, ende nae den Loeve sel men duen enen eerlicke Processie om die Kercke of verder binnen die Prochie, alsoe den Deken ende Capittel sal believen, ende men sal den Deken ende eenen ygelick van den Heren Capellanen, Coster ende Bodel in dese Processie delen 8. grot. ende die *Vicarien* mit die Choralen die by den Processie geweest zyn elcx 4. grot.

Den Heren die in die andere Vesper gediend hebben ende in dat Lof ende in die Processie mit die cappen gegaen hebben, elcx 7. groten, desgelyck die mit die cappe dat Heylich Sacrament gedregen heeft 24. groten.

Die vier Procuratoirs sullen dragen die pelle in der Processie, ende vier van den Heren *Vicarien* of Bruders van den Bruderscap, Priesteren, sullen dragen elcx een toirts, ende men sel die elcx geven 8. groten.

Voirt tot vertroestnisse van den Bruederen ende Susteren van den Bruderscap voirsz. ende allen den genen die den Bruderscap guit gedaen hebben, soe hebben geconsentiert die Heren,
den

den Deken ende Capittel, dat men alle jairs des Dynsdages nae des Heyligen Sacraments dach singen sal na die Vespere een Vigilie, ende duen een generail wtvaart mit die visitacie, singende, *Libera me Domine*, ende dan lesende den Psalm, *Miserere*, mit collecte *Deus venia cum animabus*. Ende men sal delen den Deken 16. groten, den Heeren Capellanen, Coster ende Bodel, elkx 8. groten, den *Vicarien* ende Choralen elkx 4. groten.

Soe sel men Woensdages dair nae, na der Metten een Misse singen op dat hoge outair, van *Requiem* voir die doden Bruderen ende Susteren. Ende men sal den Deken als boven delen 4. den Here die die Misse singet sel hebben twee placcken, ende die dienars elkx 8. groten.

In 't zelfde handschrift staan ook de volgende Wetten van dit Broederschap aangedient:

Naevolgende die Ordinantie vant Heylige Sacraments Lof Broederschap, hier voormaels by den Deecken ende gemeen Capittel des self Collegie begrepen: Soe ist, dat wy ter eeren Goedts, zynder gebenedider moeder *Maria*, ende bysonder ter eeren van die heylige vyf wonden ons Here Jesu Christi, ende tot zalicheyt ende laeffenisse van die zielen der Broederen ende Susteren levende ende doot, singen sullen alle maents des eersten Woensdages ende des dorde van een ygelicke maent (*nisi aliquo modo impediatur*) een singende Misse, in den maniere hier nae gescreven.

Wetten van
't zelve
Broeder-
schap.

In den eersten, aengemerct dat dese Misse lange duert, overmits mede die wtvaerden, soe sal men altyts wanneer men dese Misse singen sal, ter Metten luyen een half vuyr vroeger dan men anders luyden souden. Ende tot dese
voirsz.

voirsz. Misse sal men solemnellyken luyen mit die groete clocken, als men luyet tot die Heyligh Sacraments Misse, welck gedaen wort alle Donderdaech.

Item eer men die Misse beghint, soe fullen twee Coralen, staende in die doere vant Choer, ofte op ten voetbanck voert Choer, mitten aenschyn nae die toren, elcx hebbende een vaen, *Quinque vulneribus depictum*, singen het versum, *Vexilla Regis, &c. Et Chorus respondebit cantando versum, Quo vulneratus*, ende dan soe fullen die twee Provisores beghinnen, *Introitum Misse*.

Item soe fullen alle die Heeren die presentie verdienen willen, int Choer wesen voirt *Kyrie*, ende singen al staende eenparich, *Introitum gloria*, tot die Collecte toe, ende voert soe fullen zy singen die *Sequentie* staende. *Item* soe fullen zy voert staen onder het Euangelium, ende als men singet, *Per omnia, Dominus vobiscum, sursum corda, gratias agamus*, tot *vere dignum* toe. Ende fullen oeck mede alle gaeder op staen als men singet, *Pater noster*.

Item onder dese Misse sal men dienen mit Diaken ende Subdiaken, welck fullen wesen twee van den Hoemans, ende fullen in den Choer wt Sacristie coemen mit den Priester die die Misse singen sal, ende die twee ander Hoemans fullen provideren, ende men sal een ygelyck geven (*propter portionem*) 8. groten, des soe fullen die twee Provisores mit Diaken ende Subdiaken, staende int middel vant Choer voer die Pellicaen singen het *Allcluya cum versu*. Ende men sal geven *celebranti* twee stuyvers van die Misse te singen.

Item als *Ite Missa est* gesongen is, soe fullen wederom twee Coralen als boven singen, *Versum*

sum confixa, & Chorus respondebit per versum, tibi Patri sit gloria.

Item alst wtvaert van eenigen dode Broeder of Suster is, die sal men doen nae die Misse, staende lesende, *Miserere*, mit behoerlicke Collecte, slutende altoes *cum Collecta, Deus veniae largitor*, ende men sal setten die Pelle mit vier eerlicke Vigelie kaersen, & *stabit Capellanus cum aspersorio juxta funus, & custos cum thuribulo, qui participabunt nobiscum ut moris est. Et celebrans manebit stans cum ministris circa medium Chori cum aliis Dominis legendo.*

Item om die Heeren hier toe te verwilligen, soe sal men een ygelicke Heere, mede gerekent die Capellanen, bovent loen dat hem van Godt comt, deelen twee groot.

Item elcke Corael die tegenwoerdich is in tempore 4. groten.

Organista pro suo officio habebit consimiliter duos grossos.

Die Blacser voer beyeren ende blaesen, een halve stuyver.

Het Broederschap van 't allerheyligste Sakrament heeft de volgende goederen en inkomsten gehad / dewelcke ten deelen in Landerpen en huizen/ ten deelen in rente-brieven bestonden:

Goederen
en inkom-
sten van 't
zelve Broe-
derschap.

Een rente brief van 6. R. guldens.

2. Mergen en een hond lands in Leyderdorp.

7. Hond lands in Voorhout.

2. Mergen lands ibid.

9. Mergen lands in Oestgeest.

Een rente-brief van 4 pond Hollands op sekere landen in Soeterwoude.

Een dito van 2 pond H. op een Hoffstede in Warmond.

Een stuk lands in Leyderdorp.

Een

Een goude Engelsche nobel op een huys op de Hoygraft.

Een rente brief van 10 schellingen Hollands.

Een rente brief van 1 pond H. op een huys te Catwyck.

Een brief van 4 Carolus guldens.

Een dito van 2 pond H. op 3 mergen land in Benthuyse.

Een dito van 3 Car. guldens op 2. mergen Warmoesland in Leyderdorp.

Een dito van 4 en een half Car. guld. op 2 merg. 5 hont lands in Soeterwoude.

Een dito van 6 Car. guld. op cenige landen in Leyderdorp.

Een dito van 1 - 3.

Een huys op S. Pancraas kerk-hof.

Een dito van 6 Car. guld op goederen in Saffem.

Een dito van 4 Car. guld.

De Moralen van 't zelve Broederschap hadden ook hunne inkomsten. Hier nevens de lijst der inkomsten / dewelke zy getrokken hebben in 't jaar 1564.

Huere van 4 mergen lands,	16 - 0
Van 7 hond lands,	5 - 0
Van erfpagt,	1 - 0
Van los-renten op 't huys staande op het kerk-hof van S. Pancras kerk,	13 - 0
Van het H. Sacraments gilde-huys op 't zelve kerk-hof,	1 - 12
Van het H. Sacraments gilde-huys gelegen naast het voorschreven huys,	0 - 16
De Vicarie van S. Anna,	0 - 10
De Hoemans van het H. Sacraments gilde geven,	0 - 15

---

38 - 13

10g

Wy hebben boven de scheid-palen tusschen de Parochie van S. Pieters kerke en die van Leiderdorp uit een ouden brief aangewezen: hier zullen wy de scheid-palen tusschen de Parochie van S. Pankras kerke en de naburige Parochien insgelijks opgeeven: want ik hebbe onder my beruften een ouden brief/ op Fran-
rijn in 't jaar 1394 geschreven: waar in eenige getuigen/ daar toe verzocht zijnde/ voor Sche-
penen eene be-eedigde getuigenisse geven over de scheid-palen tusschen de Parochien van S. Pankras en de N. Vrouwen kerke te Leiden/ ende Parochie van Oestgeest.

WY Bertelmecus Timmen soen, ende Harman Jans soen, Schepenen in Leyden, Jan Co-
flyns soen, Symon Bont, Gyelis van Swieten, en-
de Dirck Hogestraet, in dien tydt poorteren in Leyden, doen cond allen luyden, dat van de Gerechte van Leyden ontboden hebben geweest goede witachtighe Knapen, die men meen-
den dat van ouden hair-comen, die oersprone ende gescheyt best weten mogten, tusschen de Parochye van S. Pankras kerc te Leyden, ende onser Vrouwe Parochye te Leyden, also si onderlinghe scheelen, en is onderscheydt van den twee Parochien voorschr. van welke die Knapen voir den Gerechte van Leyden getuygd hebben, na houre vyf sinnen, bi houren eede, in alre manieren so hier na beschreven staet, Eerst so word gevraecht *Hugo van der Hant* of hy yet wiste wie dat beste recht hadde, daer menden dode, daert gescheel of toe comt, schuldich waer te aerden; daer hy of tuighede, dat hy daer of niet en wiste, maer syn Vader was langhe tyt Scout in den Ambochte van Leyder-
dorp,

De palen
van S. Pan-
kras Paro-
chie en van
de naburige
Parochien

dorp, ende na sinen gedyncken so plach syn Vader te schouwen en recht te doen vier of ses voeten in die Maeren an die zide van Leyderdorp. Item *Jacob, Dammis* soen, tuighede bi sinen eede ende woude daer op sterven, dat alle recht waerlic ende gheestelic hoert van outs te versoeken tot Oestgeest, ende tot vier voet of ses in die Maren. Ende *Jan Jacobs* soen ende *Dirc Willis* plachten hen Hoichtyt te versouken tot Oestgeest, ende plachten te wonen in den Uterdyc twischen den Marendyc ende den Maeren. Item *Willem Jacobs* soen tuighede bi sinen eede dat hi ghehoert heeft in vorige tyden van *Jacob Jongh Dircx* soen, sinen vader, en *Adam Nannen* soen, dat dat Scout Ambocht en Prochiekerc in voer tyden ghinc in die Maren, eert poert recht wort. Item *Gberyd Daems* soen is een man van vier en tneghentich jaren, en tuigheden bi sinen eede, dat dat recht van Oestgeest wairlic ende gheestelic ghinc van de Prochiekerc, en hoerde tot Oestgeest ter kerken en vier voet in die Maren. Item *Dirc Jacobs* soen seyde hi en wister niet of, mer hi heeft in voir tyden horen seggen, *Kerstant Pieter Yden* soens soen sinen sweder, dat die Scout van Oestgeest plach te scouwen vier voet in die Maren, en die daer binnen saten pleghen haer kerc zacken tot Oestgeest. Item *Aerne Ysbrants* soen tuighede dat hi goede oude luide heeft horen zegghen dat Ambocht van Oestgeest ende van Leyderdorp sceyden in die Maren; voert so heeft *Aerne* selve gehoert dat *Kerstant Krystgen* vraghede *Dirc Wellep*, ende woende twischen den Mare en den Marendyc, ende die wan veel kinder, war hi zyn kinderen pleghen te kerstnenen en te graven, want Oestgeest veer ghelegghen was,

doe antwoerde hi dat Heer *Ghisebrecht van Arm-
sale*, die die kerc tot Oestgeest plach te besin-
ghen, dat hi also goedertieren was ende hem
verlof gaf, dat hi zyn kinderen graven en ker-
stenen mochte in dat arm burderen kercgen opt
hoghelant, op dat hi hem syn offerande dede
tot in hoechtiden, doe zeyde *Kerstant* dat hi
hem alre voldede. Item *Pieter Jofeps* soen tui-
ghede bi sinen eede, dat hi zynre moeder heeft
horen zegghen, ende *Robbrecht Tjebands* soen
sine oem, nu ter tyt synde zieclyc in syn Sacra-
ment, dat alle wairlic recht ghinc in die Maren
ende alle die ghenen die dair binnen pleghen te
woenen, hoerden en pleghen ter kerken te gaen
tot Oestgeest. Item *Willem van der Planc* tui-
ghede dat *Gheryd van Oestgeest*, die Scout ge-
weest hadde tot Oestgeest, tot hem zeyde, dat hi
alle rechte beschout hadde in die Maren, en
die Marendyc gheleyt was om die legghen van
den Notendyc ende die dair binnen woenden,
hoerden tot Oestgeest ter kerken. Item *Gheryd
Reverys* zoen zeyde bi sinen eede, dat *Jan Vlam-
nex* zoen Scout was in den Ambochte van Ley-
derdorp, ende plach te scouwen op die Maren
vier voeten. Item *Jan Jacob Jans* zoen zeyde
bi sinen eede, dat hem wel ghedyncket dat *Jan
Jacobs* zoen alle hoechtiden plach ter kerken te
comen tot Oestgeest. Item *Willem Gheryts* zoen
tuighede bi sinen eede, dat hi syn ouders heeft
horen zegghen, dat men scouwede ende recht
dede in die Maren, ende hem ghedocht wel dat
Jan Jacobs zoen alle hoechtiden ter kerke
ghinc tot Oestgeest. Item *Jan Roelof Claes* zoen
tuighede en seyde, dat hi ghesien en hoort hadde
Gheryd van Oestgeest recht te doen op die Ma-
ren, ende dat hi wel weet dat alle die in den

uytendyc zaten hen Prochiekerck hielden tOestgeest, ende namt op syn ziel dat noch hoirde tot onser Vrouwen kerc.

In kenneffen der waerheyt so hebben wi Scepenen voirnoemt desen brief bezeghelt mit onsen zeghelen, ende wi Poortmeesters voortscreven hebben dezen brief in kenneffen mede besegelt mit onse stede zeghel van Leyden, in 't jair ons Heiren 1394. op sinte Pieters dag *ad Catbedram*, &c.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Van deze ontheffingen hebben wy veel breeder gehandelt in onze aantekeningen op de kerkelijke oudheden van *Bingham*, pag. 609 tot 618. Wy zullen hier maar zeggen dat doorgaans, ik zegge doorgaans, de oudste ontheffingen der kloosterlingen voornamentlijk hier op uytquamen, dat ze de vryheit hadden om hunnen Abt te verkiezen: en dat noch Bisschop, noch iemand anders, zich met het tijdelijke van de kloosters te bemoeien had. Want de Bisschoppen, dewelke de kloosters en Monniken somwylen meer overheerschten als regeerden, en hun tijdelijke van alle kanten beloerden, hebben daar door de eerste gelegenheit aan de Pauzen gegeven, om de kloosters aan hunne magt te onttrekken. Maar mettertijd is dit ontheffen als een mode geworden; en zyn de ontheffingen zoo verre uytgerekt, dat de Bisschoppen, zelfs in 't geestelijke, niet meer over de onthevene kapittels en kloosters te zeggen hadden. De destigste mannen, als *S. Bernardus*, *Petrus Blejensis*, *Tvo Carnotensis*, *Fulbertus Carnotensis*, en anderen, hebben daar met alle kracht tegen geschreeven. De Bisschoppen en kerken, ziende hunne magt zodanig door die ontheffingen verminderd, en daar by bemerkende dat het den Monniken maar te doen was, om lossen en zonder opzigter naar hun welgevallen te leeven, hebben daar een groot geschreeuw over gemaakt. *Op dat*

dat zy te meer vryheit zouden hebben, zegt *a* Johannes Sarisberiensis, om ongestraft naar hun zin te leven, onttrekken zy zich zelven aan het rechtsgebied van alle kerken; en worden byzondere kinderen der Roomsche kerke: doch zodanig dat zy den schuldigen voor alle rechtbanken kunnen aanspreken; maar zelf voor geene rechtbanken aangesproken kunnen worden als te Rome of te Jerusaleem. Zeker *b* Bisschoppen, in 't jaar 1122. by wyze van een Synode by-een-gekoomen, klaagden sterk over de ontheffingen en vordere aanmatigingen der Monnikken. Daar is niet anders over, zeiden zy, als dat wy onze staffen en ringen afleggende hun zelf ten dienste staan. Zy hebben, zoo spraken de Bisschoppen al vorder, de kerken, dorpen, kasteelen, tienden, en de offergiften van levenden en dooden in bezit genomen. Dan de Bisschop van Ligurie nam hunne verdediging by der hand enz. Door al dat schryven, klaagen, en roepen van de Ordinarissen begon de wereld in de 14 eeuw als ontwaakt te worden; en daar begon voor de kerkvergadering van Vienne een algemeen gerucht te loopen dat de zelve kerkvergadering, dewelke onder Clemens V. gehouden is in 't jaar 1311, alle de ontheffingen der Monnikken zoude vernietigen. En men zegt dat de Cisterci-monnikken door dat gerucht ingeslagen, voor het aangaan van de kerkvergadering gegaan zyn by den Paus, om tegen dat vernietigen van hunne ontheffingen te arbeiden; en dat zy hun oogwit door kracht van geld bereikt hebben. Dit is althans zeker, dat 'er zeer weinig ten voordeele der Bisschoppen in de gemelde vergadering besloten is geweest.

Vorders is dit de waarheit ook, dat verscheidene kloosters zich aan de Bisschoppelijke magt onttrokken hebben door valsche en verdichte bullen. *Petrus Blesensis* schreef al in zijnen tyd dat de ontheffingen van de kloosters ten meesten deele gevestigd waren op valsche brieven. Hier over is de Abt van Malmesbury in Engeland in een groot geschil geraakt met den Bisschop van Salisbury. De Abt, steunende op zoo een verdichten brief, begeerde onder den Bisschop niet te

a Policrat. lib. 7. c. 21.

Chron. Cassin lib. 4. c. 80.

Roussel, Hist. Pontificæ Jurisdic. lib. 4. c. 7.

staan. De Bisschop, den brief gezien hebbende, oordeelde uyt den draad, uyt den brief zelf, en uyt den styl, dat alles niet anders was als een louter verdichtzel. De Abt stooft zodanig van gramschap op, en bejegende den Bisschop met zoo eene oneerbiedigheit, dat *d Petrus Blesensis* zich verplicht achte daar over te schryven aan *Alexander III.* En wat was het inzicht van die ontheffingen? Daar over hebben wy den gemelden *Petrus Blesensis* maar te hooren spreken. *e De Abten*, zegt hy, *begeeren geenzins eenen bestraffer te hebben van hunne ongebondentheden: zy willen eene toemellooze vryheit hebben, om alles naar hun zin en strafeloos te doen; en het juk des kloosterlijken levens schudden zy van den hals, om hunne lusten met volle vryheit op te volgen. En dus geschiedt het dat de goederey van meest alle de kloosters ten roove enter plunderinge overgegeeven zyn.*

En dit is de reden ook dat men de ontheffingen der kloosteren in Vrankrijk weinig begunstigt. Hier by koomt noch een andere reden, te weeten, dat veele ontheffingen, voornamentlijk die van de Kapittels, verkreegen zyn ten tyde der kerkscheuringe. Het gebeurde zeer dikwils dat de Kapittels het met den eenen, en hunne Bisschoppen met den anderen Paus hielden. In zoo een geval konden die Kapittels van hunnen Paus zonder moeite alles verwerven wat zy begeerden. En als de Kanonnikken eens in 't bezit geraakt waren; was het onmogelijk hen daar weder uyt te krygen.

2. De Abt van Malmesbury, van wien wy zoo even gesproken hebben, was onder anderen in deze woorden uytgeborsten: *Het zyn wel slechte en ellendige Abten, dewelke zich niet volkomentlijk verlossen van de magt der Bisschoppen: want met eene once goud jaarliks op te brengen, kunnen zy van den Roomschen stoel eene volkome vryheit (en ontheffing) verkrygen.* Hy konde niet veel duidelijker bekenen dat men met geld zoo veele ontheffingen konde verkrygen als men begeerde.

d Ep. 68.

e Ibid.

f Hist. des Revenus Ecclesiast. p. 331.

3. Alle verbreekingen van den gemeenen regel, zullen zy noch eenigen schyn hebben, moeten op een zekere reden gevestigd zyn. Zoo doet men hier dan, by gebrek van beter reden, gelden dat het te lastig en te kostelijk zoude vallen, van Leiden naar Utrecht te schryven of te gaan, om de bevestiging van de verkiezing te verzoeken. En in den zelven brief word zoo een verkoozen Deken bevolen, binnen zekeren tyd naar Rome te schryven, en magt te verzoeken om in het bezit van zyn Dekenschap te treden. Men weet dat zulke zaken te Rome niet minder, maar wel meerder, kosten als in 't vaderland.

4. De Heer Auteur zegt zeer wel, de Paus door den Keizer ondersteund: gelijk uyt het gevolg zal blyken. Men zal niet ligt eenige voorbeelden vinden dat de Pauzen, voor de dertiende eeuw, eenige schattingen van de Geestelijken afgevordert hebben. *Gregorius I. g* was daar zoo tegen, dat hy den Bisschop van Messina, dewelke zijne Geestelijkheid vermaant had om jaarlijks eenige nieuwe-jaars-giften aan den Roomschen stoel te vereeren, en al een begin had gemaakt van den Paus eenige geringe giften toetuzenden, daar over bestraft, en de giften weder te ruggezonden heeft. *De gebruiken*, zegt hy, *dewelke tot bezwaaring van de kerken strekken, behooren wy zelf afgeschaffen: en 't is niet billijk dat die zelve kerken derwaarts iets naar toezenden, van waar zy met meerder recht iets te verwachten hadden.* En als de zoogenoemde Beamptschryvers, en andere Pauzelyke bedienden, den Siciliaanschen Bisschoppen eenige vereeringen voor den Roomschen stoel begonnen af te vorderen, heeft dezelve Paus aan dezelve Bisschoppen geschreeven, en hen vermaant, zy zouden zich geene lasten laten opdringen. *Dit is een soort van een nieuwe en ongehoorde schattinge*, zegt *Paschalis I. h*, *dat kerkelyke personen iets zonden vergen van kerkelyke personen.* En 't was om die reden dat Paus *Nicolaus I.* den Aartsbisschop van Ravenne ook berispte, dat hy de zoo genoemde *tricesima*, of het dertigste deel, afvorderde.

g Greg. M. lib. 1. Ep. 64. & 68.

h Apud Roussel in Hist. Pontificæ, Jurisd. lib. 5. cap. 2. §. 5.

i Ibid.

Onder *k Urbanus III.* hebben de Geestelijken, zoo wel als de Leeken, tot uytvoering van eene kruysvaart, de tienden moeten opbrengen: maar de Schryvers zeggen niet dat de Pauzen zulks bevolen, of eene schatting uytgeschreeven hebben. Men zal wel vinden dat de Pauzen, in die droevige en 't bloedige verdeeltheden tusschen 't Pausdom en 't Keizerdom, verscheide middelen in 't werk gestelt hebben om de geestelijken, ter verdedinge van de Pausselijke achtbaarheid, tot het opbrengen van eenige penningen te verplichten; *l* ja om hun in te boezemen dat zy, als kinderen en onderdaanen der Kerke, gehouden waren het hoofd der Kerke, door het opbrengen van geld, uyt den nood te redden. Maar men zal, meen ik, niet ligt bewyzen dat het beveelender wyze geschiede; dat het eene schatting genoemd wierd; dat 'er dwangmiddelen in 't werk gestelt wierden. Men gaf het den naam van een *charitativum subsidium*, een eigenwillig en liefdaadig onderstand. Doch de aangenaamheit van den naam konde de bitterheit van de smerte niet genoeg verzoeten. Onder dien naam van een gewillig onderstand, zelfs van een aalmisse, ging men vast voort met de geestelijken zoo lang te quellen, tot dat zy het opgebracht hadden. Hier over hebben zy luid genoeg geklaagt, en dikwils hun toevlugt tot de Vorsten genomen; zeggende dat het gereede geld aldus uyt het land gesleept, de ingezetenen verarmt, de geestelijken uytgeput wierden. *m* Dit scheen in 't eerste wat te helpen. Maar de Pausselijke Inzamelaars wisten dezen hinderpaal wel te weeren: zy beloofden den Koning en Vorsten zelf een gedeelte van den buit; en dan was 'er geen helpen aan.

Des niet tegenstaande, en schoon de Pauzen van *Gregorius VII* af, tot *Innocentius III* toe, en noch langer, zoo schrikkelijk met de Keizeren over hoop gelegen hebben; zal men echter, gelijk gezet is, niet ligt een voorbeeld van zodanige schattinge vinden voor de dertiende eeuw. En, indien men op het verhaal van *Casarius* staat konde maaken, zoude *Innocentius III.* misschien voor den eersten uytshryver

k Rigordus in Philippo Aug. Roger. Hoved. ad An. 1188.

l Vide Roussel ib.

m Zie *Matth.* Paris op verscheide plaatzen,

van zodanige schattingen gehouden kunnen worden. Zoo schryft *Casarius* dan dat deze *Innocentius* III. aan de Cisterci-monnikken geboden heeft, het veertigste deel van hunne losse goederen ter heylige kruysvaart op te brengen. Als de Monnikken veel daar tegen in te brengen hadden, en zich op hunne voorrechten beriepen, heeft hy hen gedreigt, indien zy noch langer aarzelden, dat hy alle hunne goederen ten proooye zoude overgeeven aan de wereldsche Vorsten. De Monnikken, zegt *Casarius* in zijne t' zamenspraken, in 't naauw zittende, hebben zich gekeert tot de H. Maagd *Maria*, en haar om hulp aangesproken. Daar op zonde de H. Maagd zich veropenbaart hebben aan eenen Monnik *Reinerius*; en hem met deze boodschap gezonden hebben naar Paus *Innocentius*: dat hy de Monnikken zoude hebben ongemoeid te laten, of dat zy hem van alle magt en gezag zoude berooven. De Paus heeft *Reinerius* geloofd; de Monnikken hebben hun goedje behouden. Mirakelen en verschyningen daar gelaaten; *Casarius*, hoe wel eenvoudig en ligtgeloovig, was evenwel een vroom en oprechte Monnik, en zal willens en wetens niet gelogen hebben: de verschyning en de boodschap heeft hy eenvoudiglijk geloofd, gelijk die door de Monnikken vertelt wierden: maar het afvorderen van de gemelde schatting behoefde hy niet te verzinnen: en die zaak is bekend genoeg geweest.

Honorius III, de nazaat van den voornoemden *Innocentius*, heeft in 't jaar 1226 zijnen Legaat naar Frankrijk en Engeland gezonden; met verzoek aan de Bisschoppen dat ze doch hunne Moeder, als goedertiere kinderen, te hulp zouden koomen. En hy klaagde hun zijnen nood, dat de Paußelijke Schatkamer, door de ongerechtigheit en roofgierigheit van 't Roomsche Hof, gansch geledigt en uytgeput was. Het beste en gereedste middel om te helpen, zoo als de Legaat hun trachte in te scherpen, was dit: dat hy in alle kathedrale kerken twee Prebenden zoude hebben; de eene zoude hy hebben als Kanonnik; de andere zou de Bisschop uyt zijn inkomen laten

” *Matthæus Paris in Henrico III. Westmonasteriensis ad Ann. 1226.*

volgen. Dat hy daarenboven in alle kloosters een dubbeld gedeelte zoude trekken: dat is, hy zoude overal aangezien worden voor eenen Monnik: de klooster-goederen zouden in zoo veele deelen gescheiden worden, als 'er Monnikken waren: zoo 'er dan, by voorbeeld 59 waren, wilde hy voor den festigsten gerekent worden, en zou een festigste deel van de inkomsten trekken; en dan noch even veel genieten uyt de inkomsten van den Abt. Maar dit verzoek, hoewel zoo beleefdelijk en smakelijk voorgesteld, wierd evenwel afgewezen.

Gregorius IX, een kloekhartig Paus, ging moediger te werk, en wilde zynen toevlugt tot geen bidden of verzoeken neemen ^o. Hy zond een bevel aan alle Geestelijken en leeken, om tienden ter beoorloging van den Keizer *Frederik* op te brengen. De Leeken waren niet te beweegen: de Geestelijken, die al zoo ongenegen en onwillig waren als de Leeken, wierden daar toe door de vrees en bedreiging van banvonnissen gedwongen en genootzaakt, het kerkelijk zilverwerk te verkoopen. Hun eenige troost was, dat de Geestelijken van de andere koninkrijken niet beter gehandelt wierden als zy. Aan die tienden had *Gregorius* noch niet genoeg: ^p en hy heeft van de Geestelijkheid de helft van hunne goederen gevordert. Waar op de Nuntius in Vrankrijk alleen eene ongelooffelijke somme ingezamelt heeft. De Paus, op zoo een rijkdom betrouwende, kreeg rouwkoop dat hy een bestand met den Keizer had aangegaan; waar op de heilige *Lodewyk*, op dien tijd Koning van Vrankrijk, de handen op 't gemelde geld deed leggen: op dat de Paus, 't was hem lief of leet, genootzaakt zoude zyn zijn woord te houden.

Maar om noch naarder tot de zaak te koomen, en te toonen dat de Pauzen, om hun oogwit in het heffen van zodanige schattingen te bereiken, de Vorsten op hunne zijde dienden te hebben; zullen wy noch van drie of vier Pauzen spreken, wien het heffen der schattingen mislukt is, om dat ze de Oppervorstten tegen hadden. ^q *Innocentius IV* had ook de tien-

^o Matth. Paris ad Ann. 1229.

^p Idem ad Ann. 1240.

^q Idem ad Annum 1246. 1247. 1248. 1253.

den van de Engelsche Geestelijkheid gevordert, maar heeft niets opgedaan; om dat de Geestelijkheid, die van geen schattingen mogt hooren, gestijft en beschermt wierd door den Koning. Daar op heeft de Paus het twintigste gedeelte verzocht en verkreegen. Hier door aangemoedigd, heeft hy niet lang daar na het derde gedeelte van alle hunne goederen willen hebben; doch de Geestelijkheid was alzoov aardig in 't weigeren, als hy geweest was in 't eischen; ende-wijl de Paus niet geholpen wierd door den Koning, is zijn eisch vruchteloos geweest. Daar na heeft hy wederom een zeker hoofdgeld over de Geestelijkheid uytgeschreeven: maar de Koning heeft 'er zich even krachtig tegen gestelt; en daar door zyn de Geestelijken wederom vry gebleeven. Deze *Innocentius IV.*, om dit ter loops aan te raaken, heeft volgens de getuigenis van den voornoemden *Matthæus* meer schatten vergadert, en de algemeene kerk meer uytgeput en verarmt, als alle zijne voorzaten 't zamen gedaan hadden. En daarom zou hy na zyne dood verscheenen zyn aan zeker Kardinaal; dewelke hem voor den rechterstoel van *Christus* zag staan: daar hem verscheide misdaden aangeticht wierden; en onder anderen dat hy de vrye kerk tot een slavin had gemaakt. Zoo hebben de Geestelijken, geen ander middel ter hand hebbende, zich over hunne drukkingen gewroken door verzierde verschijningen. Geen wonder dan, zegt zeker *r* Schrijver, dat zy zich over de afperlingen van *Karel Martel* door diergelyke verzieringen gewroken hebben; daar *Innocentius* zelf van hen niet gespaart is geweest.

Alexander IV., om geene stribbelingen in het heffen van de tienden te ontmoeten, heeft een gedeelte van den beuit aan de Koningen toegestaan. *Klemens IV.*, een Paus van een onbesproken leven, heeft den tegenstand van een minder persoon ontmoet. Hy had aan de Geestelijkheid bevel gezonden om alle de tienden, tot het herwinnen van 't H. Land, in handen van zijne Legaaten te stellen. *Johan Semeca*, een vermaard Leeraar in de wereldlyke en geestelyke Rechten, en Proost te Halberstadt, stelde zich met alle

r Roussel Hist. Pontif. Jurisdic. lib. 5 cap. 2. 6. 11.

s Matthæus Paris ad Ann. 1255.

kracht tegen dit inzamelen. De Paus, over zoo een onverwachten tegenstand gebelgd, heeft hem met den kerkelyken blixem geslagen, en van de Proostdy afgezet. Veele groote mannen in Duitsland, zegt *Albertus Crantzins*, waren voor *Semeca*, en zeiden opentlijk, men behoorde zoo eenen man niet te verlaten. Maar door de dood, zoo wel van den Paus als van den Proost, is dat geschil beslecht. *Honorius IV*, om 'er dit tusschen beiden by te voegen, liet een bevel aan de Geestelyken afgaan dat ze hem het vierde deel van hunne inkomsten, vier jaaren lang, hadden op te brengen. *Probas*, Bisschop van Toul was niet te bewegen om 't Paußelyk gebod intewilligen; maar wierd op Paußelyk bevel afgezet. Dit heeft de Geestelyken zodanig verbittert, dat ze den neef van den Paußelyk Legaat om hals bragten; en de Legaat, indien hy het niet ontkomen was, even eens gehandelt zouden hebben.

Johannes XXII wilde de Geestelykheit van Duitsland, Bohemen, Polen, en Hongarye ook dwingen om hem de tienden van alle hunne geestelyke ampten op te brengen. Maar Keizer *Karel IV* heeft het niet toegestaan: en de Paus heeft zich met een geringe somme laten paaien. Hy heeft zijnen inzamelaar ook naar het ryk van Arragonie gezonden; dewelke daar al 200 duizend guldens by een gekreegen had. Maar de zoon des Konings, denkende dat die penningen hem alzoowel te pas zouden koomen als den Paus, heeft zich meester van den ganschen beuit gemaakt. De Paus, hier over klaagende, moest zich met goede woorden en groote beloften laten bevredigen. In Engeland ging het inzamelen van die tienden gemakkelyker toe: want daar zoude de Koning de helft van alles hebben. *z*

Dus ziet men dat het veel van de Vorsten gehangen heeft, of de Pauzen, in het heffen der schattingen hun oogwit bereikten of niet; en dat ze de voorzigtig-

z Saxonia lib. 8. cap. 27.

v Nauclet. ed. Ann. 1287. Aventin. Annal. Bojor l. 7.

x Annales Henrici Rebdorf.

y Johan. illan. in zyne kronyk van Florence, 9 boek, 331 kapittel.

z Thomas Walsingh, in Neustr. ed. Ann. 1330.

tigheit dikwils hadden, van een gedeelte aan de Vorsten te laten. Maar *Karel VII*, Koning van Vrankrijk, hoewel door zijne vyanden van alle kanten gepraamd, en zich in eene zeer groote ongelegendheit bevindende, * begeerde geen deel aan die schattingen te hebben; en zeide dat het den Vorsten qualijk ge- gaan was, die zoo een gedeelte genoten hadden.

En om wat hooger te klimmen; de Tegenpaus, die den naam van *Klemens VII* voerde, en in Vrankrijk voor den rechten Paus gehouden wierd, wilde de helft van alle de kerkelijke inkomsten hebben; en stond gereed om den kerkelijken vloek over de wei- geraars uyt te spreken. Daar op heeft de Hooge schole van Parys haaren toevlugt genomen tot *Karel V*; en heeft hem vertoont dat het zyn pligt was deze afpersingen te beletten; en dat de bewaaring en ver- dediging der kerkelijke goederen hem aanbevolen was: over welke kerkelijke goederen de Paus niet te zeg- gen had, als zijnde alleenlijk de opperste in geeste- lijke zaken: dat de kerkvoogden, gelijk *Gerson* ^a ook geschreven heeft, in hunne rechten benadeelt zijnde, hunne klagten niet alleen voor den Paus, de Alge- meene kerkvergadering, maar ook voor en de recht- geloovige Vorsten mogten brengen, en hunne hulp verzoeken. Daar op heeft de Koning ^b een plakkaat uytgegeeven, dat niemand zich verstituten zoude, goud of zilver uyt het rijk te vervoeren.

In 't jaar 1464, onder *Paulus II*, had de Pausselij- ke Legaat groot geld opgegaart in Denemarken en Polen. De Koningen, hier van verwittigd, deden hem aanzeggen, hy had dat geld uyt het rijk niet te vervoeren. Maar de Inzamelaar wist met het groot- ste gedeelte weg te koomen: het overschot wierd in de kas van de Koningen gebragt; *Op dat zy, zegt Crant- zius* [†], *nu de schaapen doch geschoren waren, ook een gedeelte van de wol zouden hebben.* Wy zouden veele andere voorbeelden kunnen opleveren; maar de aan- gehaalde zullen genoeg zyn om voor een staaltje te verstrekken.

* Belleforest in zyn Leven, omtrent het einde.

^a Gerson Tract. de Statib. Eccles. Conf. 9. v.

^b Monstrelet livr 1. chap. 59. Item chap. 67.

[†] Crantzius in Wandal. c. 33.

5. Voor *prebendas* stel ik in 't Nederduitsch vika-ryen : want in den ongedrukten fondaatzibrief, die my ter hande gestelt is door N, staat duidelijk *duas vicarias*.

In den zelve brief word gezeyt dat de ouders van dezen *Philips van Leiden*, te weten *Pieter Gobburch* en *Christina Vranken dochter*, deze slichting byuytersten wille bevolen hadden : maar dat de uytvoerders van het testament, door eene opgevatte strengheit, deze en meer andere slichtingen altijd belet en tegengehouden hadden, indien de vergeeving van die vika-ryen altijd aan de erfgenaamen van de slichters zoude moeten blyven.

Ik dien hier noch aantemerken dat het met het aanneemen van de toenaamen, zoo als het schynt, wat misselijk is toegegaan. De grootvader van onzen *Philips*, gelijk by *Orlers* caangetekend staat, was genaamd *Heyn*, *Philipszoon*, wiens huisvrouw genaamd was *Gouburg*. *Gouburg* zal waarschijnlijk haar voor- naam zyn geweest : dewijl het gansch niet gebruike- lijk is, de vrouwen alleen met haare toenaam, en zonder voornaam, te noemen : 't welk hier uyt noch zekerlijker blijkt, dat *Philips* d eene zuster gehad heeft, *Gouburg* genaamd. Zy krygen onder anderen eenen zoon, *Philips van Leidens vader*; dewelke, als of hy zyn moeders naam aangenomen had, *Pieter Gouburg* wierd genoemd.

Wy hebben zoo even gezien dat onze *Philips van Leiden* ook *van den Hove* was genaamd : en in den fondaatzi-brief staat vermeld dat hy eene zuster had, *Christina* genaamd, wiens oudste zoon genaamd was *Pieter van den Hove* : dewelke dezen toenaam ook gekreegen moet hebben van zyn moeders zyde. Noch had hy een broeders zoon, *Dideryk* of *Dirk* genaamd. Deze *Dirk*, zoo als wy oordeelen zouden, zoude den toenaam van *van Leiden*, of ten minste *van den Hove*, gedraagen moeten hebben : want by *Orlers*, die de voorouders van onzen *Philips van Leiden* optelt, word niet aangemerkt dat zyn moeder tweemaal ge- trouwt is geweest ; in welken gevalle hy een halven broeder gehad kon hebben. Echter word de gemel-

c Pag. 333.

d In den gemelden fondaatzibrief.

de *Dirk*, in den fondaatzibrief, *Dirk Poes* genoemd. Deze *Dideryk Poes* schynt een ouder broeder gehad te hebben: *Simon Ryswyk* genaamd, althans zoo schynen de woorden van den brief te luiden.

In den zelfden fondaatzi-brief heeft gemelde *Philips van Leiden* noch eene *adelijke prove* gesticht; aan welke zoo wel geestelijken als leeken, en zoo wel vrouws- als mans- personen, te pas konden koomen. De inkomsten dezer proeve zouden gedeelt worden onder acht behoeftige personen; welke personen, voor de eerste reize, benoemt zouden worden door *Philips van Leiden* zelf.

Zoo lang als deze acht door hem benoemde personen, of iemand van hen, in 't leven zouden blyven, zouw 'er geen ander voor proveniers, gelijk zy genoemd wierden, aangenomen worden: en zou het deel van den overledenen, de inkomsten van de twee eerste jaaren na zijne dood uytgezonderd, gedeelt worden onder de langst levenden: 't welk zoo duuren zou tot den laatsten toe. Ik zegge, de inkomsten van de twee eerste jaaren uytgezonderd: want die moesten aangelegt worden tot verbetering van iedere prove. Doch de laatste van allen, die de inkomsten van alle de proven zoude trekken, moest vier in plaats van twee jaaren na de inkomsten wachten. Als ze altermaal gestorven waren; moesten de genen, die daar toe gerechtigd waren, acht andere personen uyt het maagschap van den stichter kiezen. Die verkiezer, of de begeever van de proeven, mogt voor de verkiezinge van ieder persoon genieten een halve taak Rynschen wijn; deed hy het voor niet, en om Godts wille, des te beter. En deze nieuwe Proveniers zouden het zelfde recht hebben, en even eens en op de zelfde manier, van malkander erven, als de eerste. Het zelfde zoude ook plaats hebben in de derde beurt, of verkiezinge van nieuwe Proveniers. Daar na zouden de Proveniers, als 'er iemand uyt hun getal quam te sterven, daar by niet langer winnen; maar zoude dan aanstonds een nieuwe Provenier aangesteld worden: ten waar de uytvoerders van deze stichtinge, om zekere noodzakelykheit, zulks dienstig oordeelden.

Die proven moesten gegeven worden aan arme luiden; aan oude behoeftige menschen; aan luiden die in 't tijdelijk ongelukkig waren geweest; aan behoeftige Priesters, Studenten, Vrysters enz. alles op devolgende order: die gesproten waren uyt zijne ouders, *Pieter en Christina*, moesten den voorrang hebben. Hadden die geen hulp van noden; daan moesten zijne magen, die hem van ter zyde bestonden, al woonden zy buiten de stad Leiden, voor de andere armen gaan. Die Proveniers wierden by den stichting-brief verplicht, voor des Stichters ziel, en voor de zielen van deszelfs broeder en magen, te bidden.

Eindelijk begeert hy dat'er tusschen de Proveniers en de Vikarissen voornoemd zal zyn, en ten eeuwiggen dage zal blyven, eene altijddurende broederschap, vriendschap, en band van onderlinge liefde; zodanig dat, ingevalle iemand een van de gemelde proven of vikaryen zocht magtig te worden, of iemand van de Proveniers of Vikarissen wilde plaagen, en onredelijk aantasten; de andere gehouden zoude zyn ter behoudinge van zoo eene prove en vikary, of ter bescherming van den beledigden, den eersten de behulpzaame hand te bieden.

6. Ook was'er eene Kanonniksdy en Prebende van *S. Benedictus*; van dewelke in 't laatstgemelde handschrift op verscheide plaatzen gewag word gemaakt. In 't jaar 1385 heeft dezelve ter vergeevinge gestaan van eenen *Simon Frederik*.

Als die Prebende open was gevallen door de dood (of vrywilligen afstand) van Heer *Wouter Paulusz.* Priester; heeft *Willem, Simon Frederikszoon*, dezelve in 't jaar 1477, op den vierden February, begeeven aan *Gillis van Valkenstein*, kerkelijk persoon, enz. Maar het schijnt dat het recht van begeevinge aan den voornoemden *Willem Simon Frederikszoon* betwist is geweest: althans heeft hy geen blijk van zijn recht kunnen vinden.

Als dezelve Kanonniksdy open stond door het afsterven van *Boudewyn Hontborst*, is ze door *Gillis van Valkestein* in 't jaar 1502 begeeven aan *Willem Gillisz. van * Valkenstein*. Doch in 't jaar 1529 heeft de voornoemde *Gillis van Valkestein* zyn recht tot het vergee-

* Uyt het zelfde handschrift.

ven van gemelde Prebende overgedaan aan den meergemelden *Vincent Kornelisz.*

In 't jaar 1560 was 'er eene kanonniksdy met eene prebende, in S. *Pankras* kerke, opengevallen door de dood van Heer *Willem Jansz.* Zoo heeft dan de Heer *Kornelis van Myerop*, Domprooft en Aartsdiaken te Utrecht, als de rechte begeever van de gemelde Prebende, dezelve opgedraagen aan zijnen ^a Kapellaan *Adriaan Korneliszoon.*

In 't jaar 1570 heeft dezelve *Kornelis van Mierop* zijne toestemming gegeven aan *Matthias le Mienere*, Kanonnik in S. *Pankras* kerke te Leiden, om zijne vikary door eene regelmatige verwisseling over te doen aan *Dirk Woutersz.*

^b Ook vinde ik dat eene Prebende in S. *Pankras* kerke, dewelke daar gesticht was door *Michiel van der Heiden*, in 't jaar 1524 open was gevallen door de dood van den eerzaamen Heer *Dirk Lubbens.* In 't zelfde jaar wierd de eene kanonniksdy, dewelke gesticht was door *Philips van Leiden*, bekleedt door *Willem Kuizer*. Een andere Vikary, ook door *Philips van Leiden* gesticht, wierd bekleedt door Mr. *Johan van Arkwin.* Over het vergeeven van deze Kanonniksdyen, en noch eenige Vikaryen, was ook kraakel en een zwaar procés gereezen. Doch in 't gemelde jaar 1524 hebben de partyen, te weeten gemelde *Willem Kuizer van Alkema* ^c Kanonnik van S. *Pankras* kerke, met *Gerrit van der Laan*, zijn zwager, van de eene kant; en de Heer *Vincent Kornelisz.* van de andere kant het gansche verschil gestelt aan de uitspraak van *Pieter van der Gonde*, Dekente Naaltwyk, en Meester *Abel de Coulster*, Raadsheer voor den Hove van Holland, Zeeland, en Vriessland; dewelke als goede mannen uitspraak zouden doen, en de zaak in der minne beslechten. Zoo hebben de gemelde goede mannen uitspraak gedaan ten voordeele van gemelden *Vincent Kornelisz.* en hebben hem, voor

^a Wederom uyt dat handschrift.

^b In 't zelve handschrift, pag. 84.

^c In den tytel van de zoogenaamde *arbitrale sententie* word hy Heer *Kuizers* zwager genoemd: doch de voorreden van de uitspraak zelf schynt zoo te luiden als of hy met *Kuizers* nicht was getrouwt.

hem zelven en voor zijne nazaaten, de begeevening van de voornoemde Kanonniksdyen en Vikaryen toegeveezen. Het vergelijk bestond eigentlijk hier in: *Willem Kuizer*, en de vrouw van Heer *van der Laan*, waren de naaste bloedverwanten van den stichter der gemelde Prebenden en Vikaryen, *Philips van Leiden*. Doch *Baartje*, *Vranken* dochter, gelyk wy boven al verhaalt hebben, had het recht van vergeevinge overgedaan aan *Vincent Kornelisz.* en was die overgifte, gelyk daar ook aangewezen is, door den Bisschop van Utrecht en den Paus op het allerkrachtigste bevestigt. Hier over is veel te doen geweest: en heeft gemelde *Willem Kuizer van Alkemade* d zynen toevlugt wederom genomen tot den Paus *Leo X*, zeggende dat de Pausselyke bevestiging door onderkruipinge en misleidinge verkreegen, en diensvolgens by gebrek van de Pausselyke meeninge nietig en van geener waarde was, en voor zodanig gehouden moest worden. Daar op had *Leo X*, in 't jaar 1519, den Deken van *S. Jakobs* kerke te Loven tot rechter in deze zake aangestelt. Met het onderzoeken van de zaak, het daagen van *Vincent Kornelisz.*, het hooren van de partyen, en 't gene daar aan vast was, is veel tyds hene geloopen. Ondertusschen, te weeten in 't jaar 1524, gelyk wy reeds gezien hebben, is de zaak aan goede mannen verbleeven. Als de Deken van Loven, eenige jaaren daar na, te weeten in 't jaar 1532, met de zaak zoude voortgaan, heeft de voorgemelde huisvrouw van Heer *Gerrit van der Laan*, te weeten *Adriana*, *Hendrik van Alkemadens* dochter en *Willem Kuizers* nicht, den gemelden Deken, met de toestemminge van haar gemaal, door een gemagtigden verwittigt dat het verschil door goede mannen uytgeweezen was; dat zy zich aan die uytpraak wilde houden, enz. Ter getuigenisse dezer zaake heeft de voornoemde Deken van *S. Jakobs* kerke hier over een plegtigen brief doen opstellen.

In dezen brief van den gemelden Deken, *Kornelis de Maldart* genoemd, staat de brief van *Leo X* gansch en geheel uytgeschreven: waar uyt wy wederom leeren dat de voornoemde stichter *Philips van Leiden*, dewelke zoo dikwils in dit werk te passe koomt, eigentlyk den

d In 't zelfde handschrift pag. 157, 158, 159, enz.

toenaam van *van den Hove* voerde: *Executores testamenti Philippi van den Hove, alias de Leidis*. Het zelfde staat met de eigen woorden aangetekent in den brief van den Deken.

7. Ik zal hier noch 't een en 't ander van eenige vikaryen opgeeven; doch geen ander order, als die van mijne Aantekeningen houden.

S. Niklaas vikary, open gevallen door de dood van *Philips Gerritsz.* is in 't jaar 1489 door Heer *Floris Vranken* gegeven aan *Hendrik van Alkemade*.

In 't jaar 1522 heeft *Vincent Kornelissoon*, als de rechte begeever van *Pieter Gobburghs* vikaryen, magt gegeven aan *Salomon Vranken*, den bezitter van S. *Andries* vikary, om zijne vikary te verwisselen met *Kornelis Vincentssoon*.

In 't jaar 1532 heeft dezelve *Vincent Kornelissoon* de gemelde vikary van S. *Andries*, als openstaande door de dood van *Willem Kuizer*, gegeven aan den Heer *Andries Bartholomæussoon*, Priester, Notaris, enz.

Als de vikary van de HH. *Philippus* en *Jacobus* in 't jaar 1524 open was gevallen door de dood van *Dirk Willemsz. Lubbooge*, heeft de meergemelde *Vincent Kornelisz.* dezelve gegeven aan Heer *Niklaas Pietersz.*

De Leezer ziet geduurig, en heeft het dikwils in 't voorgaande gezien, hoe driftig dat de menschen waren om hunne goederen aan de kerken te maaken. Die yver was niet onpryffelijk, als hy regelmatig en bescheiden was. Ik wil zeggen, als 'er zodanig gezorgt wierd voor de kerken, dat de armen niet vergeeten wierden. Ik bekenne dat ze ook niet vergeeten zyn geweest; en het stichten van zoo veele gasthuizen, hofjes, en andere inkomsten voor de armen, zyn zoo veele blyken dat onze voorouders de armen vry wel bedagt hebben. Het is echter waarschyne-lijk, en 't schynt uyt zoo veele stichtingen van kloosters, kerken, kapellen, prebenden, vikaryen, wekelijksche Missen, en uyt het groot getal en de kostelijkheid van de kerkcieraaden te blyken, dat 'er op sommige plaatzen en by sommige menschen vry grooter zorg is gedraagen voor de kerken als voor de armen. Ik moet hier dan aanmerken wat sommige

Oudvaders, doch voor al S.^e Chrysostomus, S.^f Hieronymus, en S.^g Bernardus, hier over gezeyt hebben: *Wilt gy Christus eeren, zegt de H. Chrysostomus, versmaat hem niet als hy naakt en ongedekt is: en terwyl gy hem in zoo eene kerk met zyde stoffen bekleedt, zoo laat hem elders geen honger en dorst lyden. Het lichaam van Christus, dat op de outaaren is, heeft geene kostelijke klederen van noode om daar mede bedekt te worden: maar zyn ander lichaam, 't welk uyt de armen als uyt zijne ledemaaten bestaat, heeft onze hulp en oppassing van nooden. . . . Ik wil ul. niet beletten, gonde vaten aan de kerke te geeven: maar ik houde my verzekert dat men voor alles den armen moet bedenken. . . . Wat kan het Christus helpen, dat hy zyn outaar bedekt ziet met gonde vaten, terwyl hy in de personen der armen van honger vergaat? . . . Godt heeft niemand verdoemt, om dat hy geene kerken gebouwt, of met kostelijke cierraaden opgepronkt heeft: maar den genen, die gene aalmissen geeven, bedreigt hy met de straffen der helle. De H. Bernardus is al zoo krachtig in zijne uytdrukkingen. O ydelheit, o dwaasheit, zegt hy, de kerk glinstert en praalt in haare gebouwen; en is bedrukt in de personen der armen. De steenen der tempelen bedekt zy met goud, en haare kinderen laat ze naakt loopen. De nieuws gierigen vinden 'er stoffe om hunne oogen te verlustigen: de behoeftigen vinden 'er geen brood om hunnen honger te verzadigen. Ik zegge het noch eens; ik heb het geenzins tegen het bouwen en opschikken van kerken en kapellen, tegen het stichten van Missen en vikaryen, en wil myn zeggen aan gene byzondere stad of plaats toegepast hebben. Ik wil alleenlijk zeggen dat het somwylen, in sommige plaatzen, niet al te ordentlijk en bescheidenlyk toegegaan is.*

Wil iemand blyk van myn zeggen hebben, die hoorden beroemden *Hugo de S. Caro* spreken. Die godtvruchtige en geleerde Kardinaal, en uytlegger der H. Schriftuure, zal ons met eene aantoonen hoe dat de Priesters, Kanonnikken, en Biechtvaders dikwils hier onder gespeelt hebben. Hy zegt *h* dan dat 'er tweeder-

^e Homil. 51. in Matt.

^f Epist. ad Eustoch. Epitaph. Paul.

^g Apol. c. 11. n. 31.

^h In caput 7. Marci v. 11.

lei perſoonen met den geest der Pharifceeuwen bezeten waren. Ten eerste zodanige Biechtvaders, dewelke gewoon waren hunne biechtelingen voor eene boete op te leggen, dat ze een menigte van Miffen zouden doen leezen; of dat ze eenige vereeringen moesten doen aan de kerke; in de plaatze van hen tot het bedenken van de arme menschen te verpligten. Tot de tweede ſoort behooren die Kanonnikken, volgens den zelven *Hugo de S. Caro*, dewelke hunne Medekanonnikken in hunne ziekte raaden en vermanen, hunne goederen aan hunne kerken natelaten; onder voorwendzel dat zy de bedieningen derzelve kerken niet behoort waargenomen hebben. Zy behoorden hen liever te vermanen, zegt dezelve Kardinaal, hunne goederen aan de armen na te laten. Maar de goederen der kerke konden hun ook te ſtade koomen, en hen rijker maaken; van de goederen der armen hadden zy niets te verwachten.

S. MARIAAS KERK.

De derde Parochi-kerk der stad Leiden was Gode toegewijdt op den naam van de H. Maagd Maria. Deze kerk / dewelke noch in 't jaar 1363 niet meer was als een kapel / ſtaande op Marendorp onder de Paſtorpe van Oestgeest / is van de Parochi-kerk van Oestgeest afgezonderd / tot eene Parochi-kerk opgerecht / en ten dien einde met inkomsten boorzien / op het verzoek en de aanmaninge van den Heer Hendrik Spikers, Paſtoor van Oestgeest / en met de toeftemminge van Clariffa van Scheinen, Abdiſſe te Rhynsburg: welke Abdiſſen van Rhynsburg t' ſedert langen tijd het recht van benoeminge tot de Paſtorpe van Oestgeest bezeeten hadden. Dit oprechten tot eene Parochi-kerk geſchiede onder beding dat het recht der Abdiſſe en der Abdye van

III.

De Parochi-kerk van O.L.Vrou is wel eer eene kapel geweest.

van Rhynsburg / om het betwind van S. Mariaas kerke te begeeven / onverminderd zoude blijven: en dat ook onverminderd zoude blijven het recht der Parochi-kerke en des Pastoors van Oestgeest; om een zeker jaar-geld van de nieuwe Parochi-kerke te trekken. Dit alles staat wyldloopiger uytgedrukt in den volgenden akkoordbrief tusschen de gemelde Abdisse / en de Wet der stad Leiden: welke brief onder de oude papieren van de Abdy te Rhynsburg gebonden is: en waar in de gemelde Wetgevers van het recht van nominatie tot de nieuwe Parochi-kerk afstappen / en 't zelve in hollen eigendom aan de Abdisse van Rhynsburg overgeeven:

Wy Hugo van Hant Schout, Gerrit Ryswyk, Ysbrand Raetaers, Michiel Gerritszoon, Philips Janssen, Willem van Voorburgh, Huig Janssen, Huig Klaasse van der Burgh, en Pieter Huijgen, Schepenen; Daniel Janssen en Dideryk van den Boffche, Raaden der stad Leiden; maaken eenen ieder bekend, en belijden uyt name der voorschreeve stede, dat ons geen recht toekomt tot begeevinge van de Kapelle, dewelke binnen Leiden, op Marendorp onder de Parochi van Oestgeest, reeds gesticht en opgebouwt is: welke kerk voorraan gescheiden en afgezonderd zal zijn van de Parochi-kerke van Oestgeest; en, zoo het Gode beliest, met gemeen overleg en de toestemminge zoo van de eerbare Vrouw Clarissa, door Gods genade Abdisse van Rhynsburg, van S. Benediktus Order, als van de Abdy zelf, tot Gods glorie ingewijdt zal worden tot eene eeuwigduurende Kerk: en dit hebben wy gedaan, om dat de begeeving van de

de Kerk te Oefsteelt, zoo als wy van onze voor-
zaaten onderrecht zijn, de Abdiffe van Rhyns-
burg altijd toegekomen heeft. Ter getuigenisse
der waarheit hebben wy dezen brief met het
stads zegel bezegelt. Gegeven in 't jaar 1363,
op vrydag na S. *Valentinianus* dag.

Dolgens zekere lijst / dewelke in 't jaar 1514
ten tijde van Keizer Maximiliaan met de hand
geschreeven is / plagt de Pastory by beurten /
en om de andere maand / door den Paus en de
Abdiffe van Rhynsburg vergeeven te worden.

By beurten
door den
Paus en de
Abdiffe van
Rhynsburg
begeeven.

Dolgens het schryven van Henricus * Tha-
borita, is de eerste Wyding van S. Mariaas
kerk te Leiden gebiert in 't jaar 1365 / Zon-
daags na Mariaas Hemelvaart.

Deze kerk was niet groot of prachtig;
maar is in de katolijke tijden net en sierlijk
opgeschikt geweest.

Behalven eenige kleinder kapellen / dewel- Kapellen.
ke noch ten huidigen dage den naam van ka-
pellen behouden / hebben in deze kerk twee
grooter kapellen recht over malkander gestaan:
de oudste stond eben binnen de kerk aan de
rechter / de andere aan de linker zijde. In de
eerste / dewelke de Vrouwen- kapel genoemd
wierd / was eene Vikary gesticht aan S. Maar-
tens outaar: welke Vikary / open staande door
de dood van Meester Dirk Adriaanszoon, in 't
jaar 1576 begeeven is aan Heer Kornelis Janf-
sen, Priester. En als dezelve naderhand open
was gevallen door het afsterven van Heer Kor-
nelis Niklaasz. de Goede, is ze in 't jaar 1586
begeeven aan Heer Paulus Niklaaszoon de Goe-
de, insgelijks Priester; dewelke onder dezelve

* Lib. 10. Chron. cap. 12.

Parochie een hofje op zijn eigen naam had gesticht. In de Vrouwen kerk is naderhand begraven de groote Letterheld Jolef Scaliger: tot wiens eer en gedagtenisse de Hoofden der Akademie / en de Burgermeesters van Leiden / een graf-schijf / 't welk by † Boxhornius te leezen staat / opgerecht hebben.

Ook was er een outaar van S. Laurens, aan welk outaar eene Vikary was gesticht. Als deze Vikary open was geballen door de dood van Heer Gaspar Arentsz. van Harles, is ze in 't jaar 1573 begeeben aan den Heer Niklaas Pynssen, kerkelijk persoon / enz.

Noch was 'er een outaar van de H. Catharina, aan 't welke de Tetroden in 't jaar 1506 eene Vikary gesticht hebben.

In 't jaar 1474 was Vikaris in S. Mariaas kerke Niklaas Philipsz. van Gagelenberg, Priester: door wien de Vikary van de H. Philip-pus en Jacobus in S. Pankras kerke was gesticht.

In 't jaar 1387 heeft Pieter Jakobszoon door den volgenden brief twee Vikarpen gesticht in de Vrouwe-kerk:

Twee Vikaryen in de Vrouwen kerk.

IN den naame des Heere, Amen. Het zy allen menschen kundig dat in 't jaar van 's Heeren geboorte 1387, in de tiende indiktie op den tweeden January, onder de uur der Vesperen of daar omtrent, in 't negende jaar des pausdoms van den heiligsten Vader in Christus, onzen Heer Urbanus V; voor my openbaar Notaris onderschreeven en voor de onderstaande getuigen in eigen persoon verscheenen is de bescheiden en eerzaame man Meester Pieter Jakobs,

† In Theat. pag. 218.

de

de zoon van *Jakob Gbielenszoon*, Licentiaat in de Geneeskunde te Parys, kerkelijk persoon onder het Bisdom van Utrecht, gezond naar het verstand, hoewel ziekelijk naar het lichaam: en dat hy zyn testament of uystersten wille (welk testament of uystersten wille hy wilde gehouden hebben voor een gerechtelijk testament, erfdeelmakinge, of uystersten wille, zoo als het best volgensde gewoonte of van rechtswege daar voor gehouden konde worden) op de volgende wyze gemaakt en beschikt heeft: Eerstelijk verkieft de gemelde *Piter Jakobsz.* zijne begraaffenis in de parochiakerk van Valkenburg. Daarenboven heeft de gemelde Meester *Pieter Jakobsz.* voor de vergeevinge der zonden van zijne ouders, bloedverwanten, en alle zijne vrienden, voornamentlijk van zijnen vader, zijne moeder, en zijnen broeder Heer *Aarnout*, bygenaamd *Goetman*, Priester, by wyze van een testament of uystersten wille, gelijk gezegt is, twee altyddurende kapellanyen of vikaryen begiftigt en opgerecht ter eere van den almogenden Godt, van de hoogverheve Maagd *Maria*, en van alle Heiligen. Doch zoo dat hy de eene (der zelve vikaryen) voornamentlijk aldus begiftigt en opgerecht heeft ter eere van de vier Evangelisten; en de andere voornamentlijk ter eere van de vier Leeraaren der kerke: welke vikaryen ten eeuwigen tyde zullen bedient moeten worden in de parochiakerke van de hoogverheve Maagd *Maria* te Leiden, onder het voornoemde Bisdom: welverstaande, indien zy aldaar door den Pastoor aangenomen worden, om aan zekere outaaren, die de testamentmaker naderhand begiftigen zal, bedient te worden. En ingevalle hy de gemelde outaaren in zyn leven niet

begiftigt mogt hebben ; zoo heeft hy begeert dat de onderfchrevene uytvoerders van zyn uytterften wille de voornoemde outaaren na zijne dood, zoo ras als 't hun mogelijk zal zijn, hebben te begiftigen. En ingevalle de voornoemde kapellanyen niet aangenomen wierden in *S. Mariaas* kerke voornoemd, maar door den gemelden *Pastoor* krachtdaadiglijk afgewezen mogten worden; dan heeft dezelve testamentmaker begeert dat de ondergeschreven uytvoerders van zyn uytterften wille. . . Dewelke hy daar toe gemagtigt heeft, bezorgen dat ze in een andere kerke, zoo als zy het geraadzaam zullen oordeelen, aangenomen worden. Zoo heeft dan de gemelde testamentmaaker aan de kapellany, dewelke hy voornamentlijk ter eere van de vier Evangelisten opgerecht heeft, besproken en bewezen alle en iedere hier onder vermelde landeryen en landgoederen; dewelke zijne zuster *Catharina*, de weduwe van *Niklaas Stompik*, by haar afsterven aan haare erfgenaamen nagelaaten heeft: van welke landeryen en landgoederen hy eenige, als haar erfgenaam, bekoomen heeft, en eenige andere van zijne mede-erfgenaamen heeft gekocht : namentlijk elf hont leggende aan de zuidzyde van de kerk te Valkenburg. . derdhalf hont. . . Noch twee hont gelegen by *Barnewalt*. . . Noch vyf hont gelegen op *Bergmerkamp*. . . Noch drie hont gelegen in 't land van *Philips Hendriksz.* Drie hont in 't ambacht van *Zudik*. . . Noch vyf hont onder het ambacht of gebied van *Voorschoten*. Aan de andere kapellany, dewelke hy in de voornoemde kerke voornamentlijk gesticht heeft ter eere van de vier Leeraaren der Kerke, heeft hy voor haare jaarlijksche inkomsten besproken en bewezen

zen de volgende landeryen en landgoederen. Eerstelijk zeker land 't *Frighers* genaamd , bestaande uyt 13 hont , en gelegen onder het gebied of ambacht van Katwyk. Noch negen hont onder 't zelve ambacht . . . . Noch onder 't zelve ambacht een kamp 't *Riddershof* genaamd . . . . Noch twee hont. Noch vyf hont in 't gebied van . . . Tot deze kapellany , op de voorschreeve wyze gesticht en opgericht , heeft hy benoemt *Jakob* zijnen Neef. Doch de andere voornoemde kapellany , dewelke hy voornamentlijk ter eere van de vier Kerkleeraaren had gesticht en begiftigt , heeft hy begeeven aan *Adam* , broeder van den voornoemden *Jakob* , beide kerkelijke personen van ons Bisdum. En heeft gemelde stichter begeert en geordoneert dat aanstonds na zyn dood , als de gemelde kapellanyen bevestigt zullen zyn , de gemelde *Jakob* en *Adam* , op de voorschreeve wyze door hem voorgedragen , de Mis op de gemelde outaaren zullen leezen , of laten leezen. En zoo wie na deezen eene der voornoemde kapellanyen bezitten zal , die zal twee- of drie maal 's weeks de Mis , door zich zelve of door een ander , in de voornoemde L. Vrouwen kerk leezen : wel verstaande , indien de kapellanyen door den Pastoor der zelve kerke aangenomen en toegelaaten zyn geweest.

¶ Adien deze stichting-brief / om de moeyelijke hand des Schryvers / en de oudheit van den brief / by nae onleesbaar was : hebben wy het voozmaamste / zoo wy best konden / daar uyt getrokken.

De gemelde stichting is door den Utrechtschen Bisschop / Floris van Wevelinchoven , goedgekeurt en bevestigt den 15 Januarij 1387.

Dees

Meester Wouter Hugooszoon , Priester / heeft in dezelfde kerke / aan S. Catharinaas outaar / eene Mis gesticht : dewelke daar zoo veel jaaren lang als hy Priester was geweest / (te weten 50 jaaren) gelezen moest worden. Hier nevens de brief der stichtinge :

Eene Mis
aan S. Ca-
tharinaas
outaar.

IN den naeme ons Heeren , Amen. By den inhouden van desen jegenwoirdigen openbaeren instrumente zy kennelick eenen yegelicken , dat in den jaire der geboirten ons Heeren 1543. in de eerste indictie , inde maent van Novembri up sinte *Katherinen* dach den vyfende twintichsten dach omtrent elff uren voirnoens , int negende jair des Paeusdoms ons alderheylichste Vaders in Goide *Pauli* , by der Godlicker gracie die derde Paeus van dier naeme , ende regnerende die aldermoegenste , aldervictorioeste ende alderdoirluchtichste Prince ende Heere *Karel* die vyfde van dier naeme , by der selver gracie Roemsch Keyser , altyt vermeerder's Rycx , int vierthiende jair zynre coronacie , onsen aldergenadichste Heere ; Compareerde voir my openbair Notario ende getuygen hier nae bescreven , als dair over geroepen ende sonderlinge gebeden zynde : die eersame Meester *Wouter Hugenz.* Priester , inwoender der stede van Leyden des Bisdoms van Utrecht , wesende zieclicx van lichaem mer van goede redene , memorie ende verstands , willende disponeren van zyne tyclicke goeden , ten eynde hy hem te bet tot God ende zynre zielen salicheyt sal moegen disponeren ende vouten , heeft geordoneert ende gemact in forme van testamente off vuyterste wille in d'alderbeste ende starcxste forme die hy heeft weten ende moegen doen , tghene ende sulcx als hier nae be-

befcreven staet. Inden eersten ende voir al bevelende zyne ziele in den handen Goeds almachtich nu ende tallen tyden ende byzonder als die van zyn lichaem scheyt, ende zyn doede lichaem der gewyder airden, ende zyn sepulture kiesende in onser *Liever Vrouwen Kerck* binnen der voirsz. stede omtrent onder die Preeckstoel, begerende ende willende dat zyn naebefcreven erfgenaem hem nae sel doen doen een eerlicke *Vigilie*, ende geven alle Priesteren comende ten selven *Vigilie* elcx een stuver. Voirt een eerlicke vuytvairt tot sinte Pieters metten commendacie, ende oick zyn zevendach ende maenstondt. Item dat zyn erfname off zyn naecomelingen gehouden sullen wesen nae zyn doet te doen doen twee *Missen* alle weke in onser *Vrouwen Kerck* voirsz. op sinte *Katherinen* altair geduerende soe menich jair als hy Priester geweest is, te weten vyftich jairen lanck geduerende, ende doen lesen by den selven Priester die die *Missen* doen sal als die *Missen* gedaen zyn, tot elken reyse ten grave van hem testator *Miserere*, *De Profundis*, *Collete* dair toe dienende, ende bidden onder die *Missen* ende ten grave voirsz. voir die ziele van hem testatoir alst behoirt. Dair voir die selve Priester hebben sal telken reyse voirsz te presencie twee stivers. Ende sullen noch gehouden wesen dese vyftich jairen lanck geduerende te doen doen in onser *Vrouwen Kerck* voirsz. zyn memorie ende jairgetyde. Voirt heeft hy testatoir gemaect ende besprocken tot zynre zielen salicheyt, eerst den Provisoer ende Deken van Rynlandt vuyt die naeme van den Biscop ende Archidiaken van Utrecht zyn eerwaardige Vader ende Heeren elcx vyfthien stivers, ende die Notario vander selver jurisdictie vyfthien groot.

groot. Item sinte Pieters Kerck, sinte Pancraes Kerck, onser Liever Vrouwen Kerck, die arme Huysfitten van sinte Pieters, die arme Huysfitten van sinte Pancraes, die Minrebroederen omtrent Leyden tot hoir noetrufrichyt ende onderhoudt, ende die *Witte Nonnen* binnen Leyden elcx een pondt groot Vlaems, samen belopende seven pondt gr. Vlaems, ende die arme Huysfitten van onser Vrouwen thien scellinck groot Vlaems. Heeft noch gemaect tot een bespreek alle den kinderen van *Glaes Hugen* zoen, zyn broeder te samen een huys ende, erve dat hy staende heeft inde Coppenhycx stege, willende dat zy dair mede offtaen sullen ende te vreden wesen sonder vorder te moegen comen in zyn ernisse. Desgelycx heeft hy testator mede gemaect tot een bespreek *Hillegondt Huygen* dochter zyn susters kinderen te samen eenen Raem, die hy staende heeft inde oude Houf, ende dair toe eenen losrentebrief van drie Rynsche gulden sjaers, spreekende up Meester *Dirck van Almaer* Berbier int Noorteynde ende op sine goeden, willende mede dat die selve kinderen hier mede te vreden wesen sullen ende of staen van zyn ernisse, sonder vorder dair in te moegen comen. Ende soe wat goeden hy testator hier boven meer afterlaeten ende metter doot ruymen sal, zy zyn roerende of onroerende, wair ende wair an die gelegen zyn ende bevonden sullen worden, sculden, actien ende rechten, ghene goeden vuytgesondert ende hoe die genoempt moegen zyn, wil hy testator dat hebben sal ende eygelick ende erflick behouden *Huge Andriesz. Machtelt* zyn susters zoen, ende dit overmits grote ende menichvuldige weldaden die *Machtelt* zyn suster in hair leven ende

Huge

Huge Andriesz. hair zoen nae hair doot gedaen hebben boven alle zyne andere vrienden ende maegen die God ende hem testatoir bekendt zyn ende meer andere, den selven *Huge* dair inne instituerende nae rechte van institucie te zyn sijn enich ende geheel erfgenaem. Ende wairt saicke dat yemant wair die dede offattempteerde te doen, 't zy in rechte of dair buyten, ende belletten wilde dat dese zyne testament off vuyterste wille zyn volcomen voirtganck nyet en soude hebben, dat God verhoeden wil, soe is die vuyterste wille van hem testatoir dat die tiegendoender of tiegendoenders verboeren sullen sulcx als hy off zy van hem genomen ende gehadt souden hebben als voirsz. staet, ende in dat geval soe maect ende bespreekt hy tselfde dat die tiegendoenders gehadt zouden hebben sinte *Katryn* Gasthuys. Voirt wairt saicke dat hy testator hier namaels yet maecte of bespraeck ter eeren Goeds ende salicheyt zynre zielen, Kercken, Goodshuysen off enige armen, off zyne vrienden voir zyn Priester off twee getuygen, tselfde wil hy dat van sulcker waerden sel wesen ende zyn voirtganck hebben, of dat alsulx mede gemaect ende hier expresselick wair gescreven. Die voirsz. testator verclaerende alle tgene dat voirsz. staet sulcx te wesen zyn testament off vuyterste wille, willende dat tselfde zyn volcomen voirtganck hebben sal gelyck een testament, codicille off enige andere gevinge off maickinge als dat alderbest ende starxte wesen sal moegen van rechts wegen ofte gewoente, nyet jegenstaende enige statuyten, kueren, ordonancien off andere costumen ter contrarie. Ende biddende allen Heeren ende Rechteren geestelick ende wairlick dese zyne testament off vuyter-

terste wille te willen approberen, confirmeren ende inden besten te decernerem. Ende versochte voirt an my Notario alle dat voirtz staet te noteren ende dair off te maicken een ofte meer openbair instrument off instrumenten inde beste forme. Aldus gedaen binnen der voirsz. stede van Leyden ten huysse van *Huge Andriesz.* dair hy testator woendt, staende an sinte Jansbrugge up te camere, in den jaire, indictie, maent, dach ende uer, Pausdomme ende Keyferrycx als boven; in jegenwoirdicheyt van den eerbaeren mannen Meester *Arent van Tedroede* Priester, *Nanninck Jansz.* Scilder, ende Meester *Dirck Pietersz.* Barbier, inwoenders der selver stede als getuygen wairdich van geloeve dair over geroepen ende by monde van hem testator sonderlinge dair toe gebeden zynde.

De inkomsten / die hy booz de gemelde Missse / en booz andere godbzuchtige werken besproken heeft / staan in een francpnen bries op de volgende wyze uytgedrukt :

Zeeckere twee morgen lants gelegen in den ban van *Lys* voirsz. belent an de noirtwest zyde t Cloester ter *Lee*, an de zuytwest zyde *Warmer Symmes* zoens erfgenamen, tzuytoest eynde s Gravenwater ende ant noirtwest eynde *Willem Gerritsz.* Noch elf hont lants in den ban voirsz. belent an de noirtwest zyde der kercken lant van *Aelmer*, an de zuytwest zyde t Cloester te *Poel*, tnoirtwest eynde s Gravenwater voirsz. ende ant zuytoest eynde *Willem Symonsz.* Noch seven hont lants geheten *Rutehuel*, belent ande noirtwest zyde *Willem Simonsz.* voirsz of zyn kinderen, an de noirtwest zyde *Willem Aelbertsz.* tzuytoest zyde ende zuytwest zyde die Prelaet of dat Cloester van *Egmont*. Noch thien hont lants

lants al by den hoop sonder maet, gelegen in den ban voirsz. belent an deeze zyde de voirsz. Prelaet of Gloester van *Egmont*, ende an d'ander zyde *Geertruyt Wolwys* wedue, streckende wt 's Gravenwater voirsz. tot an die Maeslot toe, welcke voirsz. percelen van landen mitertyt van hem comparanten inhuyere heeft ende gebruyct oude *Huych Glaesz.* ende voirts hoir comparanten ende oick hoirder erfven ende naecomers personen ende alle andere hoirluyder goeden, roerende ende onroerende, omme by gebreken van te laten doen ende te volcommen tgeene voirsz. staet dair an, of en enyge persoën ofte percelen van goeden zoe wel generalicken als specialicken verbonden by den Pastoir ofte Kerkmeesters van onser Vrouwen kercke voirsz. in der tyt wesende te moegen versien, verhaelen ende doen executeren twalef gouden Carolus guldens of payment dier wairde tsjairs vry gélts van als vry, ende dair mede te laaten doen volcommen becostigen ende betaalen tgene voirsz. staat den voirsz. vyftich jaaren wt geduerende.

In deze kerck was noch een outaer van O. L. Vrouw en Maria Magdalena, aan het welcke in 't jaar 1400 wierd over gebzagt de helft van de Bijkary van de Zyl die in de kerck te Leiderdorp was gesticht / gelijk daar breeder verhaalt zal worden. Deze Bijkary was met twee Missen ter week belast / en bezat 14 mergen lants en 2 pont Hollandsch jaarlijksche renten.

In deze kerck was ook een Broederschap van S. Marias de H. Maagd Maria, 't welk in 't jaar 1473 Broederschap. op een kampje by Zoeterwoude een jaarlijks inkomsten had staan van * twee ponden.

* In 't handschrift staat : 2 pont comans payemens.

Oude
Pastoors.

In 't jaar 1441 heeft Johan Epe de Pastorp van de Vrouwen-kerk bekleedt.

1502 Gerrit de Heer van Rhynsburg.

Drie
Nonne-
kloosters.

Onder deze Parochie hebben drie voornaame Nonne-kloosters gestaan: het konvent van den H. Marcs-Engel Michiel; dat van S. Ursula of de elf duizend Maagden/ en dat van S. Agnes.

De voornoemde Pastoor Jan Epe heeft aan deze Nonne-kloosters om Gods glorie door zijne Parochie te vermeerderen, na rijp beraad, en met vryen wille toegestaan, een kapél in haar konvent, met twee of drie outaaren, en met een kerkhof te bouwen; in welke kapelle zy zouden mogen Mis hooren, en de kollaatzie bywoonen, en ook voor de Mis en kollaatzie de klok of bel zouden mogen luiden: behalven nochtans dat het haar niet zoude gecoorloft zijn de klok te luiden na negen uren, of in de kerk met opene deuren kollaatzie te houden, terwijl dat 'er in haare Parochi-kerk predikaatzie wierd gedaan. Ook staat hy haar, buiten zijn eigen en zijner nazaaten verlof, geen zingende Hoogmis toe, als op de vier Hoogtijden van 't jaar: op het jaargety van de Inwijdinge haarer kapelle; op de Feestdagen van haare Patronen; en eindelijk, als 'er een zuster, de wereld verlatende, het Nonne-kleed aantrekt, of de klooster-geloften doet. Daarenboven word aan ieder klooster verlof gegeven om het allerheiligste Sakrament van 's Heeren Lichaam in een doosje te bewaaren, en de heilige oliën.... eindelijk om de lijken van haare zusters naar het kerkhof te geleiden, te laten begraven, en 'er de lijkdiensten voor te houden. Vorders, indien iemand onder de zelve Parochie wonen-

de

de aldaar begraven mogt worden, zoude tot afkoop voor ieder lijk betaalt moeten worden een goude schild; maar indien 'er iemand van een andere Parochie begraven wierd, zoude daar voor betaalt moeten worden de helft van een goude schild.... Doch het zal geenszins geoorloft zijn eenige vikaryen of kapellanyen in dezelve kapellen te stichten.... In 't kort gezet, noch de Biechtvaders, noch de Moeders of Bestiersters, noch de Zusters van de gemelde kloosters zullen de Moederkerke of den Pastoor en zijne nazaaten, in eenige zake hinderlijk zijn. En ingevalle zulks gebeurde, zullen de Priors van het klooster te Leiderdorp, en van het klooster te Warmond, zorg draagen dat het zelve vergoedt werde. **Dezen brief heeft de Heer Johan Epe met zijn zegel bezegelt. Ook heeft broeder Jakob, Prior van het Cisterci-klooster te Warmond / en de Priester Koenraad, Biechtvader van S. Michiels klooster te Leiden / vermits de Mater en 't klooster zelf noch geene zegels hadden / hunne zegels daar op gezet: 't welk te Leiden is geschiedt op het feest van den H. Bonifacius / in 't jaar 1441.**

Rudolf Diepholt, Bisschop van Utrecht / heeft de gemelde scheiding door den volgenden brief bevestigd:

Wy *Rudolphus*, door de genade van Godt en van den Apostolischen Stoel Bisschop van Utrecht, willen dat het allen menschen tegenwoordige en toekoomende, en ieder van hen in 't byzonder, kundig zy dat wy na vlytig onderzoek bevonden hebben dat alles en ieder in 't byzonder, 't welk in dezen open brief vermelden beschreeven staat (welke open brief met

de zegels van de bescheidene mannen, *Johan van Epe*, Priester en Pastoor van *S. Mariaas* kerke te Leiden, Broeder *Jakob* Prior van het konvent te Warmond, en *Koenraad Janssen* Priester onder ons Bisdom, zoo veel als uyt de letteren en de tekenen van de zegels ten eersten aanzien gelezen en bespeurt konde worden, bezegelt was, en door welken openbrief deze onze bevestiging-brief gestoken is;) dat, zegge ik, dat alles waarachtig is, op de billijkheit en redelijkheid steunt; voor 't nut en welwezen, zoo van den Pastoor der gemelde Parochikerke te Leiden, als van de drie konventen of zusterhuizen, dienstig en best zal zyn, en op de waarheit is gegrond. Hierom is het dat wy den voornoemden brief, en 't gene daar in begrepen is, ten behoeve van de drie konventen of zusterhuizen inden tegenwoordigen brief uytgedrukt en beschreeven, uyt zekere kennisse bekrachtigen, goedkeuren, voor goed en bestendig houden, onverbreekelijk onderhouden willen hebben; en al het bovenstaande in Gods name, en uyt krachte van den tegenwoordigen brief bevestigen. Gegeeven 't jaar des Heere 1450, den vyfden July.

Op dezen tijd was Meester Willem van Naarden, Radbodus zoon, de Biechtvader of Pater van 't gemelde klooster. Ik heb onder my eenen origineelen brief van den 27 Maart 1493; waar in de Pater of Oberste van *S. Michiels* klooster / Zuster Lutgardis, Matthias dochter / van 's Hartogenbosch / ten oberstaan van Adriaan Janz. Brouwer, Burgemeester te Leiden / en van de andere Patroonen des gemelden konvents / den voornoemden Willem Rad-

Radbodus zoon van Naarden, onder zekere booz-
waarden booz den Pater of Regent van 't kloos-
ter aanneemt.

Onder andere wierd besproken / dat hy daar
dagelijks Mis zoude leezen / of dooz een ander
doen leezen: ten tweede / dat hy Gods woord
aan die Zusteren zoude verkondigen: dat is
dat hy haar de heilige Evangelien op alle Zon-
dagen / op alle feestdagen van O. L. Vrouwe /
en op alle Hoogtijden / zoude upleggen; ge-
lijck de Paters van dat Konvent altijd gedaan
hadden / enz.

In 't jaar 1555 wierd de Pastory van deze Andere
kerk bekleedt dooz Kornelis Janz. Pastoor de welke dooz van S. Ma-
Georgius, Bisschop van Utrecht / gemagtigt riaas kerk.
wierd om het Regulieren-klooster te Hem / bui-
ten Schoonhoven / te gaan bezigtigen. Deeze
Heer Kornelis leefde noch / en bekleede de ge-
melde Pastory / in 't 1562: want ik heb onder
my den volgenden brief van eenen C. Wese-
hage, burger te Utrecht / de welke aan gemel-
den Heer Kornelis geschreven is den 1 Februa-
ry 1562.

Aan mijn Heer den Pastoor van O. L. Vrou-
wen kerke te Leiden, mijn Heer *Kornelis*, ...
Gy zult maaken, zeer beminde Heer Pastoor,
dat 'er in dit Konvent, volgens het gemaakte
akkoord, dagelijks Mis gelezen werde. Zulks
doende . . . . . Met deeze weinige woorden
wensch ik u heil en welvaaren. Het believe u
van mij nentwege te groeten mijn Heer den Pa-
ter van S. *Michiels* konvent.

Volgens een oud ongedrukt koninklyk heeft
Heer Adrianus Provisor en Deken van 't Ra-
pittel / de Pastory van de Vrouwen-kerk bedient
in 't jaar 1570.

Van de
Kosters der
drie Paro-
chi-kerken.

De Kosters van deze en van de andere Parochi-kerken wierden door den Raad van Leiden aangesteld: waar over de Heer van Walsenaar, als Burg-graaf van Leiden / aan den zelven Raad eenen brief verleent heeft in 't jaar 1357. Hartog Philips heeft het zelbe recht door eenen anderen brief bevestigd in 't jaar 1424.

Kermis.

De berjaardag der Kerk-wijdinge van S. Pieters kerk / anders de kermis gezeit / wierd van ouds / gelijk tegenwoordig noch / gebiert op den eersten Zondag na 's Heeren Hemelvaart. Van was 'er ook een byse jaarmarkt / de Kruisse-markt genaamd: om dat ze † na de Kruis-dagen / op Hemelvaartsdag / ingeluidt wierd / gelijk zy donderdaags voor Pinxteren / ook van twaalf uren s' middags tot een uur toe / wierd uytgeluidt.

Ommegang op kermis.

Op deeze kermis / de oudste en plegtigste van de gansche stad / wierd van ouds een plegtige en algemeene ommegang gehouden: waar in het Hoogwaardigste Sakrament door de Pastoors van de Parochi-kerken / en somtijlen door den Abt van Egmond langs de straaten plagt omgedragen te worden. Deze ommegang geschiede op de volgende order: De Kommandeur of Pastoor van S. Pieters kerke / als zijnde de Hoofdkerk van Leiden / ging met een menigte van Geestelijkheid en balk / en met het Hoogwaardigste Sakrament in zijne handen / uyt gemelde Pieters kerk; en droeg het H. Sakrament tot op 't midden van de Bostelbrugge. Daar bleef hy staan / en gaf het H. Sakrament over aan den Pastoor van de Vrouwen kerke: dewelke het dan verder droeg tot op het midden van de Marenbrugge. Daar

† Orlers Beschv. van Leiden pag. 266.

wierd

wierd de leste afgeloft dooz den Pastoor van S. Pankras kerke; dewelke / met het H. Sakrament in de handen / tot de Gangsoortbrugge / tusschen de Hooigraft en de Hogewoerde voortstapte. Op de Gangsoortbrugge / als het uiterste van zijn geestelyk gebied / bleef hy stil staan; en gaf het H. Sakrament weder over aan den Pastoor van S. Pieters kerke / of aan iemand anders die deszelfs plaats bekleede. De leste bragt het met de zelfde staatzie naar S. Pieters kerk.

Wy zullen hier volgens een ongedrukt Kroonijckje / en verhaal uit Orlers byvoegen eenige byzondere voorvallen wegens verscheide ommegangen / beeldstomerpe / plunderinge van kerken en kloosters / als eerste predikatie der Nieuwgezinde in dezelve kerken.

In 't jaar 1513 is 'er een ommegang gehouden; dewelke / ik weet niet waarom / de quaade ommegang is genoemd.

In 't jaar 1517 heeft de Abt van Egmond het H. Sakrament in den plegtigen ommegang gedraagen.

1566 den 2 Mey op zondag / hebben de Minnebroeders te Leiden / op S. Pankras dag / de kerkdiensten gezongen *

Den 25 Augusti / op eenen zondag / hebben Smytgen by Nacht, en N. Vos, het eerste rumoer van smijten / (ik denk de beelden te verbzecken) in S. Pieters kerke gemaakt.

Den 26 ging men voor goed aan het afsmijten der beelden. De Minnebroeders wierden

* By Orlers, doen was het cantact by de Minnebroeders. Weet iemand anders hier beter uyt te koomen, ik zal het aanzien.

upt hun klooster geleidt. Het klooster zelf
wierd lelijk gehabent.

Den 29 / op eenen donderdag / wierd vooz
de eerste reize (op zijn nieuwegezinde) in de
Dofkuyt gepredikt.

Den 19 September / op eenen donderdag /
heeft men vooz de eerste reize in de Broeders
(Minnebroeders) kerke gepreekt; bruiden ge-
troutot / en kinderen gedoopt.

Den 21 / op eenen zaterdag / zijnde S. Mat-
thæus dag / wierd de Hoogmis twee dagen
achter malkander gezongen. Dit oproer had
nu 26 dagen geduurt; en daar was een galg
op de Blauwe steen opgericht.

1519 / wierd de heete ommegang gehouden;
aldus genoemd / om dat 'er toen veel menschen
van hitte smoorde; zijnde de hitte zoo groot
dat geene waskaers in den middernacht op den
handelaar konde blijven staan.

1567 den 5 Januarij / op eenen zondag / zijn
de drie koningen avond / wierd het Nacht-
maal in de Broeders kerke gehouden: en men
zeide dat 'er 284 personen tegenwoordig wa-
ren geweest.

Den 22 / op een donderdag / is de Prins
van Oranje te Leiden gekomen / en heeft het
preeken in de Broeders kerke verboden. Doch
hy gaf verlof om een huis te maaken; en daar
in / tot wederzeggens toe / te preeken / kinde-
ren te doopen / en bruiden te trouwen. Dit
wierd aldus te Leiden afgelezen.

Den 27 / op eenen Maandag / begon men
buiten de Wittepoort / daar de Ziekenkerk ge-
staan had / een huis te maaken. Het huis /
zoo het zeggen was / had 2100 gulden gekost:
het was 180 voeten lang / en 80 voeten breed.

Den

Den 2 February is 'er vooz de eerste reize in dat huis gepredikt.

Den 20 April / op eenen zondag / heeft hy noch eens gepredikt / om dat het volk geweldig tierde en raasde. Toen was 'er 10 maal in dat huis gepredikt.

Den 2 Mey / op eenen bydag / zijnde Heilige Kruis avond / begon men het preekhuis weder af te breeken : daar waren 3 dooden in begraven.

Den 11 Mey 1567 is 'er noch een ommegang te Leiden gehouden : de schutters gingen niet geharnast / maar volgden den ommegang van achter aan. Het H. Sakrament wierd ook omgedraagen ; en alle de Minnebroeders / die in de stad gebleven waren / gingen ook met den ommegang om.

Den 14 / dooz dien dat 'er eenige vaandelg krijgsknechten binnen Leiden gekomen waren / is 'er geen processie gehouden. Echter is ze zondaags daar aan volgens ouder gewoonte gehouden.

Den 30 wierd afgelezen dat men binnen 4 dagen alles wat 'er uyt de kerken weg gedragen was / horden / beelden / enz. weder in de kerken zoude hebben te brengen ; dat de gilden en outaaren weder opgerecht / en het volk naar het oude gebruik wederom bedient zoude worden.

Den 15 Junij / op eenen zondag / hebben de Minnebroeders de Hoogmis wederom vooz de eerste reize in hun klooster gezongen : 's maandaags daar aan gingen zy weder met de broodzakken om.

Den 13 Julij / op eenen zondag / heeft men vooz den Koning / op dat hy doch overkoomen zoude / den algemeenen ommegang gehouden.

Den 11 Augusti 1567 op eenen maandag zijn de outaaren van S. Pieters en van de andere kerken geschouwt en gewijdt geweest door Jakob Knyf, Minnebroeder / en Op-bisschop van Utrecht / dewelke naderhand Bisschop van Groningen is geworden. 's Avonts tusschen 9 en 10 uren wierd David Tysz. stoeldzaaper voor aan in Corensteeg by de Looys begraven: terwyle dat de kinderen de Psalmen zongen.

1568 / den 3 Maart / is 'er op de deuren van sommige beeldstormers geklopt / en zijn eenige beeldstormers gehangen genomen.

Den 6 / des zaterdaags / is het goed by sommigen van die gasten opgeschreven.

Den eersten Augusti 1568 / vallende op eenen zondag / is 'er een algemeene ommegang gehouden / en zijn 'er openbaare gebeden ingestelt / voor de behoudenis van den Rooms-Katolijken Godsdienst. Op den zelfden dag heeft broeder Floris, een Minnebroeder / in S. Pieters kerke / daar de gedagtenis van S. Pieters banden gebiert wierd / voor het volk gepredikt.

Den 17 / op eenen maandag / heeft de Hartog van Alba doen aflezen dat men drie ommegangen voor den voorspoed van zijne wapenen zou hebben te houden.

Den 1 Oktober / op S. Bavoos dag / heeft in S. Pieters kerke den optbaart gehouden van des Konings zoon.

Den 4 December / op eenen zaterdag / heeft de gemelde Hartog van Alba laten aflezen / dat men wederom eenen ommegang zoude houden / om dat de Prins geweken was; en dat de Hartog 10000 mannen verslaagen had / en de Prins niet meer dan hondert. De

Den 14 / op eenen dingsdag / heeft men de klokken ober de dood der Koninginne van Spanje geluyt : den 15 wierd haar uytbaart gehouden.

1569 / den 3 Februarj / zijn de Schoolmeesters booz de Heeren geweest : daar hun aan gezeyt is dat de Schoolmeesters die onder S. Pieters Parochie woonden by den Kommandeur / en die onder de Hooglandsche Parochie woonden by den Pastoor en den Provisor hadden te gaan / en daar verlosf moesten verzoeken om school te houden.

Den 29 April / op Dinsdterdag / is 'er in de kerken uyt name van den Paus aflagt afgekundigt / om booz de byede te bidden : en heeft men in de kerken drie dagen achter malkander processie gehouden.

Op S. Bartholomæus dag / is Paulus Corneliszoon , onder het aansteeken en uytblussen van twee waskaarssen / in de tegenwoordigheid van al het volck / van den preekstoel af met den Pauffelijken bloek en blyem geslagen.

Ban uytgesproken.

Den 30 October is 'er een algemeene ommeegang gehouden : om dat de Koning van Brankrijk zijne verbolgers in eenen veldslag overwonnen had.

In 't jaar 1570 / den 30 Julij / is in de drie Parochi-kerken uyt name van den Paus eene vergiffenis van al 't boozgaande afgekundigt / met beding van behoorlyke boete te doen : en daar op heeft men driemaal ommeegang gehouden. Insgelyks is er 's middags booz de genen / die te preek en te Nachemaal geweest hadden / en niet uytgeweeken waren / vergiffenis afgekundigt uyt name van den Koning. Des moesten zy zich binnen 3 maanden aan-
geeven ;

geeven; en daar wierden twee mannen gestelt/ om die vergiffenis te verleenen.

Op den 1 Augusti 1570 / zijnde het feest van S. Pieters banden / is 'er wederom zoo een open brief in S. Pieters kerke afgelezen; en heeft Broeder Floris wederom eene predikaatzie gedaan.

Den 30 Augusti 1570 / vallende insgelijks op eenen zondag / is een Pausselijke en Koninklijke openbrief in de drie Parochi-kerken afgelezen: waar in den genen die van 't geloof afgeweeken waren/ maar dooz een oprecht berouw weder tot het geloof keerden / vergiffenis aangeboden wierd. En daar op zijn 'er drie onnemen gehouden.

Den 8 September is 'er een algemeene onneming gehouden booz de nieuwe Koninginne/ die naar Spanje stond over te scheepen.

En wederom den 17 van September / koomende op eenen zondag / is 'er zoo eene vergiffenis afgekundigt booz alle de genen die de predikaatzien der Nieuwgezinden bygewoont/ en het Abondmaal by hen ontvangen hadden; of die van hen gedoopt of getrouwt waren.

Den 7 van October heeft de Heer Adriaan, Deken van 't Kapittel / en Pastoor van Mariaas kerke / bevel gekreegen om wederom zoo eenen brief af te lezen.

In 't jaar 1571 / den 18 Maart / is 'er een aflat afgekundigt om booz een gelukkigen oorlog tegen den Turk te bidden

Den 6 Augusti / op eenen maandag / is 'er in 't Grauwe-zusterhuis een kpbagie voorgeballen / zodanig dat 'er geen Mis geleezen wierd. Het gekijf was ter gelegendheit van het opsluiten der zusteren opgekomen.

Den

Den 31 September / op eenen zondag / is 'er wederom een aflat in de kerken afgekundigt om voor een gelukkigen oorlog tegen den Turk te bidden ; dewijl hy zoo veele steden veroverde. Acht dagen daar naa wierd 'er ook een ommegang gehouden. 's Avonds / tusschen 9 en 10 uren / maakte de Spanjaards een groot rumoer : zoo dat 'er eenigen na de zee kant liepen ; doch binnen 't uur quam men 32 wederom ; en daar was geen zwaarigheid.

Den 18 November / op eenen zondag / heeft men een algemeenen ommegang gehouden / en 's avonds piktonnen gebraut : men zeide dat de Turk geslagen / en veele gevangene Christenen verlost waren.

In 't jaar 1572 / den 10 Januarij / is 'er afgelezen dat men een processie zoude instellen / om dat de Koningin van een jongen zoon beballen was.

Den 24 Maart / hebben de Broers (Minnebroeders) processie gehouden ; dewelke acht dagen achter malkander gehouden wierd / om voor den Hertog van Alba wegens den 10 penning te bidden.

Den 20 Julij / op eenen zondag / heeft men voor de eerste reize op zijn nieuwgezinds in de L. Vrouwe kerck gesproken.

Den 31 / op eenen donderdag / is de Graaf van Lumey , 's avonds tusschen 4 en 5 uren / in de stad gekomen. Des bypdays en zaterdays daar aan hebben zijne krijgsknechten sommige kloosters lelijk mishandelt ; al het goed weggenomen / en groot geweld en veel moerwilghheit gepleegt.

Den 12 Augusti heeft het Minnebroeders
kloos

klooster wederom groten aanstoot geleden gelijk de eerste reize. In de hoog geleerde Heer Wilhelmus Lindanus * verhaalt / hoe dat eenige / wanneer de Leidenaars in dit jaar het klooster der Minnebroeders gingen onder de boet halen / iemand in de plaats van een baandel het afbeeldzel van den duivel op een lange spiesse vooz uit doeg / waar uyt blijkt hoe dat de drift en schielijke woede hier meer plaats heeft gehad als de pber vooz de zoogenaamde reformatie van den godsdienst / zie hier van bree- der in ons Duitsehe Batavia Sacra III. Deel, pag. 132.

Den 17 Augusti is Munter met zijn volk weg getogen: en daar zijn twee Pastoors in de Dronken kerk getrouwt.

Den 6 September / op eenen zondag / is te Leiden afgeleezen dat 'er weder dienst gedaan zoude worden in de kerken. Die uyt ge- weeken waren moesten binnen 14 dagen weder- koomen; of al hun goed was verbeurt.

Den 29 September op eenen maandag / zijnde S. Michiels dag / hebben van Wyngaerds soldaaten / met het affnijpen van de beelden groot geraas by de Jonnen gemaakt.

Den 4 October is afgeleezen dat de geestel- ijkheit haare renten en pachten binnen 14 da- gen in geschrift / of met eede zoude hebben op te geeven. Men zoude ieder zoo veel toeleg- gen / dat hy 'er op leven konde.

Op den 5 van October 1572 / hebben de zoo genaamde Gereformeerden de eerste preek in S. Pieters kerke gedaan.

Den 19 / op eenen zondag / is 'er een op-

* De fugiendis dolis lib. 1. cap. 15. apud Tilm. Bredenbach Collat. Sacra. l. 7. cap. 38.

schudding in 't ziekenhuis geweest / om het preeken van den krukstjoer.

Den 20 October / 's nachts / is 'er een ge-
raas en geweld geweest in S. Pieters kerkie :
en daar is goetd uptgehaalt : drie Monnikken
zijn er de Zylpoozt uptgeleit.

Den 13 December lag de Pieters kerk vol
soldaaten.

1575 den 8 February / op eenen dingsdag /
is de Univerfiteit te Leiden ingehaalt met de
Schuttery. Zy waren in 't S. Barbaraas Zu-
sterhuis.

Den 4 Augusti / op eenen zondag / is 'er
eene opschudding te Leiden geweest. De Vater
van Roomburg wierd gevangen om dat hy
Mis wilde doen in S. Catharinaas Zusterhuis.
Daar op is 'er noch een Vaandel krijgsknech-
ten ingehaalt.

Van was 'er een tweede kermis / S. Pan- S. Pankras
kras kermis genaamd / koomende op den eer- kermis.
sten zondag na Vrouwen geboorte : wanneer de
verjaaring van de Wijdinge der gemelde ker-
ke gehouden wierd. In 't jaar 1573 / op den
dag als de gemelde verjaaring plagt gebiert te
worden / zijn 'er wagens / met tarwe geladen /
in S. Pankras en in de andere kerken gedreeben.

Op den 25 July 1574 / vallende op eenen
zondag / hebben de Nieuwgezinden hunne kerk-
diensten voor de eerste reis in S. Pankras ker-
ke verricht.

+ Ook heeft de Parochie van de V. Vrou- Pruimtjes
wen kerk haare kermis gehad : dewelke zon- kermis.
daags na Mariaas Hemelvaart plagt gehouden
te worden / om dat de Mariaas kerk op dien tijd
was ingewijdt geweest. Zy wierd de Pruymtjes

† S. van Leeuwen Besch. van Leiden, pag. 496.

kermis genoemd: om dat de pruimen omtrent dezen tijd beginnen upt te koomen / en heeft tot onzen tijd toe geduurt. En 't is niet lang geleden dat 'er op het kerkhof / en op de straaten van die Parochie / poppen en allerhande kinder-waaren in openbaare kraamen te koop stonden.

Minnebroe-
ders kloos-
ter.

Doorders ^a heeft Leiden / 't welk van zoo een groote stad te verwonderen is / geen een Mang-klooster gehad behalven het Konbent van de Cellebroeders. De Minnebroeders alleen hebben in 't jaar 1445 verlof gekreegen om in de Doozstad / tusschen de Zyl- en de Hoogwoertsche-Doozt / aan den nieuwen Rhyjn / hun klooster op te bouwen.

Hier nebens de brief: waar by de stads Oversten van Leiden aan de Minnebroeders / die den Regel der Obserbanten volgden / verlof geeven om op de Waert buiten Leiden een klooster op te timmeren / en 'er naar den Regel / gelijk door de Obserbanten van S. Omer en van Ter Goude gedaan wierd / te leeven. Met dit beding nochtans / indien zy naar den Regel niet en leefden / dat 'er dan andere Monniken van de zelfde Order / die beter naar den Regel leefden / in hunne plaats gestelt zouden worden: en indien 'er zodanige niet by der hand mogten zijn / dat dan het voorschreeven Konbent / met de goederen daar aan behoorende / met het oberleg van den Leidschen Raad / en van den Prior van Warmond / gegeeven zoude worden aan de stads armen.

^a Jacobus de la Torre in zyn Roomsche Verhaal.

*Admissie van de Broederen van St. Franciscus**Ordre in de Waert omtrent Leyden.*

W y Schout , Burgemeesteren , Schepenen ,
ende Raiden der steden Leyden , Doen
condt allen luyden, dat wy by der Raiden con-
sent ende goedtduncken vander Vroedtschap
ende ryckdom van Leyden gegunt ende gecon-
senteert hebben, voor ons ende onze nacomel-
ingen, den Broederen van der heyliger Obser-
vantien van Sinte *Franciscus* Oordre, te wonen
en te wezen by der stede van Leyden in die
Waert, om aldaer ter eeren Godts, *Marie* zy-
nen lieven Moeder, des Heyligen Vaders *St.*
Franciscus, ende alle Goods Heyligen, Godts-
dienste te doen om zaligheyt der zielen, en
den Kersten menschen te brengen tot beterin-
ge hares levens, te houden die seven Getyden,
ende Gode van Hemelryck te dienen mit Mis-
sen, mit Sermoenen ende andere Godtlicke gee-
stelicke ouffeningen, na der Regulen dat die
voorschreve Oordre van de Heylige Observan-
tie toebehoort, gelyck die Broederen t' Sint
Omeers ende ter *Goude* die nu ter tydt houden,
ende want wy den voorschreve Broederen in
hueren guede geestelicke ouffeninge gaerne ge-
holpen ende gevordert sagen, soo hebben wy
die voorschreve Broederen, ende haren naco-
melingen, by consent ende goedtduncken vander
Vroedtschap ende ryckdom van Leyden aenge-
nomen, ende nemen onder stede van Leyden
hoir protectie ende beschermenisse, ende heb-
ben den voorschreve Broederen ende hoiren na-
comelingen geoorloft ende geconsenteert, oir-
loven en consenteeren mits desen brieven, dat
die

die voorschreve Broederen in die *Waert* tot alle tydt als zy willen binnen der stede ende vryheyt van Leyden mogen om Godts wille broodt bidden voor den huysen, ende hun noodtdrust ende voedtsel by der gratie Goodts daer af te nemen, in sulcken schyne ende maniere als die broederen 't Sint Omers ende ter Goude daglix bidden, mit voorwaerden, oft tot eniger tydt gebeurde, dat Godt verhoeden wil, dat die Broederen die nu zyn, of die dair namaels wesen sullen, niet en leefden, noch hun en regeerden als die heylige observantie inhout ende begrypt, en soo die Broederen van St. Omers ende van der Goude de heylige observantie houden, ende dat mit kennelycken prouftlyken ende waerachtige redenen by den Prior van den Convente van St. *Bernaerts* Oordre tot Warmondts bevonden worde dat de voorschreve Broederen na heure heylige observantien niet en leefden, soo sullen die Schout, die vier Burgermeesteren, ende die acht Schepenen van Leyden dan ter tydt wezende, by den Prior van Warmondts, die dan ter tydt is, de breukigen ende misdadigen Broederen mogen uytsetten, ende andere Broederen van den observantien voorschreve weder mogen innemen, sonder eenigh tegenseggen van de voorschreve Broederen of horen nacomelingen, of van yemant anders, ende sonder eenigh consent van eenige Heeren ofte Prelaten, geestelyck of waerlyck, voirdert te versoucken. Ende oft zoe gebeurde, dat Godt verhoeden moet, dat die Broederen boven der heyliger observantien gingen ende overtraeden, ende dat zy daerom by den Gerechte en den Prior van Warmondts voirn. alle uytgeset worden, ende men geen andere Broederen van der

der observantien in de huysen ende Cloostere in de *Waert* en conde gekrygen, nocte hebben en mochte, soo fullen Schout, Burgermeesteren ende Schepenen van Leyden, ende de Prior van Warmondts dan ter tydt wesende, alle die huyfingen ende gueden die de voorschreve Broederen ruymen fullen, geven ende doen comen ten oerbaer ende prouffyte der arme huysfaten binnen Leyden, gelyck die brieve van den verbande, die deselve Broederen der stede van Leyden daer off gegeven hebben, dat wel uytwyft ende begrypt; ende om dat wy alle dese voorschreve punten ende elcken byzonder, voir ons ende voir onse nacomelingen, den voorschreven Broederen ende hoiren nacomelingen vast ende gestaden houden willen: Soo hebben wy *Floris van Boshuysen*, Schout, *Willem van Berendrecht*, *Dirick Reynger*, *Dirick Nieuweveen*, *Willem van Boshuysen* ende *Floris van Syll*, Burgermeesteren, *Andries Costeyn*, *Simon Vrederic van Swieten*, *Dirck Cornelis Gerritsz.* *Floris Claes Willemsz.* *Pr. die Bruyn*, *Jan Barthout Hugensz.* *Jan Wermbouts* ende *Coen van Oosterwyc*, Schepenen in Leyden, desen brief besegelt mitter stede zegel van Leyden hier aengehangen, die wy dagelijcx samentlick gebruycken, en om der meerderen sekerheyd zoo hebben wy *Simon Frederic van Swieten* ende *Pieter de Bruyn* voorschreve desen brieve mede besegelt, mit onsen zegelen hier aengehangen, voir onselven ende voir ons medegesellen voirnoemt. Gegeven op den eersten dach van Maerte in't jaer ons Heere 1445.

Hier nebens ook de brief / waar by de Gardiaan en de Broeders hoornomd zich zelven tot de hoornomelde hoornwaarde verbinden:

W y Broeder *Henric Bervinck*, Gardiaen, ende gemeen Convent van der Minder-broederen Clooster buyten Leyden in de *Waert*, doen condt allen luyden, want die goede luyden vande Gerechte van Leyden om saligheydt heurder zielen ende om de Kersten menschen te brengen tot beteringe heurs levens, ter eere ende ter love Goodts, ende sijner liever Moeder *Marien*, ende des heyligen Vaders *St. Franciscus*, ende alle Goodts Heyligen, voor hem ende hoiren nacomelingen, ons ende onse nacomelingen aengenomen hebben in hoire protexie ende beschermenisse na uytwyfinge der brieven die wy vander goeder stede van Leyden daer off hebben, soo ist dat wy ons weder daerom overgeven en verbonden hebben, overgeven en verbinden mits desen brieven voor ons ende onser nacomelingen, waer dat saeke, dat Godt verbieden moet, dat wy Gardiaen en gemeen Convente voorschreve off onse nacomelingen boven der H. Observantie gingen, dat gy dan Schout, Burgemeesteren ende Schepenen, mit raide ende ondersukinge der waerheyt, als mit den Prior ende Convente der *Bernarditen van Warmond*, moget ende macht hebben zonder eenich last van conscientien ons voorschreve Broederen uyt de stede te setten ende andere goede Broeders daer inne te setten, ende off soo gebuerde dat men geen andere Broederen van de observantie krygen en konde in de huyfinge en Klooster voorschreve, soo mogen dan die Schout, die Burgemeesteren en Schepenen van Leyden, mit den Prior van Warmond dan ter tydt wesende, alle die huyfingen en die goeden die wy ruymen sullen geven en doen comen ten oirbaer
ende

ende profijt der arme huysfaten binnen Leyden : in getuygenisse van defen soo hebben wy Gardiaen ende Convent voorschreve by consent van Broeder *Jan vander Goes* op defen tydt Vicarius des Ministers van Colen ende Commissaris des eerwaerde Vaders, Broeder *Jan van Mauvaert* op dese tyt wesende gemeyn Vicaris over die Broeders der Observantien op dese zyde des Gerechts des Generaels Ministers van gemeene Oorden, onsen zegele hier aangehangen, gegeven op den 15. dach in Maerte int jaer ons Heere 1445.

Nyt dezen brief schijnt te blyken dat Broeder Hendrik Bervinck de eerste Gardiaan van dit klooster is geweest.

Dit klooster is ook volgens * Orlers met dit beding getimmert dat / indien de Monnikken / 't zy nyt eigen wille 't zy dooz den oorlog gedwongen / het zelbe verlieten / en dus hunne kerkdiensten lieten stil staan / de goederen die aan 't zelbe gegeven wierden ten dienste van de armen besteedt zouden worden. Het was een prachtig en weitsch gebout / en had groote inkomsten. Het zelbe is niet afgebroken in 't jaar 1445 / gelijk Orlers, die Goudhovens schryben daar in volgt / en Simon van Leeuwen, in zijne *Batavia illustrata*, getuigen. Ten tegendeel / is het niet eer opgetimmert als in 't gemelde jaar 1445 : en is eerst omtrent de Spaansche heroerten afgebroken : want aldus schryft van dit klooster de bekende Histori- schryver Franciscus Gonzaga : Het Leidsche Konvent, staande even buiten de stad Leiden, is in 't jaar 1445 voor de eerste reize bewoont door de Broe-

* Beschryving van Leiden pag. 123.

ders *Observanten*. Te voren was die plaats be-
woont geweest door de Broeders, die den der-
den Regel van onzen allerheiligsten Vader *Fran-*
ciscus onderhouden. De *Observanten* hebben
daar gewoont tot den eersten Augusti 1571: †
op welken dag zy, benevens de andere Kloos-
terlingen, door het geweld der goddelooze
mensen verdreeven, en hunne huizingen af-
gebroken zijn. (1)

In 't jaar 1487 is Antonius Raasveld,
Gardiaan van dit klooster / en de Kommissaris
van den Dikaris dezer provincie geweest: en
in de jaar-boeken van Waddingus vinde ik aan-
getekend dat de Minnebroeders in 't jaar 1527
hier een Kapittel van hunne provincie gehou-
den hebben. In de laatste uitlegginge van de
stad Leiden heeft men noch eenig verballen
muurwerk van dit klooster gebonden: nader-
hand is alles ten deele onder de stads-vesten /
en de ringel / die om de vesten loopt / begraa-
ven; ten deelen in hoven en moes-tuinen ver-
andert.

In 't jaar 1568 / 1570 / enz. had zeker Min-
nebroeder te Leiden / met naame Boer Floris,
den naam van een deftig Predikant.

Konvent
der Celle-
broederen.

De Alexiaanen, anders Cellebroeders ge-
naamd / dewelke tot het oppassen van de zie-
ken en het begraaven van de dooden gebruikt
worden / hebben een konvent gehad op zekere
grast; dewelke daar om den naam gekreegen
en behouden heeft van de Boertjes grast.

† *Gonzaga* tast hier mis: want wy hebben hier voor ge-
zien hoe dat in 't jaar 1572, den 12. Augusti, een twee-
de plundering of beeldstormerye in dit klooster is voorgeval-
len: en vervolgens moet althans een jaar langer gestaan
hebben als hy schryft.

De Alexiaanen vierden haare kermis op Palmen-zondag : wanneer zy / om Jesus op een ezel rijdende te verbeelden / de straaten met een jongen ezel omtwandelden. Doch zedert het jaar 1567 is dit kerk-gebruik / om het opkoomen der geloofsberoerten / achter gelaa-
ten Van dit konvent is nu het Nederduitsch Kollegie gemaakt.

De Duitſche Ridders hadden hun huis staan, ^{t Huis der} aan de zuidzijde van S. Pieters kerk. Van dee ^{Duitſche} ze huizinge is noch een gedeelte onder den ^{Ridderen,} naam van de Kommandery in wezen gebleven: van het ander gedeelte is de straat gemaakt / dewelke op de zuider kerkdeur uythkoomt : van welke veranderinge wy boven al gesproken hebben.

Daar tegen heeft Leiden verscheide Nonne-kloosters gehad : van dewelke wy 'er al drie ter ^{Nonne-} loops aangeroot hebben. ^{kloosters.}

Naamentlijk S. Michiels klooster / een groot ^{S. Michiels} en rijk konvent van Nonnen / dewelke den ^{klooster.} derden Regel van S. Franciscus beleefden. Het stond tusschen de Vrouwenkamp en Marendorp : en is ten deele in burgershuizen / ten deele in een leertouwerp verandert.

1544 was Willem Radbout Pater alhier / en Pastoor van Hilversom.

Het klooster van S. Ursula, of vande 11000 ^{S. Ursulaas} Maagden / heeft gestaan tusschen de Rhyngs ^{klooster.} burger poozt en de Vrouwenkamp / bezijden S. Lysbets gasthuis. Dit klooster / 't welk tamelijk groot en rijk genoeg was / en boozt 't oudste klooster van de stad gehouden word / is door Augustijner-nonnen bewoont geweest. In 't jaar 1560 heeft hier als Nonne - Pater gestaan Pieter van Zyl. Ettelijke jaaren na de

geloofs-beroerten is het ten deele aan S. Lysbets gasthuis gehecht. Het ander gedeelte / 't welk buiten de stad plagt te staan / is tot een melaatshuis gemaakt. In het gedeelte / dat aan S. Lysbets gasthuis gehecht is / is noch de kapel met een torentje blijven staan.

S. Agnes
klooster.

S. Agnes klooster heeft dicht aan de Vrouwen kerk gestaan / en was een rijk konvent / door Augustijner-Ponnen bewoond. Het is ook geheel in burgers-huizen verandert.

De Heer Bartholomæus, Priester / heeft volgens het doodboek der Warmondsche kerke drie Nonnekloosters te Leiden gesticht.

S. Cæciliaas
klooster.

S. Ceciliaas konvent / achter de Vrouwen kerk niet verre van S. Michiels klooster gelegen / was een arm klooster van Augustijner-Ponnen. Van dit klooster is het Pesthuis en het Dolhuis gemaakt : 't geen 'er noch over was / is ook in huizingen verandert.

Schagen.

Schagen / een Nonne-klooster van S. Franciscus Order / en redelijk rijk / heeft gestaan achter Marendorp : is eerst in een wekelijksche beesten-markt verandert ; naderhand geheel met huizen en wooningen betimmerd.

De Grauwe
Zusters.

De Grauwe Zusters / anders de Zusterkens van Nazaret / hebben gewoont op de hooglandsche achtergraft. Het was een arm klooster / en wierd bewoont van een deel Zusterkens die den derden Regel van S. Franciscus beleefden. Het optimmeren van dit klooster is begonnen op S. Willebrordus dag in 't jaar 1474 : maar wie de stichter geweest is / is mij onbekend. In 't jaar 1496 / op den 27 van Oktober / hebben de Zusters met het Kapittel van S. Pankras kerke / daar is onder stonden / onder zekere booswaarden een verdrag aangegaan:

om

om booz haar zelven / en booz niemand anders / een kerk te mogen timmeren / daar ze haaren godsdienst zouden mogen oeffenen. De Maestraat van Leiden verleende haar ten dien einde brieven van boozschrijvinge aan de naburige steden en dorpen ; om door dat middel de noodige penningen tot het optimmeren van de kerk in te zamelen. Tegenvoortig word het ten deele booz een Baap-hal gebruikt ; ten deele is het met kleine huiskens booz arme liuden betimmerd : welke huiskens / om dat ze zoo dicht op malkander staan / en de menschen daar als mieren onder malkander krielen / het Mieren-nest genoemd worden. Ook word dezelve plaats / volgens Simon van * Leeuwens schrijven / als noch het klooster Nazaret genoemd.

Mariaas konbent van Abkoude heeft in de Paradijs steeg aan de stadsbesten gestaan : was een rijk klooster / en wierd door Nonnen bewoont / die den derden Regel van S. Franciscus beleefden. Het is gansch en geheel in burgerhuizen verandert.

De Zustersen
van Abkou-
de.

Johan Gerritszoon , een Jerusalemsch Ridder / is in 't jaar 1540 de Regent van dit Zusterhuis geweest.

In 't jaar 1492 was Willem Dirkszoon de Diechtbader van 't zelbe Zusterhuis.

1552 heeft Jakob Leeu een jaarlijksche inkomste van 9 goudse postulaat guldens aan dit klooster geschonken.

Meest alle de bovenstaande kloosters waren onder de Parochien van S. Pankras of van S. Mariaas kerke gelegen. Maar de boornaamste Nonne-kloosters (want Mans kloosters heeft Leiden niet gehad) hebben in de derde vergroo-

* Beschrijving van Leiden p. 61.

tinge der stad / en onder S. Pieters Parochie /
gestaan.

S. Katrynen
klooster.

Dooz eerst heeft S. Katharinaas klooster van
S. Augustinus Ouder / 't welk arm en onbes-
middelt was / op S. Pieters achtergracht om-
trent de Doelen gestaan ; maar is / zedert de
Reformaatzie / tot verscheide huizen en woo-
ningen vertimmerd. In 't jaar 1456 is Heer
Jan Lodewijkszoon Water van dit Nonne-
klooster geweest.

De Zusteren
van Romen.

Maar de Nonnen van S. Augustinus order
hadden een prachtiger en rijker klooster op 't
Rapenburg staan ; 't welk by de Doelzugge
gebouwt was / enden naam van Romen boer-
de. Deze Maagden of zusteren waren in den
beginne alleenlijk vereenigt dooz den band van
liefde / en van zusterlijke minne : maar Ru-
dolphus, Bisschop van Utrecht / heeft haar in
't jaar 1448 den regel van S. Augustinus vooz-
geschreeven ; en haare huizing in een klooster
verandert : Dit klooster heeft hy de zorge van
den Prior der Cisterci-monniken te War-
mond aanbevoelen / en met verscheide vooz-
rechten begunstigt ; welke voozrechten alte-
maal in den openbrieven van den vooznoemden
Rudolphus uptgedrukt staan. Deezen open-
brieven / dewelke onder my berust / heb ik in 't
tweede deel van 't Latijnsche Batavia Sacra *
opgegeeven ; en wy zullen d'er hier een kort
upttrekzel van laten volgen :

* P. 365.

De brieven van den Bisschop Rudolphus koomt
voornamentlijk hier op upt : Dat de gemelde
zusters zeer stichtelyk en godbzuchtiglyk by
malkander leebende / en reeds onder de byzon-
dere bescherminge van den Bisschop staande /
beducht waren dat zoo een godbzuchtige 't za-
men

menleeving / zonder een zekeren regel / niet lang stand zoude houden. Dat zy dierhalven / ziende op het voorbeeld van zoo veel geestelijke Maagden / die den regel van S. Augustinus aangenomen hadden / na voorgaande raadpleeging met godvruchtige en in de kerchten bedreebene Religieuzen / ongedwongen en door geene breef aangezet / te raade geworden waren den regel van S. Augustinus ook aan te nemen: en dat ze hem ten dien einde verzoekten / hy wilde haar den regel van S. Augustinus ter onderhoudinge voorschrijven; en haar haar leven lang opsluiten. Weshalve hy / bedenkennde dat het haar bystond eenen regel / die door de kerk goedgekeurt was / aantenemen; den Prior te Warmont / van de Cisterci-oyder / magt en oyder geeft om de gemelde Maagden / zoo veel als 'er den regel van S. Augustinus aanneemen wilden / behoorlyk en naar den eisch van den regel in te kleden; welke kleding bestond in een grauwten hovenrok / een zwarte mantel / beide van eene bequaame groffigheit / en in een zwarte weile of hoofdkleedje. De Beproevelingen / zoo lang als haare proefjaaren duurden / moesten even eens gekleedt gaan; behalven dat ze / tot een teken van onderscheid / geen hoofdkleedje mochten op hebben. Hy stond haar byder toe dat alle de Maagden / op de voorschreve wijze t'zamen leevende / na dat 'er eenige dus ingekleedt en opgesloten zouden wezen / en haare kloostergeloften gedaan zouden hebben / zich insgelijks door de drie geloften / in handen van den Overste / tot den zelven regel zouden mogen verbinden. De gemelde geloften moesten op een briefje geschreeven staan; welk briefje

3p dan met eigen hande / of ten minste met een krupsje / moesten ondertekenen. Geene dochter mogt beneden haar twaalfde jaar aangenomen worden / om haar proefjaaren te beginnen / of by de Nonnen in te woonen : ten waar zulks met het gemeen oberleg van de opzigters geschiede : en dan mogt haar de kloosterlijke kleeding noch niet gegeven worden / vooz dat ze ten minste den tijd van een half jaar / stichtelyk en zonder opspraak / met de zusters had omgegaan. Dan mogt 'er geene maagd / tot het doen van haare geloften / aangenomen worden vooz haar achtiende jaar / en na dat ze ten minste een proefjaar had uytgehardt. Om opgesloten en met de wiel gedeckt te worden / moest eene Maagd zoo veel aan renten of inkomsten hebben / of zoo veel naar 't oordeel van de Opzigters met de handen kunnen winnen / dat ze behoorlyk konde leven.

Zoodanig nochtans dat de laatsten / te wooten die de kost met de handen konden en moesten winnen / niet opgesloten noch met de wiel gedeckt mogten worden. Die moesten slegts onder de gehoorzaamheit staan / en de gelofte van eenwige kysheit doen : Ebenwel mogten 3p / zonder verlof van den Biechtvader en de Mater , niet uyt loopen daar 't haar beliefsde.

Maar die haare geloften gedaen hebbende opgesloten wierden / mogten noit uytgaan zonder de algemeene toestemminge van alle de Opzigters of zoo genaamde + Kloosterbezoekers : en mogten ook van niemand bezocht worden / als in de geballen dooz de Rechten der kerke toegelaten.

† Visitatores.

Als de Mater, of Huis-overste / overleden of afgezet was / of afstand gedaan mogt hebben ; moesten de Maagden / in dien 'er geen belet van hooge feestdagen was / drie vastendagen houden. Op den vierden dag / na dat 'er een Mis van den H. Geest gezongen was / moest de verkiezing van eene nieuwe Mater, ten overstaan van de Opzigters en den Biechtvader / geschieden.

Eerst moest de Biechtvader zijne stem geeven ; en dan de andere opgeslote en gewielde Maagden op haare order volgen : want de andere / die niet opgesloten waren / wierden tot verhoeding van partyfchappen van de verkiezinge uytgesloten. Die dan alle de stemmen had / of dooz het grootste en gezondste gedeelte gekozen was / wierd dooz de Opzigters in haar ampt bevestigd ; en moesten alle de andere Maagden / met alle ootmoedigheid en gebogen knien / de kloosterlijke gehoorzaamheit naar den regel van S. Augustinus aan haar bevoloben. De Mater moest insgelijks op een briefje / met eigen hande of ten minste met een krupsje getekend / gehoorzaamheit beloben aan den Bisschop / aan de Opzigters / en aan den Biechtvader.

Eindelijk / op dat de religieuze tucht daar zoude gehandhaaft worden / dat 'er de deugden zouden bloeyen / en de ondeugd geweert worden ; heeft hy (Bisschop Rudolphus) aan de Opzienders volle magt gegeven om de misdaaden en ongebondendheden zoo wel in het hoofd als in de ledematen te straffen ; zoo wel het geestelijke als het tijdelijke te herboymen of te verbeteren ; en de Mater of Huisboogdesse / met het gemeene overleg van de Kapittelmaag-

maagden / te weteu van de oudste geproffesside en opgeslote zusters / af te zetten / aan te stellen / en te bevestigen ; bequaame boetplegingen booz de misdaden op te leggen / en in allerhande statuiten en ordonantzien / mitsgaders in de lichamelijke strengheden en oeffeningen van het kloosterlijk leven / te dispensseeren. Aan de Opzigters / en den Biechtvader / word magt gegeven om zoo wel de nieuwe als de oude tuchtregels te doen onderhouden / enz. En / op dat 'er eene betamelijke gelijkboornigheid zo / worden haar eenige regels omtrent haaren dagelykschen handel en wandel voorge-schreeven: namentlijk

1. Dat haar onderkleed gemaakt moest zijn van tamelyk grof linden : en dat ze altijd in dat onderkleed / met de zwarte weile onder het hoofd / moesten te bed gaan / en slaapen op matrassen of bedden van beeren / eenvoudig en op zijn religieus opgemaakt : dat ze echter niet uptgekleedt mogten te bedde gaan / ten zo in geballe van ziekte enz.

2. Dat ze altijd / behalven op de boornaamste feestdagen / en wel te pas zijnde / moesten opstaan tegen vier uren 's ochtends.

3. Dat ze opgestaan zijnde / en haare ochtend gebeden en Metten in de kerk gedaan hebbende / aan het werk moesten gaan ; en de bordere getyden / met de getyden van 't H. Krups / in haare werkplaatzen moesten aflezen. En / 't geen te bemerken is / haar wierd als een byzondere gunst van den Bisschop toegestaan dat zo / om haare eenvoudigheid te bewaaren / de boorgemelde getyden / met het Vader ons en Wees gegroet achter ieder uur-gebed /

gebed / mogten leezen in haare moederlijke taal. Dan volgt 'er vorders hoe dat ze 's a bonds de kompleteen en abondgebeden gelezen hebbende / te rust moesten gaan enz.

4. Op hooge dagen moesten zy de getyden van O. L. Vrouwe / en de vorders boken gemelde getyden / in de Nederduitsche tale met makander in de kerk leezen. Ja / op dat ze by hare eenboudigheit zouden blyben / en om dat de Bisschop begeerde dat ze van haar arbeid zouden leeben / verbiedt hy haar eenige getyden in de Latynsche tale te leezen / of de goddelijke diensten in t Latijn te zingen.

5. Dan volgt 'er op wat dagen dat de zusters moesten vasten / zonder zuivel / of met zuivel / enz.

6 Dat ze om den 14 dag / of ten minste weinich vroeger of laater en naar dat 'er Heilighendagen voorbielen / moesten biechten: en de genen die naar 't oordeel des Biechtvaders de noodige gesteltenis hadden / ook ter Kommunikatie moesten gaan. Vorders dat ze op haare kommunikationen / buiten grooten nood / of merkelijke nut / alle samenspraaken met buiten menschen moesten vermijden.

7. Dat tot uytroeping van alle misbruiken en onordentlijkheden / en tot voortplanting en vermeerdering van alle deugden / de Maer alle weeken / of ten minsten alle 14 dagen eens / kapittel moest houden: en dat de Biechtvader insgelijks / ten minste alle maanden / kapittel moest houden: en dat ze daar beidegaar bequaame boeten aan de schuldigen moesten opleggen.

8. Indien eene Maagd in het kapittel / of waar het ook wezen mogt / wederspanning of onge-

ongehoorzaam waar; die moest buiten het gezelschap der zusters gesloten worden ter tijd toe dat ze schuld bekende / en beterschap beloofde. Bleef zy des niet tegenstaande hardnekkig; Dan moest zy met den ban aangestast / en des noodig zijnde dooz de wereldsche magt bedwongen worden. Die tegen de Opzigters of den Biechtvader opstond / had het zelfde onthaal te verwachten.

9. Doch dit alles verstond de Bisschop aldus / dat de Maagden die hier tegen mochten doen / of de ordonantzien mochten verbreeken of overtreden / zich zelven daar dooz niet zouden bezondigen; maar volstaan zouden met de daar toe staande straffe te ondergaan. . . .

Voorders stelt hy haare woonplaats tot een religieuze wooning aan; en haare kapel recht hy tot een bidplaats op. Haare goederen / die haar ongelegen waren / mochten zy met het oberleg van de opzigters verkoopen: de kerkelijke diensten / ten tijde van het interdik / met geslote deuren en stillletjes leezen: de lijken van haare zusters / kostgangsters / enz. begraaften.

Van de magt / aan den Biechtvader gegeven / om de zusters van allerhande zonden te ontbinden / de geloften in andere godbzuchtige werken te veranderen / een testament over zijne goederen te maaken / enz. van dat alles / zeg ik / en meer andere zaken / die eben gemeen zijn / en schier over al voozkoomen / zullen wy niet spreken.

Nicolaus de Cusa, Kardinaal en Pausselijke Legaat dooz Hoog- en Neder- Duitsland / heeft de gemelde voozrechten bebestigt in 't jaar 1441.

Haar

Haar kerkje of kapel was op den naam van den H. Hieronymus ingewijdt : en daarom wierd haar konvent zelf Hieronymus huis genoemd. Wy hebben onder ons eenen ongedrukten brief van den boozmoenden Nicolaus de Cusa : waar in hy allen den genen / dewelke de gemelde kapel op het feest van haare intwijdinge of van haaren patroon bezoeken / de goddelijke diensten aldaar bywoonen / en ter opbouwinge / vergzootinge / of verbeteringe van dezelve kappelle hunne milde hand openen / hondert dagen afluats verleent.

In 't jaar 1460 heeft David van Borgonje de boozrechten / die dooz zijnen boorzaat Rudolphus aan 't gemelde klooster verleent waren / op nieuw bevestigd ; en den openbrief van gemelden Rudolphus van woord tot woord in zijnen brief ingelast.

In 't jaar 1456 is de Heer Hugo Hugoos ^{Regenten.} zoon, Priester / de Pater van dit Nonneklooster geweest. In 't zelfde jaar was Clara, Willems dochter, de Moeder of bestierster van 't zelfde klooster.

In 't jaar 1456 is het Nonneklooster te Noortwijjk / 't welk ook den Regel van S. Augustinus volgde / uyt dit Leidsche klooster voortgekomen. Den brief der stichtinge zullen wy onder Noortwijjk opgeeven.

Alida d'Oude, Achts en Geertruids zuster / heeft om de inkomsten van dit klooster te vermeerderen aan 't zelfde nagelaaten de somme van 57 Rhijnsche guldens : waar over de volgende brief dooz twee Schepenen der stad Leiden is opgesteld :

Wy *Jan vander Laen* ende *Adriaen vander Mey*
 Martynsz. Schepenen in Leyden, oirkun-
 den dat wy daer an ende over waren in den Su-
 sterhuyse van *Roma*, staende op *Rapenburch* an
 die oude veste, dair dat voir ons quam *Clair*,
 Willems dr. Rectrice der beslotenre Nonnen
 ende Susteren van sinte *Jeronymus* huys voirsz.
 mit hoirs ghekorens voechts hant, in den name
 van den ghemene Susteren ende Convente voirsz.
 dat zy mit *Aechte*, Oude Jans dr. ende *Gheer-
 truyt*, Jacobs dr. mede Susteren in den Con-
 te ontfangen heeft van Heere *Claes van Zyl*, Pa-
 stoir van sinte Pancraes Kerc tot Leyden, *Ghe-
 ryt Nuweveen* ende *Gheertruyt*, *Ghysberts*, Pieterfz.
 wedewe, als Testamentoirs van *Alyt*, Oude
 Jans dr. *Aechten* ende *Gheertruyden* voirsz. suster,
 die summe van 87. Rynsche gulden ende seftien
 placken, tftic voir viertich groot gherekent,
 die die Testatoirs voirsz. van sulke vyftich
 nobelen die zy alze Testamentoirs van *Alyt* voirn.
 van *Jan Jansz.* ontsaen hebben nae wtwifinge
Alyden voirsz. hoir Testament t'over hebben bo-
 ven sulc testament als die voern. Testamentoirs
 van *Alyden* voirsz. testament betaelt hebben,
 welke 87. Rynsche gulden ende 16. placken die
 voirsz. Rectrice mit *Aecht* ende *Ghertruyt* voirn.
 ontfangen hebben van den Testamentoirs in be-
 waringe ende in sulker manieren ende voirwar-
 den als hyr na volghen; dats te weten, waert
 sake dat hyr namaels yement quame die beter
 recht totten voirsz. ghelden hadden dan *Aecht*
 ende *Ghertruyt* voirn. der voirsz. *Alyden* susteren
 hebben, of datter yement quame die enighe
 ghebreke van wittachtighe schulden op *Alyde*
 voirsz. of op *Gheertruyt* Oude Jans hoir moeder
 te seggen hadden, ende mit rechte winres wor-
 den,

den, so ghelovede *Claer*, Willems dr. Reëtrice voirsz. in den naem van den ghemeen Convente voirn. ende van des voirsz. Convents wegghen, ende *Claes Jan Claesz.* mit ghesamender hant, ende elckx voir al den ghenen die wynre der voirsz. ghelden worden, de voirsz. ghelden tot alre tyt wt te reyken, op te leggen ende te borde te brengen tot der gheenre behoef die daer in gherecht zel wesen, ende sullen die voirsz. Testamentoirs als Heren *Claes van Zyl*, *Gheryt Nuweveens* ende *Ghertruyt, Ghysberts Pietersz.* wedewe voirn. daer of vry quyt ende schadeloes houden, ende sullen dat versien ende verhalen an alle die gueden die 't Convente voirsz. ende *Claes Jansz.* voern. nu ter tyt hebben, of hyr namaels verkrighen moghen, roerende ende onroerende, waer die ghelegen zyn bynnen der stede van Leyden of daer buten; ende *Clair*, Willems dr. Reëtrice voirsz. lovede van des voirsz. Convents wegghen, *Claes Jansz.* voirn. hyr of schadeloes te houden. In oirkunden desen brieve bezeghelt mit onsen zeghelen, int jaer ons Heeren 1470. op te 29. dach in Decembri.

Dolgens den ongedrukten stichtingsbrieff heeft de Heer en Meester Dideryk Uterweer, Proost te Leiden / het gemelde konvent geschouwt / of bezigtigt. Want in dien brieff staat het volgende aangetekend:

In 't jaar des Heere 1487, op S. *Augustinus* dag, is de eerw. Heer en Meester *Dirk Uterweer*, Proost te Leiden, Vikaris van den eerw. Vader en Heer *David van Borgonje* Bisschop van Utrecht, in ons klooster gekomen. Met hem zijn ook gekomen, en waren neffens hem in 't konvent gezeeten, Meester *Aalbert* de Provisor,

Meeſter *Pieter*, Deken van Rhijnland; Meeſter *Gerrit Simonszoon*, Kanonnik; en *Dirk Oyen*, Sekretaris. Zoo heeft hy dan in de tegenwoordigheid van de Heeren Regenten, te weeten Heer *Rudolphus* en Heer *Aarnout* Regulier Kanonnik, mitſgaders van't gansche konvent, uyt name van mijn Heer den Biſſchop van Utrecht de volgende punten opentlijk opgelezen; en bevelen dat men dezelve ſtrengelyk zoude hebben te onderhouden. Naderhand, te weeten op *S. Willibrordus* dag, heeft de Heer *Dirk Oyen* ons dezelve punten in geſchrift ter hand geſtelt; zeggende daar toe gemagtigd te zyn door mijn Heeren den *Proviſor* en den Deken van Rhijnland.

Hier volgen dan de punten, dewelke opgeſtelt zyn door zijne Hoogwaarde Heer *David van Borgonje*, Biſſchop van Utrecht; dewelke hy begeert en beveelt dat door de Religieuzen van het klooster *Romen*, op Rapenburg in de ſtad Leiden gelegen, onderhouden zullen worden.

1. In het gemelde klooster der Religieuzen, *Romen* genaamd, zullen by diſpenſaatzie 80 perſoonen zyn, en niet meer; ter tyd toe dat zijne Hoogwaarde, de Biſſchop van Utrecht, zulks ingetrokken zal hebben.

2. Eens in 't jaar zal 'er een vreemde Biechtvader toegelaaten worden, dewelke van haar order niet en zy, noch ook van de order der kloosterbezoekers. Deze Biechtvader zal door den Ordinaris gekozen worden uyt 5 of 6 Priesters, dewelke zy den Ordinaris alle jaaren zullen opgeeven; by wien alle de Religieuzen, ende andere perſoonen in 't klooster woonende, zonder onderscheid, te biecht zullen gaan.

3. Haar Pater, of Biechtvader, zal niet verſchynen in 't Kapittel der ſchuldbekenteniſſe; ten zy dat hy daar toe verzocht of uyt noodzakelykheit daar by ontboden mogt worden.

4. De Pater, of Biechtvader, zal zich niet bemoeijen met haare tydelijke goederen; ten zy dat hy door haar ontboden wierd.

5. Nochte de Pater of Biechtvader, nocte eenig mans-perfoon, zal mogen ingaan of toegelaaten worden in het slot der gemelde Religieuzen; als in zulke gevallen die door het geestelijk recht toegelaaten worden. En dan niet anders als op deze voorwaarde, dat hy in-en-uyt-geleid worde door de Priorin, en eene Kapittelnonne; of door twee Kapittelnonnen, die door de Priorin gemagtigt zullen worden.

6. Eens in 't jaar zal 'er voor de Kapittelnonnen deszelven kloosters rekenschap gedaan worden van den ontvangst en uytgifte haarer goederen: en zal het afschrift van die rekening onder de voornoemde Kapittelnonnen beruften. By deze rekening zal de Pater of Biechtvader tegenwoordig wezen.

7. De kloosterbezoeken zullen niet meer als eens 's jaars toegestaan worden: zoo te weeten dat, indien de andere kloosterbezoeken schadelijk bevonden worden, zulks door den Pater of Biechtvader des kloosters aangedient zal worden aan den Bisschop van Utrecht, of aan deszelfs Vikaris: en die zal dan daar omtrent ordoneeren 't gene hy dienstig zal oordeelen.

8. De kloostergeloften der Religieuzen, en haare inkleedingen, zullen ten tyde van het kloosterbezoek, en op geen anderen tyd, gedaan worden.

9. De Pater of Biechtvader zal een mansperfoon in zinnen dienst hebben; maar geene Nonne, of Nonnen; en geene Leekzuster of Leekzusteren.

10. Het zegel van 't konvent zal opgesloten worden in eene kist, die met drie sleutelen gesloten word. De eerste sleutel zal onder de Prionne, de tweede onder een Kapittelnonne, de derde onder den Pater of Biechtvader beruften.

11. In de spreekkamer van 't zelve konvent zullen altyd twee Religieuzen, oft twee Leekzusteren, gelijk verschynen.

12. De deur van 't konvent of afgesloten gedeelte des kloosters, staande bezyden de woonplaats van den Pater of Biechtvader, zal geen slot hebben, 't welk de Pater of Biechtvader met een sleutel zoude kon-

nen openen, om alzoo binnen in 't konvent te gaan; maar bezyden het gemelde konvent zal een slot zyn; daar de Priorin alleen, en geene Nonne, de sleutel van zal hebben; en niemand zal door die deur binnen of buiten het konvent konnen gaan als in de voornoemde gevallen.

13. De Leekzusters van dit konvent zullen haare plaatzen en woonsteden hebben dicht by de Religieuzen of Nonnen.

Broeder Franciscus Blonda, algemeen Dikaaris over de Minnebroeders aan deze zijde van de Alpes, heeft deze Nonnen den 28 Juny 1471 in de gemeenschap der gebeden en voorbiddingen aangenomen. De brief dezer aanneeminge staat in 't gemelde handschrift te lezen.

Naaderhand is dit klooster ook vereenigt met 't Sionsche Kapittel buiten Delft / en heeft ook deel gekreegen aan des zelfs voorrechten / dewelke in 't zelfde handschrift ook opgetelt worden. Dit konvent / 't welk een ruime plaats op Kapenburg by de Doelbrugge besloeg / en op de achter-graft tegen de Doelen uptquam / is zedert het omkeeren der landregeeringe eenens gebaaren als de andere konventen. De erfgenaamen van Heer Klaas Knotter hebben het gekocht / en tot byzondere woonplaatzen vertimmerd: een gedeelte nochtans is in wezen gebleven / en tot een Kollegie opgemaakt.

Van hebben hier noch twee andere zeer destijge Maagden-kloosters gestaan. Voor eerst het Konvent der Witte Nonnen / van S. Dominicus Ouder / den H. Martelaar Vincentius toegeëigend; 't welk op dezelfde zijde van 't Kapenburg / recht ober de Nonnebrugge / gestaan heeft. Dit konvent / 't welk groot en redelijk gegoed was / is na het ontzet van Leiden / te weten den 6

Witte
Nonnen
klooster.

Februarij 1575 / onder andere gebouwen upt-
gekipt om vooz de Akademie te verstreken:
waar toe S. Barbaraas konvent eerst geschikt
en ingeruimt was geweest. Van den hof der
Witte Ponnen is de Kruid-hof gemaakt.
Allerhande mannen van den eersten rang heb-
ben hier 't schole gegaan / en de Leidsche Aka-
demie een grooten luister bygezet.

In 't jaar 1616 is deze Akademie afgebrandt;
doch naderhand veel prachtiger herboutot.

Het volgende hebben wy upt het meergemel-
de Desolata Batavia getrokken:

Sommige beweeren dat Margareta van Kleef,
die het Preekheeren konvent in 's Gravenha-
ge gesticht heeft / ook de stichtster zy van dit
konvent / en 't zelve opgerecht zoude hebben
in 't jaar 1400. Andere verschuiven de stichting
van dit konvent tot op het jaar 1440 / of daar
omtrent: om dat Bisschop Rudolphus in den
brieef aan Gerlacus, die zoo aanstonds opgege-
ben zal worden / dit konvent onder den naam
van het nieuwig gestichte konvent vermeldt. En
in 't jaar 1447 is 'er aan Machteld Jans doch-
ter, Prionnie van dit konvent / en aan de
Zusters van S. Dominicus Order / zeker huis
te Leiden verkocht.

In 't jaar 1450 is zekere kapel / Jerusalem
genaamd / aan deze Zusters gegeven. Hier
nevens de Wyding van de kapel / door den
Wp-bisschop Gerlacus gedaan.

Rudolphus, by de genade van Godt en van
den Apostolischen Stoel Bisschop van U-
trecht, wenscht aan den eerw. Vader in Chri-
stus, Heer Gerlacus, door de zelve genade Bis-
schop van Hierapolis, onzen algemeenen Vika-
ris

Oorlof van
Rudolphus,
Bisschop
van Utrecht
om het
outaar te
Wijden,

ris in de Bisschoppelijke zaken , de zaligheid , en eene oprechte liefde in den Heere. Wy geeven (u) door den inhoud dezes magt en verlof om een outaar , staande in de kapelle van de Dominikaaner Zusteren te Leiden , met een gedeelte van het kerkhof , 't welk onder ons Bisdom onlangs gesticht en noch niet ingewijd is, na het verrichten van de behoorlijke en gewoonlijke plegtigheden , zoo als dat betaamt , onder de aanroeping der Patroonen van 't zelfde outaar , met de toestemminge der genen die daar belang in hebben , behoudens het recht van de Moederkerke , en van ieder in 't byzonder wie het zy , te kunnen en te mogen inwijden. . . . . Zullende dezen onzen brief , dewelke gegeven is den 28 Juny 1450, ter getuigenisse der zaake dienen.

De brief der
Wijdinge.

Wy *Gerlacus* , by de genade van Godt en van den Apostolischen Stoel Bisschop van Hieropolis , en in Bisschoppelijke zaken algemeen Vikaris van den Eerw. Vader in *Christus* , mijn Heer *Rudolphus* , by de zelve genade Bisschop van Utrecht , maaken bekend: dat wy in 't jaar mcccc vyftig , den 28 dag der maand Juny , in de kapelle der Dominikaner Zusteren , anders te *Jerusalem* genaamd , met de medewerkinge van den zevenvoudigen (Geest) een outaar ter eere van de H. *Maria Magdalena* , en van de H. Weduwe *Elizabet* , ingewijdt hebben. Het Wyfeest van dit outaar hebben wy geordoneert dat jaarlijks ten eeuwigen tijde geviert zal worden op Zondag na het feest van O. L. Vrouws Bezoekinge. En dewijl wy de herten der Geloovigen tot de werken van liefde begeeren aan te moedigen ; zoo is het dat wy aan alle de genen,
de-

dewelke met een waarachtig leetwezen en een oprecht berouw gebiecht hebbende . . . . by het gemelde outaar de goddelijke diensten gelezen of gehoord zullen hebben; of op de volgende dagen, te weeten van 's Heeren Geboorte, van de Besnijdenisse . . . van de H. Drievuldigheid, van het Lichaam onzes Heere *Christus*, van Kruys-vindinge en Verheffinge, van *Micha* . . . van de Maagd *Maria*, van de Geboorte en Onthoofdinge van *S. Jan den Dooper*, van de HH. *Petrus* en *Paulus*, mitsgaders op de Feestdagen der Patroonen en Patronessen. . . Of die in hunne testamenten, of buiten hunne testamenten, eenig liefdaadig onderstand, goud, zilver, klederen, boeken, kelken, lichten, cieraaden of wat het anders zy, aan het zelve outaar, of aan de Zusters, godvruchtiglijk besproken of gegeven zullen hebben, of zullen doen bespreken of geeven: hoe dikwils, hoe veel, en waar ter plaatze dat ze iets van het bovenstaande volbragt of gedaan zullen hebben; dat wy, zeg ik, steunende op de barmhertigheid van den Almogenden Godt, en op de verdiensten en de voorspraak van de HH. Apostelen *Petrus* en *Paulus*, en van onzen Patroon den zaligen *Martinus*, aan de zodanigen 40 dagen aflat (of afflag) van de opgeleide boetwerken genadiglijk in den Heere verleen: zullende dezen brief ter getuigenisse der zake dienen.

Op het zegel is een Abt of Bisschop verbeeld / zittende op eenen thoon: rondom staat
S. Gerlaci Dei graa Epi Jeropolitani.

Ook heeft de Kardinaal Niklaas (2) de Cusa, Pausselijke Gezant in Duitsland / eenige afsaaten aan deze kapelle gegeven in 't jaar 1451.

Doch vermits de kapel te klein was / hebben de Zusters een grooter kerk gebouwt: dewelke den 5 Junij 1516 door Jakob de Ridder, Bisschop van Hebron / voorzene Dominikaner Monnik te Kalkar / maar op dat pas Wijbisschop van Utrecht / ingewijdt is ter eere van de H. Maria Magdalena, die de Patronesse van de kerk en het klooster was.

Dat in deze kerk voordezen een Broederschap ter eere van de H. Katharina van Senen opgericht was / blijkt uit eenen brief van onzen Generaal P. Salvius Casetta de Panormo. In dezen brief / dewelke den 20 Febr. 1483 uit Straatsburg geschreeven is / maakt hy alle de Broeders en Zusters van dit Broederschap deelachtig aan alle de goede werken van de gansche Orde: 't welk Barnabas Saxonus de Neapoli, insgelijks Generaal der Predikheeren, in een algemeen Kapittel te Venetien gehouden / vernieuwt heeft den 4 July 1486.

Dit klooster is in de Orde der Predikheeren ingelijft door den Generaal Mauritius Aurbelli: waar op Paus Nicolaus V. deze inlijvinge goedgekeurt heeft / met bevel om dezelve werkdellig te maaken. Wouter de Gouda, (van ter Goude) Proost van S. Pieters Kerke te Utrecht / wien de uytvoering aanbevolen was / heeft zynen brief ter uytvoeringe afgekundigt den 27 Aug. 1454.

In 't jaar 1458 is door Philips den Goeden zoo wel aan dit Leidsche / als aan het Rotterdamsche en Haagsche konvent / het recht toegestaan van te erven / en de erfensissen te beuren / even of ze wereldsche personen waren. En in 't jaar 1569 heeft Philips II, Koning van Spanje / noch een ander voorecht aan 't zelfe konvent toe-

toegestaan / om dat het by gelegendheit van zekeren brand merkelijke schade had geleden.

Dit konvent heeft gebloeit tot het jaar 1572: wanneer de Zusters verdoeeben / en ten deele naar Engelendaal te Brugge/ ten deele elders/ zijn getweeken.

Vernieling
van 't
konvent.

* Parival schijft ook dat deze Akademie booz hene een Nonne-klooster is geweest: welke Nonnen / zoo wel als de andere Geesteljkheit / upt haare woonplaatzen verjaagt zijn by het opkoomen van de nieuwe Gezintheit : en dat aan iedere Nonne een gering jaargeld booz haar onderhoud gegeven wierd.

S. Barbaraas konvent wierd betwoont booz Nonnen/ die zich aan den derden Regel van S. Franciscus verbonden hadden. De wel-Edele Heer Simon van Alkemade, anders van Woude, de zoon van Johan van Alkemade en Katharina van Valkenesse , had dit konvent in zijn eigen huis gesticht. Het was / eben als de vier booz gaande / onder S. Pieters Parochie gelegen. Sedert de beeldstormery heeft dit konvent booz een Princen-hof gedient / om er Princen en groote Heeren te huisbesten ; maar is ook in † burgers huizen verandert : zoo dat 'er niet overgebleven is als de kapel ; dewelke booz een wapenhuis verstrekt. Boven de kapel/ op zolders / worden eenige lasten koren / om in den dieren tijd onder de armen uptgedeelt te worden / in boozraad bewaart.

S. Barbaraas
konvent.

Heer Jan van Monnikendam was Biegtba-
der dezer Nonnen.

Volgens eene lijst van Sasboldus heeft S. Barbaraas konvent / gelijk ook het klooster van

* Delices de la Hollande.

† Van Leeuwen Beschrijving van Leiden , p° 32.

S. Michiel, en S. Mariaas konbent in Abkhoude / onder het Utrechtsche Kapittel gestaan.

S. Pieters
Begijnhof.

Dicht by S. Barbaraas klooster / bezijden 's Gravenstein / heeft S. Pieters Begijnhof gestaan: 't welk naderhand verplaatst / en gezet is in S. Jofefs steeg achter de Vrouwen kerk / ter plaatze daar thans 't hofje van Sion staat. Deze Begijnen maakten haar werk van de zieken op te passen en te bedienen / a de dooden te bewaaken / en vooz dezelve te bidden / enz.

De Heer Floris Arentszoon is wel-eer de Viechtbader van dit Begijnhof geweest.

Ook vinde ik eenen Heer Aarnout vermeld: dewelke Priester was / en dit Begijnhof als Overste bestierde.

Gerrit
Lams
Begijnhof.

Dan was 'er noch een Gerrit Lams Begijnhof / anders het Kuipenest genaamd: deze Begijnen woonden op de Hooglandsche b kerkgrast / en leefden onder de tucht van den Pastoor der Hooglandsche Kerke; de Regel van deze Begijnen / dewelke dooz den Graaf van Holland en den Raad der stad Leiden eerst goedgekeurt was / is in 't jaar 1403 / op Luciaas dag / dooz den Bisschop van Utrecht bevestigd: welke bevestiging-brief insgelijks onder my berust.

De Heer Auteur heeft my ter hand gesteld de volgende Ondonantzien / dewelke dooz dit Begijnhof aangenomen zijn in 't jaar 1403:

WI Scout, Scepenen ende Raet der stede van Leyden doen cond allen luden, dat voer ons quamen Hillegont Gbeerlofs dochter, ende Aechte Waelichts dochter, ende Baerte Ghysbrechts dochter, enz. ende

a Orlers pag. 117, 118.

b ibid. p. 118.

alle andere Beghinen die hier na ghescreven staen, Medesusters ende Beghinen des Beghynhoves tot sinte Pancraes te Leyden opt Hoghelant: Ende verwilcoir den ende gheloveden mit ghesamender hant ende elc bi sonder voir hem ende voir haer nacomelinghen wittelic ende wel te houden, ende te houden alfulke ordinancie ende regement van haren hove ende haren ghemenen leven, op alfulke peyne ende verbant in allen manieren als hier naghescreven staet. Ter eren ons liefs Heren Jhesu Cristi ende synre liever moeder Marien, ende sinte Pancraes onse Patronen, ende slichtinghe alre goeder menschen, so hebben wi ghemeen Beghinen des Beghynhoves tot sinte Pancraes upt Hoghelant, ghemeenlic ende eendrachtelic na rade ende goetdenken ons Cureyts ende Goodshuysmeesters van sinte Pancraes voirscreven, ende anders wiser ende rackeliker luden, ende oec wt ordinancien van anderen wel gheordineerden Beghynhoven, alle sonder enich argelift. Ende alle die punten niet te verargheren, mar bider ghenaden Gods te verbeteren, na rade wiser gheleerder luden, ende den twee Meesterfen, ende vier vanden outsten Beghinen ende besceydensten, bi consent endegoetdenken des Cureyts ende Goodshuysmeesters voirscreven:

Inden eersten so sellen vier vanden outsten Beghinen in elken jaer binnen der Oetave van Pinxteren, mitten twee Meesterfen, bi rade des Cureyts ende Goodshuysmeesters voirsz, kiesen een nuwe Meesterse, ende die een selre an bliven: ende dese Meesterfen sellen tenden jaer goede claer rekeninghe doen in scrifte voir den Cureyt ende Goodshuysmeesters voirsz, ende den ghemenen Beghinen, van al dat den hove aengaet; van innemen ende van wtgheven; Mar des moet die Meesterse voirscreven in den huysse voirsz ghewoent hebben een jaer lanc en ses weken. Item so en mach haer gheen Beghyn weren noch ontsuldighen van dienste te doen, die den ghemenen hove aen gaet, daer des ghemeeens hoves oerbaer aen leget als Meesterse te wesen, ende des ghelike op een peyn te verliesen haer woonstat opten hove. Ende waer dat sake dat si also arm waer dat si overmids den dienst also belet wair dat si haer selven niet bedraghen en mochte, als si te voren dede, so selmen haer te hulpe comen

comen vanden ghemenen goede des hoves, bi rade der Meesterfen ende vier vanden outsten Beghinen, ende bi consent vanden Cureyt ende Goodshuysmeesters voirsz. Item so en sel oec gheen staen na Meesterse te wesen, of des ghelyc mit wille of daer om bidden of doen bidden, mar waer dat dat gheschiede so en soude si op die tyt gheen Meesterse of anders moghen wesen. Item so wanneer die Meesterfen yet sonderlinghe te doen of te raden hebben dat den ghemenen oirbair des hoves aengaet; daer sellen si hem bespreken ende beraden mitten ghemenen Beghinen, ende so wat den Meesterfen mit vier van den outsten vanden hove dan overdragen, bi consent ende goetdenken des Cureyts ende Goodshuysmeesters voirsz. dat sellen die ander ootmoeliken volghen. Item wair enich van den Beghinen die dat verfmade ende onghehoersaem wair, ende tot dien ghemenen rade niet en quame, also verre alst haer van den Meesterfen ontboden wair, so sel si tot elker stont als si des niet en doet verboren v. f. payments, welc ghelt si betalen moet op den selven dach binnen zonnen schyn, Ende en betaelde si also niet verboerde si alle daghe daer na up enen ygheliken dach oec v. f. payments ter tyt toe dat si wel betaelt heeft, ende dat ghelt also verboert sel gaen tot ghemenen oerbaer des hoves. Item so en sel niemant tot eenre Beghine ontfanghen worden opten hof, si en is bekend van eersamen staet eens rackelics levens, ende si en heeft daer upten hof te minsten eenjaer voir haer ontfanc ghewoent, ende is dat sake dat si daeren tenden begheert te ontfanghen worden tot eenre Beghinen, so sellen die Meesterfen mit al den anderen Beghinen haer beraet daer op nemen; ende vinden die Meesterfen inden ghemenen Beghinen, of te minsten mit rade van vier van den outsten Beghinen bi consent ende goetdenken des Cureyts ende Goodshuysmeesters voirsz, dat si wairdich is ontfanghen te worden, so sellen si biden Cureyt of een ander rackelic Priester van sinen weghen haer voer lesen haer ghewoente van den staet haers hoves, ende vrighen haer of si hair ootmoedeliken wil overgheven in sulken verbant ende leven na redeliker Beghinen staet, ende wil si dit al doen op ghenaden ons liefs Heren, dan sel men se ontfangen inden

inden name des Vaders , ende des Soens , ende des heilighen Gheests , Amen. Item so en sel gheen van den Beghinen yement mit haer laten wonen, het sie kinder of dienstjoncwive, ten sie bi oerlof ende consent der Meesterfen , ende die kinder of maechden sellen hem sedeliken houden in allen zeden van buten , ende van cleedinghen na federliker zedicheit: Ende waer dat sake dat dit niet gheschiede, ende hem die kinder of die maechjoncwive also regierden dat dat hof daer of gheconfuset wort of belast worde of kenliken yement , bi zonder op den hove , ende si daer niet en beterden , cort nader vermaninghe der Meesterfen , so sellen die Meesterfen mit rade van vier vanden outsten Beghinen ghebieden, die daer kinder of maechjoncwiven mede wonen, dat si se van haer setten van den hove binnen tien daghe nader vermaninghe op een peyn van haerre woenstat te verliesen. Item so en sel nyement van den Beghinen buten den hove benachten of buten der poerten van Leyden varen, om enigher saken wil die haer of horen vrienden aengaen , ten si bi oerlof der Meesterfen; Ende si sel oec segghen in wat steden dat si varen wil of benachten, ende hoe langhe si vermoet wt te wesen; Ende dencket den Meesterfen goet so sellen si haer een ander Beghyn of een eersaem vrouwen persoën van den hove medegeven, ende bevelen haer niet langher te wesen dan haer oerlof eyschet, noot buten ghesceyden, van kenliken sieckten of van groter onweder. En waer dat sake dat si viertien daghe buten haren oerlof bleve, so verliefet si haer woenstat op ten hove. Item waer yemen van den Beghinen die oneersaem gheselschap hantierde binnen den hove of buten, dat God verbieden moet, dair si of dat hof mede scandaliziert worde of mocht belast worden, wanneer die Meesterfen dat vernamen, so sellen si haer in godliker minnen ten eersten daer in vermanen dat si haer beter. Ende is dat sake dat si der vermaninghe onghehoersaem is ende si des niet en laet, ende daerenboven die Meesterfen vernement van twien of van meer waerachtighen tugen bi haren ede, dat si haer oneersamighe wanderinghe niet en laet ende haer gheselschap, so sellen si se in teghenwoerdicheit der ghemeenre Beghinen of vier van den outsten,

sten , bi rade van den Cureyt ende Goodshuysmeesters voirsz , van den hove setten , ende haer stede blivet den hove sonder enich wederseggen. Item wair dat yement vanden Beghinen berispet worde van enighen punten die inden ordinancie staen van onsen hove , ende berispelic daerin ghevonden worde , ende syt haren vrienden claghede om dat te wederstaen ende te weren mit haren vrienden , also dat enich Beghyn daer of last of onrust of quame , so souden die twee Meestersen ende vier vanden outsten , bi rade ende consent des Cureyts ende Goodshuysmeesters voirsz , die Beghyn van den hove setten , sonder yements wedersegghen , ende haer stede blivet des hoves. Item wair dat sake dat yement vanden Beghinen of rackelic persoen die op den hove diende , mit woerden of mit werken scande of lachter dede binnen den hove of buten dat kenlic ende openbaer waer , dat sel si beteren tot goedenken der Meestersen ende vier vanden outsten : Ende waer sake dat si dat niet doen en woude binnen dertich daghe daer na , so sullen die Meestersen mitten anderen Beghinen , bi rade des Cureyts ende Goodshuysmeesters voirsz , die Beghyn van den hove setten , sonder yements wedersegghen , ende haer stede blivet des hoves. Item so sullen die Beghinen ende oec die dienstmaechden die op den hove wonen draghen simpel cledinghe , zwart , grauwe of wit , ende die ellen van dien laken en sel niet costelic wesen dan een pont payments of daer omtrent , mar liever min dan meer. Item so en sellen die Beghinen gheen bont dregghen noch zide. Item so en sellen si gheen opghevest onderroc dregghen , en si en sellen gheen ghereghen cleder dregen. Item als si bider straten gaen , so sullen si mit salyen gaen of mit hoyken over thoest gheslegghen. Item si sellen zwarte scoen mit riemen of mit knevelen draghen ende die stomp. Item si en sellen gheen lanc haer draghen. Item si en sellen gheen leder draghen dan zwart an stilleganghen of an scaloodsen , ende die stomp. Item men en sel gheen Beghyn ontfanghen si en hebbe selve also veel of alsulke vriende , dat si gheen broet bidden en darf. Item so en sel gheen Beghyn buten den hove gaen om boetscappen of anders , ten sie bi oerlof der Meestersen. Item ten sel ghien

ghien vanden Beghinen van den hove gaen eten, ten sie in eerfaem steden ende mit vernoemde rackeliken luden, ende bi oirlof der Meesterfen, ende sel noemen die stede dair si eten sel, vercrighet si dair in oirlof so sellen haer die Meesterfen een mede gheven die hem nutste denket, ende dair en sel ghien manpersoen eten, noch in gheselschap wesen dair consuys of quaet vermoeden of comen mach. Item ten sellen ghien gast, gastwys opten hove bliven boven drie daghe lanc, ten wair bi oirlofende consent der Meesterfen. Item dair en sel gheen Beghyn gheselschap houden onder Hoghe-Misse, of onder Vesper, ten waren vreemde gasten, ende dat sel wesen bi oirlof der Meesterfen. Item als een Beghyn sterft upten hove, so sel si den hove laten te minsten enen Hollenschen gulden, eenste betalen, tot eenre ghemeene maeltyt haer mede te ghedenken. Item so en sel gheen manpersoen gheestelic of wairlic op den hove eten, ten waren werclude die dair op wrochten, sonder argheleift. Item dair en sel gheen manpersoen opten hof benachten of slapen: Ende wair dat sake dattet enigher Beghinen gheschiede dat si willentlike of wetentlike enich manpersoon, het waer neve of vreemde; upten hove liet benachten of slapen, dat men waerachtelike betuyghen mochte mit twien of mit meer, die sel haer woenstat verliesen, ende dat hof ruimen binnen tien daghen daer na. Item wair dat yement vanden Beghinen enich van den Meesterfen openbaer consuys of lachter dede, doer haer sellen of doer haer vriende, of weder voeren in woerden of in werken, dat si betuygen conde, so sel si dat beteren bi vier vanden outsten Beghinen, of si verboerde dat hof. Item so en sel men ghien Beghyn ontfanghen si en is sestiën jaer out. Item so sellen die ghemeen Beghinen te love ende ter eren Goods hem dair toe bereyden jaerlics, te minsten op die feestē die hier na ghescreven staen, mit oetmoedicheit ende innicheit, dat wairde Lichaem ons liefs Heren te ontfāen, ten waer dattet haer Biechtvader niet goet ende oerbaerlic en dochte, als in crancheden des lichaems of in anderen crancheden, dattet beter ghelaten waer; Als up den heiligen Paeschdach, up ons Heren Hemelvaertsdach, up den heiligen

lighen Pinxterdach, up des heilichs Sacramentsdach, ende voert op alle fesse Onser Vrouwen daghe, up des heilighen Kersdach, up sinte Pancraes dach, up dat hi also versceyden coemt van ons Heren Hemelvaert, of van Pinxter, dattet onsen Cureyt redelic denct wesen, voert op sinte Marien Magdalenen dach, ende op Alre Heilighen dach: Ende waert dat yemen meer begheerde te ontsaen dan voirsz is, die selt dicker ontfanghen bi goetdenken ende raet haers Biechtvaders. Item so selmen die poorte van den hoven des avonts sluyten als men nachtlucht luyt tot sinte Pancraes of cort daer na, ende des ochtens weder ontsluten als men Metten luyt. Ende men sel nyement binnen dier tyt van den hove up noch of laten, ten wair kenlic nootsaken of geemeen oirbair des hoves, ende oec bi weten ende onthiet der Meesteren. Item so en sel ghien Beghyn borghe worden voer yement. Ende want wi Scout, Scepenen ende Raet der stede voirsz, willen deelachtich wesen der goeder werken die die joncfrouwen voirsz, ende die naemaels opten voirseiden hof comen sellen, die si nu ende altoes bider ghenaden Gods doen sellen, so neme wise aen in onser bescermenisse, hem te helpen ende te vorderen daer wi moghen in eersamen saken. Ende willen dese voernoemde punten ghehouden hebben als voirsz staet, ende op die selve peyne sonder yemens wedersegghen. In kennissen der waerheit so hebben wi desen brief dair of bezeghelt mit onser stede zeghel. Int jaer ons Heren 1403, op sinte Lucien dac.

Hier op is gevolgt de onderstaande bevestiging van Aalbert van Beyeren:

AELBRECHT, by Gods genaden Palensgrave upten Ryn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wi geconsenteert ende geconfirmeert hebben, consenteren ende confirmeren mit desen brieve puyerliken om Gods willen, alsulke

ke eendrachten ende punten als die Baghinen van sinte Pancras upt Hogelant tot Leyden mits malcanderen overdragen hebben, na inhouden der brieven dair onse jegenwoirdige brief doirsteken is. Ende geloven voir ons ende voir onsen nacomelingen den voirsz. Baghinen dair in te doen houden ende te starken, na inhouden der brieven voirsz. In oirconde desen brieven besegelt mit onsen segelen. Gegeven in den Hage upten 16 dach in Februario, int jair ons Heren 1403. na den loop van onsen Hove.

En volgens een Latijnschen brief van 't jaar 1404 zijn de gemelde Ordonantzien dooz den Bisschop van Utrecht oock bevestigt in 't jaar 1404.

Hier nebens gaan de **Moeders of Bestiersters** van dit Begijnhof / die ik in 't gemelde handschrift gebonden heb:

In 't jaar 1467 Katrijn Jans dochter, en Katrijn Dirks dochter.

Moeders
van 't zelve
Begijnhof.

In 't zelve jaar waren Margriet Hermans dochter, en Klara Jans dochter, de oudste Begijnen.

1560 Cornelia Dirks dochter.

Margriet Jans dochter.

1564 Katrijn Jans dochter.

1565 Cornelia Dirks dochter.

1566 Katrijn Jans dochter.

1567 Katrijn Hugoos dochter.

1569 Katrijn Hugoos dochter.

De naamen van 45 Begijnen / dewelke den gemelden Regel in 't jaar 1403 aangenomen hebben / zoo als ze in 't gemelde handschrift uptgedrukt staan / kan de Lezer in het Latijnsche werk opzoeken pag. 468.

Inkomste
van 't zelve
Begijnhof.

De inkomsten van dit Begijnhof bedroegen 's jaars 275 gulden. Behalven dit inkomen heeft de Heer Gerrit Pieterszoon, Priester en Kanonnik in S. Pankras kerke / voer 6 Begijnen / in dit Begijnhof woonende / een jaarlijksche rente gesticht: dewelke alle jaaren op Alderzielen-dag moest uptgedeelt worden.

W y Quyryn Allertsz. Meester Cornelis Pietersz. Cornelis van Noorde, ende Cornelis Adriaensz. als nu ter tyt Kerckmeesteren van sinte Pancraes Kercke binnen Leyden, kennen ende belyden angenommen te hebben ende aennememits desen vander voersz. Kercke wegghen, voer ons ende onse nacomers, die Kerckmeesteren vande voersz. Kercke wesen sullen, by consente van den Gerichte der selver stede van Leyden voern, van Heer Geryt Pietersz. Priester ende Canonick van sinte Pancraes Kercke voersz omme te deelen ende te geven, alle ende telcken jaere, op Alderzielen dach, zes Baghynen van Geryt Lams Baghynhof, staende binnen Leyden opte Hoegelants Kerckgraft, elcke Baghyn parsoen vyf doeys, daer of die eerste deelinghe beghinnen ende ingaen ofte wesen sal op Alderzielen dach Anno 1557. ende dan soe voorts alle ende telcken jaere op Alderzielen dach dair an volgende, te geven ende te deelen elcke Baghyn parsoen vyf doeys, tot zes Baghynen toe als voersz. staet, gheduerende ten ewighen daghen toe. Des sullen die zes Baghyn parsoenen, alle jaers op Alderzielen dach, gehouden wesen onder die Hoehmisse tweemael te comen offeren, oick ewelicken geduerende, ende bidden voer die zielen van Heer Geryt Pietersz. voern. voer zyn vader ende moeder zielen, ende voer alle zyne vrienden.

vrienden zielen. Ende hier van soe bekenne
wy Kerckmeesteren voern. vander voersz. Ker-
ke weghe, all wel voldacn ende in goede ge-
telde penningen betaelt te wesen van Heer Ge-
ryt Pietersz. voern. den laetsten penninck mit-
ten eersten. Welcke penningen wy Kerckmee-
steren voern. wederomme gedistribueert ende
vuytgegeven hebben, tot behouf van de selve
Kercke voern. alle dinck sonder arch ofte list.
In kennisse der waerheyt soe hebben wy Kerck-
meesteren voersz. desen Memoriael-brief onder-
teyckent, ende elcx onse naem mit ons selfs handt
hier onder gescreven Aldus gedaen int jair ons
Heren 1557 op ten 24 dach in October.

Cornelis Pietersz. Quyrn Allerisz.

Cornelis Adriaensz. Cornelis Noorde.

Maar dan was 'er noch een derde Begijn-^{te Faly-}
hof / veel mooper als de twee boozgaande / en ^{Begijnhof,}
upt meer als 40 huiskens bestaande : 't welk
het Faly-Begijnhof genoemt wierd / en ontrent
de Ronne-brugge gelegen was. Dit Begijn-
hof heeft noch een zeer moop kerkje / met een
hoog spits torentje ; 't welk / zegt de Heer Or-
lers, zoo schoone een naalde is / als 'er op ee-
nigen tooren in gansch Holland gezien word.

In 't jaar 1512 is Regent of Vater van dit
Begijnhof geweest de Heer Simon Ewouts, de
welke / wanneer de toren van S. Pieters kerk
instorste / als dooz een mirakel behouden wierd :
want op het bedde / daar hy op sloop / quam
geheele brokken van den toren neder storten.
Dit Begijnhof plagt booz deezen ten meesten
deele van eenige Hoog-leeraars en Predikan-
ten / of van hunne weduwen / bewoont te wor-
den.

den. Het achterste * gedeelte van de kerk word-
ten dienste der Studenten / die zich in de Ge-
neeskunde oeffenen / voór een Syn-hamer ge-
houden. Boven is de gansche kerk / sedert het
oprechten van de Akademie / voór een open-
baare Boekery gebruikt. Ook houden de En-
gelschen hunne vergaderinge in deze kerk.

Boekery
door Phi-
lips van
Leiden
nagelaaten.

Lang te voren had de beruchte Philips van
Leiden, van wien wy boven gesproken hebben/
ten dienste der Geestelijken een kostelyke Boe-
kery opgericht in zeker huis; 't welk / om dat
het zoo schoon en prachtig was / den naam van
Salomons Tempel voerde. Daarenboven had hy
aan deze Boekery / voór 't gemak der zelve Gee-
stelijken / een vermakelyken hof laaten maaken.

Dezelve Philips, 't zijn de woorden van zijn
testament in de Latijnsche tale geschreeven /
't welk onder my berust / ziende dat veele be-
quaame en gaauwe persoonen, tot groot nadeel
van 't gemeene best, de boek-oeffening lieten
vaaren; en genegen zijnde om den genen, die
zich in de kennisse van 't Geestelyk en burger-
lyk (3) Recht wilden oeffenen, voort te hel-
pen, ten einde zy 'bequaam mogten worden
om Gods Kerke dienst te doen, heeft 't hunnen
behoefte zijne boekery nagelaaten / en daar toe
geschikt de huizinge; dewelke hy dus lang be-
woont had, staande by S. Pieters kerkhof: ter
tijd toe dat 'er merden raad van zijne testament-
voogden een veiliger en vryer plaats 't zy in S.
Pankras kerke 't zy elders beraamt zal worden.
De gemelde boekery zal drie sloten, en ieder
slot een byzondere sleutel hebben. De eerste
sleutel zal in bewaring zijn by den Deken van
S. Pankras kerke, die het dan wezen zal: de

* Orlers Beschryving van Leiden pag. 117.

tweede by den genen die de benoeming der Prebenden heeft: de derde by den Kanonik die de oudste Kanoniksy bezit. Al wie eenig boek te leen ontfangt zal borg stellen dat hy het in zijn geheel zal weder brengen.

De lijst van de boeken / zoo alze in zijn testament uptgedrukt staan; en dewelke altermaal / dewyl de drukkunst noch niet uitgebonden was / met de hant geschreeven waren; kan de Lezer ook nazoecken in 't Latijnsche Werk Historia Episcopatum.

Eenige van deze boeken / indien dezelve overgebleven waren / zouden ons tot opheidering van dit werk / voornamentlijk omtrent Leiden / en het Kapittel van Leiden en van andere plaatsen / zeer dienstig zijn / en te stade komen. Onder zodanige boeken reken ik: De oprechting van 't Kapittel op 't Hoogland te Leiden: verscheide beroepingen voor hooger vierschaar tegens de eerste oprechting en begeving van S. Pankras Kapittel. Ordonantzien van Pankras Kapittel te Leiden. Oprechting van het Kapittel te Amersfoort. Voorrechten door verscheidene Bisschoppen en Aartsdiakenen verleend aan de stad Zirixzee, over het gevangen neemen van de kerkelijke personen.

Dezelfde Philips van Leiden heeft een deftig werk van 't Lot des Regeerders, en noch eenige andere werken / geschreeven; dewelke t'zamen te Leiden uitgekomen zijn in 't jaar 1517: maar netter en nauwelijker te Amsterdam herdrukt zijn in 't jaar 1701.

Jan van Hout, Schreutaris der stad Leiden / heeft alle de werken van dezen Philips aan de Boekery van Leiden vereert; en zulks op de gebel der zeibe Boekerye met sierlijke letteren

laaten snijden. Waar ober Boxhornius, in zijn Coneel van de Hollandische Steden / nagezien kan worden.

S Agathaas-
en S. Mar-
garetaas-
klooster
aan de stads
vesten.

Onder de stads besten hebben noch twee kleine en onbemiddelde kloosters gelegen : namelijk S. Agathaas en S. Margaretaas konvent / beidegaar van S. Augustinus Order. Het eerste is met het uytzetten van de stad vernietigt : het tweede is in weylanden berandert.

In 't jaar † 1460 had Paus Pius II verlof gegeven aan de Overste en de andere Kloosterzusters van S. Margaretaas huis, 't welk op een vochtige plaats by de poorten van Leiden gelegen was, en bloot stond voor de gevaaren van den oorlog, om naar een gezonde en gemakelijke plaats, Rodenburg genaamd, en binnen de Parochi van Leiderdorp gelegen, te mogen verhuizen.

Kapellen.

Vaarenboven heeft te Leiden een kapel gestaan aan de Visch-brugge : daar de Visch-wijven / en die aan den halze gerecht wierden / Mis gingen hooren. De wyding van deze kapelle wierd jaarlijks gebiert op den eersten zondag na het feest van S. Jan den Dooper.

Noch heeft 'er in de Korenbrug steeg / dicht by de Burg / een S. Huberts kapel gestaan : En noch ten huidige dage ziet men het afbeeldzel van S. Hubert in de gevel van zekere huizinge pronken.

Gasthuizen.

S. Jakobs
Gasthuis.

Leiden heeft eertijds 5 gasthuizen gehad. In S. Jakobs gasthuis / staande aan de noordzyde van de Steenschuur schuing ober de Oosterlingplaats-brugge / plagten de Pelgrimmen van Kompostelle hunne kerkdiensten te verrichten. Het had een kerkje met een spit

† Ex Compendio Annalium L. Wadding.

zen toren / 't welk tot nu toe in wezen is gebleeven. Na het veranderen van de regeering is het in een zoogenaamde 'Loop-halle veranderd: daar alles wat de Wolleweberij aanging / plagt bezigtigt en met een loot gemerkt te worden. Maar na dat 'er / by aanwasch van de neeringe / een byzondere Hal voor de Laken en Greinen gebouwt is / word het gemelde Gasthuis alleenlyk voor de Saai-halle gehouden.

Het Gasthuis van O. L. Vrouwe / 't welk O. L. Vrouwen Gasthuis. door Klaas Reingertsz. en deszelfs huisvrouw Machteld van Zyl gesticht is in 't jaar 1403 / heeft op S. Pankras kerck-graft by de Burg gestaan. Naderhand is het Weeshuis / 't welk aan den nieuwen Rhijn plagt te staan / in dit Gasthuis overgebracht; en metter tijd merke-lyk hertinnert en vergroot. De inkomsten van 't selve Gasthuis zijn S. Katharinaas Gasthuis toegewezen.

S. Lysbets Gasthuis / in de Vrouwen-kamp / S. Lysbets Gasthuis. omtrent de Rhynsburger poort / bezijden S. Ursulaas konvent gelegen / is door Johan Dirk Koenensz. en ^b Katrijn Teden zoons dochter, gesticht in 't jaar 1428. In 't selve moest een zeker getal van zieke / oude / en eerlyke vrouwen geherbergt en van 't noodige verzorgt worden. De voornoemde stichters / dit Gasthuis opgebouwt hebbende / hebben het selve aan den Raad van Leiden en aan den Pater en Mater van S. Margaretaas konvent opgedragen en overgelevert: met besprek dat de Raad voornoemd ten allen tijde twee vrome en eerlyke mannen zoude verkiezen / dewelke het zel-

^a Van Leeuwen Beschr. van Leiden p. 33.

^b Zoo spreekt Orlers in zyne Beschr. van Leiden p. 132.

be huis zouden bestieren en regeeren: en de booschzebe Mater, die tot Moeder van 't Gasthuis aangesteld wierd / in alles zouden helpen. Ma de bekende landheroerten is het bygelegen konvent van S. Ursula aan 't zelfve Gasthuis gehecht. Den 10 Maart 1583 hebben de Wees-baderen het Vrouwen Gasthuis gehecht; en de arme Vrouwen / die daar onderhouden wierden / in S. Lysbets Gasthuis overgebracht. Ook is het Melaats-huis / 't welk eerst buiten de stad gelegen was / in S. Lysbets Gasthuis ingelijst. En dus zijn de inkomsten van beide die Gasthuizen / en van 't Melaatshuis / onder meikander vermengt / en in een gesmolten.

S Barbaraas
Gasthuis.

S. Barbaraas Gasthuis heeft aan den ouden Rhijn ober het tegenwoordige Weeshuis gestaan. Het had een fraapen en netten toren / met eene kapelle / in de welke de Katolijke kerkdiensten plagten verricht te worden.

Wy hebben een Nederduitschen brief / dewelke vyfdags na S. Valentinus dag in 't jaar 1411 getekent is: waar in Foppe Dirkszoon en Floris Heerman, Schepenen der stad Leyden / bekend maaken / dat vooz hen op het verzoekt van S. Barbaraas zusteren verscheenen zijn de Kerkmeesters van S. Pieters kerk / en de Opzigters van S. Barbaraas konvent; en over zekere punten / rakende de kapelle der gemelde Zusteren / en den feestdag van S. Barbara, ober een gekoomen zijn.

WY Foppe Dirks soon en Floris Heerman, Schepenen in Leyden, oerkonden, dat voor ons quamen die Godshuys-meesteren van St.

c Orlers pag. 133.

Pie-

Pieter, alse *Claes Jansen Fop sohn*, *Bartholomeus Ymens sohn*, *Gerrit Ymens sohn*, en *Floris Paad- sen sohn*, ende geliden, dat die Susteren van St. Barbara hem goede bewysinge gedaan hebben van vier pont, drie schellingen, en vyf penningen Hollants *payements* jaers met enen Schepenen brieve, die hem . . . . *Floris Heermans* wyf ende *Cathryn Dirck Loenen soons* alse Bewaarfers nu der tyt der fusterschap voorsz. overgegeven hebben, elck met haers voochts hant, des sullen die Godshuysmeesters voorsz, of die het namaels wesen sullen, hier boven doen en bewaren alle alfulcke punten, als hier na geschreven staen:

In den eersten sullen sy doen houden alle jaer op sinte Barbaren dach volcomen hoochtyt, als men in dubbelden feesten is sculdich te doen, dat is te weten, des avonts te Vesperen, en op haren dach te Hoochmisse te laten dienen met sulcken ornamenten, Eertsdiaken, Subdiaken, ende den Provisoors, als men op St. Elisabeth en op St. Catharinen dach plach te dienen.

Item so sullen die Schoolmeesters met de Choralen van beyde syden van de Choor te Vesperen, te Metten, en te Hoochmisse komen, ende die Provisoors ende Dienaars selve kiezen by den Cureyt, en dese Hoochmisse selve doen op 't hooch autær, ende dese Misse selmen doen met drien . . . . met *Te Deum*, en met *Laudes*, en men sal tot allen getyde feest houden metter meester organen, en met dat beste wieroock vat, als gewoonlyck is, ende tot allen getyden salmen setten twee stalkeerfen opt hooch autær. Voorts salmen tot allen getyden beyeren met alle de klokken, als men feestelyke mach.

Item

Item men sal een sermoen doen onder die Hoochmisse van de H. jonkvrouwe sinte Barbara, des sullen die Godshuysmeesters geven den Cureyt thien groot, en daer voor sal hy die vesper met die misse en dat sermoen doen, of ymant die hy 't beveelt van synent wegen.

Item die Provisoers des avonts te vesper, en des ochtens ter misse elks twee groot.

Item die Diaken en Subdiaken elck twee groot.

Item die Schoolmeesters te samen van de drie getyden voorsz. twaelf groot.

Item den Organist van de drie getyden voorsz. ses groot.

Item de twee Kofsters elck twee groote, daer voor sullen sy doen alfulken dienst, als tot der Hoochtyt hoort.

Voort sullen die Kerckmeesters alle jaer memory doen der Susteren van St. Barbara voor levende en voor doode tot sulcker stede, als men hem wysen sal in St. Pieters kerk, ende tot dier stede sullen sy doen setten vier stalkaersen, ende dese memory salmen doen des Sondags en Manendachs alle jaer na St. Barbaren dach, en men sal geven des avonts des Cureyt, en syn medegesellen, en den twee Kofsters elck vier penningen, desgelijck elck des ochtens vier penningen.

Item elcken Capellaen behalven die vier Dienaers voorsz. tot vier en twintich toe van de oudste Capelryen elcks twee penningen des avonts, ende twee penningen des ochtens, die daer te memorie komen. Item als men dese memorie doet, so sullen die Kerckmeesters tot dier stede, daermen die memorie doet, doen brengen in broode een pont Hollants payment, des sullen

fullen die achte broode wesen van ene groote, ende die Bewaersters van dese Sufteren voorsz. fullen dat broot deelen den armen, daersy meenen, dat het alderbest besteedt is, ten ware dat die Sufterschap verginge, so souden die Kerckmeesters dat broot deelen in rechter aelmisse, als gewoonlijk is, en alle dese pointen en ordonnantien voorsz salmen van St. Pieters wegen houden en voldoen tot ewigen dagen, t'sy dat die Sufterschap voorsz. vergaet of staende blijft, ende waert sake dat tot enigen by enige Kerckmeesters van enige punten voorsz. versuy-menisse in geschiede, dat Godt verhoeden moet, so sal die Cureyt, of enich van den Capellanen jong of out, dit met recht mogen eyschen op den Kerckmeesters, als dat geestelijke dair of betaemt, desgelijks fullen dat die Sufteren mogen eyschen als voorsz. is. In oerconde desen brieve besegelt met onse segelen, int jaer ons Heren 1411, des Vrydachs naer St. Valentyns dach.

In 't jaar 1452 heeft Willem Dirksz. van Poelgeest, *Priester / eene Dikary in S. Barabaraas Gasthuis gesticht*; zoo als in den volgenden brief breeder uptgedrukt staat:

In den name des Vaders, des Soens, ende des Fundatie
Heylighen Geest, Amen. Ic Willem Dircks van van een
Poelgeest, Priester, doe kondt ende kenlic alle Vicarye in
den ghenen die desen teghenwoirdighen funda- S. Barabaraas
cie fullen sien of hoeren leesen, hoe dat in voir- Gasthuis.
leden tyden Clais Willemsz. myn over oude va-
der, hadde een Capelrie gesticht inder kercke
van Nyeveen, en hadde dair toe ghegeven hon-
dert en tien schellinge, een pont s'jairs, dair
 nae

nae om twiedracht die dair of gheviel in der Maegſchap om der Collatie willen, ſoe heeft *Dirk van Poelgeest* myn vader, by conſent der ghemeenre vrinden en des Biſſchops van Utrecht, gemaiet een ander fundacie, en heeftſe begaeft met renten, ſo dat die ſomme van de renten van deſen fundatie belopen hondert en twee-en-tachtigh ſchellingen en vyf Philips ſchilden en vier grooten ſjaers, en alle deſe voirſchreve renten die inder fundatie gheteykent en bewyſt ſyn, ſtaen op Veen landen, die dair ſtaen bepaelt en ghenoeamt in den fundatie, ſyn laten bliven legghen voir die pacht, wtgenomen drie pont ſjaers legghende in den Ambocht van Nyewecoop, en een pont ſjaers legghende in die Schootmer Ambocht van Nieweveen, en hebben belegghen als ic hier nae bewijſen ſal. En om dat die Capelrie voirſchreve ymmer niet vergaen en ſoude, ſo heb ic die verlove renten by conſent des Biſſchops van Utrecht, en wil in verlateniffe mynre ſonden en tot een ſalighe ghedenckeniffe myns ſiels en mynre ouden ſielen, en alle der gheene die myn goet ghedaen hebben, weder maeken, ſtichten ende ordineeren, weder maeke, ſtichte en ordine deſe vergaene Capelrie tot een eeuwighe Vicarie in *St. Barberen gaſthuys tot Leyden, in die eere Goidts, zynre Moeder, ſinte Maerten, ende alle Heylighen*, die men verdienen ſel met twee Miſſen ter weeck in den gaſthuys voirſchreven, en tot deſer Vicarie gheve ic en bewyſe drie pont ſjaers, die gelegghen ſyn in Ambochte van Nyewecoop, op ſeven ackeren lants, ende hieten *Dirk Coppiers* ſaet. . . . . Item een pont ſjaers legghende in die Schoot in den Ambochte van Nieweveen op vier ackeren lants. . . . . Item een weder lants

lants legghende in den Ambochte van Outhoorn, welke weder lants legt voor twintich morghen. . . . . Item noch vier pont sjaers op een huys en erve binne die steden van Leyden. Item so behoude ic an my machte die Vicarie te vermeerdere also dicke als ic wil, en also langhe als ic leve houde ic die Collatie en de gifte der Vicarie voirschreve an my, en gheve dese Vicarie althan *Jan Arentsz* Clerc, myn neve diese bedienen sel of laten bedienen als voerseyt is, en nac myn doodt zo sel die Collatie en ghifte komen ten eeuwighen daeghen opten rechten oer ende erfnaem der heerlyckheyt van Poelgeest. . . . .

Rudolphus Bisschop van Utrecht heeft deze stichting bevestigt in 't jaar 1452.

Een gedeelte van dit gasthuys is thans de vergaderplaats der Arm-meesteren: van een ander gedeelte is de Fustijn-halle gemaakt. En wederom een ander gedeelte word booz een pakhuys van wollen en blooten of schaapsbellen gebuikt.

Het vyfde en 't laatste was S. Catharinaas S. Catharinaas gasthuys. gasthuys; 't welk in ouderdom / schoonheit van 't gebouwt / en in rijkdom / de kroon boven alle de gasthuizen spande. Het staat in de Dree-straat / en strekt zich van daar tot achter aan den Rhijn.

Het is zyn begin verschuldigt aan het geslagt der Steenvoorden; dewelke het zelve al over de 500 jaaren met inkomsten voorzien / en 'er eene biskap opgerecht hebben. Het zelve blijkt upt eene be-eedigde verklaringe van eenige zeer oude lieden; welke verklaring onder de oude brieven en pampieren van 't zelve huys gevonden word. Want als 'er tusschen
den

den Heer Johan Steenvoorde, en Jakob Uren-
Enge, Pastoor en Landkommandeur van de
Duitsche order te Utrecht / geschil over het
begeeven van de voornoemde bijkap gereezen
was; hebben de gemelde oude luiden / zon-
daags na Mev' dag 1368 / voor Schout / Sche-
penen / en Raaden der stad Leiden met ge-
staafden eede verklaart / dat de Steenvoorden
en hunne voorouders dit huis allereerst uit
hunne goederen begiftigt hadden.

Daar plagt bewaart te worden een oud re-
gister / op francijn geschreven; waar in alle
de oude brieven van dit gasthuis aangetekend
stonden. Onder anderen wierden 'er de af-
schriften van twee oude brieven vertoont. De
eerste en oudste brief was in 't jaar 1388 op-
gesteld door de Wetgeeevers van de stad Lei-
den; en bevatte eenige keuren en statuten /
dewelke deezen huize voorgeschieden werden.
Als onder anderen; dat 'er niet meer als twee
Proveniers, 300 luiden de woorden / en prove-
nierster zouden mogen woonen; dat 'er geen
twee / of meer / zusters of broeders teffens
zouden mogen inkoomen of woonen: hordan-
ig de personen / dewelke ten koste van 't
huis gekleedt zouden worden / gekleedt moe-
sten gaan / enz.

De tweede brief behelsde een vergunning
van Graaf Aalbert van Beyeren, gedaan den
vierden Augusti 1401; waar by alle de keuren
en ordonnantzien / dewelke by die van de Wet
voor 't welkwezen van 't gemelde huis ge-
maakt waren / of namaals stonden gemaakt
te worden / bevestigd wierden.

Uit den zelven brief blijkt dat dit huis al
lang voor 't jaar 1388 gebouwt en met in-
kom-

komsten voorzien is geweest. Dit schijnt ook eenigzins te blijken uyt S. Catharinaas kapelle; en uyt den toren / van duifsteen opgemetselt / die 'er ober eene menigte van jaaren gestaan hebben. †

Omtrent deezen tyd , het zijn de woorden van Henricus * Thaborita , waren in zeker gasthuis te Leiden , zoo als men althans geloofde , de reliquien van de H. Catharina opgesloten. Deze reliquien wierden dooz de boden van 't gasthuis naar verscheide kerken gezagt. Waar in dit waarschijnlijk beoogt werd / dat het gasthuis dooz de aalmissen der geloobigen / dewelke van deze reliquien voortquam / een deftigen opgang zoude maaken.

Paus Innocentius V. heeft op het verzoek van den Kiegent en de broederen deszelven gasthuis toegestaan / dat ze vooz hunne kapelle een eigen kapellaan mogten houden / zijnde bereidwillig om hem op hun eigen inkomen te onderhouden : en dat dezelve kapellaan de kerkdiensten vooz hen zoude verrichten / en hun de Sakramenten zoude bedienen. Het afschrijft van de bulle word noch ten huize van de Gasthuismeesters bewaart / en is van den volgenden inhoud:

INNOCENTIUS (4) Bisschop , de Dienaar van Gods dienaaren , wenscht aan den beminden Bisschop van Utrecht de zaligheid en den Apostolischen zegen. Onze beminde zoonen , de Opzigter en de broeders van 't Arm-huis te Leiden , onder het Bisdome van Utrecht , hebben ons ootmoediglijk gebeden , dewijl zy eene

† Zie Orlers pag. 127. 128.

* Chron. lib. 7. c. 5.

kapel in 't zelve Armhuis hebben, dat wy hun verlof zouden geeven om ook een eigen Kapellaan in de kapelle te mogen hebben; te meer, nadien zy bereidwillig zyn om den Kapellaan uyt hunne eigene goederen genoegzaame inkomsten te bezorgen. Zoo is het dan dat wy, willende deeze zaak aan uwe bescheidenheit stellen, die de Bisschop der plaatze zyt, door dezen Apostolisschen bevelbrief gebieden dat gy den Opzigter en den broederen voornoemd, indien zy 't gene zy aanbieden werkdellig maaken, en zoo gy het dienstig oordeelt, hun verzoek inwilligt, zonder iemands recht te verkorten.

Gegeeven in 't Lateraan, den 26 Maart, in 't eerste jaar van ons Pausdom. Tot oirconde dezès is ons zegel aan den tegenwoordigen brief gehangen. Gegeven op den dag van de H. Maagd *Agatha*, op 't uur der Terten, of daar omtrent, in 't jaar des Heere † 1368.

De Deken en het Kapittel van S. Pankras te Leiden hebben op het verzoek der Burgermeesteren van Leiden deze Pauselijke bulle behoorlyk onderzocht / en door de volgende getuigenisse goedgekeurt:

Wy Deken en Kapittel van S. *Pankras* kerke te Leiden maaken, na voorgaande groetenis, allen den genen die den tegenwoordigen brief zullen zien bekend, dat wy op het verzoek der bescheidene mannen de Burgemeesters der stad Leiden, gezien, gelezen, en met eigen handen behandelt hebben eenen brief van Paus *Innocentius V*, met een looden zegel, en met een kennipdraad naar gewoonte bezegeld:

† Hier is eene misrekening van een gansche eeuw; dewyl *Innocentius V*. al overleden was in 't jaar 1276.

wel-

welke bulle niet doorgeschrap, niet vergaan, in geenen deele beschadigt, maar tenemaal gaaf, volkomen, en zoo als ten eersten aanzien bleek, buiten alle achterdocht zijnde, den volgenden inhoud van woord tot woord behelste:

Innocentius, Bisschop, enz. als boven.

In't jaar 1421 / op *S. Luciaas-dag* / is'er Kerckhof
tusschen de *Majestraat van Leiden* van de een ^{aan 't zelve}
ne kant / en *Zweder Kubbink Landkomman-* ^{gasthuis}
deur van de Duitsehe Ridder-Orde te Utrecht ^{verleend.}
met *Simon Janz. van Naaltwyk* *kommandeur*
van *S. Pieters kerke te Leiden* van de andere
kant / het volgende berdrag aangegaan; waar
in aan *S. Katharinaas Gasthuys* toegestaan
wierd een kerckhof te mogen hebben:

SCHOUT, Schepenen en Rade der stede van
Leyden, doen condt allen luyden, dat wy
overdragen zyn met Heer *Sweder Kubbinck*, Lant-
Commanduyr van Utrecht, Broeder der Duyt-
schen Ordre, ende met Heer *Simon, Jans sohn*
van Naeltwyck, Commanduyr en Cureyt tot St.
Pieters tot Leyden, Broeder der Ordre voorsz.
van sulcken punten, als hier na beschreven staen.
Eerst so hebben Heer *Sweder* Lant-Comman-
duyr, en Heer *Simon* Commanduyr en Cureyt
voorsz. by consent en rade des gemenen Capit-
tels, dat geleyt was te Thiel, in jegenwoordic-
heyt der Commanduyren, die in dat Capittel
vergadert waren, ende die gemeene Broeders
des Convents der Duytscher Oerden van *Thiel*
geconsenteert en kennisse gegeven, dat men
wyen soude dat Kerckhof van St. *Cathari-*
nen Gasthuys te Leyden, behoudelijk sulcke
punten te geschieden, als hier na volgen: Eerst
dat men op dat Kerckhof voorsz. niemant be-

graven en sal, dan die van armoede sieck in 't Gasthuys voorsz. comen, en van armoede daer in sterven, hier mede zyn uytgesondert die in andere manieren in den voorsz. Gasthuys woenen, en daer in sterven, want die sal men in hare Parochie-kerc t'sint Pieters graven. Voort so sal men niemant anders op den voorsz. Gasthuys Kerchof begraven, dan die arme en siecke als voorsz. is. Item so sullen die Heeren van St. Pieters Kercke, als die Commanduyr of Cureyten zyn gefellen van Duytschen Ordens wegen, die siecken aldaer die Sacramenten ministreren uyt St. Pieters Kerck, als gewoonlijk is, en begraven die doden, als gewoonlijk is, en niemant anders, ten ware of die Commanduyr of Cureyt enen anderen dat bevolen van zynen wegen, &c.

Dolgens een handschrift van Georgius, Bisschop van Utrecht / is hier ook eene Dikarp getweest.

In 't jaar 1554 hebben de Gasthuismeesters (van S. Katharinaas Gasthuys) van Meester Aalbert Janlz. Priester / en Jan van Endegeest, als opthoerders des uitersten wille van Ermgard * van Leeuwen, ontbangen de somme van 324 Carolus guldens / van 40 grooten 't stuk / tot behoef van dit Gasthuys: vooz welke penningen de Gasthuys-meesters bekennen vooz haer en vooz haare nakomelingen verbonden te zijn om in S. Pieters kerk / aan S. Niklaas outaar / te laten leezen de Missen / dewelke de ouders en vrienden van Ermgard van Leeuwen gesticht hadden. Namentlyk twee eeuwigge Missen ter week: de eene des dingsdags /

* Deze was de zuster van Willem van Leeuwen.

ter eere van S. Anna : de tweede / zijnde een
 ziernis / des byjdags. En moest de Priester
 dan ook ten grave gaan. Dooz iedere Mis
 zouden zy jaarlijks geeven 4 Karolus guldens.
 Doch waren zy verbonden om jaarlijks te laa-
 ten doen drie eenwige jaargetijden met kaars-
 sen : en aan ieder Priester van S. Pieters kerk/
 tot 32 toe / 's abonds en 's morgens te dee-
 len een oortje : doch de Kommandeur / met zijn
 twee Heeren / en de Opperkoster / zouden dub-
 beld verschijngeld genieten. 's Abonds zouden
 de Zielgetijden gezongen worden met 9 lessen :
 en 's morgens op het voorschreeven outaar 4
 Missen gedaan worden. Ieder Priester zoude
 booz het leezen van de Mis / en booz de Ziel-
 getijden / trekken 2 en een halbe stuiver. Ook
 zouden der 's abonds onder de Zielgetijden / en
 's morgens onder de Missen / 4 Begijnen van
 S. Pieters kerk ten grave zitten / en ieder heb-
 ben eenen stuiver. De Gasthuismeesters wa-
 ren Klaas Oom Jansz. , Hendrik Florisz. van
 Waffenaar , Adriaan Klaasz. , Meester Floris
 van Tol.

Naderhand zijn aan dit Gasthuis de inkom-
 sten van het klooster Lopzen / en meer andere
 goederen / gegeven. Ook is de kerk mettertijd
 vergroot ten dienste van de Nieuwe gezindheit.
 Ook zijn 'er noch twee nieuwe kerkjes aan-
 getimmerd / de een op de Maren / de andere
 op de Waard : maar het laatste / dooz de wan-
 deling de Looz genaamd / is tot noch toe on-
 voltimmerd gebleeven.

Leiden had van ouds twee Doelen ; beide
 eben bermakelijk en met boomen beplant ; doch
 die zijn naderhand aan malkander gebzagt / en
 tot eene Doele gemaakt ; hebbende weerskan-

Stads
Doelen.

ten een bequaame en heerlijke huizinge. De eerste huizinge / dewelke in 't jaar 1586 cierslijker opgehaalt en vertimmerd is / heeft een groote kamer / daar de Graaven van Holland uitgeschildert ten toon staan. In de tweede is boordezen eene kapel geweest: dewelke noch eenigzins de oude gedaante van een kapelle hertoont. Van ouds is hier een Gilde opgericht / om het roer / en de boet - en hand-boog / te leeren behandelen / 't welk den naam van S. Joris Gilde boerde. In 't jaar 1438 / den 25 Junij / is aan 't zelve een handvest vergunt: Dat, dit zijn de eigen woorden / of by geval gebeurde dat eenige van deselve gesellen ten doelen schietende, iemand raekte ende quetste, dat hy daer aff quam van lyve tot dood, dat sy daer over niet en verbeuren: maer daer van vry ende ontlast blijven.

Hofjes.

Noch zijn 'er te Leiden ten behoeve van de armen / en boozal van arme maagden en weduwen / verscheide Hofjes gebouwt geweest.

Hofjes te Leiden.

Jerusalem.

Door eerst het Hofje Jerusalem, bestaande uit 13 huiskens / en geschikt voor 13 eerlijke mannen; by dewelke / indien zij getrouwt waren / ook hunne vrouwen mochten wonen. Hier stond een kapel / dewelke Gode ter gedagtemisse van de allerheiligste Maagd en van de 12 Apostelen toegewijdt was. In welke kapelle het H. Graf plagt te staan; zijnde dus genaamd / om dat het volkomenlijk gemaakt

† Dat 'er maar 13 huiskens stonden getuigt Orlers en S. van Leeuwen: zoo staat 'er ook in den fundaci-brief, staande by Orlers, pag. 143. Vertaalter.

was

was naar 't graf des Heere te Jerusalem. Dit hofje / met de kapelle / is gesticht dooz Wouter Komans, Ysbrandszoon; dewelke te Jerusalem gewoest was in 't jaar 1462 : en in 't jaar 1467 / daags booz S. Pieters kermis / eer het werk voltimmerd was / upt het leven is gescheiden. De ezel / dewelke op Palmen-zondag piagt omgeleidt te worden / had zijne plaats in dit hofje : en moest op gemelden Palmen-zondag van oude mannetjes / in 't hofje woonende / omgetrokken worden : dewelke booz hunne moeite met een paar nieuwe schoenen beloont wierden.

In dit hofje stond eene kapel / de Krugskapel genaamd ; in welke kapelle de Engelschen tegenwoordig kerken. Bp * Orlers kan * Pag. 143. de Leezer noch een stuk van Wouter Komans testament vinden.

Sion bestaat upt 14 huisjes booz 14 arme Sion. oude mannen : by dewelke hunne vrouwen ook mogen inwoonen. Dit hofje / 't welk dooz den Ridder Hugo van Zwieten, en Mevrouw Lutgardis van Boshuizen, gesticht is in 't jaar 1480 ; is naderhand verplaatst op de Vrouwen-kamp; ter plaatze daar S. Pieters Begijnshof wel-eer had gestaan.

In S. Stevens hofje staan 13 huisjes booz 13 arme mannen en hunne huisvrouwen. Dit hofje. hofje. is dooz den Heer Willem van Tetrode, en zijne huisvrouw Christina Arendsdochter, by uitersten wille gesticht in 't jaar 1487. Wy zullen hier de stichting laten volgen:

In den naeme des Vaders, des Soons, en des Heylighen Geest, Amen. Condich zy alle luyden dat wy Willem van Tetroede cranc in den lichaem, ghesont en machtich inne vyffinnen en-

Fundatie
van S. Stevens
hofje.

de verstant, en *Cristyn Arents dochter*, cloec en machrich huns redens en verstant, geechte pairfone, poirters van Leyden mit onsen vryen wille en wel bedogt en mit goeden voorfinicheyt gemaect en gegeven hebben, maecken en gheven tot ewyghe daghen uyt onser beyder guet, die ons Godt verleent heeft, puirlicke om Gods wille, en totter eere Gods en saliger maget *Maria*, der twaleff Apostelen en alle Gods heylighen, alfulcke huyfinghe en erve als wy hebben staen te Leyden in Mariendorp in onser liever Vrouwe Prochie tot behoef van 13. arme eerbare mannen, daer in te woenen die van goede syn vergaen, diemen daer sal aenneemen te ewyghe daghen om daer in te woenen, en gheven hem alfulcke proven als den huyffe ghevalen mach, en waert oeck dat die man en wijf hadde, die zal oeck daer woenen zoe lange als die man leeft, en niet langher. En die huyfinghe heeft belegghen an die syde *Dirck Volbrechtz*, en an die ander syde *Mr. van Tetroede* zelfs, streckende voir vander straet tot after in die graft. Inde soe hebben wy ghegeven en gheven noch tot deesen huyffe behoef, onse after camer staende an onse huys, daer wy nutertijt in wonen, tot aenspraek en beraet camer om reckeneninghe daer inne te doen, brieven, gelde en boecken daer in te sluten en leggen, en aldaer te scicken en ordinceren dat gheen dat oirbaerlick en profijtlick zal weesen den huyffe en erven voirschreven.

Item zoo geven wy noch hier aen een halve woninge met de helft van de landen.

Item een camp lants van 1 morgen en 5 gaerden.

Item een camp lants van 4 hont en elf gaerden.

Item een camp van 3 en een half hont en 2 gaerden,

Item

Item een camp lants van 23 hont en 3 gaerden.

Item 3 morgen en 2 hont.

Item dat hoeften met de boomgaert 3 hont en 18 gaerden.

Item het lant van den huysen aen de noortzyde elf hont en 9 gaerden.

Item een half morgen en 32 gaerden.

Item een huys met een werve en een stucks lants er agter gelegen 1 en een half morgen.

Item 8 hont lants.

Item noch 6 morgen.

Item zoo geven wy tot deesen huysen behoef na onse doot, dat groote huys naest daer aen staende, daer wy nu in wonen. Met conditie dat het noyt mag verkost worden, maer moet werden verhuert, en voor de huer moeten de huysinge van het hofje werden onderhouden.

Nog geven wy na onser doot alle onse huysraet, silver enz. om dat dan te verkoopen en het geit er van te leggen aen eeuwige renten.

Nog geven wy 5 Rhynse guldens jarelijks staende op 3 morgen lants, voor welke 5 Rhynse guldens, men op Kersavont zal koopen 13 hemden, voor die 13 arme mannen.

Wy stellen dan dese huysinge of 13 kameren in handen van de Sancmeesteren van onser Lieve Vrouwen kerke, en bidden hen luyden om Godts wille, dat zy voor de arme sorg dragen, en dat er twee eerlicke mannen werden gestelt omtrent die huysinge woonachtig, die dit huys bewaren en sorg voor de arme dragen, om Godts wille.

En als daer een arm man sterft, so sullen die Sancmeesters en die twee mannen een ander eerbaer arm man insetten. En het goet dat deze mannen in den huysen brengen, zal daer in blyven.

Nog sullen die Sanctmeesters stellen een goet eerbaer Priester, die alle vrydaags Misse zal doen in onse Lieve Vrouwen kerck op haer outaer in de capelle ten agt uren. Dan zal die Priester en die 13 arme mannen bidden voor onse zielen. Die Priester zal daer jarelijks van den H. Geest te Leyden ontfangen 6 Rhyns guldens, daer voor zal hy jarelijks onser beyde jaergetyden oock doen of laten doen, op eenen dag met 9 kaersen op ons graf, en 's avonts in Vigilie, en zal den Pastoor ist dat hy te grave komt geven des avonts en smorgens 2 groot, den Capellaen met noch tien Priesters Capellanen of haer Vice-Capellanen, met de koster s'avonts en s'morgens elck een grootje, den armen 6 stuyvers aen schoon broot.

Noch geven wy een pont Hollants jarelijks, dat men zal deelen onder die 13 arme mannen als zy op ons jaregetijde ten grave komen.

Vinde in eenige oude brieven dat dit S. Stevens hofje onder Balkenburg noch bezat 6 meysen landts.

Dolgens Orlers heeft hier van ouds een kerkje gestaan / in 't welke dagelyks Mis geleezen wierd: maar dat is ober menige jaaren afgebroken.

Jooften
poortje.

Jooften poortje heeft 13 huisjes / dewelke altemaal van arme vrouwen of maagden bewoont worden. Geertruyd, weduwe van Jooft Hendrikszoon, en Hendrik Jooften met Willem Jooften, de eerste voor haar zelve / de twee laatsten upt last van hun vader zaliger gedagtenisse / Jooft Hendrikszoon, hebben dit hofje gesticht op S. Geertruids avond / in 't jaar 1503.

S.

S. Jans hofje / bestaande uyt 13 huisjes / S. Jans hofje.
 wierd van 13 arme vrouwen en maagden be-
 woont. Jan Stoop Kerlantzoon , Schepen
 der stad Leiden / en Klaartje Pieters de doch-
 ter van Jan Klarenszoon , hebben 't zelve ter
 eere van Godt / van de H. Maagd Maria , en
 van de 12 Apostelen / gesticht op den 26 Juny/
 in 't jaar 1504. Hunne erfgenaamen hebben
 het recht der stichtinge den 3 February 1565
 overgedaan aan Gerrit van der Laan , Licens-
 tiaat in beide de Rechten / en Rentemeester
 van de Abdye Ter-Heede: dewelke de goederen
 en inkomsten merkelyk verbeterd heeft.

S. Annaas hofje heeft ook 13 huisjens / S. Annaas hofje.
 welke van 13 arme vrouwen / (wedu-
 wen of bysters) betwoont worden. Hier plagt
 ook een kerkje te staan / 't welk noch in zyn
 geheel gebleeven is. * Willem Willemszoon ,
 Klemensje Willems dochter , en vrouw van
 Jan Nanningszoon , met Sophia Willems doch-
 ter , die de vrouw was van Jan Kerstantszoon ,
 hebben 't gemelde hofje / als kinderen en erf-
 genaamen van Willem Klaatz. en Hillegond
 Willems dochter , en om hun ouders uptersten
 wille uyt te voeren / gesticht den 3 Augusti
 1507.

Bethanie of Emaus dicht by 't hofje van Je- Bethanie ,
of Emaus.
 rusalem gelegen / en uyt 13 huisjens ten ge-
 riebe van 13 vrouwen of bysters bestaande /
 is den 15 van October 1564 gesticht door de
 edele en godsdienstige Mevrouw Agatha van
 Alkemade , weduwe van den Ridder Johan van
 Kuilenburg.

Beshalven de gemelde en eenige andere hof-
 jes / zyn 'er ook eenige door onkatoelike per-

* Orlers p. 148.

soonen gesticht / dewelke by † Orlers nagezien
konnen worden. Van zijn 'er noch twee hofjes:

S. Barbaraas
hofje.

Te weten S. Barbaraas hofje; 't welk Jakob Spruit, en zijne huisvrouw Beatrix Heiman, by uitersten wille gesticht hebben in 't jaar 1618.

S. Salvators
hofje.

S. Salvators hofje / by de Rijnburger of nieuwe Haarlemmerpoort op de beesten-markt gelegen / bestaande uit 14 huysjens / door 14 eerbaare weduwen of maagden. Dit hofje is gesticht door de testamentboogden van Heer Paulus Klaasz. de Goede: dewelke zulks by uitersten wille bevolen had op den 25 Junij 1625. Het testament zelf / gelijk ook de meeste fundaatzi-brieven van deze hofjes / staan in den tweeden druk van Orlers.

Deze Paulus de Goede, anders van der Velde, en zijn hjoeder Kornelis, waren te Leiden uit een oud en burgermeesterlijk geslacht geboren. Zy zijn beidegaar in den kerkelijken staat getreden; en heeft de eene de pastory van Montfoort bedient: de andere / die S. Salvators hofje gesticht heeft / en wiens afbeeldzel daar noch tegenwoordig ten toon hangt / is altijd-duurend vikaris van de Vrouwenkerk te Leiden geweest.

Paulus is in 't hofje Jerusalem / staande op de Celleboers-graft / overleden den 2 Januarij 1634. De bynaam de Goede paste hem wonder wel: want hy was een eenboudig / oprecht / en goedaardig man. Ik heb onder my verscheidene predikaatzien / en godbzuchtige werkjes / dewelke deeze Paulus met eigen hande geschreeven had. Iaderhand zijn 'er noch meer hofjes te Leiden gesticht / dewelke by Orlers beschreeven staan.

Per

Mer dat ik de Katolijke Pastoors en Bedienaars van Leiden optelle: zal ik in 't kort eenige Leidenaars vermelden / dewelke in geleerdheit of vroomheit des levens uytgemunt / of 't hoog gezag geboert hebben en ook eenigen opgeeven / die van de andere Schryvers hoorby zijn gegaan.

Doorluchtige en geleerde Leidenaars.

Van Willem, den tweeden Graaf van dien naam / die naderhand tot Keizer verkooren wierd / en van zijnen zoon Floris V, dewelke te Leiden gebooren en in die overkunsfige doopbont gedoopt zijn geweest / hebben wy in 't Latijnsche Batavia Sacra, en hier onder Leiden/reeds wyddloopig genoeg gesproken. (5)

Van Pieter van Leiden (of de Leidis) hebben wy ook / daar wy de stichtingen van S. Pieters kerke verhaalden / gesproken.

Philips van Leiden staat in de beschrijvinge van S. Pankras kerke en elders vermeld.

Gerrit van Leiden, gelijk wy reeds verhaalt hebben / heeft eenige Dikarpen in S. Pankras kerke gesticht.

Jan Gerbrandsz. van Leiden is ten tijde van Keizer Maximiliaan eerst Onder-Prior / en naderhand ook / gelijk het gemeenste geboelen is / Prior van 't Karmelijten klooster te Haarlem geweest. Hy heeft zijnen naam voornamentlijk vereeuwigt door zijne Jaarboeken; in dewelke hy de levens der Utrechtsche Bisschoppen en de daaden der Hollandsche Gzaaben beschreeven heeft; hebbende tien volle jaaren over dit werk gearbeidt. Ook heeft hy de historie van zijne Orde in 10 boeken beschreeven: en eindijkt

delijk de Jaarboeken van de Abten van Egmond nagelaaten; dewelke de Heer Antonius Matthæus met aantekeningen opgeheldert en in 't licht gegeven heeft. Hy heeft zijnen arbeid en zijn leven ge-eindigt in 't jaar 1504.

Pieter Blommevenna, 22 jaaren oud geworden / en in de beschaafde wetenschappen grooten voortgang gedaan hebbende / heeft in 't jaar 1479 afscheid van de wereld genomen / en zich in de Orde der Karthuizeren te Keulen begeeven. Monnik geworden heeft hy noch by de 50 jaaren geleefd / en is waarlijk een spiegel van 't goddzuchtig leven en van de Christelijke deugd geweest. Zelfs is hy Prior van zijn Konbent / en Opzichter van de Orde aan de Rijnkant geworden; en heeft die bedieningen 29 jaaren lang met grooten lof waargenomen. Eindelijk is hy in 't jaar 1516 / daags voor October / in 't seventigste jaar van zijn leven / en 't negen-en-beertigste jaar na zijne klooster-gelofte / naar een beter leven verzeift.

Pieter Marneff, eerst Regulier Kanonnik te Cisonje / is naderhand Karthuiser te S. Omer geworden. Zelfs is hy tot Generaal van zijne Orde verkoren / en gestorven in 't jaar 1546: gelijk Johannes Buzelinus in zijn * Gallo-Flandria ons verzekert.

Johannes Gerardus, Bonne Vater van 't Zusterhuis op Abkoude / heeft in 't jaar 1544 eene reis naar 't H. Land gedaan. En Christianus † Adrichomius getuigt van hem dat hy alles / wat hy daar te lande gezien en gehoord had / en 't welke verdiende verhaalt te worden / nauwkeurig heeft beschreeven.

* Lib. I. c. 19.

† In Palestinæ Descript.

Gerardus Tuningius had een zoo snel en wonder verstand / dat hy niet meer als vier maanden besteedt heeft / om in de Latijnsche tale volleerd te worden. En in minder als vier jaaren heeft hy den ganschen loop der studien volbragt: zijnde niet aan 't studeeren gegaan voor zijn een-en-twintigste jaar. Hy heeft de Rechten in de Hooge Schole van Leiden met grooten lof voorgelezen; en heeft ook van Hendrik den Grooten verkreegen / dat de beruchte Joesef Scaliger Hoogleeraar in dezelfde Akademie mogt worden.

Och in 't jaar 1610 is hy te Brussel / daar hy om zich te verlustigen naar toe gereist was / tot groote droefheit van zijne vrienden overleden: zijnde in 't ses-en-veertigste jaar van zijn leven getreden. Hy wierd aldaar in S. Katharinaas kerk begraaven / enz.

Hendrik Bruno upt eerlijke ouders te Leiden geboren / is de leerling van den godtbzuchtigen Priester en Vikaris der Debentersche kerke / Heer Floris, geweest: en heeft in de Vergaderinge / dewelke te Debenter opgerecht was / geleest met Lubbertus Bernerus. De vermaarde Thomas van Kempen (a Kempis) heeft zijn [†] leven beschreven / in welke beschrijvinge wonderdore dingen van deezen Hendrik Bruno vertelt worden. Wy zullen maar eenige woorden van Thomas a Kempis tot een staaltje aanhaalen.

Daar is een man van eene groote godtvruchtigheit en van heilige eenvoudigheit, en een Priester van eene Engelsche zuiverheit geweest, denwelken ik niet dien voorbytegaan. Ik wil hem voegen by zijnen eersten makker, en zeer

[†] Tom. 3. Operum Thomæ a Kempis pag. 98.

trouwhartigen vriend en Medepriester, den Heer *Lubbertus*; en zal eenige zaken, die tot zijnen lof dienen, vertellen. Ik spreek van den Heer *Hendrik Bruno*, den makker van Heer *Lubbertus*; van dien man, zeg ik, dewelke van Gode bemint, den menschen aangenaam, voor een ieder liefdaadig, en niemand lastig is geweest. Hy was in Holland geboren; was een burger van Leiden; en had zeer eerlijke ouders en bloedverwanten. Maar dewijl hy de rijkdommen en de eer dezer wereld versmaade, heeft hy de tegenwoordigheid van zijne vrienden gemijdt, heeft den Heer al in zijne jonkheit gezocht; en is hem tot een hoogen ouderoom, met een volmaakt herte, getrouw gebleeven. Hy heeft onder de gehoorzaamheit in 't huis van Heer *Floris* geleefd met eene groote ootmoedigheid en zachtmoedigheid; en maakte zijn werk van de biecht eeniger godtvruchtige personen te hooren, en de Mis met groote aandacht en eerbiedigheid te leezen; leevende in eene groote gerustheit en eenvoudigheid des herte, buiten alle kommer van tijdelijke dingen; onder de broeders zonder eenig gemor verkeerende; eene goede getuigenis door gansch Deventer hebbende; by de Religieuzen van verscheide plaatzen wel bekend; een oprechte Israëlijt, zonder list en bedrog; een duif zonder gal; zeer deugdzaam en zuiver van leven. Zijne oogen waren altijd naar den Heere gekeerd: en waar hy maar zijne eenigheid mogt hebben, was hy altijd bezig met het gebed, of met iets goeds te overdenken. Deze zoo godtvruchtige Priester is uyt de wereld verhuist in 't jaar des Heere 1459, daags voor het feest van den H. Apostel *Bartholomæus*, omtrent de klok 11. uren voor

voor den middag, op den dag van S. *Gregorius* Bisschop van Utrecht. Hy is in de kerk van S. *Walburgis*, by de Kapittelheeren van Zutfeen, begraaven.

Kornelis Pieter (Cornelius Petrus) *Geneesheer* / in de *Grieksche* taal ervaren / heeft eenige Ondervindingen en tegenmiddelen tegen verscheide ziekten in 't licht gegeven. Ook heeft hy van de verborge zaken en wonderen der nature *geschreven*.

Kornelis Zwanenburg, een *Rechtsgeleerde* / is op den 12 van *September* 1574 / bys maanden voor de oprichting van de *Akademie* / te *Leiden* geboren. Hy wierd / noch een kind zijnde / hy zeer destige *Meesters* bestelt ; en 't wierd toen al geoordeelt dat 'er van hem in de hooger wetenschappen wat goeds te verwachten was. Ook heeft hy zodanigen voortgang in de kennisse der *Rechten* te *Leiden* en te *Douay* gedaan / dat de hoofden der *Hoogeschole* van *Leiden* hem / hoewel zeer jong / in 't jaar 1597 tot *Hoogleeraar* aangesteld hebben ; welk *hoogleerschap* hy 33 volle jaaren met grooten lof heeft bekleedt. Hy heeft geen schriften nagelaaten als een klein boekje in twaalve /

Van * het recht van aanwasch ; 't welk te *Leiden* godzukt is in 't jaar 1633. *Petrus Cunæus*, *Rechtsgeleerde* te *Leiden* / heeft eene *lylre* den t' zijner eere gedaan op den 17 *May* 1630.

Johan Banchem, te *Leiden* / de moeder der geleerdheit / geboren in 't jaar 1540 : † *Beswindhebber* van de *Akademie* / enz.

Adriaan Mathenes, *Johanszoon*, uit een hoog- edele stamme te *Leiden* geboren / *Heer* van

* *De jure accrescendi.*

† *Curator.*

Matenes en Opmeer / is een puike van geleerdheit / en Betwindhebber der Akademie geweest. Van beide deze mannen kan zeker boek / Alma & Illustris Academia Leidensis , nagezien worden. Uit 't zelfe boek leeren wy dat de stads Obersten van Leiden / by het inwijden van de Akademie / op 't huis van Paaldwijk recht over het stadhuis / een groot gastmaal aange-recht / en den zelven dag onder de feestdagen gestelt hebben.

Van den beruchten koning der Doopsgezinden / Jan van Leiden , en van de vermaarde schilders te Leiden geboren / zal de Aezzer wijsdloopig bescheid vinden by den meergemelden * Orlers.

François Dusseldorp uit een Burgemeesterlyk geslagt geboren is eerst Advokaat geweest. Maar een weerzin van de wereld gekreegen hebbende heeft hy zich Priester laten wijden. Ik vinde in een oorspronkelijken brief van Sasboldus , dat hy / Sasboldus , onzen Dusseldorp in 't jaar 1608 tot Kanonnik van Oudmunster te Utrecht heeft aangesteld. Hy was een wel-sprekend predikant : maar door eene pdele vze-ze aangedaan / heeft hy zyn vaderland verlaaten.

Zoo is hy dan te Keulen gaan wonen ; daar hy ellendig geplaagt wierd van zijne dienstmaagd / die hy den naam van Hecuba geeft. Dit plaagen heeft hy met groote verduuldigheid verdraagen ; en de raazende helleberg noch door zyn geduld overwonnen. Eindelyk is hy heilighlyk te Keulen gestorven ; heeft ook eenige schriften nagelaaten : en word byzonder van Valerius Andreas en van andere Schryvers geprezen.

* I. Deel pag. 331.

Het doodboek der Hollandſche kerkte heeft
zijnen lof aldus met korte woorden uitges-
drukt :

De groote François Duffeldorp, Licentiaat
in beide de Rechten, eerst Advokaat voor den
Hove van Holland; daar na Advokaat voor den
Hove des Hemels, en verscheide jaaren Alge-
meen Vikaris te Utrecht, is te Keulen gestor-
ven den 21 Maart 1630.

Het geen hem byder aangaat / kan in 't
tweede deel van 't Latijnsche † Batavia Sacra
nagezien worden.

*Pastors van Leiden zedert de zoogenaamde
Reformatzie.*

De Katolijken / dewelke te Leiden na den
afval ten getal van 6000 / en daar boven / o-
bergebleven waren / en onder welke vele rijke
persoonen en van Burgemeesterlijken huize ge-
bonden wierden / zijn eerst bedient door den Heer

Paulus de Goede, een Leidenaar / altijd-
duurend Vikaris van S. Mariaas kerkte / van
wien wy boven al gesproken hebben. Hem wierd
tot noodhulp toegeschikt de Heer Aarnout, door
de wandeling Heer Ary genoemd / dewelke by
't gevangenhuys woonde. De Heer de Goede
heeft eenigen tijd by hem ingewoont : en zy
bleeven beidegaar / naar 't oude gebruik / een
langen tabbert draagen. Maar als zy uitge-
leest en afgetwerkt waren / is hun tot opbo-
ger toegeschikt

Rombout van Medenblik, Licentiaat in de
Godthunde : hy was een geleerd man / en Au-
bertus Miræus heeft enige brieven met hem

* Pap. 262.

getuiffelt; dewelke wy in 't tweede deel van 't Latynfche *Batavia Sacra* * opgegeven hebben.

Hy werd ten huize van eenen Buitenweg, een rijk burger te Leiden / gebangen genomen; en is daar op uyt de stad gebannen. Zoo is hy dan naar Utrecht en van daar naar Delft geweeken: daar hy zijne gebangenis / en de marteldood van Mulius, befchreeven heeft. Einde-lijk is hy den 19 van November / in 't jaar 1642 / te Delft overleden. Hy is in zijn Paftoors - ampt en Arts - Priefterfchap opgevolgt door

Reinier † Mercator, te Enmerik geboren. Deze Mercator heeft op de Philofofy en Godkunde geftudeert onder den beroemden Leonardus Marius, Leeraar in de Godtheit / en Prefident van den Hoogen-Heubel te Keulen. Volgens de getuigenis van den gemelden L. Marius, het zijn de woorden van Abraham van Brien, heeft ons Kollegie te Keulen miffchien geen geleerder Filofoof en Godtgeleerde voortgebragt.

Hy heeft tot makker in zijne studie gehad den beruchten Antoni van der Plaat, een Leidenaar; dewelke naderhand in de heerlijkheit van Alkemade heeft geftaan. Vander Plaat ging Mercator te hoven in twelfpreekendheit: Mercator won 't vander Plaat af in geleerdheit.

† Ten tijde van de peft heeft hy zijne ziel geduurig voor zijne fchaapen gewaagt; en is eindelijk ook van de peft bevangen. Daags voor zijne dood heeft hy eenen brief gefchreeven aan den Vikaris van Utrecht, den Heer J. Wachte-

* Pag. 264.

† Hier hebben wy veele zaaken uyt het tweede deel van 't Latynfche *Batavia Sacra* getrokken. Vertaald.

† Johan de la Valle in 't leven van Ant. van der Plaat.

laar: aan wien hy, nu hy naar den Opperharder ging vertrekken, zijne Pastory overgaf. Deze brief was zoo krachtig geschreeven dat de genen, die hem zelfs lazen, of hoorden leezen, hunne traanen niet konden ophouden.

Deeze brief is noch tegenwoordig in handen van een deugdzaam Priester: doch tot noch toe heb ik den zelven niet konnen magtig worden. Hy is te Leiden van de pest gestorven: want in het doodboek der Hollantsche Kerke staat zijn sterf-dag aldus aangetekent:

De zeer eerwaardige Heer, *Reinier Mercator*, Licentiaat in de Godtheit en Pastoor te Leiden, heeft zijne ziel in de pest voor zijne Schaapen gelaaten op den 20 van September, in 't jaar 1635.

Valerius Andreas, die zijnen sterf-dag een jaar laater stelt / Wassenberg in zijne Beschrijvinge van Emmerik / en Jakob de la Torre, in zijn Roomsche Verhaal / spreken met grooten lof van onzen Mercator.

De Bisschop van Hastorie plagt van Mercator te zeggen dat hy alzo gekonst was in de boeken van S. Augustyn, als Janenius zelf.

Hy heeft in de Latijnsche tale uytgegeeven Een onderzoek van 't oprechte Katholijckdom, gesteld tegen de stellingen van den Luiterschen Predikant *Christoffel Scheibler*.

En in de Nederlandsche tale / Oogenzelf om te openen en te zuiveren de oogen van een blinden Leidsman, *Dionysius Spanhuysen*, Predikant te Delft.

Noch heeft hy in de Latijnsche tale geschreeven Korte aantekeningen op de vyf boeken van *Moses*, en op de volgende boeken der H Schriftuure, tot het boek van *Ruth* toe: dewelke onder Heer van Heussens pampieren bewaart worden.

Theodorus Schendel, een Utrechtenaar / en een queekeling der Hooge Schole van Keulen / is in Mercators plaats gekomen / terwyle de pest te Leiden noch woede. Hy is ook Arts-
Priester ober Leiden en Rhyinland / en Byzit-
ter van 't Utrechtse Viskariaat geweest. Zij-
ne geleerdheit / pber / en mildaadigheid wor-
den ten hoogste geroemt. Hy is te Leiden ge-
storven den 12 Augusti 1652.

Wy zullen hier ook plaatzen den vermaar-
den Hendrik vander Graft, om dat hy de Lei-
denaars / die zijne hulp verzochten / met de
toelaatinge van den boozmoedigen Schendel
heeft opgepast. Hy was te Leiden upt een
Burgemeesterlyk geslagt geboren. Zijn vader
was genaamd Jakob vander Graft. Zijne moe-
der / Beatrix van der Hal, was de dochter van
Hendrik Egbert van der Hal, die wel-eer Bur-
gemeester van Leiden was geweest. Zie zijn
levens verhaal wijklopiger in het Latijnsche
werk pag. 267, 268.

Na Schendels afsterben is de Pastory van
Leiden bekleedt door

Kornelis Velthoen, bygenaamd Patricius, te
Zutfeen geboren / Hoogcleeraar der Godkunde
te Keulen / zijnde eerst Pastoor van Utrecht
gewest. Hy wierd ook in ^a Schendels plaats
tot Arts-Priester ober Leiden en Rhyinland
aangesteld. Maar hy is niet lang te Leiden
gebleeven / en is wederom naar Keulen ver-
trokken: daar hy Hoogcleeraar der Godkunde
was / en tot President ^b van 't Hollandsche
Kollegie wierd aangesteld. Eindelyk is hy al-
daar overleden op den 7 Mey 1685.

^a In 't Roomsche Verhaal van J. de la Torre.

^b Doodboek der Holl. kerke.

Hij heeft binnen korten tijd verscheide na-
zaaten in zijne Pastory gehad : namentlyk

Theodorus Blokhove , een Huilenburger / en
Licentiaat in de Godtgeleerdheyt : den welken
naderhand het Presidentschap van 't Pulche-
riaas kollegie te Loben is aanbevolen.

Jakob Verhaar , dewelke naderhand op ver-
scheide plaatzen heeft gestaan ; en van wien
wy elders te spreken zullen hebben.

Bartholomæus van de Velden , naderhand
Pastoor van Noordwijk ; dewelke ook beter
onder Noordwijk te pas zal koomen.

Dewyl alle deze Pastoorz de gemeente van
Leiden niet zeer aangenaam waren / en 'er om
die reden niet lang gestaan hebben / is einde-
lyk in hunne plaats derwaart gezonden

Kornelis Duckius , volkomen Bacelier in de
Godkunde ; dewelke de Pastory van Dordrecht
bekleedende / upt dezelve stad door de hooge O-
verheyt was verbanen. Hij is dan naar Elten-
berg by Emmerik getrokken / en is daar Di-
karis van dat oude en adelyke klooster gewor-
den : en aldaar den 10 Februarj 1693 / in een
hoogen ouderdom / overleden.

By den Pastoor Duckius , zegt de Aarts-
bisschop van Esesen in zijn Roomsche Verhaal /
hebben de drie volgende Priesters gestaan :

François de Heere , volkomen Bacelier in
de Godtgeleerdheit / te Maastricht in Frankryk
geboren : dewelke ook de nabuurige dorpen
ging bedienen / en de eerste Pastoor van Oest-
geest / Valkenburg / Rhijnsburg / en beide de
Kartwijken is geweest. Hij is te Leiden gestor-
ven den 8 van November 1676.

Gerrit van Heussen , upt een Burgemeester-
lyk geslagt te Leiden geboren / Leeraar in bei-

de de Rechten / maar doorgaans in zijne eenzaamheit en booz zich zelven leebende / is te Delft gestorven in 't jaar 1688.

Pieter Hugens, Roomsche Leeraar in de Godskunde.

Willem Bouquet, te Dozt uyt een adellijk geslagt geboren / en een Heusch Filosoof en Godtgeleerde / was zelf Meester in de Filosofie geweest. Hy is den 9 van December / in 't jaar 1706 / van hier gescheiden: hebbende lang booz zijne dood een boekje in Nederduitsche veerzen / Het Geestelijk Tijdverdrijf genaamd / uytgegeeven.

By uitersten wille heeft hy zekere rente nagelaaten / om dooz de handen der Piesteren onder de armen uytgedeeft te worden.

De Kerk-Oversten hebben het aldus willen bestellen dat Bouquets gemeente niet Harderloos zouden blijven: en dewijl zy bewust waren dat gemelde Heer Bouquet in zijn leven veel gehouden had van den Heer en Meester Lambert van Rhijn, uyt een aanzienlijk geslagt te Wezop gebooren / en wiens familie aan de destigste huizen van ons Vaderland vermaagschapt is / hebben zy 't zodanig geschikt dat het overschot van de gemeente / dewelke dooz het verloopen van de booznaamsten zeer gedunt en verzwakt was / aan des zelfs zorge aanbevolen wierd. Deze Heer van Rhijn, dewelke te Loben in 't Oratori gewoont heeft / en eenigen tijd Pastoor van Pijnaker was geweest / was niet alleen wel beïndeld / maar daar by onberzaagd in het preeken / en geleerd.

Pastors van de tweede Gemeente.

* Hendrik vander Graft , ziende dat de twee de Pastorp lange jaaren / te weeten na de dood van Govert de Rovere , open gestaan had / heeft het zijne plicht geacht een anderen Pastoor aan die Gemeente te bezorgen. Zoo is dan ten dien einde naar Leiden gezonden

Hendrik Snel , te Montfoort geboren / een vriendelijk Priester / zuiver en onbespzaakt van leven. Maar dewijl hy de teering kreeg / wierd hy genootzaakt zijne bediening / na omtrent vier jaaren arbeidens / neer te leggen. Zoo is hy dan weder naar Montfoort gekeert : daar die eenboudige en oprechte man de wereld verlaaten heeft op den 22 Mey 1674. Na zijn vertrek wierd in zijne plaats tot Pastoor aangesteld Erasmus van den Broek , te S. Truyen gebooren. Maar nauwelijks had hy de Pastorp van Leiden twee jaaren bekleedt / of hy kreeg de tijding dat het ampt van Monne-Pater te S. Truyen open geballen was : en daar op is hy in 't jaar 1676 naar zijn Vaderland vertrokken. Zoo is dan / na bynaar twee jaaren sukkelens / de gemelde Pastorp opgedragen aan

Johan Dobbius, een Hagenaar / volkomen Bachelier in de Godtheit. Doch hy een weerzin van zijne Pastorp gekreegen hebbende / heeft hy na de dood van Bernard van Zomeren , met de toestemminge der Kerk-overstengs / de Pastorp van Zwol aangenomen. Eenige jaaren aldaar gestaan hebbende / heeft hy te Debberen / een vermaard Kerkhuizer - klooster in Westfalen / de Monnikskap aangetrokken. Daar na is hy Prior der Kerkhuizeren te Kalkar geworden :

* Uyt het zelve Batavia Sacra.

van waar hy naar een beter leven is gereist.
Na Dobbius vertrek heeft de Heer

Theodorus Kok, een Utrechtenaar / en
Roomsch Leeraar in de Godkunde / die te vo-
ren de Kapellaan van Heer Dobbius was / de
Harderlyke zorg aangebaart. Pastoor zijnde
wierd hy / om het belang der Geestelykheit
waar te neemen / naar Romen gezonden: van
waar hy / zijn gezantschap gelukkiglyk vol-
bragt hebbende / noch in 't zelfde jaar weder
is gekomen. Na veel wederbaaringen en wif-
felballigheden / dewelke in 't derde deel van het
Duitsche Batavia Sacra beschreeven worden / is
hy voor de tweede reize te Romen aangeko-
men: daar hy Kanonnik van de geheime Ka-
pelle in 's Laurens Kerke / mitsgaders van S.
Anastasiaas Kerke / en daar hy zijn Heilighets
Nipdrager is geworden. Hy heeft daar on-
langs een † geschrift tegen den Heer Pieter
Kodde uptgegeeven: 't welk de aanhangers
van gemelden Kok tot noch toe met groote
zorgvuldigheid verbergen hebben gehouden. Na
het vertrek van Heer Kok is die Pastory be-
kleedt door Heer Aarnout Voorn, een Utrech-
tenaar / en een Nobensch Godtgeleerde. Doch
de Heer Voorn is den 19 Mey / in 't jaar 1705 /
schielyk aan eene beroerte gestorven; en is daar
op de gemeente langen tyd harderloos geblee-
ven. Eindelyk is de Pastory / met de goed-
keuringe van den Pausselijken Viskaris / Ge-
rard Potkamp, opgedragen aan Jakob François
de Broeder, een Amsterdammer / en een No-
vensch Godtgeleerde. Doch vermits hy de ge-

† De tytel is: *De Petro Codde, sive Coddeo, Arch.
Seb. in Hollandia, ac Foederatis Provinciis, Vicariatus
Apostolici potestate potito, functo, ac defuncto.*

meente vrijwillig verliet / zyn de deuren langen
 tyd gesloten gebleeven : tot dat op 't einde van
 't jaar 1712 wederom booz Pastoor is aange-
 nomen Adriaan de Rover, een Utrechtenaar /
 dewelke in 't Urbanus Kollegie te Romen ge-
 studeert hebbende / aldaar ook tot Leeraar in
 de Godkunde was gepromoveert. Na de Ro-
 vers dood is Pastoor geworden Johan Nanning,
 te 's Graveland geboren / en een Keulsch God-
 geleerde. Doch alzo de Pastory van Wezop
 lozt daar na open viel / is hy naar Wezop
 vertrokken; en heeft booz nazaat in de Pasto-
 ry van Leiden gekreegen Simon Ferdinand
 Melchior, te Emmerik geboren; dewelke te
 voren by den gemelden Heer Nanning, en ook
 by een van de Pastooren te Groningen / booz
 Kapellaan had gestaan.

Derde Vergadering te Leiden.

De derde Vergadering te Leiden is met goed-
 keuringe van den Pausselijken Vikaris opge-
 recht dooz Heer Hugo Francois van Heussen,
 een Hagenaar / Licentiaat in de Godkunde /
 enz. Wiens eenigste wensch is / dat hy een
 plaats in die gelukzalige Vergaderinge van de
 Heiligen in den Hemel mag krijgen. Hy is in
 den Heere ontslapen den 14 Februario 1719 / en
 heeft tot nazaat gekreegen den Heer Kornelis
 Steenhoven, een Amsterdammer: die te Loben en
 Romen op de Godkunde heeft gestudeert / en te
 Romen tot doktor inde godkunde gepromoveert.

Behalven de Wereldlijke Pastoors hebben
 ook van oberlang / en uyt kracht van de be-
 hende * Verdrag-punten / eenige Religieuze
 Priesters te Leiden gestaan : namentlyk twee

* Concordata.

Derde ver-
 gadering
 te Leiden.

Franciskaaner-Munnikken / van de Orde der
Observanten ; twee Jesuyten : dewelke in 't
jaar 1708 gebannen wierden ; en een Preek-
heer : dewelke ook eenen helper mag hebben.

Hier nevens de Vaters Preekheeren die de-
ze staatzie bedient hebben.

P. Johannes David , overleden den 4 Octo-
ber 1652.

P. Egidius van Swieten , een Amsterdam-
mer / heeft 19 jaren de zendinge bedient : en
na zijn klooster wedergekeert zijnde / is hy te
Antwerpen overleden den 17 May 1663.

P. Collemoer , overleden den 4 September
1661.

P. Reinier Dobbelijns , overleden den 16
Februarij 1663.

P. Petrus Verius , overleden den 23 Octo-
ber 1664.

P. Paulus van der Stock , overleden den 20
Juli 1666.

P. Hieronymus Verschuer , is weder na zijn
klooster gekeert.

P. Johannes Pater , is weder na zijn klooster
gekeert / en te Mechelen gestorven den 21 De-
cember 1696.

P. Jacobus de Bakker , overleden den 25
Maart 1686.

P. Petrus Callebout , overleden den 14 Juni
1690.

P. Joannes Balthazar Cornelissens , overle-
den den 30 Augusti 1712.

P. Ioannes Baptista Bardou , een Leidenaar /
overleden den 4 Februari 1719 / oud seventig
jaren.

P. Wilhelmus Maas , een Antwerpenaar /
bedient tegenwoordig deze staatzie.

P. Niklaas Michielzen, een Antwerpenaar/
bedient ook tegenwoordig dezelfde staatzie.

De twee Karmelijten / de eene voor de Frans-
sen en Waalen / de tweede voor de Nederlan-
ders / zijn 'er laater / en tegen den inhoud der
Verdrag-punten / bygekoomen.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Dit word ook bevestigt door het volgende ver-
haal van *Tilmannus Bredenbachius* : uyt het welke
blykt dat in dit konvent , ten tyde van *Karel V* ,
Kloostervoogd of Gardiaan is geweest eenen Pater
Willem van Delft. De Leezer kan wel denken dat ik
voor de waarheit der geschiedenis , dewelke hier
verhaalt word , geen borg zal worden : maar *Breden-*
bachius zal niet geschreeven hebben , dat *Willem van*
Delft , Overste van 't gemelde konvent , deze geschie-
denis t' zijnen huize aan een volle tafel vertelt heeft ,
en dat *Wouter van der Meer* in 't zelve konvent Mon-
nik is geworden , indien 'er geen konvent had ge-
staan , en 'er *Willem van Delft* geen Gardiaan was
geweest.

„ *Wouter van der Meer* (*de Mere*) een Edelman ,
„ en lijfstrawant van *Karel V* , noordwaart op , en naar
„ de kant van *Ysland* toe , met een voorspoedigen
„ wind vaarende , zag recht over zyn Schip een an-
„ der Schip , 't welk ook voor den wind zeilde. Op
„ de achtersteven van dat Schip stond als Stierman een
„ soort van een monster : hebbende de gedaante van
„ een zwart mensch. *Wouters* Schipper , gelijk de ma-
„ nier is , riep den anderen toe , en vroeg hem wat
„ voor koopmanschap dat hy gelaaden had , en waar
„ hy naar toe zeilde. De Duivel , of de Stierman van
„ 't andere Schip , gaf hem tot antwoord ; wy hebben
„ den Aartsbisschop *N.* noemende de stad , daar hy Aarts-
„ bisschop was geweest ; en wy vaaren naar den berg
„ *Hecla*. De voornoemde *Wouter van der Meer* , zulks
„ gehoord hebbende , sidderde en beefde zijn gansche lic-
„ haam over , en begon den loop van zijn leven te over-
„ denken En zoo ras als hy weder te *Leiden* in Hol-

* *Bredenbachius* Collat. Sacr. lib. 8. c. 13.

„land aangekomen was, heeft hy daar de order van „S *Franciscus* aangenomen; heeft zijne kloosterge- „loften gedaan onder Pater *Willem van Delft*; en is „naderhand te Dordrecht begraven. Dit alles heeft „de voornoemde *Willem van Delft* ten mijnen huize, „aan een volle tafel, in de tegenwoordigheid van „veele zeer fatzoenlijke luiden omftandiglijk vertelt. Hoe dat de berg *Hecla*, om nu de andere vuurbergen niet aanteroeren, by de ligtgeloovige menschen, ja by *b* sommige Schryvers, gehouden word voor de poort of den mond der helle, behoef ik hier niet op te haalen.

2. Om dat *Nicolaus de Cusa* meermaals in dit gansche werk vermeldt word, en zelfs Holland en Zeeland, met Afsaatbrieven gewapend, ten deele doorwandelt, ten deele op een muyl-ezel doorreedende heeft, zal het niet ondienftig zijn een woordje van hem hier tusschen te voegen. Dat hy in de Godtgeleerdheit, in de kennisse der geestelijke Rechten, in de Filosofy, in de Wiskunst, in de kennisse der taalen, in de welspreekendheit, voor niemand in zijnen tijd behoefde te wijken, staat by de Schryvers vast: *c Trithemius*, *Sixtus d Senensis*, de Kardinaalen *e Bellarminus*, *f Possevinus*, en *g Bona*, *Faber h Stapulensis*, weeten zijnen lof niet breed genoeg uyt te meeten. Maar, 't geen ik boven alles schat, hy was zoo deugdzaam, en zoo vroom in zijnen handel en wandel, dat 'er de nijdigheit zelfs niets op te vitten konde vinden. Zelfs hebben *i Boxhornius* en *k Simon van Leeuwen* met grooten lof van hem geschreeven; en weeten ons wijd en breed te vertellen hoe dat hy de waarheit voorstond zonder den haat der menschen te ontzien; een goed

b Laur. Surius ad Ann. 1537. Simon Majolus Pies Canicular. Colloq. 14. Jacobus Zieglerus (Lutheranus) ap. Majolum ib.

c De Scriptor. Eccles.

d In Biblioth. S.

e De Scriptor. Eccle.

f In Apparatu Sacro.

g In Catalogo Scriptorum.

h Apud Vossium de Mathem.

i In zijne Nederl. Hist.

k Batav. Ill. p. 606. 607.

onderscheid maakte tusschen geloof en bygeloof; en tusschen den uytwendigen en inwendigen Godsdienst: zeer vrymoedig en dapper was in het bestraffen der zonden. Hoe dat hy de misbruiken, in de Kerk ingeslopen, zeer wel ontdekte, en bestrafte; de Geestelijkheid op eene behoorlijke wyze ondertaste; de waarheit volmondig en onbewimpeld preekte, het gebruik en misbruik der Aflaaten aanwees. Maar dat *S. van Leeuwen* hem daarom onder de voorloopers en eerste aanvangers van de Reformatzie wil plaatzen, als of het in de Katolijke kerk aan yverige en verlichte mannen ontbrak; die sommige misbruiken konden zien en durven tegengaan en bestraffen, daar in geeft hy zijne onkunde te kennen.

Ik heb hier maar by te voegen dat deze *Nicolaus de Cusa*, zoo een geleerd, zoo een vroom en rechtzinnig man, eerst een groot voorstander is geweest van de Bazelsche Kerkvergadering; ja zelfs drie geleerde boeken voor die Vergaderinge in 't licht heeft gegeven. Maar naderhand, door wat inzicht gedreeven laat ik daar, heeft hy zijn rokje omgekeert, en heeft alzo yverig, en noch yvriger, voor Paus *Eugenius IV* gekampt, als hy te vooren voor de Kerkvergaderinge gekampt mogt hebben. Wy willen den beruchten *Aeneas Sylvius*, die naderhand Paus geworden den naam van *Pius II* droeg, over deze veranderinge eens hooren spreken. Maar *Nicolaus de Cusa*, zegt mhy, wierd voor den *Hercules van hen allen gebonden*; een man in de oude wetenschappen zeer ervaren, en door veele ondervindingen in het behandelen der zaken zeer bedreeven. Zoo dat het jammer is dat zoo een verheven en edel verstand tot die scheurziekte uytgespat is, dat hy, uyt krachte van een valsche Dekreet (hy verstaat daar door het Pauffeljk bevel) een gezantschap tot de Grieken heeft aangenomen. Deze man heeft naderhand alle zijne krachten en poogingen te werk gestelt ter verdediginge van *Eugenius*.

Weinig dagt *Aeneas Sylvius*, als hy zodanig over deze veranderinge ge-ergert was, en 'er den gemelden *Cusanus* zoo hevig over berispte, dat hy zelf niet standvastiger blyven zouw; en *Eugenius* zoo wel toevallen zouw als *Cusanus* had gedaan.

^l De Concord. Cathol.

^m Act. Concil. Bas. l. 1.

3. Wy zien hier, en wy hebben 't op meer plaatsen kunnen bemerken, hoe veel werks dat onze voorouders van 't geestelijke Recht gemaakt hebben. Maar ik diene hier ten dienste van de Andersgezinden, en ook van sommige Katolijken, aan te merken dat het geestelijke Rechtboek eigenlijk niet geschikt of opgesteld is om het Geloof te verklaaren; maar om een gelijkvormige manier in de regeeringe van de kerk te houden. *Het geestelijke Rechtboek*, zegt de vermaarde *a Davenportius*, gelijk uyt de voorredenen der Pauzen blijkt, is niet by een verzamelt om het geloof der kerke te verklaaren, maar om de huishouding en de uiterlijke regeeringe der kerke te beschikken. Het gebeurt maar by geval, ten opzichte van 't geestelijke Recht, dat we om de kerkelijke Regels iets door het geloof moeten aanneemen: en uyt de kerkelijke Regels, voor zoo veel zy zodanige zijn, kan geen besluit gemaakt worden dat iets tot het geloof behoort.

En de beroemde Jesuyt *Veron*, de *Walenburgen*, en andere Godtgeleerden, bekennen en verklaaren eenparig, dat geene Dekreetbrieven der Roomsche Pauzen, 't zy dat ze in 't geestelijke Rechtboek, of in deses boeken der Dekreetbrieven, in de *Klementynen*, in de *Extravaganten*, gevonden worden, genoegzaam zijn om iets tot een geloofspunt te maaken. Dat men by gevolg de *Andersgezinden*, dewelke veele dingen uyt *Gratianus*, uyt de *Dekretaalen*, enz. aanbaalen, en dikwils valsche uytleggingen daar op verzinnen, gemakkelijk kan beantwoorden, met opentlijk te betuigen en te verklaaren dat dit alles tot het geloove niet behoort. Het is bekend, hoe zeer sommige Protestanten zich uytgeloofd hebben, om eenige tegenstrydige plaatsen uyt het geestelijk Rechtboek op te zoeken. Onder anderen heeft een Straatsburger Predikant, met naame *Johann b Pappus*, veel geroeps en geruchts daar over gemaakt; als had hy, om dat hy eenige zodanige plaatsen gevonden had, het gansche leger der Rooms-katolijken te schande geslagen.

Tot lof van de geestelijke Rechten kan dit byzonderlijk aangemerkt worden, dat de Protestantsche

^a In Regula Fidei &c.

^b Joannis Pappi Collatio Censuræ in glossas &c.

Vorsten van Duitsland en van andere landen, na dat ze van de Roomsche kerke afgeweeken zijn, en zich zelve aan de magt van den Roomschen Paus onttrokken hebben; het geestelijke Rechtboek nochtans niet hebben verworpen; maar zich noch tegenwoordig van 't zelve bedienen in 't beslechten van hunne vonnissen. Waar in zy even eens gedaan hebben, gelijk de Vorsten van Europa; dewelke zich van de magt der Keizeren ontslagen hebbende, de Keizerlijke wetten evenwel noch onderhouden. En alhoewel dat *Maarten Luther*, door een haastigen en onbezonnen yver gedreeven, de boeken van de geestelijke Rechten in weerwil der Rechtsgeleerden te Wittenberg verbrandt had; zoo hebben nochtans de Sassen, de Bronswijkers, en de andere Protestanten, het gebruik van 't geestelijke Recht behouden, zonder eenige verandering daar in te maaken; en word het geestelijke Wetboek te Wittenberg, en in de andere hooge Scholen van Duitsland, volgens het schryven van *Arturus Duk*, noch tegenwoordig in 't openbaar voorgelezen.

Maar om noch een woord te spreken van die tegen eenstrydende plaatsen der Pauzen, dewelke in 't geestelijke Wetboek gevonden worden; ik zouw 'er zeer aan twyfelen of zelfs die katolijke Schryvers, dewelke die plaatsen tegen de Pauwelijke onseilbaarheid doen gelden, hun oogwit wel bereiken. Ik wil die onseilbaarheid geenszins voorspreken of beweezen: maar de vrage is alleenlijk of ze door diergelijke plaatsen klaar genoeg wederleit kan worden. Dit bekenne ik dat de allervuurigste en onbescheidenste verdedigers der onseilbaarheid, dewelke alle Pauwelijke uyt spraaken voor onseilbaar houden, op zodanige tegenstrydigheit met geen schyn van reden kunnen antwoorden. Maar die wat omzigtiger in hun spreken zijn, en met meer bescheidenheit van die onseilbaarheid spreken: die den Paus, op dat zijne uyt spraaken voor onseilbaar gehouden werden, verpligten om alle behoorlijke middelen in 't werk te stellen; den bystand des Hemels door vuurige gebeden te verzoeken; de stemmen van de Kardinaalen en de Prelaaten des Roomschen Bisdoms op te neemen; die

c. Arturus Duk apud Espen. Schol. in Canon. part. 8. cap. 3. §. 1.

Godtgeleerden, zeg ik, zouden zich met de voorge-
melde leering van den Jesuyt *Veron* en van de *Walen-
burgen* kunnen redden. En inderdaad de vermaarde
Christianus Lupus^d, die groote voorstander van de
Pausselijke voorrechten, heeft zich van dat antwoord
bedient. *Het is te vergeefs*, zegt hy, dat *Johan Lau-
noy* de onseilbaarheid van den Roomschen stoel door dier-
gelijke Dekreetalen der Pauzen tracht om verre te
werpen: want die Dekreetalen zijn geen beslechten-
de vonnissen; ten hoogste hebben zy de kracht van een
tusschenoordeel. Daarenboven zijn het geen antwoor-
den van den Roomschen stoel, maar van den Pausselijken
persoon alleen. En dat 'er tusschen den persoon van den
Paus, en den Roomschen stoel, een groot onderscheid is,
hebben wy bewezen in onze Aantekeningen op het Dicta-
tus van *Gregorius de VIII*.

Dit heb ik, met een woord willen aanmerken: en
het is hier de regte plaats niet om dat geschil te verhan-
delen. Dit zullen wy hier evenwel noch aantekenen dat
de Romeinen door de geestelijke Rechtboeken eene
groote verandering in de kerkregeeringe gemaakt, en
't Pausselijk gezag wonderlijk opgevyzelt hebben.
Ten dien einde dient geweeten dat de Benediktyner-
monnik *Gratianus*, om de oudere Verzamelaars der
kerkelijke wetten voor by te gaan, in de twaalfde
eenwe eene verzameling van de wetten der kerkelij-
ke Vergaderingen, van de Dekreetbrieven der Pauzen,
en van verscheide spreuken der Oudvaderen in 't licht
heeft gegeven. Deze verzameling, dewelke alles
wat op die stoffe uytgekomen was verre te boven
ging, heeft een groote krak gegeven aan 't oude
kerkbestier. e Het is waar dat het oude recht eene
groote verandering had geleden onder Paus *Nicolaus I*.
en dat *Gregorius VII*, en de volgende Pauzen, noch
veel merkelyker veranderingen daar in gemaakt had-
den. Maar alle die veranderingen, en 't zooge-
naamde Nieuwe Recht, zijn door de gemelde verza-
meling merkelyk bekrachtigt geweest. De gemelde
verzameling wierd binnen korten tijd in de Scholen
voorgelezen; ja zelf gebruikt in 't uitspreken van
vonnissen. De Vaders, en de wetten der Kerkver-

^d Chr. Lupus Opusc. Posth. de opinione probabili cap. 6.

^e Zie Hist. des Revenus Eccles. p. 162.

gaderingen , wierden in de bron zelf niet gelezen ; men vergenoegde zich met *Gratianus* over alles natezien. De menschen waren zoo niet gesleept , en op de oordeelkunde zoo niet afgerecht , als tegenwoordig ; en wierden by gevolg niet gewaar dat *Gratianus* , 't zy door misleidinge , 't zy door onoplettendheit en by gebrek van oordeelkunde , veele plaatzen had vervalscht ; de regelen van 't oude recht niet nauwkeurig te boek stelde ; zijn werk met verscheide valsche stukken opvulde. Voegt hier by , dat hy de Dekreetalen der Pauzen in gelijken graad van achtbaarheid stelde met de Algemeene Kerkvergaderingen ; en somwylen de woorden der voorgaande kerkwetten verdraaide naar de nieuwe tucht , dewelke omtrent zijnen tyd het hoofd begon op te steeken.

Echter heeft de verzameling van de Pausselijke Dekreetalen , dewelke op bevel van *Gregorius IX.* in 't licht gekomen is , eene veel grooter verandering te weeg gebragt. En nochtans wierd de laatste verzameling , zoo wel als de eerste , in de Scholen van Vrankrijk opentlijk voorgelezen. Maar , om dat ze veele veranderingen in de kerkucht behelsde , zijn 'er zeer zwaare krakeelen en onlusten uyt gerezen ; willende de eene party de Dekreetalen der Pauzen volgen ; en de wederparty zich aan 't oude kerkbesluit houden. Toen begon de verzameling van *Gratianus* , hoewel verscheide nieuwigheden behelzende , den naam van 't oude kerkrecht te krygen : en , findien ze by de verzameling van *Gregorius IX.* vergeleeken word , mogt ze dien naam wel voeren. De langduurige krakeelen , die de Koningen van Vrankrijk met de Pauzen gehad hebben , zijn de oorzaak geweest dat de Franssen geene of zeer kleine achting voor deze verzameling van *Gregorius IX.* gehad en getoont hebben. Ja tegenwoordig noch achten zy dezelve niet veel hooger , dan 't hun gelegen koomt : en zy hebben 'er deze verbeelding van dat ze alleenlijk verzonnen is om de magt der Pauzen , zoo hoog als mogelijk is , op tetorssen ; en 't oude recht onder de voeten te smyten. Zy hebben noch voor oogen , zegt zeker Schryver , alle de hekelschriften , dewelke hunne Voorouders tegen die Verzameling uytge-

f Ibid.

geeven hebben; en zy denken noch tegenwoordig op het oude spreekwoord:

*Depuis que le Decret prit ales,
Et Gendarmes porterent malles,
Moines allerent a cheval,
Jamais le monde n'eut que mal.*

*Sint het Dekreet begint te glyn,
De Ruitery met maaljen gaat,
De Monnikken te paarde ryen,
Is alles in een slechten staat.*

Doch wat de praktijk belangt, zoo koomt de verzameling van *Gregorius IX.* veel beter te passe dan die van *Gratianus*; om dat de meeste regelen van het tegenwoordige recht nyt de eerste zijn getrokken.

4. Hier uyt blijkt dat het in 't jaar 1276, wanneer Paus *Innocentius de V.* den Roomschen stoel bekleede, noch geen vaste gewoonte was het getal van den Pauffelijken naam nyttedrukken. Ik zegge, geen vaste gewoonte: want gelijk de Geleerde g *Papenbroek* aangemerkt heeft; in de vergadering der Pauffelijke bullen, door *Cherubinus* uytgegeven, vindt men eene bulle dewelke door *Urbanus IV.* uytgegeven is in 't jaar 1262; en met deze woorden begint *Urbanus IV.* enz. In alle de andere wettige Bullen, tot het jaar 1262 toe, drukken de Pauzen hunne naamen enkelijk nyt, zonder het getal van den eersten, tweeden, derden, en zoo vorders, daar by te voegen. Ik zegge, wettige Bullen; want de Bulle, dewelke *Pelagius II.* toegeschreven word, en met deze woorden begint, *Pelagius II.*, is eene verdichte Bul, gelijk in de laatste verzameling der kerkelijke Vergaaderingen aangekend staat. Ik hebbe noch eens aangemerkt dat diergelijke kleinigheden haar gebruik kunnen hebben, en somwylen te passe koomen. En de gemelde *Papenbroek* brengt deze opmerking inderdaad te passe; en beweert dat zekere Bulle, dewelke door de Karmelyten aan Paus *Leo IV.* toegeschreeven word, ook nyt dezen hoofde verworpen en afgekeurt moet worden. Want de gemelde Bulle begint met deze woorden, *Leo de Vierde . . .* daar nochtans, gelijk gezegt is, geene Pauzen voor het jaar 1262 het getal

g *Papenbr. Resp. exhib. error. ant. 14 num. 32. & 33.*

van

van hunnen naam, te weeten in hunne Bullen en Ordonantzien, uytgedrukt hebben. Zoo is dan *Urbanus* de eerste uytvinder van dit gebruik geweest: Doch het schynt uyt de Bulle van *Innocentius V* te blyken, dat dit gebruik ten eerste niet volkomentlijk en eenpariglijk van alle Pauzen opgevolgt is.

5. Ik zou evenwel niet ongemerkt durven overflaan dat onze *Willem II*, of Keizer *Willem*, ook eenen naam gekreegen heeft onder de kerkelijke Schryvers. Men zal hem, op zijne order, geplaatst vinden in de *b* Nederlandsche Boekzaal van *Valerius Andreas*: alwaar te leezen staat dat op den naam van dezen Koning *Willem* in 't jaar 1610 een boekje uytgekomen is, voerende den tytel van *Amalgama Religiosorum; five Meditationes circa mysteria Passionis Domini- cae: Het Afbeeldzel der Religieuzen; of Bedenkingen over de geheimen van 's Heeren lijden*. Ik denk evenwel dat weinige menschen gelooven zullen dat Koning *Willem*, die zyn gansche leven met de wapenen omgegaan heeft, veel tyds of lust gehad zal hebben om meditaatzien te schryven. Ik heb een soort van korte Latijnsche Getyden gehad; dewelke ten dienste van Koning *Willem* opgesteld waren: ik zouw dan ligt gelooven dat iemand, op het verzoek van den zelve *Willem*, of misschien onverzocht, ook zoo een traktaatje voor hem opgesteld zal hebben.

b Valer. Andr. Bibliotheca Belgica.

LEIDERDORP.

Leiderdorp / in een ouden brief van Bisschop Oude naam
Baldericus, van 't jaar 944 / **Liethorp** genaamd / van Leide-
is aan den Rijn een halve mijl van Leiden dorp, enz.
gelegen / en is zedert het jaar 1597 eene Am-
bachts-heerlijkheit van de stad Leiden geweest.
Het heeft al van ouds eene Parochi-kerk ge-
had; dewelke onder de Bisschoppelijke kappelle parochi-
van S. Michiel te Utrecht behoorde / en door kerk.
den Bisschop begeeven wierd. Want in de Or-
donantzien der Utrechtsche Kerke binde ik het

volgende van de gemelde Parochiëkerke aange-
tehend : De Bisschoppelijke kapél van S. *Michiel*, dewelke de Parochiëkerk te Leiderdorp
bezat, staat ter vergeevinge van den Bisschop :
maar hy mag dezelve niet vergeeven als aan ie-
mand van onze Kanonniken. De gene, aan wien
dezelve begeeuen word, moet Priester zijn;
niet uyt hoofde van de Kerk, maar om dat hy
een Kapellaan is van 's Bisschops kapelle. En
hier op ziet de volgende ordonantzie : dewelke
Bisschop *Johannes* in 't jaar 1328, dingsdaags
na Hemelvaarts-dag, uyt gegeeuen heeft over
het Persoonschap van Leiderderp :

Johannes . . . En als S. *Michiels* kapél open
staat, staat het bewind van de goederen der ka-
pelle, en van de kerke te Leiderdorp, aanden
Bisschop. In dezelve Ordonantzie staat ook
aangetekend dat de gemelde Kanonnik de Pa-
rochikerk van Leiderdorp dooz zich zelven be-
diende ; of dat hy / om dat bestier waar te nee-
men / eenen Vikaris in zijne plaats stelde / de-
welke den Bisschop eerst voorgestelt / en dooz
den Bisschop aangenomen moest worden.

De *Warts-Engel Michiel* is de Schutheilig
van deze Parochiëkerk geweest : en 't is niet
lang geleden dat hy daar op een fraay en keur-
lijk glas uytgeschilderd (1) stond. Volgens het
Roomsche Verhaal van Jakob de la Torre is
'er S. Pankras ook vooz Schutheilig gebiert
geweest.

Pastors in
de Katolij-
ke tijden.

Gysbert van Walenburg, Pastoor te Leider-
dorp / is volgens den brieu van Johan van Ver-
neburg de eerste Proost van S. Pankras Ka-
pittel te Leiden geweest ; 't welk / gelijk wy on-
der Leiden gezien hebben / uyt eenen Deken
en 24 Kanonnikken bestond. Zelfs heeft hy /
gelijk

gelijk wy ter zelfde plaatze gezien hebben / benevens Philips van Leiden (en meer anderen) het gemelde Kapittel helpen stichten.

Meester Johan, Gerritszoon, is Pastoor van Leiderdorp geweest in 't jaar 1494.

In 't jaar 1495 wierd de Pastorp van Leiderdorp bekleedt door Heer Gerrit Johansz. Hugens : gelijk in een ouden brief aangetekend staat ; waar in de volgende goederen aan de kerk van Leiderdorp betwezen wierden :

Item oude *Henrick van der Does* besette op enen werff gelegen by der kercke tot Leyderdorp by *Johan Hugens* in Uiterdyck den Pape , die de kercke regeert , alle jaer 12 penningen goedts gelts , ende den Coster 6 penningen goedts gelts.

In de oude reeckeningen van vrouwe *Machtelt* , zegt *Buchelius* , word elke penning gerekend op twee schellingen Hollands , makende nu twee blancken ; dan by tijden van oude *Henrick* voorschreven was het werk byna 50 jaer voorgevallen , vermoede deselve niet hooger dan een blanck gerekend te syn , wesende nu juyst de estimacye van een Engelschen penninck.

1556. 1562. was Heer Dirck Gerritsz. van Delft Pastoor te Leiderdorp.

In deze kerk / aan S. Mauris outaar / was rene Vikaryen. Vikaryen. of altydduurende Kapellany gesticht ; dewelke in 't jaar 1372 bekleedt wierd door Philips Jakobszoon. Deze Vikary / op zekere manier open staande / wierd in 't jaar 1574 begeeben aan Mr. Gerrit Hoogstraten , Licentiaat in beide de Rechten / en kerkelyk persoon onder 't Bisdom van Luik.

In deze Parochiakerk was een vikary gesticht / door de wandeling de kapellany van de

Zyl genaamd. Johan van Zyll, Ridder / Heer van Zyll, had in den jaare 1209 besproken een kapellany te stichten inde Parochiëkerk van Leiderdorp. Jan van Zyll, Ridder / Heer van Ammers / besprak ook het zelve in 't jaar 1293 / en gaf daar toe eenige landen in Westgeest: en stichte Heer Jan van Zyll, Ridder / deze bihary in 't jaar 1310. Heer Gerardus van Zyll heeft deze bihary overgegeven aan Adriaan van Swieten, Schout van Leiden / zoo als in den volgenden brief gezien kan worden:

IN Gods naame, Amen. In 't jaar na 's Heeren geboorte 1483, in de eerste indiktie, den 30 dag van Oktober, omtrent de uure der Vesperen, in het dertiende jaar des pausdoms van onzen Allerh. vader . . . *Sixtus IV*, is voormy openbaar Notaris, en voor de onderschreevene getuigen die daar byzonderlijk by verzocht en ontboden waren, in eigen persoon verscheenen de hooggebooren jongeling *Gerrit van Zyll*, kerkelijk persoon onder het Bisdom van Utrecht, negen jaaren oud, beneffens *Adriaan van Bochorst*, Weesmeester, en *Johan van Locborst*, Burgemeester der stad Leiden, mitsgaders *Thomas Hoigstraet* zijnen neef, zijnde zoo als hy verzekerde, zijne voogden: en hy heeft het recht van patroonschap tot de eeuwige kapellany, die ter eere van den Almagtigen Godt en van deszels roemrijke Moeder gesticht en begiftigt is, en gelegen is in de parochiëkerk van Leiderdorp, en door de wandeling genoemd word de kapellany *van de Zyl*, welk recht zoo als hy zeide hem aangekomen was door de dood van Heer *Niklaas van Zyl*, Priester, en in zijn leven den laatsten bezitter van 't zelve recht;

recht; hy heeft, zeg ik, het voorn. recht van patroonschap geheel en gansch, eens en alleenlijk voor eene reize, overgedaan, gelijk de voornoemde voogden van den gemelden *Gerrit* uyt hooft van hunne voogdyschap het zelve ook overgedaan hebben, aan den aanzienlijken man *Adriaan van Zwieten*, Schout der gemelde stad Leiden. En hebben de voogden voornoemd, gezamentlijk met den gemelden *Gerrit*, die aan hunne zyde stond, den hoogwaardigsten Heer (Bisschop) van Utrecht, of deszelfs Vikaris, gebeden, de overgeeeving van 't gezeide recht van patroonschap door zijn ordinaris gezag te willen bevestigen. Over al het welke, en ieder van 't zelve in 't byzonder, de voorn. *Gerrit van Zyl* gezamentlijk met zijne voogden voornoemd, en de gemelde voogden gezamentlijk met den gezeiden *Gerrit van Zyl*, verzocht hebben dat ik Notaris onderschreeven voor hen eene openbaare akte, of meer openbaare akten, op de beste form zoude opstellen. Gedaan te Leiden enz.

In 't zelfde jaar 1483 / den 5 van November / is deze overdragt goedgekeurt door David van Borgonje, Bisschop van Utrecht.

Lang te voren / te weten in 't jaar 1375 / was deze vikary / openstaande door de dood of bytwilligen afstand van *Gerrit Willemszoon*, begeeven aan *Giselbert Diderykszoon van Zyl*.

In 't jaar 1391 is de bescheiden man *Giselbert*, *Hubertszoon*, in dezelve vikary bevestigt.

Dermits deze vikary van de *Zyl* veele inkomsten had; zoo is dezelve in 't jaar 1400 in twee vikaryen gedeelt. De eene bleef in de parochielerk van *Leiderdorp* / de andere wierd

in de **L. Vrouwen kerk** te Leiden / op 't ou-
taar van **O. L. Vrouw** en van **S. Maria Mag-**
dalena, overgebragt : om dat de **Priesters** van
de **L. Vrouwen kerk** op hunne inkomsten / die
noch gering en sober waren / niet eerlijk kon-
den leeven. En is deze scheiding doo? Johan
van Montfoort , **Wooft** en **Martstdiak**en der
Utrechtsche kerke / goedgekeurt en bevestigd.

Deze **bikary** te **Leiderdorp** bezat in den jare
1600 / 300 aan inkomsten als aan verscheide
landeryen / jaarlyks 270 pont en 33 schellin-
gen / van 40 grooten **Blaams**.

De **bikary** te **Leiden** / dewelke met 2 **Mis-**
sen ter week belast was / wierd in 't jaar 1502
bekleedt doo? **Warner**, **Frederik Utenkamps-**
zoon. Deze **Leidsche bikary** / upt die van
Leiderdorp voortgesprooten / bezat aan vaste
inkomsten 14 mergen / en 2 pond **Hollandsch**.

Kasteelen
en Heeren-
huizen.

Onder de **Kasteelen** en **Heeren-huizen** / de-
welke onder **Leiderdorp** gestaan hebben / zijn
de volgende wel de voornaamste geweest : * **Rom-**
enburg, (2) 't welk zoo veel te zeggen is als
de **Burg** der **Romeinen** : 't **Huis** te **Does**, al-
dus genaamd naar de rivier de **Doeg** : **Steen-**
velde, 't welk naar het zeggen der ingezetenen
met vier torens heeft gepaalt. Als **Johan van**
Beyeren in 't jaar 1420 de stad **Leiden** beleger-
de / heeft hy 't huis **Steenvelde** gestloopt : 't welk
Gerrit van Heussen, ten deele upt het oude
steenwerk / wederom opgemetzelt heeft.

* Volgens *Boxhorn* zoude **Romenburg**, als waar de rechte
naam **Rodenburg**, aldus genoemd zyn naar de roode of vergul-
de pannen, dewelke by de **Romeinen** in gebruik waren. *Marcus*
Velferus, en andere Geleerden, houden het voor 't oude
Prætorium Agrippinæ.

De Zijl ober Sreenvelde gelegen / en wel-eer het Stamhuis der Edele Heeren van Zijl, was ook door Johan van Beyerens verdelgt. Daar na hebben de Ridderſ van Schagen het zelve gekocht; en het is eindelyk aan den Heer Johan Verſijden en des zelfs erfgenaamen gekomen.

De Waard, op 't ſcheiden van den Rhyjn gelegen / is in den zelfden tyd ook afgebroken / en in Ceel-land verandert. Het huis de My ſtond omtrent de Waard. Berendrecht, een ander ſlot / ſtond omtrent den obertogt van den Rhyjn.

Zwieten onder het Ambacht van Zoeterwoude gelegen / zijnde het Stamhuis van de van Zwietens, is by koop op Hugo van Nierop, en naderhand op den Heer Kornelis Bikker overgegaan. Het plagt in oude tijden eene kapel te hebben.

Als de Edelluiden / op deze ſloten woonen: de / in kraleel geraakt waren over het recht van booz te offeren / en den peis booz malkander te neemen / heeft Graaf Willem deze twiſt op de volgende wijze beſlecht.

Twist over den voor-rang beſlecht.

W y Willem, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant en Heere van Vriesland, maken cond alle layden, want Heer Jan vanden Zyl, Ridder, Daniel Uyttenwaert, Dirck vander Does, Gerrit Ramp, voor hem ende hare magen op die eene zyden, op een pene van vyf hondert pond Hollants, en Dirck van Swieten, Boudewyn van Swieten, Floris van Swieten, Thiman van Swieten, ende Gysbrecht van Leyderdorp, voor hen ende hare magen op die ander zyden, op een pene van vyf hondert pond Hollants, geheelik en al aen ons geblevenzyn van voor offeren,

feren, van voor pais te nemen in die Kerke te Leyderdorp, ende van alletwift, die zy onderlinge hebben gehad tot desen dage toe, soo hebben wy ons wel beraden met goede voorfienigheyt ende uyten daar af onse zeggen: in den eerften fullen die Ridderen voor offeren, ende pais nemen, en waren daar van de kinderen van *Santborst* eenig Ridder die soude voorft offeren ende pais nemen, ende alfoo lange als zy knapen zyn, soo fullen zy naaft de Ridderen voorft offeren en voor pais nemen; voort fullen die knapen op die zuytzyde al doorgaans voor offeren, daar naar de knapen op de noortzyde, ende die vrouwen ende die juffrouwen van de noortzyde al doorgaans fullen voor offeren, daar naar de vrouwen en de juffrouwen van der zuytzyde; voort fullen die knapen op de noortzyde al doorgaans voor pais nemen, ende daar naardie knapen op de zuytzyde, ende die vrouwen en juffrouwen op die zuytzyde fullen voor pais nemen, ende daar naar de knapen op de zuytzyde; voort fullen *Gysbrecht Vernellensz.* ende *Willem Tedenfz.* van nu finte Baven dage naaftkomende een jaar duerende Kerckmeesters wesen, ende die oude Kerckmeesters fullen der kerken gelt en alle andere flucken dese opleveren, als die oude costume is, ende men fal die Kerckmeesters kiefen daar en t'ende, als men hier voormaels gedaen heeft, ende en droegen zys niet over een, wy foudense selve fetten doen: Voort fal *Hugo van Swieten* geven *Jan van Ommers*, tot finte Maertyns Miffe naeftkomende, voor den flag die hy *Jan* voorfz. gaf vyf pond Hollants, en om dat het op een fal gefchieden, soo seggen wy alle andere flucken die daer gefchieden, en alle eyflichen die beyde partyen voorfz. mal-

malkander tot desen dage toe eysschen mogten, beyde van ouwen en van nieuwen aen beyde zyde quyt, ende waer hier yet in vergeten, en sulken breukeals jegens ons misdaen is, dat houden wy tot onse verclaring, ende hier by seggen wy een alynge soene aen beyde zyden te houden by live ende by goede, ende soe wie die brake die soude wesen daer of geset buyten alle recht, ende dat soude staen tot onse proeve met den genen, die wy beloonden, ende om dat wy willen dat dit vast ende gestade, en wetelyk gehoude werden sonder argelift, soo hebbe wy desen brieff open besegelt met onse zegelle, gegeven in den Hage op sinter Michiels avont int jaer ons Heeren 1324.

Na dat het verschil over het hooz-offeren / en het neemen van de vrede / door Hartog Willem gestilt was; is het eigen vuur weer levend geworden. Zoo heeft dan Hartog Willem, Graaf van Holland / aan wien het verschil verbleeven was / de zaak aldus bemiddelt; dat de geenen / die volgens recht aan de zuidzyde der kerke stonden / eerst zouden offeren; en die aan de noordzyde stonden / eerst de vrede zouden neemen. Dies zouden de drie hooz. personen / en hunne nakomelingen / beneden het hooz gaan zitten: Gerrit van den Zyl en Mouweryn aan de noortzyde; en Gerrit van Bennebroek aan de zuidzyde. En wie op het hooz ging staan; die zoude niet offeren / en den pais of vrede niet neemen / enz.

De Parochielerk van Leiderdorp / gelijk boven al gezegt is / heeft omtrent de bedieningen der Sakramenten van ouds gestaan onder S. Pieters kerck te Leiden; zoo dat S. Pieters kerck
 haare

haare magtoeffeningen wijs en zij onder 't gebied van Leiderdorp verrichte. De brieven/ die zulks uytworpen / hebben top in de beschrijvinge van S. Pieters kerk opgelevert : waar in duidelijk uytgedrukt staat dat het by verdrag / en met de toestemminge van den Pastoor van S. Pieters kerke geschiedt / dat de landzaaten / omtrent de Zwietersluis woonende / te Leiderdorp te kerke gaan : zijnde wel uytduidelijk bedongen dat de Pastoor van Leiderdorp de helft van de offerpenningen / dewelke hy van de lijken der gemelde landzaaten geniet / aan den Pastoor van S. Pieters kerke moet zenden.

Het klooster Engelendaal genaamd, van de Reguliere Kanonniken.

Dan heeft er noch een klooster / of priorij / van Reguliere Kanonniken te Leiderdorp gestaan by den obertogt van den Rijn. Dit klooster / 't welk Engelendaal genoemd wierd / om dat men de Engelen / zoo was het zeggen / daar had hooren zingen / is aldaar met de goedkeuringe van Bisschop Frederik in 't jaar 1400 opgerecht door den eerzaamen man Pieter van Poel. Van dit klooster word ook gesproken in de Kronijk van Henricus * Thaborita. In 't jaar des Heere 1396 , den tweeden Meydag , heeft de Heer *Pieter van den Poel* te Leiderdorp een klooster van Reguliere Kanonniken gesticht ; en is aldaar in 't koor voor 't hooge outaar begraven. Voor deze stichting had men daar , zoo als de menschen vertellen , dikwils het gezang der Engelen gehoord. En daarom is het klooster Engelendaal genoemd geweest.

Het zelve klooster word ook vermeldt in de Kronijk van Windesheim ; In het jaar 1400 , dit zijn de woorden van den Kronijkschrijver / heeft de bescheiden Heer *Pieter van der*

* Beschr. van Leiden lib. II. cap. 2.

Poel, met verlof van den Utrechtschen Bisschop *Frederik*, te Leiderdorp een klooster van onze order beginnen te timmeren; 't welk Engelen-
daal wierd genoemd.

In 't jaar 1407 is het met elf andere kloosters vereenigt met het Kapittel van Windesheim. Hendrik Hert, een broeder van dezelve order / heeft deze 12 kloosters zeer wel vergeleken by de twaalf zegeningen der Patriarchen. Dat van Leiderdorp / om deszelfs rijkdom te betekenen / vergeleek hy by Aser: wien Jacob deze woorden toepaste †: zyn brood is vet.

De eerste Prior van dit klooster was Willem Vornken. In 't jaar 1406 is broeder Simon, en in 't jaar 1420 broeder Johan van Broekhuizen, Prior van 't zelve geweest. Priors.

Om dit klooster in de kloosterlijke tucht op te queeken, zegt de gemelde Kronijk, en ook voor het tijdelijke te zorgen, is onze broeder *Willem Vornken* tot Prior gekozen. Als dezelve niet langer als een jaar in eene vuurige godvruchtigheid en de onderhoudinge van de kloosterlijke tucht, naar het voorschrift der order, met hen had verkeert; heeft hy, na dat hy zijne rekening gedaan had, zyn Priors-ampt neergeleit, en hen met de volgende woorden aangesproken:

Gyl. ziet, allerlieffste Broeders, dat het ul. en my niet langer dient by malkander te blyven; om dat wy in ons leven en gedrag niet over-een-koomen... Doet dan 't geen ul. nut en oorbaar is; en ik zal weder naar mijn huis keeren, daar ik van daan gekomen ben. De Heere zy met ul. en geeve ul. goeden voortgang in de tegenwoordige en toekomstige goederen. Daar op heeft hy zyn kistje genomen; en is

† Genef. 49.

weder

weder naar Windesheim gekeert. Want hy zeide dat hunne zeden, wellusten, en gemakkelijk leven, met de vroomheit en vierigheid, daar hy naar trachte, niet konden over een komen: en daarom wilde hy, zonder vrucht te kunnen doen, hun Overste niet langer blyven.

Eenige jaaren daar na, zegt dezelve Kronijkschryver, hebben zy een anderen broeder van Windesheim, te weeten *Johan van Broekhuizen*, die te Zoest gebooren en een sterk en godsdienstig man was, tot Prior verkoren. Deze Prior heeft het gemelde klooster, gelijk ook de Franciskaner-nonnen van den derden Regel, daar hy het opzigt over had, in eene uyterste strengheit en zeer goede tucht gehouden.

Doch daar op is volgens † *Boxhorn* eene zoo ongebonde levenswyze gevolgt, dat *Broekhuizen* van hen weggeloopt is. En 't is de waarheit dat de kloostertucht daar schandelijk vervallen is: 't welk genoegzaam af te neemen is uyt den volgenden brief; dewelke door *Dideryk Donk*, Kommissaris van 't Windesheimsche Kapittel, en *Johan Tongerlo*, Prior van Rugge, geschreeven is aan Pater *Jakob*, een Amsterdammer, en Prior van Heiloo.

Eerwaarde Vader: Wy hebben dezer dagen ons huis te Leiderdorp bezigtigt; en hebben het leven van de Monnikken schier ongeneesbaar gevonden; zoo verre dat, ten zy sommigen van hen verzonden werden, het gansch gedaan zal zijn met het gemelde konvent. En dewyl uw huis zeer weinige queekelingen heeft; zoo hebben wy, achtervolgens het gezag 't welk wy bekleeden, goedgevonden dezen broe-

† In zijne Nederlandsche Historie.

der *Kornelis van der Goude* by dezelve queekelingen te voegen. Hy zal by ul. onder de tucht en gehoorzaamheit van uwe Eerwaarde woenen; en hy zal, zoo lang als hy by ul. woenen zal, de opsluiting onderhouden, even als de andere opgeslotene broeders: nochte hy zal ondertusschen eenige reis mogen doen, zonder ons uytdukkelijk verlof. Doch ingevalle hy de paalen van zijne opsluitinge overtreedt, en eenige ongehoorzaamheit beweezen, een lelijk feit bedreeven, of verdagte gemeenzaamheit met vrouwsluiden gehouden mogt hebben; en eens vermaand zijnde zich niet en betert; zult gy hem in den kerker (3) opsluiten; en zelfs, indien het noodig is, de wereldsche magt te hulp roepen. Ter bevestiginge en bekrachtiginge van dit alles hebben wy onze naamen onder dezen brief geschreeven, daags voor Vrouwen Hemelvaart, in 't jaar 1569.

Broeder DIDERYK DONK, Prior te Eemstein, Kommissaris van 't Windesheim-sche Kapittel over de Regulieren van Holland.
Broeder JOHAN TONGERLOO, Prior van de Regulieren te Rugge, by den Briel.

Broeder Jan Bos was alhier Prior in 't jaar 1531. en Visitator van het klooster te Rugge.
Victor van Slingere, Pastoor te Oostburg-ge / dewelke te voren in S. Augustinus konvent by Leiden Regulier Kanonnik was geweest / heeft in 't kollegie van Bajus te Lobbeene Beurs gesticht in 't jaar 1575.*

Dit klooster is in de Spaansche beroerten ten deele in bogaarden ten deele in akkers verandert: zijnde den naam van Monnikken noch

Overblyfselen van dat klooster.

* Ex Valerii Andr. Fastis Academ.

obergebleven in 't verballen muurwerk. Ook zijn daar noch onlangs eenige bekkeneelen van Monniken / en de zegels van den Prior gevonden. In eene nabuurige molen / de Monniken-molen genaamd / word het afbeeldzel van een Regulier Kanonnik vertoont / dewelke zijn rozenhoedje leeft.

Nonne-
kloosters.

En vernits de voozmoemde Broeder Johan, naar het zeggen van den Windesheimfchen Kronijk-fchryver / het opzigt had ober de Franckifcher Nonnen van den derden Regel; zoo moet men zeggen dat de gemelde Nonnen hier omtrent twee Konventen gehad hebben.

Het eerste
te Room-
burg.

Want in de voozstad van Leiden / niet ver der van Leiderdoorp als men met een hoog beſchieten kan / op Roomburg of * Rodenburg / heeft van ouds een Konvent van Francifkaner Nonnen geſtaan; 't welk de H. Maria toege-eigent was / en dooz de wandeling Mariaas Konvent van Jeruſalem wierd genoemt. Volgens eenen brief van 't jaar 1465 wierd het ook S. Margaretaas-berg genoemt. In den zelve brief ſtaat ook aangetekend: Dat Jakob vander Woert, Broeder van de Duiſche Order, Kommandeur en Paſtoor van S. Pieters kerke te Leiden, aan 't gemelde klooster, 't welk onder de Leidsche Parochie ſtond, met de toeflemminge van David van Borgonje, verſcheide voorrechten verleent heeft: onder anderen, dat de Bedienareſſe en het Konvent vornoemd, ten allen tijde als

* *Boxborn*, gelijk wy gezegt hebben, wil den naam afleiden van de roode of vergulde pannen der Romeinen. Miſſchien ook, zegt *Simon van Leenwen in Batav. Illuſtr.* pag 1263, hebben de eerſte ſtichters van dit klooster den naam van Rodenburg gedraagen; en den zelve naam aan dit klooster gegeven.

het

het noodig zal zyn , mag verkiezen een deugdzaam Priester , om haare biecht te hooren.

In 't jaar 1542 is de Heer Gerrit Heerman Begijne-Pater op Roomburg geweest.

De Zusters van S. Margaretaas Konbent te Leiden / gelijk wy boven gezien hebben / zijn in dit klooster gestoken.

Als 'er te Leiden / op den vierden Augusti 1555 / een beroerte gerezen was ; is de Nonne-Pater van Roomburg / dewelke de Mis in S. Katharinaas Konbent meende te leezen / gebangen genomen.

In de jaaren 1554 en 1555 is 'er op Roomburg / buiten Leiden / een algemeen Kapittel en Synode vergadert geweest.

Ik heb onder my een ongedrukte lijst van alle de Konbenten / dewelke de Franciskaner Broeders en Zusters onder het Bisdom van Utrecht bezeeten hebben ten tijde als het gemelde Kapittel op Roomburg vergadert was. Ook staan 'er uytgedrukt de huizen / zoo binnen als buiten de stad / om de Broeders en Zusters / die uyt andere konbenten herwaarts quamen / te huisvesten. Op Roomburg zijn wel eer boekjes gedrukt : waar van ik eenige onder my heb berusten.

Het tweede konbent van de Franciskaner Nonnen / de Poel genaamd / heeft aan de Doegbrugge ober 't huis de Does gestaan : en is al in 't jaar 1390 / volgens het Verhaal van Jakob de la Torre, ingewijdt geweest op den naam van de H. Maagd Maria. De plaats daar het gestaan heeft / en daar niet anders als eenig muurwerk te zien is / heeft den naam van 't klooster behouden.

Het tweede
Nonne-
klooster.

Pastors
van de late-
re tijden.

Doorders is Kornelis Fabritius, te Spanbroek in Noord-Holland gebooren en een Lobensch Godtgeleerde/ door Sasboldus Vosmerus, Aartsbisschop van Utrecht en van Philippen / in 't jaar 1603 aangesteld tot Pastoor van Leiderdorp. Dit heb ik uit den eigen brief van Sasboldus Vosmerus; dien hy in 't gemelde jaar/ den 18 van September / met eigen hande heeft geschreeven.

Doch als Fabritius, gelijk wy onder Grol zullen zien / van Leiderdorp naar Grol beroepen was; zijn de weinige geloobigen / die uit de schipbzaak des geloofs ontkomen waren / naderhand door den Pastoor van Houdekerk en Hazerghoude bedient geweest. Welke Pastoors ten dien einde / om de andere week / in de zoo-genaamde Groene Poort koomen kerken. Doch die naarder aan de stad woonen / gaan doorgaans aldaar te kerke.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Wy hebben hier een woord of twee te zeggen omtrent de schildery van den heiligen Aarts-engel *Michiel*. Hy word dikwils afgebeeldt als vechtende tegen den helschen Draak: maar daar van zullen wy nu niet spreken. Daarenboven word hy dikwils geschildert met een weegschaal in de hand: en dit geschiedt ten dien einde, zegt *a Eckius*, op dat de eenvoudige menschen verstaan zouden dat hy de magt heeft, om de zielen der menschen te ontvangen, en baare verdiensten op te wegen. Doch dit wil *b Molanus* aldus niet verstaan hebben, als of de verdiensten van alle menschen in eene schaal gewogen wierden; en de genen, welker verdiensten zwaarder als hunne misdaden weegen, recht naar den Hemel voeren; doch de andere, die meer zonden als verdiensten hebben, den

a Eckius Homil. 18.

b Molan. de imagin. lib. 3. c. 39.

Duivel overgegeeven wierden. Dit zoude volgens *Molanus* een zeer ongerymd en belacchelijk zeggen weezen; gemerkt dat 'er niets, 't welk besmet is, in den Hemel kan koomen; en die in een gebod gestronkelt heeft, aan 't overtreden van alle de geboden schuldig is geworden. Door deze schaal, zegt hy, word te kennen gegeeven, dat wy naar de gerechtigheit geoordeelt zullen worden. Dat gaat alles wel, en *Molanus* schynt zekerlijk gelijk te hebben. Evenwel is het waar dat verscheide Katolijke Schryvers gesproken hebben, gelijk *Eckius* schynt te spreken; ja duidelyk en uytdrukkelyk gescreeven hebben dat de goede en de quaade werken der Christenen tegen malkander zullen opgewogen worden, en dat het vonnis van den Oppersten rechter van het overweegen der goede of quaade werken afhangen zal; dat is te zeggen; indien de goede werken zwaarder weegen, zal zoo een Christen, volgens hun zeggen, ten Hemel geroepen worden; maar weegen de quaade werken zwaarder als de goede, zal zoo een mensch naar 't eeuwig vuur moeten gaan.

Voor eerst is het bekend dat zulks, naar het verhaal van een oud Schryver, geschiedt zoude zijn na de dood van den heiligen Keizer *Henricus*. Het steunt op het verhaal van eenen Duivel, dewelke zulks aan eenen Dienaar des Heere verhaalt zoude hebben: En dit verhaal wierd van de menschen, en van zynen Levensbeschryver zelf, met eene meer als prijsfelijke eenvoudigheit aangenomen. *Zijne goede en quaade werken wierden tegen malkander opgewogen: de verdiensten wierden in de eene schale, de quaade werken in de andere schale geleit.* De schaal met de quaade werken begon zoo laag te zakken, dat de ziel des Keizers gevaar begon te loopen. Maar *S. Laurens*, wien *Henricus* met groote godvruchtigheit in zyn leven geviert had, quam met een kelk aangelopen; dewelke door den gemelden Keizer aan *S. Laurens* kerke vereert was geweest. Deze kelk, in de schaal van de goede werken gesmeeten zijnde, haalde de andere schaal over. De Duivel, te vergeefs op zoo eene kostelijke prooy gevlamt hebbende, heeft van quaadheit en spyt het oor van de kelk aan stukken gebroken.

En naderhand is de gemelde kelk van *S. Laurens* kerke (te Mersburg) altijd zonder oor geweest. Maar als Koning *Dagobertus*, *Karel de Groot*e, en zijn zoon en nazaat *Lodewyk de Goede*, voor 't oordeel stonden, is 't op geen eene kelk aangekomen. De goede Engelen, want de Engelen zoo wel als Duivels zouden dat weegen altijd bywoonen; de goede Engelen, zeg ik, ziende dat de rechter schaal met de goede werken ten eerste begon te ryzen, hebben daar gansche kerken in gesmeeten; die doorgemelde Koningen opgebouwt waren. *Albert d'Krantzius*, een goed Historischryver, het geval van den *H. Henricus* verhaallende, wil het geenszins aanneemen: *Zulke menschen*, zegt hy, *welkers deugdzaam leven zoo onzeker is*, worden in 't getal der Heiligen zoo ligt niet opgeschreeven: en de eeuwige zaligheid van dien zoo heiligen Koning heeft aan zoo eene geringe zaak, als een kelk is, niet gehangen. . . . Ik houde dat verhaal voor eene fabel, dewelke niet verdient van zoo een heiligen Keizer vertelt te worden. Dit zullen de meeste Leezers voor een wys antwoord en oordeel houden: en ik ben verwondert dat de geleerde *Christianus Lupus*, den gemelden *Crantzius* daar in tegenspreekt, en dat fabeltje zocht staande te houden. Dat die kelk in de schaal gesmeeten wierd, zegt hy, betekent de krachtige voorspraak van *S. Laurens*: van welke voorspraak in 't Evangelie geschreeven staat; *Maakt ul. vrienden van den Mammon*. . . . *Albertus Krantzius*, zegt hy vorder, heeft de spreuk van den *H. Petrus* niet genoeg begrepen: *Indien de rechtvaardige ter nauwer nood zalig word; waar zal de goddelooze en de zondaar blyven?* Maar ik wist niet dat menschen, dewelke omtrent even veel goeds en quaads gedaan, en hunne zonden niet door eene behoorlijke boetpleeging uytgewischt hadden, in 't getal der Heiligen, om ons tot voorbeelden te dienen, en op den weg der deugden door hunne heiligheid voor te lichten, opgeschreeven wierden. Maar laat ons alleenlijk historischer wyze voortgaan.

S. Johannes f Damascenus spreekt ook zodanig van dit weegen, dat hy het volkomenlyk schynt goed te

d Metropol. lib 4. c. 9.

e Lupus de opin. probal. cap 14.

f Johann. Damascen. orat. pro defunct.

keuren. Eenige van Godt verlichte mannen, zegt hy, verhaalen dat de werken der menschen op 't uiterste van hun leven even als in een weegschale gewogen worden. Indien de rechter schaal zwaarder weegt, zeggen zy dat zoo een mensch zijnen geest onder de goede Engelen geeft: zijn beide de schalen gelijk; dat dan Gods barmhertigheid zekerlijk de overhand beboudt. Ja, gelijk zeer heilige mannen verklaart hebben, al zou de slinker schaal wat overhaalen, in zoo een geval word het geene te kort zoude koomen door de goddelijke barmhertigheid vergoedt . . . . Maar als de quaade en ondeugende werken veel te veel overweegen, dan . . . .

De g oude schryver *Philippus Solitarius*, een Griek en een geleerd man, weet dat weegen ook met veele omstandigheden te beschryven: Zelfs *Eutychius*, Patriarch van Alexandrye, bevestigt het door eene zeer zeldzaame openbaring. In het Maandregister der Grieken, en in 't leven van *S. Johan den Aalmoesnier*, zal men het zelve ook door gezigten en verschyningen bevestigd vinden.

Een ander oud Schryver, i wiens Sermoenen plaats gekreegen hebben onder de werken van *S. Augustinus*, spreekt op dezelfde wyze. De gemelde *Chr. Lupus* meent ook dat onze Voorouders, als ze het laatste oordeel verbeeldden, en den *H. Michiel* met eene weegschaal in de hand uytfschilderden, het zelve gevoelen uytgedrukt hebben.

Dit gevoelen staat volgens *Lupus* op het gevoelen van den *H. Hieronymus*, en is uyt zyn gevoelen voortgesproten. *S. Hieronymus* schynt te meenen dat een Christen mensch om eenige doodzonden, als ze niet al te menigvuldig zyn, niet eeuwig verlooren zal gaan. De geloovigen, dewelke eenige doodzonden t'hunnen laste hebben, maar daar tegen voorzien zyn met een goed getal van goede werken, zyn volgens hem de geen en, dewelke niet alleen goud, zilver, en kostelijke gesteenten, maar ook hout, hooi, en stroo, op het grondwerk des geloofs gebouwt hebben; zullen diensvolgens door de verdienste van dat zelve grondwerk zalig worden. Dit is al-

g Apud Chr. Lupum ut supra.

h In Annal. Eccles. Alex. lib. 2.

i Sermo 59. in Appendice.

thans de uytlegging, dewelke *Lupus* aan de woorden van *Hieronymus* geeft: hy wilde wel toestaan dat ze ten vuure gedoemt zouden worden, maar niet dat ze daar eeuwig zouden branden. Hy kon deze hardigheid, zoo als hy die noemde, in den Aartsketter *Pelagius* niet verdraagen. En als hem deze plaats uyt *Esaias* opgeworpen wierd; *De goddeloozen en de zondaars zullen t' zamen gebrandt worden*; geeft hy tot antwoord: *k daar staat niet by, in der eeuwigheit*. De andere plaatzen, dewelke de eeuwigduurigheid der straffen te kennen geeven, wil hy dat van de ongelooovigen verstaan moeten worden.

Marius ¹ *Mercator* schynt even eens te spreken als *Hieronymus*; en het gevoelen van *Pelagius*, dat de zondaars in alle eeuwigheit verdoemt zouden blyven, van hardigheid te beschuldigen. Ook getuigt de *H. Augustinus* ^m dat sommige katolijken in zynen tyd het zelfde met groote hardnekkigheid beweerden; en meenden dat de grootste zondaars, schoon zy hunne misdaden door geene boetpleeging of aalmissen uytwisten, echter door het vuur zalig zouden worden. Maar hoe krachtig de *H. Augustinus*, en andere Leerzaars, deze dwaling bestreeden hebben, en hoe de zelve met de leering der kerke niet over-een-koomt, behoeven wy alhier niet op te haalen.

Om dan wederom tot de schildery van *S. Michiel* te koomen; wy hebben gezien hoe dat *Molanus* die schildery, of het afbeeldzel van de weegschaal in de handen van den Aartsengel *Michiel*, niet misduidt wil hebben als of onze werken in eene schaale zouden opgewogen worden. Maar *Chr. Lupus* wil op die schildery niet geschimpt hebben, hoewel ik niet en zie dat 'er *Molanus* eenigzins op schimpt. Die schildery, zegt *Lupus*, is wettigen schriftmatig. Godt de Heer heeft wel eer den Koning *Balthazar* aldus toegesproken; *Gy zyt in eene weegschaal gewogen, en al te ligt bevonden*. En de Profeet *Job* spreekt in dezer voege: *Och of myne zonden.. en myne ellende.. in eene weegschaal gewogen wierden: de laatste zou veel zwaarder weegen..* Waar op de *Groote Gregorius* zegt,

^k Hieron. Dial. 1. Adv. Pelag. c. 7.

^l In Commonitorio.

^m In Enchiridio c. 47.

het zyn de woorden van *Lupus*, " dat Godt alle de " zonden van 't menschelyk geslagt in een weegschaal " gezet heeft, enz." Dat is wel: maar daar op zoude *Molanus* wederom zeggen, dat dit weegen aldus niet verstaan moet worden, als of iemand, die by voorbeeld 10 doodzonden op zyne rekening had staan, en met twaalf goede werken voor den dag quam, daarom zalig zoude worden. Doch wy willen maar historischer wyze spreken: en zullen hier over de Godtgeleerden, indien 't hun lust, vorder laten re-
dentwisten.

2. Dat Romenburg in de Latynsche taal *Prætorium Agrippinæ* genoemd is geweest staat vast, ^a en heeft geen naarder bewys van noode. Wy zullen dit eenigste bewys maar ter loops vermelden. Dat het *Prætorium Agripp.* in de oude Reiskaart van *Peutingerus*, door *Velferus* uytgegeeven beștiptelyk uytgedrukt en aangewezen word ter plaatze daar het tegenwoordig Romenburg noch staat. Waarom dat het dien naam gekreegen heeft, is zoo zeker niet. *Prætorium*, gelyk de Heer *Alting* aangemerkt heeft, had een drievoudige betekening. Voor eerst was het als een Vergaderplaats, daar de Veldheer en de gansche Krijgsraad, by malkander quamen om over oorlogszaken raad te plegen. Ten tweede betekende *Prætorium* een Rechtshuis of Gerechts-hof. Ten derde wierd het voor een Lusthof, of een Hofstede, of aanzienlijke Buitenplaats, genomen. De krijgsraad, zegt de Heer *Alting*, wierd overal, en daar het best gelegen quam, gehouden. En, zoo 'er al in Nederduitschland een vaste plaats, tot het houden van den krijgsraad, geweest waar: zou dezelve te Keulen, de zetel der Veldheeren, gezocht moeten worden. De tweede betekening, zoo als hy meent, kan ook op dit Romenburg niet gepast hebben: om dat de Batavieren geene Rechters van de Romeinen kreegen. Zoo houdt hy het met de derde betekening: te weeten dat *Julia Agrippina*, Keizer *Claudius* vrouw, om haare magt aan de volkeren te toonen, hier zoo eene prachtige buitenplaats, of hofstede, gesticht zoude hebben. Hoewel ik deze derde naamrede noch niet zeer toevallen kan, zal ik echter

^a Vide *Alting* part. I. v. *Prætorium*.

die zaak tegenwoordig noch voor - noch tegen-spreken.

Maar eene zaak mag hier niet overgeflagen worden: te weeten dat deze plaats, met veel grooter reden op de marteldood van *S. Ursula*, en haar gezelschap, zoude mogen roemen als de stad Keulen. Belgt u niet geleerde Keulenaars, en staat niet al te zeer verzet. Wy zyn de uytvinders niet van dit gevoelen: wy hebben een Duitscher tot onzen zegsman: een Duitscher, zegge ik; die in geleerdheit, en yver voor onzen Godsdienst, voor zeer weinige van zijne landsluiden behoeft te wijken. Het is die roemruchtige en doorgeleerde *Marcus Velferus*, wiens naam alleen ul. genoeg moet zyn, om u aan myn zeggen niet te slooten. En dit zeit hy niet uyt enkele giffingen: maar ten deele op het gezag van een oud Schryver; ten deele op giffingen, die op goede redenen en op de wereldkunde steunen. De Leezer wille het niet kwalijk neemen, dat ik my, eer ik aan het bewijzen gaa, door een soort van een voorreden eenigzins zoeke te wapenen: want men weet hoe veel dat de Keulenaars zich aan het behouden van dit H. Gezelschap gelegen laten leggen: en hoe zy het wel voor eene aanzegginge van een openbaaren oorlog mogten aanneemen, dat men hunne stad in de vreedzaamige bezittinge van zoo eene glorie gaat slooten. Want hoewel dat *Velferus* dat nieuwe gevoelen al over 100 jaaren voorgelagen en genoegzaam beweezen heeft; zoo schijnt het geen grooten opgang gehad te hebben; en ik weet niet dat iemand, behalven zeker Heer of Predikant te Maastricht, *Velferus* op het spoor is gevolgt. Maar al voorredens genoeg: en het zal tyd worden de zaak zelf en dien ganschen martelstrijd eindelijk, om zoo te spreken, onder de oogen te zien. De gemeene vertelling van *S. Ursulaas* marteldood koomt hier op uyt dat zy en eenige Juffrouwen met haar, het getal zullen wy nu daar laten, uyt Engeland naar Britanje in Vrankryk zyn gezeilt, om daar aan de krijgsknechten van den Keizer of tyran *Maximus* uytgehijsht te worden: dat zy, door zwaare stormwinden overvallen, op onze kusten zyn gedreeven; den Rhyn by Vronen zyn ingevaaren, en te Keulen of te Bazel zyn gelandt; dat ze van daar naar Romen gereist, en

van

van Romen weder te Keulen aangekomen, aldaar in de handen der Hunnen zyn gevallen, enz. Menig Schryver heeft zich aan die Keulsche of Bazelsche en Roomsche reis gestooten: en wat hadden de Maagden, die naar Vrankrijk geschikt waren, in Duitsland te doen; of te Keulen of Bazel verlooren, om dus tegen den Rhyn op te vaaren, en maanden lang onder wege te sukkelen? Het stond 'er evenwel: en de Schryvers, die malkander maar uytfschreeven, en *Colonia Agrippina* of Keulen in het gedichte Martelaarsboek van *Wandelbertus* geleezen hadden, vertelden eenpaarig, en als uyt eenen mond, dat Keulen het treurtoneel, of liever het blijde schouburg, van deze marteldood was geweest

Maar *Velferus*, op verscheide redenen en gissingen steunende, wil 'er niet aan getwijfelt hebben of die oude † Schryvers hebben *Colonia Agrippinae* genomen voor *Prætorium Agrippinae*: het welke ons des te waarschijnlijker voorkoomt; om dat *Colonia Agrippinae*, of Keulen, volgens de opmerking van den Heer *Alzing*, ook eigenlijk een *Prætorium Agrippinae* is geweest. Om dit te bevestigen brengt hy een oud Schryver by, *Galsfridus Asaphensis* genaamd, welken schryver de Kardinaal *Baronius*, met het verhaal van S. *Ursulaas* dood verlegen, na veel zoekens en doorsnuffelens gevonden heeft in de Vatikaansche Boekery. Deze schryver dan, die het uyt de oude gedenkschriften van Groot Britanje getrokken had, spreekt ook wijldlustig van S. *Ursulaas*- en haar gezelschaps martelie. Hy verhaalt dan " dat *Maximus*, uyt Groot " Britanje overgekoomen, en het landschap der Ar- " morijken veroverd hebbende, eenige trouwbaare " dochters uyt Britanje, om ze aan zijne krijgsknechten uyt te trouwen, ontboden heeft. Dat die doch- " ters, 't scheep gegaan, en haare kours naar het land- " schap der Armorigken zettende, door een schielij- " ken storm op de Duitsche zeestrand (in *Germanicum* " *littus*) zyn gedreeven. Dat ze daar in de handen " van twee Zeeroovers, *Melga* en *Caunus*, zyn ge- " vallen " *Melga* was volgens zyn verhaal een *Pikt*, en *Caunus* een *Hun*; dewelke met Keizer *Gratianus*

† Vide Marc. Velferum in explicat. Tabulæ Peutinger. Opera pag. 732.

in verbond getreden , den Tyran *Maximus* ter zee zouden vervolgen. " Deze zeeroovers op de gemelde "Maagden , als of ze hunne vyanden voor hadden , "aangevallen , haddent op haare maagdom gemunt , enz. Daar heeft men , volgens den gemelde *Velferus* , en ook volgens *Baronius* , een duidelijk verhaal van eene geschiedenis , dewelke door averrechtsche vertellingen , en door de onkunde van de schryvers , zoo daanig verdraait en gerabraakt is geworden , dat men zoo eene doorluchtige daad , hoe waarachtig dat ze was , voor eene fabel heeft beginnen te houden. Door deze onkunde , zegt hy , is het geschiedt , dat de eene of andere schryver , die in dit verhaal iets van de Hunnen en van *Agrippina* gehoord of geleezen had , de gemelde geschiedenis aan *Attila* , en de martelplaats aan Keulen heeft toegepast. Wat den tyd van het martelie belangt : de HH. Maagden zyn niet onder *Attila* , maar onder het keizerdom van *Gratianus* gemartelt. Wat de plaats aangaat , daar wy tegenwoordig van te spreken hebben , die past volgens hem in alle deelen op *Pratorium Agrippinae* , of ons Romenburg , en geenzins op Keulen. Zoo zullen dan de Schryvers , die van geen *Pratorium Agrippinae* wisten , ons *Pratorium* voor *Colonia Agrippinae* genomen hebben : te meer , daar Keulen ook een *Pratorium Agrippinae* is geweest. En is wel aan te merken dat ons *Pratorium Agrippinae* by de oude Schryvers onder die benaaminge weinig bekend is geweest : en dat geen een Historischryver , die bekend zy , daar van weet te spreken als de oude Reiskaart van *Peutingerus*. Dat alles veel beter en alleenlijk op ons *Pratorium* past , blijkt daar uyt dat de Maagden , aan de Duitfche zeeftstrand aangeland , aanstonds in de handen van de gemelde zeeroovers zyn gevallen. Ons *Pratorium* legt aan de zeeftstrand : waar Keulen gelegen is , weet ieder een. Maar waar blijven wy dan met de Roomsche reis van de gemelde Maagden ? die word ook door de gemeene Schryvers breed opgegeeven. Voor eerst zouden wy ons aan hun verhaal , dewijl zy in zoo veele omftandigheden gemist hebben , niet veel behoeven te kreunen. Maar *Velferus* meent dat zy daar in , zoo wel als in het *Pratorium* , door de gelijkenisse der naamen misleidt zyn geweest : *Pratorium*

rium Agrippinae zal waarschijnlijk toen al bekend zyn geweest onder den naam van Romenburg. De gemelde Schryvers, of de gemeene maare daar het de gemelde Schryvers uyt verstaan hadden, hebben iets van haare reis naar Romenburg, de rechte martelplaats der HH. Maagden, hooren verluiden. Zy hadden nooit van een Romenburg hooren spreken: en hebben daar Romen uyt gesmeedt. Dat dit verhaal in alle deelen veel waarschijnlijker is; en dat veele zwarigheden die in de gemeene vertellinge steeken daar door opgelost worden, zal de Leezer zelf genoeg kunnen bespeuren. Sommigen zullen misschien hier tegen inbrengen dat de voornoemde *Galsfridus* van fabelen aan malkander hangt; en dat'er op zijne vertellingen geen staat gemaakt kan worden. Maar voor eerst, indien hy zodaanig een zwetzer en opsnuiver was, dan zoude hy die historie niet op haar eenvoudigste, gelijk hy doet, beschreeven hebben; maar zoude die reis naar Bazel en Keulen, de pellegrimmaadje naar Romen, het slagveld van Keulen, en al wat'er noch vorder bevalligs is, niet verzwegen hebben. Vorders, gelijk het waar is dat *Galsfridus* zijne berispsers heeft, zoo heeft hy ook zijne verdedigers.

Het zyn de tegenstreevers van *Galsfridus*, zegt *a* *Baleus*, die zich allermeeft van zyn gezag bedienen: en zy hebben geen grooter getuigenisse, of beter Schryver, dien zy in de Britsche historien kunnen volgen. En *b* *Lelandus*, die het uyt *Matthaus* *Paris* getrokken heeft, getuigt ook dat hy geen verzierder is geweest, maar alles uyt de oude gedenkschriften getrokken; en, zoo als hy het daar gevonden heeft, getrouwelijk heeft opgegeeven. In de *geschiedenissen der Britten*, zegt hy al vorder, *hebben wy nauwelijks, en ik mag zeggen grenszins, eene eenige getuigenis; die ouder, geloofwaardiger, en waarschynlijker zy, dan die van Galsfridus*. Hy is, volgens *Pope Blount* niet zuiver van alle verdictzels, maar hy is de uytvinder niet van die verdictzels; en heeft alles, wat hy geschreven heeft, in ouder schriften gevonden. En, om kort te gaan, laaten de tegenstreevers een ouder

a Ap. Th. Pope Blount ad Ann. 1151.

b Ibid.

c Ad Ann. 1151.

en geloofwaardiger Schryver voor Keulen opleveren; en wy zullen ons zeiltje stryken. Dat meer is, *Polydorus Virgilius*, de grootste tegenstreever en berisper van *Galfridus*, komt in dit verhaal, voor zoo veel het alhier ter zake dient, met *Galfridus* over een. *Maximus* d, en *Conanus* de Opperveldheer van *Maximus*, zoo als hy verhaalt, hebben een deel vrouwluiden, om ze aan zijne krygsknechten te besteeden, uyt Britanje ontboden. Elf duizend, mans- of vrouws- personen, zyn 'er ten deele door Schipbraak ten deele door het zwaard omgekomen. Want de Barbaren, zegt hy vorder, hebben alle de genen, die zy gevangen gekreegen hadden, AAN HET STRAND omgebracht. Al wederom aan 't Strand, verre van Keulen, verre van Bazel; en zonder eene reis over de Alpen, en tot Romen toe, gedaan te hebben. En wie zal, in eene zaak die Engeland naast van allen raakt, beter geloof verdienen als Engelsche Schryvers? Tot besluit durf ik dan zeggen, indien *Ursula* met haare gezelschap voor 't geloof of ten minste voor haare kuisheit gedoodt is, zoo is zy te Romenburg of hier omtrent gedoodt. Maar, om de Keulenaars niet al te zeer op het lijf te krygen, noch hen al te grooten afbreuk te doen; zal ik deze woorden van *Velferus* voor hen uytchryven: *Eene zaak evenwel zullen wy aan de Keulenaars zeer gaarne toestaan: te weten, dat de meeste lichaamen van deze Maagden naar Keulen, eene zeer groote en magtige stad, zyn gebracht.* e

3. De Monnikken om zwaare misdaden in den kerker op te sluiten, is een oude straf in de kloosters. Volgens eene ordonantzie van de Synode te f Liptinen gehouden moest een Monnik, of eene Nonne, die in hoerery gevallen was, in den kerker opgesloten worden, en daar op water en brood boetvaardigheid pleegen: was zoo een Monnik Priester gewydt; die moest eerst gegeeßelt worden, en twee jaaren lang opgesloten blyven. In den Regel van *S. Fructuosus* word geboden dat een Monnik, dewelke alleen met

d Hist. Angl. lib. 3. pag 50.

e Zie onze Aantekening op *S. Ursula* in ons eerste Deel van Utrecht, pag. 172 - 177.

f In vita *S. Bonifacii* auctore *Otlone*.

een vrouwspersoon gesproken heeft en daar op be-
 trapt is geweest , voor de eerste reize hondert slagen ,
 en eene ernstige vermaningen moet ontvangen :
 maar zoo hy naar geene vermaninge luistert , en dezelve
 fout voor de tweede reize begaat , dat hy dan voor de
 tweede maal geslagen , en in den kerker opgesloten
 moet worden. In een anderen ^b Regel word het lie-
 gen , het zweeren , ja het spreken van een onnut le-
 dig woord , op dezelfde wyze gestraft. Ja indien de
 kerker niet konde helpen , om zoo eenen Monnik
 het liegen , het zweeren , het spreken van onnutte
 woorden te verleeren , moest hy uyt het klooster ver-
 zonden worden. In de Abdy van Kassinow wierden de
 Monnikken , dewelke met andere Monnikken in
 haat en vyandschap leefden , en naar geene verzo-
 ning wilden luisteren , als de andere straffen niet en
 hielpen , in den kerker gesmeeten. Die in den ban
 gedaan waren , wierden in verscheide kloosters ook
 gekerkert , daar zy doorgaans op water en brood moe-
 sten leeven : en daarenboven noch dikwils door zeer
 lastige werken getuchtigt wierden. In 't kort de Mon-
 nikken , die hunne ongebondendheden niet wilden
 beteren , en vervolgens voor hardnekkig gehouden
 wierden , hadden in verscheide kloosters dezelfde straf
 te verwachten : op andere plaatzen wierden zy uyt
 het klooster gebannen.

^g Apud Martene in Reg. S. Bened. ad cap. 4.

^b Ibid.

H O M A D E.

† Homade is zoo veel te zeggen als hooge
 weide : want ho is hoog , en made betekent
 een weide. In de meergemelde Keijskaart /
 daar het Matilo genoemd word / staat het af-
 getekend half wegen Leiden en Alfen : te wee-
 ten 5000 passen van beide die plaatzen. Dan

Homade ,
 waarom al-
 dus ge-
 noemd.

Altling not. Germ. inf. part. I. p. 94.

Clu-

Cluverius houdt dit Matilo voor een leeg en onbetimmerde plaats / dewelke recht oher Koudkerk / aan de andere zyde van den Rhyu / zoude gelegen zijn. Het is een dorp en Ambachtsheerlykheit / aan de bloet de Does gelegen: dewelke de Poelgeesten voor hene toegekomen hebbende / naderhand by koop gekomen is aan Kornelis Sprong. Van ouds heeft 'er maar een kapel gestaan / dewelke op den naam van de H. Maagd Maria ingewijd was / en onder de Parochie van Jakobswoode behoorde. In 't jaar 1370 heeft hier als Kapellaan gestaan Johan van Hoogmade ; zoo als in 't volgende Nederduitsche testament van Catharina van Brederoden , Vrouwe van Polanen , te lezen staat :

IN den name des Vaders , ende des Soons , ende des Heyligen Geests , Amen. Ic Catharina van Brederode , Vrouwe van Polanen , doe condt allen luden , die desen brieve sullen sien ofte hooren lesen , dat ick gemaekt hebbe myn testament , ende hier toe hebbe ick gecoren myn testamentoers , Heeren Philips van Polanen mynen lieven soon , Heeren Gerard van Poelgeest mynen lieven neve , ende Heeren Philips van Tetrode mynen lieven swager. In den eersten so kies ick myn legerstede tot Monster by mynen lieven Heer mynen man , die Godt genadich sy. Ende daer toe so bespreecke ick totter Papelycker prove een pont Hollants s'jaers ewelyck duerende tot mynen grave mede te gaen , item die Capelrie in der Capellen , die Heer Jan van Hoogmade nu ter tyt heeft , een pont Hollants s'jaers. Item so geve ick mynre dochter van Heemstede elf pont s'jaers. Item Margriet van
Bue-

Bueren Nonne, mynre nichte, den croes daer vier scilden op staen. Item *Catharina* Heeren *Gerards* dochter van *Polanen* myn soons, Nonne ter Lee, acht pont *Hollants* s'jaers tot haren lyve. Item so bespreke ick Heeren *Philips van Polanen* mynen soon myne wooninghe te *Rynsborch*, daer ick nu ter tyt in woone. Item *Oeden* mynre nichten van der *Lecke* myn beste bonte deecken &c. Ende heb gebeden myn *Testamentoren*, dat sy dit mit myn besegelen wilden. Ende wy *Philips van Polanen*, ende *Gerard van Poelgeest*, Ridderen, ende *Philips van Tetroede*, Knapen, om beden wille onser liever *Vrouwen* voernoemt, so hebben wy dit besegelt mit onsen segelen int jaer ons Heeren 1370. *Dominica post Petri & Pauli*.

De kapel van *Homade* / staande onder de *Parochi-kerk* van *Jakobswoude*, is in de vijftiende eeuw door *Eugenius IV*, op het verzoek en aandringen van *Gerrit van Poelgeest*, Heer van *Kroudekerk* en *Homade* / tot eene *Parochi-kerk* aangesteld.

De gemelde Heer van *Poelgeest* had aan den *Paus* doen vertoonen dat *Homade* een nijle gaans van *Jakobswoude* afgelegen was: dat beide die plaatsen door een watering / of liever een *voel* / afgescheiden waren: en dat het by onstuimig weer / of 's winters als het water bevroren lag / voor die van *Homade* gevaarlijk en zeer lastig viel de kerkdiensten te *Jakobswoude* te gaan hooren / of 'er de kinderen ten *Doopt* te brengen / en 'er de *H. Sakramenten* te gaan ontfangen. Waarop *Paus Eugenius* aan *Hendrik Robbertszoon*, *Deken* te *Paaldwijck* / bevolen heeft / die zaak bes

D

hooft

hoozlykt te onderzoeken. Daar op heeft de gemelde Deken het voorschreeven onderzoek gedaan: en alles / gelijkt het opgegeven was / verbonden hebbende; heeft hy den 22 September 1439 te Leiden / in 't woonhuis van Gerrit de Wit, Priester / in de tegenwoordigheid van Evert Janszoon, en Niklaas de Gouda, beide Kanonnikken van S. Pankras Kerke te Leiden; mitsgaders van Gerrit de Wit voornoemd / en van Pieter Vlaming, beide Priesters van 't Utrechtsche Bisdom / deswegens een wettige akte laten opstellen. Hier op is naderhand de goedkeuring van den Paus gevolgt: die in de volgende Bulle uytgedrukt staat. Hier nevens de brief / waar in de voornoemde Deken gemagtigt word / om het onderzoek te doen:

Eugenius Bisschop, de Dienaar van Gods Dienaaren, wenscht aan zijnen beminden Zoon, den Deken van S. *Adrianus* kerke te ^{Naaldwijk} Leiden, de zaligheid en den Apostolischen zegen. Dewijl wy in 't bestier der Kerke de eerste plaats bekleeden, zoo is het dat wy voor de godtvruchtige en heilzame begeerten der geloovigen, dewelke tot vermeerdering van den Goddelijken dienst en ter zaligheid der zielen strekken, een groote genegendheit hebben, en 'er eene volkome goedgunstigheid aan betoonen: Nademaal dan, gelijk de edele man *Gerrit van Poelgeest*, Ridder en Heer van de plaats Hoechmade onder 't Bisdom van Utrecht, ons in zijn verzoek voorgedragen heeft, de zelve plaats, onder de Parochikerke van Heer Jakobs woude in 't gemelde Bisdom behorende, een mijle ver, zoo als de mijlen in die gewesten gerekent worden, van de gemelde kerk af gelegen is; zodanig dat

'er

'er noch een staande water tusschen beiden legt ; waar door het geschiedt dat de inwoonders en ingezetenen der voornoemde plaatze meest altijd , doch voor al wanneer de stormwinden op het gemelde water bulderen , of als het 's winters met een zwak en onsterk ys toegevroren leit , naar de gemelde kerk , om 'er de kerkdiensten by te woonen of 'er hunne kinderen te laten doopen , zonder prijkkel van hunne leven niet kunnen gaan ; ja dat 'ereenigen in vooredene tijden zonder de kerkelijke Sakramenten gestorven zijn : nademaal vorder , gelijk in het voornoemde verzoek volgde , ter zelve plaatze eene kapel gesticht en met inkomsten voorzien is , daar de gemelde Ridder het recht van Patroonschap over heeft ; en dat de zelve Ridder wenscht dat de voornoemde kapel , met haare vruchten , renten , en inkomsten , opgerecht worde tot eene Parochiakerk ; en dat het recht van Patroonschap , en om tot de zelve kerk , zoo dikwils als ze in deze oprechting open zal vallen , een bequaam persoon voor te stellen , aan hem en aan zijne nazaaten en erfgenamen , de volgende Heeren der gemelde plaatze , verzekert worde : en nademaal noch al vorder de inwoonders en ingezetenen voornoemd bereidwillig zijn om deswegens een behoorlijke vergelding aan de kerk van Heer Jakobswoude te geven : zoo zijn wy van wegen den voornoemden Ridder ootmoediglijk gebeden het voornoemde met eene Apostolische goedgunstigheid te willen verzorgen. Hierom is het dat wy , dewelke van het bovenstaande geene volkome kennis hebben , uwe bescheidenheit door dit Pauuselijk geschrift beveelen , indien gy bevondenzult hebben dat het waarlijk aldus gelegen is ;

en dat 'er tot oprechting van deze kerk genoegzame vruchten, renten, en inkomsten geschikt en beweezen zijn; en eindelijk dat 'er zoo eene vergoeding gedaan is; dat gy, na dat gy zulks bevonden zult hebben, de gemelde kapel uyt krachte van ons gezag tot eene Parochiakerk oprecht: onder dewelke de inwoonders en ingezetenen voornoemd als Parochianen zullen staan: en wiens Pastoor aan dezelve de kerkelijke Sakramenten en 't gene daar toe behoort zal bedienen, en daar zy de Mis en vordere kerkelijke diensten zullen mogen hooren: welke kerk ook een Doopvont, om 'er de kinderen te doopen, en een kerkhof om 'er de lichaamen der perſoonen aldaar ſtervende te begraaven, en vorders alle de eertekenen van eene Parochiakerk zal hebben: en vorders dat gy, uyt krachte van 't zelve gezag, het recht van Patroonschap, en om tot dezelve kerk, zoo dikwils als ze open zal vallen, een bequaam perſoon voor te ſtellen, aan den voornoemden Ridder, en aan deszelfs nazaaten en erfgenamen, verzekert. En dit alles, niet tegenſtaande alle Pauſſelijke Ordonantzien, en wat hier vorder tegen mag ſtrijden: zoo nochtans dat het recht der gemelde kerke van Heer *Jakobs woude* in alle andere zaken ongekrenkt zal blijven. Gegeven te Ferrare, in 't jaar van 's Heeren Menſchwordinge duizend vierhonderd acht-en-dertig, den 3 November, in 't achtſte jaar onzes Pauſdoms.

Uyt dezen brief ziet men wederom dat de Poelgeesten het recht van eenen Pastoor vooz te ſtellen vooz zich zelven / en vooz hunne erfgenamen / bedongen hebben.

In het handschryft / daar de voornoemde Pauſſelijke brief uyt getrokken is / staan de
vol

volgende giften en inkomsten / die deze en gene aan de zelve kerk gegeven hebben / aangetekend :

Claes Jacobs heeft de kerke van Hoogmade tot een eeuwig testament gemaakt dat vierde deel van 7 morgen landts, gelegen in Leyderdorp. Item nog een half morgen landts, met belasting van jarelyks een memorie te doen : de Cureyt zal hebben dan 10 ft. de Coster 3 ft. den armen 5 grooten. Ook zal de Cureyt op ons Lieve Vrouwe Presentatie dag moeten doen een zingende Mis alle jaer, met 5 kaersen.

Dirck Willemsz heeft de kerk tot een testament gemaakt dat derde deel van vier morgen landts, gelegen in Esselikerwoude ; daar af zal de Pastoor hebben 7 ft. de Coster 1 ft. de kerck 6 ft. daer voor zal de kerck een memorie laten doen, met 5 kaersen.

Nicolaes Waleck met zyn Vrouw heeft de kerke gemaakt 7 morgen landts : daer voor zal men 's jaers een memorie doen met 6 kaersen ; de Pastoor zal alle jaer hebben 6 groot, de Coster 4 groot, de armen aen broot op graft 8 groot.

Hadewyn Andries Pietersz wyf, hebben de kerck gemaakt jarelycks twee Philips schilden, en de Papelycker proeven een Philips schildt.

Andries Pieters, heeft de kerck gemaakt 4 pont jarelycks : daar af zal de Papelycken proeven trecken 2 pont, de kerck 1 pont, de armen een half pont, en de Papelycke proeven te Woude een half pont.

Ermgaert Dirk, Jacobsz. dochter, heeft gemaakt een morgen landts.

Jan van Noertick heeft gemaakt de kerck een pont 's jaars.

Gberyt Arentsz heeft de kercke en Papelycke proeven gegeven, een morgen landts.

Andries Symonsz heeft gegeven 28 grooten jarelycks.

Willem Lerwinc met zyn Vrouw hebben de kerck gegeven 3 morgen landts, om te doen een eeuwig memorie en Vigilie met 5 kaersen; de Cureyt zal dan hebben 12 grooten, de Cofter 4 grooten.

Ermgert Dircks, *Jacobsz* dochter, heeft de kerck gegeven 7 morgen landts met de Pape-lycker proeven gemeen, daar voor zal een jaargetyde eeuwelyck gedaan werden.

Willem Gerrytz en *Judit* zyn huysvrouw geven de kerck anderhalf morgen landts, en de Pape-lycker proeven 1 morgen.

Walick Dircksz heeft de kerck gegeven 1 en een half morgen landts.

Nog had de kerck jarelycks van Erfpagt van 30 morgen landts de somme van 26 guldens.

Nog had de kerck een jaarlycksche Erfpagt van 4 pont Hollandts, op 8 morgen landts.

Nog had de Pastorye een rente brief van 12 - 10 's jaars eeuwige renten.

Gerrit Boeckelse Buyteweck, poorter te Leyden, was jaarlycks tot een eeuwige rente schuldig 20 Karolus guldens; nog was dezelve schuldig jarelycks tot een eeuwige rente aan de kerck 6 goude Karolus guldens.

Nog had de Pastorye 10 morgen landt in den Ambachte van Alckemade.

Item, twee Weeren landts met een Weertje, groot te zamen 20 morgen, gelegen aan beyde de zyden van den Ofwegender dyck.

In 't jaar 1477 heeft de Utrechtse Bis-
schop / David van Borgonje, aan de Kerkmee-
sters

sters van Homade verlosf gegeeßen om eenige kerk-goederen / ter waarde van 500 ponden / te mogen verkoopen : en die 500 ponden tot verbetering van de kerk / den toren / en wat 'er bozder tot de kerk behoozde / te besteeden.

In 't jaar 1534 heeft Willem van Enkevoirt, Bisschop van Utrecht en Kardinaal / aan de zelve kerkmeesters verlosf gegeeßen om de kerk-goederen / tot het verbeteren van de kerk / met een schuld van 400 ponden te belasten.

Ma dat deeze kapel in eene Parochiëkerk verandert is / hebben de volgende Pastoorz te Homade gestaan : Meyndert Aarnoutsz.

1505 Mattys Willemsz. de Bruin.

1534 Johan Michielsz.

1548 / en in de volgende jaaren / Heer Johan, Michielszoon.

1563 Niklaas Ruyt.

1565 Adriaan Johansz. Taling.

1572 Dirk Hooimans.

De Pastoorz van laatere tijden zullen onder Kijensterwoude opgegeeven worden.

ESSELIKKERWOUDE.

Esselikerwoude / anders ook Jakobswoude genaamd / en waar onder Woubzugge en de nabuurige landstreek ook begreepen is / is een Ambachts-heerlijkheit in Rhijnland ; onder de Heeren van Warmont behoorende. De Parochiëkerk is op den naam van S. Jakob ingewijdt.

Parochi-
kerk en
Patroon
van Esselik-
kerwoude.

In 't jaar 1490 heeft de Heer van Woude

de Pastory van Jakobsoude begeeuen aan Jakob Diderijksz.

Hier nebens de akte der begeeuinge:

IN Gods name, Amen. In 't jaar na deszelfs geboorte 1490, in de achtste indiktie, den 26 Augusti, op de uure der Vesperen of daar omgrent, in 't selde jaar des Pausdoms van onzen allerh. Vader . . . *Innocentius III*, is voor my openbaar Notaris, en voor de onderschreevene getuigen die daar by verzocht en ontboden waren, in eigen persoon verscheenen de aanzienlijke en zeer hoog gebooren Heer *Jakob van Woude*, de tijdelijke Heer van Warmond: en dewijl de Parochiëkerk van *Heer-Jakobs-woude*, dewelke ter eere van den almogenden Godt, van de roemrijke Maagd en Gods Moeder *Maria*, en van den H. Evangelist *Johannes* gesticht en begiftigt is geweest, rechtevoort door den vrywilligen afstand van Heer *Willem Simonszoon*, den laatsten Regent en Pastoor der zelve, openstond, en de begeeving of benoeming tot dezelve kerk den gemelden Heer en Schildknaap *Jakob van Woude* in vollen eigendom en uyt hoofde van Patroonschap toebehoort, heeft hy dezelve op de beste manier, form en wijze, en volgens het beste rechtsgebruik als hy konde en gehouden was, en noch kan en gehouden is, met alle de rechten, en al het toebehooren en den aanhang daar de gemelde Voorstelder over te zeggen heeft, zuiverlijk en eenvoudiglijk om Gods wille gegeven, zoo als hy dezelve door deze openbaare akte noch geeft, aan den eerzaamen en bescheiden man en Heer, *Jakob Diderijkszoon*, Priester van het Utrechtsche Bisd.

Jan

Jan de Bakker, (Johannes Pistorius) te Woerden gebooren / en Pastoor van Jakobswoude / is de eerste onder de Hollanders geweest / die welke bejdenis heeft gedaan van het Lutheraandom: Waar toe hy, het zijn de woorden van P. Opmeer, aangezet is door de vuile lust om met zyn byzit te trouwen. Als daar op de Woerdenaars / die het Lutheraandom toegesballen waren / hem belooft hadden zijn jaargeld te zullen vermeerderen; is hy met hen naar Woerden getrokken: en heeft daar de nieuwe gezindheit met grooten pber aan het volk verkundigt.

Dolgens het schryben van Brant * heeft hy / als een Lutheraan en van ketterpe overtuigd / langen tijd te Utrecht in 's Bisschops Hof gevangen gezeeten. Als hy na de Bredelandsling van Gent ontslagen was / wierd hy door den Heer van Warmond naar Jakobswoude gezonden; en is naderhand aan de Woerdenaars geleent geweest. Hy toonde al roemende aan het volk de bonte en blautwe plekken / die hy van de pzere ketenen gekreegen had.

Als hy naderhand / onder Margareta van Savoyen, wederom gebat en in de gevangeniss geworpen was: is hy / gelijk wy onder Woerden gezien hebben / in den Haag levendig verbrand.

RHYN SATERWOUDE.

Rijnsaterwoude / 't welk in zeker akkoord ^{patroon} van 't jaar 1063 met den Abt van Epternach ^{van Rhyn-} vermeld staat onder den naam van Rinsater ^{saterwoude.} wald / en een doorp is onder het Burggzaaffchap

* In zyne Historie der Reformaatzien.

en het Dekenschap van Rijnland / heeft den Wassenaren van Warmond al van ouds toegekomen / en is gelegen aan de Bzaassenmeer. De kerk plagt ter benoeming van den Spaanschen Koning als Graaf van Holland te staan / en was den H. Johannes Baptista toegeheiligd.

In 't jaar 1515 is de gemelde Pastorp / by recht van verballinge / gegeven aan Meester Johan van Adrichom, Kanonnik te Leiden: om dat de Koning verzuimt had de pastorp binnen den gestelden tyd te vergeeven. Behalven het pastoorshuis had de pastorp 8 of tien mergen lands: en konde by afwezendheit jaarlijks opbrengen 11 ponden.

Het vergeeven van het kosterschap quam insgelijks den Grafe toe: maar dewijl het in 't jaar 1514 geene inkomsten had / wierd 'er slegt een Koster door den Pastoor aangesteld.

Roelevaartjes-veen.

Onder de Parochie van Rijnwaterwoude plagen de Oude Wetering en de Roelevaartjesveen / twee buurten in de Ambachts-heerlijkheit van Alkemade gelegen / te behooren. In Roelevaartjes-veen / ter plaatze daar nu het kinderschool is / plagt een kapel te staan / dewelke gesticht was ter eere van S. Pieters banden.

De Oude Wetering.

De Oude Wetering / of beter de Oude Watering / tusschen de Leidsche- en de Bzaassenmeer / staat in de oude brieven der Utrechtsche Kerke vermeld onder den naam van de Aden-Weteringe; 't welk in de boeren-taal der Driezen zoo veel te zeggen is als de Oude Watering.

Deze gansche streck / Bomade en de Oude Alde daar onder begreepen / heeft zedert het beranderen van den openbaren godsdienst in lan-

langen tijd geene Pastoor's gehad. Zoo dat 'er niet gepredikt / en geene Sakramenten uytgedeelt wierden : behalven dat 'er nu en dan / en hoewel omtrent de voornaamste Hoogtijden / de eene of de andere Priester uyt Utrecht / Amsterdam / of Leiden / door de Kerli-obersten derwaarts werd gezonden.

Als 'er geene Priesters by der hand waren / dan waren eenige van de godbzuchtigste en best onderrechte leeken gewoon / op de Heilig-dagen en Zondagen ergens in eene kamer een kruisbeeld ten toon te stellen / en een waschhaars te ontsteeken ; en aldus eenige gedrukte Sermoenen of Katechizaatzien voor de vergaderinge der doopluiden en boeren voor te leezen.

De voorgaande Pastoor's van die plaatsen waren ten meesten deele van 't geloof afgeweeken. De Pastoor van Rijnswaterwoude was byna de eenigste / dewelke in 't oude geloof volharde / en de geloobigen onder zijne bestieringe staande vermaande / om zich aan 't geloof en de gemeenschap der Katolijke Kerke te houden.

De Pastoor van Romade hield het omtrent het geloof met het grootste getal. 's Ochtends deed hy alle de kerkdiensten op zijn Katolijks ; 's namiddags preekte hy op zijn Gereformeerd's. De Raag / van welk dorp wy onder Warmond meer te zeggen zullen hebben / werd om de ontuchtige en helsche zeden der ingezetenen de mond der helle genoemd.

De oegst was 'er groot : doch / gelijk wy gezegt hebben / daar was gebrek aan werkluiden. Maar Antoni vander Plaat , een Leidenaar / was van den Hemel geschikt om dezen oegst in te zamelen. Na dat hy de Priesterlijke Wydzelg

zels ontvangen had / is hy naar zijn vaderland ontboden: daar hy groote moeite gedaan heeft om zijne moeder tot het geloof te bekeeren. Maar wat hy haar onderrechte / vermaande / en smeekte / 't was alles te vergeefs. Daar op wierd hy naar de heerlijkheit van Alkmaar de gezonden: daar hy vooz eerst den Heer Medenblik Pastoor van Leiden / dewelke de ingezeten aldaar als Pastoor plagt te bedienen / als Kapellaan heeft geholpen; maar binnen korten tijd is hy zelf Pastoor geworden: en heeft daar een kerkje / 't eerste dat op het platte land ten dienste der Katolijken getimmert is / opgebouwt. En dewyl hy in de Geloofs-verschillen meesterlijk geoeffent was / heeft hy eene ontelbaare menigte van menschen tot het geloof bekeert. Onder anderen heeft hy den beruchten schoenmaker Laurens tot het geloof overgehaalt; dewelke daar op de Grieksche en Hebreeuwfche tale geleert heeft / en de redenen van zijne bekeeringe dooz den dzyk gemeen heeft gemaakt.

Zijn lieffte en booznaamste weertwerk was / de Goddelijke Boeken te bestudeeren / en zich in de Werken van den H. Augustinus te oeffenen: wiens leeringe hy ook dooz een deffige getuigenis heeft goedgekeurt. Dus is hy / om zoo beele en uytsteekende verdiensten / Byzitter van 't Utrechtsche Kapittel en Warts-Priester over Rhijnland geworden: en is eindelyk / uytgeleest en afgewerkt zijnde / overleden den 17 Augusti 1678.

Terwyle dat hy noch leefde / en in volle gezondheid was / is die groote en wijd-gestreckte Pastorp / achtervolgens het oberleg der Kerkt-Obersten / in vier Pastorpen gedeelt:

De

De eerste van deze Pastorpen was die van Homade: en is eerst bekleeft door Heer

Damasus van de Does: want in het doodboek der Hollandsche Kerke vinde ik het volgende aangetekend: Meeiter Damasus van de Does, Pastoor op Homade, is overleden den 16 July 1649.

Volgens het Verhaal van Jakob de la Torre is Ludolphus Fredericus van Metelen, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit / Pastoor van Homade en Jakobswoude geweest; en heeft beneffens de Katolijke kerk van Homade / doch onder het gerecht van Jakobswoude / gewoon. En volgens het voorsz. doodboek is hy gestorven den achtsten van November 1658. Na van Metelen hebben de volgende Pastoors te Homade gestaan:

Laurens Heimenberg, een Utrechtenaar / en volkomen Bacelier in de Godtkunde. Hy is in een hoogen ouderdom / den 18 Maart 1678 / in een sloot gevallen en verdronken.

Johan Vis, ook een Utrechtenaar / is ingelyks / den 4 January 1679 / door het vreesen van het ps verdronken.

Kornelis Hartman, een Amsterdammer / is in zijne Pastorp van Homade gestorven den 27 Mey 1692.

Antoni Sonsbeek, een Utrechtenaar / te voren Kapellaan te Langeraar / c'hangs Pastoor te Polshoek.

Alardus Hofland, een Amsterdammer / Pastoor van Homade is te Leiden / op S. Martinus dag / in 't jaar 1712 / schielijk overleden.

De tweede Pastorp / te weten die van Rijnwaterwoude / is alicereest opgedragen aan
Adria-

Adrianus Stella , in de Deenen gebooren. Hy heeft tot nazaaten in de Pastorp van Rijnsterwoude gehad Kornelis Groenendijk te Rijnsterwoude gebooren / volkomen Bacelier in de Godkunde ; een zeer geleerd en overig Priester : dewelke gestorven is den 8 Februario 1703.

Kornelis Huisman , een Amsterdammer / enz.

DE AADE en de OUD-AADE.

De derde Verdeeling / te weten de Pastorp van de Aade ende Oud-aade / als de boornaamste van alle hier / heeft de Heer vander Piat , met het goedbinden der Kerkoversten / aan zich zelven behouden. In zijne plaats zijn gevolgt

François van der Lisse , een Doxtenaar / dewelke wel-eer den Heer vander Piat als Kapellaan had geholpen ; en ook eenigen tijd in 't land van Ter Goes als Pastoor had gestaan. Hy is op de Aade gestorven den 19 Augusti 1709 / en te Warmond begraven. In zijne plaats wierd geschikt Adriaan van Dort , een Utrechtenaar / dewelke den Heer vander Lisse langen tijd als Kapellaan had opgepast. Maar berrmits de boeren hem niet begeerden te hebben / is in zijne plaats derwaarts gezonden

Johan Eckens , een Antwerpenaar / en een Douaarsch Godtgeleerde. Doch dezelve is binnen weinige jaaren weder naar Antwerpen ghekeert ; en heeft tot nazaat gekreegen

Johan van der Mey , een Amsterdammer / en een queekeling van 't Urbanus Kollegie te Romen.

ROELEVAARTJESVEEN.

De vierde Pastorp / te weeten die van de Roelvaartjes-veen.
Roelvaartjes-veen.

François van Erkel, een Montfoorzer / en een godsdienstig / openhartig / naerstig / ootmoedig en bziendelyk Priester : dewelke daar enboven zeer milddadig was jegens den armen; en in de onlydelijke pynen van den steen / van den welke hy ook gesneeden is geweest / eene ongemeene geduldigheid heeft betoont. Na dat hy van den steen gesneeden was / is de zelfde pijn evenwel even hard wederom gekomen: onder dewelke hy eindelijk bezweken is den 16 Mey 1678. *

In zijne plaats is gevolgt zijn volle broeder Lambert van Erkel, insgelijks te Montfoort gebooren / en een zeer deugdzaam en pberig Priester; dewelke zijnen broeder en voorzaat eenige jaaren als kapellaan had bygestaan. Na dat hy daar lange jaaren / als Onderpastoor of als Pastoor / had gearbeidt; is hy eindelijk / terwijl hy met biecht te hooren bezig was / onder zijne gewoonlijke quaal het nieren-wee bezweken: en heeft den geest gegeven op den 13 Maart 1693.

Hugo Gaal, te Heiden upt een aanzienlijk geslagt gebooren / Priester van't Oratori / en Licentiaat in beide de Rechten. Doch de Heer Gaal, tot een redelyken ouderdom gekomen / heeft de pastorp overgedaan aan Johan de Wit, te Wormerbeer-gebooren; dewelke den voornoemden Heer Gaal eenige jaren als kapellaan ten dienste had gestaan.

* Doodboek der Holl. kerke.

Leimuidens
kerk enz.

Leimuiden/van ouds Lietemuthen genaamd/
en ober den Rhijn / onder het Burggzaaf-
schap en het Dekenschap van Rhijnland/ heeft
geene verandering / behalven omtrent de uyt-
spraak / in zynen naam geleden. In den be-
ginne heeft hier een klein kerkje gestaan : 't
welk in het jaar 1555 / om den grooten toe-
loop van het volk / vernieuwt en grooter ge-
maakt is. Maar dewyl de Pastoor en de
Kerkmeesters / terwyl dat zy met het ver-
niewen en vergrooten bezig waren / gebrek
aan penningen begonnen te krijgen ; heeft de
Utrechtsehe Bisschop / Georgius van Egmond,
door eenen open-brief / die onder my berust / verlosf
gegeeven om ten behoebe en ter voltrekkinge
van hunne kerk eenige mergen lands te ver-
koopen. En als ze naderhand gebouwt maar
noch ongewijdt was ; heeft hy aan den Pa-
stoor en de andere Priesters door den volgen-
den brief verlosf gegeeven / om 'er echter tot
een zekeren tijd toe de kerkdiensten te mogen
verrichten.

GEORGIUS wenscht aan de in Christus bemin-
de , den Pastoor of Onderpastoor , en de vor-
dere Priesters der Parochikerke van Leimiden ,
in 't gebied van Rhynland onder ons Bisdom ,
de eeuwige zaligheid in den Heere. Gemerkt
dat onze Wybisschop zich niet gemakkelijk
by dezen wintertyd naar Leimuden kan begee-
ven , om de nieuwgebouwde kerk aldaar in te
wyden , en om andere redenen ons behoorlijk
daar toe beweegende , zoo geeven wy ul. door
den inhoud dezès , en volgens eene regelmati-
ge

ge toelaatinge , verlof en magt om in de gemelde kerke , niet tegenstaande dat ze ten grootsten deele van nieuws opgetimmert , en noch niet ingewydt is , tot den aanstaanden zondag Cantate toe , dien zondag zelf daar onder gerekend , de goddelijke diensten te verrichten , de dooden van het dorp te begraaven ; de kerkelijke Sakramenten te berechten ; en de vorde-re bedieningen , dewelke de zielbestiering raaken , in 't werk te stellen . Behoudens dat 'er gezorgt worde dat de gemelde kerk voor het uytgaan van den gestelden tyd ingewydt zy , enz.

Leimuider / Rijnwaterwoude / en Drieze-koop / staan tegenwoordig onder eenen en den zelfden Heer ; en worden ook dooz eenen en der zelfden Pastoor bedient.

K A L S L A G E N

Een dorp en eene Ambachtsheerlijkheit / onder het Burgraaffschap en het Dekenschap van Rhijndland / is van de Kopiers * op de Micropen gekomen . Kalslagen / gelijk ook het nabuurige dorp Kudelstaert / plagt onder het Dekenschap van S. Jans kerke te Utrecht te behooren / maar word tegenwoordig onder het Dekenschap van Amsteland gerekent : en worden beide die dorpen dooz den zelfden Pastoor bedient . De lijst van deze Pastoorz hebben wy onder Kudelstaert opgegeeven.

* Zie van Leeuwen Bat. Illustr. in Illustr. in de Copiers.

Parochi-
kerk en pa-
troon van
Nieuw-
veen.

Het dorp Nyeveen / anders Nieuw-been ge-
naamd / behoort onder het Graaffschap van
Holland De kerk / dewelke den heiligen Ni-
colaus toegewijdt is / wierd door de Graven
van Holland begeeuen. De instelling in de
pastory quam den Martzdiaken van Utrecht
toe. Het kosterfchap / 't welk geen vast in-
komen had / wierd ook door de Graven begee-
uen. De Pastoor had ook geen vaste goeder-
ren / als een kleinachtige huizing : maar de
huishouden gaben hem jaarlijks uyt de kerke-
lyke goederen 20 goudguldens. In 't jaar
1514 heeft Hendrik Dirkzoon, een man van 70
jaaren / deze pastory bekleedt. De Pastoor
van latere tijden / dewelke Zevenhoben 't hant
ook bedienen / en te Zevenhoben woonen /
staan boven onder Zevenhoben opgeteld.

LANGER- en KORTER- AAR.

Parochi-
kerk van
Langer- en
Korter-
Aar.

Deze hooge en vrye heerlijkheit / onder
Rhynland en dicht by de voorgeaande dorpen
gelegen / behoort tegenwoordig onder het De-
kenschap van Rhynland. Van ouds heeft ze
den Bredenroden toegekomen : doch tegenwoor-
dig is de hoog-edele Heer van Hoogerheide
ook Heer van Langer- en Kort- aar. De
Parochi-kerk / die een spitzen toren heeft / is
de V. Maagd en den Martelaar Adrianus
toegewijdt.

De laatste Pastoor van deze plaatze (voor
de bekende verandering) zijn geweest Hen-
drik N. en Gerrit Rezel. Dit blijkt uyt ze
heren

heren brief van den 19 July 1619: in welken brief verscheide getuigen vooz den Heer Dirk de W. verklaaren dat het gemelde doorp / zoo wel vooz als na de oprichting der nieuwe Bisdommen / altyd onder het Bisdom van Utrecht (in 't geestelyke) heeft gestaan: dat de Pastoorz derzelve kerke / vooz de omkeering van den openbaaren Godsdienst / getoon waren jaarlijks op den zondag Cantare te Utrecht te verschijnen op de algemeene by-een-komste der Pastooren / onder het Bisdom van Utrecht behoorende: en eindelijk dat ze 's woensdags naar Leiden gingen / om den nieuwen heiligen oli / by den Landdeken Meester Amylius, te haalen enz.

Na de zoo eben gemelde verandering is het nieuwe Pastoorshuis daar gebouwt / en de pastorp van nieuws by een verzamelt / door Abraham * Brienens, een Utrechtenaar enz. Hy heeft tot nazaten gehad François Eelkens, een Amsterdammer / volkomen Bacelier in de Godtheit / en Priester van 't Oratori. Abraham Stouthandel, te Koster-Mar gebooren / dewelke hier als Pastoor / of ten minste als Onderpastoor heeft gestaan; en den 24 July 1654 te Langer-Mar is gestorben. Kornelis Schaik, een Utrechtenaar / en volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit. Meester Kornelis Wykerflood, een Utrechtenaar / volkomen Bacelier in de Godtkunde; dewelke in zijne pastorp gestorben is den 17 v n December 1650. Antoni Sonsbeek, een Utrechtenaar / Leeraar in de Godtkunde / naderhand Pastoor van Nieuwkoop; en te Utrecht overleden den 11 Januarij 1660. Hendrik van der Graft,

* Verhaal van J. de la Torre.

om zijne zucht tot de eenzaamheit bygenaamd Pachomius, een Leidenaar / en Martspriester over Rhyinland. Hy is te Warmond op zijn landhuis gestorven den 17 Juny 1694; en in de grafstede / dewelke hy zelf in de Warmonder kerk gekozen en toeberейd had / begraven. Het leven van dezen godzaligen man hebben wy boven in 't kort beschreeven.

Kornelis Stakenborgh, op't Waal / eendomp onder het stift van Utrecht / gebooren / Licentiaat in beide de Rechten / enz. Gysbert de Reeder, een Utrechtenaar: dewelke na veerle jaaren arbeidens te Langeraar gestorven is den 3 February 1698. Niklaas de Reeder, dewelke zijnen Oom eenigen tijd als Kapellaan had geholpen / is tegenwoordig Pastoor van Oestgeest. Rudolphus van Beest, een Utrechtenaar / te boren Pastoor van Wateringe. Als dezelve uyt de Pastory vertrokken was; is in zijne plaats uyt Brabant beroepen Johan Ermers. Tegenwoordig word de plaats bedient door Justus Vermey, een Goutwenaar / en Lobensch Godtgeleerde.

ARA RYNESTEIN,

Rynesteyn
waar gele-
gen enz.

Of het kerkje van Rynesteyn. In het handschrift / daar het Dekenschap van Rhyinland beschreeven staat / word van Ara Rynesteyn gesproken. Maar waar dit Rhyinesteyn gelegen mag zijn / wil ik gaerne bekennen niet te weten. Even buiten Leiden / aan de linker zijde van de uytwateringe de Does / is een Rhyinnegom gelegen. Van staat 'er noch onder de parochie van Zoeterwoude een verballen kasteel / Rhyinnegom genaamd / van 't welke noch

noch eenig muurwerk overgebleven is: welk Rhynegom/ gelijk ook het land daar over gelegen/ in 't jaar 1667 den Ridder H. Valkenaar, Heer van Duikenburg/ heeft toegelien. Onder Hazerstoude/ binnens Dijkis/ niet verre van 't Houdekiersche schouw/ staat het Ridderlijke slot Rhynenburg/ 't welk de Heer en Meester Reinier Pauw, President van den hoogen Raad van Holland/ noch onlangs heeft bezeten.

Omtrent een van deze plaatzen heeft eene kapel gestaan/ in 't Latijn Ara of Altare genaamd; welke voór een klein getal geloobigen was gebouwt/ en door eenen Altranista, dat is een gemeenen Priester/ wierd bedient.

B O S K O O P .

Boskoop/ in eenen brief ^a van Floris IV. Buescoop (1) genaamd/ staat in een brief van Gerrit van Amstel ^b vermeld onder den naam van Bukiscope. Het is aan den bloede de Gouwe gelegen; en heeft eene Parochielerk; des welke S. Jan den Dooper toegewijdt was.

Boskoop
oude naam,
Parochi-
kerk, pa-
troon, enz.

De begeebing van de pastory plagt de Abdiffe van Rhynsburg toetekoomen. (2)

^a Van 't jaar 1233.

^b Ibidem.

A A N T E K E N I N G E N .

1. In een anderen brief van Graaf Floris IV, van 't jaar 1223, word het Buescoop genaamd. ^a Dat *we geheele gemeente weten*, dit zyn de woorden van den brief, dat wy alle mannen wonende tot Rhynsburg ende tot Buescoop, die toehooren die Abdiffe en convent der klooster van Rhynsburg, van nu voort, enz. Maar

^a By Simon van Leeuwen Bat. Ill. pag. 155.

in den ongedrukten brief, daar wy zoo aanstonds van spreken zullen, word de naam van dit dorp Boskoop geschreven.

2 Volgens een ongedrukten brief van 't jaar 1522 is de pastory van Boskoop in 't zelve jaar bekleedt geweest door eenen *Isak Alewynszoon*: Deze Heer *Isak* was ook Kanonnik in S. *Pankras* kerke te Leiden; en bezat de kanonniksdy van S. *Philippus* en *Jakobus*; welke kanonniksdy, volgens den zelve brief, wel eer gesticht was door *Michiel van der Heiden*.

R E E W Y K.

Rewyks
Parroon.

Te Reeuwijk / een dorp niet verre van Boskoop gelegen / worden de H. Apostelen Petrus en Paulus als Schutheiligen gebiert.

M I D D E L B U R G.

Behalven Middelburg / de hoofdstad van Zeeland / en het kasteel Middelburg / 't welk van ouds tusschen Alkmaar en 't Dronen tegen de West zeezen opgethorpen is / en aldus genoemd wierd omdat het tusschen Doornburg en Meeburg gelegen was / is 'er een Middelburg onder het Oekenschap van Rhynland. Dit Middelburg / 't welk 275 mergen groot is / is ook niet een Parochiakerk boorzien.

SLUIPYK of SLUIPWYK.

Sluipwyk.

Het dorp Sluipwijk / insgelijks onder het Oekenschap van Rhynland gelegen / is op 250 roeden na 285 mergen groot. De Heer Jakob Sprong, Tymanszoon, een Leidenaar / is in 't jaar 1680 Heer van Sluipwijk geweest.
Alle

Alle deze dorpen/ Boschoop/ Aetswijk/ Midd-
delburg/ Sluipwijk / gelijk ook de buurt Kaan-
denburg of Kaamburg / zijn in 't begin der ze-
ventiende eeuw bedient geweest door

Johan Kuisten, een Boschenaar / en Ka-
nonnik van Wurtsburg. Door den Zwabis-
schen oorlog verdreven / was hy te Oudewa-
ter aangelandt; en is van daar naar Kaanden-
burg vertrokken. Hy was een zeer yberig
Priester / en heeft in 't geestelijke veel goeds
aan die gemeente gedaan. Doch dewijl zijn
persoon aldaar vervolgt wierd / is zijne plaats
ondertusschen waargenomen door Maarten van
den Velde, een Leidenaar; dewelke in het dorp-
je Middeldburg / gelijk wy elders breeder ver-
haalt hebben / onder het leezen van de H. Mis-
se doodelijk gequett is. Als Johan Kuisten
ondertusschen naar Zeeland gezonden was / om
Ter Goes als Pastoor en Artspriester te
staan: is Jakob Piek, Leeraar in de Godkun-
de / tot Pastoor aangesteld; zijnde de eerste /
die zijne vaste woonplaats in Kaamburg heeft
gehouden. Als hy de geloobigen dezer plaat-
ze 15 jaaren bedient had / is hy Kanonnik te
Bon geworden. Hy wierd in zijne harderlijke
bedieningen geholpen door Jakob Stalpard van
der Wielen, een Hagenaar. Maar dewijl zy
beidenaar naar Bon vertrokken; is de pasto-
ry opgedraagen aan Govert Kuisten, een Bos-
schenaar / den broeder van den hoorgemelden
Johan Kuisten, en ook Kanonnik van Wurts-
burg. Hy had / uyt zucht voor deze pastory /
afstand van zijne pastory gedaan: en is / na
een hier- en- twintig jaarige bediening / gestor-
ven op den 28 van October 1678: en in de

Pastors
van alle
deze plaat-
zen.

kerk van Achwijk begraaften. Na zijne dood hadden sommige boeren het oog op Schadé, een Goudenaar : die wegens geleerdheit en goede zeden den grootsten roem niet verdiende. Daarom wierd Pieter Post, een Utrechtenaar / en een Priester van 't Oratori / door den Bisschop van Kastorie derwaarts gezonden. Maar hy wierd door eenige wederspannige boeren / niet de hulp van de tydelijke magt / uyt het Pastoor's huis gedreeven ; en daar op naar Zeebrehoven gezonden. Zoo is dan de Pastorp opgedraagen aan Kornelis Oostervlaan, te Dordrecht geboren / Baccelier in de Godtgeleerdheit ; dewelke daar gestorven is den elfden Augusti 1705. En zijne plaats is gekomen Jakob van Rijn, onder de Ketel geboren. Na van Rijn's dood / dewelke gevallen is op den 7 Februarj 1713 / is tegen den inhoud der Verdragspunten in de gemelde Pastorp gezonden N. Hansen, een Monnik uyt de Orde der kruis-broederen.

WADDINGSVEEN.

Wadding-
veens-kerk,
Patroon,
enz.

Waddingsveen word gedeelt in Noord-Waddingsveen / en Zuid-Waddingsveen. Mevrouw Maria van Tienens, Gravin van Walsuté, Vrouw van Goudriaan / van de Zpl by Leiden / enz. is niet lang geleden Vrouw van Noord-Waddingsveen geweest. Zuid-Waddingsveen komt de Graaffelykheit toe / en behoort onder het Bailijfchap van Rhynland. De Parochiekerk van Waddingsveen / waar onder zekere buurt / de Goudkaai genaamd / ook behoort / is ingewijdt op den naam van den heiligen Victor.

Deze gansche streek / gelijk wy onder ter Goude gezien hebben / wierd eben na het op-
hoog-

koomen der Reformatzie door eenige Priesters
upt de Grefstelijkheid bedient; dewelke ter Gou-
de woonende / deze plaatzen van tijd tot tijd
bezochten. Door al heeft Meester Adriaan Bo-
gaart, van wien wy wydloopiger onder der
Goude gesproken hebben / zijnen pber daar in
getoont. Doch de eerste Pastoor / die ter plaat-
ze van zijne Pastory woonde / is geweest

Kornelis de Jager upt een aanzienlijk ge-
slagt ter Goude gebooren; wiens vader Gref-
sier op het stadhuis aldaar was geweest.

Wanneer dan de Pastory van Waddings-
been den voornoemden Kornelis de Jager door
de Oversten toegeschikt was / en zijn vader
ten dien einde een kerk onder Waddingsbeen
begon op te bouwen: is Kornelis daar op ge-
haangen genomen / en naar Leiden geboert:
en de vader / om zijnen zoon ontslagen te krij-
gen / heeft 1500 gulden moeten opbrengen.
Kornelis, weder in zijne Pastory aangekomen/
heeft / om zijn godvruchtig voornemen upt te
voeren / een kerkje met een Pastoorshuis aan
de Goudkaai getimmerd. Alle de menschen daar
om streeks weten noch van de heilichheit en
deugdzaamheit van dezen Pastoor te spreken.
Eindelijk is hy / na dat hy daar lange jaaren
gestaan had / overleden den derden Januarij
1673. Hy wierd in zijne bedieninge opgevolgt
door Adriaan van der Goes, een Hagenaar: de-
welke in 't jaar . . . op den 24 van Decem-
ber / overleden is / en tot nazaat heeft gekree-
gen Johannes Petrus van den Velde, een Bos-
schenaar.

NIEUKOOP.

Parochi-
kerk en
Schutheilig
van Nieu-
koop.

Dolgens de oude spelling Nyecoep, is een groot doorp / behoorende in 't geestelijke onder het Bisdom van Utrecht : en is onder het Dekenschap van Rijnland begreepen. De Parochi-kerk / daar de geboorte van de V. Maagd met een zonderlinge eerbiedigheid plagt gebiert te worden / stont ter vergeefinge van de Hollandse Gzaven. De Pastoor had aan inkomsten 18 Rijnse gulden.

In 't jaar 1366 was hier Pastoor Hugo van der Handt.

De M^y t' hant ook de M^y-zijde genaamd / zijnde een moerassige landstreck dicht by Nieukoop / behoort tegentwoordig ook onder de Pastorp van Nieukoop / en staat vermeld in den Brief van den Utrechtschen Bisschop Andreas van 't jaar 1130 / of liever 1131. Tusschen Keizer Karel V. als Gzaf van Holland / en het Kapittel van S. Mariaas kerk te Utrecht / is wel-
eer verschil geweest over het vergeeven van de-
ze Pastorp.

De Pastorp van Nieukoop / de M^y / en de naast gelege plaatsen / onder de Proosdy van S. Jans kerke behoorende / is lange jaaren bekleedt geweest door Meester Pieter Janskind; dewelke gestorven is den 3 van September 1637. Hy heeft tot opvolgers gehad

M^r. Paulus van Haesten, een Utrechts-
naar: te Huilenburg overleden den 6 van April 1647.

M^r. Johan van Houten, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit / is in de buurt Zuit-
wind in 't bloeiensje van zijne jeugd gestorven den 2 van Oktober 1661.

Johan

Johan Stilring, een Utrechtenaar / is in zijne Pastory van Nieuwkoop gestorven den 24 van December 1672.

Aarnout Arweiler, een Utrechtenaar / volkomen Bacelier in de Godtheit / heeft aan de armen / voornamentlijk aan de arme kinderen / groote mildadigheid betoont. Tot een teken van dankbaarheid / om dat hy in 't studeeren door de mildheit van de Geestelijkheid geholpen was / heeft hy eene jaarlyksche rente voor de armen nagelaaten ; en is gestorven den 8 Januarij 1686.

Andreas Schuurmans, een Brabander.

Evert Arnoldi, te Emmerik gebooren / en een Keulsch Godtgeleerde / is den 20 Maart 1706 uit het leven gescheiden. In zijne plaats is door den Nuncius gezonden Johan Vermeulen, een Utrechtenaar / en een Lobensch Godtgeleerde.

N O O R D E N.

Volgens de oude spelling Noerden, is het noorder gedeelte van Nieuwkoop: zijnde eene halsheerlykheit van de Hollandsche Graaven / en heeft van ouds een kapel / of een kerk zonder Parochi-rechten gehad. De Pastory van Boorden / en van de heerlykheit van Bloksland / is in de voorgeaande eeuw bekleedt geweest door den Heer en Meester Johan van Ingen, volkomen Bacelier in de Godkunde: deswelke aldaar gestorven is den 11 van September 1657. Hy heeft tot nazaat gehad

Antoni Zonsbeek, Leeraar in de Godkunde: deswelke te Utrecht is gestorven op den 11 Januarij 1660. Na zijn vertrek werd

wierd hem tot opvolger gegeven Jakob Kos, te Oestgeest gebooren / een Lobensch Godtgeleerde: den welken / als hy na veele jaaren arbeidens oud en blind geworden was / door den Nuncius booz noodhulp is toegeschikt

Frederik van Winden, een Hagenaar / Kanonnik te Emmerik / en Vikaris te Millinga.

Z W A M M E R D A M.

Zwammerdam.

De naam van Zwammerdam / een dorp aan den Neder-Rhijn gelegen / word by de oude Schryvers verscheidentlyk gespelt. ^a Nu schryben zy Swadenburch; dan Swatburch, dan wederom Swackenburch. Zelfs vindt men deze plaats / in een oude lijst van de goederen der Utrechtsche kerke / onder den naam van Swattingaburi vermeld. Van ouds was het de hoofdplaats van een klein Graaffschapje: het welke gelijk Vossius in zijne Jaarboeken verhaalt ^b / benebens het Graaffschap van Bodegrabe / door Dideryk Graaf van Holland ontveldigt is aan eenen Leenman der Utrechtsche Kerke / met naame Bavo: van 't welke noch duidelijker bescheid te vinden is in eenen open brieef van Keizer Hendrik IV, van 't jaar 1064.

Willem I, in den oorlog tegen den Graaf van Loon / had hier eene sterkte tegen de Utrechtnaars opgeworpen: dewelke hy / volgens het schryven van Melis c Stoke, naar den ouden dam Swadenburchdam heeft genoemd. (1)

Tegentwoordig is deze naam / by verkortinge / verandert in Zwammerdam. (2) Hier heeft gestaan het slot Zwanenburg / zijnde het stam-

^a Menso Alting. Notit. Germ. inf. part. 2. p. 167.

^b Lib. 1.

^c Over het jaar 1204.

huis van het Ridderlijk geslagt der Zwanenburgers; 't welk in de oorlogen der Hoeks- en Kabeljauws-gezinden verwoest en afgebrandt is. Van dit geslagt is geweest de Ridder Vincent Zwanenburg; dewelke / zoo als Bokkenberg in 't leven van Wairaven II Heer van Brederode verhaalt / de stad en het slot van Dianen door toedoen van Gysbert van Beesde, en met de hulp der Utrechtenaaren / in 't jaar 1481 overweldigde; de huizen der rijke ingezetenen beroofde; het kasteel uytplunderde; en groote verwoestinge in 't gansche land van Dianen aanrechte. Uyt het zelfde geslagt is naare het schryven van Simon van Leeuwen gesproten de Heer en Meester Paulus van Zwanenburg, Burgemeester der stad Leiden / en zoon van Kornelis van Zwanenburg, Hoogleeraar der Rechten te Leiden.

Het dorp Zwammerdam / eene halsheerlijckheit onder Rijnland / en van ouds den Brederoden toebehoort hebbende / is aan de linkerzijde van den Rijn en drie duizend schreden boven Alfen gelegen. In 't jaar 1672 was hier een schans tegen de Franssen opgeworpen: dewelke dezelve / dewijl de Rijn bevoeren was / aangetast en overrompelt hebben. Op die gelegendheit zijn de huizen en de kerk jammerlijk verwoest: doch naderhand is alles fraayer als te voren herbouwt: en de kerk wederom met een schoonen en spitzen toren verciert.

De Katolijken van Zwammerdam / dewelke weinig in getal zijn / worden door den Pastoor van Bodegrave bedient.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Volgens *Simon van Leeuwen* ^a is de oude en oorspronkelijke naam van dit dorp *Zwanenburgerdam*; welke naam afkomstig zoude zijn van *Zwanenburg*, een Ridderlijk slot, daar omtrent gelegen, van 't welke de Heer Auteur ook gewaagt. En ik bekenne dat ik dit gevoelen zeer ligt zoude toevallen: want men weet, en ik heb het meer aangemerkt, hoe dat de Schryvers der middelste eeuwen het voor eene cierijskheit der tale scheenen te rekenen, de naamen der plaatzen door het tusshenvoegen van letteren en lettergreepen langer te maaken en als uyt te rekken.

2. Uyt een brief van Keizer *Frederik I.* schynt te blyken dat dit dorp ook *Stekede* genoemd is geweest, En dewyl deze brief, dewelke by *W. Heda* ^b gevonden word, eenige aanmerkenswaardige zaken behelst; zullen wy den zelve ten dienste van den Leezer uyt het Latijn vertaalen.

IN de naame der H. en onverdeelde Drievuldigheid; *Frederik*, door Gods genadige goedertierenheit Keizer der Romeinen, altijd overwinnaar. De waardigheid van 't Roomsche Keizerdom vereischt het, en ten dien einde is het Keizerrijk ons van Godt te regeeren gegeven, dat wy de nootwendigheden van 't gemeene beste altyd voor oogen en by der hand hebben; en dat de goedertierenheit, zonder dewelke wy Gode niet behaagen kunnen, ons in alle de werken der gerechtigheit ten allen tyde vergezelschappe. Want dan houdt de eer des Keizersdoms den rechten weg, en dan wordze meer en meer bevestigt, als 'er gezorgt word voor 't welvaren van 't gansche vaderland; en de armen in hunne behoefstigheden barmhertiglyk geholpen worden. Dat het dierhalve kundig zy aan alle de getrouwe luiden van ons Keizerrijk, zoo tegenwoordige als toekomende, dat wy eerste-lyk uyt liefde tot Godt, en vorders ook op het godvruchtig verzoek van onze getrouwe Princen, te wec-

^a Bat. Illustr. pag. 1268.

^b Pag. 181.

ten *Godefridus* Bisschop van Utrecht, *Floris* Graaf van Holland, *Hendrik* Graaf van Gelderland, en *Dideryk* Graaf van Kleefslant, en voor de trouwe diensten van verscheide andere menschen onder het Bisdóm van Utrecht woonende, dewelke dagelijks, door de geduurige overstromingen der wateren, zeer zwaare rampen en onverdraaglijke verwoestingen in hunne landeryen en goederen geleden hebben, en de dood als alle dagen te verwachten hadden; dat wy, zeg ik, aan de voornoemde menschen, zoo ellendig vernield zijnde, deze genade vergunt, en volgens ons Keizerlijk gezag verleent hebben, dat de landzaaten aldaar, dewelke voor zoo groote schade en gevaar van wateren bloot stonden, het land *Noda*, anders de *Niedam*, tot het maaken van een vaart, zodanig zullen mogen doorsteeken, dat het water van den Rhyn door dezelve vaart ten alle tyde zonder eenig letzel zal kunnen loopen en voortstroomen in de naby-gelegen zee. Welke (vergunning) wy door ons Keizerlijk gezag bekrachtigen; en, op dat zeten eeuwig en dage stand houde en onderhouden worde, door de tegenwoordige handveste bevestigen. Hier voegen wy noch by dat wy die opstopping van den Rhyn, dewelke doorgaans genoemd word de Dam, by de stad *Wich* genaamd, welke opstopping van ouds gemaakt is om eene zwaare verwoesting der wateren afteweeren; dat wy, zeg ik, op het verzoek der voorgemelde Princen en voor den trouwen dienst van die menschen dewelke aan dit algemeene bederf der wateren deelachtig waren, de gemelde opstopping voor welgedaan houden; door onze Keizerlijke ordonantzie bevestigen; en door den tegenwoordigen bevelbrief gebieden dat ze ten eeuwig en tyde in den zelfden staat zal blyven, en gehouden zal worden. Voegt hier noch by dat wy de andere opstopping van den Rhyn, dewelke de Graaf van Holland op zekere plaats, *Stekede* of *Swadeburg* genaamd, onrechtvaardiglijk en by geweld opgeworpen en gemaakt had, en waar door ook op verscheide tyden ontelbaare menschen en plaatzen verdronken zyn, achtervolgens het vonnis van onzen raad vernietigt hebben; met bevel dat dezelve tenemaal vernietigt zal worden. En
 wy

wy ordoneeren, en gebieden uyt krachte van onzen keizerlijken bevelbrieff, dat de voornoemde optopping tenemaal weggenomen werde; en dat het Rhynwater zijnen vryen loop daar hebbe, en langs den heirweg zonder eenige verhingeringe ten allen tyde voortstroomme, gelijk van ouds plagt te geschieden. En op dat dit te beter geloof vinde, en van een ieder te naastiger onderhouden werde; hebben wy onzen tegenwoordigen brieff daar over doen optellen, en hebben ons zegel op den zelven doen drukken. Ten welken einde wy ook geloofwaardige getuigen daar by ontboden hebben; welker naamen hier volgen: *Heiman*, Bisschop van Werden; *Euerhard*, verkooren Bisschop van Regensburg; *Philips*, Domdeken te Keulen; *Aarnout*, Proost van S. *Andries* kerke; *Adilous*, Proost te Godslaer; *Reignard*, Proost; *Ulrik*, Hartog van Bohemen; *Marquardus van Grumbach*, *Emicho*, Graaf van Linrigen; *Folkmaar*, Graaf van; Sarewarde; *Hendrik*, Maarschalk van Papenheim; *Koenraad Colbo*, Schenker; *Willem de Kaluwe*; *Roe-lof van Steenforde*; *Konstantyn van Berge*; *Cyno*, de Kamerling; *Bertholf Pris*, de Kamerling; *Cuno van Malberge*; *Hendrik Freso*; *Menard*, Graaf van Nieu-mage; *Folpert*; *Gerrit*, Schout van Utrecht, *Willem van Schalkewik*; *Lutbert van Odyk*; *Helyas*; *Egbert van Amestel*; *Herman van Wordene*; en deszelfs broeder *Godeschalk*; *Dideryk van Judifax*; *Albert Pauw*, (*Pavo*) en zeer veele andere zoo kerkelijke persoonen als leeken. Het teken van Mijnheer *Frederik*, den alleronverwinuelijksten Keizer der Romeinen Ik *Kristiaan*, verkooren tot het Bisdum van Ments, Aartskanzelier van 't keizerlijke Paleis, heb dit nagezien. Gedaan in 't jaar van 's Heeren Menschwordinge MCLXV, in de 13 indiktzie, onder het keizerdom van den zegenrijksten Heer *Frederik*, Keizer der Romeinen; in 't dertiende jaar van zijn koningdom; in 't elfde van zijn keizerdom. Tot geluk.

AARLANDERVEEN,

Van ouds Arebeem genaamd / is gelegen ^{Patroon} onder het Baljuwschap en Dekenschap van ^{van Arlanderveen.} Rhijnland / daar S. Jan de Dooper als Schut-heilig word gebiert. *

In 't jaar 1366 heeft hier als Pastoor gestaan Philips Gerritsz., en in 't jaar 1573 Johan Adriaanszoon van s'Gravenhage: wiens boorzaat was geweest Jakob van Leeuwen.

Paderhand heeft Floris van Vianen, van wien wy boven gesproken hebben / Arlanderbeem / en de plaatzen aan den Rhijn naast Arlanderbeem tot Zwammerdam toe gelegen / als Pastoor bedient. In wiens plaats gekomen is Pieter Pelt van Vianen, een Utrechter naar; na wien alhier als Pastoor's gestaan hebben Gysbert Bosman, een Utrechternaar; dewelke den 6 van December 1627 in de hoooge Schole van Anjou voor Licentiaat in beide de Rechten was aangenomen. Hy was een goed Poet: en is in zijne Pastory van Arlanderbeem gestorven.

M^r. Egbert van Borculo, een Utrechternaar / Bacelier in de Godtgeleerdheit: dewelke te Amersfoort is gestorven den 17 van December 1670.

Johan Pelt, een Utrechternaar / dewelke in zijne Pastory van Arlanderbeem overleden is den 6 van September 1704.

Andries Jansen, een Geldersman / enz.

* In den Stichting-brief van S. Pankras Kapittel te Leiden word dit dorp Aardekeveen genoemd.

A L F E N.

Alfens
oudheit.

^a Een leger-
plaats.
^b Wateren.

Alfen / in 't Latijn Alphenum, staat in de
Reiskaarten * vermeld onder den naam van
Albiniana en Albaniana; waar vooz / by mis-
verstand / gelezen word Albimama en Albama-
ma. Van of men Albiniana of Albaniana moet
lezen / kan zoo ligtelyk niet uytgewezen wor-
den. Doch ongetwyfelt moet Albiniana of
Albaniana in 't onzijdig geslagt geleezen wor-
den; maar niet Albinianæ in 't vrouwelyk ge-
slagt / gelyk Valesius het geleezen wil hebben.
Want 't is zeker dat 'er onder verstaan moet
worden ^a Castra; maar geenszins ^b aquæ, als
of hier een bron van zuurachtige / heete / of
zoutachtige wateren waar geweest: dewyl men
hier om streeks nooit van diergelyke bronnen
heeft geweeten. Doch minder zijn die te dub-
den / dewelke Alpheniana geschreeven willen
hebben; als waar die naam afgedaalt van
Alphenus Varus. Want hoewel dat die Alphe-
nus Varus Quartiermeester van een leger is ge-
weest / en dat 'er in dat leger eenige benden van
Batabieren waren; zoo hebben echter die ben-
den / volgens het verhaal van † Tacitus, hun-
ne legerplaats in het land van Langres verre
van den Rhyjnstroom gehad. (1)

Alfen is de geboorteplaats van Willem He-
da, Proost en Martysdiaken van S. Walburgs
kerk te Arnhem / Oeken van S. Jans kerk
te Utrecht; en een vermaard Histori-schryver:
dewelke vooz al vooz zijne Historie der Graa-
ven van Holland, in dewelke hy echter som-

* Zie Menso Alting Notit. Germ. part. 1. pag. 2.

† 11. Hist. c. 29.

wijlen mistast/ en der Bisschoppen van Utrecht, een grooten naam heeft gekreegen. Hy is te Antwerpen overleden in 't jaar 1526; en aldaar in de hoofdkerke van O. L. Vrouw begraven.

Alfen heeft een schoone kerk; dewelke op den naam van onzen geloofspreeker / den heiligen Bonifacius, ingewijdt is; en daar dezelve afbeeldzel ten toon plagt te staan. Verschulden het hooge outaer / was 'er noch een outaer van de H. Maagd; in dewelke eene kappellany of altijd-duurende biskap was gesticht. Deze stichting / dewelke doo David van Borge goedgekeurt was / is den 30 van October 1556. op het verzoek van Niklaas van Alfen, Niklaaszoon, doo Georgius van Egmont, Davids nazaat / wederom bevestigd.

In de katolijke tijden heeft hier als Pastoor gestaan Gerit Voppens: dewelke de pastory doo eenen Biskap liet bedienen. De pastory wierd doo den Abt van S. Paulus Abdye te Utrecht begeeven.

De Kloster wierd doo den Graaf van Holland aangesteld: maar heeft van ouds geringe inkomsten gehad.*

A A N T E K E N I N G.

1. Laat ons ook, om ons naar den gemeenen slender te voegen, de naamreden van Alfen met een woord of twee aanraaken. *Alting* wil van *Alphenus Varus*, als of hy den naam aan Alfen gegeven had, niet eens hooren spreken. En zijne reden schynt al vry te binden. Om dat een *Alphenus Varus*, Quartiermeester van een legerplaats by 't volk van Langres is geweest, en dat 'er in die legerplaats eenige benden

* Een ongedrukt boekje van Hartog Maximil. van 't jaar 1514

van Batavieren waren , is dat blijk genoeg om het opbouwen van Alfen , zoo verre van Langres gelegen , aan hem toe te schryven? Maar men zoude misschien ook kunnen zeggen dat de Heer *Alting* de redenen voor *Alphenus* op het zwakste voorstelt. *Alphenus Varus* is niet alleen Quartiermeester van eene legerplaats in 't land van Langres , en over eenige Batavische benden geweest ; maar hy heeft de Batavische hulpbenden ook aangevoert tegen *Otho* : zoo dat hy veel onder de Batavieren verkeert , en 't gebied over hunne krygsbenden al eenigen tijd bekleedt moet hebben. Is het dan eene zoo ongerijmde , ja onverdraaglijke gissing , dat hy in 't eiland der Batavieren zy geweest , en den naamaan een kasteel gegeven hebbe? Evenwel bekenne ik dat ik het noch liever met de gissinge van *Alting* zoude houden. De oude Kaart of Reis-boeken noemen deze plaats *Albiniana* , 't welk ik voor *Albaniana* zoude stellen : De oudste getuigenissen zijn in zodaanige zaken de beste. De naam *Albiniana* is zekerlijk afkomstig van *Albinus* ; 't welk een deftig geslacht onder de Romeinen is geweest. Voor *Alphenus* heeft men niet anders in te brengen , als dat 'er een groote over-een-komste is tusschen de naamen *Alphenus* en *Alphen* : en dat *Alphenus* eenig gebied over de Batavische krygsbenden heeft gevoert. Dit kan tegen de oude Kaart- en Reis-boeken niet opweegen. *b* *Boxhornius* zoude den naam van *Alfen* liever afleiden van eenen *Alfinus* : en hy geeft het opschrift van een ouden steen op ; welke steen veel van dezen *Alfinus* weet te vertellen. Indien deze steen te Alfen opgedolven was , zoude het zeggen van *Boxhornius* niet tenemaal te verwerpen zijn : maar dat beduidt hy ons niet ; en ik weet 'er nergens bescheid van te vinden. Dus wil ik die gissing liever ongemerkt voor by treeden. Dat sommigen meer voor *Alphenus* zijn , zal zekerlijk zijn om de groote over-een-komste of volkome gelijkheit tusschen *Alphenius* en *Alfen*. Maar 't zal die Heeren believen aan te merken , dat het in onze Nederlandsche taal

a Zie Tacitus Hist. lib. 2. cap. 43. En Plutarchus in 't leven van *Otho*.

b In descript. Lugduni Bat.

zeer gebruikelijk is de b of de p in een v of f te veranderen. Dus hebben onze Voorouders de Hoogduitsche woorden leben / traben / leib / liebe / salb / halb / gibel / geben / halb / lob / rabe / raub / glaub / holbe / dieb / sterben / grab ; en zeer veele anderen verandert in leven, draaven, lijf, liefde, salf, half, gevel, geeven, kalf, lof, rave, roof, geloof, kolf, dief, sterven, graf ; zoo dat het geen wonder is, dat onze Voorouders Albinus ook verandert hebben in Alfen. Het gene zy in hunne moedertale bestaan hebben, kunnen zy veel ligter gedaan hebben in een vreemde taal.

Vorders, hoe dat Alfen eerst een kasteel is geweest, en op den Rhyn tegen het muiten der ingezetenen en het stroopen der buitenlandsche vyanden is gebouwt ; hoe dat het daar na, zoo wel als de andere kasteelen op den Rhyn gebouwd, voor een magazijn verstrekt heeft ; hoe dat hier kopere en zilvere penningen, beschreeven steenen, en andere oudheden, uyt den grond opgegraaven zijn ; daar van hebben sommige Schryvers zoo omstandig geschreeven, dat het my niet en lust hunne woorden na te schryven.

K O U D E K E R K.

Meer andere dorpen draagen den naam van Koudkerk. Koudkerk ; als een in 't eiland Walcheren ; en een ander in 't eiland Schouwen / gelijk wy onder Zeeland al aangemerkt hebben. Koudkerk / daar we hier van spreken / is gelegen boven Leiden aan de rechter zyde van den Rhyn ; en is eene heerlijkheit / onder Holland behoorende : dewelke / naar het zeggen van Boxhornius, eene volkplanting zoude zijn van de oude (1) Cauchi. De Heeren van dit Koudkerk staan dikwils vermeld in de oude brieven.

In den volgenden brief / dewelke in de Nederduitsche tale beschreeven is / word verhaalt hoe

hoe dat Alveraet, *Wout van Koudekerk* /
 booz de zaligheid van *Heer Dirk van Poelgeest*,
 en van haere boudere vrienden / in 't jaar 1305
 eene bisharp gesticht heeft in de hoofdkerke te
 Haarlem.

W*Y Alveraet*, *Vrouwe van Coudekercke*, doen
 condt allen luden, die desen brieff sellen
 sien of hooren lesen, dat wy om salicheden on-
 ser sielen *Haren Dirck van Poelgeest* ende anders
 onsen vrienden, hebben gemaect ene Capelrye
 van xii. ponden jaerliexer renten te verdienen
Haren Amise tot sijnen lyve tot Haarlem in der
 kercke. Ende wanneer *Heer Amys* stervet, so
 sal die Capelrye wesen te verdienen ewelyck
 enen Priester met dier selver Rente, die hier
 voorsz. staet, na onser doot, daer wy kiezen
 onse legerstede. Ende dese xv. ponden bewy-
 sen wy jaers ende hebben bewyft ende quytge-
 scouden voor *Scoute* ende voor *Bueren* mit on-
 ses mombaers hant in te nemen van 't landt dat
 heet *Ver Rissende camp*, of die *Vievenne*, tote
 twee merckt tyden van den jare, alse tot *Voor-*
scoter merckt †, ende totte *Valckenborger merckt*,
 ende dese xv. ponden sullen wesen aen paye-
 mente als dat lant te huyre gelt. Ende want
 die rente van dien lande beter is dan xv. pon-
 den, so en sal niemant niet innemen, eer die
 Pape dat sijne in hevet. Voort ware dat laec-
 ke dat dit lant quade, so soude die Pape voort
 aen sijn sekerst lant hebben went hy dat sijne
 hadde. Op dat dit vaste ende stade blyve, so
 hebben wy onsen segel hier ane gehangen. Die
Heere van Brederode, *Ver Abele* uter *Wike*

† Hier uyt kunnen wy de oudheit van de Voorburger-
 en- Voorshoter jaarmerkt afneemen.

onſe ervenaam , Haer Gerard van Tetroede , Florens van Adrichem onſe mombaer , om die meerre ſekerhede hebben 't mede beſegelt , in 't jaer ons Heeren 1305. des Saterdags na S. *Martyns* dach in den wynter.

De zelve *Brouto* Alveraed , behalven 't gene zy aan eenige kerken buiten *Haarlem* en elders by upterſten wille beſproken heeft / heeft ook aan de kerke van dit *Koudekerk* drie ponden by 't volgende testament nagelaaten:

IN den naame des Heeren , *Amen*. Ik *Alveradis* , Vrouw van *Koudekerk* , dochter van de edele *Mevrouwe Hillegond* , Vrouwe van *Bredenrode* , acht geevende op de broosheit van het tegenwoordige leven ; ende vergelding van Godt den eeuwigen rechter verwachtende , myn verſtand en myn lichaam magtig zijnde , konnende gaan , ſtaan , zitten , te kerke gaan , en de goddelijke dienſten bywoonen , maake en beſtelle van mijne goederen , die ik te *Leiderdorp* bezitte of noch bezitten zal , met de toefteminge en den wille van mijnen beminden broeder , *Mijnheer Dideryk* Ridder en Heer van *Bredenrode* ; van mijne zuſter Vrouw *Aleidis* , van mijne erfgenaamen , en van mijnen broeder en Voogd *Floris van Adrichem* , het volgende testament. In den eerſte geeve en beſpreek ik *Mijnheer* den Abt en het Konvent van *Egmond* vyf *Hollandſche* ponden : zodanig te weeten dat hy voor die vyf ponden zal zien te bekoomen of te koopen eene jaarlijkſche inkomſte van 10 ſchellingen : welke 10 ſchellingnik begeere dat het gansche konvent op myn jaargetyde jaarlijks zal hebben , bezitten ,

en genieten , voor een blyde maaltyd ; en om myn jaargetyde getrouwelyk te houden. En dit moet even eens onderhouden worden omtrent de volgende kloosters en konventen , dewelke eigen goederen hebben , en niet bidden of bedelen ; aan dewelken ook vyf ponden tot een blyde maaltijd besproken zyn. Aan elke kerk in Kennemerland make en bespreeke ik vyf schellingen ; aan den Parochipriester der zelve kerke vyf schellingen ; aan de kerke van Velzen twee ponden ; aan den Pastoor aldaar 6 schellingen ; aan den Koster aldaar 5 schellingen. Noch maake en bespreeke ik voor myn kruis twintig ponden : dewelke in bewaaringe zullen blyven by de Broeders van S. *Jan den Dooper te Haarlem* ; ten tyde toe dat 'er een algemeene tocht zal geschieden over de zee : en dan zullen zy dezelve door hunne broeders getrouwelyk verzenden tot onderstand van 't H. Land. Noch geeve en bespreeke ik aan 't konvent van S. *Jan den Dooper te Haarlem* vyf ponden voor een blyde maaltijd ; op dezelfde wyze gelijk van 't konvent te Egmond is gezegt. Noch geef ik broeder *Aarnout* aldaar een pond : noch tien schellingen aan broeder *Menso*. Noch geeve en bespreeke ik , ter vergoedinge van 't geene ik op eene onrechtvaardige wyze gewonnen mogt hebben , twintig ponden : zodanig dat de uytvoerders van myn testament daar voor zullen koopen jaarlijksche renten : dewelke besteedt zullen worden , om jaarlijks schoenen voor de armen te koopen. Doch ik wille en begeere dat een gedeelte van die twintig ponden , of ook de geheele somme , liever gegeven werde aan de genen ; dewelke by getuigenisse , of door voorgaande bewys van waarheit , zul-

zullen kunnen betoonen dat ik ten eenigen tyde eenige van hunne goederen op eene niet al te rechtvaardige of wettige wyze bezeeten hebbe. Noch geeve en bespreeke ik aan de kerke van Haarlem drie ponden voor een lamp. Noch aan ieder Parochi-Priester te Haarlem tien ponden; en aan ieder Kapellaan vyf schellingen. Noch aan de Preekheeren te Haarlem twee ponden. Noch aan de Broeders van den Berg *Carmelus* twee ponden. Noch aan de arme Begijnen aldaar twee ponden. Noch aan 't gasthuis aldaar een pond. Aan den Kapellaan van 't gasthuis vyf schellingen. Noch geeve en bespreeke ik aan de Nonnen op Oye vyf ponden voor een blijde maaltijd. Noch aan *Christina van Teilingen* aldaar vyf schellingen. Noch aan *Hazekin* aldaar een pond. Noch aan het Konvent van Rhynsburg vyf ponden voor een blyde maaltyd. Noch aan myne zuster *Richardis* aldaar vyf ponden, indien zy dezelve van my by erfenisse niet ontvangen mogt hebben. Noch aan Heer *Adam van Leiden* een pond. Noch maake en bespreeke ik aan de Nonnen te Loosduinen vyf ponden voor een blyde maaltyd. Noch aan de Nonnen van Koningsveld vyf ponden voor een blyde maaltyd. Noch maake en bespreeke ik aan S. *Katharinaas* Konvent te Utrecht vyf ponden voor een blyde maaltyd. Noch aan het gasthuis aldaar, ten behoeve van den armen, myn beste bedde met al zijn toebehooren, en mijne beste klederen. Noch aan de Duitsche Broederen by de stads-muuren aldaar vyf ponden voor een blyde maaltyd. Noch aan den * *Terminarius* van Kenne-

§ 5

mer-

* *Terminarius* was een Predikant, doorgaans een Monnik, dewelke uyt het eene of andere klooster gezonden wierd, om in een zekere landstreek, op zekere tyden van het jaar, te gaan preeken.

merland, die het weezen zal, een pond. Noch aan de Minnebroeders aldaar twee ponden voor een blyde maaltijd. Noch aan Broeder *Govert* aldaar een pond. Noch aan de Preekheeren aldaar twee ponden. Noch aan de Nonnen by *S. Servaas* een pond. Noch aan de Witte Vrouwen aldaar een pond. Noch aan de Minnebroeders te Dordrecht twee ponden. *Noch aan de kerke van Koudekerk drie ponden.* Noch aan 't gasthuis van Leiden 10 schellingen. Noch aan mijnen broeder *Johan Wonne* 15 ponden, met een wel toebereid bedde. Noch aan mijne Staatjuffrouw, die het dan weezen zal, vyf ponden. Noch aan mijn zusters dochteren 20 ponden: waar voor de uytvoerders van myn testament haar zullen bezorgen een lijfrente van twee ponden. Noch aan *Wyven* twee ponden. Noch aan dezelve een paar klederen. Noch aan mijne dienstmaagd, die het dan weezen zal, een pond. Noch aan mijnen knecht een pond, enz.

Dus dient deze brief om de oudheit der Koudekerksche Kerke / en der Heeren van Poelgeest / te bewijzen. (2)

Onder de heerlijkheit van Koudekerk / aan de zelfde zijde van den Rhyjn / staat het trefselijk slot of Heerenhuis Poelgeest / van ouds ook het huis te Hoozn genaamd: 't welke / benevens de heerlijkheit van Koudekerk / onlangs ingekocht is by Mijnheer Gerrit Schatter. Het begon zedert de dood van den hoog-edelen Heer van Poelgeest jammerlijk te verballen: maar tegenwoordig word 'er de hand beter aan gehouden.

Patroonder
kerke.

De Parochiakerk is op den naam van den
H. Bisschop en Belyder Nicolaus ingewydt:
en

en uyt eenen brief van 't jaar 1514 blijkt dat 'er S. Willibrordus ook als Patroon byzonders lijk gevierd is geweest. Deze kerk stond onder de kollegiale kerk van O. L. Vrouw in 's Gravenhage: dewelke ook den Pastoor van Koudekerk aanstelde. Dit heb ik uyt een autentiken brief van Wilhelmus Damasci Lindanus; dewelke in t jaar 1566 Deken was over het boornoemde kapittel.

In 't jaar 1453 heeft Rudolphus Bisschop van Utrecht zijnen Op-bisschop / Judocus Bisschop van Hieropolis, dooz den volgenden brief gemagtigt om het koor der boornoemde kerke te wijden. Ook heeft hy in den zelven brief allen den genen / dewelke met berouw gebiecht hebbende de kerkdiensten daar zouden bywoonen / of ietwies ten behoeve van de zelbe kerke zouden opschieten / veertig dagen afluats verleent.

Rudolphus, door de genade van Godt en van den Apostolischen Stoel Bisschop van Utrecht, wenscht aan den eerwaardigen Vader in Christus Heer Judocus, by dezelve genade Bisschop van Hieropolis, Hoogleeraar der Godkunde, en onzen algemeenen Vikaris in de Bisschoppelijke zaken, de zaligheid, en eene oprechte liefde in den Heere. Wy geeven u onze medestemming, toestemming, en verlof, om het koor der Parochikerke te Koudekerk, onder ons Bisdome, 't welk onlangs gebouwt, maar noch ongewijdt is, na het voor af gaan der gewoonlijke en behoorlijke plegtigheden, zoo als betamelijk is, te mogen en te kunnen wijden; behoudens altijd een ieders recht. Daar-en-boven, genegen zijnde om de harten der geloovigen

vigen tot de werken van liefdadigheid op te wekken: zoo is het dat wy aan alle menschen, zoo van 't mannelijk als vrouwelijk geslacht, dewelke waarlijk en met een oprecht berouw gebiecht hebbende, in 't gemelde koor of kerke eenige Missen zullen bywoonen; of die eenige liefdadige hulp, 't zy goud, zilver, of boeken, kelken, linde kerkeeraaden, of iets anders, voor 't gemelde koor, of voor den goddelijken dienst die daar geschieden zal, in hunne testamenten of kodicillen uyt godvruchtigheid zullen gegeven of besprooken hebben; of te weeg gebragt zullen hebben dat iet van 't zelve door andere menschen op die wyze gegeven of besproken werde; zoodikwils, wanneer, en waar, dat ze iets diergelijks gedaan of te weeg gebragt zullen hebben; dat wy, zeg ik, betrouwende op de barmhertigheid van den Almogenden Godt, en steunende op de verdiensten en voorsprake van Gods heilige Apostelen *Petrus* en *Paulus*, en van onzen roemruchtigen patroon den heiligen *Martinus*, aan de zodanigen van de boeten die hun opgelegd zyn, door den tegenwoordigen brief veertig dagen aflags (aflaats) genadiglijk in den Heere verleen. Gegeeven in 't jaar des Heere 1453; 's avonts voor het feest van den H. Martelaar *Laurentius*.

Outaar van
het H.
Kruys.

In deze kerck was een outaar van 't H. Kruys: hier nebens de stichting hier zelf:

ICK Geryt van Poelgeest, Ridder, Heer tot Hoehmade, doe kondt allen luyden, lye bekenne, ende certificiere mits desen, dat alsoe zaliger memorie Heer *Jan Dirksz van Poelgeest*, in syn leven Pastoor van der Parochiekercke van

van Koudekerck des Bisdoms van Utrecht, inden jare ons Heeren 1377 up ons Liever Vrouwen avont Annontiationis, mit goeden devotien ende mit goeden voorbedachten raede, tot troestnisse ende lavenisse van sijne ende sijne Voorouders zielen, binnen der voorschreve kerkke van Koudekerck, een outaer van nieuwes geerigeert, gesticht, gefundeert ende gedoteert heeft inder eeren Goidts Almachtich, zynre gebenedider moeder Marie, ende des heyligen Cruce, waer toe hy ewelicken gegeven, getransporteert ende geassigneert heeft van sijne goederen, hem by Gode Almachtich verleent. In den eersten, een huyfinge ende hofstede, daer hy fondator inne te woenen plach, gelegen in den Ambachte van Koudekerck, mit alle tymmeringhen ende bepotinghe daer up staende. Item nog 4 en een halve morgen landts in de voorschreve Parochie van Koudekerck. Item nog 3 morgen landts gelegen in den Ambachte van Esselickerwoude: ende heeft die selve fondateur den gifte, collatie ende presentatie der selver Vicarie gegoft ende gegeven Heeren *Geryt van Poelgeest*, Ridder, sijnen broeder ende sijne nacomelinghen die in rechte linie volgen en de besitter is des huys van Poelgeest. . . . . Heer *Geryt van Poelgeest*, Ridder, en andere van desen huyse hebben dese Vicarie met dese goederen geaugmenteert. 3 morgen lands in den Ambachte van Outshoorn. Nog elf morgen lands in den selven Ambachte. . . . . Die possessoer in der tyt der voorschreve Capelrye sal gheobligeert en verbonden wesen alle weecken een Miste leesen op den outaer vanden den heyligen Cruce voor my en myn ouders en vrienden zielen.

Geor-

Georgius van Egmont. Bisschop van Utrecht/
heeft deze stichting ook bevestigd.

Outaar en
vikary van
den H. Lau-
rentius.

In deze Parochiëkerk stond ook een outaar
van den H. Laurentius, aan 't welke eene bi-
karp op den naam van S. Laurentius was ge-
sticht.

Hier nevens de stichting zelf:

IN den name ons Heeren, Amen. Allen den
genen die desen brief sullen sien of horen lesen,
doe ic *Jan van Poelgeest*, cond en kenlic, alsoe in
den soenen by myn ghenadigen Heer Hertoge
Willem van Beyeren, Grave van Henegouwen,
Holland ende Zeeland, saligen gedachten ge-
maict van den dootslagen die aen Juffrouw *A-
leiden van Poelgeest* myn moye gedaen was, on-
der andere punten begrepen is, dat myn gena-
dighe Hertoge *Willem* voirschreve twee Cappel-
rien stigten soude, elck van dertich pont Hol-
lands payment t'sjaers, daer van de eene Colla-
toirs of wesen soude myn Heer vader, Heer
Geryt van Poelgeest saliger gedachten, ende myn
neve *Adriaen van Toll*, te weten dat myn va-
der dair af die eerste gifte geven soude, ende
also dan weder verscheen myn neve *Adriaen van
Toll* of syn nacomelinghen, ende dan wederom
myn Heer vader of syne nacomelinghen ende
soo voors over en weder . . . . . dat men de-
se Cappelrie verdienen sal binnen de Parochie-
kerke tot Coudekerck. Des soe soudet wesen
en myn genadighen Heeren koer dese voir-
schreve Cappelrie binnen t'sjaers te mogen fon-
deeren en te doteeren, of dair voor wyt te reyc-
ken en te geven drie hondert croonen, daerse
myn Heer vader ende *Adriaen van Toll* myn ne-
ve selfs mede fondeeren soudent. Ende hoewel
dat

dat by mynen genadighen Heere voorschreve die drie hondert croonen eens gegeven heeft en tot ter Cappelrye behoef aen sekere landen beleit syn, te weeten 5 morgen lants in Coudekerck in de Lage Waert. Item een en een half morgen in den selven Ambachte. Nog 1 morgen in den selven Ambachte. Item nog 3 Willems schilden t'sjaers vry gelt, op een weer lants in den selven Ambachte. Item nog een camp lants van 3 morgen in Esselikerwoude.... Soe ist dat ic *Jan van Poelgeest* alle die voirschreve landen soe groot en goet alse syn, en alle toefseggen dat ic dair toe hebben mach, overgeve ende assignere, terstont myn hande dair van afreckende voir my ende mynen erven en nacomelingen tot ewigen daghen, totter voirschreve Cappelrie behoef, datse dair mede gefondeert en gedoteert sy om verdient te worden up sinte Lauweryns outaer in de Parochikerck tot Coudekerck in der Cappelle mit eene Misse ter weeck, behoudelick dat ic dair af hebbe de eerste gifte. . . . . In kennisse der waerheyt soe hebbe ic *Jan van Poelgeest* voirschreve desen brief besegelt met mynen zegel. In 't jaer ons Heeren 1453, up den 4 dach in April.

Rudolphus, Bisschop van Utrecht heeft dit in 't zelfde jaar bebestigt.

In 't jaar 1500 wierd deze biskap bekleedt dooz Gerrit van Poelgeest.

1509 wierd dezelve biskap ook bekleedt dooz eenen anderen Gerrit.

1518 was Heer Jacob Dircksz, neef van Heer Gerrit van Poelgeest, Pastoor van Jacobstoude en Vicarius van het H. Krups outaer te Koukerk. Deze Heer Jacob heeft de
vicar

bicarpe overgegeeven aan Heer Dirk van Poelgeest, broeder van den Ridder Gerrit van Poelgeest.

In 't jaar 1529 is Gerrit van Poelgeest, de nazaat van Pieter van Poelgeest, in 't bezit van deze bicarp gestelt.

1564 was Heer Hermannus de Vecht Dicaris.

Eeuwige Jaargetyden die gesticht zyn in de kerk van Koudekerk.

Heer Dirck van Poelgeest, Ridder, en Vrou Berta van Waelwick zijn wyf, een memorie na S. Jakobs dagh, met een singende vigilie van 9 lessen, en 's anderendaags een singende Mis, met 9 godtshuis-kaarsen. De Cureyt zal ten grave gaan, en dan genieten 10 schellingen, de Capellaan van Poelgeest 7 schell. de Coster 5 schell.

Den eersten Sondag na S. Joris dag, 's avons een singende vigilie met 9 lessen, en 's anderen daags een singende Mis van Requiem voor Heer Gherit van Poelgeest, Ridder, en Vrou Margriete van Doernick zijn wyf, met 9 kaarsen, de Cureyt, Capellaan, en Coster, weder yder zoo veel.

Op deselve wyse een Jaargetyde voor Gherit van Poelgeest, en Vrou Gillis Jans dochter van Hodenpyl zyn vrou, de Cureyt 10 schell. de Capellaan 5 schell. de Coster 7 schell. den armen 4 schell.

Op deselve wyse een Jaargetyde voor Gherit van Poelgeest, Ridder, en zyn Vrou Maria van Culenborch.

Een Jaargetyde of Hoochtyt voor denselven Heer

Heer, ter eere van de 7 Ween te doen op *S. Bonifacius* dach, met lichten singende Mis en Predicatie, de Cureyt zal genieten 14 schell. de Capellaan met de Coster 9 schell.

Soo de Kerkmeesteren dese Jaargetyde niet quamen te laten doen, soo sal de Leenhoudër van Poelgeest dat mogen verhalen op de gereetste goederen der Fabrike van Koukerk, zynde de somme van 228 Rhyns guldens en 15 stuyv. van 40 grooten Vlaams. Hebben *Cornelis Foris* en *Jan Albrechts* als Kerkmeesteren dit geteekent en Heer *Gherit Adams* Vice-Cureyt.

Wrouw Beatrix van Schoonhove, *Wrouw* van Poelgeest, heeft een Jaargetyde ingestelt voor Heer Gerrit van Poelgeest, haar man, en voor zijne moeder/ *Wrouwe* Clementia van Nyevelt, te houden op den 15 April: op welken tijd Heer Gerrit gestorven was. Na haare dood moest 'er ook op den zelfden dageen Jaargetyde voor haar gehouden worden: en 's avonds de Zielgetyden van 9 lessen/ en 's anderen daags een zingende Mis met 9 kaarzen gezongen worden. Daar voor zoude de *Wrouwe* aan de kerk jaars lijks ten eeuwigen tijde geeven 10 schellingen.

Baertje van Naeldwyck, *Wrouw* van Poelgeest, heeft voor haar mans en haar eige Ziele een Jaargetyde gesticht: 't welk met de Zielgetyden/ een zingende Mis/ en 9 kaarssen moest gehouden worden na *S. Jakobs* dag. De Pastoor zoude hebben 10 schell. de Capellaan van Poelgeest 5 schell. de Coster 5 schell. de kerk 40 sch. 's jaars. Daar voor heeft deze *Wrouw* de kerk gesproken 10 pont aan gereed geld/ en noch 16 pont.

Wegens een Draag-outaar.

EUGENIUS Bisschop, de Dienaar van Gods Dienaaren, wenscht aan zyn beminden zoon den Edelen Heer en Ridder *Gerrit*, Heer van de plaats *Poelgeest* onder het Bisdom van Utrecht, en aan zijne in *Christus* beminde dochter, de Edele Vrouw *Margareta*, deszelfs Gemalinne, de zaligheid en den Apostolischen zegen. De oprechte genegendheit, die gyl. ons en de Roomsche kerke toedraagt, verdient het wel dat wy uwe smeekingen, voornamentlijk de zodanigen die wy uyt een vierige godvruchtigheid zien voorkoomen, zoo verre als wy in Godde vermogen, gunstiglijk inwilligen. Hierom is het dat wy, door uwe ootmoedige gebeden bewogen, aan uwe godvruchtigheid door den tegenwoordigen brief toestaan dat gyl. met de behoorlijke eer en eerbiedigheid moogt houden een Draag-outaar; om aan 't zelve op bequaame en eerlijke plaatzen, zonder een anders recht te benadeelen, voor ul. zelf en voor uwe huisgenooten door uwen eigen of door een ander bequaam Priester te laten leezen de H. Mis, of andere kerkelijke diensten. Gegeeven te Florence in 't jaar 1442.

Dit Draag-outaar zal de gemelde Heer van Poelgeest hebben willen gebruiken op zyn huis Poelgeest: want in dien tijd was 'er al een Kapellaan op het gemelde huis.

Hier nebens eenige Pastoors / die hier booz of omtrent de berandering van den openbaaren Godsdienst gestaan hebben:

In 't jaar 1505 de Heer *Gerrit Johanszoon*.

In

In 't jaar 1514 heeft hier als Onder-Pastoor gestaan de Heer Gerrit Damasuszoon.

Heer Willem Johansz. Kerstantse.

Omtrent het jaar 1518 heeft hier als Onder-Pastoor gestaan Gerrit Adamsz.

1549 Heer Gerrit Damasuszoon.

1568 Heer Johan Adriaansz. Aalbout: wiens nazaat is geweest Heer Gillis Johansz.

In 't jaar 1571 Heer Gerrit Taling.

In 't jaar . . . Heer Johan Priester en Pastoor te Houdekierk.

Na de voorszgemelde verandering zijn de dorpen Houdekierk en Hazerwoude door de volgende Pastoors bedient geweest:

Otto Lichtenberg, een Utrechtenaar; van wien wy onder Utrecht gesproken hebben.

Dirk van Zanten, een Leidenaar; dewelke te Leiden aan de pest overleden is den vierden Augusti in 't jaar 1636. Hendrik Velthoen: van wien boven onder Leiden gesproken is.

Jakob Schendel, een Utrechtenaar; dewelke naderhand Pastoor van S. Jakobs kerk te Utrecht is geworden. Jakob Verhaar, een Utrechtenaar: dewelke op verscheide plaatsen als Pastoor heeft gestaan. Kornelis Duk, naderhand Pastoor te Leiden geworden. Nikolaas van Erkel, een Montfoorder: dewelke naderhand tot de Pastorp van Delft beroepen is: en van wien wy onder Delft wijdloopiger gesproken hebben. Ernestus Schadé, uit een aanzienlijk geslacht te Utrecht geboren / Priester van 't Oratori; is in de buurt van Goenendijk gestorven den 1 Augusti 1678. Hendrik de Bruin, een Utrechtenaar / en een Keensch Godtgeleerde. In de Bruins plaats is door den Rectorus gezonden Gerrit de Rotte.

Een tijde van Heer de Bruin heeft te Houdkerk op zich zelven gewoont Petrus Ignatius Pelt, een Rotterdammer: dewelke van Medewenaar een Godduchtig Priester was geworden / en ook Pausselijke Protonotaris is geweest. Hy is te Houdkerk gestorven den achtsten van October 1704.

A A N T E K E N I N G E N.

I. Dit zal de Heer *Alting* niet zeggen; dewelke geenszins bekennen wil dat 'er Kauchen tusschen den Leid'schen Rhyn en het Vlic gewoont zouden hebben; en met alle kracht beweert dat 'er by *Plinius* in de plaats van *Cauchi* gelezen moet worden *Auchi*. Doch dit gevoelen hebben wy, daar we over de Voorberichten van *Batavia Sacra* schreeven, zoo wy meenen genoegzaam verydelt. Doch 't zal niet ondienstig zijn, die eige en zelfste zaak noch wat naarder op te helderen; en de oudheden van ons Vaderland, zoo veel doenlijk is, in een helder licht te stellen. En daarom dienen wy de plaats van *Plinius*, daar het gansche verschil op loopt, noch eens op te geeven. Midden in den Rhyn, zegt a hy, ter lengte van omtrent 100 duizend schreeden, legt het alderedelfte eiland der Batavieren, en dat der Kaninesfaaten: en noch andere eilanden; als van de Vriezen, van de Kauchen; van de Frisiabonen; van de Sturiers en van de Marsakken; allemaal gelegen tusschen de Helle en het Vlic: Dus worden genaamt de rytwateringen, langs dewelke de Rhyn zich noordwaarts in eenige moerassen verspreidt, en zuidwaarts in de Maas gaat rollen. De Batavieren besloegen het gansche land tusschen den Middel-Rhyn en de Maas: zoo nochtans dat, volgens den zelven *Alting*, de Kaninesfaaten aan de zee of duinkant, en eenige mylen vorder landwaart in, van den Rhyn af tot den Hollandschen Yssel toe, gewoont zouden hebben. Maar de Kaninesfaaten, dewelke by gevolg een groot gedeelte van Rhynland, en vorder gansch Delfland, en een gedeelte van Schieland bewoont zouden hebben, zullen wy

nu gerust laten zitten; en als wete Haarlem aange-
 koomen zullen zijn, ergens een bequaame woon-
 plaats voor hen opstooten. Maar volgens dat zeg-
 gen van *Plinius* zouden de Vriezen, de Kauchen,
 en de andere voorgemelde volkeren, het vorder land
 tusschen de Helvoet en het Flie beslagen hebben. Dus
 zoude Vriesland, 't welk *Alting* echter gaarne heb-
 ben en doordringen zouw, niet gestrekt hebben tot
 den Middel-Rhyn toe. Doch de Heer *Alting*, om
 zijn gevoelen echter staande te houden, beweert dat
 die volkeren rechtschapene en oprechte Vriezen zijn
 geweest, en op den Vriesschen bodem woonden. En,
 om eenigen glimp aan zijn zeggen te geeven, veran-
 dert hy de *Cauchi* in *Auchi*. *Plinius* wil hy aldus gelee-
 zen hebben . . . *Nobilissima Batavorum insula & Ca-*
ninesatum. Et aliae Frisiorum (Auchorum, Frisiabonum,
Sturiorum, Marsatorum) quae sternuntur. Dan zoude
 die tusschenstelling te kennen geeven dat alle die vol-
 keren, te weten de *Auchi*, de *Sturiers*, de *Frisiabo-*
nen, de *Marsaaten*, op Vriessche Eylanden woonden:
 en dan zou het rechte Vriesland zijn begin genomen
 hebben aan den middelsten Rhijn. Hier aan hebben wy,
 wat achting dat we ook voor den Heer *Alting* hebben,
 ons zegel niet kunnen hangen: dewyl geen een ge-
 drukt afschrift, geen een ongedrukt handschrift, geen
 eene plaats van *Plinius* of van wat ander Schryver
 dat het zy, deze gissing ondersteunt: en om dat men,
 met de woorde van de Schryvers aldus te verminken
 of te verdraayen, alle historissche waarheden, hoe
 vast dat ze staan, zoude kunnen ondermynen.

Maar ik moet deze zaak noch wat dieper ophaalen,
 en mijn voordeel uyt de woorden van den Heer *Al-*
ting zelf zien te trekken. Hy *b* verhaalt dan hoe dat
 de Schryvers over de gemelde woorden van *Plinius*
 over hoop leggen; en ieder, als het op een uytleg-
 gen van woorden aankoomt, een byzonderen weg
 inslaat. De eene kan zoo veele schreeden tusschen
 beide de uytwateringen van den Rhynstroom niet vin-
 den. Een ander wil aan de Kauchen en *Sturiers* gee-
 ne plaats tusschen die uytwateringen geeven: en wat de
Frisiabonen belangt, die bant hy zelf de gansche wereld
 uyt: of, 't welk het zelfde te zeggen is, die zyn 'er

b Notiz. Batav. & Fris. antiq. verbo *Auchi*.

noit en nergens geweest. Een derde, die de Kauchen en Frisiabonen daar noch dulden zouw, kant zich tegen de Sturiers aan, of verandert hen in *Frifii*. Dan zyn 'er die de Marfaaten aan de zeekant niet geplaatst willen hebben; maar hen hooger op, en ik weet niet waar na toe, doen trekken. Dan koomt 'er een in 't spel, die *Marsatiorum*, *quæ* . . verandert wil hebben in *Marsatiorumque*. Een vyfde of zesde, even op verandering gezet, wil van geen *Helius* hooren spreken. Neen, zegt noch een ander, *Helius* moet *Helius* blyven; maar voor het *Flevus*, 't welk doorgaans ja van ieder een voor het Flie genomen word, moet een andere plaats opgezocht worden. Om kort te gaan, ieder heeft het even drok, om eene goede, verstaanbaare, onvervalschte plaats te veranderen, en te verbrodden. Wat zegt de Heer *Alting* daar op? *De gemeene leezing, als in alle manieren de beste en nauwkeurigste, moet behouden en gehandhaaft worden, zonder de minste veranderinge.* Daar wou ik weezen: anders zoek of beweer ik niet. Alle de drukken van *Plinius*, alle de handschriften, zyn voor my, oft tot noch toe voor ons beiden. Maar de Heer *Alting*, zyn byzonder gevoelen geduurig in 't oog hebbende, koomt niet tegenstaande zyn eige wet met een *ten zy of behalven* voor den dag: *Behalven*, zegt hy, dat de letter C van het woord *Cauchi* afgenomen moet worden: *te weeten*, voegt hy 'er by, *indien de tekenen van eene tusschenstellinge (Parenthesis) aan de Ouden onbekent zyn geweest: zoo neen*, dat is zoo de ouden immers van zulke tekenen geweeten hebben, *moet men Plinius aldus verstaan dat hy de naamen der vier volkeren, die achter de Vriezen volgen, tusschen twee zodanige tekenen besloten zal hebben*. En dus zal door die eerste boekstaaf, te weeten in *Cauchi*, niet betekent worden de letter C: maar die zal genomen moeten worden voor het begin van een tusschenstellinge, enz. Doch ik houde my aan *Altings* eigen regel: De gemeene leezing is de beste en de nauwkeurigste. Daar gelden geene gissingen, daar de handschriften en drukken klaar leggen: en, zoo 'er plaats voor gissen waar, stond het aan die eerste Schryvers zoo vry als aan den Heer *Alting*. En wat het begin van eene tusschenstellinge belangt; en dat zoo een be-

begin, te weten (groote gelijkenis heeft met de letter C, wy hebben elders getoont dat de Ouden van geene tusschenstellingen geweeten hebben. Ja, in de gissinge van Heer *Alting*, zouw men hier een dubbelde verandering moeten maaken. De letter C zoude verandert moeten worden in een (; en achter *Marfationum* zouw men, tegens alle drukken en handschriften aan, een) moeten stellen. *De gemeene leezing, als in alle manieren de nauwkeurigste, moet behouden en gehandbaaft worden, zonder de minste veranderinge.*

Maar hoe zeer ik ook voor de Kauchen ben, en hier geen Auchi mag lyden, kan ik echter onzen *Junius* daar in niet volkomenlijk toevallen, dat Koudekerk zijne benaaming van de Kauchen gekreegen zoude hebben, en zoo veel te zeggen zoude zyn als Kauchengerk. Behalven dat die verandering van *Kauchen* in *Kouden* wat hardachtig is, en op de ooren schynt af te stuiten, wat zal men van beide de Koudekerken in *Zeland* zeggen? Hebben de Kauchen daar ook gewoont? Daar zal niemand, zoo ik meene, noch tegenwoordig ja op zeggen. En zoo die Koudekerken hunne benaaming van de Kauchen niet gekreegen hebben, en hunne naamrede opentlijk schynen mede te brengen, en als aan te wyzen; waarom zal men den naam van ons Koudekerk op een harde en stootende manier verdraayen, om een onzekere naamrede op te zoeken? Ik zal my dan aan de gemakkelijkste naamreden houden; en zeggen dat de kerk, 't zy dat ze te zeer op den wind gethaan mag hebben, 't zy om het gebouw zelf, wat te koud zal zyn geweest. Even gelijk 'er een kerk te *Brussel* is, die *Koudbergen* word genoemd: en dewelke, zoo als uyt den Franschen naam schynt te blyken, niet anders te zeggen is als een kouden berg.

2. Men vindt de Heeren van *Poelgeest* al vermeld in 't jaar 1151, gelijk by *Gouthoeven* en *Van Leeuwen* gezien kan worden.

c Froid-mont.

HAZERSWOUDE.

Hazers-
woude.

Parochi-
kerk en
Patroon.

Hazerswoude / in sommige brieven Adu-
wartwoude genaamd / is eene halshoofdstad /
dewelke by de Wassenaren van Warmond al
van ouds bezeten is geweest. Te Hazers-
woude staat een parochiëkerk / dewelke inge-
wydt was op den naam van den heiligen
Aartsengel Michiel. De Pastoor van deze
kerk / gelijk ook van de parochiëkerk te Zoet-
erwoude / wierd door den Kommandeur van
de S. Jans Heeren te Haarlem aangesteld.

ZOETERWOUDE

Zoeter-
woude.

Oudheit.

Parochi-
kerk.

Patroon.

Het welk van ouds / naar het water de
Zwet / Zweterwoude wierd genaamd / is een
dorp onder Rhynland / en een leen der Hol-
landsche Graaffschappelijkheid : 't welk de Merodens
voor dezen toebehoort hebbende / door de stad
Leiden is gekocht in 't jaar 1610. De kerk/
die een spitzen toren heeft / is S. Jan den Doo-
per toegewyd.

In eenen brief van 't jaar 1316 / dewelke
boven aangevoerd staat / noemt Pieter van
Leiden zich zeiven Persona van de Zoeter-
woudsche kerk. Simon * van Leeuwen, deze
plaats byzeggende / neemt Persona voor den
patroon ; dat is die het recht had om de pa-
storp te vergeeven. Maar daar in feilt hy ;
dewyl Persona, gelijk Ant. † Matthæus ook aan-
gemerkt heeft / volgens het gestadig gebruik
der kerk altijd genomen word voor den Pas-
toor.

* Besch. van Leiden , p. 338.

† Apal. i. 6. p. 60.

De Ridders van Maltha hebben hier een Komman-
 deurschap gehad ; 't welk onder de deurschap
 Balie of het Landkommandeurschap van van Mal-
 Haariem behoorde / en hier omstreeks veele theessche
 landerpen heeft bezeeten. Ridders.

Wenijl in 't jaar 1445. tusschen de Duitse
 Ridders / als Pastoorz van S. Pieters kerke
 te Leiden / en de S. Jans Ridders / ober de paa-
 len van hun geestelijk rechtsgebied een proces
 gereezen was ; zoo hebben de Burgemeesters /
 de Schout / de Schepenen / en de Raad der
 stad Leiden in eenen brief van 't zelbe jaar ver-
 klaart dat zy verscheidene getuigen van 't man-
 neijk en 't vrouwelijk geslagt gehoozt hadden ;
 dewelke allemaal verklaarden dat de Duitse
 Ridders / zoo lang als het de menschen heu-
 gen konde / de kerkelijke bedieningen tot de
 Weepoort toe / achter het slot Zwieten / ver-
 richt hadden. Echter schijnt het te blijken dat
 de S. Jans Heeren, of Malteessche Ridders van
 Zoeterwoude / de kerk van Zoeterwoude van
 ouds als Pastoorz bedient hebben.

Althans blijkt het uyt den volgenden brief
 dat Willem van Henegouwen , Graaf van
 Holland / het recht van voorsstellinge tot de
 kerk van Zoeterwoude / en die van Hazers-
 woude / gegeven heeft aan den Kommandeur
 van de Maltheesche Ridders te Haarlem.

W Illem Graaf van Henegouwen enz. en Broc-
 der Gerrit van Hamerstein Kommandeur van
 't Konvent en 't huis van S. Katharina te U-
 trecht, wenschen allen den genen, die den te-
 genwoordigen brief zullen zien, de zaligheid en
 de kennis van de verhandelde zake. Het zy aan
 een ieder kennelijk dat wy, Graaf Willem voor-
 noemd,

noemd, ter vermeerderinge van den Goddelijken dienst, en om de genegendheit die wy den eerw. Vader en Heer *Jakob*, voornemens Bisschop van *Zuda* en Kommandeur van 't voorschreeven huis, en des zelfs huis toegedraagen hebben, het recht van Patroonschap tot de kerken van *Hafairdswoude* en *Zoeterwoude* aan den Bisschop van *Zuda* voornoemd en aan des zelfs konvent gegeven, en hun meer andere rechten en vrydommen toegestaan hebben: zoo als in onzen brief, die daar over gemaakt is, breeder uytgedrukt staat: en dat daarom de gemelde *Gerrit van Hamerstein*, Kommandeur van het Konvent en het huis voorschreeven, tot een soort van vergeldinge, aan ons, en aan onze erfgenaamen en nazaaten, de volgende Graaven van *Holland*, mitsgaders aan hunne huisvrouwen, en aan hun oudste kinderen, 't zy zoon of dochter, na rijpe beraadslaging gegeven en verleent hebben, en door den inhoud deezes geeven en verleenen, huisvestinge in de huizen van de voornoemde Ridders: zoo te *Utrecht*, als te *Oudewater*; te *Haarlem*; te *Middelburg*; en vorders in alle de huizen, die zy tegenwoordig hebben, of na deezzen zullen bezitten, in onze Graaffschappen van *Holland* of *Zeeland*, enz.

Daar is te *Zoeterwoude* noch een gedeelte van hunne huizinge in wezen gebleven; 't welk de Bedienaar van den openbaaren Godsdienst tegenwoordig bewoont.

Onder het Ambagt en de Parochie van *Zoeterwoude* is gelegen de Hofstede *Cys* / anders *Berendrecht* genaamd / een leen van de *Hollandische Graaffelykheit*. Ook staat 'er het oude en Ridderlyke Slot *Kronenstein*: 't welk

Floris

Floris van Alkemade in 't jaar 1412 uit zijne eigen goederen aan de Gzaaffelykheit heeft opgedaagen / en wederom te leen heeft ontbaangen. In 't jaar 1475 is het zelve huis / by 't overlijden van Juffrouw Margareta van Alkemade, verlijt op haaren zoon Tielman Oem van Wyngaarden : doch in 't jaar 1636 is het gekomen op Pieter van Panhuizen. In 't jaar 1664 is het door Bartholomæus van Panhuizen te koop gestelt / en genaast by den Heer en Meester Willem Huigen.

Niet verre van dit Huis / 't welk noch zeer fraai en aanzienlijk is / en van ouds naar de bezitters ook Alkemade wierd genaamt / onder de gemelde Parochie van Zoeterwoude / heeft eertijds een kapelletje of kerkje gestaan : 't welke de van Alkemedens , Tielman Oems boezouders / uit hunne eigen goederen gesticht / en aan de H. Maagd Maria opgedaagen hadden. Deze kapel / zoo wel als de Parochiekerk van Zoeterwoude zelf / stond onder de bescherminge / en het opzigt / van het Kommandeurschap der S. Jans Ridderen te Haarlem.

Op dat deze kapel des te netter opgeschildt en verbeterd zoude worden / en dat 'er de goddelijke dienst en het eeren van de H. Maagd zoude aantakkeren en vermeerderen / heeft Lucas Bisschop van Sibenica, op het verzoek van Tielman Oems , door den volgenden brief hondert dagen aflat toegestaan aan alle de genen / die de gemelde kapel op zekere dagen zouden bezoeken / opschrijven / of 'er de behulpzaame handen toe zouden bieden.

Lucas

L *Ucas*, door de genade van Godt en van den Apostoliffchen Stoel Biffchop van *Silenica*, en Referendaris, van wegen onzen heiligften Vader in *Christus*, Mijnheer *Sixtus IV*, en van wegen den voornoemden Stoel, aan den edelen en in *Christus* beminden man, en den doorluchtigften Vorft *Maximiliaan*, Hartog van Oostenrijk en Borgonje, en aan deszelfs Domeinen; mitsgaders aan eenige andere plaatzen en oorden daar aan paallende, voor *Nuncius*, Gezant, en Kommissaris met de magt van (1) *Legaat a latere* afgezonden, wenscht aan alle perfoonen die den tegenwoordigen brief zullen zien, en aan ieder van hen in 't byzonder, de eeuwige zaligheid in den Heere. De onuytspreekelijke verdienften van de hoogverheve Maagd en Moeder Gods *Maria* met eene godvruchtige opmerkinge overwogen hebbende, en met het binnenfte van ons verftand overdenkende hoe dat zy, gelijk de ellendige gefteltenis van onzen ftaat vereifchte, den herftelder van de zaligheid der menfchen uyt haar alzuiverfte lichaam heeft voortgebracht; en den genen, denwelken zy met haare moederlijke borften gezoogt heeft, voor de voldoeninge van onze broosheit, ernftige gebeden opdraagt; zoo is het dat wy het voor een billijke zaak, ja voor een pligt, aanzien hebben, de kapellen en andere plaatzen, die ter eere van haaren naam ingewydt zijn, met gunftige voordeelen en giften van aflaaten te vercierren. Dierhalven, wenshende dat de kapél van de H. Maagd *Maria*, dewelke binnen de paalen der parochie van Zoeterwoude, by de ftad Leiden, onder het Bifdom van Utrecht, gelegen is, van de Chriftene geloovigen beoorlijk bezocht en ge-eert, in haare timme-raadien

raadien en gebouwen naar den eisch der zake verbeterd en gehandhaaft, en met boeken, kellen, en andere kerkcieraaden verciert, en lofselijk voorzien worde; daarenboven dat de goddelijke dienst in de zelve opwakkere, en de Christene geloovigen dezelve kapel des te vlytiger uyt godtvruchtingheit bezoeken, en hunne behulpzaame handen tot de gemelde verbetering, handhaving, en al het voornoemde te vaardiger uytsteeken, ten einde zy daar door een overvloediger verquikking van de goddelijke genade in zich zelve gewaar werden: zoo is het dat wy, door de gebeden vanden in *Christus* beminden *Tiekman Oem van Wyngairden*, Raadsheer van . . . *Maximiliaan* Hartog van Borgonje (wiens voorouders de zelve kapel uyt de goederen, die Godt hun gegeven had, gesticht hebben) bewogenzynde, en betrouwend op de barmhertigheit van den almogenden Godt, op de voorspraak van de H. Maagd *Maria*, en op het gezag van de HH. Apostelen *Petrus* en *Paulus*, aan alle Christene geloovigen, dewelke met een oprecht berouw gebiecht hebbende de gemelde kapel's maandags na het hoogtyd der Verryzenisse van onzen Heer *Jesus Christus*, en 's maandaags na het hoogtyd van Pinxteren, en op de feestdagen van *Mariaas* Bezoekinge, Hemelvaart, en Geboorte, tusschen de eerste en de tweede Vesperen (de Vesperen zelfs daar in besloten) jaarliks godvruchtiglijk bezocht, en hunne behulpzaame handen tot het voornoemde uytgereikt zullen hebben, voor ieder dag dat ze het zelve doen, voor nu en ten eeuwig en dagen van de boeten die hun opgelegd worden honderd dagen afflags genadiglijk in den Heere verleen. Tot oirconde en ter ge-

getuigenisse van het bovenstaande, hebben wy dezen onzen brief door onzen Sekretaris doen ondertekenen, en door het aanhangen van ons zegel doen bekrachtigen. Gegeeven te Brugge, onder het Bisdom van Doornik, in 't jaar van 's Heeren Menschwoordinge 1479, den 8 Mey, in 't achtste jaar des pausdoms van Paus *Sixtus IV.*

Degemelde
kapel aan
de S. Jans
Heeren te
Haarlem
gegeeven.

Deze kapel / toen noch ongetwijdt zijnde / is met alle haare goederen en gerechtigheden / met de toestemminge van den Utrechtschen Bisschop / door den stichter bereert aan den Kommandeur en het Kommandeurschap van de S. Jans Heeren / of Malteessche Ridderen / te Haarlem. Hier nevens de brief van deze vereeringe.

I*N den naam des Heeren, Amen.* Door den inhoud van deze openbaare akte zy kennelijk en openbaar aan een ieder dat in 't jaar na 's Heeren geboorte 1487, in de vyfde indiktie, op eenen maandag, den twaalfden Februarii, onder de uure der Nonen of daar omtrent, in 't derde jaar des pausdom van. . . . Paus *Innocentius VIII*, voor my openbaar Notaris en voor de ondergeschrevene getuigen, dewelke byzonderlijk daar by ontboden en verzocht waren, in eigen persoon verscheenen is de eerzaame en zeer voorzienige man, *Tielman Oem van Wyngairden*, leek van 't Utrechtsche Bisdom; en dat hy op de beste manier, rechtswyze, form, en plegtigheid als hy moest en konde doen, zuiverlijk, eenvoudiglijk, en om Gods wille, door eene onwederroepelijke gifte onder de levenden, dewelke ten eeuwigen tyde zal
gel-

gelden en duuren , voor zich zelven en voor zijne erfgenaamen en nakomelingen , aan den eerwaardigen en godsdienstigen man en Heer, Mijnheer *Johan Willemszoon*, op dezen tyd Kommandeur van S. *Jans* huis of konvent te Haarlem (van de order der Gasthuisridderen van S. *Jan* te Jerusaleem) hoewel afwezig zijnde , en aan het voornoemde S. *Jans* konvent te Haarlem , mitsgaders aan de volgende en toekomstende Kommandeurs en Broeders van 't voorschreeven konvent en huis , gegeven , vereert , en geleverd heeft zekere bidplaats of kapelle , met haar ganschen grond en gebouw , en met al haar vorder toebehooren ; welke bidplaats of kapelle dezelve geever tegenwoordig opgebouwd heeft staan in het dorp Zoeterwoude ; en dewelke onder het gebied van Rhijnland , in de quartieren van Holland , onder het Bisdome van Utrecht , niet verre van het slot Alcmade , den voornoemden Heer toebehoorende , gelegen is . En heeft de voornoemde Heer geever aan de gemelde Heeren , den Kommandeur en de Broeders van 't voorschreeven S. *Jans* konvent te Haarlem , eene volkome , vrye , en onbepaalde magt en toestemming gegeven om de dus vereerde bidplaats of kapelle , dewijl dezelve noch ongewijdt is , onder het gezag van den Bisschop der plaatze , of van wat ander Overste dat het zy , tot eene gewyde bidplaats of kapel op te rechten en te stichten ; en heeft toegestaan dat dezelve voortaan gehouden en aangezien zal worden voor een bidplaatze of kapelle van de Kommandeurs , en van het S. *Jans* konvent te Haarlem voornoemd . Hy belooft ook , voor zich zelven en voor zijne gemelde erfgenaamen , aan den Kommandeur en de Broeders

deren van het konvent voornoemd, en aan hunne nazaten, dat hy de bovenstaande gifte en alles dat boven uytgedrukt is, ten eeuwigen tyde voor welgedaan, aangenaam, en bestendig zal houden, en achten; en dat hy daar tegen, 't zy door zich zelve, of door iemand anders, om wat reden, en op wat voorwendzel dat het zy, het zy van rechts wege of met de daad, niets zal doen of onderneemen: nochte de gifte, uyt hoofde van ondankbaarheid zal wederroepen: waar over door den geever het gewoonlijke verding aangenomen is. En de eerzaame Heer en broeder *Pieter Wybrands*, geprofessyde medebroeder van 't voorschreeven S *Jans* konvent te Haarlem, heeft de voornoemde gifte uyt naame en van wegen den Kommandeur en het konvent voornoemd aangenomen..

Het geen hier noch volgen moest hebben wy niet gebonden.

Onder de Parochie van Zoeterwoude is ook gelegen de buurt Stompwijk.

De Pastoors van Zoeterwoude zullen wy onder Wenthuizen opgeeven.

A A N T E K E N I N G.

1. Zoo was hy dan *Nuncius*, Gezant en Kommisfariis met de magt van Legaat *a latere*, dat is van een Kardinaal Legaat. Wy zullen hier ten dienste van den Leezer, die in de zaken der Roomsche kerke niet al te ervaren is, aanmerken dat door de Kanonisten drie soorten van Pausselijke Legaaten onderscheiden worden. ^a Voor eerst zijn 'er afgezondene Legaaten (*Legati missi*) dewelke door den Paus naar eenig rijk, of eenige provincie, afgezonden wor-

^a Barbosa lib. 1. Juris Eccl. c. 5. Van Espen in Jus Can. pag. 210.

den. Zodanige zijn de hedensdaagsche *Nunciussen*, of *Internunciussen*, dewelke by Koningen en Vorsten, als Pausselijke Legaaten (dat is Gezanten) resideeren.

Ten tweede zijn 'er *Legati a latere*; dat zoo veel te zeggen is, als van de Pausselijke zyde afgezonden; of Legaaten die t'zamen Kardinaalen zyn. Want, zegt de *b Glossa*, gelijk de Keizer en zijne geheime Raadsheeren een lichaam uytmaaken, welk lichaam uyt den Keizer als het hoofd en de Raadsheeren als de leedemaaten bestaat; zoo maaken ook de Paus en de Kardinaalen een lichaam uyt; waar van de Paus het hoofd, en de Kardinaalen de ledemaaten zijn.

Ten derde zijn 'er gebooren Legaaten; dewelke zoo genoemd worden; om dat zy het Pausselijk Legaatschap uyt hoofde van hunne waardigheid bezitten; en, zoo ras als ze die waardigheid verkrygen, zonder nieuwe aanstellinge, ook de magt van Pausselijke Legaaten bekoomen. Van deze *Legati nati* hebben wy, in het tweede deel van het Duitsehe *Batavia Sacra*, het eene en 't andere aangetekent.

Doch het gebeurt somwylen dat een Legaat die geen Kardinaal is, of een *Nuncius*, afgezonden word met de magt van *Legatus a latere*, dat is van een Legaat Kardinaal. En zoo een Legaat is deze *Nuncius Lucas* geweest. Dit *d* byvoegzel, met magt van een Legaat *a latere*, word volgens den slender van 't Roomsche Hof doorgaans uytgedrukt in de brieven van zulke Legaaten: dewelke, om op zijn hooffch te spreken, de eer gehad hebben van den boord van 't pausselijke kleed aan te raaken; dat is, die hunne beveelen mondeling van den Paus ontvangen hebben.

Hoe groot dat de magt der Legaaten altijd is geweest, hoe dat ze het rechtsgebied van de Bisschoppen en andere Ordinarissen niet mogen stooren; hoe dat ze zoo wel in Spanje en in de Nederlanden, als in Vrankrijk, door den Vorst niet aangenomen worden als met zekere bepalingen en inbindingen van hunne magt, zullen wy hier niet breeder uytleggen. Dit zullen wy maar aanmerken dat het gezag en de

b Glossa ad cap. i. de offic. Legati in 6.

c p. 555. *d* Barbosa ut supra.

e Van Espen in jus Can. part. 1. tit. 21. cap. 3.

waardigheid der Legaaten , volgens het ſchryven van de Kanoniſten , zoo verheven en uytſteekend is , dat noch de *f* Aartsbiſchoppen , noch de Patriarchen zelf , in de tegenwoordigheid van een Pauſſelijken Legaat , die de pronktekenen van zijne waardigheid gebruikt , het kruys voor hunne perſoonen mogen laten draagen. *Want* , zegt *g* *Barboſa* , *in de tegenwoordigheid van een hooger perſoon worden de magt tekenen van een minder perſoon , voor zoo veel de eerbewyzingen aangaat , afgelegt.* En hierom is het , zegt de zelve *Barboſa* , dat het eenen Biſſchop in zijn eige ſtad en Biſdom , als 'er een Legaat Kardinaal tegenwoordig is , niet geoorloft is het volk te zegenen , of klederen aan te hebben die de ordinariſſe magt van den Biſſchop betekenen. Ook is dit in eene vergaderinge van *b* Kardinaalen vaſtgeſtelt den tweeden van October 1601. Doch hoe volmondig dat de Kanoniſten dit verzekeren , en hoe ſterk dat de Italiaanen hier op ſtaan , zoo achten de Franſche Biſſchoppen zich niet verpligt , om hunne waardigheid en hun gezag aldus te verkleinen. *Aldo-brandini* *i* was Pauſſelijke Legaat , en daar by Kardinaal , en vervolgens *Legaat a latere*. Hy zoude te Chambery ingehaalt worden ; en de Biſſchoppen van Evreux en van Bayonne meenden hem in hunne Biſſchoppelijke klederen te gemoet te gaan. De Legaat liet hun aanzeggen dat hy , met zoo eene magt bekleed , niet mogt noch konde dulden dat ze met de pronkgewaaden van de Biſſchoppelijke magt voor hem verſchynen zouden. De Biſſchoppen dedden hem antwoorden dat de Legaaten dit voorrecht miſſchien over de Alpen gebruikten. Maar dat zy , gemerkt dat Chambery door hunnen Koning veroverd was , in Vrankrijk waren : en dat zy het recht en 't gezag , 't geen hun van Gode gegeven was , meenden te handhaven ; en niets zouden doen , 't welk hun by hunne Medebiſſchoppen tot een verwyd konde verſtrekken. *Hendrik IV* , die den Paus verpligt was , en hem noch van nooden had , bemiddelde de zaak

f Cap. Antiqua extra de Privil.

g Barboſa de jure Eccleſ. lib. 1. c. 5.

b Vide Gavantum in Manual. Episc. verbo Legatus

i Zie Wicqueſors Ambaſſadeur livre 1. ſect. 10.

zodanig, dat de Bisschoppen den Legaat niet te ge-
 moet zouden gaan. Het zelfde voorval heeft de Kar-
 dinaal *Barberini* in zijn gezantschap ontmoet. Als
 hy te Orleans aangekomen was; zijn de Bisschoppen
 van Auxerre, van Nimes, van Malesais, en van
 Clermont daar ook gekomen, om hem te begroeten
 en te verwelkoomen. Maar de Kardinaal, steu-
 nende op het zeggen der Kanonisten, begeerde niet
 dat ze met Bisschoppelijke pronktekenen voor hem
 verschynen zouden. De Bisschoppen, een ander en
 misschien beter begrip van hunne waardigheid hebbende,
 bleeven op de vrydommen der Fransche kerke, en op
 de Bisschoppelijke voorrechten staan. En dewyl zy
 wederzyds niet eens konden worden; zijn de Bisschop-
 pen, zonder den Legaat gesproken te hebben, ver-
 trokken. De Legaat te Parys aangekomen; daar vee-
 le Bisschoppen vergadert waren om hem in te haalen,
 vond hen even eens gesteld als hunne vier gemelde
 Medebisschoppen. Doch daar wierd een middelweg
 uitgevonden; waar in de Bisschoppen echter, zoo als
 de zaak my voorkomt, meer toegaven, of hunne
 rechten meer lieten vallen, als de Legaat. Want
 hoewel zy hun Bisschopsrok mogten aantrekken, en
 het bisschoppelijk hoofddekzel op mogten zetten;
 moesten zy echter beide die pronkgewaaden op een
 zekere wyze bedekken: welk dekzel zy afneemen
 zouden, zoo ras als ze in O. L. Vrouwen kerk zou-
 den aangekomen zijn. De Legaat konde zich daar
 mede ligtelijk vergenoegen; want dezelfde eerbiedig-
 heit word door de Bisschoppen, in openbaare plegtig-
 heden, aan den Koning beweezen. Maar als de Le-
 gaat, eenigen tyd daar na, op zijn Bisschops uitge-
 doest, de Mis wilde leezen in de groote kapelle van *Fon-
 tainebleau*; heeft geen eene Bisschop die plegtigheid
 willen bywoonen: ten deele om dat hy eenige Bis-
 schoppen, dewelke hem met hun ongedekten bis-
 schopsrok, en bisschoppelijk hoofddekzel, bezoeken
 wilden, afgeweezen had: ten deele, om dat hy, niet
 tegenstaande het gemaakte verdrag, geklaagt had dat de
 eerstgemelde Bisschoppen hun bisschopsrok en hoofd-
 dekzel in O. L. Vrouwen kerk ontbloot hadden.

k Roquet.

l Camail.

Z O E T E R M E E R.

Kerk te
Zoeter-
meer.

Zoetermeer / een dorp van Rhijnland naast Zoeterwoude gelegen / en een Hollandsch leen / had van ouds eene kerk aan de Boekweg / by de Zwaarfloot : dewelke ober menige jaaren afgebroken is. Het kerkhof zelf / of het plein daar de kerk gestaan had / is omtrent ober negen jaaren door het uytdeelen van de veen in een plas verandert.

Tegen Zoetermeer aan staat het dorp Zegewaart / t'hangt by verhooringe Zegewaart genaamd. Hier heeft van ouds eene kapel gestaan / dewelke ter eere van O. L. Vrouwe geboorte ingewijd was : 't welk de reden is / dat de kermis aldaar noch tegenwoordig omtrent O. L. Vrouwe geboorte gehouden word. Deze kapel stond recht over de Moleweg : dewelke om die reden ook de Kapelle-laan word genoemd.

De kerk / die 'er tegenwoordig staat / en een hoogen en schoonen toren heeft / is op de kosten van beide die dorpen opgebouwt / en ter gedagtenisse van den H. Bisschop Nicolaus ingewijd. In 't jaar 1572 heeft hier als Pastoor gestaan Heer Pieter Kornelisz. Koninks. De latere Pastoors zullen onder Benthuizen opgetelt worden.

Onder deze Parochie is ook gelegen de Hil-
lerdam / van ouds de Regulieren-dam genaamd : om dat daar / aan de oostzijde der plaatze / een klooster van Reguliere Kannonikien heeft gestaan. Zoetermeer is Gerrit Oem van Wyn-
gaarden, President van den Hobe van Holland /
dewelke in 't jaar 1598 overleefde / ten huwe-
lyk

lijkt aangekomen met Sandrina Kroezing, erfdochter van den Heer van Benthuiſen en Zoetermeer. En is onlangs / by het overlijden van Heer Karel Oems van Wyngaerden, gekomen aan den wel-edelen Heer Daniel van Wyngaerden, Heer van Zoetermeer en Werckendam / Opzigter ober de Hooge Schole van Leiden / enz. Tegenwoordig is Johan N. Heer van Zoetermeer / en Johan van Dieſt Heer van Zegwaart.

B E N T H U I Z E N.

Benthuiſen is ook een doorp / en een hooge Benthuiſen. heerlijkheit / onder Rhijnland: welke heerlijkheit in 't jaar 1667 den voornoemden Heer Karel Oems van Wyngaerden heeft toegelien.

Na de meergemelde verandering der regeringe hebben de volgende Paſtoors de Katolijken van Zoeterwoude / Stompwijk / Zoetermeer / en van de naaſt gelegene plaatzen bedient. Maarten van Velden, te Leiden op den 30 van April 1603 upt een aanzienlijk geſlagt geboren / volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit; en wel-eer / naar het ſchrijven van Jakob de la Torre, Priester van 't Oratori. Zijne Wijdzels in 't jaar 1627 te Antwerpen ontvangen hebbende / is hy tot Paſtoor van Zoeterwoude / Zoetermeer / Zegwaart / Stompwijk / enz. aangesteld. Hy wierd te Middelburg by Randenburg of Raamburg / terwijl hy bezig was met de Wijs te leezen / met een mughet ſcheut doodelyk gewondt: en heeft aldus zijn leven door eene heerlijke marteldood te Leiden ge-eindigt: 't welk ook in het dood-boek der Hollandſche

Herke aangetekend staat. Christiaan † Vermeulen, een Utrechtenaar dooz de wandeling Molina genaamd / was een Molenaars zoon; en heeft misschien om die reden den naam van Vander Meulen of Vermeulen aangenomen. Hy was volkomen Bacelier in de Godgeleerdheit; maar behoefde / zoo wel in de beschaafde wetenschappen als in de Godkunde / voor zeer veel die tot hooger eertrappen gebordert waren / niet te wijken. Hy was daar hy zeer welsprekend / van een deugdzaam leven / en zeer puerig: dooz welke gaven hy de achting en de genegendheit van zijne gemeente had gewonnen.

Na van de Veldens dood / hy wien hy voor Kapellaan had gestaan / wierd hy dooz den Bisschop van Efesen tot Pastoor aangesteld.

In dezen wijngaard heeft hy twintig jaaren / en langer / met een groote zorgbuldigheid / pber / en beleid gearbeidt: en een groot getal van menschen dooz zijne predikaatzien bekeert. Ondertusschen is hy / hy zeker toebal / met den vermaarden Predikant Kabeljauw in een woordenstrijd geraakt over de vershil-punten van 't geloof: maar op de zelfe Kabeljauw, naar het schrijven van * Vermeulen, hemel en aarde betwogen heeft / om den zelven Vermeulen uyt het land te doen verbannen.

Zoo is hy dan den 21 Augusti 1655 / hy een plakaat van den Hobe van Holland / ten lande uitgebannen.

In eenen brief / aan † Schadé geschreeven /

† Dit is voor een groot gedeelte getrokken uyt het tweede deel van *Batavia Sacra* pag. 279. Vertaald.

* In eenen brief aan Schadé geschreeven den 27 Juny 1655.

† Den 15 Sept. 1655.

vermeldt hy de rechte redenen van zijne uytbanninge. In 't beginne van den brief doet hy zijn klagen over den Advokaat de Jon. . . , dewelke hem / om dat hy zekeren Jesuyt krachtigen tegenstand geboden had / al over lang ongenegen was geweest ; en zich niet ontzien had te zeggen dat hy / te weten Vermeulen , met recht en reden uytgebannen was ; dat hy dagelijks nieuwe uytbanningen verdiende : dat hy alle boospraak onwaardig was ; en diergelijke dingen meer. Daar tegen verhaalt hy hoe dat de Advokaaten Rosend. . . en Ded. . . , die het zelfs uyt den Voorzitter van 't gemelde Hof verstaan hadden / hem aangedient hebben dat hy niet gebannen was om zijne redentwisting met den Predikant Kabeljauw : maar dat zijne al te overige predikaatzien / zijn al te groote drift voor het Rooms-Katolijke Geloof / en de veelvuldige bekeeringen der Onkatolijken die door hem geschiedt waren / hem hadden doen uytbannen.

De Priesters Lelieveld en van Rhijn , die zijne Kapellaanen wel-eer geweest waren / zijn met hem ook in ballingschap gezonden.

In een anderen brief aan den gemelden Provikaris Schadé klaagt hy / dat hy dus uyt zijn vaderland gebannen zijnde / en niet wetende waar hy noch belanden zal / tot noch toe geen gewenschten of bequaamen nazaat had gekregen. Want , zegt hy / Johannes Ignatius Ruisch , die my tot nazaat toegeschikt word , is mijns oordeels de man niet om zoo een zwaaren last te draagen.

Dus voor zijne kudde beant zijnde / is hy weder heimelijk in zijne Pastory gekomen : en begon de geloobigen in 't heimelijk te bedienen ;

hoopende dat zijn vonnis mettertijd verzacht zoude worden. Maar hy wierd door eenige berijders berraaden en berispt: waar op het Hof eenige gerechts-dienaars gezonden heeft: dewelke in zijn huis gekomen / en alle gaten en holen doorzoekende / met hunne degens ook door de berden van zijne boekery gestoken hebben. Vermeulen, die zich daar achter verscholen had / wierd daar door genootzaakt hooden dag te loomen: waar op hy gebanktelijk naar den Haag is geboert. Als hy daar langen tijd gezeeten had / is hy eindelyk met groot geld los gekocht: en den 11 January 1658 op nieuw verhammen.

Zoo ging hy van hy de Oratoren te Kevelaar loonen. Ondertusschen wierd hem de Pastory van Aeenwaarden / met het Land-Oekenschap ober Driegland / door den Bisschop van Historie aangeboden. Maar die Pastory heeft hy / zonder dat men de reden van zijne weigeringe weet / niet aangenomen. Zoo is hy dan Pastoor te Hees geworden: in welcke bedieninge hy zich met grooten lof gequeeten heeft / en gestorven is in de maand July 1668.

Men verhaalt van dezen zoo ervaren Kerkharder / dat hy den Doop / en eenige andere Sakramenten / behalven de form / doorgaans in de Nederduitsche tale bediende: bevonden hebbende / dat zulks tot groote vrucht en stichtinge verstrekte van de Onkatholijken / dewelke de gemelde bedieningen dikwils bywoonden.

Hy heeft ten dienste en tot groot nut van de Katholijken uptgegeeven een boekje ober de voornaamste geloofs-bershillen / den Katholiken Mondlopper genaamd: welk boekje door zijne dood zebemmaal gedrukt is geweest.

Ook

Ook heeft hy / onder den naam van Pieter Broekland , een beknopt verhaal en een verdediging van zijnen redentwistinge met Domine Kabeljauw in 't licht gegeven.

Na Vermeulens vertrek is deze Pastorp in drie Pastorpen verdeelt. De Pastorp van Stompwijk is opgedraagen aan

Johan Ignatius Ruisch : en na zijn vertrek aan Kornelis Wykerflood , een Utrechtenaar / volkomen Bacelier in de Godkunde. Hy is Pastoor van Stompwijk gestorven den 2 Junij 1679. In zijne plaats is gekomen

Everhard Staal , een Utrechtenaar / en is in zijne Pastorp van Stompwijk gestorven den 30 Mey 1704. Na zijne dood is door den Wilhelms Potkamp tot Pastoor van Stompwijk aangesteld Floris Bemont , een Hagenaar : dewelke tegenwoordig noch in 't leven is.

Tot Pastoor van Zoeterwoude wierd na Vermeulens vertrek aangesteld Willem Ypelaar , ongetrent Leiden gebooren : dewelke tot op het laatste voor Kapellaan by Heer Vermeulen had gestaan. Na dat hy zijne Pastorp en zijn geloof verlaaten had / is in zijne plaats Pastoor geworden

Johan de Vos , een Utrechtenaar / wel-eer Priester van 't Oratori. Zijn opvolger is geweest Johan Dobbius , een Hagenaar : dewelke daar na Pastoor te Leiden is geworden ; en tot nazaat in de Pastorp van Zoeterwoude heeft gekreegen Gerrit Pelt , te Utrecht npt een voor-naam geslagt gebooren : welk geslagt voortreffelijke mannen / en ook verscheidene Priesters ten dienste van onze Kerke / voortgebragt heeft. Hy is eerst Priester in 't Oratori geweest ; en heeft voor de Pastorp / daar hy lange jaaren gestaan heeft / een fraaje kerk geboutot.

Ten tijde van Everhard Staal is de Pastory van Stompwijk booz de tweede maal verdeelt: en is aan die van Zoetermeer een byzondere Pastoor gegeven.

Pastors
van Zoe-
termeer.

De eerste Pastoor van Zoetermeer is geweest Amandus van Nispen, upt een aanzienlijk en adelyk geslagt in Zeeland gebooren / en Barcelier in de Godkunde. Hy is te Zoetermeer gestorven den 2 van November 16. . en heeft tot nazaat gekreegen Theodorus de Greef, te Rinne onder de Meperp van 's Hartogenbosch gebooren / een geleerd en deugdzaam Priester / dewelke de Pastory noch tegenwoordig bekleedt.

V O O R S C H O T E N .

Voorschotens Parochiekerk,
Schut-
heilig, enz.

Doozschoten / in de oude brieven Forschate genaamd / en 't welk in de blafferde der Utrechtse Kerke / in * eenen brief van Graaf Floris V, en op verscheide plaatzen van Melis Stoke vermeld word / is eene heerlijkheit der oude Heeren van Doozschoten geweest. Men vindt de jaarmarkt van Doozschoten in zeer oude brieven vermeld.

Omtrent Doozschoten zijn verscheide sloten en Heeren-huizen gelegen: waar onder wel de boornaamste zijn Boshuizen / Kobel / Wijn gaerden / Duivenvoorde / Zandthorst / Zuik / Lips / Koukoop / Rozenburg / enz.

Op Kobel / † anders Wadding genaamd / hebben die van den zoogenaamden herbozinden Godsdienst hunne eerste by-een-komste in 't jaar 1556 gehouden. Wanneer zulks in 's Gra

* Van 't jaar 1281.

† Orlers Beschr. van Leiden.

benhage ruchtbaar was geworden / zijn de wel-
 edele Heer Christiaan van Waerd , Raadsheer
 en President van den hoogen Raad / en Gele-
 nus Zegerus van Wassenhoven Raadsheer / de
 eerste op den 26 / de tweede op den 28 van Sep-
 tember / door het Hof derwaart gezonden / om
 kennis van de zake te neemen / en te onderzoeken
 wie dat de gemelde vergadering bygewoont
 hadden. Dit hebben wy uyt de akte van die
 bezendinge / dewelke onder ons berust.

Een van de alleroudsten is het huis Krozen-
 burg : 't welk de Ridder Jakob Wassenaar , broe-
 der van den Burggzaaf te Leiden / getimmerd
 heeft in 't jaar 1300 ; zoo als op zekeren steen/
 die in den muur gemetzelt is / te lezen staat.

Het huis of slot Duivenboorde / 't welk boor-
 een van de mooiste heerenhuizen gerekent word/
 word tegenwoordig bezeeten by den hoog-ede-
 len Heer Aarnout van Duivenvoorde , Heer van
 Doozschoten / Deur / enz.

De Parochiëkerk van Doozschoten / dewelke
 den H. Laurentius toegewijdt is / is eene zeer
 oude moederkerk (1) : en staat al op het jaar 866
 vermeld in een register of lijst van de goederen
 en inkomsten der Utrechtsche Kerke : welke
 kerk van Utrecht onder de Parochiëkerk van
 Doozschoten drie landhoeven of boeren-woon-
 ingsen had leggen. In den Spaanschen oor-
 log is zy / zoo wel als meest alle de kerken
 daar om streeks / boor een gedeelte afgebroken.
 In 't jaar 1702 heeft zy de spits van haaren
 toren / en haare klokken / door den blixem
 verlooren : doch de spits is 'er wederom zoo
 mooi als ze te voren was aangemetzelt / en de
 klokken herstelt. Maar het verballen muur-
 werk betreurt noch tegenwoordig de vernieling
 van

van de vorige kerk : het plein is den kloster
gegeeven / om het voor een tuin te gebruiken.

Aan de rechter zijde van de kerk heeft voor
dezen eene kapel gestaan : in dewelke de Hee-
ren van Doozschoten plagten begraven te wor-
den. En noch tegenwoordig dient dezelve
plaats / dewelke geplaveit is en voor aan een
groot poort heeft / tot een begraaf-plaats voor
de Wallenaaren-van-Duivenvoorden.

Aan 't einde van de kerk / aan de linker-
zijde / heeft eertijds een outaar van de H.
Maagd gestaan / aan 't welke ook een Wijk-
van de H. Maagd was gesticht. Deze Wijk-
ry / openstaande door de dood van Heer Aar-
nout van Leeuwen , is in 't jaar 1571 begee-
ven aan Heer Johan de Molin. En alzoó deze
Johan de Molin naderhand afstand van de Wijk-
had gedaan ; is ze in 't jaar 1574 begee-
ven aan Heer Simon de Haze.

Noch heeft in de zelve kerk een outaar van
den H. Laurentius gestaan ; aan 't welke door
de Doozonders van den Ridder Joost van Zwie-
ten , en voornamelijk door zynen overgroot-
vader / den Ridder Aarnout van Leyenburg ,
een Wijkry was gesticht op den naam van den
zelven Laurentius. (2)

Deze Wijkry / openstaande door de dood van
Heer Karel Karelszoon , is in 't jaar 1573 by
recht van verballinge opgedraagen aan Ame-
lius Chrysostomuszoon van Oy.

De toren van Doozschoten / dewelke net
van maakzel is en een spits heeft / heeft al van
ouds met vier torentjes of kleine spitzen ge-
praalt. Simon van Leeuwen , in onze kerkza-
len weinig bedreben / schryft ergens dat de
kerk van Doozschoten / als een katedraale
kerk

kerk zijnde / met vier torentjes of spitzen
pronkte. Maar een Katedrale kerk is een Bis-
schoppelijke kerk te zeggen : en de kerk van
Doozschoten had op haar kruin vier spitzen
staan ; om dat ze / als eene moederkerk / het
gebied had over vier kapellen.

De eerste kapel / dewelke naast aan Leiden
stond / was ter eere van den H. Nicolaus ge-
bouwt ter plaatze daar S. Niklaas beeld noch
tegenwoordig ten toon staat.

De tweede kapel heeft gestaan in de buurt
Schalienbosch : welke buurt / volgens sommi-
ger gevoelen / gehouden moet worden voor het
Sacrum nemus , of 't heilig bosch / by Tacitus
vermeld. Deze kapel / dewelke de H. Maagd
en Martelaresse Agatha toegewijdt was / stond
op een verhebe plaats / en heeft noch haar ou-
den naam behouden. Ook zijn 'er noch eenige
stukken en brokken van overgebleven ; en is
deze plaats noch tegenwoordig vermaard door
de bedebarden der Katolijken.

De derde moet ergens in 't Deur of 't Dooz
gestaan hebben ; welke plaats / zoo als som-
migen schryven / dien naam gekreegen zoude
hebben van haar vermaarde jaarmarkt / in 't
Latijn forum genaamd. In deze kapel / dewel-
ke de Deur-kapel genoemd wierd / is de H.
Regenfreda , volgens het schryven van * Jakob
de la Torre , gebiert geweest. Ook was 'er
eene Willyam gesticht ; van dewelke wy boven
al gesproken hebben.

De vierde / dewelke de H. Maagd toegewijdt
was / stond te Wilsbeem : en is onlangs / ten
dienste van de Onkatolijken daar om streeks
woonende / wederom eierlijk opgebouwt. Daar

* In zyn Roomsch Verhaal.

was boozheen een Lieben - Dzoutwen - beeld;
't welk om verscheidene mirakelen in waarde
wierd gehouden. Doch dit beeld is al overlang
naar Delft geboert / en in de kerk van de Va-
ders Jesuiten geplaatst.

In dezelfde kapelle / aan 't outaar van de
H. Maagd / was ook eene Dikary gesticht.

Van de Pastooren / dewelke hier booz de
zoogenaamde Reformatzie gestaan hebben/
zijn de volgende maar bekend :

Johannes , dewelke in eenen brief van 't jaar
1289 vermeld staat als Priester in de kerk van
Voorschoten.

Petrus a Gouda (Pieter van ter Goude) is
in 't jaar 1523 Pastoor van Doozschoten / en
kanonnik van O. L. Vrouws kapelle in den
Haag geweest.

Johan Lens : dewelke afstand gedaan hebben-
de tot nazaat heeft gekreegen Judocus Gaspar
zoon : dewelke als Pastoor vermeld staat op
het jaar 1572 / en gestorven is in 't jaar 1573.
Zijn opvolger is geweest Volkerd Niklaaszoon.

Zedert het inboeren van den nieuwen Gods-
dienst zijn de Katolijken van Doozschoten al-
lereerst bedient door Kornelis Schaik , een W-
trechtemaar / volkomen Bacelier in de Godt-
kunde : dewelke de Pastory van Doozschoten
lange jaaren bekleedt hebbende / aldaar is over-
leden den 29 van October 1669. Hy is opge-
volgt door Adriaan van Outhuysden , een Goz-
kommer / volkomen Bacelier in de Godkun-
de : en een man van geleerdheit en van oordeel:
dewelke daarom by de nabuurige Pastooren /
en zelfs by den Heer van Doozschoten / ge-
acht en wel gezien was. Hy heeft daar ook
verscheidene jaaren gearbeidt : doch in 't over-
baa-

Pastors
van de laa-
tere tijden.

baaren van de baart / is hy / dooz het omslaan
van het schuitje / in 't water gevallen : en daar
van gestozen den 14 van November 1692.
In zijne plaats is dooz den Aartsbisschop van
Sebaste / zaliger gedagtenisse / gezonden

Jakob Ploeg, te Enimerik gebooren / en een
queekeling van 't Urbanus kollegie te Romeen: de-
welke Pastoor van Doozschoten is gestozen den
27 Januarij 1717. In zijne plaats is gekomen
Geraard van Muylwyk, een Amersfoorder / enz.

A A N T E K E N I N G E N .

1. Moederkerk , in 't Latjn *Ecclesia matrix* , is
hier, en in dit werk doorgaans, niet anders te zeg-
gen als Parochiakerk. Ik wil hier maar aanmerken
dat het gemelde woord moederkerk, volgens de Ka-
nonisten of geestelijke Rechtsgeleerden, ten minsten
drie betekeningen heeft; en niet als oneigentlijk voor
een parochiakerk genomen word. ^a Eerstelijk word
Ecclesia matrix, eene moederkerk, in den allereigen-
sten en natuurlijksten zin genomen voor de katedra-
le of bisschoppelijke kerk; gelijk in het kapittel *Ve-
nerabili, de verbor. significatione*, duidelyk aangetekent
staat. Ten tweede word die naam in een eigen zin
genomen voor de hoofdkerke van een stad; dewelke
geene katedraale of bisschoppelijke kerk en heeft; om
dat die hoofdkerk, in zoo eene stad, de plaats van
de katedraale kerk bekleedt; en de Pastoor van zoo
eene hoofdkerke den persoon van den Bisschop ver-
beeldt. Ten derde word door *moederkerk*, doch in
een oneigen en zeer ruimen zin, betekent eene paro-
chijkerk. De parochi kerken worden moederkerken
genaamt, zeggen de ^b Kanonisten doorgaans en een-
parig, om dat de geloovigen daar herboren worden
door het Sakrament des Doopzels.

De katedraale kerken worden voor eige en rechte
moederkerken gehouden; om dat de andere kerken

^a Vide Riccii praxim Fori Eccles. Decis. 6. inter omiffas.

^b Ibid. Vide Sairum de Cens. libro 3. c. 33. n. 46.

van 't gansche bisdom doorgaans als afzettels of dochters zijn van de katedraale kerken. Dat is te zeggen, dat 'er, als het getal der geloovigen genoegzaam vermeerderd was, van tyd tot tyd meer kerken zijn gebouwt; dewelke door de preeking des goddelijk Woords, door de bediening der Sakramenten, en vordere harderlijke bedieningen, uyt de eerste kerk gesproten waren. Deze nieuwe kerken, uyt de eerste voortgesproten, en daar by eene gelijke magt ontvangen hebbende om het Woord te preeken, en de Sakramenten te bedienen, wierden niet zonder reden als dochters van de eerste kerken aangezien. Dezelfde reden heeft ook plaats in de moederkerken, in de tweede betekeninge genomen: dat is dat de hoofdkerken, volgens de gegeeve uytlegging, ook moederkerken, of moeders van andere kerken zijn, en genoemd mogen worden. Maar de moederkerken in den derden zin, of de parochikerken, zijn geen moeders van andere kerken; Wel is waar dat ze somwylen moeders zijn van kapellen: dat is, dat 'er by aanwasch van geloovigen kapellen zijn gesticht, onder de parochikerken behoorende, en uyt de parochikerken als voortgesproten: maar de kapellen, geene parochirechten hebbende, worden by de Kanonikisten geen kerken, maar alleenlijk kapellen en bidplaatzen genoemd; en konnen voor geene dochters der Parochikerken gerekent worden.

2. In eenige oude en ongedrukte brieven, dewelke straks te pas zullen koomen, heb ik gevonden dat de volgende Priesters, of kerkelijke perſoonen, de vikary van S. *Laurentius* in de Voorſchoter kerke bekleedt hebben:

Meester *Dideryk, Pieterszoon*, heeft die vikary bekleedt in 't jaar 1521.

In 't jaar 1522 wierd dezelve vikary bekleedt door eenen Heer *Dirk Splinter*sz. Priester; dewelke in een anderen brief genoemd word Heer *Dideryk Splinter, Johanszoon*.

Over het vergeeven van deze vikary, van eene vikary te Voorburg, en van eene kanonniksdy in S. *Pankras* kerkete Leiden, is in 't jaar 1522, en wat laater, groot geschil geweest tusschen den wel edelen Heer *Floris Oem van Wyngaerden*, en den meergemelden

Heer

Heer *Vincent Kornelisz.* Welk geschil by deze gelegendheit opgekomen was. De Heer *Dirk van Zwieten*, wiens Voorouders die kanonniksdy en de twee vikaryengesticht hadden, en die het recht van vergeevinge, in 't Latijn *Jus patronatus* genaamd, beoeffende, had het zelve recht in 't jaar 1521, om zekere redenen zijn gemoed en gewisse daar toe beweegende, en zonder daar toe gedwongen of in eenigen deele misleid of bedrogen te zijn, maar vrijwillig en om niet, op de beste wyze en form als hem mogelijk was . . . voor zich zelven en, zoo verre als 't aan hem stond, voor zijne nazaaten, . . . gegeeven en overgedaan aan den eerzaamen en geleerden man, Meester *Floris Oom van Wyngaerden*, Leeraar in beide de Rechten. Kort daar na is de gemelde *Dirk van Zwieten* overleden: waar op zijn zoon en eenige erfgenaam, *Jooft van Zwieten*, het zelve recht om de drie gemelde kerkamp ten te vergeeven in 't jaar 1522 overgedaan heeft aan *Vincent Kornelisz.* Rekenmeester van Holland. En is deze overgifte door den Utrechtschen Bisschop, *Philips van Borgonje*, goedgekeurt en bevestigd. Als hier over een procès ontstaan was, of te verwachten stond, is de gansche zaak wederzyds verbleeven aan den eerzaamen Heer en Meester, *Pieter van der Goude*, Deken van S. *Aldriaans* kerke te Naaldwijk, en Kanonnik in 's Gravenhage. Zoo is dan door den gemelden zegsman in 't jaar 1524 de zaak zodanig bemiddelt, dat de kanonniksdy van Leiden door *Vincent Korneliszoon*, de vikary van Voorfchoten door *Floris Oom van Wyngaerden*, die van Voorburg door hen beiden, te weeten by beurten, zouden vergeeven worden. *Hendrik van Beyeren*, tot Bisschop van Utrecht verkoren, heeft deze uytpraak in 't zelve jaar bevestigd.

W A S S E N A A R,

„ In de oude brieven *Wassenare* genaamd / *Wassenaar*
een dorp en hals-heerlijkheit in 't Landschap *waar gele-*
der oude (1) *Kaninefaaten* / *is drie duizend* *gen, enz.*

* *Alting Not. Germ. inf. part. 2. pag. 199.*

schreden van den mond des Rijnstrooms / en twee duizend schreden van de Zeestrand gelegen: dit dorp / gelijk de meeste dorpen van Holland / heeft den geslagt-naam aan zijne Heeren / te weten / de Waffenaaren gegeven.

De Waffenaaren zijn hier van ouds zeer magtig geweest: en waren ook de Heeren van de Wateren: waar van zy ook / naar 't gemeene geboelen / den naam ²⁾ van Waffenaar gekreegen hebben. Ook bezaten zy het Burggraaffschap van Leiden: en / als zodanige Burggraven / hadden zy het recht / gelijk Henricus Thaborita ^b duidelyk getuigt / om niet alleen den Schout / maar ook vier Burgemeesters / en zeven Schepenen / te Leiden aan te stellen. Dit recht hebben zy langen tijd behouden. Hendrik van Waffenaar, dewelke den Hartog Jan van Beyeren tegen de stad Leiden / ja tegen zijn eigen vader diende / is de eerste geweest / dewelke van dit recht / zelfs met bezegelden brieven / afstand heeft gedaan. Noeh hadden de Waffenaaren groote erfgoederen buiten de stad leggen: bestaande in de dorpen en heerlijkheden van Waffenaar / Valkenburg / Katwijk / Oefingeest / enz.

Deze goederen / dewelke dooz (3) Maria Erf-vrouw van Waffenaar aan de Graven van Ligne gekomen waren: zijn booz etlijke jaaren verkocht. Johan Hendrik Waffenaar, Baron van Opdam / is tegenwoordig Heer van Waffenaar.

De kerk / die op den naam van den H. Wilibrordus ingewijd was / is al booz den Spaanschen oorlog / en waarschiynelyk ten tijde van de Hoeksche en Kabelhaufsche beroerten / af-

^b Chronic. lib. 11. cap. 18.

gebrandt geweest. Het kooz alleen is blijven staan/ met een kleinen toren: in welken toren in 't jaar 1426 een klok gehangen heeft: dewelke/ naar de H. Maagd / Maria was genaamd; en waar op te leezen stond: Bid voor ons.

Genessens het kooz staat eene kapel: dewelke noch ten huidige dage bekend is onder den naam van de kapel der Raaphorsten: en waar in de Raaphorsten, die een stidderlyk stamhuys onder Wassenaar hadden staan / plagten begraven te worden. Onder deze Raaphorsten staat by e. Simon van Leeuwen vermeld Gerrit Raaphorst; dewelke in 't jaar 1508 eene Catharina, Pieter Grebbers en Aaltje Tetrodens dochter / een meisje van 13 jaaren / in 't byzijn van haare ouders / zoo als ze t' zamen naar de kerk zouden rijden/ geschaakt/ weggevoert / en buitens lands ten wyfve genomen heeft. De verzoening is geschiedt in 't jaar 1515 op boozwaarde dat hy / met zijne medestanders / op zekeren dag in linne klederen / bloots-hoofds / met een waskaars in de hand / zoude verschijnen booz den Hobe van Holland; en dat hy dus toegetakeld Godt en het gerecht om vergiffenis zoude bidden; dat hy den naastvolgenden Zondag tegen 10 uren 's boozmiddags in 't zelfde getwaad zoude verschijnen booz 't H. Sakrament in S. Pieters kerke te Leiden: eindelyk dat hy aanstonds aan de kerkmeesters van Wassenaar betaalen zoude 100 Philippus guldens: dewelke binnen een half jaar besteedt zouden worden tot een glas: op het welke de wapenen vanden Hollandschen Graaf/

^c In zyn Batav. illustr. en in zyne Inleidinge tot de Rechten en kostuimen van Rhijland.

en het gekweezen bonnis / geschilderd zoude staan.

Vikaryen.

In een francijnen handschrift / onder my berustende / staan de volgende Vikarpen van deze kerk vermeld :

De vikary / of kapellany / aan S. Jakobs outaar.

De vikary / of kapellany / aan 't outaar van de H. Ozebuldigheit : dewelke / openstaande dooz den afstand van Aalbert Raaphorst, in 't jaar 1574 gegeezen is aan Willem Gerritsz.

De vikary van den H. Petrus : zijnde wekelijks met twee Missen belast.

De vikary van den H. Laurentius, met eene Misse ter week belast. Deze vikary is wel-er bekleedt geweest dooz eenen Jakob Hugoosz. En als dezelve naderhand open was gevallen dooz de dood van Joost Jasperszoon, is ze in 't jaar 1573 begeezen aan Floris Heermale.

De vikary van 't H. Kruis : met den last van twee wekelijksche Missen.

De vikary der Heeren van Kralingen, dooz de wandeling de Kralings Vikary genaamd : dewelke in de kerk van Wassenaar gesticht was dooz Gillis van Kralingen, en wekelijks belast was met twee Missen. Dan moest 'er noch wekelijks een derde Mis gelezen worden : dewelke Gillis van Kralingen, om dat hy een doodslag begaan had / 't zijnen laste heeft genomen.

Noch eene vikary op het huis Zuidwijk of Zuik / onder Wassenaar gelegen / met den last van eene wekelijksche Misse.

Dan zijn 'er noch van tijd tot tijd verscheide Missen gesticht / en inkomsten ten dienste van de bedienaaren / en ook van de armen / aan de kerk

kerk gegeven. 't Welk ik alles/ beneffens de lasten daar de gemelde kerk-bedienaars toe gehouden waren/ hier upt een oud handschrift zal opleberen.

Van elcke Memorie die men doet van den Kerken wegen, daar heeft die Pastoor dubbelt, te weten een stuyv. tsamen voer Memorie ende offerhant.

Elcke Priester die ter Memorie behoeven tot vyf toe, behalven die Pastoor elcke Priester voer haer Memorie een grootgen, voer haer offerhande twee penningx, behouden dat zy Misse doen sullen als dan.

Die Coster heeft van elcke Memorie een grootgen.

Die vier Scholieren van elcke Memorie tsamen 1. grootgen.

Die kerke Memorien zyn int getall nu ter tyt 249 ende een half Memory, Anno 1522.

Van elcke Misse ter weecken eens, die an de Kerck gefundeert is, daer ghevet die Kerck of sjaers van arbeyts loon een Priester die deselve Misse doet alle weecken van Mey tot Mey verschynende ende omcommende, 4. pond Holl.

Heer *Jan Dirckz.* die Pastoor was van desen kerck, heeft een eeuwige Misse ter weecken eens gemaect an die kerck mit noch twee Memorien sjaers, die men doet St. Michiels dach of daer omtrent.

Alman Aerntz. heeft gemaect an den kerck een eeuwige Misse ter weecken, mit noch een Memorie sjaers, die men doet St. Pouwels dach in den winter of daer omtrent.

Margriet Nannen dochter, weduy wylen van Mr. *Pieter Jansz.* ende daer ane weduwy van

Dirck Claesz. GOLF heeft an den Kerck gemaect een Misse ter weecke eens.

Aernt Boensch. tot Berckerheyt, heeft gemaect een Misse ter weecken ewich an den kercken.

Lysbeth Philips dochter heeft an den kerck gemaect een eeuwige Misse ter weecken; ende een simple Memorie jaerlicx, die men doet in Maert.

Eemse Simon Heynricxz. dr. heeft an den kerk gemaect alle Vrydachs een singende Misse ten eeuwigen dagen vant Heylige Cruys in den jaer ons Heeren 1509. in Maerte gestorven, welke Misse gemaect is mit dienaers, mit orgelen en beyeren, ewich alle weecken, gelyck of Paesdach waer, ende ornamenten daer toe gemaect, ende beyde die heylige Cruys-dagen.

Nanne Paedzen heeft an de kercke gemaect alle jaers die Verrisenis op ten Paesch-dach, s' morgens als die gescreven is, daer die Pastoer of heeft twee sch. elcke Priester ofte Scholieren elcx 1. stuyv.

Noch die selve *Nanne Paedzen*, heeft gesondeert ende gemaect alle jaers te delenden armen op ten goeden Vrydach an broot 1. pont voer zyn ziel.

Alle Vrydaechs heeft die Pastoer van die Misse te singen jaers 8. pont. Die Organist van die Misse te orgelen alle vrydaechs als men se singt sjaers 26. stuivers of alle weecken een grootgen hoe hy will. Die Coster heeft alle weecken van dese Misse te singen een oortgen, ende voer die grote clock te luyen totter selver Missen, ende die ornamenten daer toe te bereyden oock een oortgen of sjaers oock 26 stuyv. Elcke dienaer die Epistelen ende Euangelium singen elcx een grootgen alle weecken of loot daer voer ter selver

ver pryse. Allen andren Priesteren die die selve Misse helpen singen ender'Choor houdende elck 4 penn. of loot. Den Scholieren t'samen alle weecken 4 penn. of loot daer voer. Den Beyerman van beyeren een. uyr van acht uren tot nigen uren toe telcken s'vrydaechs s'morgens een oortgen. Van blasen op d'orgelen die selve Misse alle weecks een oortgen, of voer beyeren ende blasen t'samen sjaers 26 stuyv.

Alse vrydaechs heylich dach is, soe en singt men die Misse niet, mer men singhet daer voer s'avonts dat heylige Cruys lof mit orgelen gelyck die donderdaechsche heylich Sacraments Misse gefundert is, an den Pastore by den ouden Heer van Wassenae zal. gedachten, ende dan soe gheeft men loot gelyck van allen anderen loonen hier nae gescreven.

Die voorsz. Misse ende lof of costen sjaers

20. pond 2. schel.

Heer *Gerrit Simonsz.* Priester tot Leyden, oom van *M. Jacob Houck*, onsen Meester ende Pastoor zal. gedachten, heeft in die kerck gefundert die vrooch Misse alle Sonnendage mit zeeckere gueden die hy daer toe gemaeft heeft, ende daer of heeft die Pastoor van die Misse te lesen sjaers 4. pond.

Die kerck moet becosten ende doen alle die Vrouwe loven alle Sonnendaechs ende al den heylige daegen, behalven dynxsdaech ende donderdaechs, ende daer zyn seecker renten toe gemaeft daer die kerck possessie of heeft.

Van elck lof hebben in den eersten die Pastoor telcken een grootgen.

Elcken Priester ende Coster telcken een oortgen, of loot daer voer, die kerck sjaers Sonnendaechs 7. looven, ende die ander looven 32. of daer ontrent sjaers.

Wb 4

Dat

Dat Ghilde van onser Vrouwen compt die kerck oock hier in te baten, ende voer was ende oorden tsamen 4 scilden sjaers.

Van alle Hoochryden, Apostel - dagen ende Vrouwen dagen 40. int jaer, gevet die kerk sjaers om dat haer aengaet, Mey verschynende, 2. pond.

Van Orgelen, Misse, Metten ende Vesperen, 't Lof buyten, heeft die Coster van den kercken jaerlicx 2. schilden, voer elx schilden 14. stuyv. ende hier voer moet hy cloppen mitten grooten clock alle middachs als die clock twaef slaet.

Een Register van alle die Missen die tot Wassenaer jaerlyks gedaen moeten wesen, singende ende lesende.

Alle Sonnendaechs ende heylige dagen s'morgens die eerste Misse te lesen aldaer die Pastoor believet, vuytgenomen alle Vrouwendagen ende alle dinxdagen ende saterdagen dat heyligen dagen zyn, want die Singmissen die dinxdagen voer sinte Anna vant Gilde wegen van sinte Anna ende die ander dagen voer onser Vrous in der manieren hier nae verclaert.

Alle Sonnendaechs ende heyligen dagen die Hoochmisse singende op 't hoge outaer van den Pastorale wegen.

Alle saterdaechs, sonnendaechs ende manendaechs heeft onser Vrouwen Gildt een Misse uyt die fundatie vant selve Gilde, die twee lesende ende die derde singende alst werck dach is.

Alle dynxdaechs alst werckendach is, soe heeft sinte Anna Gilde op haer outaer een singende Misse, die Hoochmisse sonder orgelen ende dienaers; alle heylige dagen, dynxdagen soe singt men dese selve Misse smorgens mit orgelen, sonder dienaeren,

Alle

Alle donderdaechs werckendagen opt hoge outaer die singende Misse mit orgelen, mit dieners vant Heylige Sacrament; ist heylige dach dan savonts loff van den Heyligen Sacrament.

Alle vrydagen werckendagen die hooch Misse singende van den heyligen Cruys, gefundeert by *Eemse Simons* dr. mit orgelen ende dienaers, alst Sacraments Misse voorsz. ende alsoe vant loff, ist dattet heylige dach is.

Die selve heeft noch gefundeert een lesende Misse ter weecke.

Myn Heer ende Vrouw van *Wassenaer*, nu ter tyt wesende, laten alle saterdaechs ist heyligh dach oft werckendach singen een Misse van die seven ween van onser Vrouwen, mit orgelen ende dienaers. Des heyligen daechs smorgens ende des werckendagen die hooch Misse, begonnen ende aengenomen Ao. 1515. Mey.

Sinte Pieters Capellanie of Vicarie heeft twee Missen lesende ter weecken.

St. Louwerys Vicarie heeft een Misse lesende ter weecken.

Dat Heylige Cruys Vicarie heeft twee Missen ter weecken lesende.

Cralinx Vicarie heeft twee Missen ter weecken lesende, gefundeert by Heer *Giel. van Cralingen*, Ridder, in den kerk van *Wassenaer*.

Noch een Misse ter weecken van den Vicarie opt huys plach te leggen van *Zuydwyck*.

Noch een Misse ter weecken van den dootflach die *Giel. van Cralinx* dede, ende zyn erven mede belast heeft te laten doen.

Alle Vrouwen dagen alst voorsz. is, smorgens voer den Metten of nae, soe singt men een Misse mit orgelen endediensers van onser Vrouwen dach.

In 't zelfde handschrift staan twee Broeders-
schappen vermeld : dewelke in de kerk van
Wassenaar opgerecht waren : te weten het
Broederschap van de Heiligste Maagd / en S.
Annaas Broederschap. Ook word 'er van een
Heiligen Geests-huis gewag gemaakt.

Inkomsten
van de
kerk.

De inkomsten van deze kerk hebben in 't jaar
1520 bedragen 400 Hollandse ponden en hier
schilden : de lasten / dewelke in 't boezschreeven
handschrift opgeteld worden / daar af getrok-
ken.

In het zelfde handschrift staan de volgende
Priesters aangetekend : dewelke de pastory van
Wassenaar van ouds bekleedt hebben :

Oude
Pastoor.

Johan Dirkszoon, Dirk Pieterszoon, Jakob
Dirkszoon.

In 't jaar 1460 heeft hier gestaan Dideryk
van Haarlem

En in 't jaar 14 . . de Heer en Meester
Jakob Houk , de neef van Gerrit Simon-z.
Priester te Leiden / dewelke de Zondaagsche
boeg-mis te Wassenaar heeft gesticht. Ook
was hy de oom / van moeders zijde / van den
geleerden Paaltwijker Martinus Dorpius. Hy
was Deken te Paaltwijk / en een boezem-vriend
van den bekenden Groninger Wesselus Onder
Paaltwijk / daar hy Deken geweest is / heb-
ben wy wijsdloopiger van hem gesproken.

In 't jaar 1570 heeft Hieronymus Horten-
sius , volgens het schrijven van * Schokius , de
nieuwe gezondheid hier verkundigt.

De geloobigen van dit dorp / dewelke zeer
talrijk zijn / en die van de nabuurige dorpen /
zijn in 't begin der 17 eeuw bedient geweest
dooz Johannes Benius , Licentiaat in de God-
kunde.

Sedert

* De Canon Ultrajct.

Sedert het jaar 1617 heeft hier gestaan Kornelis vander Putten, upt Doytsche boozunders gesproten / maar in den Haag gebooren / Licentiaat in beide de Rechten / en Pausseijke Notaris. Na dat hy deze Pastory lange jaaren bekleedt en opgepast had / heeft hy eindelijk de Pastory en de wereld verlaaten in de maand Februaary 1679.

Hendrik Snabel te S. Leento in Brabant gebooren / wel eer Priester onder de Oratooren. Na dat deze Pastory / dewelke niet wel gevolt konde worden / langen tyd had opengegaan / hebben de Kerkoversten upt liefde tot de harderlooze geloobigen / en upt zucht tot de vyde / eindelijk met het goedbinden van den Heer der plaatze toegestaan / dat de volgende Priester / zonder de rechten der Geestelykheit te krenken / de Pastory booz zijn leven zoude bedienen. Daar op is dan de Pastory in 't jaar 1707 opgedzaagen aan Pieter Dobbese, een Amsterdammer / wiens ouders aldaar met de aanzienlykste huizen vermaagschapt waren. Hy was een Nozbertijn / upt S. Michiels Abdye te Antwerpen : doch eenigen tyd daar na is hy upt de Pastory vertrokken / en heeft tot nezaat gekreegen Huibert Deltordeur, ook een Amsterdammer, dewelke te Maarden / en elders / booz Pastoor had gestaan.

A A N T E K E N I N G E N .

1. De Schryver gebruikt hier de woorden van den Heer *Menso Alting*. Maar of *Alting* zoo veel gelijk heeft, met de Kaninesaten aan den Oceaan tuschen den Rhijn en den Hollandschen Yssel te plaatzen, daar over zullen wy onze gedagten uyten, als we in Kennemerland zullen aangekomen zijn.

2. Ja,

2. Ja, dit is het gemeen gevoelen: en *Wassenaaren* zoude volgens dat gevoelen zoo veel te zeggen zijn als *Wasser- of Water beeren*. Andere meenen dat zy dus genaamt zijn naar de *wassende maanen*; dewelke zy in hun wapen voerden: Maar dat zoude op het zelfde uytkoomen: want dewyl het gebied en de magt over de wateren aan de Maan toegeschreven word; hebben de *Wassenaaren*, om hunne magt over de wateren te betekenen, dat wapen aangenomen. Maar hier over hebben 't onze Schryvers a zoo drok, dat wy den Leezer maar verveelen zouden met zaken, daar anderen zoo veel van geschreeven hebben, van woord tot woord na te schryven. Wy willen maar aanmerken dat, volgens den bekenden *Meyer*, *wasnar*, *wasda*, *wasna*, in oude tyden een bosch of foreest betekende. Dan zegt hy vorder, *Wasda*, *daarna Wasna*, is nu een dorp tusschen *Leiden* en 's *Gravenhage* enz. Dit zoude de naamreden van *Wassenaar* tenemaal veranderen. Evenwel bekend hy dat *Wassenaar* een halve maan betekent: en dewyl de *Wassenaaren* halve maanen in hun wapen voeren; zal iemand misfchien denken dat de naam der *Wassenaaren*, met grooter waarschijnlijkheit, in de laatste betekeninge genomen zou worden. Maar hier op zoude voor eerst geantwoordt kunnen worden dat de getuigenis van *Meyer*, dewelke *wasnaar* hier voor een bosfschaadje neemt, niet behoort verworpen te worden. Ik kan verklaaren dat de uytlegging, die hy in zijn derde deel aan verscheidene woorden en naamen geeft, my dikwils geslooten heett, en onwaarschijnlijk voorgekomen is: maar dat ik, de oude Schryvers en handschriften doorleezende, doorgaans bevonden heb dat hy gelijk had, en dat ik vervolgens my ten onrecht aan zijne uytleggingen geslooten had. Het is waar, laat het my geoorlofd zijn een weinigje buiten het spoor te treden, dat hy verscheidene Duitfche woorden en naamen voor ouwerwetsche of ongewoone woorden en naamen opgeeft; dewelke zeer gebruikelijk zijn, en dagelijks in den ommeegang voorkoomen. Maar, behalven dat hy dit zelf in zijne Voorreden bekend, en 'er de reden van

a Zie *Pars Katw. Oudheden*. *Montanus over Guiccardyn, Junii Batavia*, enz.

geeft,

geeft, zoo ziet een ieder dat dit gansch niet ter zake doet. Ten tweede zoude ik daar op kunnen antwoorden dat de wapens altyd geen vast bewys van de naamreden geeven. Dit is niet alleen door ^b deftige mannen aangemerkt; maar het blijkt ook in de steden Antwerpen, Vlissingen, Emmerik enz. In het wapen van Antwerpen staan twee handen afgebeeld: de stad Vlissingen vertoont in haar wapen een flesse; Emmerik een emmer: echter worden de verwaande naamredenen, dewelke aanleiding tot die wapens gegeven hebben, tegenwoordig uytgelagchen. Ten derde zou men kunnen zeggen dat in de oudste wapens van de *Wassenaaren*, zoo als by *Boxhornius* gezien kan worden, geene maanen, of iets dat naar maanen geleeke, maar vier balken vertoont wierden.

3. De vader van deze *Maria* was *Johan Wassenaar*; dewelke van *Junius* niet zonder reden een tweede *Achilles* word genoemd. Het is hier de plaats niet om zijne heldhaftige daaden op te tellen: te meer, om dat ze by *Simon van Leeuwen*, en elders, nagezien kunnen worden. Wy willen hier maar verhaalen hoe dat hem, terwyl dat hy Vriesland voor *Karel V* hielp veroveren, volgens de getuigenis van *Nannius* en *Junius*, een diergelijk spook is vertoont, als eertyds, naar het schryven van *Dion* en *Suetonius*, vertoont is aan den manhaften *Drusus*. De gemelde *Nannius*, zoo als *Junius* verhaalt, heeft de geschiedenis in een gedicht beschreeven en opgedraagen aan den Aartsbisschop *Frederik van Tautenberg*. De vertelling koomt hier op uyt. Als de gemelde *Wassenaar*, terwyle dat hy Vriesland ten onder hielp brengen, op zekeren dag tusschen licht en donker de schildwachten ging bezigtigen; is hem een vreesfelijke en overgroote gedaante van een vrouwsperfoon verscheenen; dewelke hem met een vreesfelijke gebaar toegraauwde: *Wat doet gy hier in Vriesland, Karel; wien door het nootlot beschoren is, uw leven alhier in 't kort te laten. Ja in Vriesland, en nergens anders, moet gy sterven.* En hy is 'er ook gestorven.

^b Zie *Mensio Alting* in *Vlissingen*, en *Papenbr.* in *Resp. ad Exhibitionem errorum artic. 19. num. 20.*

^c *Boxhorn.* in *Theatr.* pag. 185.

^d *Junius* in *Batav.* 541.

OESTGEEST.

Oestgeest,
hoe van
ouds ge-
naamd.

Oestgeest / van ouds ook **Ostgeest**, (1) **Osgest**, en **Oisgest** genaamd / staat in een ouden brief van de inkomsten der Utrechtse Kerke / en in een open-brief * van Willem, Doogd van Holland / vermeld. Voorders is Oest niet anders te zeggen als Ost: en door Geest word een droog en verheven land betekent.

Van het geslagt der Oestgeesten word gesmag gemaakt in den volgenden † brief van Graaf Willem II.

Ik *Willem*, Graaf van Holland, maake bekend aan alle de genen dewelke dezen brief zullen zien, dat ik aan mijnen zeer lieven, Heer *Dirk van Oestgeest*, gegeven hebbe het land, dat tuschen Monster en Slinkenderwaal gelegen is, en 't welk hy van my te leen plagt te houden. En op dat alle menschen, zoo tegenwoordige als toekoomende, hier van kennis mogen hebben, zoo hebben wy ons zegel aan den tegenwoordigen brief gehangen. Gegeeven te Leiden, in 't jaar des Heere 1242, donderdaags na S. Lambertus dag.

Ook heb ik onder my euen brief van het klooster Marien-poel / getekend in 't jaar 1437 / waar in Gerrit van Oestgeest, Burgemeester van Leiden / word vermeldt. (2)

aderhand zijn de Waffenaaren langen tijd Heeren van Oestgeest geweest. Doch in 't jaar 1616 is deze heerlijkheit de stad Leiden door hoop aangekomen.

* Van 't jaar 1258.

† By Boxborn, in zyn Latynsche Toneel van Holl. p. 274.

Het plagt ook Kirkwerf, Kirkwerf, en Kerkwerf, genoemd te worden; en staat onder dien naam vermeld in het verdrag^a met den Abt van Epternach. Ook heeft het zijne eigen Heeren gehad; dewelke Kirkwerf genoemd wierden: welke geslachtsnaam onder anderen boezoomt in een open-brief van de b Markgravinne Ada.

Is van ouds Kerkwer-
ven ge-
noemt ge-
weest.

Dit kerkwerf heeft Keizer Hendrik IV, van de landen die zijn Vader gewonnen had/ in 't jaar 1064 weder gegeven aan den Bisschop van Utrecht Wilhelmus.

De naam geeft te kennen dat hier een kerk heeft gestaan. Deze kerk is volgens het geschoeten van Oudaan, en anderen/ gebouwt op het grondwerk van een oud/ en misschien een Romeinsch/ kasteel; en staat volgens hen zoo hoog; dat de onderste drempel van de kerkdeur in 't hoog gelijk is met de spits van de Spaarendamschen toren.

De kerk van Oestgeest word onder de oudste kerken van Holland gerekent: En Reinier Snoy^c weet ons te vertellen/ hoe wel hy zinnen zegsman vergeet te melden/ dat S. Willembrord (3) deze kerk niet alleen gesticht/ maar ook ingewijd heeft: ja dit zoude hy na zijne dood gedaan hebben. Dit gaat echter vast/ zelfs volgens het schryven van^d Alting, dat ze een van de Moederkerken is/ en dat eenige kleiner kerken en kapellen daar om strecks booz haare dochters gerekent worden.

Zy was ingewijd op den naam van S. Willembrordus, en eerde hem vervolgens als haaren Schut-heilig. De Pastoor van Oestgeest

^a Van 't jaar 1063.

^b Van 't jaar 1205.

^c Lib. Rer. Bat.

^d In Kirkwerf.

had oudstijds een groot rechtsgebied; zoo herre dat de kappel van O. L. Vrouw binnen de stad Leiden / dewelke naderhand tot een Parochiëkerk opgerecht is / daar onder begreepen was.

Begeevers
van de pa-
story.

Beide deze kerken / zoo als wy reeds onder Leiden aangemerkt hebben / hebben van ouds ter vergeehinge der Abdissse van Rhijnsburg gestaan. Doch door de oprichting der nieuwe bisdommen is Oestgeest onder het bisdom van Haarlem geraakt.

In een boek van de pastorie / 't welk met het jaar 1568 begint / word gewag gemaakt van twee of drie stichtingen / dewelke van weinig belang zijn: en volgens ouder giftbrieven / te weten van 't jaar 1383 en 1449 / het H. Geestshuis toege-eigent waren.

Broeder-
schappen.

Volgens eenen brief van 't jaar 1464 is hier ook een Broederschap van den H. Geest geweest: en volgens een anderen brief / te weten van 't jaar 1467 / was 'er ook een Broederschap van de H. Maagd Maria, en den H. Willebrordus, wiens instellingen wy hier laten volgen:

WY Gheryt Vos, Provisor, en Claes van Zijl, Deken van Rynlant, doen kondt allen luyden mit desen tegenwoordigen brieve, dat voor ons gecomen zyn Jacob Claez en Willem Eggertsz, als Procuratoirs en Hoofdmans van onser Vrouwen en sinte Willeboirt Broederschap, geordoneert en gestigt in der kercke van Oestgeest, daer toe van de gemeene broeders en susterschap, voirscreve gesaet, gesint en gemachtigt, entoegedaen, alsulcke statuten en ordonnancien als hier na gescreven staen, welcke statuten en ordon-

donancien sy als Procuratoirs vander broederschap voirschreven, mit horen mede-broeders en mede-susteren ingestelt en ordoneert hebben, en woirden als Procuratoirs daer toe gemachtight voir hen en voir die ghene die gebroeders en susteren inder broederschap voirschreve zyn en in toecomenden tyden broeders en susteren in den broederschap voirschreve worden sellen, dese nageschreven statuten en ordinancien op alfulker peenen als zyze begrepen hebben ewelik onverbroekelik te houden, en om een ewige getugenisse daer off te hebben soe begeerden die Procuratoirs voirschreven dat wy die statuten en ordinancien als zyze gemaekt en ordineert hebben bezegelen wouden, welke statuten en ordinancien hier na volgen in deser manieren:

In den name des Vaders, des Soens en des Heiligen Geest. Soe hebben wy wt rechter minne en om den dienst Godts te vermeerderen, gheordineert een broederschap en een susterschap in der eeren Goedts en sinre liever Moeder en die Heiligen Confessoir sinte *Willebroert* tot Oestgeest, in manieren als hier nageschreven staen. In den eersten, zoe wie in dese broederschap en susterschap ontfangen wil wesen, die sellen daer in ontfangen wesen by den Hoomans die dan wesen sullen van der voirschreve broederschap en susterschap. En die sel der broederschap en susterschap geeven tien groot. Item als een broeder of suster oflivig geworden is zoe sellen alle die broeders en susteren te kerken comen eer dat het *Offertorium* gesongen is, en offeren over den doden broeder of suster, en die daer niet in quame en offerde als voirschreve is, die verbuerde eenen grooten totten dienste Goidts mede te

Cc

doen,

doen, ten wair dat hem nootfaken dede en dat soude staen op zyn consciencie. Item als een broeder of suster offivigh geworden is soe sel die broederschap en susterschap hebben des dooden beste cleet dat tot zynen leven hoort of anderhalf pont Hollanse payment daer voir, en dat soude gaen totten dienste Goedts daer mede te doen. Item wair eenich broeder of suster die alzoe arm wair die offievich worde en hy zyn wtvaert niet verghele en mocht, zoe zel die voirschreve broederschap en susterschap hem ter aerden helpen en zyn wtvaert betalen op hoeren cost. Item wanneer daer een suster of een broeder aflievich geworden is, zoe zelmen over den ghenen vier stuvers schoen broets den armen om Goedts willen voir die ziel geven. Item zoe zelmen alle die broeders en susteren alle jaer een maeltijt te zamen eten, en daer zelmen eenen ygelycken broeder en suster ellic byzonder eenen weet of doen acht dagen te voeren, en als men een weet doet zoe zel elc broeder en suster geven twee groot tot een oikonts pennynck, en zoe wie ter maeltijt niet quaemen die zoude geven half gelt dat elck verteerde, ten waer dat hem kenlick nootzaken dede. Item als die maeltijt gedaen is, zoe zelmen des zelven daegs des avons een Vigilie laten doen, en smanendages daer aen des ochtens te Homis tyt een Mis van *Requiem* over alle de levende en dode susteren en broederen zielen, en als die Vigilie gedaen is en die Misse, zoe zelmen visiteeren een bequame stede daer men lesen zel een *Miserere* en een *Profundis* mit een *Collect* voir den voirschreve zielen, en dan zoe zalmen deelen den Parochipaep en allen Priesteren die daar broeders in zyn een stuver en den Coster een halve stuver.

Item

Item als die maeltyt gedaan is zoe zellen die Homans die dan zyn rechtevoert kiezen andere Homans, die mannen twee en die vrouwen twee eer dat scheiden, bi horen consciencie, die hen daer nutste toe duncken, en daár sel altoos een van den ouwen an bliven. Item zel geen broeder of suster langer dan twee jaaren an een bliven Homan, ten wair dat hy of zy zeer bequaam toe waar. Item des anderen dagen daar naar dat die maeltyt is gedaan, zoe zellen die oude Homans rekenynge doen voor die nye Homans. Item voirt zoe en zelmen geen oncoft op die maeltyt vorder doen dan men verteert, en wat oncoft dat boven die maeltyt is te gelden, dat zel men betalen van den gelde datter in gecomme is vander broederschap en susterschap, en wat daar meer te gelden waar, dat soud men garen van de gemeene broederen en susteren. Item soe en zullen de Homans geen dinc doen maken of coopen datter voirschreve broederschap en susterschap an gaat ten zy bi consent van de gemeene broederen en susteren, en waart dat zy des niet over een en drogen zoe zoudement doen by ommevragen van de gemeene broederen en susteren, en waart zaken dat hier boven ymant waar die dat niet volgen en woude het waareen twee of drie, en zonderlinge een hinder daar in wezen woude, verbuerde 10. schellinge en nochtans soude hy een broeder of een suster bliven, en nochtans soudet voertgaan by die meeste omvragen. Item tgelt datter voirschynt van de voirschreve broederschap en susterschap dat zel gaan totten dienst Goids en zyner liever moeder *Marien* mede te doen. Item zoe en zelmen geen van dese voirschreve punten doen daer die Parochiepaap by veraftert zoude mogen wezen, of

Ec 2

die

die hem tegens mochte dragen, of datter kercke tegen mocht dragen. Item als daar een broeder of suster sterft zoe selt erven opten naasten en outsten en die sel dan geven vyf groot Hollands payments van inschrijven, en dit sel hy versoecken binnens jaars na dat die broeder of suster aflivig geworden is. Item waart dat enich broeder of suster yet lovede der broederschap te geven dat sel vast en van waarde wezen, of die Homans sellent hen mitten recht afhalen. Item soe sellen sy laten doen agt Missen des jaers voir levende en voir doden. Die eerste Missie sullen sy houden nader Oostave van Paassen, die andere van sinte Willebroot onse Patroon, en die andere ses na onser Vrouwen ses Hoochtyden die zy hevet binnen de jaar, en dan die Parochi-paap twee groot, en die coster een groot. Item soe selmen alle Hoochtyden nader Vesper doen onser Vrouwen lof als die Vesper en Compleet gedaan is en die benedixie gegeven is, soe selmen die toertyssen opsteken en gaan voir dat beelt van onser Vrouwen, en singen onser Vrouwen loff, en als onser Vrouwen loff mitter collectal gesongen is, soe sellen sy allegader neder knielen mannen en vrouwen, en soe sullen sy allegader grueten onser liever Vrouwen en lesen die *Ave Maria*, en dan soe sel die Priester opstaan en geven die benedixie van onser Vrouwen lof. Item onser Vrouwen loff voirschreve en selmen niet houden dan opter grote Hoochtyden die coemen binnen den jare, als die luyden van Goeds wege niet en horen te doen, dan ter kerken te gaan en Gode te dienen en onser Vrouwen lof selmen doen, wanttet bidt voir lyff en voir ziel, op dat dat broederschap te bet vermeert mach worden. Item voirt soe sullen

zy hebben eenen dach binnen den jare dair zy horen Hoechtyt van onser Vrouwen feestelyken en heerlyken met Vesper, Metten en Missen op houden zullen als behoirlyken is, want alle Gilden hebben eenen dach binnen den jare daar zy horen Hoechtyt van horen Heilich ophouden, dus soe sullen zy hebben eenen sonderlingen dach des jairs daar zy horen Maaltyt en horen Hoechtyt op zullen houden, en dat sal altyt wesen de eerste zondach na sinte *Victoor*, wanttet dan hier den luyden wel dient, om dat zy niet te hocken, noch te binden, noch te hoyen en hebben. Item soe zullen zy dan des zaterdachs comen te Vesperen diet bybrengen mogen, en des zonnedachs des smorgens te Metten met ter Misse, zoe zullen zy allegaeder comen die broederen en susteren eerlyken en devoetelycken als behoerlycken is, en dan te laatste offer zoe zullen zy altesamen statelicken gaan offeren, eerst die broederen en dan die susteren, en als dan den dienst gedaan is zoe zullen ze gaan altesamen statelicken en eerlicken daar die Homans een maaltyt hebben laten bereyden . . . . . so hebben wy *Gheryt Vos* Provisor, en *Claes van Zyl* Deken van Rynlant voirschreve, om bedewille der Procuratoirs en der gemeene broederen en susteren des broederscap voirschreven ingetuygenisse der waarheyt, alle der punten voirschreven onze zegelen der dienste hier angehangen, daar bi waren als tugen die eerbare en bescheiden mannen en Heeren *Dirck Vos*, *Dirck van Oyen* en *Dirck Terninck* Priesteren. Gegeven in 't jaar ons Heeren duyfent vierhondert en vyftich, op ten derden dach in Aprille.

Oude Pa-
floors,

De volgende Pastoorz / dewelke ik uyt ver-
scheide brieven by een gezocht hebbe / hebben
de kerk van Oestgeest in de katolijke tijden
bedient.

Heer Johan van de Kerkwerf, in 't jaar 1312.

Heer Gysbert van Avenlate, omtrent het jaar
1350.

Heer Henricus Spikers, 1364.

Heer Simon, Curept omtrent het jaar 13..

Heer Johan, Hugooszoon, in 't jaar 1394.

Heer Simon, Niklaaszoon, heeft hier ge-
staan in 't jaar 1428; en staat als Pastoor van
Oestgeest vermeld in de twee brieven / dewel-
ke wy zoo aanstonds zullen opleveren.

Meester Floris, Gysbertszoon, dewelke hier
Pastoor was in 't jaar 1537 / is in 't zelfde
jaar op den 22 Augusti doo; Maria Paets van
Endegeest voo; getuige gebzuikt in de zaak van
haare dochter Geertruid, Engelberts dochter,
Paets van Endegeest: en is de brief getekent
op het huis Endegeest.

In 't zelfde jaar 1537 / den 27 van Sep-
tember / heeft de voornoemde Floris Gysberts-
zoon, volgens het gebzuik van die tijden / als
Pastoor gestaan over zeker testament

Gerit Willemtz in 't jaar 1568. Hy staat
als Pastoor van Oestgeest vermeld in een oud
Register van de landerpen en inkomsten dezer
kerke. Op den zelfden tijd was Pieter Nan-
ningszoon koster van de Oestgeester kerk; en
de Heer Adriaan, Adriaanszoon, bediende het
klooster Marien-poel als Kapellaan. Het ge-
melde Register is op het verzoek van den voo;-
noemden Pastoor / en van de kerkmeesters /
beschreeven geweest. En hier uyt blijkt dat
'er oudtijds een H. Geesthuis te Oestgeest
heeft gestaan. Ook

Ook is 'er over eenige jaaren een Weeshuis Weeshuis. gebouwt.

In 't jaar 1450 hebben de Kerkmeesters / Floris Ewoudszoon en Jakobszoon , aan het klooster Marien-poel een halve morgen lands verkocht; om het verbeteren van haaren toren te betaalen.

Onder de parochie van Oestgeest hebben eertijds vier kloosters gelegen : te weten / drie vrouwenkloosters / als van S. Agatha , van Maria Magdalena , die wy nu opgegeeven hebben in onze beschryving van Leiden / en dat van Marienpoel , dat wy aanstonds ook zullen opgeeven. Nu zullen wy hier laten volgen het klooster der Reguliere Kanonniken / S. Hieronymus klooster / anders Lopsen genaamt : hebbende van ouds gestaan daar nu de Leidse Beestemarkt is.

* Jakob de la Torre meent dat de Reguliere Kanonniken van ouds eene Priory gehad hebben tusschen Leiden en Leiderdorp ; welke Priory / zoo hy meent / Gode toegewijdt was op den naam van S. Hieronymus ; en onder 't Kapittel van Windesheim behoorde.

Maar nochte Orlers , nochte Goudhoeven , nochte iemand van onze Kronijkschryvers / weten van dit klooster te spreken. Zy spreken wel van een klooster der Reguliere Kanonniken / 't welk naar S. Hieronymus was genoemd : maar zy zeggen ook eenpaarig dat het buiten de Rijnburger poort heeft gestaan.

Het plagt het koubent van Lopzen genoemd te worden : en hier van wierden de huizingen aan de Blauwepoort het huis van Lopzen in oude tijden genoemd. De Kanonniken wier-

Hieronymus klooster, anders Lopsen genaamd.

* In zijn Roomsch verhaal.

den de Klinkerts genoemd; maar waarom/ heb ik noch nergens kunnen vinden. Doch ik geloobe dat ze dus genaamd zijn naar Willem Hermanz Klinkert; dewelke deze order in den Hem by Schoonhoven voortgezet heeft. Ik geloobe / zeg ik / dat de Kanonniken van het konvent Lopzen / dewelke ook Hieronymiaanen of Hieronymus broeders genoemd werden / dewijl zy geenen Instelder hadden die in het getal der Heiligen opgeschreeven was / hem voór hunnen patroon aangenomen hebben. Want onder dien naam is hy in onze Vaderlandsche jaarboeken bekend: dewelke ook gewag maaken van eene Vergaderinge; dewelke hier / voór het midden der vijftiende eeuw / beroepen is geweest.

Want als Karel van Borgonje, hy genaamd de Sleute, om dat zijn geldkas voór het geduurig oorlogen uitgeput was / de Grefsteli-ken zoo van den kerkeli-ken als kloosterli-ken staat / dewelke zich daar toe onderplicht hielden / met lasten en schattingen begon te quellen; is die zaak voór den Utrechtschen Bisschop David van Borgonje in proces getrokken. Daar op heeft de Graaf / om het werk aan te dzingen Antoni Hannonen Deken van S. Donatus kerk te Brugge / en Arturus Bourbon Pausselijken Protonotaris en Pastoor ter Goutde / tot hen afgezonden. Doch het grootste deel heeft 's Graven bevel tegengestaan; en hebben de Reguliere Kanonniken in 't jaar 1475 eene by-een-komste in S. Hieronymus konvent by Leiden gehouden: alwaar de Kanonniken met eenparigheit van stemmen besloten hebben / het bevel van den Graaf niet te gehoorzaamen; en hebben zich vervolgens op den Paus van Rome beroepen. Doch

Doch Karel liet 'er ondertuffchen eenigen onthoofden; en heeft daar door vele anderen tot het opbrengen van de fchattingen gedwongen. 4) De zaak zou noch erger afgeloopen hebben; ten waar Karel hozt daar na by Span- en verflagen was geweest; waar op het volgende jaarschzift wierd gemaakt:

noCte regVM fVCCVbVI CaroLVs.

* In 't jaar 1450 / op den Zondag Cantate, is in S. Hieronymus dal een algemeen Kapittel gehouden.

Rudolf Gerrit van Wezop, eerst Onderprior en Procurator van het klooster Birk by Amersfoort / wierd in 't jaar 1483. tot Prior van Kopfen by Leiden gekozen; en is een zeer godsdienstig man geweest.

In 't jaar 1470 was Matthys Huigenz Prior.

1504 Kornelis Klaassen, Prior.

Matthys Hugens, Onderprior.

Jakob Anronis, Procurator.

Dit klooster / 't weikt redelijke inkomsten gehad hadde / is naderhand by verarmt / en al voor de Spaansche beroerten tenemaal verballen. Het wierd / in de uytlegginge van Leiden / binnen de stad betrokken; en heeft wel eer gestaan ter plaatze die nu voor de Brestenmarkt word gebruikt. Alzo de Kanonnikken + het klooster zoo ten achteren gezet hadden / dat zy hunne schulden niet betalen konden; heeft de stad / by overgifte van byeder Niklaas van Harderwijk, Prior van Windesheim en Generaal van dezelve Order /

* Libell MS. Stat Eccles Traiect.

† Zie van Leeuwen Besch. van Leiden pag. 478.

het klooster aangeslagen. De gemelde stad heeft daar op het klooster / met de inkomsten / overgegeeven aan S. Catharinaas gasthuys ; Doch heeft met een bedongen dat het zelbe gasthuys aan broeder Johan, en broeder Adriaan, die in 't klooster gebleeben waren / zoo lang als zy leefden / jaarlijks zoude uptheeren ses pont groot Vlaamsch geld. Doch aan broeder Frans, die het klooster verlaaten had / moest het 's jaars uptheeren drie ponden / ses schellingen / acht penningen ; en noch eens twee ponden / tien schellingen / om hem daar mede te kleeden.

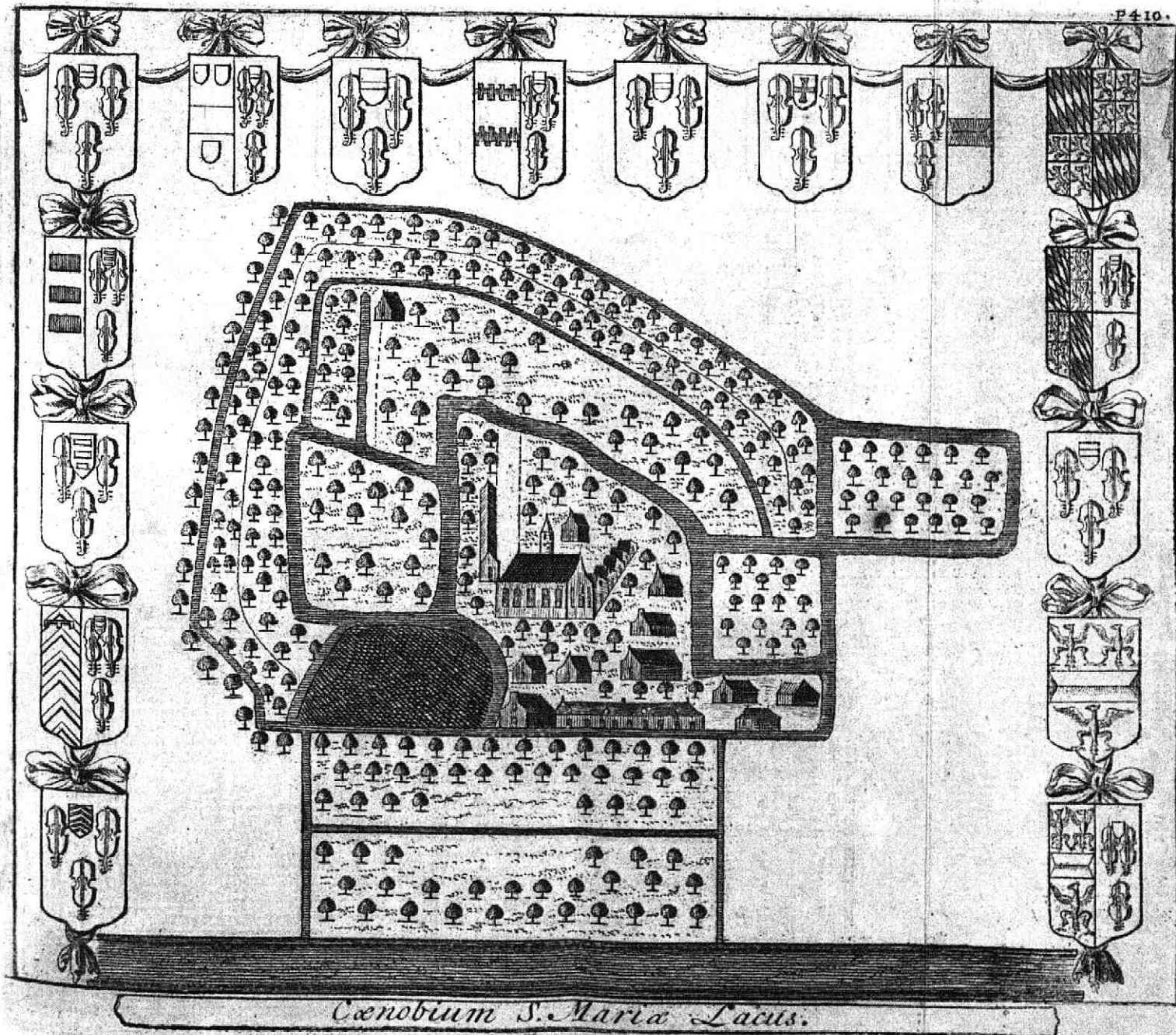
Nonne-
klooster
onder Oest-
geest.

Onder de parochie van Oestgeest / niet verre van Leiden / heeft eertijds een zeer vermaard en rijk Nonneklooster gestaan : het welke / den hof daar onder gerekend / vier mergen en vyf hond in zijn onnietrek besloeg.

Uyt een oud handschrift / het welke nu ter hand gestelt is / heb ik de prent van het klooster ten dienste van den Leezer laten drukken.

Het klooster is omtrent het jaar 1429 gesticht op een moerassige plaats ; gelijk de landerpen daar om heen doorgaans zijn geweest. En was deze plaats Podiken-poel genaamt : onder welke benaminge dezelve uptgedrukt staat in den eersten en oudsten brief van den Bisschop van Utrecht. In een stichtingsbrief van 't jaar 1431 staatze vermeld onder den naam van Podiken-poel. Paderhand is ze Padden-poel genaamt geweest : welke benaming deze plaats zekerlijk gekreegen zal hebben van de Padden : dewelke doorgaans in groote menigte gebonden worden op moerassige plaatsen.

Cœnobium S. Mariae Lacus.

Eertijds heeft hier een slot of hofstede gestaan : dewelke by naar 28 mergen groot ; en een leen der Hollandsche Graven zijnde / den Burg-graaven van Leiden toebehoorde. Doch als Jan van Beyeren de stad Leiden in 't jaar 1420 belegerde : heeft hy om zijne wraaklust tegen Philips van Wassenaar , die het met den Bisschop van Utrecht hield / te boeten / het gemelde slot met meer andere kasteelen en Heeren-huizen verdelgt. Want een ongedrukte Kronijk van Alkmaar / verhaalende hoe dat Jan van Beyeren de sloten van zijne tegenstreevers vernielde / en die sloten optellende / vermeldt ook het huis Paddenpoel : en boegt 'er dan by / 't welk nu een Nonnen-klooster is / en Nonnenpoel word genoemd.

Als dit slot dus vernielt en afgebroken was / heeft Hendrik Wassenaar , de oudste zoon van den Burg-graaf Philips , het muurwerk en de Landerven aan het slot behoorende verkocht aan Boudewijn van Zwieten , Raadsheer en Ontvanger van Holland : maar / dewijl het een leen van de Graaffelijkheid was / heeft hy alvorens / om die verkooping te doen / een verlof-brief van Jan van Beyeren verkreegen : welke brief getekent is den 17 Augusti 1428.

Daar op hebben Dirk Wassenaar Proost van S. Jans kerke te Utrecht / en Jan Wassenaar Ridder / volle broeders van den verkoper / op den 22 Augusti den gemelden koop goedgekeurt : zoo als in eenen brief / onder my berustende / beschreeven staat. De vooznoemde Boudewijn van Zwieten , op dien tijd te Leiden woonende / had aan de gemelde Zusters of Nonnen uit liefde huisvesting gegeven.

Deze

Deze Nonnen hadden eerst tusschen Schoonhoven en Oudewater gewoont : maar waren om de oorlogen / dewelke het platte land onbeëilig maakten / in Oudewater getweeken.

Naderhand is het Bisdom van Utrecht / door het verkiezen van twee onderscheidene Bisschoppen / te weten † Zuëderus van Kuilenburg en Rudolphus van Diephout , in twee partjen verdeelt geweest. En daar op hebben de voornoemde Zusters / die de partij van Zuëderus volgden / uit breeze voerarmoede / en om aan geene heerschseuringe of wederspannigheid schuldig te worden / gelijk in den open-brief van Zuëderus uytgedrukt staat / Oudewater verlaaten : en zijn onder de beschuttinge van Boudewijn van Zwieten , wiens mildadigheid hoog geroemd word / naar Leiden verhuist.

Opbouwing van het klooster.

Zoo heeft dan deze van Zwieten de Nonnen vriendelijk ontvangen : en na dat de Pastoor van Oestgeest (tot het bouwen van een klooster) verlof gegeven had / en dit verlof door den Bisschop van Utrecht bevestigd was / heeft hy in het gemelde slot een klooster gebouwt : 't welk den naam van S. Marye-poel , of Onzer Liever Vrouwen poel , zoude voeren.

Van dit nieuwe klooster wierd deze wet voorgescreven / dat het getal der gepronfide Nonnen niet grooter zoude zijn als veertig : en dat 'er niet meer als tien leeken of buiten-zusters zouden aangenomen worden ; ten waar dat het algemeen Kapittel / en hy by zijn leven ook / het anders mogten verstaan. Ook moesten de Nonnen / als Reguliere Kanonnikes / naar den Regel en de instelling van S. Augustinus leven. De stichting-brief was door

¹ Ziet hun leven in *Batavia Sacra*.

den gemelden Boudewijn van Zwieten bezegelt: en op dat die brief te grooter kracht zoude hebben / heeft hy Willem Klinkaert, Prior te hem / buiten Schoonhoven / en Herman Jansz. Prior van het klooster te Stein by der Goude / dewelke tot bezigtigers van dit klooster aangeselt waren / gebeden / hun zegel ook aan den zelven brief te hangen. Dit alles heeft van Zwieten dus gedaan op het feest van Vrouwen Lichtmis in 't jaar 1431. 't welke in den volgenden brief wydoopiger beschreeven staat :

In den naem ons Heren *Ihesu Christi*, ende der gloriofer maghet ende moeder ons Hereen *Ihesu Cristi Marien*, Amen. Ic *Boudyn van Zwieten*, Tresorier van Hollant, van Zeelant, ende van Vriesslant, doe cond allen luden. Want ic bekenne dat alle goede ende volmaecte gaven comen van dat overste licht, ende goet, dat God selve is; ende hi my wt synre groter ghenadigher goedertierentheit, die tyt myns levens van sinen goede menichfoudeliken versien heeft; so ist wel mogelic dat ic die nu bekenne te wesen een sterflic creatuer, bi synre groter ontfermherticheit ghemaect, wt alle mynre herten ende craften dat overste goet love ende dancke mitten sinen, ende den lof daer of op hem werpe, also hi dat selve is, ende daer alle goede wtcomen. So heb ic daerom, ende of ic mochte na minen armen vermogen, hem te love, ende der gloriofer ghebenedider maghet *Marien* synre wtvercoren moeder enich danckaerheit ghedoen om meerre gratien ende ghenaden te verwerven in deser tyt, ende glorie na desen ellende inder ewicheit. In rechten testamente ende minen uterste wille, wt puerre caritaten ende minnen gheoirdineert een Cloester

ster van Nonnen Regulariffen , die nu ter tyt wonachtich fyn ende namaels wonen sellen ten ewighen daghen opter hoffteden diemen te hieten plach *Podiken Poel* , ende voirtan fel hieten *Sunte Marien Poel* , of *Onfer Liever Vrouwen Poel* , mit alsulker oirdinantien ende goeden als hierna ghescreven staen. Inden eersten so oirdinier ic, want die reyne gloriose maghet *Maria* , die een moeder is alre ontfermherticheit, ende myn troesterinne geweest is van minen kyntfchen daghen, dat hair lieve Soen dat ouste goet, die hair nimmermeer en weighert, sel wesen hier of een Patroen: ende si van haerre ingheborenne goeder-tierentheyt, een Patroneffe des voirscrevens Cloesters, ende op dat die voirscreven Nonnen, myne lieve gheminde geestelike vriendinnen, die nu fyn ende namaels wesen sullen, Gode ende der ghebenedider maghet *Marien* te volherteliker dienen sullen; soe hebbe ic hem van dat my van den oversten goede verleent is, ghegeven, ende gheve mit desen brieve voir my ende voir mine nacomelingen tot ewighen daghen, die hofftede van *Podiken Poel* voirsz. mit acht ende twintich merghen lants, luttel min of meer, in den ambachte van *Oestgeest* ghelegghen, tot enen vryen eyghen, mitter tymmeringhe ende mit allen horen toebehoren, in alre manieren ende vorwairden, als ic die ghecoft hebbe jeghen Heren *Heynrick Here van Wassenair*. Ende die brieven die daer of sijn ende ic hun luden overghegeven hebbe, dat clairlic wtweisen ende begripen. Ende schelde den voirsz. Nonnen, die nu sijn ende naemaels wesen sellen, clairlic quyt alle recht, ende toefegghen dat ic an der voirsz. hofftede, mitten voirsz. lande ende horen toebehoren ghedacht hebbe, voir my ende voir minen nacomelingen

linghen tot ewighen daghen. Behoudelic dat dit voirsz. lant nemmermeer vanden voirsz. Cloester vercoft, of in enigerwys verscheyden en sel worden. Voirt so heb ic den voirsz. Nonnen Regularissen gegeven ende geve mit desen brieve drie dusent Philippus schilden, die ic hem gelovet hebbe ende gelove mit desen brieve, wt alle minen goede wel te betalen mit alfulker voirwairde: tot wat tiden dat dit voirsz. gelt betaelt sel wesen, so selmen dan dat gelt bi minen rade beleggen an goeden erve ende renten; ende dat gedaen sullen dan die erven of renten also gecoft tot ewighen daghen anden voirsz. Cloester bliuen, sonder argheleest. Voirt so sullen die voirsz. Regularissen nu ende tot ewighen daghen besloten wesen ende bliuen; ende oic mede nyement tot hem ingaen, dan nae wtwisinge des geesteliken rechts, ende hairre statuten bi oirlof des biechters ende der Priorinnen; ende in gheenre wise en sel yement mit hem binnen eeten, dan susteren van haren capitel. Voirt meer om verstroytheit ende ongheoordineertheit te scuwen, die dicwyl van veelheit der personen comet, ende mede om datmen der begheerten ende becomeringe tytliker dingen een eynde sette, ende so veel te vliteliker ingekeert staet tot godliken diensten: So is daerom myn begeeren ende utersten wille, dat in desen Cloester voirsz. nemmermeer wesen en sullen of meer ontfanghen worden dan veertich Professider Nonnen, ende tien ander, so Conversinnen, die binnen so butensusteren, die buten sullen dienen; *Ende niet meer tot ghenen toecomenden daghe, ten wair dat hair Generael capittel ende my bi minen leven samentlic yet anders dair in goet dechte. Mer of bi minen leven daer niet anders in ghedaen en worde, so sel dat voirsz. Cloester*

ster staende bliven opten voirsz. veertich personen ende niet dair boven tot ewighen daghen. Ende dese voirsz. vyftich personen sullen moghen hebben in sekerliken erflike renten nae inhoud der statuten hoirs ghemeens capittels, hondert marc silvers des jaers, of die wairde daer voir ende niet meer, in erfrenten tot ghenen daghen. Mer voir den oncost der tymmeringhe, dat Cloester in raec ende in daec mede te houden, ende horen Priesteren, moghen si hebben een redelike renten, als hem dair voir bi horen ghemenen capittel geordineert sel worden. Ende ghevielt tot enigher tyt dat die voirsz. Nonnen mer vercreghen in erfrenten, dat soudent hair Visitierres van hairs gemeens capittels wegghen eyschen. Ende dan soudent die Nonnen dat bi hoirre conscientie terstont den Visitierres overgheve, ende die soudent dan die renten vercopen, ende gheven 't ghelt daer of comende andere armen gheesteliken menschen, diet van node soude wese. Voirt meer, want ic nu bekenne een sterflic mensche te wesen, ende my niet sekerre en is dan die doot, soo heb ic daerom vercoren ende verkieſe myn sepultuer myns lichaems inden voirsz. Cloester van *sinte Marien Poel*, op dat die voirsz. Nonnen te meer oirſakes hebben te bidden voir myn ziel, myns wyfs, myns vaders ende moeders, mynre ouden, mynre Heren dien ic ghedient hebbe ende vrienden. Ende na mynre doot, sullen die voirsz. Nonnen alle tijt tot inganc des choers, also dicke ende menichwerven als si dair inghaen, ten eerſten gaen tot minen grave, ende spreken dair een *Ave Maria*; ende dair na seggen in den ofganc: *Anima ejus & animæ omnium fidelium defunctorum per piam misericordiam Dei requiescant in pace, Amen.* Voir myn siel, myns wyfs, mynre kinde-

kinderen, mijns vaders ende moeders, mijnre heren ende vrienden. Item so sullen si mit horen priester alle weke voir mi ende minen wive ende kinderen, mijnre vader ende mijnre moeder, mijnre heren ende vrienden, doeneen singhende sielmisse van *Requiem*, ende na der missen dan gaen tot minen grave, ende lesen aldair: *Miserere mei Deus*, ende *De Profundis*, met eenre collecten diemen voir die sielen te lesen pleecht, onser sielen te trooste ende ghenade. Ende desgeliken sullen si doen mit haren Priester, op al onser Vrouwen avonden die comen sullen, een sielmisse, met *Miserere mei Deus*, *De Profundis*, een collecte als voirsz. is; ende van jaer tot jaer na minen sterfdach sullen si doen Memoire mijns, mijns wijfs, mijnre kinderen, mijns vaders ende moeders, ende die begaen mit missen, vighilien ende beganghenissen mijns graefs, also si van minnen ende conscientien wegghen horen Fundatoers hoers Cloesters schuldich sijn te doen. Item sullen die voirsz. Nonnen voortan tot ewighen daghen verbonden wesen, alle saterdage met haren Priester Misse te doen van onser liever Vrouwen, ten wair dattet opten saterdach Hoechtijt waer, so souden si dan die Misse doen binnen der selver weken, ende dan sellen elke Nonne lesen na der Misse voir my vyf *Ave Maria*. Item op allen punten voirsz. deser fundatien, ende dat die ymmer onverbroken bliven tot ewighen dagen, so sullen die Visitierres, van horen generael capittel daer toe gheschicket, inder visitatien jaerlix een ondersoec doen daer of, ende vonden si daer ghebrec in, dat God voirhoeden moet, soe sullen die selve Visitierres, die ghebrecke also corrigieren, als si dat voir dat bevende

oirdel Goids verantwoirden willen ende moeten, mitten welken ic hair consciencie belaste, want ic Gode te tughe neme, dat ic in enich noch in ghenen der ponten voirsz, yet anders meyne dan die ere Goids te vorderen; endemede wel gonne den Convente voirsz. een redelike bequaeme noturfte, buten besloten alle overvloedicheit, die welke menighen van Gode ende goeden opsette ghetogen heeft, ende namaels trecken mochte. Ende mijn lieve susteren nu ter tijt Nonnen des Cloesters voirsz, ende die nae u in toccomenden tiden aldair comen, ende Nonnen wesen sult, bidde ic uwer liefden in kennissen te nemen, hoe u onse lieve Heer God vriendelic voirsien heeft in bequaemheit der steden dair ghi in gheset syt: ende oec nader naturen begaest, tot uwer noturfte in redeliken renten, ende bequaemheit des getimmers; ende dat ghi dit wael voirdenckende op u conscientie u pinighet, onsen lieven Heren Gode ende sijne waerder moeder der maghet Marien hier of te loven, te dancken ende te dienen, in gheheelre simpelre gehoirsaemheit uwes Biechtvaders ende Priorinnen, in minliker eenhertiger eendrachticheit, in pure behoeuder reynicheyt, in claeerre dervinge alre eyghenscap, in cleyn of in grote, op dat onse lieve Heer gheeert worde van de menichfoudicheit sijne gracen; alle ding sonder argheleest. In kennisse der waerheit, ende om dese voirsz. ponten ende beloften vast ende stade te houden tot ewighen daghen: So heb ic Boudyn van Zwieten, Tresorier voirnoemt, desen brief ende fundatie besegelt mit minen seghele; Ende tot meerre ghehuechnisse en vasticheit, so heb ic ghebeden ende bidde den eerbaren gheesteli-

steliken Vaders , Prioers ende Visitatoers der voirsz. Nonnen Regularissen , als : Heren Willem Clinckert , Prioer der Regulieren buten *Scoenhoven* , ende Heren Herman Jans soen , Prioer der Regulieren int lant *van Steyn bi der Gouda* , dese fundatie mit mi te besegelen. Ende wi Prioers voirnoemt , om begheerte ende deuotie des Tresoriers , ons gemindes vaders in Gode voirsz , ende om meerre vasticheit , hebben dese fundacie mit goeder devotien mit hem beseghelt. Ende want wy Pryorinne ende Convente van onser Vrouwen Cloester ten Poel voirsz. alle voirsz. ponten in alre manieren als voirsz. is , voir ons ende voir den ghenen die na ons in den voirsz. Cloester Pryorinnen , Nonnen ende Conversinnen wesen sullen , vaste ende ghestade gheloest hebben te houden , houden willen , ende ghehouden willen hebben tot ewighen daghen : So hebben wi oec desen brief in ghetughenisse der waerheit mede beseghelt , met onsen Convents seghele hier anghelanghen. Deser brieven sijn twe alleens sprekende. Ghegeven int jaer ons Heren dusent vierhondert een ende dertich , opten anderen dach in Februario , op onser Vrouwen dach *Purificatio*.

In den volgenden brief staan de landerpen en inkomsten uitgedrukt / dewelke hy aan 't selve klooster beweezen heeft:

Ic Boudyn van Zwieten doe cond allen luden , want ic den Convente der besloten Susteren Regularissen tot *Sinte Marien Poel bi Leiden* , daer ic Fundatoer of ben , bi der gracen Goods gelooft hebbe te betalen drie dusent burgs scilden , ende die te beleggen bi minen rade an renten ende er-

ven, na wtwifinge der fundacien van den Cloester voirsz, die si van mi hebben. Ende si nu ooc in anderen saken verleit hebben vierhondert twee ende tseventich Wilhelmus scilden: Soe bekenne ic ende belye mit desen tegenwoirdighen brieve, dat ic hem dair voir gegeven ende bewyft hebbe alfulke renten, gelden ende de particulen van erven, als dat clairlic op beide de fundacien op gescreven is, ende mit mynre hant, ende Heren Boudyns Rectoers van *Sinte Marien Poel* onder geteykent; welke erven ende renten dat Cloester voirsz vry ende volcomelic hebben ende besitten sellen terstont, ende voirt ten ewighen daghen sonder yemants wederseggen van minen nacomelinghen, als hier na in desen brief, ende op die fundacien gescreven staan. Ende hebbe met hem doot gherekent ende alle ding vereffent. Inden eersten so bekenne ic Boudyn van Zwieten voirsz. dat ic den Cloester voirnoemt sculdich was drie dusent burgs scilden, na wtwifinge der fundacien, tstuff acht ende twintich groot gerekent, maect drie hondert vyftich pont groot. Item noch twe ende tseventich Wilhelmus scilden van lyfrenten, die dat Cloester voirsz vercofte bi minen rade, maect twalef pont groot. Item noch van twyntich morgen lants, die voirtyts in minen orber gecomen zyn, vierhondert Wilhelmus scilden, maect sesenvyftich pont, dertien scellinc, vier pennync groot: summa datten Cloester voirsz. gebreect an mi vierhondert acht ende twintich pont, dertien scellinc, vier pennync groot. Hier tegens heb ic Boudyn van Zwieten voirnoemt, dair of eerst beraelt, an lande, renten ende gelt, ende an alrehande particulen van erven, als hier na bescreven staet. Eerst die

die helft vanden hogen camp, gelegen after dat Cloester *van Poel* voirsz, die tesamen hout vierdalf morgen, ende gecoft wort tegen Hughe Codden, om hondert ende tachtich burgs scilden, maken een ende twintich pont groot. Item noch an die renten die ic Boudyn voirsz. leggende hadde in die Wairde *bi Leiden*, ende belopen, behalven die voirhuren ende boven die renten dier van outs plegen wt te gaen, ende boven die tien pont 's jaers, die ic den Cloester *Poel* voirsz. mit Katherinen mynre Dochter gegeven hebbe, ende geve, drie ende vyftich pont, viertien scellinc, ses pennync Hollants payments 's jaers, die maken, den penninc voor twintich gherekent, hondert drie ende dertich pont, viertien scellinc, seven penninc groot. Item so heb ic Boudyn voirsz noch den Cloester voirnoemt gegeven, die si an gelde ontfinghen van Jan Ruuchroc van mynre wegen, twe hondert Beyerse guldens, die maken drie ende twintich pont, ses scellinc, acht pennync groot. Item noch so hebbe ic den Cloester voirsz. gegeven vyf engels nobelen 's jaers, die ic coste tegen Jan Wouterszoen, om hondert engels nobelen, wt een stucke lants gelegen in den ambocht *van Leiderdorp*, dair dat Cloester voirn. die brieven van Jan Wouterszoen of over hebben, die maken veertich pont groot. Item noch een sate lants mit een huus, gelegen in den ambocht *van Waffenaar*, getaxeert voir vyftien Wilhelmus scilden 's jaers, beloept, den penninc voir twintich, vyftich pont groot, dair dat Cloester voirn. van mi die brieve of over hebben, die ic voirt hadde vanden genen dair ict regens ghecoft hadde. Dit beloept, te gader gerekent, an geldetwe hondert acht ende lestich pont, een

scellinc, drie penninc groot. Aldus gebrac dan hier of den Cloester voirsz, hondert tseftich pont, drie scellinc een penninc groot, den Wilhelmus scilt gerekent voir veertich groot. Voir dese hondert tseftich pont, drie scellinc, een penninc groot, hebbe ic Boudyn van Zwieten voirn. den Cloester voirsz. bewyft sommige particulen van landen, gelegen in *Apcoude*, die jaerlics gelden twe en dertich Vrancse scilden ende viertien cronstert, dat is te weten: eerst twe morghen lants, die gebruyct Pieter Scutter. Item negen morgen lants, die gebruyct Reyner Truytgeszoen. Item drie morgen lants myn een hont, die gebruyct Geryt Jan Spruyt zoen. Item elf morgen lants, die gebruyct Roeloff Dirc Arent zoen. Item ses morgen lants, die gebruyct Jan Gysbrecht zoen. Item vyftiendalf morgen lants, die gebruyct Geryt Toll. Welke landen voirsz. dat Cloester voirn. terstont voir hoir vry-eigen antaften sullen, ende also voirt tot ewigen dagen ghebruken. Ende hier mede is die fundatie des Cloesters voirsz, ende ander sculden vol ende al betaelt, ende alle dinc doot, die tusschen den Cloester voirsz. ende my Boudyn van Zwieten voirn. gestaen hebben tot deser tijt toe. Dese rekeninge is geschiet ende gesloten twsschen mi Boudyn van Zwieten an die een side, ende Heren Boudyn Rectoer van *Sinte Marien Poel* voirsz. ende Heren Peter syn gefelle, Regulieren ende Conventualen des Cloesters inden lande van *Steyn, bi der Goude*, an die ander side van des Cloesters wegen van *Poel* voirsz. In tegenwoordicheit Gysbrechts van Zwieten ende Jans van Zwieten myne twee ionen, op ten lesten dach van Marte, int jaer ons Heren dusent, vier-

vierhondert ende vyftich. Ende om meerre zekerheit willen, fo heb ic Boudyn van Zwieten voirn. defen brief bezegelt met myns zelfs zeghel, ende met myns zelfs hant mede geteykent.

Nyt een anderen brief / onder my berustende / blijkt dat Boudewyns zoonen de stichting van hunnen vader goedgekeurt en bevestigt hebben.

Philips, Hartog van Borgonje en Graaf van Holland / heeft niet alleen de gemelde stichting in 't jaar 1445 binnen den Haag bevestigt; maar heeft 'er ook nieuwe gunsten en voorzichten by geboegt: welke voorzichten voornamentlyk hier in bestonden:

Dat deze Maagden een inkomste van 100 marken zilver, en ook niet meer, mogten bezitten.

Dat ze voor haar klooster 50 morgen lands, en niet meer, mogten hebben; dewelke in doorder hand gestelt zouden worden.

Dat het haar vry zoude staan, te Leiden of elders, twee of drie bequaame mannen te verkiezen, om haare goederen en inkomsten te bestieren en te beschermen.

Dat de Nonnen niet gedwongen mogen worden, zelfs niet op den naam van den Graaf, om eenige zusters boven het voorgeschreeven getal aan te neemen.

Dat de Nonnen, zonder op de personen, goederen, of afkomste te zien; de zodanige met de toestemminge van den Regent, Priorinne, en 't gantsche konvent, voor zusters zullen hebben te verkiezen en aan te neemen, dewelke zy voor de bequaamste en nutste zullen aanzien.

Eindelijk dat ze ten allen tijde onder de bescherminge der Graaffelijkheid van Holland zullen staan.

Hier nebens de open brief van den gemelden Hartog Philips, dien wy upt een oorspronkelijken brief van het klooster getrokken hebben.

PHILIPS bi der gracen Gods Hertoge van Burgoengen, van Lotharingen, van Brabant ende van Lymburch, Grave van Vlaanderen, van Arthois, van Boergoengen, Palatyn van Henegouwen, van Hollant, Zeelant ende van Namen, Marcgrave der Heiligen rycx, Here van Vrieslant, van Salms ende van Mechelen: Doen cond allen luden. Alsoe onse getrouwe Raet Bouden van Zwieten, wt minne ende caritate gefundeert heeft, ende doen maken buten *Leiden*, inden ambocht van *Oestgeest*, op die hofstede genoemt *Pudekin Poel*, die men voirtyts van onser Graeffcap van Hollant te leen te houden plach, een besloten Cloester van Regulissen van Sunte Augustyns oerde. Soe hebben ons die Rectoir, Priorinne, ende gemeen Convent vanden selven Cloester doen bidden, dat wi die fundacie van horen voirsz Cloester confirmeren ende bevestigen wouden, die welke hier na van woerde bescreven volcht:

In den name ons Heren Ihesu Cristi, &c. *als vooren* bladzijde 413.

Daar op verbolgt Hartog Philips aldus:

Ende want wi altois geneicht zyn tot die vermeerdinge van Godsdiensten: Soe hebben wi geconfirmeert ende gevesticht, confirmeren ende vesti-

vestigen mit desen brieve die fundacie ende dotacie van den voirsz. Cloester, gelyk als dat by onsen getruwen Raet Boudyn van Zwieten ghefundeert ende doteert is : ende nemen dat voirsz. Cloester ende alle hoer goeden, conventualen ende dienaren, mannen ende vrouwen personen, in onser protectien ende bescermyng. Ende hebben hen vorder onse gracie dair toe gedaen, inden punten hier na volgende. Eerst, also die fundacie voirsz. inhout: Dat sy sellen mogen hebben veertich professider besloten Nonnen, ende dair toe thien andere conversynnen bynnen ende buten, die hem dienen sullen, ende niet meer: ende dat dese vyftich personen sullen hebben jairlicx tot erfliken renten, hondert marck sulvers's jairs, of die wairde dair of, ende niet meer. Ende die selve Nonnen noch ter tyt also veel renten niet en hebben: soe hebben wy geconsenteert ende geoorloft, consenteren ende oerloven mit desen brief, dat die voirsz. Nonnen sullen mogen vercrigen van horen ouderen, magen ende vrienden, het sy by ghifte, by bestorste, by testamente, of anders, goede, lande, erve ende renten, dat geen heerlicheit noch leengoede wesen en sullen, soe lange ende tot der tyt toe, dat sy hebben sullen in jairlixen erfrenten hondert marck sulvers, of die wairde dair of; ende dair toe vyftich morgen lants omtrent horen Cloester, dair op dat sy hoir Cloester in rake ende in dake sullen houden: Ende 't eerst dat sy so ryk zyn van erfliken renten, ende als sy die vyftich morgen lants hebben, so en sullen sy niet meer erflike renten noch lant mogen hebben, ende dair en tenden wesen, ghelyck andere Cloesteren van hoirre oerden. Ende alle

die goede die aldus eiflike an den voirsz. Cloester comen sullen, ende die sy op dese tyt hebben, die ammortiseren wy met desen onsen brieve, tot der sommen toe van hondert marck sulvers 's jaers, ende die vyftich mergen lants, die sy sullen mogen hebben, ende niet meer, gelyck voirsz. staet. Behoudelic, dies wairt dat hier namaels enige lasten van beden of anders gebuerden geset te worden, in onsen landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, op die morgentael vanden lande, dat overmits der voirsz. ammortizatie der voirsz. Nonnen landen niet vryer wesen en sullen dair in te gelden, dan ander landen omtrent haren landen gelegen: maer sullen daer of betalen ghelyck andere hair ommefaten. Voirt so gonnen wi hem, dat sy kiesen mogen twe of drie goede mannen wt onser stede van Leiden of dair buten, die hair goeden ende saken hem onderwynden mogen, ende verandwoirden in den rechte of dair buten, over al inden onsen of syt selver waren tot haren wederseggen. Ende oic mede, soe wie sy wtsenden mit horen Convents brieven ende zegel, die willen wi dat mogen ende macht hebben in alzulker saken als hem bevolen worden nae inhoud hoirre brieven, als of die Rectoir of Priorityne dair selver waren, tot horen weder seggen. Voirt so willen wy ende bevelen: dat sy ongemoyt bliven van enigen dwangeliker beden, van personen die sy in horen Cloester ontfangen zullen, al wairt oick van onser heerlicheit, of der Graefflicheit van Hollant. Ende dat sy niet aen en sien na haren statuten, mogentheit, geboorte, noch rycheit der bidders, of daer men voir bidt, mer alleen die eere Gods principaliken, ende hairs Cloesters duechdelike
voir-

voirtganck ende bequaemheit, ende ontfanclicheit des perſones diemen ontfangen ſoude, ende nyemant en ontfangen dan by welbehagen des Rectoirs, Priorynnen, ende des gemeents Convents. Item gevielt, dat God voirhoeden moet, dat yemant van horen profeſſiden onderſaten afkeerden van hoirre ghehoirſaemheit, ende hore regule ende die ſtatuten hairs capittels verſmadden, ende den Rectoir, der Priorynnen, of dat gemeen Convent wederſtonden, ende onghehoirſaem waren: Soe bevelen wy ende conſenteren, dat ſy te hulpe moghen nemen over al inden onſen, onſe Dienaren Rechteren, Baliuwen, Scouten, ende allen den genen die recht of macht bevolen is van onſer wegen, ende willen dat ſy hem biſtant doen; die onghehoirſamighe perſonen te vanghen, te ſluten ende te corrigeren na hoirre ſtatuten ende regule, alſo dicke als ſy daer toe ge-eyſchet worden vanden Rectoir, Priorynnen, off dien ſyt gemachtigen, mit horen bevelen ende zegele. Ontbieden ende bevelen voirt allen onſen Baliuwen, Scouten, Rechteren ende Dienaren, over al in den onſen, die nu zyn of namaels weſen zullen, dat ſy den voirſz. Cloeſter met horen Geelteliken perſonen, Dienaren ende Dienſtmageden, ende alle hore goeden nemen in hore beſchermeniffe, voir alle onrecht ende gewelt, ende hem ghehulpich ſyn in allen ſtucken die ſy aen hem te doen mogen hebben, met recht te plegen, of in anderen behoefliken redeliken ſaken, ſonder hem enigen hynder te doen, of laten te geſchien in eniger wys. Des ſullen die Rectoir, Priorynnen ende Convent vanden voirſz. Cloeſter voirtan vier warf's jairs Gode ter eeren, tot onſer voirſpoedicheit ſyngen vier Miſſen

van-

vanden Heiligen Geest ; ende nae dat wy van deser werelt overleden sullen wesen by der ghehengenisse Gods, soe sullen sy tot ewigen daghen vierwerf's jaers memorie begaen, onser zielen te trooste, mit vigilien ende zielmissen te syngen, als behoorlick ende betaemlic wesen zal. Ende want wy den Cloester ende Geestelike Personen voirscreven alle dese punten, privilegien ende beloften van ons ende van onsen nacomelingen ghehouden willen hebben, soe hebben wy onse zeghel an desen brief ghehanghen. Ghegeven in den Haghe, op ten eersten dach in Decembri, int jaer ons Heeren duyfent vierhondert vyff ende veertich.

Hier nebens ook een geschrift der Heeren van Leiden ; waar by zy getuigen dat ze den brief van Hartog Philips gezien hebben.

Wy Scout, Burghemeesters, Scepenen ende Rade der stede van Leyden, doen cond allen luden : Dat wi op datum des briefs ghesien ende ghehoort hebben enen brief, gans gave, ongherasiert, ende onghecanseleert, wel besegelt, mit ons genadichs Heren van Burgoengen, Grave van Hollants grote seghel, sprekende van woerde te woerde als hier na ghescreven staet :

Phillips bi der gracen Goods Hertoghe van Burgoengen, van Lotharingen, &c.

Gegeven in den Haghe op ten eersten dach in Decembri, int jair ons Heren dusent, vierhondert vyf en veertich. *Want dit heeft dese brief vander stede van Leyden begrepen van woerde te woerde aldus eyndende. In kennisse der waerheit,*
so

so hebben wi Scout , Burghemeesters , Scepenen ende Rade der stede van Leyden voirsz. des te orconde desen brief besegelt met onser stede seghel hier an ghehanghen , int jaer ons Heren dusent , vierhondert ses ende veertich , opten festiende dach in Augusto.

Keizer Karel , als Graaf van Holland / heeft de stichting van dit Klooster op nieuw bevestiget / en nieuwe boozrechten aan 't selbe gegeven in 't jaer 1516. De brief / daer wy dit nu hebben / en die naar den oorspronkelijken brief op Francijn geschreeven was / was van den volgenden inhoud :

Kaerle by der gracie Goeds Coninck van Castillen , van Leon , van Grenaten , van Aragoen , van Navarre , van beyden Sicilien , van , van Valence , van Majorgne , van Sardene , van Corfice , &c. Ereshertoghe van Oostenryck , Hertoghe van Bourgoengen , van Lotharingen , van Brabant , van Steyr , van Karinten , van Cram , van Dimborch , van Luxemburg ende van Gelre. Grave van Vlaenderen , van Habsborch , van Tyrol , van Artois , van Bourgoengen. Palsgrave ende van Henegouwe , Lantgrave van Elsat , Prinsche van Zwäven. Marckgrave van Burgauw , ende des heylichs Ryck , van Hollant , van Zeelant , van Phirt , van Kiburch , van Namen ende van Zuytphen Grave , Heere van Vriesland , vander Windismarck , van Portenauw , van Salms ende van Mechelen. Doent te weten , allen luyden , tegenwoordich ende toecomende , dat wy ontfanghen hebben die oetmoedighe supplicatie van onsen beminden in Gode , die Rectoir , Priorinne ende

de Convent vanden Regulieren Cloistre van sinte Augustins oirden buyten onsen stede *van Leyden* in Hollant : Inhoudende hoe wylen Hertoghe Philips van Bourgoengen, onse oude Grootvader saliger ghedachten, met sijnen open brieven in daten vanden eersten daghe in Decembri Anno 1445, gheconfirmeert ende ghevesticht heeft ghehadt alsulcken fondacie ende dotacie, als een genoemt Boudin van Zweten, uyt caritate ende devotie den voersz. Cloester ghemaectt ende ghegheven hadde. Ende achtervolghende dien hen gheconsenteert ende gheoorloft te mogen vercrighen lande, erve, renten of ander goet totter somme toe van hondert marck silvers's jaers, oft die wairde van dien, mitgaders oick vyftich mergen lants omtrent hoeren Cloester ghelegghen, om daer mede 't selve Cloister in rake ende dake te houden, admortiserende als doe die selve goeden. Hem voirts gonnende sekere privilegien, vryheden ende hantvesten, int langhe begrepen ende verclaert in sijnen voirsz. brieven, welcke brieven wylen onse lieve Heere ende Vader, Coninck Phillips van Castillen saligher ghedachten, oick gheconfirmeert, ghevesticht ende belieft heeft ghehad, met zynen open brieven, in daten vanden xxiiij. dage in Septembri Anno xvC. vive, daer inne die brieven van den voirsz. ouden Hertoge Phillips van Bourgoengen gheinsereert staen, van welcke brieven 't inhouden hier nae volcht van woerde te woerde:

Philips by der gracie Goeds Coninck van Castillen, van Leon, van Grenaden, &c. Eerts-hertoghe van Oestenryck, Prince van Arragon, &c. Hertoghe van Bourgoengen, van Lotharingen,

ringen, van Brabant, van Steyr, van Karinten, van Cram, van Limborgh, van Lutsemborch ende van Gelre. Grave van Vlaenderen, van Habsborch, van Artois, van Bourgoengen. Palsgrave ende van Henegouwen. Lantgrave van Elſaten, Marcgrave van Burgauw, ende des heylighs Rycx, van Hollant, van Zeelant, van Phirt, van Kiburch, van Namen ende van Zuytphen Grave, Heere van Vrieflant, opter Windifmarck, van Portenauw, van Salms ende van Mechelen. Allen den ghenen die desen onsen brief ſullen zien ſaluyt. Van wegghen ons bemin- den in Gode, die Reſtoir, Pryorinnen ende Convent vanden Regulariffen Cloeſter van ſinte Auguſtyns oerden buyten onsen ſtede *van Leyden* in Hollant, is ons verſtoont ende te kennen ghe- geven geweest, hoe wylen onse lieve Heere en- de ouder Vader Hertoge Philips van Bourgoen- gen ſaligher ghedachten, met ſijne open brieve in daten van den eerſten daeghe in Decembri, int jaer duyſent, vierhondert vyfende veertich, gheconſirmeert ende gheveſticht heeft ghehad, alſulcke fondacie ende dotacie, als een genoemt Bouden van Zweeten, in ſynen leven Treſorier van onsen landen van Hollant, Zeelant ende Vrieflant, wt charitate ende devotie den voerſz. Cloeſter gemaeſt hadde. Ende voorts heeft noch onse voerſz. oude Vader, tot vermeerſinghe van Goedsdienſte, den voerſz. Cloeſter ghegunt en- de ghegeven zekere privilegien, vryheden ende hantveſten, in 't langhe begrepen ende verclaert in ſijne voerſz. brieven, daer of t'inhouden hier nae volghet. &c.

Phillips by der gracie Gods, &c. ziet bladzijde
424.

En

Om deze mildadigheid van Boudewyn van Zwieten heeft de Paus Martinus V, in't bys-
de jaar zijns Pausdoms / hem magt en verlof
gegeeven om zijnen eigen Biechtvader te ver-
kiezen; het welcke/naar het schijnt/ tegen het
gebruik en de wet der kerke in dien tijd gestree-
den zal hebben. Wy zullen den brief van den
Paus hier ook laten volgen:

Martinus Bisschop, de dienaar van Gods die-
naaren, wenscht aan zijnen beminden zoon
Boudewijn van Zwieten, en aan de in *Christus*
beminde dochter. . . . deszelfs tegenwoordige
huisvrouw, onder het Bisdum van Utrecht, de
zaligheid en den Apostolischen zegen. Het is
om uwe groote genegenheit, dewelke gyl. ons
en de Roomsche Kerke toedraagt, dat wy uwe
beden, voornamentlijk de genen die de zalig-
heit uwer zielen betreffen, gunstiglijk verhoor-
ren. Hierom is het dat wy, door uwe gebeden
bewogen, uwe godvruchtigheid door den in-
houd dezès vergunnen dat een Biechtvader, den
welken ieder van ul. beiden zal verkooren heb-
ben, ul. indien gyl. in't oprechte geloof, in de
eenheit der Roomsche kerke, en in de gehoor-
zaamheit en schuldige genegenheit tot ons en
tot onze nazaten de volgende Roomsche Pau-
zen, dewelke op eene wettige wyze tot het
Pausdom koomen, bestendig blijft, eene reis
alleen in doodsnoed, uyt krachte van ons Apo-
stolisch gezag, zal mogen verleenē volkome
vergifenis van alle uwe zonden, dewelke gyl.
met een hartgrondig berouw gebiecht zult heb-
ben. Wel verstaande nochtans dat dezelve
• Biechtvader in zulke zaken, waar over aan een
ander voldoening moet gegeeven worden, die
vol-

voldoening aan ul., indien gyl. noch in 't leven zyt, of aan uwe erfgenaamen, indien gyl. ondertusschen mogt overleden zijn, zal opleggen. En op dat gyl. door deze gunst, 't geen Godt verhoede, niet ligter aangezet mogt worden om in 't toekoomende ongeoorlofde dingen te begaan; zoo begeeren wy, indien gyl. door het betrouwen op deze vergiffenis diergelijke dingen mogt begaan, dat de gemelde vergiffenis ul. tot het bovenstaande geenszins zal helpen. Noch begeeren wy dat gyl. een gansch jaar, van dien tijd af te rekenen op denwelken deze onze vergunning tot uwe kennis zal gekomen zijn, alle vrydagen buiten wettelijk belet zult vasten. En ingevalle gyl. op de gemelde vrydagen, 't zy uyt hoofde van het gebod der kerke, van eene dienstpligtige onderhoudinge, van eene opgeleide boete, 't zy wegens eenige belofte, of om wat reden dat het zy, gehouden zyt te vasten; zult gyl. op een anderen dag van iedere week, in 't zelfde jaar, op den welken gy anders tot geen vasten verbonden zyt, moeten vasten. En by aldien gyl. in 't zelfde jaar, of een gedeelte van dat jaar, wettig belet mogt hebben; zult gyl. gehouden zijn dat vasten in 't volgende jaar, of zoo ras als 't ul. mogelijk zal zijn, in te haalen. Vorders, indien gyl. het voornoemde vasten om eenige reden, 't zy in 't geheel 't zy ten deele, niet gemakkelijk zoud kunnen volbrengen; in zulken gevalle zal een bequaam Biechtvader, den welken gyl. daar toe verkoren zult hebben, dat vasten in andere werken van godvruchtigheid, zoo als het voor de zaligheid uwer zielen dienstig zal schijnen, mogen veranderen: welke werken gyl. dan op eene gelijke wijze zult moeten vol-

E e

bren-

brengen: zullende deze vergunning anders geen kracht of uytwerking hebben. Het zy dan geen mensch geoorloft dezen brief van onze vergunninge en ons believen te overtreden, of den zelve door een roekelooze vermetelheit tegen te staan. En indien iemand zicht mogt verstouten om zulks te bestaan, die moet weeten dat hy de gramschap van den Almagtigen Godt, en van zijne heilige Apostelen *Petrus* en *Paulus*, op zijnen hals zal haalen. Gegeeven te Romen by *S. Pieter*, in 't jaar 1429, op den derden dag van November, in 't vierde jaar van ons Pausdom.

Als de gemelde *Nonnen* aldus door *Boudewijn* van *Zwieten* onder de *Parochie* van *Oestgeest* geplaatst waren; heeft de *Pastoor* van *Oestgeest* / *Simon Niklaaszoon*, haer den 4 van *November* 1428 door den volgenden brief verlosf gegeven om daar eene *kerk* met ontaaren / een *kerkhof* / en 't geen vozder tot een *klooster* behoort / op te maaken en toe te stellen: en ook / by tijd en gelegendheit / te laaten wijden:

Ik *Simon Niklaaszoon*, *Pastoor* der *Parochiekerke* van *Oestgeest*, onder het *Bisdom* van *Utrecht*, maake aan allen, en een ieder in 't byzonder, die den tegenwoordigen brief zullen zien of hooren leezen, mits dezen bekend dat ik, dewijl ik die dingen geerne in acht neeme dewelke tot vermeerdering van den *Goddelijken dienst* verstreken, en zodanige dingen door bequaame middelen begeere te begunstigen, dienstig en billijk geoordeelt hebbe, om eene altijd-duurende vrede en cendragt in 't toekomende te hebben, de begeerten van die vrouwlui-

luiden, dewelke een strenger leven wenschen aan te gaan, door mijne toestemminge ter zaligheid te begunstigen. Dewijl ik dan van wegen de Priorinne en de Zusters of Reguliere Kanonnikessen dewelke te Oudewater opgesloten geleest hebben, doch met de toestemminge en den raad van mijn Heer den Bisschop van Utrecht en van haare Kloostervoogden, door den lofwaardigen en edelen Man *Boudewijn van Zwieten*, Penningmeester van den doorluchtigen en grootdadigen Vorst mijn Heer *Philips van Borgonje*, om billijke redenen te Leiden zijn geplaatst, ootmoediglijk daar toe gebeden ben; zoo is het dat ik aan de gemelde Zusters, zoo tegenwoordige als toekomstende, op dat ze den almogenden Godt des te aandachtiger en godvruchtiger zouden kunnen dienen, en op dat de godtvruchtigheid van 't Christen volk door haare gebeden mag aangewakkert worden, de volgende punten vergunne: Voor eerst; nadeemaal de Priorin, en de Zusters of Reguliere Kanonnikessen voornoemd, met het overleg en de toestemminge van haare Kloostervoogden, en door de godvruchtige bestelling van den voornoemden *Boudewijn van Zwieten*, die door Gods genade het voornoemde klooster gesticht heeft, besloten hebben onder mijne Parochie van Oestgeest, op een zekere plaats *Podiken Poel* genaamd, dicht by de stad Leiden, in eene alijdduurende opsluitinge te leeven; dat ze daar een Kerk en altaaren, met een kerkhof, en 't gene vorders tot zoo een klooster noodig is, mogen oprechten en aanleggen; en ook, by tijd en gelegenheit, laten inwijden: dat ze aldaar Gods lof, by dag en by nacht, ootmoediglijk en godvruchtiglijk mogen opzeggen en zingen; Gods woord

dooreen bequaam Priester, wie dat het ook zy, mogen laten preeken; en alle vordere plegtigheden, onderhoudingen, en inzettingen, die in haare order voorgeschreven worden, mogen verrichten: dat ze de voorrechten, die haar door den Ordinaris gegeven waren, of noch gegeven zouden worden, mogen gebruiken en genieten: noch geef ik haar een byzonder verlof, indien zy eenig verlof boven het gemeene recht van nooden hebben, om op haar kerkhof allerehande Christene geloovigen, dewelke dat kerkhof uyt eige beweeginge tot hunne begraafplaats zullen verkiezen, vry en naar het gebruik der Kerke te begraven. Ook zullen haare huisboden, en geduurige tafelgenooten; 't zy dat ze voor altijd aangenomen zijn of niet, en ook de huurlingen der zelve plaatze, zoo tegenwoordige als toekomende, mogen biechten aan den Prior, of den Biechtvader, of een ander Priester der zelve plaatze, die daar toe gemagtigt zal zijn: en zy zullen daar ook begraven mogen worden. Ook zullen de vreemdelingen en aankomelingen, die onder mijne Parochie niet behooren, en in 't gemelde klooster aangekomen zijn, aldaar mogen biechten in doods-nood, en daar ook begraven mogen worden: zoo nochtans dat ik voor my, en voor mijne nazaaten, het recht behoude dat zoo een Biechtvader van ons verlof zal moeten ontvangen om het Sakrament des Outaars aan zoo een zieken te berechten: doch ik beloove ook, voor my en mijne nazaaten, dat wy met Gods hulpe rekkelijk zullen zijn in het verleenen van zodaanig verlof. Ook zullen alle maakingen, zoo tegenwoordige als toekomende, mitsgaders alle offergiften en aalmissen, zoo van levenden als dooden, 't zy dat

dat ze van mijne Parochiaanen of van andere koomen , door de voornoemde Zusters volkomenlijk gebeurt worden. Behoudens nochtans dat ik , en mijne nazaaten , zullen hebben een loot louter zilver , of de waarde van dien : het welke de meergemelde Zusters voor ons wettelijk gedeelte , mitsgaders voor de offergiften , die zy ter gelegenheit van eenige begraaffnissen of lijkdiensten genoten hebben of genieten zullen , of by eenige andere gelegendheit te verwachten hebben ; en vorders voor de vryheit der Kerke , en voor alle andere vervallen , alle jaaren binnen de Paaschweek , indien wy of iemand van onzentwege zulks verzoeken , zullen moeten opbrengen. En ik , Pastoor voornoemd , doe door den tegenwoordigen brief , voor my en voor mijne nazaaten , afstand van de voornoemde en alle andere rechten , en inkomsten ; en van al het gene my en mijne nazaaten in 't voorschreeven klooster toekomt en toebehoort , of ons in 't toekomende toekoomen of toebehooren mag : welverstaande nochtans , indien de Bisschop van Utrecht het bovenstaande door zijn ordinaris gezag bevestigt. En ik bidde den zelve Bisschop ootmoediglijk , dat het hem believe het gemaakte akkoord , of het bovenstaande verdrag , met de gemelde voorwaarden , ter eeuwige gedagtenisse der zaake te bevestigen. Tot oirconde dezès , en ter eeuwige bekrachtiging der zake , is het zegel van den eerwaardigen Heer *Aarnout Bartholomeuszoon* , Deken van S. *Pankras* Kerke te Leiden , om dat ik geen eigen zegel hebbe , ter begeerte en op het ootmoedig verzoek van my *Simon Nikolaaszoen* , Pastoor voornoemd , aan den tegenwoordigen brief gehangen. Gegeeven in 't jaar

¶ 3

des

des Heere 1428, den vierden dag van de maand November.

Hier op heeft Zwederus, Bisschop van Utrecht / de volgende bevestiging gegeven:

Ik *Zwederus*, by Gods genade Bisschop van Utrecht, wensche aan de in *Christus* beminde Priorinne, en de opgeslote zusters van de order der Reguliere Kanonikessen te Oudewater, onder ons Bisdome, de zaligheid in den genen, die de waare zaligheid van allen is. Na dat wy verstaan hebben dat de nood der armoede, en de ongemakken der scheuringe en wederspannigheid tegen de kerke, dewelke t'hans, eilaas, in onze stad en ons bisdome in zwang gaan, ul. genootzaakt en bewogen hebben om (met onze ordinarijse toestemminge nochtans) uyt Oudewater te vertrekken, uw klooster te verlaten; en dat gyl. door de gunst van den doorluchtigen en grootdaadigen Vorst, Mijnheer den Hartog van Borgonje, en het beleid van *Boudewyn van Zwieten*, Penningmeester van gemelden Heer Hartog, de stad Leiden, onder ons bisdome, tot uwe woonplaats gekozen hebt; zoo heeft ondertusschen de lofwaardige en edele man *Boudewyn van Zwieten* voornoemd, door enkele genegenheid tot het vermeerderen van den goddelijken dienst, zoo als het schijnt, gedreeven, voorgenomen en beloofd, zoo als gyl. verzekert, buiten de stad Leiden, onder de parochie van Oestgeest, op een stuk lands *Podieken poel* genaamd, 't welk wy begeeren dat voortaan Mariën-poel genoemd zal worden, een klooster op te rechten en te bouwen; en hy zal ul. ook, op dat gyl. Gods lof aldaar des te vryer en te godvruchtiger by dag en by nacht zoud kunnen zingen, noodige levensmiddelen en bequaame inkomsten bezorgen. Dewyl wy dan deze godvruchtigheid en loffelijken wil van *Boudewyn van Zwieten* door behoorlijke gunsten willen beantwoorden, en genegen zijn om uwe behoeftigheden naar ons vermogen te hulp te koomen; zoo verleen wy ul. door den inhoud dezes, uyt een byzondere gunst, dat

dat gyl. op het stuk lands en onder de parochie voor-
 noemd, en behoudende de voorrechten die aan uwe
 order en Kapittel geschonken zijn, een ander kloos-
 ter van dezelfde order moogt oprechten en bouwen;
 en de gemelde voorrechten ter zelve plaatze, zelfs
 eer het werk noch voltimmert is, moogt genieten
 en gebruiken; en eindelijk ul metter woon naar dat
 klooster moogt begeeven. Maar na dat gyl. op het
 gemelde stuk lands, te weten Marienpoel, van een
 bequaame woonplaats verzorgt zult wezen, en gyl.
 uw verblyf aldaar genomen zult hebben; dan zult gyl.
 van dien tyd af de voorrechten, die gyl. te Oudewa-
 ter genoten hebt, niet langer mogen gebruiken. Hier
 koomt noch by dat wy het verdrag of de schikking,
 die gyl. met den Pastoor van de Oestgeester kerke aan-
 gegaan heeft (welk verdrag in den tegenwoordigen
 brieft, door denwelken onze brief gestoken is, bree-
 der uytgedrukt staat) en alles wat daar in bevat is,
 door dezen brief goedkeuren, voor welgedaan, krach-
 tig, en bestendig houden (willende dat alles ten eeu-
 wigen tyde, zoo verre als het aan ons staat, onverbree-
 kelijk onderhouden werde) en door ons ordinaris
 gezag bevestigen: behoudens echter in alle andere
 dingen het recht der parochikerke. Gegeeven in 't
 jaar des Heere 1429, op den derden dag van de maand
 Maart.

Ober dit jaar-geld / 't welk den Pastoor
 moest opgebracht worden / is naderhand tus-
 schen den Pastoor van Oestgeest en den Over-
 ste van Marien-Poel / kraakeel ontstaan: het
 welke door den Deken van Rhijnland / ten
 voordeele van 't klooster / bemiddelt is den 16
 February 1447. Doch op den 17 February
 1450 is 'er een tweede en plegtiger verdrag
 aangegaan door den Notaris Pieter Schouten:
 het welke wy hier ook laten volgen.

In den naame des Heere, Amen. In 't jaar des
 Heere 1450, op den 17 February, op of omtrent
 het uur der Vesperen, in 't derde jaar des pausdoms

van . . *Nicolaus V*, in de 13 indiktie, zijn voor my openbaar Notaris onderschreeven, en voor de onderschreevene getuigen, die byzonderlijk daar by verzocht en ontboden waren, verscheenen de eerzaame en bescheidene mannen, Heer *Jakob, Maartenszoon*, Priester; Heer *Niklaaszoon, van Eten*, Meester in de Kunsten, en Licentiaat in beide de Rechten: dewelke door den Overste en het konvent der Reguliere Kanonikessen van Mariën-poel by Leiden aan de eene zyde, en door Heer *Simon, Niklaaszoon*, Pattoor van de Oestgeester parochikerke, aan de andere zyde, zoo als zy verzekerden, tot goede mannen gekozen waren over zeker geschil of twist tusschen het konvent en Heer *Simon* voornoemd: welke twist gereezen was ter gelegendheit van zeker verdrag den 4 November 1428 aangegaan, en met het zegel van Heer *Aarnout, Bartholomæuszoon*, Deken van *S. Pankras* kerke te Leiden, bezegelt: loopende het geschil over zeker jaargeld, 't welk aan den voornoemden Heer *Simon*, en aan deszelfs nazaaten, voor de rechten en het schadeloos houden derzelve kerke, door 't gemelde konvent betaalt moet worden; en over eenige twyfelingen, dewelke omtrent het zelve verdrag opgekomen zijn. Nadat zy (de goede mannen) zoo als zy verzekerden, alles, wat de partyen wederzyds in te brengen en te vertoonen hadden, gehoord, gezien, en rypelijk overwogen hadden: hebben zy over den twist en het geschil voornoemd de volgende uitspraak met eendragtige stemmen gegeven: Voor eerst dat de brief, denwelken het gemelde konvent van den voornoemden Heer *Simon*, raakende het voorschreeven verdrag, ontvangen heeft, welke brief met het zegel van Heer *Aarnout* Deken van *S. Pankras* kerke te Leiden bezegelt, en van den Ordinaris, te weten Heer *Zwederus* Bisschop van Utrecht door zijnen brief gestoken en bevestigt is, raakende alles 't welk in den zelve brief uitgedrukt staat, zonder eenige tegenzegginge, beknibbelinge, of bevechtinge, zijne volkome kracht en bestendigheid, zoo als hy luidt, zal behouden; zoo aan de zyde van het konvent, als aan de zyde van Heer *Simon* en zijne nazaaten. Daarenboven, dewyl in den zelve brief eene uitdrukking staat; dewelke, om de algemeenheit der bewoordinge,

ge, eenige twyfeling fchynt te baaren hoe dat ze ver-
ftaan moet worden; en van woord tot woord aldus
luidt: *Ook zullen alle maakingen, zoo tegenwoordige als
toekomende; mitsgaders alle offergiften en aalmiffen, zoo
van levenden als dooden, 't zy dat ze van mijne paro-
chiaanen of van anderen koomen, door de voornoemde zu-
fters volkomentlijk gebeurt worden: zoo hebben de voor-
noemde goede mannen uytpraak gedaan, gevonnift,
en verklaart, dat de gemelde uytdrukking in deezen
en geen anderen zin genomen moet worden; dat het
konvent, uyt krachte van die uytdrukkinge, moet beu-
ren en behouden de offergiften, aalmiffen, en zoo
tegenwoordige als toekomende maakingen, die aan
't gemelde konvent gegeven of befproken zullen
worden; maar niet de zodanige, dewelke gegee-
ven of befproken zullen worden aan de paftry
van Oeftheeft. Daarenboven, vermits in den zelve
brief noch een andere uytdrukking ftaat; dewelke
eenige twyfeling in 't toekomende zoude konnen ver-
oorzaaken, en met de volgende woorden is opge-
ftelt: *Zoo nochtans dat ik voor my, en voor mijne nazaa-
ten, het recht behoude dat zoo een Biechtvader van ons
verlof zal moeten ontvangen, om het Sakrement des On-
taars aan zoo een zieken te berechten. Doch ik beloove
ook, voor my en voor mijne nazaten, dat wy met Gods
hulpe rekkelijk zullen zijn in het verleenen van zodanig
een verlof.* Dus hebben de zelve goede mannen ver-
klaart, uytpraak gedaan, en redelijk geoordeelt,
dat zodaanig een verlof eens in 't jaar verzocht moet
worden; te weten, binnen de Paafchweek; en als
dat eens gedaan is, dat ze daar mede het gansche jaar
beftaan konnen. Omtrent het bedienen van het laaf-
fte Olyzel aan de vreemde gaffen, dewelke in 't ge-
melde konvent koomen te fterven; daar over hebben
de gemelde goede mannen deze uytpraak gedaan, en
verklaart; dat, byzoo verre het konvent bewyzen kan
dat aan hun Order of Kapittel een diergelijk recht ge-
geeven is, om het laafte Olyzel aan zodanige men-
fchen te mogen bedienen; dat zy, in zulk een geval-
le, het laafte Olyzel, uyt krachte van die vergunning-
ge, aan de voornoemde vreemde gaffen zullen mo-
gen berechten: zoo nochtans dat ze om zulks te
doen, van den Paftoor van Oeftheeft, die het dan*

weezen zal, eens in 't jaar verlof zullen verzoeken; op dezelfde wyze gelijk zoo even gezegt is van het Sakrament des Outaars. Doch ingevalle zy niet bewyzen kunnen dat 'er aan hunne Order, ofaan het Kapittel, zoo een recht verleent is; dan zullen zy zich niet bemoejen met het laatste Olyzel aan de voornoemde gasten te bedienen: ten zy dat ze alvorens daar toe een byzondere magt van den voornoemden Pastoor verzocht en verkreegen hebben. Dan volgt *'er dat het konvent aan den gemelden Simon tot noch toe niets gegeven heeft van het jaargeld; 't welk in den brief vermeldt word:* waar op de voornoemde goede mannen deze uytpraak gedaan en verklaart hebben; dat het gemelde konvent aan den voornoemden Heer *Simon*, tusschen nu en halfvasten naastkomende, zal betaalen zoo menig lood louter zilver, als 'er 't zedert het tekenen van den brief jaaren zijn verlopen. Dat het konvent insgelijks voortaan alle jaaren, van nu af met het oktaaf van Paasschen te beginnen, aan den Pastoor en deszelfs nazaaten, volgens den inhoud van den zelve brief, zal betaalen een lood louter zilver: en dat het zelve konvent, voor half vasten naastkoomende, aan de voornoemde goede mannen eens ter hand zal stellen tien schilden... of de waarde van dien: op dat zy (goede mannen) daar mede voor den voornoemden Heer *Simon*, en voor deszelfs nazaaten, mogen koopen zoo veele jaarlijksche renten, als die penningen zullen strekken: 't welk zal zijn voor dat andere lood zilver, 't welk Heer *Simon* boven het andere lood, waar van de brief gewaagt, van het konvent had ge-eischt. Insgelijks, om dat die somme van tien schilden door het konvent niet eerder betaalt is geweest, en vervolgens geene renten daar voor gekocht zijn geweest; dat het konvent binnen den voorschreven tijd, dat is tusschen nu en half vasten naastkoomende, aan Heer *Simon*, voor zijne schade die hy daar by geleden heeft, zal moeten geeven vyf schilden van de voorschreeve munt. En hebben de voornoemde goede mannen by deze hunne uytpraak gevoegt dat alle tweedragt en twist, die 'er tusschen het konvent en Heer *Simon* voornoemd, uyt hoofde van het gemelde verdrag, en van de twyfelingen die daar omtrent gerezen zijn, tot nu toe

toezijn geweest, nu volkomenlijk moeten eindigen en ophouden. Welke goede mannen uytpraak Heer *Boudewyn*, Overste van het voorschreeven konvent uyt naame en van wegen het zelve konvent, en de voornoemde Heer *Simon*, zoo als ze die uytpraak in hunne tegenwoordigheit hadden hooren voorlezen; aanstonds en op staande voet goedgekeurt, gepreezen, en voor aangenaam, welgedaan, en bestendig aangenomen hebben; en belooft hebben dat ze dezelve, als zodaanig, ter goeder trouwe zouden onderhouden; verzoekende dat ik, openbaar Notaris onderschreeven, over deze hunne goedkeuringe, en over al het bovenstaande, eene akte, of meer akten, zoude opmaaken. Gedaan te Leiden, in mijn eigen woonhuis, in 't jaar, in de maand, op den dag, op de ure, in het pausdom, in de indiktie, als boven. Ten overstaan van *Niklaas Diderykszoon van Haarlem*, en *Meindert Diderykszoon*; dewelke als getuigen daar by verzocht en ontboden waren.

En ik *Pieter van Schoten*, kerkelijk persoon onder het bisdom van Utrecht, door Keizerlijk en ordinaris gezag openbaar Notaris hebbe de gemelde uytpraak der goede mannen en bemiddelaaren, en de voornoemde goedkeuringen, en alles en ieder in 't byzonder wat 'er boven vermeld staat, benevens de voornoemde getuigen bygewoont; en heb alles, zoo als het boven verhaalt is, zien en hooren geschieden. En daarom heb ik, des verzocht zijnde, en ter getuigenisse van het bovenstaande, deze openbaare akte, die door iemand anders getrouwelijk beschreeven is, daar over opgemaakt, ondertekent, op deze openbaare form gebragt, en met mijn gewoonlijken naam en zegelring ondertekent.

Donders heeft Johan, Bisschop van Gebelde, die in 't Bisschoppelijke de Vikaris was van den Utrechtschen Bisschop Zwederus, dit klooster met deszelfs kapelle ingewijdt den 20 Julij

Ip 1430: en heeft/ gelijk in den volgenden brief te leezen staat / veertig dagen aſtaats by het inwyden verleent.

Inwyding
van het
klooster en
de kerk.

Johannes, by Gods genade Biſſchop van Gebelde, de Vikaris in Biſſchoppelijke zaken van den Hoogw. Vader in *Chriſtus* Mijnheer *Zwederus*, by dezelve genade Biſſchop van Utrecht, wenſcht aan alle zoonen en dochteren der H. kerke de eeuwige zaligheid in den Heere. De luſter der vaderlijke glorie, die door zijne onuytſpreekelijke klaarheit de wereld verlicht, begunſtigt en verhoort dan allermeeſt de godvruchtige begeerten der geloovigen, zoo mans- als vrouws- perſoonen, die op zijne allergeoedertierendſte Majesteit betrouwen, als hunne en haare inwendige en ootmoedige godvruchtigheid geholpen word door de gebeden en verdienſten der Heiligen: hoewel ook dat de gene, van wiens weldadigheid het koomt dat de geloovigen hem behoorlijk en loffelijk dienen, uyt den overvloed van zijne goedertierendheit, dewelke de verdienſten en begeerten der genen die hem aanroepen overtreft, den genen die hem wel dienen veel grooter weldaaden verleent, als zy verdienen kunnen. Daarom is het ook dat wy, wenſchende het volk Gode aangenaam te maaken, goedgevonden hebben de geloovige Chriſtenen door aſtaaten en quytſcheldingen op te wekken om hem door giften te behaagen; * op dat ze daar door bequaamer mogen worden tot het genieten van de goddelijke barmhertigheid. Dierhalven, op dat het Nonnenklooster der Reguliere Kanonikeſſen van *S. Auguſtinus* order by Leiden, 't welk wy begeeren dat Sinte Mariën-poel genoemd zal worden, en door ons daar ter plaatze ingewydt is, met behoorlijke eerbiedigheid en godvruchtigheid bezocht en geeert worde, en dat de genen dewelke daar in den dienſt des Heere leeven dagelijks van de eene deugd tot de andere voortgaan; zoo is het dat wy aan alle de genen, dewelke met een oprecht berouw gebiecht hebbende, het voornoemde klooster en kapelle, op den dag van dezelfs wydinge, en op de feestdagen

* De Latijnsche zin is hier duister: heb 'er zoo wat naar geſlagen. *Vertaalter.*

van

van de allerheiligste Maagd en Gods Moeder *Maria*, die de patronesse des gemelden klooster is, met eerbiedigheid en godvruchtigheid zullen bezoeken; of 'er op andere tijden uyt godvruchtigheid naar toe zullen gaan; of het gebed des Heere met de Engelsche groetenisse daar zullen leezen; of, op wat dagen dat het zy, daar by wyze van een beevaart, of om te bidden, naar toe zullen reizen, en hunne behulpzame handen voor het gebouw, of voor andere noodzakelijke en nutte dingen uytsteeken, of met vriendelijke woorden ten beste zullen raaden; en die daar de kerkelijke getyden en diensten, of de uytvaarten en begraaffnissen der dooden zullen bywoonen; die de Mis en de kerkelijke getyden daar zullen hooren of leezen; of de klok voor den goddelijken dienst zullen luiden; die de gasten met genegentheit zullen ontvangen; die den zusteren de noodige kost zullen voordienen en bereiden, of in andere noodzakelijke en godvruchtige werken zullen oppassen; die voor de reliquiën der Heiligen, of voor hunne beelden die daar geschildert ten toon staan, 't zy in de kerk onder de getyden, 't zy op andere byzondere plaatzen en tyden, eenige gebeden, buigingen, nederknielingen, en aanbiddingen zullen doen; die op het luiden van de avondklok al knielende, indien het gemakkelijk geschieden kan, drie maal het *Wees gegroet* zullen leezen; die ten behoeve van de zusteren by uystersten wille iets uyt godvruchtigheid nagelaaten of haar iets gegeven zullen hebben, of te weeg zullen brengen dat zulks van anderen gedaan werde; die de plaats zelf zullen noemen het klooster van *Sinte Mariën-poel*; die alle hunne goederen aan 't zelve voor 't gemeen gegeven zullen hebben; die om de vrede en de liefde te bewaaren haar eigen wil en goeddunken aan den wil en het goeddunken van anderen zullen onderwerpen; die haare ampten, bezigheden, of nedrige en liefdadige werken die haar op de gehoorzaamheit bevolen worden, in stilte of alleen eerbiediglijk bevolgtigen, 't zy met te schryven, te wasschen, te melken, of met de keuken te bedienen, den hof te bewerken, en zoo dikwils als haar door den Overste eenig werk opgeleir is, het zelve met een eenvoudig, stilzwygend, en gehoorzaam herte te volbrengen; en vorders die
op

op de aarde, onder de tafel, in den geest van boetvaardigheid en ootmoedigheid zullen eeten; zoo is het, zegge ik, dat wy betrouwende op de barmhartigheid van den almachtigen Godt, en op het gezag van de HH. Apostelen *Petrus* en *Paulus*, mitsgaders op het vermogen van den H. *Martinus* Patroon der U-rechtsche kerke, aan alle de zodaanigen, zoo dikwils als zy zulks gedaan zullen hebben, van de boete die hun opgelegd is 40 dagen aflags, zoo veel als wy vermogen, genadiglijk in den Heere verleenē: by dewelke wy, uyt eene byzondere gunst van mijnen Heer en hoogwaardigen Vader, *Zwederus* Bisschop van Utrecht, ten overvloed noch zoo veele dagen by voegen. Ter getuigenisse van dit alles hebben wy den tegenwoordigen brief, door het aanhangen van ons zegel, doen bekrachtigen. Gegeeven in 't jaar des Heere 1340, den 20 July.

In 't vijfde jaar daar na heeft *Martinus* Bisschop van Magione, de altijd-duurende Vikaris/ in Bisschoppelijke zaken/ van Walraven Meurs verkozen Bisschop van Utrecht / het kerkhof gewijdt / en insgelijks 40 dagen aflats verleent. De brief van dezen *Martinus*, dewelke in het tweede deel * van 't Latijnsche *Batavia Sacra* te leezen staat / verscheelt niet veel van den voorgaanden brief; en zal daarom wel mogen achter gelaten worden.

In 't jaar 1457 heeft *Judocus* Bisschop van Hieropolis, Hoogleeraar der Godkunde / de altijd-duurende Vikaris in Bisschoppelijke zaken van den Utrechtschen Bisschop *David* van Borgonje, de kerk met vier outaaren gewijdt. Namentlyk het hoog outaar heeft hy ter eere van de allerzuiverste Maagd *Maria*, van de H. H. *Hieronimus*, *Augustinus*, *Katharina*, en van *S. Ursula* met haar gezelschap / inge-

wijdt op den 24 May : en moest de zeliwiding jaarlijks gebiert worden op den eersten Zondag na O. L. Vrouws Geboorte.

Op den zelfden tijd is het outaar des allerheiligsten Sakraments ook ingewijdt ter eere van den eersten Martelaar S. Stephanus, van de H. weduwe Elizabet , en van alle de Heiligen : welke Wijding jaarlijks gebiert moest worden als boven.

Op den zelfden tijd is het outaar van Adriaan van Zwieten , ter eere van den heiligen Apostel Andreas , van den heiligen Apostel en Evangelist Johannes , van de heilige Maria Magdalena , en van alle de Apostelen / ingewijdt. De Wijding moest jaarlijks gebiert worden als boven.

Op den zelfden tijd is het outaar van Vrank van Boekhorst ter eere van S. Barbara , van S. Dorothea , van de 10 duizend Martelaaren / en van alle H. Maagden ingewijdt : en moest het Wij-feest wederom jaarlijks gebiert worden als boven.

In 't jaar 1461 heeft David , Bisschop van Utrecht / in den volgenden brief / op het verzoek der Nonnen toegestaan dat het Wij-feest van het klooster en van de vier outaaren op een anderen dag gebiert zoude worden.

I k *David van Borgonje*, by de genade van Godt en van den Apostolischen Stoel Bisschop van Utrecht wensche aan de in Christus beminde, de Priorin of Moeder, en het konvent van sinte Marien-poel, binnen de parochie van Oestgeest, van de Order der Reguliere Kanonikessen van S. *Augustinus* , onder ons Bisdome , de eeuwige zaligheid in den Heere.

Wy

Wy geeven geerne acht op die zaken, dewelke den goddelijken dienst en de zaligheid der zielen betreffen; op dat de billijke en heilige verzoeken, die ons voorgesteld worden, door de zorgvuldigheid van ons Hardersamt hunne behoorlijke uytwerking hebben. Het verzoek, 't welk gyl. ons voorgedragen hebt, behelsde dat het Wyfeest van uwe kerk, huis, of klooster voornoemd, en van de vier gewijde altaaren der zelve kerke, tot nu toe jaarlijks geviert is geweest op den eersten Zondag na het Oktaaf van O. L. Vrouws Geboorte; en dat gyl. daar door, om zekere oorzaaken die ul. lastig vallen, dikwils veele ongemakken moet uytstaan. Weshalve gyl. ons ootmoediglich hebt doen bidben dat wy het gemelde Wyfeest, 't welke tot nu toe op den gemelden Zondag na het Oktaaf van O. L. Vrouws Geboorte geviert is geweest, zouden verzetten op den eersten Zondag na het voornoemde feest van O. L. Vrouws geboorte; om op dien dag alle jaaren na deczen geviert te worden.

Zijnde dan genegen om uw gemelde verzoek, als redelijk en billijk zijnde, gunstigh in te willigen; zoo verzetten wy het gemelde Wyfeest, met alle deszelfs Aflaten, op den eersten Zondag na O. L. Vrouws Geboorte, gelijk gyl. verzocht hebt; en wy ordoneeren door den inhoud dezès dat het jaarlijks ten eeuwigen tyde, in Gods name, op dien dag geviert zal worden.

Gegeeven onder ons zegel ter zaken, 't welk aan dezen brief gehangen is, in 't jaar des Heere 1461, op den tweeden dag van September.

Nicolaus de Nova-terra, eerste Bisschop van Haarlem / heeft het middelfte outaer ter eere van

van den almogenden Godt / van de H. Maagd en Moeder Gods Maria, van de H. Apostelen Andreas, Thomas, Johan Evangelist, en van alle de Apostelen / mitsgaders ter eere van de heilige Nicolaus, Willibrordus, Adelbertus, Maria Magdalena, Maria van Egipten, van alle Heiligen / en eindelijk van 't H. Kruis / ingewijdt den 17. Julij 1571. Deze Wyding wierd jaarlijks gebiert op den eersten Zondag na H. Drievuldighheids-dag.

Het blijkt uyt een ouden brief van dit klooster dat daar / behalven den Regent of Water / noch twee Priesters de Mis plagten te leezen.

Dolgens een geschreeven register van den klooster zijn alle de dooden uyt het geslagt der Van Zwietens, Gysbert van Zwieten alleen uytgezonderd / begraaven geweest onder een groote blaauwe Zark voor het Hoog-outaar. De gemelde Gysbert van Zwieten, om dat 'er anderen uyt het zelfde geslagt kort na hem gestorven waren / wierd by de kapelle van 't H. Kruis begraaven. Om de zelfde reden is Bou-
Grafftede der van Zwietens,
der van Boekhorsten,
dewijn van Boekhorst in 't zelfde graf begraaven geweest : anders wierden de Boekhorsten, en die van dat geslagt waren / voor S. Barbaaras outaar begraaven. Hunne naamen / met hunne geslagt - wapens / staan boven in de pient van het klooster afgebeeld.

De Oberste / of Water / had zijne grafftede voor het hoofd-outaar / aan de linker - zijde.
en van den Nonnen-Pater,
In 't jaar 1553 / den 5 Junij / is overleden Michiel van Helmont, Michielszoon, Dornheer te Utrecht; en is hier in 't koor begraaven; hebbende aan de Nonnen van Marienpoel enige penningen / voor een vrolijk maal / nagelaaten.

Ik hebbe onder my een zoo-genaamd Proffessi-boek; uyt het welke de Nonnen / ten overstaan van den Nonnen-Pater of van den Klooster-bezoeker / gewoon waren haare geloften op te zeggen; en zich aldus tot het klooster-leven door openbaare geloften te verbinden. Elke Nonne schreef haare gelofte op een francijnen brief / waar op een kruis afgebeeld stond. Ik heb / om zoo te spreken / een on-eindelyk getal zodanige briefjes: maar de geloften waren doorgaans niet deze of diergelyke betwoordinge opgesteld:

Met wat
bewoog-
dinge de Kloo-
stergeloften
gedaan
wierden,

Ik (by voorbeeld Zuster Maria Egberts dochter) beloove aan Godt, en alle Gods lieve Heiligen, in de tegenwoordigheit van den Regent, eeuwige zuiverheit mijns lichaams; en gehoorzaamheit jegens onze Moeder, de Priorinne, en haare wettige nazaaten; en uyt loutere liefde tot Godt geeve ik haar over alle de goederen, die ik thans bezitte, of die my na dezen mogten geworden; van welke goederen ik voor eeuwig en altijd afslappe.

In sommige van die brieven vinde ik dat de gemelde klooster-geloften somtijds gedaan zijn ten overstaan van Heer Jakob, Prior van Berthanie te 's Gravezande: somtijds zijn die geloften / volgens andere brieven / gedaan ten overstaan van Heer Jan, Prior der Reguliere Kanonnicken te Emaus by der Goude: somtijden heeft 'er de Prior van het klooster Sion / buiten Delft / over gestaan. Dit zal zekerlyk geschiedt zijn / om dat de gemelde Priors tot bezigtigers van dit klooster aangesteld waren; want de Nonnen van Marien-poel waren niet de

de gemelde kloosters / en voornamentlijk met dat van Sion als haar hoofd / door eene onderlinge gemeenschap verknocht.

Van de oprichtinge van deze gemeenschap / vergaderinge / of kapittel / en van de vereeniging der kloosters met dat van Stein en Sion / mitsgaders van de bevestiginge en voorzichten dezer vereeniging / hebben wy boven wijdsloosiger gesproken.

Wy hebben eenige oorspronkelijke brieven / op perkement geschreeven ; behelzende de vereenigingen van het klooster Marten-poel met verscheide andere kloosters ; en met het byzonder zegel van ieder vereenigd klooster bezegeld.

Het zegel van deze Nonnen was het beeld Het klooster's zegel. der V. Maagd / draagende in haare armen het kindeke Jesus , en met een kring van stralen (5) om haar hoofd bekransd. Zy hadden noch verscheidene andere zegels : onder dewelke de geslagt-wapenen der Heeren van Oestgeest doorgaans afgebeeld stonden.

Ik vinde dat sommige Nonnen / die haare geloften in dit klooster gedaan hebben / uyt de edelste huizen van Holland / als uyt de Duivenboorden / Doelgeesten / Alkemade / gesproten waren. Dit blijkt onder anderen uyt een doodboek des kloosters ; waar in de jaargetijden van de weldoenders des kloosters / mitsgaders van den Nonne-Pater / de Moeder / en de Nonnen / maand voor maand aangezekend staan.

Uyt dit doodboek zal ik de naamen van de Nonne-Paters / Moeders of Maters / Nonnen / en voornaamste weldoenders opgeeven.

Naamen
van de wel-
doenders,
Nonne-
Paters, enz.

Het jaargety van onzen eerw. Vader Jakob Maartenszoon, Regulier Kanonnik te Heiloo / onzen achtsten Regent; dewelke 14 jaaren lang ioffelyk geregeert heeft / en vier jaaren een getrouwe medegezel of Kapellaan is geweest. Hy is gestorven in 't jaar 1526; zijnde 50 jaaren oud geworden.

In 't jaar 1489 Voppo, Pater in de Poel / (dat is Marien-Poel)

Een enkel jaargety van onzen eerw. Vader Gysbert, Regulier Priester te Donk / den vijftien Regent: dewelke zich in zijne tienjarige bestieringe loffelyk heeft gequeeten. Hy is gestorven in 't jaar 1496 / in 't 65 jaar van zijn leven.

In 't jaar 1491 / 1496 / Gerrit Dirksz. Regent.

Een enkel jaargety van onzen eerw. Vader / Heer Simon Niklaaszoon, Regulier Priester upt Stein / onzen derden Regent; dewelke 60 jaaren oud geworden / gestorven is in 't jaar . . . .

Het jaargety van onzen eerwaardigen en getrouwen Pater / Gerrit Dirksz. van Heiloo; dewelke het bewind over ons klooster dertien jaaren lang met groote breedzaamigheit en eerbhaarheit heeft gevoert. Hy is gestorven . . .

Het jaargety van onzen eerw. Vader / Heer Boudewijn Pieterszoon, Regulier Priester te Stein / en eersten Regent van dit Konvent; dewelke overleden is in 't jaar 14 . .

Het jaargety van Niklaas Dirksz. Bent, medegezel (of Kapellaan) van dit huis / Regulier Priester in de Hem; dewelke 53 jaaren oud geworden / gestorven is in 't jaar 1496.

Een

Een plegtig jaargety van den eerzaamen Boudewijn van Swieten, den vader en stichter van ons klooster: dewelke / 83 jaaren oud geworden / gestorven is in 't jaar 14 . . .

Een enkelde jaargety van onzen eerw. Vader Jan Christiaanszoon, Regulier Priester in 't klooster van Stein / den vierden Regent van dit huis: dewelke vier jaaren loffelijk geregeert heeft / en gestorven is in 't jaar des Heeren 1496.

Het jaargety van den eerw. Vader / Heer Voppe Janszoon, Regulier Priester upt Stein / tweeden Regent van dit huis: dewelke het bewind 21 jaaren en 5 maanden heeft gevoert: en is gestorven in 't jaar 1476 / zijnde in zijn vyf-en-sestigste jaar getreeden.

In 't jaar 1508 Heer Jakob Schout, Pater en Biechtvader te Poel.

In 't jaar 1512 Heer Jakob Maartensz. Regent in de Poel.

In 't jaar 1523 Heer Lambert Johanszoon, Regent in de Poel.

Heer Gerrit Dirksz. aldaar begraaven.

Het jaargety van onzen eerw. Vader Sebastian Vranken van Heiloo: dewelke gestorven is in 't jaar 15 . . .

Een enkelde jaargety van den eerw. Pater / Broeder Matrijs Willemszoon, Prior in de Poel / wel-eer onzen negenden Regent; dewelke gestorven is in 't jaar 1532. Hy heeft ons 32 Rhijnsche guldens booz een vrolijk maal / en noch 24 Rhijnsche guldens booz de kerk / gegeven.

Servaas Rogier is van Prior in 't klooster te Stein Regent van dit klooster geworden: en is hier begraaven; zijnde overleden den 3 Januarij 1540.

Een dubbeld jaargety van onzen eerw. Vader en Regent / Vater Pieter Antoniszoon; dewelke ons Konvent bynaa 7 jaaren lang bylosselyk heeft bestiert; en gestorven is in 't jaar 1547 / zijnde 51 jaaren oud geworden.

1557 Heer Thomas Hermansz. Regent te Poel.

En van de
Maters.

In 't jaar 1412 Zuster Zoet, Priorin te Poel.

Op drie-koningen-dag een enkel jaargety van onze Zuster Clementia Jillis dochter, Nonne en Priorinne; dewelke gestorven is in 't jaar 1440 / zijnde 45 jaaren oud geworden.

Het jaargety van onze eerw. Zuster Geertruid Adriaans dochter; dewelke ons klooster 40 jaaren lang als Priorin heeft geregeert / en 't selve in eene gewenschte byde en eendragt heeft gehouden. Deze godbychtige Nonne heeft 82 jaaren geleest / en is gestorven in 't jaar 14 . . .

Het jaargety van onze Zuster Margareta Philips dochter van Mateness, Nonne van dit konvent: dewelke gestorven is in 't jaar 1425.

Het jaargety van onze Zuster Lysbet Jans dochter van Poelgeest, Nonne.

Het jaargety van onze Zuster Cunera, dochter van Vrank van Boechorst, Nonne: dewelke / in haar 56 jaar getreeden / overleden is in 't jaar 1488.

Jaargety van onze Zuster Margareta, dochter van Arent van H . . . en Nonne van dit klooster; dewelke de eerste plaats van Onder-Priorinne losselyk heeft bekleedt. (6)

Jaargety van onze Zuster Margareta Hendriks dochter van Yffelstein, Nonne.

Jaar

Jaargety van onze eerw. Zuster Zoetje Pie-
ter van Oelens dochter, **Ponne**: dewelke de
derde plaats van **Priorinne** 33 jaaren loffelyk
heeft bekleedt; en / 84 jaaren oud geworden /
gestorven is in 't jaar des Heere 1476.

Een enkiel jaargety van onze Zuster Elbur-
gis, Jan van Duivenvoirdens dochter / **Ponne**
van dit konvent: dewelke gestorven is in 't
jaar 1499.

Jaargety van onze Zuster Jutta, dochter
van Antonis van Hoogtwoude, **Ponne**: de
welke de wereld verlaten heeft in 't jaar 1500.

Op den eersten February het jaargety van
onze Zuster Alveradis, dochter van Floris van
Alkemade, **Ponne**; dewelke 72 jaaren geleest
hebbende / gestorven is in 't jaar des Heere 1500.

Jaargety van onze Zuster Katharina, Jan
van Wassemaars dochter / **Ponne te Poel**.

Jaargety van onze Zuster Barbara, dochter
van Meester Philips van Wyland, Raadsheer
van den hoogen Raad / welke Barbara, **Ponne**
van dit konvent zijnde / gestorven is in 't jaar
1506.

In 't jaar 1512 en 1523 is Zuster Geertruid,
Adriaans dochter / **Priorin te Poel** geweest.

Jaargety van onze Zuster Lybet van Boek-
horst, Jans dochter / **Ponne van dit huis**: de
welke / niet ouder als 25 jaaren geworden / ge
storven is in 't jaar 1525.

Jaargety van Aleidis, Gerrit van Hoog
woudens dochter / **Ponne**.

Jaargety van onze Zuster Margareta, Heer
Philips van Wassemaars dochter / **Ponne van**
dit huis: dewelke / in haar negen-en-estigste
jaar getreden zijnde / uyt het leven gescheiden
is in 't jaar 1526.

Jaargety van onze Zuster Machteld van Honthorst, Nonne: dewelke / 82 jaaren oud geworden / gestorven is in 't jaar 1537.

Jaargety van Lysbet Jans dochter van Poelgeest, Nonne.

Jaargety van onze Zuster Heilwig, dochter van Splinter van Nyenrode. Zy is gestorven in 't jaar . . . . in 't 51 jaar van haar leven.

Jaargety van onze Zuster Anna Jans dochter van Haalwijn: dewelke in haar seken-en-sebentigste jaar getreeden / en het ampt van Huis-bezorgster bedienende / gestorven is in 't jaar 1535.

Jaargety van Maria de Leidis, Jans dochter: dewelke in haar vyf-en-sebentigste jaar getreden / gestorven is in 't jaar 1541.

Een enkelde jaargety van onze Zuster Margareta de Leidis) Jans dochter: dewelke in het vyf-en-sebentigste jaar van haar leven / en in het vier-en-zestigste jaar van haar religieuzen staat getreeden zijnde / overleden is in het jaar 1543.

Een enkelde jaargety van Zuster Antonia, Arent van Duivenvoirdens dochter / Nonne: dewelke / 69 jaaren oud geworden / gestorven is in het jaar 1544.

Een enkelde jaargety van onze eertw. Priorinne Mater Adriana Joosten dochter / uyt 's Gravenhage: dewelke . . jaaren geleest hebbende / gestorven is in het jaar 1544. Door dat ze stierf / heeft ze de eerste plaats onder alle de Priorinnen bekleedt.

Gerardina van Rietwijk, Mater en Prior in 't jaar 1556.

In 't jaar 1570 was Zuster Gerarda, Ysbrands dochter / Priorinne te Poel.

Margareta, Jans dochter / was (in 't zelfde jaar de Huis-bezorgster van het klooster te Poel.

In 't zelfde jaar hebben de volgende Nonnen / van Adellijken huize / in 't klooster Marien-poel gewoont:

Adelijke
Nonnen in
het klooster
Marien-
poel.

Antonia, Arent van Duivenvoirdens dochter.

Lysbet Vranken van Boekhorst.

Johanna, Lodewyk van Schengens dochter.

Jacoba, Floris van Koulsters dochter.

Barbara Meisters, Philips van Wielants dochter.

Maria, Lodewijk van Schengens dochter.

Margareta, Philips van Wassenars dochter.

Behalven het voornoemde doodboek / heb ik noch onder my een Nederduitsch handschrift: behelzende de legaten en giften / dewelke aan dit klooster / t' zedert des zelfs opkomste / besproken en beweezen zijn. Dit handschrift heb ik goedgebonden hier in te lassen: des te meer / om dat Marien-poel / volgens dat handschrift / niet alleen upt Oudewater / maar ook upt S. Agnes konvent te Schoonhoven / is voortgesproken.

Int jaer ons Heeren 1399. doe sende Heer *Vrederyc* die Biechter der Susteren van Schoonhoven op de oude haven, ende Heer *Claes* Biechter der Susteren van sinte *Agnieten* te Schoonhoven in die koestraet, die eerste Susteren wt horen huse, daer onse Susteren voert wt gesproken zijn, ende alre eerst vergaderden si int beilige

Giften aan
't klooster
Marienpoel
gedaan.

leven te Oudewater, ende daer na vergaderdeſe by *Pieter Aven* zoen over die fluſe.

Daer na int jaer ons Heeren 1412. doe coſt ſuſter *Clemens Gelis* dr. onſe eerſte Mater in die derde oerde, gheboren van eerbaren ouders van Scoenhoven, die Huſinghe die den Heer van *Vliet* toe hoorde, die ſtont in die Capelſtraet, daer hi ons goedertierenheit in bewyſde ombede wil zynre vrouwen die hoor ſuſter *Ariaen Jans* dr. in onſe Cloeſter brocht. In corten jaren daer na ſcoet *Jan Meliſz.* huſinge boven wt dattet op onſe werf vallen woude, dat ment mit balken onderscoerde, ende deſe huſinge coſten wi, ende van dat voirhuis an die ſtraet wort ons Capel ghemaect, ende after daer an onſe buten huus. After teghen die ſtede muer langhes onſe werf lieten wi een ſtenen huus tymmeren, daer wi in weefden, baecten ende brouden, ende torſden ende verpenſcot. Daer voer dat huus ſtont enen ſconen put die wi lieten graven, daert water in ende wt vloeyde ende ebbede, door een zyl wt d'Yſel. Beſiden den put hadden wi enen ſconen viver laten graven, daer wi viſch in hielden. An die ander zide van onſe werf coſten wi Heer *Bertelmeus* huſinge, onſe Cureyt, dat was ons Prieſters huſinge, onſe reventer ende ſiec-camer ende koken. Oec coſten wi *Ouweroogs* huſinghe mit enen berch, daer ſuſteren in woenden die die beeſten ende tſuvel bewaerden, die door een poort mit een ſlot in quamen eten. Noch coſten wi 2. huſinge dat voorhuus ſtont an die Capelſtraet, ende dat after huus ſtont an onſe werf, mit een berch.

Int jaer ons Heeren 1430. coſten die ſuſteren van Over-Iſſel al deſe voerſz. huſen mitten erſrenten daer wiſe mede ghecoſt hadden ende mit-
ten

ten lyfrenten die wi daer op vercoft hadden; dese voerz. fusteren worden verdreven van *Diephout*, om Biffcop *Sweers* willen, die te *Wtrecht* Biffcop ghecoren was ende van *Diephout* wt verdreven wort.

Behalven de boornoemde legaten / staan in 't gemelde handschryft de volgende giften vermeld:

Int jaer ons Heeren 1413. sterf *Peter Ave* soen op sunte Lambrechts avont, die onse fusteren eerst versamende, behalven menigherhande goedicheit die hi ons dee, so gaf hi ons 25. Nobel ende 5. pont tsjaersewighe renten, 15. groot voer een pont.

Leye Wittender sterf int jaer ons Heeren 1418. op sunte Katrinen dach, si gaf ons in aelmiffen 18. Engelsche Nobel.

Int jaer ons Heeren 1428. op ten 20. dach in die Maert, doe quamen onse Susteren eerst te Leyden; ende dit zyn die aelmiffen ende weldaden die wi sint ontfangen hebben.

In den eersten *Boudyn van Zwieten*, onse fondator die ons ghegeven heeft dese Hofstede, husinge ende 28. merghen lants, also als onse fondacie wtwiset, die gheleghen zyn om onse Cloester. Voert so heeft hi ons ghegheven 200. Borgeonsen schilde tsaers ewighe renten. Noch ghegheevn tot onser Kerc 400. Rynsche gulden. Ende 200. Postulaets gulden. Ende hadden onse Heer God ghespaert, noch veel meer daar toe ghegheven soude hebben. Welke *Boudyn van Zwieten* voirn. onse gheminde vader ende founder offivich gheworden is int jaer ons Heeren 1454. op ten 17. dach in die Meye, zaliger gedach-

dachten, voir welkes ziel wy grote scult hebben voir te bidden tot ewighen daghen voir allen anderen menschen, want hi ons oec boven al dat hier voirsz. staet, menichfoudighe weldaet, aelmissen ende minne bewyft heeft.

Int jaer van 52. in die maent Julius op der xm. Martelaren auont, sterf *Dirc van Zwieten*, tien dagen nadat hi Ridder gheworden was ten heiligen grave, op die wech herwerfts.

Int jaer ons Heeren 1454. in die maent November, gaf ons *Claes die Vries*, Rentmeyster van Hollant, welc te wyf heeft myn Joffrou *van Zwietens* broeders dochter, 50. pont totter Kerc. Noch in testament 8. schilden, dat stuc 9. stont.

Int jaer ons Heeren 1428. wort dese Hoffstede te *Poel* teghen Heer *Heynric*, Heere tot *Wassenaer*, ghecoft, daer zyn goede wyf myn Vrou ons seer behulpelic in was totten coep, ende dat wise cregen. Ende Heer *Heynric* voern. heeft ons ghegeven twee Nobel des jaers erfrenten.

Myn Vrou zyn goet wyf heeft ons ghegeven 100. pont, voer dat pont 15. placken, erfrenten mede te copen.

Int jaer ons Heeren 1496. hebben wi ontfanghen doer onse Pater *Gheryt Dircsz.* 33. Rh. gulden ghevalueert ghelt, voer die hoechtyt van onse Vrouwen presentacie, ende voer die twe suffragien ter weke te lesen. In dat selfde jaer hebben wi vercoft sommighe cleynoten wt onse Kerck, als cralen, vyftighen, vier hecselen, een paerlen treck, vier sulveren lepelen ende twe sulveren coppen, die zyn weder gheleit an een nuwe Cybori mit sommige ander testamenten. Die Cybori heeft ghecoft 100 Rhynse guldens current ende 17. Dat Heilighe Sacraments ou-
raer

taer te vercierien heeft ghecoft 27. Rhynſe guld.
min een ſtuyv. Die crens voor dat hoech outaer
heeft ghecoft 22. Rh. guld.

Adriaen vander Boeckorſt gaf *S. Peter*.
Florys van Wingaerden gaf *S. Bartholomeus*.
Jan van Boeckorſt gaf *S. Jacob*.
Jan van de Werf gaf *S. Jan Ewangelift*.
Willem van Remmerswael gaf *S. Pourwels*.
Myn Vrouwe van Kats gaf *S. Philps*.
Jan die Baſtert van Invoerde, die gaf *S. Si-*
mon ende *S. Judas*, ende hi was die eerſte.
Jan Meynertz. gaf *S. Andreas*.
Jacob Symonz. gaf *S. Mattheus*.
Heer Ghysbert onſe Pater, Heer Gheryts
broeder, gaf *S. Thomas*.
S. Lucas gaf Claes Jacobz. half, ende dat Con-
vent dat ander.

Ontfangen van die eerwairdighe Joufrau *Margariet van Yſelſteyn*, Heer *Arent van Duvenvoir-*
de huysvrou, 50. Rynſche gulden tot jaerlix
pitantye.

Int jaer 1532. ontfanghen van die eerwairdighe
Meyſter *Jacob Pietersz. Affelens*, aliàs *Tollenair*,
Prieſter, hier by ons begraven: in den eerſten
een kelck alſoe goet als ons beſte kelck, dair toe
twe cleyne Miſſalen ende noch een leggher int
Choer legghende. Noch 100. Rynſche gulden
ons gheleent ende die ons quytghescolden. Noch
aen ghelt ghegeven 100. gouden Andrieſe guld.
Noch aen ſulverwerck twee ſulveren ſcalen daer
men wt monicht, noch ſes ſulveren chroeſen,
mit ſes ſulveren lepelen. 20 Rynſche gulden
tot ons deel vanden huysraet ofte inboel. Noch
100. Rynſche gulden tot ons paert ofte deel van
dat

dat huys dair hy inghewoent heeft tot acht jaeren dach. Noch 2. coye weye ghelegghen tot *Heyloe*, jaerlix gheldende 5. Rynsche gulden, tot 5. pitantie jaerlix nae wtwisinge den brief daer of wesende. Noch 3. Rynsche gulden jaerlix tot pitantie op zyn sterfdach, die God zalich ghemaeft moet hebben, die welcken was den 15. dach Novembris, *anno ut supra*.

Anno 56. den 12. Octobris, soe heeft 't Convent van *Poel* ontfangen van *Suster Gerritgen, Ysbrants* dr. besterffenisse 550. Rh. gul. welke voorsz. penningen gegaen zyn tot behouff van 't Convent.

1557. is ghegeven die Choerstool beneden in die Kerck, te weten van *Cornelis van Ryetwyck*, die oem van *Suster Gerritgen Ysbrants* dr. ende *Floris Maertensz.* haer neve, ende *Wouter Cornelisz.* haer susters man, met tsamender hant, ende heeft gecost 30. Rh. guld.

1577. hebbe ick *Suster Gerritgen Ysbrants* dr. Priorinne, ghegeven 't Convent van *Poel*, 25. Rh. guld. daert Convent voort die reste toe gelyt heeft, ende hebben daer een thuyn om gecost van de erfgenamen van *Phillips van Noort*, gelegen in de leste Laen an die Minderbroerspadt in de *Waert*, waer voer ick begheer dat het Convent voorsz. hier voor jaerlix sal vuytreyken op myn sterfdach 20. stuvers, te weten 10. stuvers voordie Pater, ende 10. stuvers voer beyde de Capellanen ofte socien, dat zy willen bidden voor myn ziel ende voort voor alle myn ouders ende vrienden zielen. Amen.

Grooten
rijkdom
van dit
klooster.

Dit klooster heeft zeer veel Landeryen en inkomsten bezeeten: zoo als blijkt upt een oud register der zelve goederen/ 't welk ons ter hand

is gestelt: Meester Koenraad Pieterszoon, 's Konings gezworen Landmeeter / heeft in 't jaar 1570 op het verzoek van de Rotten Water de groote van de Landerpen opgenomen : en bevonden dat alle de Landerpen / t'zamen genomen / 275 morgen en 87 roeden uptmaakten.

Karel vander Mander schrijft in de Levens van de Nederlandsche Schilders / dat 'er in de kerki twee overdeftige Schilderpen van Cornelis Engelbertsz. te pronk gehangen hebben : dewelke door de boozigtigheit der Majestraat van Leiden tegen de woede der beeldstormeren geborgen zijnde / naderhand op het Stadhuis ten toon zijn gehangen : want ten tijde van de Spaansche oorlogen / en in 't heetste van die geweldinge geloofs-beroerten / is dit klooster / met verscheide kloosters daar om hene gelegen / afgebroken / en in akkers en tuinen berandert : zodanig dat 'er niets van 't gansche klooster overgebleeven is / als een deel verballen muurwerk / staande ter plaatze dewelke noch genoemd word de gebrande Kelder.

Piet verre van daar / op een plaats de Vos Voskuil. huil genaamd / hebben die van de nieuwe gezindheit hunne eerste vergadering gehouden.

In de buurte van Oestgeest / is gelegen Abspoel. Abspoel / 't welk de Abten van Egmond booz hun vertrek plagten te houden. Jan * Gerbranz. van Leiden , beschryvende de verkiezing van den Abt Jordaan van Driel, getuigt van hem dat hy een nieuwe kamer aan Abspoel aange-timmerd heeft. Van de puin is een Heerenhuis gemaakt / 't welk de Paarzen toekomt / en noch tegenwoordig in wezen is.

* Annal. Egmond. cap. 89.

Pastors
der latere
tyden.

De eerste Pastoor / dewelke Oestgeest zedert het veranderen van den openbaaren godsdienst bedient heeft / was genaamd

François de Heere, te Maastricht in Frankrijk geboren / volkomen Bachelier in de Godkunde. Tot een hoogen ouderdom gekomen / is hy te Leiden gestorven op den 8. van November / in 't jaar 1676. Hy heeft tot nazaat gekreegen.

Kornelis Bernard Hartman, een Amsterdammer; en als Hartman naderhand tot de pastory van Bomade beroepen wierd / is de pastory van Oestgeest opgedzaagen aan

Bernard Verhorst, een Rotterdammer: dewelke in de Deenen op verscheide plaatsen / en ook by zijn vollen broeder den Pastoor van Doozburg / vooz Kapellaan had gestaan. Hy heeft in den beginne groote quelaaden en moepelykheit uytgestaan; wierd geneotzaakt het huis / dat hy gekocht had / te verlaaten; en aldus / zonder een vaste woonplaats te hebben / huis af huis aan te zwerben; en by de boeren huis te houden. Als hy eindelyk wat grooter byzdom verkreegen had / en dezelve met omzigtigheid en matiglyk gebruikte; heeft hy het boerenhuis / daar hy doorgaans zijn verblyf gehouden had / gekocht; en allengskens tot een Pastoorshuis vertinnert. In 't zelve huis heeft hy ook een fraai kerkje gebouwt. Eindelyk heeft Verhorst, een nedrig man / en van geloofs over blakende / het stuivertje / dat hy door zijne spaarzaamheit overgetoonen had / tot het opqueeken en bezorgen van jonge Studenten besteedt. Oud geworden / en langgen tijd met een ziekelijk lichaam gegaan hebbende / is hy naar een beter leven verreeft op den

den 4. van October 1716. In zijne plaats is gezonden Niklaas de Reeder, een Gyzkammer; die te voren te Doozburg had gestaan.

Dor ders staat te weeten dat de Pastoor van Oestgeest 't zedert langen tijd gewoon zijn de nabuurige doopen / als Dallenburg / beide de Katwijken / en Rhijnsburg / ook te bedienen.

A A N T E K E N I N G E N.

1. In de lijst van de goederen en vrydommen der Utrechtsche kerke dewelke ons door *W. a Heda* opgegeeven word, staat het vermeld onder den naam van Ostresgeest. In het oud geschreeven Register, daar ik onder Hontselaardijk van spreken zal, word het niet *Ostresgeest*, gelijk by *W. Heda* staat, maar *Ostereis* genoemd.

2. Men vindt 'er noch meer van dit geslacht in onze historien vermeld, als 1285 *Willem van Oestgeest*. *Catharina Heerman van Oestgeest*; dewelke geleest heeft in 't jaar 1439, en getrouwt was met *Gerrit van Lokhorst*: *Judit Heerman van Oestgeest*; dewelke op het afgaan der vyftiende eeuw getrouwt is met *Jan van Egmont van der Nyenburg*: *N. Heerman van Oestgeest*, enz. Ja 't staat aan te merken dat het adelijk geslacht der *Heermannen*, zoo als by *Gouthoeven* en *van Leeuwen* gezien kan worden, ook bygenaamd was *van Oestgeest*.

3. De schrandere *Janus Douza*, of Heer *Jan van der Does*^b, verzekert ons dat hy in de oude en onbetwistbaare brieven der Bisschoppen vyf Parochikerken heeft gevonden: en dat ze daar op deze order opgetelt worden:
Vlaardingen, Kirkwerven, Velferburg, Heiligeloo, Pettem.

Hy is ook verzekert, en heeft het in zijne geslagt-brieven gevonden, dat dit Kirk- of Kerkwerve, gelijk de Heer Auteur ook verzekert, de oude naam is van het dorp Oestgeest.

^a pag 64. 65.

^b Douza Annal. pag. 298.

Vorders verzekert hy noch dat de H *Willebrordus* de gemelde kerken, behalven een groot getal anderen, plegtiger wyze heeft ingewydt. Noch merkt hy aan, 't gente in dit werk meer als eens te pas gekomen is, dat die Parochikerken enkelijk kerken (*Ecclesiæ*) en ook Moederkerken genoemd wierden: daar de andere kerken, die geene Moeder- of Parochi-kerken waren, onder een minder benaminge, te weeten van kapellen, uytgedrukt wierden.

Druza zal die naamen der vyf Parochikerken onder anderen gevonden hebben in het verdrag van het jaar 1063, tusschen de kerken van Utrecht en Epternach. Onder de kapellen, dat is hier te zeggen kerken die geen parochierecht hadden, telt hy de volgende plaatzen op: *Arkond* (in 't Latijn *Harinchemum*;) *Schie*; *Rhynsburg*; *Warmond*; *Leimuiden*; *Rhynswaertwoude*, (want dus spelt hy den naam van het dorp *Rhynsaterwoude*;) *Oostwoude*, zoo als hy den Latijnschen naam van *Asklekerwoud* vertaalt; *Aachtenkerke* of *Beverwyk*; *Affendelft*; *Sloten*; *Egmond*; *Alkmaar*; *Misnen* (t'hans *Misen*;) *Woggenem*; *Oudendorp*; *Vronen*. Doch in 't gemelde verdrag, uyt het welke hy die naamen schijnt getrokken te hebben, staan ook *Heemskerken* en *Scirmere*, onder de kapellen opgeteld: en alle die plaatzen worden daar uyt-drukkelijk kapellen genoemd.

Dit is niet te zeggen dat 'er toen geen andere Parochikerken in deze landen waren. Daar word maar gehandelt van zodanige parochikerken en kapellen, dewelke voor de helft afgestaan zijn aan den Abt van Epternach. Dit blijkt onwederspreekelijk uyt den brief van Keizer *e Hendrik IV*; alwaar, behalven Vlaardingen de kerken van Kerkwerven, en Petten, ook Voorhout en Noortgo met de kapellen, en Oudendorp met de kapellen, vermeldt worden. Kerken, die kapellen hadden, waren zekerlijk Parochikerken.

Echter worden de kerken van Vlaardingen, Oestgeest of Kerkwerven, Velzen of Velzerburg, Heilo en Pettem, met goede reden voor de oudste Parochi-

^d By Heda staat *Harago*: en zoo heeft de Heer Alting den naam van deze plaats ook gelezen.

^e Apud W. Hedam pag. 129. 130.

kerken van Holland gehouden : want in 't gemelde verdrag staat duidelijk aangetekent dat de Moederkerk van Vlaardingen , met de vier anderen , door *Karel den Grooten* aan *S. Willebrordus* , ten behoeve van de kerk te Epternach , geschonken is geweest. Wy zullen het gemelde verdrag , zoo verre als het hier te passe koomt , ten dienste van den Leezer hier inlassen :

K Ennelijk zy allen geloovigen Christenen ... dat ik *Wilhelmus* . . . . . *hoevel onwaardig* , gencemd *Bisschop der Utrechtsche kerke* , door handen van mijner *Advokaat Gerolf* , aan den *eerw. Reginbertus* , *Abt in de H. kerke van Afternach* , en zijnen *Advokaat Dideryk* , toegestaan hebbe de helft van de kerken , die hier onder genoemd worden : waar van de *Moeders* , te weeten *deezee* , *Vlaardingen* , *Kirkwerven* , *Velsenburg* , *Heiligelo* , *Pettem* , voor *deezee* door *Karel* en andere *rechtgeloovige Voorvaders* aan onzen *Patroon S. Willebrordus* , den *eersten Aartsbisschop* van onzen *Stoel* , voor de *zelve kerke van Afternach* zijn overgegeeven . . . . met de *nagenoemde kapellen* , *Harrago* , *Schie* , *Rinesburg* , *Warmunde* , *Liethemuten* of *Leimuiden* , *Rinfaterwald* , *Asklekerwalt* , *Agathenkirchen* , *Hemenkerke* (*Heemskerke*) *Afcumandilft* , *Spernerewald* , *Sloten* , *Egmond* , *Alcmere* , *Scirmere* , *Alisven* (*waarschijnlijk Alsmeer*) *Woggenom* , *Ouddorp* , *Vronen* , dewelke nochte binnen de paalen van dezelve gelegen , nochte ook moederkerken zijn ; dewijl aldaar nochte wijding nochte paalschiding gedaan was , nochte dezelve ingewijdt waren : en vervolgens alle de tienden , naar het voorschrift der geestelijke wetten , in de handen van den *Bisschop* waren . . . . En op de tevoorwaarde (heb ik hem deze kerden toegestaan) dat de gemelde *eerw. Abt* , en alle zijne nazaten in de kerke van *Afternach* , de helft zullen hebben van alle de gemelde kerken , vrij van allen *Bisschoppelijken dienst* ; zonder eenige bezoeken of te offerpenningen aan den *Bisschop* te moeten betaalen ; of den *Prooft* in eenige zaken ten dienste te moeten staan ; of tot het opbouwen , inwijden , of afpaalen van dezelve kerken eenige *onderstandpenningen* te moeten opbrengen. Zy zullen daar zelfs dienaars mogen aanstellen , om hun gedeelte daar intezamelen. En die de gemelde kerken bedienen , zullen eene gelijke magt met den

Biffchop hebben. Zy (Abten) zullen in alle profyten of vervallen , die van gemelde kerken mogen koomen , 't zy in de vrykoopinge der zelven , 't zy in het aanwinnen van tienden , 't zy in het vergoeden van aangedaane fchade , de helft genieten. En zoo daar iets door de Priefters verzuimt mogt worden , zullen zy geene fchade daar van lyden.

In de plaatze van *Asklekerwald*, gelijk 'er by *Heda* staat, wil *Janus Douza* geleezen hebben *Asterwald*; om daar dan *Ooftwoud* van te maaken. Ik heb daar zoo veel niet tegen, als dat ik *Asklekerwald* veel liever zoude neemen voor *Effelikkerwald*, of *Effelikkerwoud*. Dan behoeft men geen verandering in de oude fchriften te maaken; en ieder ziet dat *Asklekerwald* een groote over-een-komfte heeft met *Effelikkerwald*. Doch ik begryp niet hoe dat de Heer *fAlting* de giffing van *Douza* uyt dezen hoofde in twyfel trekt, om dat het verdrag tuffchen den Biffchop van *Utrecht* en den Abt van *Epternach* alleen gezien zoude hebben op de kerken van *Amfteland* en *Kennemerland*, en het niet en blijkt dat daar een *Ooftwoud* heeft gelegen. *Vlaardingen*, *Oeftgeest* of *Kerkwerwen*, *Harago*, (waar door hy g de landen aan de Aar, of *Aarlanderveen*, en die landftreek daarom hene, met groote waarfchijnlijkheit verftaat) en vorder *Schie*, 't welk hy voor de *Myeneemt*, *Rhynsburg*, *Valkenburg*, *Warmond*, *Leimuiden*, *Rynfaterwoude*, zijn zekerklyk buiten *Amfteland* en *Kennemerland* gelegen: en echter werden dezelve voor de helft aan den Abt van *Epternach* toegestaan: en daar staat niet een woord in 't zelve verdrag, 't welk meer op *Amfteland* of *Kennemerland*, als op *Rhijnland*, en 't vorder *Holland*, gepaft kan worden. Hoe dat deze kerken weder onder 't Bifdom van *Utrecht* gekomen zijn; zullen wy, op dat deze Aantekening niet al te lang zoude vallen, onder *Warmond* te pas brengen.

Ik hebbe gezeyt dat de naam van *Ecclefia*. 't welk wy niet anders als een kerk kunnen vertaalen. volgens *Douzaas* zeggen, enkelijk gegeeven wierd aan de parochikerken; en dat de mindere kerken, dewel-

f *Alting* v. *Asklekerwalda*.

g *Id.* v. *Harago*.

ke geene parochierecht hadden , zich moesten verge-
noegen met den naam van kapellen. Dit hebben wy
ook in onze Aantekeningen al meer als eens aange-
merkt : maar by deze gelegendheit willen wy den
Leezer berichten hoe verre zulks verstaan moet wor-
den. Voor eerst ziet dit meer op den Latijnschen naam
Ecclesia , als op den Duitschen naam *kerk* : De Leezer
zal zelf in het behandelen van dit werk wel aangemerkt
hebben dat veele dorpen , zoo in Holland , als in Zee-
land , Vriesland , enz. den naam gekreegen hebben
van kerk ; zonder dat ze allegader , ik zegge allega-
der , van den beginne Parochikerken zijn geweest.
Dewyl de zaak geene tegenspraak kan lyden , zullen
wy geen ander bewys bybrengen , als uyt het zoo dik-
wils gemelde verdrag met den Abt van Epternach :
daar worden Achtenkerke en Heemskerke uytdruk-
kelijk onder de kapellen gerekent. En wat den La-
tijnschen naam *Ecclesia* belangt ; daar moet de gemel-
de regels ook , gelijk alle regels doorgaans , met
eenige uytzonderingen aangenomen worden.

In het geding ^btusschen de kerken van Slydrecht en
Houweningen word de kerk van Houweningen wel
duidelijk een *Ecclesia* genoemd : zonder dat ze even-
wel de proeve van een Parochikerke heeft konnen
uytstaan : want zy wierd verweezen om de kerk van
Slydrecht voor haare moeder te erkennen.

In de Kronijk van Egmond , door *A Matthæus* uyt-
gegeeven , word verhaalt hoe dat zeker Priester de
kerk *Ecclesia* van Egmond weder heeft opgetim-
mert. Echter hebben wy gezien dat de kerk van Eg-
mond , volgens het voornoemde verdrag , niet meer
was als een kapél

4 Het is mijn inzicht niet , de al te groote en on-
matige vrydommen der Geestelijke personen voor te
spreken. Maar of het gedrag van *Karel den Stouten*
op dit stuk verdedigt kan worden ; en of hy , als Graaf
van Holland , gerechtigd was om de Geestelijken al-
dus met geweld te schatten en te scheeren , en tot
opbrengen van zoo zwaare lasten te dwingen , daar
over wil ik liever een ander hooren redeneeren. Dat
ze in eenen algemeenen nood ook eenig deel behoo-

^b By W. Heda pag. 145. 146.

ren te hebben in de algemeene lasten , en alles wat daar uyt door een redelijk gevolg besloten kan worden , wil ik niet tegenspreken. Maar zal men den Graaf zoo meesterlijk en zoo gewelddadig laten begaan in het schatten en mishandelen van de Geestelijkheid ; zoo zou iemand kunnen spreken , waarom zal hy dezelve magt niet mogen oefnen over de wereldsche perſoonen ? En nochtans klaagen onze Schryvers hemelhoog dat de laatste Graven , in 't geweldig invorderen der ſchattingen , in 't gebruiken van dwangmiddelen , enz. zich eene onregtvaardige magt aangematigt hebben. Maar , zeg ik , in dit onderzoek wil ik my niet ſteeken ; en zegge wederom , dat ik alle die vrydommen en voorrechten der Geestelijkheid , die dikwils buiten het ſpoor loopen , niet zoeken voor te ſpreken. Ik zal hier maar in 't kort en door eenige ſchetzen aanwyzen hoe verre dat die vrydommen door ſommige Schryvers , die het gezag van den Paus in tijdelijke zaaken zoo hoog doen gelden als 't hun mogelijk is , uytgerekt worden. Maar wy zullen voornamentlijk by de ſchattingen , tollē , en pachten blyven : want daar van word eigentlijk nu geſproken.

Zy leeren niet alleen dat 'er geene ongelden en pachten gezet mogen worden op de geestelijke goederen zelf , maar ook niet op de ^aerfgoederen der kerkelijke perſoonen. Het zelve verſtaan zy van alle goederen , hoedanigerwyze de Geestelijken daar aan mogen koomen ; 't zy by gifte , 't zy by uysterſten wille ; by koop , by ruiling enz. Zelfs mogen de Geestelijken , zoo als die Schryvers willen , niet van ter zijden en op eene *indirekte* wyze geſchat worden. En al had de Vorst eene wettige reden , mag hy de allermiſte pacht op geene zaak zetten , om in 't gemeen door de Geestelijken en Leeken betaalt te worden. En daarom mag de prys der eetwaaren , zonder de toefſtemminge van de Geestelijken of van den Paus zelf , al waar het noch zoo weinig , niet verhoogt worden. En als 't al noodig waar de prys der eetwaaren eenigzins te verhoogē ; in zulken gevalle willen ^bſommigen eene by-

^a Vide Summam *Dianæ* verb. *Gabellæ* , & alios plures apud ipſum.

^b Enriquez apud Dian. ib.

zondere winkel voor de Geestelijken geopent hebben, daar zy de gemelde waaren voor de oude prys zouden mogen koopen. Maar volgens andere Schryvers is dat noch niet genoeg; en in zulken gevalle zouden de Geestelijken evenwel te veel bezwaart worden; om dat ze gebonden zouden zijn aan een winkel; daar zy van van rechtswege over al te markt mogen gaan.

Als een wereldsch persoon eenige goederen van Geestelijken koopt; mag de Vorst, zeggen zy, voor dat koopen, of dat kontrakt, geene ongelden invorderen: want een Geestelijk persoon zal meer van zijn goed maaken, als 'er voor het koopen of verkoopen geene lasten beraalt moeten worden.

^aIn eenen zeer dringenden algemeenen nood zou de Vorst eenige schattingen in 't algemeen, dat is op de Geestelijken en Leeken, mogen heffen: maar daar worden zoo veele voorwaarden en omstandigheden toe vereischt: dat die magt bynaa op niet zoude uitkoomen. Voor eerst zouden de goederen der Leeken, om tegen dien algemeenen nood te voorzien, niet groot genoeg moeten zyn. Dat is niet alleen te zeggen, dat de Gemeenten geen goeds genoeg daar toe hadde: maar dat de goederen van ieder in 't byzonder, als men hem juist zoo veel liet behouden als tot zyn onderhoud noodzakelijk was, evenwel niet genoeg konden helpen. Dus zoude men eerst alle de goederen van 't Stadhuis, van de Weeshuizen, Gasthuizen, enz. moeten aanspreken: Had de Vorst daar niet genoeg aan; zoude ieder byzonder mensch al wat hy had moeten opbrengen: en niet meer behouden, als hy juist van noden had om 'er met zyn huisgezin van te leeven. Al bepaaingen genoeg, zal iemand denken. Maar neen: de noodzakelijkheid moet zodanig openbaar en algemeen zyn, datze de Geestelijken zoo na en zoo onmiddelyk raakt als de Leeken. Is 't maar by gevolg, en vanter zyde, dat 'er de Geestelijken deel aan hebben; dan is 't geen openbaare nood; en zyn de Geestelijken by gevolg van alles vry. By voorbeeld, moeten de stadsmuuren en vestingen verbeterd, de bruggen vermaakt, de wegen gezuivert en ge-effent worden; moet 'er een leger op de Rijksgrenzen op de

^c Diana ibid.

^d ibid.

^e ibid.

been gehouden worden tegen den inval der vyanden; moet het volk eenige onkosten maaken, als de Koning zijne eerste intrede in de stad zal doen; dat raakt onmiddelijk de Leeken, de Geestelijken niet. Het is immers bekend dat het onmiddelijk voorwerp van de Geestelijkheid is, de geestelijke zaaken en den dienst des Heere te behartigen. Maar genomen de noodzakelijkheid waar algemeen, en raakte de Geestelijkheid zoo na als de Leeken; en alle de goederen van alle de gemeenten, en van alle byzondere luiden, konden niet genoeg helpen om den algemeenen nood te hulp te koomen; zal dan de Vorst de Geestelijkheid om geen hulp mogen aanspreken? Neen. Dan moet het volk en de geestelijkheid hunne toestemming daar toe eerst gegeven hebben: dat zal waarschijnlijk te zeggen zyn; de hoofden of voornaamsten der Geestelijkheid; het Kapittel van de hoofstad, of ten minste de Kapittels van 't gansche Rijk. En dit hebben sommigen, die noch wat gematigder schynen, aldus begrepen. Maar de *Rota* ste Roman heeft de zaak anders verstaan; en verklaart dat het geene een ieder raakt, van een ieder eerst goedgekeurt moet worden. Zoude de nood wel ergens zoo groot zijn geweest, of oit kunnen zyn, dat alle de Geestelijken tot een toe hunne toestemming zouden geeven om iets van hun inkomen te missen: het zoude kunnen gebeuren; maar zelden. Maar dat zeldzaam geval quam aleens voor te vallen, en alle de Geestelijken waren gereed om den Vorst te helpen; dan was de Vorst noch even na; en hy zoude noch geene lasten mogen invorderen. De Paus moet 'er al vorens zijne toestemming toe gegeven hebben: en de bulle der Pausselijke toestemminge moet ook alvorens door de Bisschoppen onderzocht zijn geweest, om te zien of men den Paus niet eenige valsche redenen opgegeeven heeft.

Maar deze vrydom zal waarschijnlijk zodanige Geestelijken alleenlijk genieten, dewelke de groote Wijdzeis ontvangen hebben; als de Priesters, Diakenen, en Onderdiakenen: en sommigen hebben het in daad aldus begrepen: maar g andere houden 't als een vaste waarheit staande, dat het genoeg is de kleine

f In *Posthumis Farinacii* t. 2. decis. 42.

g *Molina* t. 3. tract. 2. disp. 270. n. 5. contra Angles.

Wijdzels ontvangen te hebben. Ja de enkele kruinscheering, dewelke in de katolijke landen zoo gemeen is, geeft iemand volgens dezelve Schryvers zoo veel vrydom omtrent de tollén, pachten, en ongelden als de groote Wijdzels. Maar, zoo genomen, het waar bekend dat iemand het geestelijk kleed met een bedrieggelijk inzicht aangenomen had, te wèeten om tol- en pacht-vry te zyn; zonder de genegendheit te hebben van oit in den geestelijken staat te treden: zoo eenen bedrieger, zou iemand denken, zal zyn bedrog niet mogen baaten, om van de ongelden en pachten bevrydt te zyn. Ja zekerlijk, althans volgens eenige ^b Schryvers, en 't kleed kan hem zoo wel helpen als de wijdzels. Het is waar dat de genen, die de kleine wijdzels ontvangen hebben, en geen kerkelijk ampt bezitten, in sommige Rijken volgens een oude gewoonte tollén en pachten betaalen: maar tegen deze gewoonte heeft *Garfias* veel te zeggen, en zou die gaarne verandert zien.

Doch een kerkelijk persoon, om de voorrechten van de geestelijke rechtbank te genieten, moet volgens de uitspraak van de kerkvergaderinge van Trenten een kerkelijk ampt bezitten; of met een geestelijk kleed en een geschore kruin gaan, en aldus eenige kerk ten diensten staan; of moet ten minste, met verlof van den Bisschop, ergens te Schole gaan om zich tot de groote wijdzels te bereiden. Men zou dan denken dat het zelve in een kerkelijk persoon vereischt word om pacht- en schatting-vry te zyn: maar dat zoude gemist zyn; de geestelijke ^k Rechtsgeleerden willen op het stuk van kerkelijken vrydom zoo naauw niet gekeurt hebben.

Maar wat dan, indien kerkelijke personen eenige goederen erft, koopt, of op een andere wyze verkrygen; op dewelke eer zy dezelve kochten of erfdén, voor eeuwig en altyd, onwederroepelijk en onverbreekelijk, eenige lasten gestelt waren? zullen die Geestelijken zodanige lasten niet moeten betaalen? *Diana* antwoordt in 't eerste ja: maar zijnde even daar na

^b Duardus in Bull. Cœnæ ap. Dianam.

ⁱ Garfias de Benef. t. 1. part. 3. c. 3.

^k Vide Dianam ut supra.

gramftoorig geworden op den geleerden en beruchten *Driedo*, omdat hy beweert dat alle de landgoederen, die de kerk in bezit krygt, gehouden zyn fchattingen te betaalen, zoo verandert hy fchielik van gevoelen; en houdt het ander gevoelen, 't welke de Geestelijken ook in zulken gevalle fchatting vry verklaart, voor *probabel* of waarfchijnlijk. Nu weet men dat al wat waarfchijnlijk in de befpiegeling is, by die Zedemeesters voor zeker en veilig gehouden word in de oefeninge.

Van de Monniken, Reguliere Kanonnikken enz. behoeven wy niet te fpreken; hun vrydom is buiten alle twift.

Maar de zoo genoemde *Bichi*, wel eer ook Begynen genaamd, die zich onder den derden Regel van *S. Franciscus* begeeven hadden, al leefden zy in geene kloosterlijke vergaderinge, worden ook van sommige *m* Schryvers fchatting-vry verklaart. Echter is het bekend, en ik meen dat ik 'er ergens van gefproken heb, dat veele luiden, die niet minder als Religieuzen waren, den derden Regel plagten aan te neemen. Men had maar eenige gebedekens te leezen, op eenige oefeningen te paffen, en zich by de Francifkaanen te laaten opfchryven, daar mede was men een deftig onderhouder van den derden Regel. Vryers en Vryfters, getroude luiden, ambachtsgatten, Officiers, Oorlogsluiden, Vorften en Vorftinnen, blyvende by hunne ampten en bedieningen, wierden van den derden Regel niet uytgefloten: Hoe ligt waar het dan geweest, zich van alle laften en pachten te bevryden; en waar hadden de Vorften, indien ze zich aan deze regels gehouden hadden, de noodige fchattingen van daan gehaalt?

Zoo hebben dan die Schryvers de betekening van kerkelijke en geestelijke perfoonen zoo wijd uytgerekt als zy konden; om hunne bende zoo groot te maaken als mogelijk was.

Dat was noch niet genoeg: men wift noch midelen te verzinne om zoo veele leeken, als doenlijk was, onder den zelfden vrydom te betrekken: zoo nochtans, dat alles eindelyk op het profyt van

l Driedo de libert. Chrift. lib 2. c. 3.

m Squillante apud Dianam, &c.

de Geestelijkheid uytquam. Van de nieuwelingen of beproevingen der Monnikken zal ik niet spreken, dat heeft noch zijne reden. Die de Monniks kap binnen zeer korten tyd staan aan te trekken, behoeven volgens die Schryvers geene schattingen te geeven; om dat ze in een ruimen zin reeds beproevingen genoemd mogen worden. Dat is noch in te schikken; en die tyd zal doch niet al te lang duren. Maar daarenboven worden de werkluiden van alle kerkelijke en kloosterlijke perſoonen, de boeren die hunne landeryen ingepacht hebben, hunneboden, die hunne zaken waarneemen, onder den zelven vrydom begreepen.

Die de landeryen van kerkelijke perſoonen in erfpacht hebben, behoeven volgens dezelve leeraars geene laſten voor de gepachte landen te betaalen. De vrouwen der geenens, die de kleine wijdzels ontvangen hebben, worden ook onder 't getal der kerkelijke en ſchattingvrye perſoonen betrokken; want, zeggen die ⁿmaats, de vrouw en de man worden gerekent van eenen en den zelfden ſtaat te zyn.

De wettige kinderen der kerkelijke perſoonen, te weten dewelke zy, noch wereldſch zijnde, gewonnen hadden, zijn ook ſchattingvry, doch niet langer als voor hun leven. De vaders en de broeders der kerkelijke perſoonen, in een en 't zelve huis met die kerkelijke perſoonen woonende, worden uyt den zelfden hooft van 't inlegeren der Soldaaten vry verklaart. Ja de leeken, die in gehuurde huizen van geestelijke perſoonen wonen, zouden om die reden ook verſchoont moeten worden van de gemelde inlegeringe.

Maar al lang genoeg van deze vrydommen, van ſchattingen en pachten, geſproken. De gelegendheit zal zich waarschijnlijk wel opdoen om van de andere vrydommen der geestelijken ook te ſpreken. Wy hebben 'er dit maar by te voegen, dat men in Vrankrijk, en in meer katolijke landen, die vrydommen zoo hoog niet en ſchat, als ze van zodanige Kanoniſten geveilt worden.

ⁿ Diana verb. immunitas Eccleſiaſt. Sauchez in opusc. t. 2. lib. 6. c. 1. dub. 3.

5. *Met een kring van straalen*, enz. Ieder weet dat de Heiligen t' hans altyd, met zoo een kring van straalen, om hun hoofd afgebeeldt worden: Hoe oud dat dit gebruik is, zoude ik met geene zekerheit konnen zeggen: Dit is zeker dat de Christenen, in de vier eerste eeuwen, van zoo een gebruik niet geweeten hebben. Om geen andere bewyzen op te zoeken; blykt dit volkomenlyk uyt de Romeinsche tomben, die in het onderaardiche Rome van *Aringhins*, of liever van *Bosius*, afgebeeld staan. Op die tomben, dewelke meest altemaal by het leven van den *Grooten Konstantyn* of niet lang na zyne dood opgericht zyn, staat *Christus*, zoo wel als de Apostelen en de andere Heiligen, zonder zodanige kringen en straalen afgebeeld.

6. *Dewelke de eerste plaats van Onder-priorinne lofselyk heeft bekleedt.* In het Latijn staat: *In Officio Suppriorissae laudabiliter ministravit*. Dat is niet te zeggen dat zy, naar den tyd gesproken, de eerste Onder-priorin van 't klooster is geweest: want van *Adriana, Joosten dochter*, staat beneden ook aangetekend dat zy de eerste van alle de Priorinnen is geweest; daar zy nochtans gestorven is in 't jaar 1544, en vervolgens, naar den tyd te rekenen, een van de laatste Priorinnen is geweest 't Staat dan te weeten dat 'er in sommige kloosters, tot onderhouding van de tucht, verscheidene mindere Oversten aangesteld wierden; dewelke het opzigt over tien Monnikken hadden, en daarom *Decani* wierden genoemd. Doch die naam van *Decanus* zegt *Haefstennus*, is mettertyd verandert in den naam van *Prior*, de tweede Onder-prior genoemd. De andere Priors, die daar aan volgen, worden de derde, de vierde, de vyfde Prior genoemd, enz. En dit zal ook plaats gehad hebben in sommige Nonnekloosters.

• Disquis. Monast. lib. 3. tract. 6. disq. 4.

V A L K E N B U R G .

* In den open-brief van Hendrik IV , van Valken-
 't jaar 1064 / word Valkenburg een curtile burgs oude
 genoemd: dat is te zeggen / het huis van den waardig-
 Ontvanger ; (1) daar alle de inkomsten upt heit, enza
 de omleggende landstreck naar toe gebragt
 worden. Men wil zeggen dat het eertijds een
 Gzaasschap is geweest: en het heeft zijne Hee-
 ren gehad: dewelke den bynaam van Valken-
 burg booz hunnen geslagt-naam aangenomen
 hadden: en in verscheidene opene brieven ver-
 meldt worden.

Dat het een Romeinsche Burgt / en mis-
 schien een van die 50 kasteelen is geweest / de-
 welke dooz Drusus Germanicus, volgens de ge-
 tungenis van Lucius Florus , aan den Rhijn-
 stroom opgeworpen zijn / schijnt booz eerst te
 blijken upt de grondsteenen / dewelke bedekten
 de kerk gebonden zijn. Een tweede dient tot
 bewijs een merkelyke hoogte by het huis Co-
 renbriet gelegen: dewelke benevens den Rhijn-
 dijk tot het Paardenvelt toe loopende / zich
 onder dooz de huizen tot aan de grondslagen
 van de kerk en den toren / en dan wederom
 onder andere huizen verspreidt. Dus houd men
 booz vast dat de kerk en de toren op het oude
 grondwerk van de gemelde Burgt zijn gebout.
 En dit schijnt wederom te blijken upt de trag-
 en gebakke steenen / van Romeinsch maakzel/
 en upt de penningen der Roomsche Keizeren
 en Veldheeren / dewelke hier van tyd tot tyd
 opgegraven worden: zoo als 'er eenige van
 Keizer Caligula , en noch onlangs / te weten

* Alting, v. Valkenburg.

den 17 Mey 1710 / van anderen zijn opgedolben. Het is eene waarschijnlijker gissing dat dit doorp den naam Valkenburg van dezen burg / en van de menigte der Valken / gekreegen zal hebben ; als dat een zekere Valk , de zoon van Koning Arundelius of Ezel-oor , en die quansups zoo scherp konde zien als een Valk / den naam aan het doorp gegeven zoude hebben : zoo als Henricus † Thaborita , Veldenaar , en anderen / ons willen diets maaken. En dit word ook bevestigd door het kasteel en de twee Valken / die het doorp in zijn wapen hoert.

Dit doorp is t' hant eene hoogheerlijkheit onder Rijnland : hebbende voor dezen den Walsenaaren toegekomen. Dezelven hebben de heerlijkheit naderhand verkocht : dewelke in 't jaar 1667 bezeeten wierd door Heer Joris de Hartog. Eindelyk is de Heer Kornelis Wittert , een rijk koopman te Rotterdam / door koop Heer van Valkenburg geworden.

De Parochiekerk.

De kerk / die van tuffsteen en groote gebakene steenen opgebouwt is / is kruys-gewijs getimmerd : en is voorhene / zoo als uit het maakzel afgenomen kan worden / een Parochie- of moeder-kerk geweest.

De kerk heeft voor dezen een langen / en spitzen toren gehad : dewelke daarom genoemd wierd de lange Maai. Doch in 't jaar 1665 / op den 5 van September / is de toren 's avonds in een zwaar onweer door den blixem afgebrant. Naderhand is hy / zoo als hy tegenwoordig staat / weder opgehaalt : hebbende wederom een spits / en een tamelyke dikte. Midden op de kerk staat noch een ander torentje.

† Lib. 4. Chron. c. 7.

De kerk is van ouds een Parochiekerk geweest : daar Katwijk binnen en buiten / die maar eene kapel hadden / onder stonden.

Willem II Graaf van Holland / naderhand Roomsche Koning geworden / heeft deze kerk in 't jaar 1241 geschonken aan de Ridders van de Duitsehe Orde. En daar op hebben dezelve Ridders een Kommandeurschap te Valkenburg opgerecht : waar over ik het volgende in een ouden brief aangetekend vinde :

Kommandeurschap van de Duitsehe Orde.

Willem , Graaf van Holland , naderhand Roomsche Keizer , heeft aan de Duitsehe Orde geschonken de kerk te Valkenburg : waar onder twee Parochien stonden : de eene van Katwijk aan den Rhijn : de andere van Katwijk aan de Zee. En dit heeft aldus geduurt tot het jaar 1378 : want ten tijde van Hartog Aalbert heeft Splinter Uten-eng , Landkommandeur , de Pastory van Katwijk op Zee en Katwijk aan den Rhijn , benevens het Kommandeurschap , afgezonderd van het huise Valkenburg : en heeft eene Pastory , met een Pastoors huis , opgerecht te Katwijk aan den Rhijn : en toen heeft Valkenburg een Parochie op zich zelve gehad. Want van ouds had Katwijk slegts eene kapel , in dewelke dagelijks Mis geleezen wierd : maar om dat de Katwijkers op Zee een al te grooten weg naar de kerk te gaan hadden ; daarom is die verandering geschiedt.

De kerk heeft een Parochiekerk,

Naderhand is de kerk van Valkenburg / om dat ze zoo armelijk van inkomsten voorzien was / tot den staat van een kapelle vernedert ; en de kerk van Katwijk onderworpen.

Maar in 't jaar 1424 is ze door den Ridder Hen-

daar na een kapel ;

Hen-

en eindelijk
wederom
een Parochi
kerk.

Hendrik, Heer van Waffenaaren van Valkenburg / wederom tot de waardigheid van een parochiëkerk verheeben; zoo als in den volgenden brief gezien kan worden :

IN den naame der H. onverdeelde Drievuldigheid.

Ik Jakob van Lichtenberg, Prooſt van S. Pieters kerke te Utrecht, by het openſtaan van den Stoel tot algemeen Vikaris over de ſtad en het ſtift van Utrecht aangeſteld, wenschte aan alle Chriſtene geloovigen, zoo tegenwoordige als toekomende, ter eeuwige gedagteniſſe der zake, de zaligheid in den genen, die de waare zaligheid van allen is. De in *Chriſtus* beminde mannen, te weten de edele Heer Hendrik, Heer van Waffenaar, Ridder onder het ſtift van Utrecht, en de ingezetenen en inwoonders van het dorp Valkenburg onder het zelve ſtift, hebben ons ootmoediglijk doen bidden, aangezien in 't gemelde dorp Valkenburg opgerecht en gebouwt is geweest eene zekere kapel dewelke van ouds eene parochiëkerk geweest zijnde, naderhand om de geringheit van haare renten en inkomſten met de parochiëkerke van Katwijk vereenigt is geweest; maar tegenwoordig, door Gods gunſtige byſtand, van de voornoemde ingezetenen en inwoonders genoegzaam voorzien is om een Priester te onderhouden; dat wy de gemelde kapel te Valkenburg, uyt krachte van het ordinariſ gezag, 't welk ons by het openſtaan van den ſtoel toebetrouwt is, zouden aanſtellen tot een parochiëkerk. Zoo is het dan dat wy, het bovenſtaande aandagtelyk ingezien hebbende, en na dat ons blyk getoont was dat aan de gemelde kapelle genoegzaame renten beweezen zyn om den Priester, die in zynen tyd Paſtoor

stoor zal zyn, te onderhouden, door deze openbaare akte van den volgenden inhoud, met de toestemminge van den eerzaamen en godsdienstigen broeder, den Kommandeur van het huis en de Balië der Duitsche Ridderen te Utrecht, die het recht heeft om eenen broeder van de gemelde Order tot de voornoemde kerk van Katwijk voor te stellen, en alle andere omstandigheden die in dezen deele overwogen moesten worden overwogen zijnde, op het ootmoedige verzoek zoo van Mynheer den Ridder *Hendrik*, dewelke daar de wereldlijke heerlijkheit bezit, als van de inwoonders en ingezetenen voornoemd; dat wy, zeg ik, de voornoemde kapel van Valkenburg tot de waardigheid van een Parochiakerk oprechten; en daarenboven door den inhoud dezes ordoneeren dat de goederen, dewelke dezelve toegeweezen zijn, en na deezen door de gunst des Heere toegeweezen zullen worden, kerkelijke goederen zullen zijn en alreede zijn, en onder den kerkelijken vrydom beschermt zullen worden. Ook verleen en vergunnen wy dat deze nieuwe Parochiakerk voortaan de zielbestiering zal beoeffenen; de bewaaring der Reliquien zal waarneemen; een doopvont, een plaats om 't allerheiligste Sakrament te bewaaren, en daar by een open plaats (voor de kerk) en een kerkhof en vrye begraaffenis zal hebben; en verders alle de voorrechten en eerrekenen van een Parochiakerk zal genieten. En wy beveelen aan alle en iedere inwoonders en persoonen van 't voornoemde dorp Valkenburg dat ze de voornoemde kerk, dewelke wy, gelijk gezegt is, tot een Parochiakerk opgerecht hebben, indien en na dat ze behoorlijk ingewijdt zal zijn, voortaan voor

D D

haare

haare waare Parochiëkerk zullen hebben te houden, en als zodaanig zullen hebben te bezoeken en in waarde te houden; dat ze de goddelijke vermaningen aldaar uyt den mond van den Pastoor en Regent, die het dan zijn zal, zullen hebben te hooren, te onderhouden, en aan dezelve te gehoorzaamen, zoo als zy gehouden zijn, en gelijk aldaar van ouds plagt te geschieden. Maar het recht om de Pastory te vergeeven, of een bequaamen en gaauwen Broeder van de gemelde Duitsche Order tot de Pastory van deze nieuwe kerk, zoo wanneer en zoo dikwils als ze open zal staan, voor te stellen, zal den Kommandeur van 't gemelde huis der Duitsche Order te Utrecht ten eeuwigen dage toebehooren. Noch is het zoo dat wy den bescheiden man, broeder *Johan Bor*, Priester van de voornoemde Order, dewelke ons door den gemelden Kommandeur voorgesteld is om hem de kerkmatige instelling in de gemelde kerk voor de eerste reize te verleenen, in de voornoemde Parochiëkerk bevestigen; en hem tot de zelve aangenomen hebben, en door den inhoud dezes aanneemen; en vorders hem de zorg der zielen, en de bewaaring der Reliquien, in Gods naame toebetrouwen. En wy beveelen aan alle en iedere Priesters, Kapellaanen, en kerkelijke perfoonen onder ons staande, dat ze den gemelden broeder, denwelken wy in de nieuwe Kerk van Valkenburg bevestigt hebben, in het lichamelijk bezit van dezelve, en van alle de rechten dezelve kerke toebehoorende, met de behoorlijke en gewoonlijke plegtigheden zullen hebben aan te neemen, in te leiden, en te ontvangen.

Het openbaare kennis-schijf / waar by de voornoemde renten aan de gemelde nieuwe kerk

Kerk toegewezen werden / was van den volgenden inhoud:

In den naame des Heeren, Amen. Door dit openbaar kennisschrift zy kennelijk aan alle zoo tegenwoordige als toekomstende personen dat in 't jaar des Heere 1424, in de tweede indiktie, den derden January, omtrent de derde uure der getijden of daar omtrent, in 't zevende jaar van Paus *Martinus V*, voor my openbaar Notaris en voor de ondergeschreevene getuigen, die daar by verzocht en ontboden waren, in eige personen verscheenen zijn de voorzienne en eerbare mannen *Giselbert van Egmond*, en *Gerrit Willemsz. Moer*, behoorende onder het Bisdrom van Utrecht: en dat zy, door eene godvruchtige begeerte bewogen, en wenshende de tijdelijke goederen door een gelukkigen koophandel tegen de eeuwige te verwisselen, tot lof en verheerlijking van den Aalmagtigen Godt, van deszelfs allerverhevenste Moeder de H. Maagd *Maria*, en van 't gansche Hemelsch Hof, en vorders voor de zaligheid van hunne zielen, en van de zielen hunner voorouderen, ten einde en op dat de kapél van het dorp *Valkenburg* dewelke onder de Parochiëkerk van *Katwijk*, in 't Bisdrom van Utrecht gelegen is, tot eene Parochiëkerk opgerecht zoude worden, van de goederen die Godt hun gegeven heeft aan de voornoemde kapelle, tot eene inkomste voor haar en voor het onderhoud van den Priester die daar (tot Pastoor) aangestelt zal worden, met eene zuivere gifte dewelke onder de levenden genoemd word, en op een onherroepbaaren tijtel, gegeven en beweezen hebben de onderstaande landeryen en goederen die in het

dorp Valkenburg , of onder des zelfs rechtsgebied , gelegen zijn . . . . Gedaan te Utrecht voor de noorder deuren der Utrechtsche Kerke , in het jaar , in de indiktie , in de maand , op de uure , onder het Pausdom , als boven : in de tegenwoordigheit van de eerzaame en bescheidene mannen , Heer *Gisbert Heerman* Kanonnik , Meester *Aarnout Eliasz.* eeuwig Vikaris der Utrechtsche Kerke , en *Tydeman Hombout* , Kommandeur van de Duitische Order te Katwijk , en *Dideryk Koek* Kommandeur van dezelve Order te Rhenen. Gegeeven in 't jaar des Heere 1424, op den dag van de H. Maagd *Agnes.*

In het boek derzelve kerke wordt betwaart een verdrag / op francijn geschreeven : 't welk tusschen Herman van Keppel Landkommandeur van de Duitische Order te Utrecht / Hendrik Waffenaar Ridder / en de Kerkmeesters der boornoemde kerke / aangegaan is den eersten Januarij 1424 / en te Utrecht vernieuwt is den vierden Mey 1504. Volgens dit verdrag worden den Pastoor boor een jaarlijksche inkomste toegewezen tien Engelsche goude Nobelen : de welke ieder waard zouden zijn ses loot zilvers / en daarenboven het derde gedeelte van 't geene aan 't H. Kruis geoffert zoude worden. Daar by zouden zy hem boter / turf en hout / en de andere levensmiddelen / moeten bezorgen.

Kapellen.

Dat 'er in deze kerk ook kapellen gestaan hebben / blijkt uit het maakzel der kerke / zoo als het zich noch tegenwoordig vertoont. Ook blijkt het uit het boek der selve kerke : in 't welke op het jaar 1423 / en op eenige der volgende jaaren / gewag wordt gemaakt van kapellen.

pellaaenen / en van de inkomsten die de kerk hun bezorgde.

Dolgens het zelve kerkenboek zijn 'er twee Broeder-
 Broederschappen geweest : te weten het Broe- schappen.
 derchap van S. Mauritius , en dat van 't H.
 Kruis : want de goederen en inkomsten dezer
 Broederschappen worden in dat boek / op het
 jaar 1450 / opgetelt.

In de kerk van Valkenburg zijn noch oude
 brieven over; dewelke / hoe oud dat ze zijn /
 doorgaans gemakkelijck gelezen konnen wor-
 den; en verscheide leegaaten behelzen / die van
 tijd tot tijd aan 't gemelde gilde zijn bespro-
 ken.

Wy hebben goedgevonden een van de aller-
 oudste brieven / daar de naam van 't gilde dui-
 delijck gemeldt word / alhier op te geeven:

[C Jan van den Berghe , Scout in den Am-
 bocht van Valkenborch ende van Catwyc,
 doe condit allen luyden, dat vor my quam *Mercely Willems* dochter, mit *Symon Symonsz* als
 haer rechte Voeghet, ende gelyede dat sy vercoft
 heeft *Jacob Dircks Hazens* ende *Willem Spronc Aetsersz*, vindere van sinte *Mauricius* ghilde tot
 Valkenborch, tot des Ghilde voorschreve be-
 hoef achte hont lants luttel min of meer, lig-
 gende in den Ambocht van Catwyc voorschre-
 ven om't seventich Philippinsche Bourgonsche
 Schilden voor dese tyt geslagen, die *Mercely* voor-
 schreve gelyt ontfangen te hebben ende haer wel
 betaelt is den lesten penninc mitten eersten: en-
 de wes dit voorsz lant beter is dan dit voorsz ghelt,
 dat geeft zy God, sinne waerder Moeder, den hei-
 lighen Cruce ende sint *Mauricius* Ghilden voirschre-
 ven, voir haer ende hoir ouders zielen, welc

voirschreve lant belegen heeft an die oestzyde Heer *Dirc Aemsz.*, an dat zuyteynde sinte *Mauricius Ghilde* voirsch. an die westzyde *Wouter van Endegeest* en an dat noorteynde die Heerwech, ende dit voirsch. lant glovet *Mercely* met haer voeghet voirsch. te waren ider ende dat als men vry erve schuldich is te waren, alle dinc zonder argelift ende nieuwe vonden wtgheseyt, die dezen briefhinder of schaden moghen. Hier hebben by, an ende over geweest als tugh *Dirc Gherytsz* en *Jacob Cys.* In oirconde des brieves zoo heb ic *Jan van den Bergh* Scout voirsch. om beden wil *Mercely* en haer voeghet voirsch. minnen zeghel beneden an deze brief gehanghen in kennisse ende in tuughe der waerheyt, int jaer 1444. op sinte Matthys avont.

Stichtin-
gen.

Noch zijn 'er ten behoeve van deze kerk verscheide stichtingen by uitersten willen gemaakt: waar by besproken wierd dat het jaargety van de stichters met vier of meer waskhaarssen / die by hun graf onder de *Mis* branden moesten / jaarlyks moest gehouden worden; en dat 'er op den zelfden dag eenige manden met tarwen-brood aan den armen uitgedeelt moesten worden; behalven dat den *Pastoor* / en den *koster* / ook zekere penningen besproken wierden.

Aloud heeft Jakob Moer eben voor zijne dood / dat is daags voor *S. Pieters* banden in 't jaar 1424 / eene *Mis* gesticht; detwelke jaarlyks / op het feest van *S. Pieters* banden, door den *Pastoor* van *Dalkenburg* gedaan moest worden met vier waskhaarssen; die van 't begin der *Misse* tot het einde toe moesten branden.

Simon Willemszoon, een *Leidenaar* / heeft in 't

in 't jaar 1434. op zijn uiterste leggende/
 booz zijne ziel/ en booz de ziel van zijnen broes-
 der Gerrit Willemszoon, aan de kerk van Dal-
 kenburg besproken een hont lands/ leggende
 beoosten den gemeenen weg: met dit beding/
 dat de kerk jaarlijks booz hun beider zielen
 dooz den Pastoor zoude doen leezen een Misse
 met vier waskaerffen; en aan den Pastoor/
 als ook aan den Koster/ zoude geeven drie Hol-
 landsche schellingen; en vyf schellingen aan
 den armen booz broodgeld/ alles naar de reke-
 ning der koopliiden.

Zoo een jaargetijde heeft in 't jaar 1444. ook
 gesticht Willem Simonz; en bedongen dat de-
 zelfe kerk booz hem eene jaarlijksche Misse/
 met vier waskaerffen/ zoude doen leezen op den
 eersten bypdag na Kruis-binding.

Want de gedagtenis van 't H. Kruis wierd
 in deze kerk met een zeer groote staatzie ge-
 biert: en het teken van 't H. Kruis plagt niet
 alleen op het spits der kerke/ maar ook in
 de kerkdeuren/ ten toon te staan: en in de
 zuider kerkdeur is noch tegenwoordig een hol-
 te te zien/ waar in zoo een kruis heeft gestaan.
 Hierom was het dat 'er in deze kerke/ op de
 jaarlijksche gedagtenisse van 't H. Kruis/ een
 plegtige ommegang gehouden wierd; dewelke
 van de kerk af beginnende/ en den Rijnndijk
 omgaande/ langs den weg van 't huis Coren-
 bliet weder omkeerde. En de Katolijken zijn
 noch huidendaags gewoon op zekere tijden zoo
 eene ommegang te houden. De jaarmarkt viel/
 al van ouds/ op den dag van Kruisberheffinge:
 wanneer daar ook een paardenmarkt gehou-
 den wierd; dewelke niet alleen dooz gansch
 Holland/ maar overal/ zeer vermaard was.

Gedagtenis
 van 't H.
 Kruis.

Deze paardenmarkt begon acht dagen vooz / en eindigde acht dagen na / S Lambertus dag: wanneer het de manier was / dewelke manier noch in wezen is / dat een lang pzeren kruis / zoo lang als de paardenmarkt duurde / aan 't huis van den Koster ten toon hing. En was deze paardenmarkt zoo vermaard / dat 'er de Hoopluden / uyt het binneste van Spanje / naar toe quamen loopen; en dat 'er somtylen 3000 paarden op eenre markt verkocht wierden. Ja deze paardenmarkt was over veele jaaren zoo bekend; dat men gewoon was / * de betaaling van hoopmanschappen en renten tegen dien tyd vast te stellen.

Wy hebben boven gezien dat het recht / om den Pastoor te benoemen / den Landkommandeur van de Duitsehe Ridders te Utrecht toebehoorde.

Oude
Pastoors.

De eerste Pastoor van de nieuwe parochiekerk is geweest Broeder Johan Bor, een Priester van de Duitsehe Ridders order. Deze Johan Bor, als Pastoor van Valkenburg / heeft zekere giftebrief getekent op S. Gregorius dag / in 't jaar 1451.

Heer Gerrit Vermaat was Kommandeur (te Katwijk) en Pastoor van Valkenburg in 't jaar 1535.

Heer Willem Willemszoon, Priester / is Pastoor van Valkenburg geweest na het jaar 1536.

In 't jaar 1545 heeft daar als Pastoor gestaan de Heer Heertgen Ians.

Van 't jaar 1557 / tot het jaar 1563 / heeft

* Zie het testament van Alverada, Vrouw van Koudekerk, van 't jaar 1305. Ziet ook verscheide stichting-brieven onder Rotterdam, enz.

Heer François Worms , Priester van de Duitsche Ridder-Orde / de Pastorp van Valkenburg bekleedt. In een verdrag / 't welk hy in 't jaar 1593 ober het recht van de Pastory en van het Pastoorshuis met de Kerkmeesters van Valkenburg heeft gemaakt / noemt hy zich zelven / gewezen Pastoor van Valkenburg , en Kommandeur te Katwijk.

Heer Jakob Dirkszoon , Priester / heeft in 't jaar 1440. aan de kerk van Valkenburg / behalven eenige andere zaken / gegeven de helft van een erve te Katwijk gelegen ; op dat 'er jaarlijks op den dingsdag en den woensdag van de Quatertemper-dagen booz 's Heeren Hemelvaart / booz hem / booz den Priester Adam , booz hun beider ouders / en de boudere kinderen (van de selve ouders) een jaargerp zoude gehouden worden met vier kaerffen. En moesten deze kaerffen / geduurende de Mis / by hun graf branden : welk graf / in de zuidzyde van de kerk / met een besneede blaauwe zark was bedekt.

Niklaas Dirkszoon , Priester / Orgelspeelder en Schoolmeester op Cessel / was te voren kerkmeester te Valkenburg geweest.

Het Kommandeurs huis / althans by den Bedienaar van den openbaaren Godsdienst bewoond / heeft aan de straat / daar het staat / den naam gegeven van de Kommandeursstraat : welke benaaming / van die straat tot nu toe in wezen is gebleven. Een andere straat / naast de boorgaande gelegen / heeft ook den naam van de kleine Kommandeursstraat behouden.

De laatste Pastoor is van 't oude geloof af- Afgevalle
getweeken / en heeft te Katwijk een openbaare Pastoor.
bediening bekleedt.

Willem Vink, * Predikant van den herboorn-
den godsdienst tot Valkenburg / en beide de
Katwijken / heeft de uitlegging over den Kas-
techismus der Gereformeerde kerke / die door
Kornelis Korstenszoon Predikant te Delfsha-
ven beschreeven was / op nieuw nagezien / en
te Leiden laten drukken by Hendrik Haef-
tens.

* Zie Adriaan Pars Katwijkse Oudheden pag. 297.

A A N T E K E N I N G.

1. Ik verklaare in alle oprechtheid dat het my ver-
drietig valt, en tegen de borst stoot, dat ik den zeer
geleerden Heer *Alting* nu en dan moet tegenspreken.
Die deftige man verdient op het stuk van de Aard-
klootkunde onder de beste meesters gerekent te wor-
den: en ik zal altyd verklaaren dat ik hem daar voor
houde. Maar wie is in zyn schryven onfeilbaar, en
om zoo te spreken, dooling-vry? Wie is altijd even
oplettend? Ook is het niemand, dat ik weet, oit te
schande gesproken dat hy den besten Schryver, die'er
uytkoomen mag, met alle eerbiedigheid en zedigheid
tegenspreekt. Om dan tot de zaak te koomen, de
Heer *Alting*, wiens woorden de Heer Auteur hier ge-
bruikt, zegt dat Valkenburg van Keizer *Hendrik IV*,
in een oper-brief van 't jaar 1064, genoemd word
een *curtile*: en dat *curtile* een Ontvangers huis bete-
kent, enz. Keizer *Hendrik IV*. heeft geene brieven,
die van Valkenburg in Holland spreken, uytgege-
ven in 't jaar 1064; als eenen alleen, dewelke by *W.*
Heda a te leezen staat. In dezen brief word Valken-
burg geen *curtile* genoemd; gelijk de Heer *Alting* door
te groote haastigheid gelezen moet hebben; maar daar
staat dat 'er 16 *curtilia* te Valkenburg waren; dewel-
ke met de landeryen daar toe behoorende, met noch
drie stukken lands, weder gegeven moesten worden
aan den Bisschop van Utrecht. In *Holtreka* 7 *mansf.*
In *Valckenbourgh* 16 *curtilia cum terra ad ea pertinen-*
ti; ibidemque tres mansf. Zoo was Valkenburg dan

* pag. 129.

geen

geen *curtile*, maar onder Valkenburg hebben verscheidene *curtilia* gestaan. Ook was Valkenburg geen Ontvangers huis, of men zoude moeten zeggen dat 'er 16. Ontvangers huizen gestaan zouden hebben. Daarenboven geeven die woorden, *met de landeryen daar aan behoorende*, duidelijk te verstaan dat een *curtile* wat anders is geweest als een Ontvangers huis. En by *Dub Cange* kan gezien worden dat *curtile* doorgaans een boerenhuis, met een tuin of bogaert daar aan, heeft betekent.

b v. *curtile*.

KATWYK AAN DEN RHYN.

Daar zijn twee Kattwijken; dewelke allebei den / zoo als 't gemeen gevoelen is / aldus genaamd zijn naar de beruchte (1) Katten. Betreft de deze dorpen / zoo wel als het huis t'Zand / zijn een hooge heerlijkheit / en hebben van ouds den Wasseaaren toegekomen. Het eerste Kattwijk / 't welk aan den Rhyne gelegen is / is een groot en volkrijk dorp : daar eertijds ook een vermaard Kommandeurschap is geweest. Ook schryft Jakob de la Torre in zijn Roomsche Verhaal dat daar een Kommandeurschap van S. Jan te Jerusaleem is geweest / en gestaan heeft onder het Landkommandeurschap van Utrecht.

Kattwijk
aan den
Rhyne.

Dit Kommandeurschap / gelijk boven reeds aangewezen is / is herwaart overgebracht van Valkenburg : de straat / daar het Kommandeurs huis gestaan heeft / is noch bekend onder den naam van 't Kommandeurs pad.

't Heiligen-Geest-huis aldaar / 't welk in een gasthuis verandert is / is zedert de verandering van het landbestier door het aankopen van het naastgelegen huis / en het aanleggen van eenen

't Heiligen-
Geest-huis
in een
Weeshuis
verandert.

eenen tuin / merkelyk vergroot en verbeter.

De kerk / dewelke eerst onder de Parochi-kerk van Valkenburg had gestaan / en naderhand het gebied over dezelve gekreegen had / was op den naam van S. Jan den Dooper ingewijdt. Het recht van de kerk te vergeeven is door Graaf Floris V. in 't jaar 12 . . aan de Duitſche Ridders vergunt: welke vergunning in 't jaar 1396. bevestigd is door Aalbert van Beyeren.

't Koor der kerke.

Splinter Uten-enge, de byftiende Landkommandeur te Utrecht / heeft omtrent het jaar 1490. een koor aan deze kerk getimmerd.

Toren.

De kerk / dewelke noch omtrent van 't zelfde maakzel is / had een fraajen en spitzen toren met eenige klokken. Noeh stond 'er een torentje op 't midden van de kerk / hebbende een kleinder klok: welke toren / om dat hy dreigde in te ſtozen / in 't jaar 1682 is afgebrooken. Aan de eene zyde van de kerk stond een doop-kapel: in 't midden stond de M. Maagd afgebeeld / hebbende eene zon / met een kroon van 12 ſtarren / om haar hoofd. Voorders was de kerk rijkelyk voorzien van allerhande kerkigereedschap; 't welk in de rekenboeken van ſtuk tot ſtuk uptgedrukt staat.

Vikary.

Noeh was in deze kerk / aan S. Jans outaar / eene vikary geſticht door Bartholomæus, Wolfertszoon, Priester.

Dirk Huigenszoon heeft in 't jaar 1489. by upterſten wille aan de kerk van Katwijk beſproken een kampie lands van bier hont. Het testament / waar in die gifte gedaan word / staat geheel in de Katwijkſche Ondheden van Heer Adriaan * Pars.

Hier nevens de Pastoorſ van Katwijk; 300 Oude Pa-
als die in de oude brieven en boeken gebonden ſtoors van
worden: Katwijk.

Heer Jakob, was Pastoor van Katwijk in 't
jaar 1353.

Heer Tyman Hombout, Kommandeur en
Pastoor van Katwijk in 't jaar 1417.

Heer Dirk van Walisdorp, Pastoor en Kom-
mandeur in 't jaar 1440 en 1470.

Heer Kornelis Willemsz. van Haastrecht is
van 't jaar 1475 tot het jaar 1490 Komman-
deur en Pastoor van Katwijk geweest.

Heer Lambert Kolt staat als Pastoor en
Kommandeur van Katwijk vermeld op het jaar
1504/ en 1506.

Heer Thomas in 't jaar 1509.

Heer Kornelis Vreem van 't jaar 1539 tot
het jaar 1552.

Heer Willem Reyerſz, in 't jaar 1558.

Heer François Worms, van wien wy 300
even geſproken hebben.

Heer Lukas Woutersz. van 't jaar 1559. tot
het jaar 1569.

Heer N. Boetzelaar was 'er Kommandeur in
't jaar 1570.

Wouter Barneveld, word boor den eerſten
gehouden dewelke de leere der zoogenaande Gerefor-
Gereformeerde
Predikant.
meerden in beide de Katwijken verkun-
digt heeft. Hy is te Katwijk op den Rhijn ge-
ſtorven/ en aldaar in het koor der kerke be-
graaven.

Kornelis Korneliſz. heeft het Kommandeur-
ſchap volgens een geſchreven rekenboek der
kerke bekleedt van het jaar 1583. tot het jaar
1589.

Willem Vink, Gereformeerde Predikant /
Bar-

Barnevelds nazaat / was eerst te Noordeloog bevestigd den 1. February 1580. Paderhand / te weten in 't jaar 1585 / is hy te Doozschoten aangenomen. Doch in 't jaar 1589 is hy te Valkenburg / en in beide de Katwijken / bevestigd : welke drie dorpen hy / om het klein getal der toehoorders / alleen heeft bedient. Zijn dienst is hier uptgegaan den laastten April 1599.

Den 25 van April / in 't jaar 1598 / heeft Katwijk aan de Zee / een eigen Bedienaar verzocht.

David Jakobsz. Reverset , van wien de Heer Adriaan Pars , in zijne * Katwijkische Oudheden / nagezien kan worden. De andere Predikanten staan ook by den zelven Heer vermeld.

Dicht by dit Katwijk is gelegen

KATWYK (2) OP DE ZEE.

Katwijk op Zee. Dit Zee-dorp / zoo wel als Schebelingen / word van tijd tot tijd (3) door de zee-golven merkelyk afgeknabbelt.

De kerk / dewelke den H. Andries toegewijdt is / is benevens het dorp in 't jaar 1571 door de vrybuiters uptgeplundert. In 't jaar 1572 is ze door de roovers en vrybuiters / waarschijnlijk van de Spaansche party / afgebrandt. Van het muurwerk / dat 'er overgebleven was / is de kerk wyder als te horen opgebouwt.

Gasthuis.

Hier staat ook een Gast- of H. † Geest-huis / 't welk Hugo van Zwieten en Lutgardis Boshuizen gesticht hebben den 16 Mey 1481. On

* pag. 287.

† Aldus genaamd , om dat de liefdadigheid een gave is van den H. Geest. (4)

der Leiden hebben wy verhaalt hoe dat ze daar/
in 't jaar 1477 / ook gesticht hebben het hofje
van Sion.

In den stichting-brief word onder anderen
bedongen dat de Pastoor alle Zondagen / en
ook jaarlijks op goeden vrijdag / op den Stoel
der Waarheit moet bidden voor de zielen van
Hugo van Swieten , en van Wouto Lutgardis
Boshuizen, enz. Deze brief staat geheel en vol-
komen by den gemelden Heer * Pars : waar
achter ook volgt de bevesting-brief van Heer
Johan , Heer van Wassenaar / Valkenburg/
Doozschoten / en Burg-graaf van Leiden : wy
zullen dezelve hier laten volgen :

W y Hugo van Swieten , ende Jongvrouw Luit-
gaard Klaasdr. van Boschhuisen , sijnen wijve,
doen kond allen Luiden : Dat wy met goeden
voorsien onser beiden Sielen, en onser beide Ou-
deren Sielen, suiwerlijk om Gods wille, gegund en
gegeven hebben , gunnen en geven met desen
Brieve, voor ons en onse erven ten vryen eigen,
de gemene Buren tot *Katwyk op te See*, die daar
nu sijn ende namaals wesen sullen, een Huisinge
en Erve , die wy staande hebben binnen den
dorpe voorschreven om een H. Geesthuis tot
Katwijk voorschreven te wesen : durende tot
eeuwigen dage. Op welke Huis en Erf staat tot
jaarlijkse renten, een pond . . . . jaars, die dat
klooster tot Rynsburg daar op heeft, ende daar
toe drie bedden, met haar toebehoren, met an-
dere roerende huisraat , alle Tinnewerk, Ko-
perwerk, ende houtwerk , als redelijk tot een
H. Geesthuise voorschreven dienen en behoren
sal , welke huisinge en erve belegen heeft aan

die ene zijde die *Lydweg*, ende aan de andere zijde *Filips Pietersz*, strekkende voor vande straat agter aan de *Lydweg*: Des so en sullen in dit voorschreven H. Geesthuis geen arm persoon, ofte Personen onthouden werden, dan die gene die in den dorpe gewoond hebben. Ende waar 't sake dat iemand in den voorschreven H. Geesthuise, of binnen den dorpe voorschreven aflyvig worde, en die van des H. Geest goeden geleefd, ende sijn nooddrufte daar van genomen ende gehad hadde, ende goeden agter liete, sy waren veel of luttel, die goeden sullen komen aan den H. Geest voorschreven, en niet aan des doden erfgenamen, gelijk dat van ouden herkomen, ende regt, ende gewonelyk, ende tot veel steden gehanteerd werd. Ende om een H. Geesthuise voorschreven te wesen in goede ordinantie: so sullen die Pastoor van de kerke tot Katwijk voorschreven ende die vier Kerkmeesteren van deselve kerk, die het nu sijn en namaals wesen sullen, onder hen vyven, sondermeer, gehouden wesen alle jaar op den goeden vrydag te kiezen by haar gemoed, twee goede, eerbare, gelovelijke mannen, om H. Geestmeesteren van den selven H. Geesthuise te wesen, den tyd toe van haren wederseggen, die den H. Geesthuise ende den armen Personen bewaren en regeren sullen, als sy van Gods wegen schuldig sijn te doen.

Die welke twee H. Geestmeesteren in der tyd wesende, ende also geset ende gekoren, magt hebben sullen den armen personen in en uit den H. Geesthuise voorschreven te setten, so henluiden dat oorbaarlyk ende van 't besten dienen sal, sonder iemand, wie hy ware, verder enig seggen ofte willen anders daar in hebben of gebruiken

bruiken sal mogen in eniger manieren. Ende hier toe sullen den H. Geestmeesteren in dertyd wesende van des H. Geest wegen, en op der H. Geest kost gehouden wesen *enen mannen Persoon, ofte vrouwen persoon, die alle dage, of tot elken getyde, als 't van noden wesen sal, gaan sal op de strande van der See, bebbende in syn hand een Schelle, ende daar mede klinken, en als dan verwagten die Schepen, die met Vis aankomen, biddende den Schipluiden die met Vis aankomen, om hem een liefdegift te geven tot behoef den H. Geesthuise voorschreven ende den armen personen, die in den H. Geesthuise onthouden werden. Voort so sullen de H. Geestmeesteren in der tyd wesende van den H. Geest wegen gehouden wesen, alle Sonnedagen, ende alle jaar op goeden Frydag, by den Pastor van de kerke tot Katwyk voorschreven, te laten bidden op den Stoel der waarheit, in de kerke, voor die Sielen van Hugo van Swieten, ende Jongvrouw Luidgard Klaasdr. van Boshuizen, syn wyf voorschreven, ende voor haer beider Ouderen zielen, sonder daar in tot enigen tyd gebrek te laten geschien, in eniger manieren. In kennisse der waarheit so heb ik Hugo van Swieten voorschreven desen brief voor myn wyve besegeld met myn segele. Ende om der mere sekerheden, so hebben wy Hugo van Swieten, ende Jongvrouw Luidgard Klaasdr. van Boshuizen voorschreven, gebeden Adriaan van Poelgeest ende Jakob van Boshuizen, onse Neven, desen brief om onser bede willen, mede over ons te willen besegelen. Het welk wy Adriaan van Poelgeest ende Jakob van Boshuizen voorschreven tot harer beide bede geerne gedaan hebben, ende desen brief gesegeld met onse segelen hier aangehangen. In 't jaar ons Heren 1481, op*

A i

den

den 16. dag in Bloeymaand. Ende was besegeld met drie wasse segelen, aan dubbele francyne staarten, waar van het middelste rood was, en het uytterste wesende het halve bovenste schilde afgebroken, wesende de twee uytterste van groenen wasse.

Na vergelyking gedaan jegens den oorspronkelijken brief, en is daar mede bevonden overeenstemmen, op den 18 van Sprokkelmaand, des jaars 1598, by my Geheimschryver,

G. ENGELS.

By dese gelegendheit binden wy weder een Heer van Katwijk / uit de Wassenaren gesproten / die dezen brief bevestigt heeft in 't jaar 1481.

Wy Johan, Here tot Wassenaar, tot Katwyk, tot Valkenburg, tot Voorschoten, ende Burggrave tot Leyden, enz. Doen kond allen luiden, dat wy tot vermeerderinge van de wille Gods, ende tot hulpe en liefde, die wy hebben tot den Armen Personen geseten in onsen Dorpe van Katwyk op de See, den selven onse onderfaten toegestaan en bevestigt hebben, toestaan en bevestigen mits desen onsen brieve, voor ons, onsen erven en nakomelingen, alle alfulke stukken ende vryheden als den brief, daar desen onsen brieve doorsteken is, uytwyft en begrypt. Gelovende voor ons, onsen regten erven ende nakomelingen, tegen 't inhouden van den oorsprong-brieven nimmermeer of te doen, nogte te doen doen, in gener manieren. Dan geloven voor ons en onse nakomelingen, den H. Geest tot Katwyk op See, te styven en te sterken in al het gene dat in de oorspronkelijke brief verklaart staat, tegen alle die gene, die

die het tegendeel van den . . . . brief fouden willen doen.

In kenniffe der waarheit fo hebben wy *Johan*, Here tot Waffenaar, enz. defen brieve befegeld met onfen fegele hier aangehangen, in 't jaar ons Heren 1481, op den 17 dag in Bloeymaand. Doorgestoken door de oorspronkelijke Grondvest brief, met een groot rood waffen fegele, aan dubbele francynen staarten, gefchreven, . . . den 16 Bloeymaand, in 't jaar ons Heren 1481.

Dit dorp heeft ook een Weeshuis / 't welk daar begonnen is in 't jaar 1615. In 't jaar 1687 is 'er aan de oostzyde een lange steenen muur / en een aanzienlyke poort / aantinnert. Op een van de pylaaren staat de *H. Geest* in de gedaante van een duif afgebeeld.

De vozdere gerechtigheden van de Katwijkers / en van hunne Heeren / staan in de gemelde Katwijkfche Oudheden beschreven. Daar word ook gefproken van 't Zant / een oud en adelyk slot der Waffenaaren / 't welk t'hang niet anders is als een deel verballen en vermozfeld muurwerk; en in een tolhuis is verandert.

Vozders indien iemand eenig befcheid wil hebben van het vooztreffelyk huis te *Bzitten* / ^{r'Huis te Bzitten.} 't welk de Romeinen hier volgens het gemeen geboelen geboutwt hebben / en de giffingen der geleerde mannen daar ober wil hooren; die kan *L. Guicciardyn*, *Adrianus Junius*, *P. Cluverius*, beide de *vander Doezen*, en *Petrus Sriverius* nazien: dewelken geleerdelyk en wijdloopig ober dit huis / waar het geftaan heeft / of het een wapenhuis der Romeinen geweest is / enz. gehandelt hebben. De gemelde Ju-
nius

nus heeft in het tiende Hoofddeel van zijn werk de oberblijfselen van 't zelfde huis / zoo als ze zich by laag water vertoont hadden / in p. ent uytgegeeven.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Van de overkomst der Katten in deze landen is zoo veel geschreeven, en alles is dien aangaande zoo naaukeurig gezift en uytgepluift, dat het onnoodig en overtollig schynt eene zoo afgehandelde zaak wederom op de baan te brengen. Het zy my evenwel geoorloft eenige opmerkingen op sommige verschillende gevoelens te maaken.

Dat de Katten, door inlandschen oorlog verdreeven, deze landen ingenomen, en hunnen naam aan sommige plaatzen gegeeven hebben, is een vaste waarheit; en word uyt *Tacitus*, om andere bewyzen daart te laaten, onwederspreekelijk beweezen. Maar eenige Schryvers, willende onze Voorouders in alles verdedigen, en het inneemen van deze plaatzen rechtvaardigen, zeggen dat zoo wel dit eiland zelf, als de uiterste plaatzen van de Gaulen aan het eiland paalende, leeg en onbewoont lagen. Maar de plaats van *Tacitus* dewelke ten dien einde bygebragt word, indien ik 'er iets in verstaë, geeft deze onbewoontheit geenszins te kennen. Hier nevens dan de woorden van *Tacitus* zelf: *De Batavieren dewelke, zoo lang als zy over den Rhyu woonden, een gedeelte van de Katten waren, hebben, door een inlandsche beroerte verdreeven zijnde, de uiterste grenzen van de Gaulen, dewelke onbewoond lagen, en t'zamen het eiland tusschen de Wat-ten leggende, ingenomen: welk eiland van voren door den Oceaen, en van achteren en aan beide de zijden van den Rhyu stroom word bespoelt.* Dit onbewoont leggen past *Tacitus* zodanig toe aan de uiterste grenzen van de Gaulen, dat het geenszins op het eiland gepast kan worden. Voor eerst dan zeyt *Tacitus* niet dat het eiland onbewoond en volkeloos lag; en vervolgens, dewyl 'er geen andere bewyzen voor de hand zijn, hebben wy geen reden om zulks te zeggen. Ja uyt deze plaats schynt zelf te volgen dat het eiland be-
volkt

volkt is geweest: want indien het geene inwoonders had gehad, wat reden zoude *Tacitus* gehad hebben, om dat *onbewoond* leggen alleen aan de uiterste grens-plaatzten van de Gaulen toe te passen? Evenwel is dat niet te zeggen dat het, ten tijde van de aankomste der Katten, ganfch en al bewoont is geweest. De Katten konnen het evenwel, daar het onbewoond was, zonder flag of ftoot en zonder iemand te bena-deelen, ingenomen hebben. Doch dit zijn maar losse giffingen: en in een zaak, daar het giffen ieder een even nae is, wil ik liever ftil zwijgen, en een ieder zijne vryheit laaten.

Dan is 'er noch een verschil of dezelve Katten ook den naam gegeven hebben aan het eiland der Batavieren: of, om het verschil met andere woorden uyt te drukken, of de Batavieren den naam van Batavieren al voerden, toen ze noch over den Rhyn woon-den, en een gedeelte der Katten waren; dan of ze dien naam van het eiland zelf ontvangen hebben; of ten derde, want dit alles hangt aan malkander, of de Katten dit eiland voor of na de tyden van *Christus*, of liever van den Keizer *Nero*, ingenomen hebben. Wy willen de zaak van den grond ophaalen. Wy hebben *Tacitus* zoo even hooren zeggen dat de Batavieren oorspronkelijk Katten zyn geweest; dewelke, door een binnelandsche beroerte, verdreeven, zich meelter van dit eiland gemaakt hebben. Dan verhaalt hy op een andere plaats hoe dat de Katten ten tyde van *Nero*, met de Hermonduuren over hoop geraakt, in een grooten veldflag geflagen en overwonnen zijn. Zoo gelooven dan sommige Schryvers dat de binnelandsche beroerte, waar door de Katten uyt hun Vaderland gedreeven zijn, niet anders is geweest als deze twist en oorlog met de Hermonduuren. En dus zouden zy na dezen ongelukkigen veldflag, dat is, onder Keizer *Nero*, uyt hun land geweeken en in ons land aangekomen zijn. Hier uyt zoude dan vorder volgen dat ze den naam van Batavieren in dit eiland niet gebragt, maar daar gevonden en zelf aangenomen hebben: want lang te voren heeft *Julius Cæsar* dit eiland beschreeven, en het eiland der

^a Annal. 13. c. 57.

^b De Bello Gall. lib. 2.

Batavieren genoemd: zoo dat het dien naam niet gekreegen kan hebben onder Keizer *Nero*. En daar volgt dan vorder uyt dat de voorvlugtige Katten, indien zy Batavieren zyn genoemd naar het eiland *Batavia*, geen Batavieren waren eer dat ze uyt hun Vaderland waren geweeken.

Maar dit alles, gelijk de Leezer al gemerkt zal hebben, steunt tot noch toe enkelijk op deze stelling, dat de binnelandfche beroerte daar *Tacitus* op de eene plaats van spreekt; en de oorlog met de Hermonduaren dien hy op een andere plaats vermeldt, voor eene dezelfde beroerte, en denzelfden oorlog, genomen moet worden. Doch hier kan noch bygevoegt worden, en 't word 'er ook bygevoegt, dat de Katten hunne naamen zekerlijk aan eenige dorpen en gehugten gegeven hebben, als aan de Katwyken, Kattenbroek, Kattendrecht, Katswoude enz. waar uyt wel zoude schynen te volgen dat ze niet anders genoemd wierden als Katten: want waarom zouden zy niet liever hun eigen en byzonderen naam aan zoo vele dorpen gegeven hebben; als den algemeenen naam van Katten? Noch kan men tot styving van dit gevoelen doen gelden, dat volgens *Dion Cassius* zelf, die in de derde eeuw geboort heeft en vervolgens noch ouder is als *Tacitus*, de Batavieren aldus genoemd wierden naar het eiland *Batavia*: *De uithemfche Raiters*, zegt hy, *de welke Batavieren genoemd worden naar Batavia, een eiland van den Rhyu enz.*

Dit alles schynt zich redelyk wel voor te doen: maar ik zie echter dat de meeste, en misschien de geleerdste, van onze Historischryvers den anderen weg inslaan; en beweeren dat deze overkomste der Katten lange jaaren voor *Christus* is geschiedt; en dat zy den naam van Batavieren hier gebragt en den naam van *Batavia* aan 't eiland gegeven hebben. Ja dit gevoelen staat by hen allen, of meest allen, zoo vast en zeker; dat ze het eerste gevoelen als ongemerkt en geene wederlegginge waardig voorbygaan. Wy willen zoo vele geleerde Mannen, en onze destigste Historischryvers, geenszins hier in tegenspreken: wy zullen alleenlijk aanmerken wat dat 'er op de bewyzen van beide de partyen, indien echter het eerste gevoelen eene party kan

kan maaken, geantwoordt kan worden; en den Lee-
 zer zelf de vryheit laten om de partye, die hem best
 aanstaat, toe te vallen. Zoo zeggen dan de voorstan-
 ders van 't laatste gevoelen voor eerst, dat 'er geen
 genoegzaame reden bygebragt kan worden, om de in-
 landſche beroerte by *Tacitus* vermeld, en den oorlog
 met de Hermanduuren, voor eene en dezelfde be-
 roerte te moeten houden. Dit is waar; maar miſſchien
 is 'er ook geene genoegzaame reden om 'er twee be-
 roerten of oorlogen van te maaken. Ik zegge, *miſ-*
ſchien: want eene innelandſche beroerte, en voor-
 namentlijk *ſeditio domestica*, ſchynt geen en oor-
 log tuſſchen twee nabuurige volkeren, maar een be-
 roerte tuſſchen de Katten zelf, te betekenen. En hier
 in, te weten voor zoo veel deze bewysreden aan-
 gaat, zoude ik de laatste partye liever toevallen. Ten
 tweede zeggen de voorſtanders van het laatste gevoe-
 len, dat de naam van Batavieren, of de gelijkenis van
 dien naam, by de Heſſen of de oude en oorspronke-
 lijke Katten noch overgebleeven is in Baddenveld,
 Batenhauzen, enz. Dit heeft zoo eenigen ſchyn: en,
 naar het ſchynt, zoude het al heel gevallen moeten
 zyn dat de voorvlugtige Katti Battenveld en Baten-
 hauzen verlaaten hebbende, wederom een Batenburg
 en een eiland der Batavieren gevonden hadden. Ie-
 mant zou kunnen zeggen dat deze reden niet volkomen
 doorſlaat; en dat het dikwils gebeurt dat dezelfde of
 gelijkluidende naamen gegeven worden aan plaat-
 zen, die noch verder als Heſſen en ons Vaderland van
 malkander leggen. Evenwel zou het al zeer gevallen
 zyn, gelijk reeds gezegt hebbe, dat ze de naamen van
 hunne Vaderlandſche plaatzen, die zy verlaaten had-
 den, wederom in hun nieuwe Vaderland, om het
 zoo te noemen, gevonden hadden. Ten derden
 doet men de plaats van *Tacitus* zelf voor het tweede
 gevoelen gelden. *De Batavieren dewelke, zoo lang*
als zy over den Rhyu woonden, een gedeelte van de Kat-
ten waren, enz. Zoo waren dan de Batavieren, zoo
 als de woorden ſchynen te luiden, reeds Batavieren,
 eer dat ze het land der Katten verlieten. Doch dit
 ſchynt niet al te vaſt te ſluiten: want hoe dikwils
 gebeurt het niet, in de beſchryvinge van eenige land-
 ſchappen, dat de landen en volkeren genoemd wor-

den by dien naam, denwelken zy eerst lange jaaren daar na gekreegen hebben? En om nu buiten *Tacitus* niet te gaan, daar vinden wy hoe dat *Ulixes*, zoo als sommigen verhalen, in die lange en fabelrik omzwerving, in *Germanie* aangelandt was; en de stad *Affenburg* daar had gebouwt. En even te voren had *Tacitus* aangemerkt dat de naam van *Germanie* onlangs opgekomen was. Zoo konden ook de voorvlugtige Katten den naam van *Batavieren* eerst gekreegen hebben onder Keizer *Nero*; en evenwel als 'er van hunne afkomst te spreken viel, *Batavieren* genoemd worden.

Maar gelijk wy de bewysredenen, die voor het tweede gevoelen ingebragt worden, opgewogen hebben; dienen wy ook die van 't eerste gevoelen even eens op te weegen. Op de gissing, dat de slag met de *Hermanduuren* en de inlandiche beroerte, voor eene en dezelfde beroerte genomen moet worden; hebben wy reeds onze aanmerkingen gemaakt; en getoont dat het niet meer is als een enkele gissing. Op die bemerking, dat de Katten hunne naamen aan zoo veele dorpen en gehugten gegeven hebben, waar uyt dan zoude schynen te volgen dat ze geen anderen naam gevoert hebben als van Katten, kan ook gemakkelijk geantwoordt worden dat ze ook hunnen byzonderen naam aan eenige plaatzen gegeven hebben; als aan *Batenburg*, *Batavodurum*, de stad der *Batavieren* enz. Of, om noch effender en naar myn eigen gevoelen te antwoorden; om dat sommige plaatzen naar de *Batavieren*, sommige naar de Katten genoemd zyn, zoude ik wel eenigzins tot een nieuw gevoelen hellen; te weten dat alle de Katten, die deze landen in bezit genomen hebben, geen *Batavieren* zyn geweest, de *Batavieren*, gelijk by *Tacitus* staat, waren een gedeelte van de Katten. Die *Batavieren*, allemaal of voor het grootste gedeelte, zyn nyt hun land naar deze landstreek geweeken. By die *Batavieren*, die de aanzienlijkste waren, zullen zich noch andere Katten gevoegt hebben; en deze Katten zullen den naam aan de *Katwyken*, *Kattendrecht* enz. gegeven hebben. Doch, om dat het gansche eiland, naar den groot-

sten en voornaamsten hoop, het eiland der Batavieren wierd genoemd, zullen de Katten wel haast onder de Batavieren gerekent zyn geweest. Ik zie wel dat 'er ook een andere reden van die tweederhande benaamingen gegeven kan worden; te weeten dat de Bataviërs, als ook Katten zijnde, sommige plaatzen naar den eersten, sommige naar den tweeden naam, genoemd kunnen hebben: even eens gelijk de Hollanders dewelke ook Nederlanders zyn, eene plaats Nieuw Holland, en eene andere plaats Nieuw Nederland, in de nieuwe wereld gedoopt hebben. Maar, in allen gevalle, giffing tegen giffing.

Zoo koomen wy dan tot de plaats van *Dion Cassius*; dewelke, alhoewel zy ten eersten aanzien wat belemmering maakt, evenwel genoeg opgelost kan worden. De Batavieren, zullen de anderen zeggen, hebben den naam gegeven aan 't eiland *Batavia*. En 't eiland *Batavia*, dien naam ontvangen hebbende, geeft den naam van Batavieren aan alle de inboorlingen van 't zelve eiland.

Hier heeft de Leezer dan alles, wat voor en tegen beide die gevoelens ingebragt kan worden; en heeft nu de vryheit om dat gevoelen, 't welk hem als het waarschynelykste voorkomt, toe te vallen. Ik geef hem echter te bedenken of hy, alles overwogen, die meesterachtige forsheit van sommige Schryvers wel kan pryzen; dewelke, als of hun gevoelen zoo klaar door alle duisternissen doorstraalde als de zon, het eerste gevoelen als kinderlyk en beuzelachtig uytjouwen. *Meræ sunt gerræ*, zegt zeker Schryver, het eerste gevoelen tegensprekende: en nochtans heeft hy geen ander bewys in te brengen als eenige waarschynelyke giffingen: dewelke wy, zoo ik althans vertrouwde, noch meer opgehieldert, en in een grooter licht gestelt hebben als hy. Wat my belangt, ik kan het voor geene voorzigtigheid houden dat men in duistere zaaken, en daar men zich alleenlyk met eenige giffingen behelpen kan, zoo een beslechtend vonnis durft stryken.

2. Wy moeten hier, 't gene echter boven heter te pas had gekomen, de naamreden van de Katwyken noch eens met een woord of twee aanraaken. Dat de Katwyken aldus genaamd zyn naar de *Katti*, daar in

koomen de Schryvers genoegzaam over een. Maar ik zie sommigen noch datten over het naamwoord *Wyk* of *Vicus*. Daar zijn 'er dewelke aangemerkt hebben dat *wik* of *wig* by de Sassen, en by de Duitschers die aan de zeelstrand woonen, een inham der zee beteekent; waar voor, zoo als zy getuigen, de andere Duitschers *wag* zeggen? Maar is dat niet losse en onzekere gissingen nagelooopen, in eene zaak daar men vast en wis bescheid kan hebben? Wy hebben verscheidene steden en dorpen, dewelke geen zee-steden of zee-dorpen zyn; en echter, gelijk *Junius* al aangemerkt heeft, wyken zyn genoemd: als Baartwyk, Beverwyk, Bleiswyk, Brantwyk, Hondswyk, Schalkwyk, Ryswyk, Stolwyk, Wyk te Duurstede, enz. En, of iemand misschien zeggen wilde dat de zee in oude tyden daar al een vryen loop heeft gehad, en boezemen en inhammen heeft gemaakt, wat zal men van Bronswyk enz. zeggen? Of zal men de eene wyk dus, de andere zoo verstaan; en zeggen dat wyk in Katwyk, en misschien in eenige wyken meer, zoo een zeeboezem of inham beteekent; maar dat het in Ryswyk, en diergelijke dorpen, genomen moet worden voor een wykplaats of voor een dorp: daar nochtans de laatste betekening zoo wel op de Katwyken als op Ryswyk en diergelijke dorpen past? Ik meen dat de meeste Leezers op beide de plaatzen liever eene en dezelfde uytlegging aan *wyk* zullen geeven: 't zy dan dat wyk afkomstig zy van het Latijnsche *vicus*, en een dorp beteekent: 't zy dat het een inlandsche naam is, en voor een wykplaats genomen moet worden.

Laat het my ook geoorloft zyn myne gedagten te uyten op een ander zeggen van sommige Schryvers; dewelke, om dat de naam Katten, of *Catti*, ook de bekende huisdieren beteekent, zoo schynen te spreken, als of die strydbare volkeren hunnen naam van die huisdieren of katten ontleent hadden: of die ten ten minste door een zinspeeling, die my wat koud en onaardig voorkomt, de volkeren *Katti* met de katten vergelijken. Naast de leeuw, zeggen zy, is 'er geen dier, van 't welke wy meer behooren te houden, en daar wy meer op kunnen roemen, als een kat. In de titelplaat van *Vossius* jaarboeken word de Hollandsche Maagd verbeeld, zittende op een leeuw, en hebben-

de een kat in haaren schoot. Ook, zeggen zy verder, word een kat noch wel een *hes* genoemd; gelijk de oude *Catti* uit de *Hessen* quamen. Maar ik bekenne, gelijk ik heb beginnen te zeggen, dat die gedagte of zinspeeling, of wat men daar van maaken wil, my wat koud en onaardig voorkoomt. Waar heeft men ooit gelezen dat de katten onder de sterke en kloekmoedige dieren gerekent worden? Of dat sterke en kloekmoedige mannen by katten zyn vergeleeken? Ik ineene dat niemand gedient zoude zyn met den toonaam, of indien men zoo spreeken wil, met den eer-naam van een kat. Is het niet gevallen, en gebeurt het niet in andere gelegendheden meer, dat de naam van zeker volk ook een andere betekening heeft? Zyn de Romeinen groote kermers en klaagers geweest, om dat *Quirites* zoo veel als kermen en klaagen schynt te betekenen? Ik heb ook niet gelezen dat de oude Gauloizen, hoewel zy *Galli* genoemd wierden, hebben willen bekend staan voor haanen; daar nochtans een haan veel gevoegelijker voor een zinbeeld van de kloekmoedigheid genomen kan worden als een kat. Doch hier op kan noch geantwoordt worden dat *Gallus* geen haan betekende in de Gallische taal. Maar de *Æqui*, een volk van 't oude landschap der Latynen, hebben die den naam gehad dat zy rechtvaardiger waten als hunne nabuuren; om dat het naamwoord *æqui* rechtvaardige menschen betekent? Of waren de *Brutii* zoo veel dommer en botter als de andere Italiaanen, om dat *brutus* een dom en bot mensch te zeggen is?

Voegt hier by dat *Catti* waarschijnlijk de oorspronkelijke naam van dat strydbaar volk niet is geweest; en dat *Catti*, door verdraying of verandering van de uitspraak, gemaakt is van *Hatti*. Want dat de Katten ook Hatten, ja Hassen, Chatten, en Batten, genoemd zyn geweest, staat by *d Cluverius* en *e Alting* beweezen. Dus is het door eene gevallen verdraying van den naam geschiedt dat de volkeren *Catti*, en de katten, den zelfden naam gekreegen hebben.

3. In de Katwyksche Oudheden van / Heer *Adriaan Pars* staat aangetekend, hoe dat 'er in 't jaar 1632 een

d De Germ. cap. 34

e Prima parte v. Batavi.

f pag. 150.

verzoekschrift aan de Heeren Staaten ingelevert is; waar in door de gezworenen verklaart en verzekert word dat 'er zedert 15 jaaren, door den zeevloed en anderszins, afgespoelt waren 79 huizen: en dat de zee- golven te voren noch eens 70 huizen weggenomen hadden. Noch getuigt hy dat 'er zedert 25 jaaren, te rekenen voor het jaar 697, veele huizen, herbergen, werven, duinen, en eens elf huizen gelijk, zijn weggespoelt.

4. Ik kan dit Heiligen Geesthuis zoo niet voor by gaan, zonder een korte opmerking op een scherp strafvonnis van *Samuel Ampzing* te maaken. Hy zegt dan dat de *H. Giest dikwils voor de Weeshuizen in de gedaante van een Duive, naar het oude grouwelijke Paap- sche misbruik, geschildert word; dat dat in de Gerefor- meerde landen en steden niet behoort geleden te worden.* Ik hebbe meermaalen verklaart dat het myn inzicht niet is over geloofsverschillen te schryven: maer daar- om moet het niet voor ontydig geacht worden, een vinnig en onverdiende steek, dewelke een schampe- ren Schryver niet alleen uyt de penne rolt; maar ook, als tot een altydduurende verwyf der Roomskatolij- ken, door het drukken vereeuwigt word, in 't voor by gaan en op zyn beleefste af te weeren. Te meer daar een ander Schryver voor wien ik ook achting hebbe, ik zegge de Heer *Pars*, die woorden van *Ampzing* in zijn werkje te pas brengt, en 'er zijn zegel aan- hangt. En noch des te meer, om dat menig Onkato- lijk Leezer, dewelke zich misschien gewaardigen zal deze Aantekeningen eens te doorlezen, op dit stuk het rechte begrip niet zal hebben van de Katolieke leere. Voor eerst zal ik dan aanmerken dat het geenszins een leerstuk is van de Roomsche kerk dat de *H. Drievul- digheit* mag geschildert of uytgebeeldt worden. Ver- scheidene Schryvers, als *Abulensis*, *Durandus*, *Perezus*, *Johannes Hesselius*, zeggen rond uyt dat het niet en past dat men Godt door schilderyen tracht uyt te beelden; en schoon de kerk diergelijke schilderyen verdraagt, dat ze dezelve in geen en deele goed en

h In caput 4. Deut. qu. 5.

i In 3 dist. 9. qu. 5.

k De Tradit. part. 3. tract. de imagin.

l Hesselii Catechismus.

keurt. En wy kunnen den Leezer verzekeren dat deze Schryvers al grooten aanhang, zelfs onder de allergeleerdste Godekundigen, gehad hebben. Zoo past het dan voor eerst niet een gebruik aan de Rooms-katolijken toe te schryven, over 't welke de Rooms-katolijken zelf malkander niet veritaan; en 't welke, volgens de getuigenis der zelve Rooms-katolijken, in de katolieke kerk ten hoogste maar toegelaaten word.

Maar, genomen dat dit gebruik door de Kerk goedgekeurt was, en vervolgens een gebruik der Rooms-katolieke kerke genoemd mogt worden; wat reden is 'er om het voor een *gruwelijken Paapfch misbruik* uyt te maaken? Dat gemeene en half gestudeerde luiden, die hunne Predikanten tegen de zoogenaamde Papiſten lustig hebben horen uytvallen, of een bewysreden twee of drie tegen de beelden in den eenen of den anderen Verschilſchryver geleezen hebben, zodaanig opgeeven: en de zoogenaamde Papiſten, als of zy geen enkeld woord daar op te antwoorden hadden, ik weet niet waar voor uytmaaken; dat kan ik inſchikken: ieder ſpreekt naar zijne beſte kennis; en dat is aan de ongeſtudeerden en halfgeleerden van beide de partyen gemeen. Maar dat geleerde Schryvers, die de redenen en tegenredenen van beide de partyen weeten of behooren te weeten, op het enkeld gezag van hunne Verschilſchryvers, of om eenige plaatzen of tegenwerpingen dewelke hondertmaal op een krachtige en dooſlaande wyze beantwoordt zyn, noch al van gruwel, en misbruik, en papery blyven roepen, dat is by my het beſte teken van oprechthgheit niet. Ik wil hier het gebruik, van de H. Drievuldigheid uyt te ſchilderen, voor nochte tegenspreken; en maar toonen, indien het al beter achtergelaaten wierd, dat het evenwel voor geen gruwelgk misbruik verdient uytgekreeten te worden; en by gevolg dat de Kerk, die het zelve toelaat, daarom geen gruweldaad begaat. Ten dien einde behoeft ik maar te toonen dat de opwerpingen, dewelke door de Andersgezinden tegen 't zelve gebruik gedaan zyn, gemakkelgk beantwoordt kunnen werden, en beantwoordt zyn. En als ik die opwerpingen en antwoorden tegen malkander vergeleeken zal hebben; wil ik de beſcheidenſten en rechtmatigſten der wederpartye zelf laaten oordeelen,

deelen , of die tegenwerpingen zoo bondig wel zyn als hunne yveraars meenen ; ja of ze , op dit stuk , de antwoorden der Katolijken wel konnen opweegen.

Doch , om beter order te houden , zullen wy eerst de redenen bybrengen , op dewelke de voorstanders van zoodaanige schilderyen en verbeeldingen steunen ; en zien of die redenen door de tegenparty zoo krachtig wederleit worden , dat ze recht heeft om hier over zoo een misbaar te maaken. Zoo word dan eerst van die Katolij^e Schryvers , die dat verbeelden van de H. Drievuldigheid verweeren , ingebragt dat de Engelen ook onlichamelyk geesten zyn ; en nochtans in 't oude ^m Testament geschildert en uytgehouden zyn geweest. Daar tegen brengt *Calvinus* in dat dit tot een kindertucht voor de oude wet is geschiedt ; en dat die kinderlijke tyd nu voorby gegaan is enz. Zoo volgt dan hier nyt dat onlichamelyke geesten om een zekere oorzaak afgebeeldt mogen worden : en dat die afbeelding tot een tucht en onderrechting voor kindsche , dat is voor onwetende en ongeoeffende menschen , kan verstreken. Dit is voor ons genoeg. En was de tyd van de oude Wet een kinderlijke tyd ten opzigt van de nieuwe Wet ; de nieuwe Wet is ook een kinderlijke tyd ten opzigt van den toekomenden en eeuwigen tyd. En daarenboven zijn 'er noch tegenwoordig menschen genoeg , die maar kinderen zyn in 't geloof. Kan dit antwoord op de opwerping van Tegenparty niet bestaan voor een onpartydigen Rechter ?

Godt heeft zich zeer dikwils in eene lichamelijke gedaante vertoont ; als by voorbeeld aan *Adam* ^o, aan *Moses* ^p enz. Ja , om tot de Duive zelf te koomen ; de H. Geest heeft zich in de gedaante van een ^q Duive vertoont. Nu is de vrage waarom dat Godt niet zoo wel vertoont mag worden in schildery , of op een andere wyze , als hy zich zelven wel heeft willen vertoonen.

Hier op weet *Calvinus* te zeggen dat Godt zich somwylen in eene menschelijke gedaante vertoont heeft , om een voorbeduiding of voorteken van de

^m Exod. 25.   3. Reg. 6.

ⁿ Lib. 5. Instit. cap. 11.

^o Gen. 3.

^p Exod. 33.

^q Matth. 3.

Menschwordinge te geeven : en dat de Duif aanstonds verdweenen is , tot een betekenis dat de H. Geest onzichtbaar is . En doorgaans hebben de Andersgezinden dit antwoord gereed , dat die verschyningen maar voorbetekeningen zyn geweest , en een korten tyd geduurt hebben : en dat ze vervolgens voor geen altyddurende wet mogen versprekken . Maar de vrage is niet tot wat einde , en hoe lang , dat Godt zich onder eene lichamelijke gedaante vertoont heeft . Hy heeft het gedaan . Zoo is het dan geen quaad in zich zelve dat Godt onder eene lichamelijke gedaante word vertoont : want het geen in zich zelve quaad is , is altyd quaad in zich zelve : en heeft Godt het zelf gedaan , waar zal dat *gruwelijke misbruik* van daan koomen ?

Maar , zeggen zy of zullen zy zeggen , die schilderyen en verbeeldingen kunnen de eenvoudige zielen verleiden ; en haar een indruk geeven als of Godt lichamelijk was .

Zoo word dan ook gezeit dat de Schriftuur zelf menschelijke ledematen aan Godt den Heere toefchryft ; wanneer zy zeit dat hy zat , stond , wandelde , enz . Ja zy gewaagt uytdrukkelyk van Gods handen , voeten , hoofd , enz . Wat is de schildery anders , als een boek der eenvoudige menschen ? En waarom mogen die ledematen zoo wel niet vertoont worden in een menschelyk als in een Goddelijk boek ?

Daarom niet , zeit tegenparty , omdat de Schriftuur op andere plaatzen de menschen tegen zodanige gedachten genoeg wapent , en Gods onlichamelijkheit op verscheide plaatzen bevestigt . Maar die Schriftuur neemen wy ook tot onze baat ; en zeggen dat ze de menschen even krachtig wapent tegen de dooling , die zy uyt deschilderyen mogten opvatten . Waarom zal men de H. Schrift in de eene zaak te hulp roepen , in de andere zaak als ondienstig laten staan ? En wat de genen belangt , dewelke de Schriftuur niet konnen leezen die worden in de eerste Katechismussen in die waarheit genoegzaam onderweezen ; die hebben hunne Pastors en Predikanten enz . Maar , zullen zy zeggen , daar zyn 'er genoeg die wel schilderyen zien , en echter noit ter Katechismus gaan ,

r Zie de Walenburgen tract. de Imagin. Sanctior.

noit

noit in de Preek verschynen enz. Maar, behalven dat die onweetend zyn door hunne eige schuld, zyn 'er ook geen menschen genoeg, dewelke uyt nieuws-gie igheit de eerste hoofdstukken van het Boek der Scheppinge leezen, daar zy Gods aangezicht, stemme, wandeling, vermeld vinden; en die de lust of den tyd niet hebben, om de Schriftuur vorder in te zien? Is dit hunne eige schuld; 't is ook de eige schuld van die onwetende menschen dat ze op Katechismus noch Predikaatzie passen. Ik laat den bescheiden Leezer al wederom zyn oordeel over de redenen en tegenredenen slyken. Maar het word tyd om de opwerpingen der Andersgezinden te hooren.

Zy doen teneerste die gemeene plaats uyt het twintigste hoofdstuk der *Uytingen* gelden. *Gy zult voor u geen gesneden beeld of eenige geli kenisse maaken Gy zult die niet aanbidden.* En wat laager: *Gy zult geene goude of zilvere Goden voor ul. maaken.* Hier op is zoo dikwils g'antwoord, en zyn zoo goede uytleggingen aan deze en diergelijke plaatsen gegeven, dat het my zelf verveelt over eene zaak, die voor afgehandelt gehouden moet worden, veel papiers vuil te maaken. Om het dan kort te maaken, zullen wy maar aanmerken dat deze plaats, door een goed getal van onkatolijke Schryvers, niet alleen gebruikt word tegen de schilderyen van de Allerheiligste Drie-vuldigheid: maar ook ingebracht word om de beelden der Heiligen, en het eeren van die beelden, te bestryden. Dit zoude ons eenigzins buiten het spoor doen gaan: echter willen wy ons om dat het zoo te passe koomt, en ook tot besliffing van het voorgestelde verschil kan dienen, in deze zaak wel wat dieper inslaan; en voor een wyle tyds een weinig buiten het spoor treden. De Andersgezinden om eenig voordeel uyt die plaatzen tegen de Roomsche kerk te trekken, koomen met zoo veele uytleggingen, betekeningen, verklaaringen, uytbreidingen, inbindingen voor den dag, als zy tot hun voorneemen noodig achten, en konnen dan evenwel hun oogmerk noch niet bereiken. Zy zeggen dan ten eerste dat Godt hier niet alleen tot de Jooden maar ook tot de Christenen spreekt: en dat dit gebod voor geen ceremonieel gebod, maar voor eene wet der natuure, gehouden moet

moet houden. Zy zeggen ten tweede dat door *beeld* of *gelijkenisse* niet alleen verboden worden de beelden of gelijkenissen van valsche goden, hoewel dat 'er in 't voorgaande Veers van de valsche goden gehandelt was; maar dat 'er alle beelden, ook van Heiligen, verboden worden, schoon dat 'er van geene Heiligen was gehandelt. Zy zeggen ten derde dat hier geen burgerlijke eerbewyzing verboden word: en ten vierde dat 'er behalven de eer, die Gode alleen toekomt, en zekerlijk aan de beelden der Heiligen niet bewezen mag worden, ook een mindere eerbewyzing, doch grooter als een burgerlijke, word verboden enz. En alledeze uytleggingen moeten zy gezamentlijk, en by malkander, doen gelden: en, indien 'er maar eene achter gelaaten word, vervalt hune gansche tegenwerping. Want ten eerste, indien dit verbod de Christenen niet en raakt, kan het ons niet deeren. Ten tweede, indien het ook de Christenen raakt, maar alleenlijk het maaken en eeren van valsche goden verbiedt, kan het ook tegen ons niet gelden. Ten derde, indien hier verboden word eenige eer, zelfs burgelijke, en hoedaanig die zy, aan de beelden te bewyzen; dan zullen zy vorder gaan als ze zelf gevoelen, gelijk onder zal blyken. Ten vierde, indien hier alleenlijk verboden word de opperste of goddelijke eer aan de beelden te bewyzen; daar kan het gebod al wederom tegen de Katolijken niet gelden. Zoo veele uytleggingen en onderstellingen moeten zy staande houden, om de Roomsche Kerk te bestryden. En hoe zullen zy uyt de Schrift bewyzen, dat alle die onderstellingen zoo ter goeder trouwe moeten aangenomen worden?

Om kort te gaan: wy zeggen dat dit gebod of voor een ceremonieel of voor een natuurlijk gebod genomen moet worden. Indien het een ceremonieel gebod is, kan het tegen ons niet dienen; als zynde met de ceremonien afgeschaft. Is het een natuurlijk gebod; zoo kan men hier eene drierhande uytlegging verzin-
 1. Dat alle beelden en gelijkenissen verboden worden: maar dit is zoo ongerymd, dat het niet behoeft wederleit te worden: en de Protestanten zelf vinden zoo weinig zwaarigheits in het maaken van alderhande beelden, als wy. 2. Dat God alleenlijk de

afgoden beelden verbiedt : te weten, dewelke gemaakt worden, om voor afgoden gehouden te worden. En dit is de uytlegging der meeste Katolijken; en dus hebben de Andersgezinden wederom geen vat op ons. En dat deze plaats aldus verstaan moet worden, schynt te blyken uyt de reden, dewelke Godt zelf van dit gebod gegeeven heeft : *Want ik ben de Heer*, zegt hy : dat is, de glorie der Godheit, en de goddelijke eer, koomt my alleen toe, en niemand anders. Daarom zegt hy wederom wat laager : *Gy zult voor ul. geene zilvere of goude goden maaken* : dit is een verklaring van zyn gebod ; en is vervolgens ook eene rechtvaardiging van de Katolijken. Nu is de vrage wat onhebbelijkheid, wat *gruwel*, in deze leere steekt ; en of Tegenparty wel kans ziet, om deze uytlegging van valsheit te overtuigen. De derde uytlegging zoude zyn, dat men geene beelden mag maaken, om 'er eenige eer, hoedanig die zy, aan te bewyzen. En voor deze uytlegginge zouden de Protestanten zich verklaaren. Maar ten eerste, hebben zy wel beter bewyzen voor deze derde uytlegginge, als wy voor de tweede ? Ten tweede, hoe kan het eeren der beelden door de H. Schrift verboden worden, daar het in tegendeel door de H. Schrift op verscheide plaatzen vastgesteld word ? De Arke des Verbonds was volgens de Protestanten zelf eene verbeelding van Godt. En leeft men niet dat *Josue* : plat ter aarde, of op zyn aangezigt, voor de Arke heeft gevallen, en aldus is blyven leggen tot den avond toe ? Hoe dat zy dit uytleggen, wy doen niet meer voor de beelden als *Josue* gedaan heeft voor de Arke. Staat 'er niet *v* in den 98 Psalmen, *Aanbidt de voetbank zijner voeten, om dat ze heilig is*. Door die voetbank word wederom by verscheidene *x* Gereformeerde uytleggers de Arke verstaan. Staat 'er niet in den 98 Psalm, *Buygt u voor den berg van zijne Heilichheit* : door welken berg zy zelf den Berg van Sion verstaan ? En die aanbidding van Gods voetbank, of die buiging voor Gods heiligen Berg, moesten die niet

s Zie de Walenburgen *ibid.*

t Josue 7. 6 *v* Ps. 98. 5.

x Zie den Staaten Bybel hier.

met eerbiedigheid gedaan worden? Wat doen wy anders voor de beelden?

Om kort te gaan, Pater *Veron* heeft al over lang aangemerkt dat, indien de Katolijke leere maar eenvoudig en behoorlijk voorgesteld word, de Gereformeerde Leeraars (te weeten die bescheidenheit en oordeel gebruiken) ons niet zullen tegenspreken. En dit zyn geen losse giffingen. *y Daillæus* zelf spreekt het niet tegen dat 'er aan alle de instrumenten van den Godsdienst een zekere eer en eerbewyzing betoont moet worden. Hy meent maar dat de Katolijken te verre gaan, en beweerden dat men dezelve eene godsdienstige eerbewyzing en eene eventredige aanbidding schuldig is. Doch hier schryft hy aan de Katolijke kerk toe, 't geen hy noit bewyzen zal dat door de Katolijke geleert of voorgeschreeven word. Het is niet redelyk, en de Andersgezinden zelfs konnen het niet goedkeuren, dat de gevoelens van byzondere Leeraars op de rekening van de kerk gestelt worden. Maar om by ons stuk te blyven: *Aubertin*, by hen 100 hoog geacht, bekent ook dat 'er aan alle de instrumenten van den Godsdienst, en aan de persoon en zaken der kerke, een zekere graad van eer en ontzag beweezen moet worden: die eer is naar zyn zeggen geen burgerlyke eer; en ook geen eer die de Godtheit alleen toekomt. Ende deze eer, zegt hy, moet aan heilige en godsdienstige zaaken, zelf aan ongevoelige en zielelooze, beweezen worden. Het zoude te lang vallen, alle zyne woorden uyt te schryven. Men ziet hier uyt hoe veel dat het scheelt, met een bedaard gemoed te schryven, en de reden en bescheidenheit plaats te geeven; of de gesteltenis in 't schryven te hebben, van te willen beschuldigen, te willen schelden, te willen misdaden in iemand vinden.

a Calvinus, genoeg begrypende de ongerijmdheit van het voorgemelde gevoelen dat alle de beelden in 't 20 Kapittel van het Boek *der Uytgangen* verboden zouden worden, beweert dat 'er de beelden van de Godtheit verboden zyn. Wy hebben reeds gezelt dat verscheidene Schryvers van onze kerk die beelden

y Lib. 3. de Imag. cap. 1.

z De Euchar. in Theodoro cap. 9.

a In cap. 22. Josue.

ook niet goed kunnen keuren, en dat wy dit verschil nu niet willen intreedén. Wy beweeren maar dat dit verbeelden van de Godtheit voor geen gruwel verdient uytgemaakt te worden: en ik meen dat we het vry wel beweezen hebben. Wy willen hier maar eene aanmerking byvoegen op de woorden van *Calvinus*, dewelke dit verbeelden van de H. Drieuldigheid als een afgodery bestraft. Ik vrage waarom dat het minder afgodery zoude zyn, de valsche goden in schildery te vertoonen, uyt te houwen, tegieten, in zyne kamers te pronk te hangen, enz. als door eene schildery te vertoonen dat Godt zich zelven in eene menschelijke gedaante heeft vertoont. *Gyzult geene goude of zilvere goden voor u maaken*, zegt de Heer; en het ontbreekt echter aan geene Andersgezinden, en misschien zelfs niet aan Predikanten, die zulke afgoden beelden als kostelijke oudheidsstukken bewaaren.

En op die gemeene opwerpingen uyt *b Isaías* en de *Handelingen der Apostelen c*; waar in te kennen word gegeven dat Godt niet afgebeeldt kan worden; daar op antwoorden *d* wy dat eene zaak op drie wyzen uytgeschildert of verbeeldt kan worden. 1. Om de natuur van die zaak door eene volmaakte gelijkenis af te beelden. En dit bekennen wy dat geene plaats kan hebben in Godt, of in geestelijke zaken: en hier op zien de plaatsen der H. Schrift. Ten tweede kan iets geschildert worden, om eene historie te verbeelden. Dus, om het verdryven van *Adam* en *Eva* uyt het Paradys te verbeelden, word Godt geschildert, in de gedaante van een mensch door het Paradys wandelende; terwyl *Adam* en *Eva* zich onder de boomen verschuilen; en een Engel, in een menschelijke gedaante, en met een lichamelijk zwaard in de hand, hen beiden verdryft. Zoo een Schilder denkt 'er niet eens op om Gods natuur, of die van den Engel, door zijne kunst af te beelden. Ten derde kan iets, zelfs buiten de historie, geschildert worden om de natuur van eene zaak, niet door eene onmiddelijke en eijde gelijkenisse, maar door eene zekere over-een-komste, of door geestelijke en verbloemde betekeningen, af

b Isai. 40. item 46.

c Handel. 17.

d Zie Bellarm. de Imag. l. 2. c. 3.

te beelden. Dus worden de Engelen als schoone jongelingen, met wieken, en bloote voeten, geschildert; om den luister van hunne glorie, hunne snelle beweging, onbezweeke kracht, enz. af te beelden. Dus worden de Evangelisten als een Mensch, een Leeuw, een Kalf, en een Arent, *Christus* als een Lam, de H. Geest als een Duif afgebeeldt. Het is waar dat de vryheit van de Schilders hier te verre zou kunnen gaan, en ook wel te verre gegaan is: En daarom behooren de kerkelijke Oversten het oog ook op de geestelijke schilderyen te hebben.

R Y N S B U R G.

Rhynsburg / zoo veel als een burg op den Rhyn gezet / is een dorp van Rhynland / en is met Oestgeest / en Katwijk op den Rhyn / in een driehoek gelegen. (1) Het leit beneden Leiden in eene zeer vruchtbaare en tarworijke landsdouw: ter plaatze daar Diderik II, in 't jaar 975 / na dat hy de Driezen op S. Laurens dag geslagen had / tot teken van dankbaarheid eene kerk op den naam van S. Laurens heeft getimmerd.

Rhynsburg
enz.

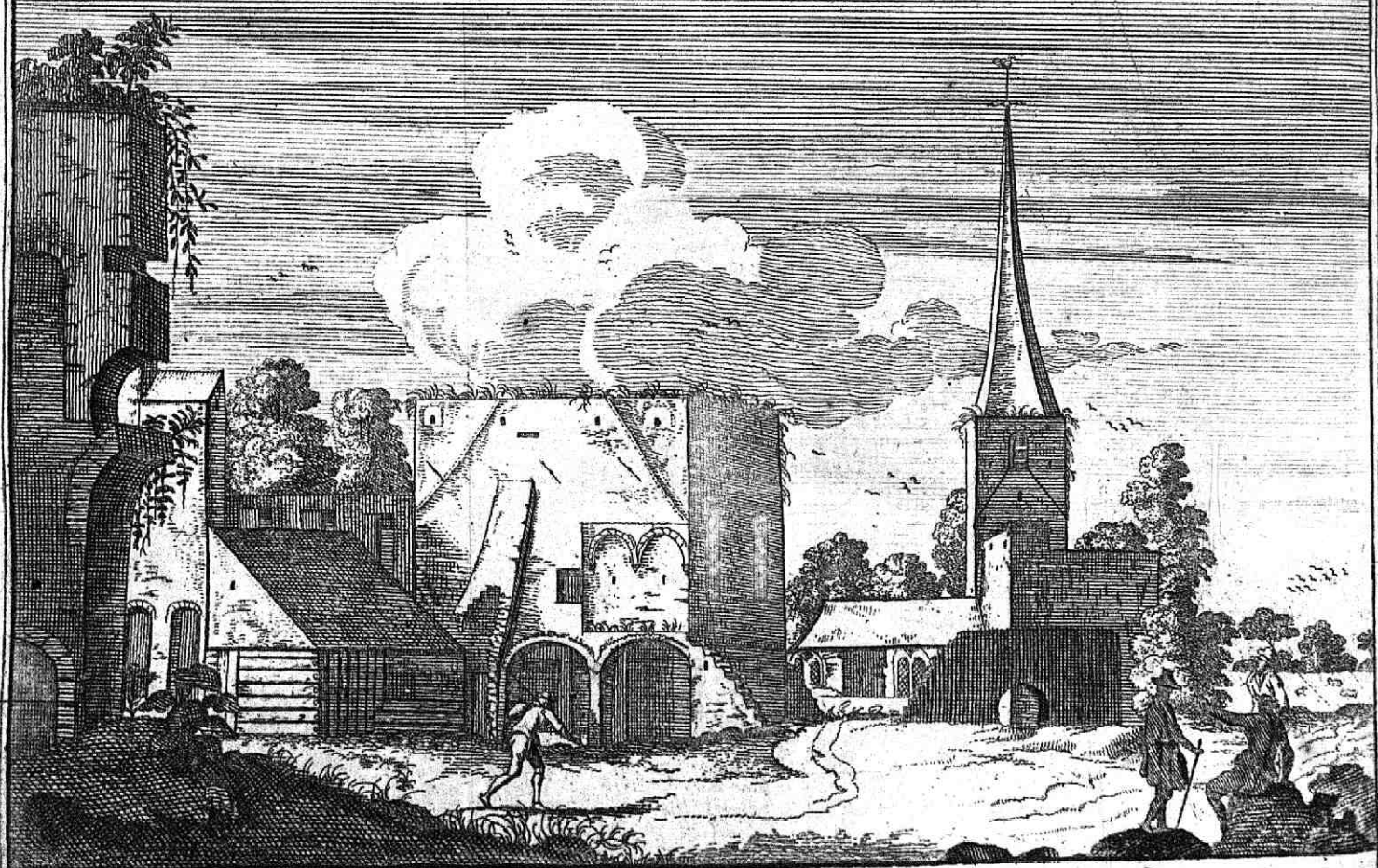
S. Laurens
kerk.

Deze oude kerk is ook in 't verdrag begrepen / 't welk in 't jaar 1063 tusschen den Bischof van Utrecht en den Abt van Epternach is gesloten. (2)

Enige jaaren daar na heeft Pieternelle, de zuster van Keizer Lotharius II, en de weduwe van Graaf Floris den Dikken, haar slot dat zy te Rhynsburg had staan verandert in een Stift of Klooster (3) voor Adellijke Juffrouwen / welke naar den Regel van S. Benedictus zouden leeven. Dit Stift / 't welk ter eere van de H. Maagd Maria aangeleit was / is na om-

Adelijk
Nonne-
klooster.

Abbatia Reinsburgana.

trent tien jaaren timmerens afgebouwt in 't jaar 1133. In 't zelfde jaar heeft ze upt het **Sassische klooster Stitterlingeburg** / of gelijk **Vossius** schryft **Supplenteburg**, eenige Nonnen ontboden / en haar in dit nieuwe klooster geplaatst. (4)

Dolgens een naamlozen schryber van het klooster te **Egmond** / schryvende over het jaar 1176 / zoude de **Hollandsche Gravin Sophia** dit klooster gesticht hebben : want hy galmt haaren lof upt met deze woorden : Zy is waarlijk een tweede *Dorcas* voor de armen geweest : voor dewelke zy rokken en klederen maakte. Tot bewijs kan dienen de Kerk van **Rhynsburg** : dewelke zy van den grond opgehaalt, en gelukkig voltimmer heeft.

In 't jaar 1183, zoo gaat die schryber voort / den 2. Mey, is de Kerk te **Rhynsburg** ingewijd door **Heer Boudewyn Bisschop** van **Utrecht**.

Och hoort daar aan is dezelve kerk door de vlam verteert : want dus spreekt de gemelde schryber in 't verholg : Op den dertienden dag van haare inwijdinge is de kerk, benevens het klooster, door een deerlijken brand verteert : ende meeste Nonnen, buiten het land vertrekkende, hebben met ter daad een blijk van haare ellenden gegeven.

R. Snooy weet van dit afzanden niet te spreken : maar hy gewaagt * van een nieuwe kerk / dewelke te **Rhynsburg** zoude zijn getimmerd : Daar is noch een nieuwe kerk opgebouwt, zeit hy / dewelke door **Andreas**, Bisschop van **Utrecht**, aan de **H. Maagd Maria** plegtiger wijze is toegewijdt.

Dus meenen de nieuwsgierige nabozschers (onzer Vaderlandsche Oudheden) dat 'er te Rhijnsburg twee kerken gestaan hebben: te weten eene Parochi-kerk/ dewelke doorgaans de Buurkerk wierd genoemd / en de Kloosterkerk. Ant. Matthæus, by den Heer † Pars aangehaald / tracht dit geboelen ook te bevestigen / en brengt tot een voorbeeld by dat 'er ook twee kerken te Egmond hebben gestaan. Het zelfe schijnt ook hier uyt te blijken dat eenige oude buuren van twee torens weten te spreken / dewelke te Rhijnsburg gestaan zouden hebben. En is de tweede toren naderhand afgebroken: om dat de zeevaarders geduurig in de torens dwaalden / niet wetende * of zy Egmond of Rhijnsburg in 't oog hadden. (5)

De Gravin Pieternelle is gestorven in 't jaar 1144 / en te Rhijnsburg in het Klooster / dat zy daar gesticht had / hoogstatelijk begraaven.

Hier is ook een prachtige en vorstelijke Kapel geweest: van dewelke in een ouden brief van Hartog Philips van Borgonje, van 't jaar 1463 / gewag word gemaakt. Deze oude brief staat by den Heer Pars te lezen; en uyt den zelven blijkt dat zijne voorzaaten / de Graaven van Holland/ daar twee wekelijksche Missen gesticht hadden / om voor de laaffnisse van hunne zielen geleezen te worden. Wy zullen den brief hier laten volgen:

PHILIPS, by der Gratie Gods, Hertoge van Bourgoenjen, van Lothryen, van Brabant, &c. doen cont allen luiden, dat wy ontfangen

† Katwijkfche Oudheden p. 326, en in de Byvoegzels p. 439.

* Zie den Heer Pars Katw. en Rhynsb. Oudh. in de Byvoegzels.

hebbende die ootmoedige bede ende supplicatie onser welbeminde in Gode, der Abdissen, ons Godshuys van Rynsburch in onsen lande van Holland, inhoudende, hoe dat van ouden tyden by onsen Voervaderen Graven ende Gravinnen van Hollant saliger gedachtenissen in onsen voersz. Godshuys gesticht ende gefondeert is geweest eene notable Capelle, *aldaer thiene van onsen Voervaderen Graven ende Gravinnen van Hollant begraven leggen*, in welker Capellen, al is 't dat sy die anders notabelick gebout hadden, de selve onse Voervaderen, en hebben beset ende gefundeert, niet meer dan twee Missen ter weecke &c.

In de Klooster-kerk waren twee outaaren: 't outaar van den H. Geest / en het Pypen of Pypen-outaar.

De stich-
sing door
de Pauzen
goedge-
keurd.

Zeer veel Roomsche Pauzen / waar van sommige te Romen sommigen te Avinjon gezeeten hebben / hebben het stichten van dit aanzienlijk stift goedgekeurt / en 'er verscheide vrijheden en boozrechten aan gegeven.

De naamen der Pausselijke Bullen staan by † Boxhornius op de volgende order opgeteld: Clemens, gegeven te Avinjon, den 24 April, in 't achtste jaar van zijn Pausdom. Noch eens Clemens, gegeven te Avinjon den 9 April, in het vierde jaar van zijn Pausdom. Honorius, te Lateranen den 6 April, in 't eerste jaar van zijn Pausdom. Alexander, te Viterbio, den 11 van December, in 't derde jaar van zijn Pausdom. Bonifacius, te Lateranen den 21 van November, in 't achtste jaar van zijn Pausdom. Johannes te Avinjon, den 13 van December, in 't

† Theatr. Holland. pag. 221.

eerste

eerste jaar van zijn Pausdom. Noch eens Johannes te Avinjon, den 13 van April, in 't vierde jaar van zijn Pausdom. Innocentius te Lyons, den derden van December, in 't achtste jaar van zijn Pausdom. Nicolaus te Romen, by S. Maria Major den derden January, in 't eerste jaar van zijn Pausdom. Noch eens Nicolaus te Viterbio, den 24 van September, in 't tweede jaar van zijn Pausdom. Gregorius te Lyons, den eersten Juny, in het derde jaar van zijn Pausdom. Clemens te Avinjon den 4 Mey, in 't vyfde jaar van zijn Pausdom. Noch eens Clemens te Avinjon, den 23 January, in 't sesde jaar van zijn Pausdom. Johannes te Avinjon, in 't eerste jaar van zijn Pausdom. Innocentius te Lateranen den 18 Maart, in 't veertiende jaar van zyn Pausdom. Clemens te Avinjon, den 20 April, in 't achtste jaar van zijn Pausdom. Innocentius te Perugia, den lesten van September, in 't tiende jaar van zijn Pausdom. Urbanus te Viterbie, den derden Maart, in 't eerste jaar van zijn Pausdom. Clemens te Avinjon, den 22 October, in 't achtste jaar van zijn Pausdom.

In 't jaar 1499 heeft Paus Alexander III den Domdeken en den Deken van S. Janskerke te Utrecht / mitsgaders den Deken van S. Pankras kerke te Leiden / door een brief verwittigt dat hy het gemelde klooster in zijne byzondere bescherming had aangenomen.

In dezen brief ordoneert hy dat het getal der Nonnen niet grooter zal zyn als veertig: en dat ze allemaal van adel moeten zyn. Hy verklaart dat het bevestigen van de Abdissen / en het bezoeken en herbozen van het klooster / van ongedenkbare tijden af den Bisschop van

van Utrecht toekoomt enz. Hier nevens gaat de Bui van Alexander zelf:

ALEXANDER Bisschop, de dienaar van Gods dienaaren, wenscht de zaligheid en den Apostolischen zegen aan zijne beminde zoonen, de Dekens van de Hoofdkerke en S. *Jans* kerke te Utrecht, en van S. *Pankras* kerke te Leiden. Heden hebben wy eenen brief van den navolgenden inhoud afgevaardigt.

Alexander Bisschop, de dienaar van Gods dienaaren, ter eeuwiger gedagtenisse der zake. Dewijl wy grootelijks bezorgt zijn om den voorspoedigen en gelukkigen stand van alle kerken, kloosters, en personen, voornamentlijk van 't vrouwelijk geslacht dewelke den Allerhoogsten aldaar onder het zoete juk des kloosterlijken levens dienen, zoo als wy volgens den pligt der Apostolische dienstbaarheid gehouden zijn, ten goede te bestieren; zoo is het dat wy, des verzocht zijnde, die dingen, dewelke daar ten dien einde door eene loffelijke gewoonte ingevoert zijn, gaerne door de Apostolische bevestiging bekrachtigen, op dat ze ten eeuwigen tyde bestendig en onwrikbaar mogen blijven. Van wegen de in *Christus* beminde dochteren, de Abdijse en het konvent van 't Nonnenklooster te Rhynsburg, van S. *Benedictus* order, in 't Graafschap van Holland, onder het Bisdom van Utrecht, is onlangs aan ons een verzoek voorgestelt; behelzende dat in 't zelfde klooster een loffelijk gebruik van zoo langen tyd herwaart, dat geene menschen van deszelfs begin of van het tegendeel geheugenis hebben, onderhouden is geweest; te weeten dat de Bisschop van Utrecht, die het op zoo een tyd is, gerechtigd

is om de verkiezingen van de Abdissen des gemelden kloosters , ten tyde als die geschieden , te bevestigen ; en om het klooster zelfs , en deszelfs personen , te bezoeken en te bevestigen : dat 'er geene Nonne mag aangenomen worden , ten zy dat ze van Vaders en Moeders zyde van adel zy , en vier adellijke Grootvaders hebbe : dat de Abdis geene Nonne boven het getal van veertig mag aanneemen : dat de Abdis , die het op zoo een tyd is , twee gedeelten van de inkomsten des klooster , iedere Nonne een gedeelte , en de Regent van de klooster kerk , uyt hoofde van zijne zielbestieringe , een gedeelte geniet : dat de gemelde Abdissen ook gewoon zijn iemand , die een waardigheid bekleedt , te ontbieden of aan te stellen ; in wiens handen de Nonnen , die gezind zijn om zich door de kloostergeloften te verbinden , haare geloften moeten doen : datze ook gewoon zijn eenen bequaamen Biechtvader te verkiezen ; om de biecht van de Abdisse en van de Nonnen met oplettendheit te hooren ; en haar , behalven in de gevallen die voor den Apostolischen Stoel bewaart zijn , van haare zonden te ontbinden ; en een heilzaame boete op te leggen. Dierhalven zijn wy wegens de Abdisse en het konvent voornoemd ootmoediglijk gebeden de voorgemelde gewoonte , op dat ze des te beter in stand blyve , door de Apostolische bevestiging te bekrachtigen ; en ten zelve einde andere bequaame middelen achtervolgens onze Apostolische goedertierendheit in 't werk te stellen. Zoo is het dan dat wy , de Abdis en het konvent voornoemd , en ieder van haar in 't byzonder , alleenlijk om de uytwerking van den tegenwoordigen brief te kunnen erlangen , van alle banvonnissen , opschortingen ,
inter-

interdikten , en andere kerkelijke uytſpraaken , ſtrafvonniffen , en ſtraffen , 't zy dat die van rechtswegen of door menſchelijke uytſpraak gevelt zijn , indien zy in eenige van die ſtraffen mogen ingewikkelt zijn , door den inhoud dezes onſlaande , en voor onſlagen houdende ; dat wy , zeg ik , door de gemelde gebeden bewogen , de gemelde gewoonte , zoo verre als ze in 't gebruik is , uyt krachte van ons Apoſto- liſch gezag door den inhoud dezes goedkeuren en beveſtigen ; en dezelve door dit tegenwoor- dig geſchrift bekrachtigen ; niet tegenſtaande eenige Pauſſelijke ordonantzien en bevêlen ; of eenige gewoonte van het klooster en de order voornoemd , zelfs die door Pauſſelijke beveſti- ging , of anderszins , bekrachtigt zijn ; ja , niet- tegenſtaande alles , wat hier tegen mag ſtryden. Het zy dan geenen menſch geoorloft dezen brief van onze onſlaginge , goedkeuringe , beveſti- ginge , en bekrachtiginge te overtreden , of den zelve door een rukkelooze ſtoutigheit te wederſtaan , enz. Gegeeven te Romen , by S. *Pieter* ; in 't jaar der Menſchwordinge 1499 , den 5. Maart , in 't achtſte jaar van ons pausdom.

Dierhalven beveelen wy uwe beſcheidenheit dat gylieden , of twee of maar een van u lieden , door ul. zelf of door een ander of meer anderen , den gemelden brief en alles wat 'er in begree- pen is , waar en wanneer het dienſtig zal wee- zen , en zoo dikwils als gyl. van wegen de Ab- diſſe en het konvent voornoemd daar toe ver- zocht zult worden , plegtiglijk zult hebben af te kundigen ; en dat gy haar in het voornoem- de krachtige hulp biedende , uyt krachte van ons gezag zult hebben te maaken dat de ge- woonte en de brief voornoemd onverbreekelijk onder-

onderhouden werden; en niet zult hebben toe te laten dat dezelve Abdis en her konvent, tegen den inhoud van den voorschreeven brief, door wie dat het zy, in eenige maniere gequelt werden; maar dat gyl. de tegenstreevers, zonder acht op hooger beroep te geeven, door kerkelijke strafvonnissen zult beteugelen; ten welken einde gyl. zelfs de wereldlijke magt, indien het noodig is, te hulpe zult roepen: niet tegenstaande wederom al het bovengemelde, of al waar 't zake dat het aan sommigen, in 't gemeen of ieder voor zijn hoofd, door den Apostolischen Stoel vergunt waar dat ze met geen interdikt gestraft, niet opgeschort, of niet in den ban gedaan kunnen worden door Pausselijke brieven, dewelke zodanige vergunning niet volkomentlijk, duidelyk, en van woord tot woord, uyt en drukken. Gegeeven te Romen, op den dag en in de jaaren als boven.

Dideryk VI, Graaf van Holland / is op zijne Palestijnsche reis / zoo als Boxhornius verhaalt / naar Romen gegaan; en heeft daar van Paus Innocentius II verkreegen dat het klooster van Rhijnsburg / zoo wel als dat van Egmond / ontheben zoude zijn van de Bisschoppelijke magt.

Den Pausselijken brief / in den welken zulks vergunt word / hebben wy opgegeeven in 't lesben van Bisschop * Heribertus; welke Bisschop die vergunning ook in een open-brief vermeldt.

En niet alleen is 'er voor des zelfs geestelijken welstand gezorgt: maar de Gaven van Holland / en andere vozmogende personen /

* In 't eerste deel van het Duitsche Batavia Sacra pag. 88. enz.
hebe

hebben het zelbe van tijdelijke middelen en inkomsten rijkelyk voorzien.

Groote
rykdom
van dit
klooster.

Want behalven dat de Gravin Pieternelle aan het zelbe / als het stond gebouwt te worden / het doorp en de heerlijkheit van Rhynsburg / en verscheide landeryen te Noortwylt / te Nalsmeer / by Delft en elders / geschonken heeft ; zoo heeft haar zoon Dideryk , dewelke de gemelde vyjheit van Innocentius II verworven heeft / aan het zelbe + 200 mergen lands in 't eiland Walcheren vereert.

† Sommige
schrijven
van 250
mergen.

Sophia de weduwe van Dideryk VI , Dideryk VII met zijne huisvrouw Aleidis, Willem I, Maria de huisvrouw van Willem I, Floris IV, Willem II, naderhand Roomsche Koning geworden / Aleidis Koning Willems zuster / Floris V , en meer anderen / hebben verscheide landeryen en inkomsten aan 't zelbe klooster vereert ; zoo als by den Heer Pars , en noch breeder by Boxhornius , aangetekent staat. By den zelven Boxhornius staan verscheidene oude giftingen te leezen : van dewelke wy de vier volgende / als de voornaamste van allen / uytgekipt hebben.

I.

In den name des Vaders, ende des Zoons, ende des H. Geests, Amen. Ik Willem, Graaf van Holland , make bekend zoo aan de tegenwoordige als aan de toekomende dat ik gezind zijnde om voor de zaligheit van mijne eige ziele, van mijne vrouws ziele, en van ons kinds ziele te zorgen , 100 gemeeten lands , dewelke gelegen zyn onder Oostkapelle en de kerke van O. L. Vrouw te Rhynsburg toekoomen, ten eeuwigendage, zoo verre als het de rechten van Holland

land aangaat, vry en tenemaal ontslagen laate van allen last van beden en vordere schattingen; behalven dat land, 't welk myn broeder, de Graaf *Dideryk*, op dezelfde wyze aan dezelve kerke vry gelaaten heeft. En op dat deze mijne daad vastelijk en onverbreekelijk stand houde, heb ik goed gevonden den tegenwoordigen brief door myn zegel en getuigen te bekrachtigen. En dit zyn de naamen der getuigen, dewelke deze ondertekeninge bygewoont hebben. *Pieter van Duin, Daniel van Tholan, Pieter van Middelburg, Abten: Hugo van Voorne, Govert van Breda, Willem van Ryswyk, Dideryk van Teilingen, Jakob Burggraaf van Leyden, Willem van Koudekerk, Wouter van Kruninge, Gillis van Sabbinge, Simon Neekin*: gedaan in 't jaar van 's Heeren Menschwordinge 1213, in de maand December. Gegeeven door de handen van mijnen Schryver te Middelburg.

I I.

In den naam des Vaders, ende des Zoons, ende des H. Geests, Amen. Wy *Fernandus* Graaf van Vlaanderen en Henegouwen, en *Johanna* deszelfs huisvrouw, wenschen allen den genen, die dezen brief zullen zien, de zaligheid. Het zy aan allen kundig dat wy, tot vergiffenisse van onze zonden, en van de zonden onzer voorzaaten en nazaaten, 100 gemeeten lands, dewelke binnen het ambacht van Oostkapelle gelegen zyn en O. L. Vrouwen kerke te Rhynsburg toebehooren, zoo verre als het de rechten van Vlaanderen aangaat, ten eeuwigen dage en in allen deelen, van alle lasten van beden en van vordere schattingen vry en ontslagen laaten. En op dat deze onze daad bestendiglijk stand

stand houde, hebben wy het tegenwoordig geschrift door het aanhangen van onze zegels doen bekrachtigen. Gedaan 's maandaags voor Kersmis, in 't jaar van 's Heeren Menschwoordinge 1213.

I I I.

Ik *Floris*, Graaf van Holland, doe kond allen den genen die dezen brief zullen zien dat ik voor vast en welgedaan houde de gifte dewelke Mevrouw *Maria*, wel-eer Keizerinne, gedaan heeft aan de Abdiffe en het konvent van S. *Maria* te Rhynsburg: te weeten van vyf ponden 's jaars; twee ponden tot eene vrolijke maaltijd voor de Mevrouwen; en drie ponden op S. *Pontanus* dag voor de zielmisse van mijnen vader, Graaf *Willem* goeder gedagtenisse. En de gemelde vyf ponden zullen zy, achtervolgens de getuigenisse van dezen brief, ontvangen in 't ambacht van Dordrecht, 't welk door de wandeling genoemd word *Scrot-ambacht*. Gegeeven te Leiden, in 't jaar der genade 1232, op den eersten zondag na S. *Mattys*.

I V.

Ik *Maria*, voor dezen Gravin van Holland, wille dat aan alle personen, zoo tegenwoordige als toekomende, kundig zy dat ik, tot een hulpmiddel voor de ziel van myn gemaal godtvruchtiger gedagtenisse, *Willem* wel-eer Graaf van Holland, gehouden ben aan S. *Mariaas* kerke te Rhynsburg (en voornamentlijk ten dezen einde dat 'er aan 't outaar, 't welk daar aan de voeten van zijne grafstede gesticht is, alle dagen als zulks geoorloft is en gewoon is te geschieden, een Mis voor de overledene geloo-

geloovigen geleezen werde) binnen twee jaaren te betaalen 50 Hollandsche ponden, op dat daar renten voor gekocht werden: zodanig ook dat ik, ten tyde toe dat ik dezelve betaalt zal hebben, gehouden zal zyn jaarlijks, tegen Kersmis, aan dezelve kerke te betaalen vyf ponden Hollandsche munt. Ter gedagtenisse en bekrachtiging van deze zake heb ik dit tegenwoordig geschrift door het aanhangen van myn zegel, en de ondertekening van de getuigen die 'er tegenwoordig waren, doen bekrachtigen. Het zegel van *Floris Graaf van Holland*; het zegel van *Willem van Thelingen*; van *Philips van Wessene*; van *Maarten van Monster*; *Ridders*, enz. van *Floris Kapellaan*; van *Meester Hendrik van der Stene*, Kanonik te Brugge; en van veele andere, zoo kerkelijke personen als leeken. Gedaan te Rhynsburg, in de tegenwoordigheid van de Abdisse *Emessa*, en van het Kapittel van Rhynsburg; in 't jaar der genade 1213, in de maand Juny.

Doch de Heer Kornelis van Alkemade, een schandere en onbermoede opzoeker van diergelijke zaken / heeft veel meer stukken / te weten omtrent 800 of 900 brieven in ses of zeven folianten, by een vergadert; en de zegels van elken brief laten afrekennen.

Het is buiten tegenspraak dat de Abdy van Rhynsburg uptermate destig en rijk is geweest; en dat ze niet alleen in de nabuurige landstreek / maar gansch Holland door / en in de omleggende landschappen / ontallijke landerpen / erben / renten / bydommen / en andere goederen heeft bezeeten: zoo dat haare inkomsten meer als 90 duizend guldens beliepen.

In de Heer Adriaan Pars heeft de inkomsten der Abdye / van luiden die het wel konden weten / hooren begrooten op 100 duizend gulden.

Ondertuffchen was haare mildadigheid al zoo groot als haare inkomsten. Want, zegt Jakob de la Torre*, geloofwaardige Schryvers verhaalen dat 'er uyt de Abdye van Rhynsburg drie-maal's weeks meer als tweeduizend en driehondert ponden broods aan de armen, byzonderlijk van de stad Leiden, uytgedeelt wierden.

De Heer Pars bekent zelf openhartig dat 'er driemaal ter weeke meer als 2000 menschen door de liefdadige Monnen gespijst wierden. Alle de inkomsten en goederen van deze Abdye / zoo wel als die van de Abdye Leeuwenthorst / zijn ten behoeve van de Hollandfche Ridderfchap aangeflagen.

In deze Abdye, zeit Junius in zyn *Batavia*, dewelke met zoo veele heerlijke gebouwen praalde, heeft een gebouw in konst en heerlijkheit uytgemunt: 't welk de deugdrijke en wel-daadige Abdis, *Elburg* heiliger gedagtenisse, om 'er perfoonen van hoogaanzien en van eene vermaarde deugdzaamheit te huisvesten, over 15. jaaren heeft gebouwt. Op de gevel van dit gebouw plagt dit jaargedigt te staan:

*nobilitas probitas Ve Ist VC sibi IVre LegVnto
bosplIVM, eLbVrgIs dVLCes qVod feCIt ad
VsVs.*

Maar nadien de rijkdom, gelijkt Gregorius Overste van het Utrechtse Bisdum spreekt / een zoet vergift is, en de oberbloedigheid de

* In zyn Roomsch Verhaal.

moeder is van overdaad en ongebondendheit :
 zoo was de Abdy van Eijhijnsburg ook omtrent
 het midden der vijftiende eeuw van de kloos- ^{Verval van}
 terlijke tucht afgeweeken : zoo als blijkt uit ^{de klooster-}
 de klagten / dewelke daar over omtrent dien ^{tucht.}
 tijd naar Rome zijn gezonden. Daarom heeft
 Paus Nicolaus V , om de verballende tucht te
 herstellen / den Abt van S. Maximinus in 't
 jaar 1450 herwaart gezonden ; en hem / tot
 teken van zijne magt / een Pausselijke Bulle
 mede gegeven. Doch de Abdis en de kloos-
 ter-maagden / om hem als een uitlander af
 te weerden / hebben haare toevlugt genomen tot
 Philips van Borgonje Graaf van Holland : de-
 welke haar ook in zijne bescherminge genomen
 heeft / en een verbod tegen den gemelden Abt
 heeft uitgegeeven. Dit alles staat in de Bulle
 van Nicolaus V , en in het verbod van Hartog
 Philips , breeder uitgedrukt : welke stukken /
 als merkelyke omstandigheden behelzende / hier
 wel eene plaats mogen hebben.

Nicolaus Bisschop , de dienaar van Gods die-
 naaren, wenscht aan zijnen beminden zoon,
 den Abt van S. Maximinus klooster buiten de
 stads muuren van Trier, heil en den Apostolif-
 schen Zegen.

Het ampt der Apostolische dienstbaarheid,
 't welk ons van boven opgeleit is, en door het
 welke wy aan alle de kerken en kloosters der
 wereld gebonden zyn, dringt ons zeer krachtig
 aan om geduurig op haaren voortgang te letten:
 en wy stellen ons ampt gaarne te werk ten einde
 dezelve (kerken en kloosters) mitsgaders haare
 bedienaars de gewenschte hulp onzer bestierin-
 ge mogen genieten, en uit alle ongemakken,

die haar nadeelig zyn , geredt mogen worden.

Nademaal ons door geloofwaardige berichten ter ooren is gekomen , dat de kloosters van de Monnikken te Egmond en van de Nonnen te Rhynsburg , van *S. Benedictus* order onder het Bisdom van Utrecht , onmiddelijk staande onder den Apostolischen Stoel , en gelegen in de landen van onzen beminden zoon , den edelen man *Philips* Hartog van Borgonje, van de tuchtregels van den voornoemden *Benedictus* grootelijks afgeweeken zyn ; zodanig dat aldaar , verscheidene jaaren herwaarts , de Regel zeer weinig of geenzins onderhouden is geweest , en dat (die kloosters) eene heilige hervorminge ten hoogste van nooden hebben.

Zoo is het dat wy , dewelke daar belang in hebben , en behoorlijke middelen daar tegen in 't werk willen stellen , aan u , of aan een ander Kloostervoogd of Religieus van gemelde order die door u daar toe gemagtigt zal worden , door den inhoud dezes een volkome en vrye magt geeven om , zoo dikwils als gy het goed zult vinden , de gemelde kloosters te Egmond en te Rhynsburg te bezigtigen , en de vereischte hervorming in al het gene , dat tot het onderhouden van de kloostertucht en den goddelijken dienst aldaar en in vordere zaken oorbaar en dienstig zal zyn , uyt krachte van het Apostolisch gezag in 't werk te stellen ; naar de ongeregeltheden en misbedrijven van den Abt van Egmond , de Abdissē van Rhynsburg , en de Religieuzen der voornoemde Abdye , te verneemen ; en dezelve volgens de voorschriften der kerkelijke wetten en de kloosterlijke instellingen der gemelde order te straffen en te kastijden ; den Abt , de Abdissē , en de Religieuzen

van de kloosters te Egmond en te Rhynsburg, indien zulks tot de hervorming noodig is, in het bewind en de bediening van gemelde kloosters op te schorten; te beschikken, te bestellen, en middelen te beraamen, dat de kloosterlijke tucht aldaar voortaan onderhouden worde; mitsgaders om alles en ieder in 't byzonder, dat in en omtrent het voorgaande eenigerwijze noodzakelijk en dienstig zal zijn, te doen, in 't werk te stellen, en uyttevoeren.

En wy beveelen en gebieden u wel scherpe-
lijk, en uyt krachte van ons Apostolisch gezag,
dat gy, volgens de gemelde en reeds gegeeve
magt, de vereischte bezoeking in de gemelde
kloosters van Egmond en Rhynsburg, door u
zelve of door andere hervormde personen van
dezelfde order, zonder verzuim zult hebben in
't werk te stellen; en zelfs daar toe, indien het
noodig is, de wereldlijke magt te hulp zult
roepen.

Niet tegenstaande eenige Apostolische be-
velen en ordonantzien, en de gewoontens en
instellingen van de kloosters en de Order voor-
noemd, al waren die door eede, door Pauwelijke
bevestiging, of op eenige andere wijze bekrach-
tigt; ja, niet tegenstaande alles wat hier tegen
mocht strijden: of alwaar het aan den Abt, de
Abdisse, en de Religieuzen voornoemd, of aan
wat andere personen dat het zy, door den zel-
ven (Apostolischen) Stoel vergunt dat zy niet
gehouden zyn eenige personen, tegen de vry-
heden die haar verleent zyn, tot het bezoeken
(van hunne kloosters) of tot een ander einde
aan te neemen; en dat de gemelde Abten, Ab-
dissen, en Religieuzen, of wat andere perso-
nen dat het zy, daar toe niet gedwongen, en

niet opgeschort of in den ban gedaan, noch zy noch hunne kloosters met het interdikt geslagen kunnen worden door Apostolische brieven, dewelke zodaanige vergunning niet volkomentlyk, uytdrukkelyk, en van woord tot woord vermelden. Eindelyk niet tegenstaande alle andere zoo algemeene als byzondere voorrechten, vryheden, en vergunningen, van wat inhoud dezelve mogen wezen, dewelke in dezen brief niet uytgedrukt of volkomentlyk ingelascht zynde, het rechtgebied over den Abt, de Abdiffe, en de Religieuzen voornoemd, eenigermaten zouden kunnen verhinderen, en dewelke wy niet begeeren dat iemand ten deezen einde zullen kunnen helpen.

Het zy dan geenen mensch geoorloft, dezen brief onzer vergunninge en dit ons bevel te overtreeden, of dezelve door een rukkelooze vermerendheit tegen te staan: en ingevalle iemand zich mogt verstitouten zulks te bestaan; die weete dat hy in de gramschap van den almogenden Godt, en van deszelfs Apostelen *Petrus* en *Paulus*, zal vervallen.

Gegeeven te Romen by *S. Pieter*, in 't jaar van 's Heeren Menschwordinge 1450, den 15 Juny, in 't vierde jaar van ons Pausdom.

Van de Abt van Egmond en de Abdiss van Rhijnsburg / gelijk als wy hebben begunnen te zeggen / hebben hier sterkt tegen gewoelt. Zy * meenden / en zeiden het rond uyt / dat de Paus zich wegens den staat van het bestier / en van de kloostertucht / wat had laten diets (6) maaken; dat hy hunne oude rechten / ge

* Dit is getrokken uyt het eerste deel van het Latynsche *Barbaria Sacra* pag. 221.

woonten / en vryheden verbrak ; dat hy onbehoorlijke nieuwigheden tegen hen in 't werk stelde. Dus hebben zy den Vorst Philips op het deemoedigste gebeden / dat hy / dewyl de gemelde Abdpen door zijne boorzaaten gesticht en begiftigt waren / en vervolgens onder zijne bewaaringe en bescherminge stonden / hen tegen deze onbehoorlijke nieuwigheden zoude beschutten en beschermen.

De Hartog Philips , op hun verzoek en op de redenen die zy inbragten gelet hebbende / heeft boor eerst over deze zaak geschreeven aan den Prior der Reguliere Kanonniken van Sion buiten Delft : op wiens aanhouden de gemelde Bulle door den Paus verleent was geweest. In dien brief wierd de gemelde Prior gebeden / om de Bulle door den Abt van S. Maximinus te doen intrekken : en te weeg te brengen dat de kloosterschouwing en de herboezming noch door den boornoemden Abt / noch door eenig uplander / ondernomen wierd. (7) Als hy met smeeken en vermaanen niet zag op te doen / heeft hy het volgende verbod tegen de uptboerders van de Bulle uptgegeeven.

W y *Philips* , by Gods genade Hartog van Borgonje , van Lottingen , van Brabant , en van Limburg , Graaf van Vlaanderen , van Artois , van Borgonje , van de Palts , van Henegouwen , van Holland , van Zeeland , en van Namen , Markgraaf van 't H. Roomsche Ryk , Heer van Vriesland , van Salines , en van Mechelen , doen kond aan allen : dat de eerw. Abd van Egmond , en de eerw. Abdis van Rynsburg , ieder uyt zyn eigen naam en uyt den name van zijne Kerk en Konvent , aan onse kennen ge-

geeven hebben dat zijne Heiligheit de Paus van Romen, vermits hem aangedient was dat zy en hunne konventen de kloosterlijke tucht niet onderhielden, nochte zich volgens dezelve gedroegen, den Abt van S. *Maximinus* klooster buiten de stad Trier door zijne Bulle gemagtigt en hem bevolen heeft, de voornoemde kloosters te gaan bezigtigen, en dezelve zoo wel in 't hoofd als in de ledematen te hervormen, te bestraffen, afte zetten: en, zoodikwils als 't hem believen zal, alles te doen, of door andere Prelaten van dezelfde Order die door hem ten zelve einde aangestelt zullen worden te laten doen, 't welk in dat ampt van bezoeking en bestraffing noodig zal weezen: zodanig dat het hem geoorloft zal zyn, de wereldsche magt ten voorschreven einde te hulp te roepen: zoo als alles breeder uytgedrukt staat in de gemelde Bulle, waar van ons een afschrift is getoont, en dewelke getekent is den 15 Juny 1450.

Noch hebben de Abt en de Abdis voornoemd aan ons te kennen gegeeven dat, niet tegenstaande dat zy aan onzen Allerh. Vader vertoont hebben dat het tegendeel van 't gene hem aangedient is waarachtig is, en dat dusdanige een manier van bezoeking en bestraffing een onbetamelijke nieuwigheit zoude zyn, en ten aanzien van henl. noit gedaan of in 't werk gestelt was geweest; de gemelde Abt van S. *Maximinus* evenwel in zyn voornemen volharde, van tegens hen en hunne Kerken, volgens den inhoud der Bulle, voort te gaan, en 't gemelde in 't werk te stellen. Weshalve zy ons ootmoediglijk gebeden hebben, nadien hunne Kerken en Kloosters voornoemd, met de goederen tot dezelve behorende, door onze Voorouders zaliger

liger gedagtenisse, de Graven en Gravinnen van Holland, gesticht zyn geweest; en dezelve, zoo wel als hunne eigene personen, onder onze bewaringe, verdediginge, en bescherminge staan; dat wy hen en hunne Kerken tegen de voornoemde onbehoorlijke nieuwigheden, door bequame middelen, wil den verdedigen en beschermen.

Het is waar dat wy, hoewel dat wy wegens den toestand van hunnen ommegang en regeering, mitsgaders van hunne tucht, een ander begrip hadden, als onze Allerh. Vader voornoemd, zoo als wy uyt zyne Bulle verstaan, des wegen onderrecht is geweest; en hoewel dat wy om het gemelde smeekschrift, en vorders noch om dat ons inzicht is geene bezoeking of hervorming in de gemelde Kloosters van Egmond of Rhynsburg door den Abt van *Maximinus*, nochte door iemand anders die uyt kracht der voorsz. Bulle daar toe gemagtigt mogt zyn, en in onze landen of onder ons gebied niet mogt wonen, te laten geschieden: het is echter waar, zeggen wy, dat wy, om voldoening (aan zyn H.) te geeven, aan den Abt van S. *Maximinus* onze meening daar over geschreven, en hem uyt eige beweginge aangeboden hebben, indien 't hem beliefte den eerw. Abt van S. *Bavo* in onze stad van Gent, of deszelfs Prior, of den Abt van Oudenburg, die van de zelfde Order is, en ook in ons Landschap van Vlaanderen woont, die hem best van die drie mannen behaagde, tot de zaak der gemelde bezoeking te magtigen en in zyne plaats aan te stellen; dat wy hem zouden laten begaan. Doch de gemelde Abt van S. *Maximinus* heeft dat niet willen doen: waarom wy naderhand aan den Prior der Regulieren

lieren op *Sion*, buiten onze stad Delft, op wiens verzoek de gemelde Bulle verkreegen was, geschreven hebben dat hy by den gemelden Abt van *S. Maximinus* zyn best zoude doen om de voornoemde Bulle te doen vernietigen, ofte aan onzen beminden en getrouwen Stadhouder van Holland, Zeeland, en Vriesland, den Heer van Lanoy, te doen behandigen. Ook hebben noch anderen van onzent wegen aan den voors. Abt over deze zaak geschreeven. Maar, zoo als wy waarlijk bevonden hebben, zoo is die zaak niet gelukt.

Ook hebben wy door eenen brief, den welken wy zelfs gezonden en met eigen hande ondertekent hebben, aan onzen voorn. Stadhouder geschreven en belast, dat hy gene bezoeking, hervorming, of eenige andere nieuwigheit, door den Abt van *S. Maximinus* voornoemd, of door iemand anders buiten onze landen en ons gebied woonende, die uyt krachte der gemelde Bulle daar toe gemagtigt of aangesteld mogt zyn, omtrent de voorn. (Konventen) van Egmond en Rhynsburg, zal hebben toe te laten.

Maar wy verneemen dat niet regensstaande al het voor verhaalde de Abt van *S. Maximinus* by zijne meeninge blyft van de gezeyde bezoeking en hervorming omtrent de voornoemde (Abt en Abdis) van Egmond en Rhynsburg te vervorderen, of naar zyn welgevallen te laten vervorderen.

En die van Egmond en Rhynsburg, zulks verstaan hebbende, hebben ons wederom laten weten dat hun en hunne kloosters door den Abt van *S. Maximinus* aldus tegen onze ordonantzie en ons bevel groot ongemak zoude kunnen aandaan worden op die tyden, als onze Stad-

Stadhouder voornoemd, denwelken wy ons bevel, als boven, over die zake toegezonden hebben, uyt onze landen van Holland vertrokken mogt zyn.

En daarom vreezen zy dat zy alsdan in ons land geen bequaame hulp of tegenmiddel daar tegen zouden vinden. Om welke reden zy wederom als boven ootmoediglijk verzoeken dat het ons believen mag, om haar in deze zake te helpen en te beschermen, aan een ieder door onze opene en bezegelde brieven, en op de beste form, over deze zaak te schryven, en ons bevel toe te zenden.

Om deze reden is het dat wy, achtervolgens onze voorgaande brieven, en zoo als het onze voorgemelde bewaaringe en bescherminge past, aan alle onze Baanderheeren, Ridders, Staatsdienaars, Baljuwen, Drossen, Kasteleinen, Schouten, Schepenen, Boden, Officieren, Dienstknechten en Onderdaanen, in wat oorden van Holland, Zeeland, of Vriesland, dat ze zich bevinden, die dezen onzen brief zullen zien, of aan dewelken een wettig afschrift van denzelven getoont of bekend gemaakt zal wezen, en aan ieder van hen in 't byzonder, beveelen en ernstelijk gebieden

In gevalle de voorn. Abt van *S. Maximinus* of iemand anders, dewelke uyt kragte der gemelde Bulle daar toe gemagtigt of aangestelt mogt zyn, en geen inwoonder van onze landen of van ons gebied waar, ten eenigen tyde bestaan mogt de voornoemde van Egmond en van Rhynsburg, of eenigen van hen, of hunne kerken, na dezen met bezoeken, hervormingen, of andere nieuwigheden, eeniger wyze te quellen of te bezwaaren; dat zy zulks
niet

niet zullen hebben toe te laten, of te laten geschieden; maar dat zy op de waarschouwing van de voornoemde van Egmond en Rynsburg, of van hunne bedienden, het zelve uyt onzen naam door allerhande middelen en voorzorg zullen hebben te beletten; het uytvoeren van't zelve tegen te staan; en hun best te doen dat die van Egmond en Rynsburg van hunne quellinge en bezwaringe bevryd blyven.

Dat ze dit niet zullen hebben achter te laten, en het gezeide niet hebben te verzuimen, zoo lief als zy ons hebben. Want dit is onze wil en begeerte.

Tot oirconde dezès hebben wy ons zegel aan dezen brief doen hangen; den 4 Mey, in't jaar des Heere 1451.

Door Mijnheer den Hartog, op het be-
richt van den Stadhouder en den Raad
van Holland.

A. VAN CLEVE.

Hoog aan-
zien van de
Abdisse.

Zeër groot was het aanzien en het gezag van de Abdisse hier te lande. Zy kende geen Opperheer / en niemand boven haar als Godt. Dies wierd zy niet alleen Mevrouw, en haare Hoogheit genoemd: maar schreef ook / Abdis by Gods genade; gelijk blijkt uyt verscheidene brieven / dewelke van den Heer * Pars aangehaalt worden. Byzonderlijk blijkt het uyt een openbrieven van Mevrouw Clarissa van Soenjen; dewelke onder Leiden / by gelegendheit van O. L. Vrouws kerke / opgegeeven is. (8)

Haare tijdelijke rechten staan by den Heer Pars vermeld. Onder anderen was zy Vrouwe van Rhijnsburg / Boskoop / Mersdijk / en

* Katwijkse Oudheden pag. 361, 400, 403, &c.

de Dronkve-beenen : welke plaats by de heerlijkheit van Alkemade gelegen is ; en alle die plaatzen stonden onder haar rechts-gebied.

Doch / dewijl wy 't meest gemunt hebben op het beschrijven van kerkelijke zaaken / zullen wy die tijdelijke rechten overslaan : en aanmerken dat een van haare geestelijke rechten is geweest / het vergeeven van de Rhijnsburgsche Pastorp. Dit blijkt uit een brief van Frederik † Schenk ; daar by bekend dat by dooz de aanstellinge van de Abdisse Pastoor van Rhijnsburg was geworden.

Geestelyke
rechten van
de Abdis.

Zy had het recht om de kerken van Oestgeest / Boskoop / en Walsmeer te vergeeven. De Priester van de Marien-kapelle te Leiden / gelijk wy onder Leiden gezien hebben / wierd ook dooz haar benoemt : en als die kapel naderhand tot een Parochiakerk opgerecht was / is het begeeven van de Pastorp ook aan haar gebleeven.

In de Parochiakerk te Rhijnsburg was een outaar of Wiltarp van den H. Geest : staande insgelijks ter benoeminge van de Abdisse. Ook was 'er een Schole te Rhijnsburg : wiens bedienaar / volgens eenen brief van het jaar 1440 / ook dooz de Abdis wierd aangesteld.

De Graaven van Holland wierden dikwils in de Kloosterkerke te Rhijnsburg (en van Egmond) begzaaben : zoo als wy van de Gravinne Pieternelle, die het Klooster gesticht heeft / reeds aangemerkt hebben. Philips van Borgonje betingt in een open-brief † van het jaar 1463 / dat 'er tien van zijne voozaten begzaaben lagen.

Graffteden
der Hol-
landsehe
Graven in
de klooster-
kerk te
Rhynsb-
burg.

Na

† Zie het Leven van Frederik Schenk in 't 3 deel van 't Duitsehe Batavia.

Ma dat het Klooster nu ober de vier eentwen gebloeit had / is het in dien rampzaligen en verderfelijken ooziog met de Spanjaarden / be-
neffens de Kerk / dooz de moedwilligheid der
uytlandfche krygs-gezellen in brand gestoken /
en aan kolen geleit. Dit is gefchiedt in het jaar
1572 : wanneer meest alle de Kloosters van
Holland eben eens gebaaren zijn. De Klooster-
kerk / gelijk in een smeekfchift van den 18 Ap-
ril 1579 te verftaan word gegeven / wierd
vooz een paardestel gebruikt. De rompen van
het vernielde Klooster zijn noch tegenwoordig
in wezen ; met de volgende drie grafffchiften :
te weten van Willem I, van Aleidis Willems
brouto / en van Ada zijne dochter / die daar be-
graven leggen.

I.

Willem I Graaf van Holland, ftierf in 't jaar
1223.

II.

Aleidis, dochter des Hartogs van Gelderen,
Willems gemaalinne, ftierf in 't jaar 1218.

III.

Ada de dochter van Willem I, Graaf van
Holland, Abdis te Rhynsburg, ftierf in 't jaar
1257.

Behalven deze drie grafffchiften geeft de
Heer Pars deze fcs letteren op / PETRON ;
waar dooz / zoo als men meent / de flichtfter
Petronella word berekent.

Tot besluit zal ik hier de Abdissen / op de
order der jaaren / laaten volgen. In deze lijst
zal men zien dat drie Abdissen uit den huize der
Hollandfche Graven / en hier uyt de Waffe-
naaren gefprooten waren. Ses zijn 'er in uyt
Zeeuwfchen Adcl gebooren / dewelke in de
Zeeuw

Zeeuwsche Koningk van Reigersbergen opgeteld staan.

Doozaf zal ik de Pastoors van Rhynsburg/ en de Kapellaanen der Abdye / zoo als ze mal-
hauder gebolgt zijn opgeeven.

*Kapellaanen van de Abdiffe en het Klooster
van Rhynsburg.*

Broeder Theodori,	in 't jaar 1317.	Kapellaa- nen der Abdye van Rhyns- burg.
Rutger,	1337.	
Floris de Lover, Kapellaan van 't Konvent	in 't jaar 1339.	
Pieter Alvenik,	1349.	

Dirk Robbert, in de jaaren 1364, 1366, 1369,
1370, 1381.

In het jaar 1381 was hy ook Kanonnik van
S. Pankras Kerk te Leiden.

Willem Struvezand, 1375.

Johan Nagel, 1384 en 1414. In het jaar
1414 was hy ook Deken of Oberman van het
Broederschap des H. Geests te Rhynsburg.

Jakob Johansz. van Kranenborgh, in 't jaar
1388.

Daniel Johansz. Ben, 1403.

Johan Uter-wyk.

Dirk Johansz. 1415, 1417.

Johan Ben, 1430.

Philips Johansz. Priester en Oberste van S.
Barbaraas Gasthuis te Noordwijk / 1483.

Dirk Reyerszoon, 1526.

Tyman Willemsz. Kapellaan der Abdiffe in
't jaar 1567.

Zoo heeft de Abdis dan / omtrent het einde/
een anderen Kapellaan gehad als de Nonnen.

Pastloors

Pastors van de Parochiëkerk te Rhynsburg.

Pastors
van Rhyns-
burg.

Dirk Minne,	in 'tjaar	1354.
Dirk Willemsz.		1356.
Johan Boenen,		1359.
Hademan van Hetere,	1368, 1369,	1394.
Johan Pietersz. Voet,	1403,	1414.
Paulus Hermansz.	1424,	1429.
Gerrit Vos,		1448.
Hendrik Gerritsz.		1450.
Hendrik Mauritsz.		1452.
Mr. Gooffen Latrynsz.	1455,	1459.
Mr. Gooffen, (misschien dezelfde)		1471.
Johan van Waffenaar,		1499.
Heer Johan,		1507.
Gerrit Jansz.		1533.
Frederik Schenk van Tautenburg,		1543.

Deze is naderhand Aarts-Bisschop van Utrecht geworden.

Duncanus Francoiszoon staat in de prent van S. Bavoos Kerk te Haarlem vermeld als Pastoor van Rhynsburg.

Heer Gratianus.

Abdissen van Rhynsburg.

Abdissen.

1. Cunissa, (of Cunera) de zuster van den Graaf van der (9) Bichte is hier aangekomen in 't jaar 1123 / en in 't jaar 1169 / of zoo als anderen willen 1178 / uyt het leven gescheiden.

2. Bonifacia, 1178 Deze word van Anton. Matthæus overgeslagen.

3. Sophia van Holland, de dochter van Graaf Dideryk VI: heeft het bewind in 't jaar 1204 overgegeeven aan haare nicht

4. Agnes

4. Agnes van Holland, de dochter van den
Hollandschen Gzaaf Floris III.
5. Aleidis van Wassenaar, Abdis geworden
in 't jaar 1228.
6. Aleidis van Deventer.
7. Erdissa, of Emissa, regeerde in 't jaar
1233.
8. Ada van Holland, de dochter van den
Hollandschen Gzaaf Willem I, is gestorven
in 't jaar 1258.
9. Clarissa, leefde noch in 't jaar 1266.
10. Aleidis, van Ant. Matthæus obergesla-
gen / was Abdis in 't jaar 1287.
11. Jutta van Deventer, in 't jaar 1298. In
eenen brief van 't zelfde jaar word * 3p de nicht
van Gzaaf Jan I. genoemd.
12. Elizabet van Wioldrecht, upt † den huis-
ze der oude Heeren van Strpen en Zevenber-
gen; stierf in 't jaar 1316.
13. Ada van Teilingen, 1316.
14. Ada van Leiden, dochter van Heer Di-
deryk, Burggzaaf van Leiden / 1316.
15. Sibilla of Mabelia van Wassenaar, Heer
van Wassenars dochter / stierf in 't jaar 1328.
Volgens A. Matthæus (10) is ze Abdis ge-
worden in 't jaar 1316 / en gestorven in 't jaar
1326.
16. Machtelt van Duivenvoorde, gestorven
1349.
17. Margareta van Langerak, gestorven den
4 Maart 1358.
18. Clarissa van Schengen, upt een Adelyk
geslagt in Zeland gebooren / en by den Heer
Smallegange in zijne Kronyk van Zeeland ver-
meld; is aslybig geworden in 't jaar 1364.

* Zie Pars pag. 365.

† Zie ibid.

19. Agnes van Heurn, leefde noch in 't jaar 1392.

20. Sofia van Drongelen, leefde noch in 't jaar 1397.

21. Catharina van Romerswaal, uyt Zeeland: is / zonder dat men de reden weet / van haar ampt afgezet / en gestorven in 't jaar 1408.

22. Margareta van Buuren, by het leeven van Catharina van Romerswaal tot Abdij aangeseld / is gestorven in 't jaar 1411.

23. Bertradis van Langerak, overleden den 6 April 1441.

24. Clementia vander Horst, overleden in 't jaar 1442. Doch volgens Ant. Matthæus (en den Heer Pars) is ze gestorven in 't jaar 1432: en zoude vervolgens hoor Clementia moeten gestelt worden.

25. Margarera van Oostende, gestorven den 8 van November 1452.

26. Margarera van Bruelis uyt Zeeland / heeft de wereld verlaaten op den 3 Juny 1470.

27. Elizabet van Matenes, gestorven den 4 van September 1499.

28. Beatrix van Romerswaal, gestorven den 1 February 1529.

29. Adriana van Bosland, gestorven den 14 van April in 't jaar 1534.

30. Maria Schenk van Toutenburg, zuster van den Aartsbisschop Frederik Schenk, is overleden den 14 van December in 't jaar 1552.

31. Elburg van Boetzelaar, anders van Langerak, Heer van Asperens dochter / van dewelke wy boven verhaalt hebben hoe dat zy een gebouw aan het klooster heeft doen timmeren. Zy is in den Heere gerust den 29 Maart in 't jaar 1566.

32. Stefana van Rossum , uyt Gelderland / dochter van Heer Johan van Rossum (Maarten van Rossums broeder) * Heer van Ponderopen / en van Vrouw Oda erf-dochter van Boekhuizen. Deze Abdis was de leste die in de Abdye gewoont heeft : zijnde de Abdy by haaren tijd verwoest. Zij heeft haare woonplaats tzedert genomen te Leiden op de Hoogstraat ; daar zij by de 100 jaaren oud is geworden / en gestorven is den 27 van December 1603.

Volgens de aantekening van een oud Rhijnsburger kerkboek / beginnende met het jaar 1585 / is met de bevestiginge en op het gezag van desze Abdissin in de tegenwoordigheit van den Rensmeester Dirk van Kessel en van den Leidschen Predikant Petrus Hakkus , de Heer Karel Agricola op den 16 van October 1591 aangenaemen beoef Bedienaar van de Rhijnsburger kerk.

33. Barbara van Oyenbrugge, uyt Brabant / overleden in 't jaar 1611. (11)

34. Anna van Berchem, Hendriks dochter.

Deze twee laatste wierden geen Abdissen / om dat die naam te hatelijk was / maar Vrouwen van Rhijnsburg genoemt.

De eerste Nonne / van dewelke geleezen word dat ze haare klooster-geloften verbroken heeft / is geweest Maria van Poelgeest , Gerrits dochter ; dewelke in 't jaar 1572 getrouwt is met Bernard t' Zerklaas, een Brabander. (12)

De laatste Abdis / keurlijk naar het leven geschilderd / kan gezien worden op oud Alkemade / beoosten Warmond.

* Zie den Heer Pars.

A A N T E K E N I N G E N .

1. Rhynsburg is wel eer eene stad geweest , waar van wy onder Kenenburg wijdloopiger zullen spreken.

2. Het is waar dat de Rhynsburger Kerk in dat verdrag vermeldt word : maar zodanig , dat zy 'er slegts vermeldt word als een kapél.

3. *Reinier Snoy* by *Gondhoeven a* aangehaald , *Wolfgangus Lazius* insgelijks by *b Gondhoeven* vermeld , en de Kronyk-schryver *c Veldenaar* dewelke geleeft heeft omtrent het jaar 1450 , getuigen dat de Abdy van Rhynsburg in 't jaar 973 , wat vroeger of wat laater , gesticht is door Graaf *Dideryk II*. En *W. Gondhoeven* , dewelke dit krachtig tegenspreekt , en dat zeggen van *R. Snoy* niet kan verduwen , bekent dat hy het zelve gevonden heeft in een ongedrukt Kronijkje. Ik kan echter niet zien dat dit gevoelen , hoewel door vier getuigen gestijfd , grooten indruk op onze Schryvers heeft gedaan. De voornaamste redenen , dewelke tegen *Dideryk II* op dit stuk ingebracht worden , koomen hier op uyt : dat *W. d Heda* uyt-drukkelyk schryft , dat de Gravinne *Pieternelle* te Rhynsburg by haar slot een Klooster heeft gesticht ; dat *Melis e Stoke* die stichting ook aan *Pieternelle* toeschryft ; dat dezelve stichting ook aan *Pieternelle* toegeschreeven word door de Kronyk van *f Egmond* : dat de Abdis *Cuniza* , dewelke ten tijde van *Pieternelle* geleeft heeft , voor de eerste Abdisse van Rhynsburg word gerekent. Hier zouw in bedenking konnen koomen welke getuigen voor de geloofwaardigste gehouden moeten worden , en de zaak beter geweeten konnen hebben. Maar alle vergelijking is volgens het gemeene zeggen hatelijk ; daarom zal ik daar tegenwoordig niet op dringen. Zouw iemand , die zich door beweeggelijke uytroepingen en uytjouwingen zoo ligtelijk niet laat verbluffen , niet konnen antwoorden dat het de eerste regel in het leezen

a pag. 273

b ibid.

c pag. 10.

d in Godebaldo

e in Dideryk VI.

f J. a Leidis Annaal. Annaal. Egmond. cap. 21.

der historien is, als de Schryvers malkander naar de klank der woorden tegen spreken, te overweegen of 'er waarlijk wel eene tegenspreeking, of strijdigheid, in hun zeggen is. Om buiten onze stoffe niet te treden; *Ant. g Matthaus* bewijst zeer wel dat het Minnebroeders Klooster te Utrecht gesticht is in 't jaar 1246: echter zeit *Henricus h Thaborita* dat de Heer van der Eem met de dochter des Heeren van Arkel is getrouwt in 't jaar 1308: en dat deze (van Arkels dochter) na het overlijden van haar gemaal het Minnebroers klooster te Utrecht heeft gesticht. Wat doet de Heer *Matthaus* daar op? Gaat hy het zeggen van *Thaborita*, als vals en ongegrond, verwerpen? Zeit hy dat het niet t'zamen staat met de bulle van *Innocentius IV*: waar in de gemelde Paus verklaart dat 'er te Utrecht al een kerk, met huizen en andere gebouwen, vóór de Minnebroeders getimmert wierd in het gemelde jaar 1246? Geenszins. Eer dat hy het zeggen van een deftigen Schryver, als *Henricus Thaborita* is, verwerpen zouw, wil hy liever zeggen dat de gemelde weduwe van den Heer van der Eem het eerste gebouw verholpen, verbeterd, of voltrokken zal hebben.

En, om noch een ander voorbeeld by te brengen, het is zeker i dat de Abdy van Oostbroek al getimmerd was in 't jaar 1121, en misschien heeft zy 'er al gestaan in 't jaar 1113. Evenwel heeft *k Buchelius* in zijne oude papieren aangetekent gevonden dat de *Abdyen van Oostbroek, en het Vrouwenklooster*, door den Bisschop *Godebaldus* gesticht zyn in 't jaar 1125. *Buchelius* wist wel dat die Abdy, en dat Vrouwen klooster, vroeger gesticht en getimmerd waren; en hy bewijst het uyt den brief van Bisschop *Godebaldus* zelf. Zeit hy daar op dat de opstellers van die oude brieven groffelijk gedooft, en den rechten tijd der gemelde stichtinge niet geweeten hebben? Geenszins. Dit zal beter aldus verstaan worden, zegt hy, dat die Abdyen, dewelke al geslicht en begiftigt waren in 't

g De Fatis Eccles. p. 243.

h Lib. 9. Chron. c. 24.

i Zie Besch. van 't Utrechtsche Bissdom in de Abdy van Oostbroek.

k Buchel. in J. Bekam sub Godebaldo.

jaar 1122, door den Bisschop *Godebaldus* naderhand bevestigd zijn. Ik make my sterk om 100 diergelijke voorbeelden voor den dag te brengen.

Zouw iemand dan op den zelfden voet, en om die gewaande strijdigheden over een te brengen, niet mogen zeggen dat *Dideryk II* de eerste stichting in een zekeren zin begonnen heeft, met daarter plaatze een klooster voor de Benediktynen te beginnen; of 'er een plaats toe uyt te zien en te koopen; of 'er zekere renten toe te bewyzen; en dat het gebouw, by gebrek van geld, of door opkoomende beletzels, ten halve, of noch niet ten halve, is blyven steeken: tot dat de Gravin *Pieternelle* de hand aan 't werk heeft geslagen. Dit zoude iemand des te waarschijnlijker kunnen voorkoomen, om dat de voorgemelde *Veldenaar* wel geweeten heeft dat *Pieternelle* veel geholpen heeft tot het opbouwen van dit klooster. *Petronella*, zeit hy, dede veel goets ende veel fundieren en tymmeren aan dat Cloester van Rynsborch. Zoo is hem dat bouwen en stichten van de Gravinne *Petronelle* niet onbewust geweest; en bygevolg is het uyt geen misverstand, dat hy van een ouder stichtinge gewaagt. Maar, 't geen den knoop schijnt toe te haalen, *Guicciardyn* schryft uytdukkelyk in zyne beschryvinge van de / Nederlanden, dat deze schoone en heerlijke Abdy niet eenen Stichter alleen maar wel vier, den eenen na den anderen, heeft gehad; en dat alle vier die Stichters by zynen tyd op hunne ryen, en met hunne naamen, geschilderd stonden in een glaze venster van de kerk: te weeten Graaf *Dideryk*, Graaf *Floris*, de Gravin *Petronella* en een andere adellijke vrouw uyt het huis van *Sassen*. Ik zie niet dat het zeggen van *Guicciardyn* met eenigen schijn van reden verworpen kan worden: en indien het aangenomen word, zie ik wederom niet waarom dat de openbaare getuigenis van de Abdye zelfs, door zoo veele getuigen en waarschijnlijkheden gestijft en onderschraagt, minder behoort te weegen als ik zegge niet de tegen verklaringen, want die zyn 'er niet, maar de stilzwijgendheit van sommige Schrijvers.

Wat de lijst der Abdissen belangt, die schijnt ook geen volkomen bewys tegen dit gevoelen te verstreken.

ken. Daar zijn meer lijsten van Abten en Abdissen, dewelke, door de onachtzaamheit der onnikken en den alvernielenden tijd zijn verminkt; en van den eersten Abt en Abdissle niet beginnen. En die voor Graaf *Dideryk* pleiten, getuigen dat zijne dochter *Arlindis*, by andere *Geerlieve* genaamd, de eerste Abdis van het Klooster is geweest; en beginnen deze lijst veel vroeger. Lijst tegen lijst.

Tot noch toe schijnt de verweering van dit tweede gevoelen op een effe baan te gaan. Eene zaak is 'er evenwel, dewelke my noch belemmert, en in het vellen van mijn vonnis wederhoudt. Dezelfde *Veldenaar*, dewelke onder de Schrijvers de voornaamste sluit van dit gevoelen is (de schildery van het Klooster zullen wy zoo lang ter zijde stellen) die *Veldenaar*, zegge ik, schrijft noch vorder dat Graaf *Dideryk* in zyn nieuwe Klooster Benediktyner Monnikken heeft geplaatst: maar dat hy daarna deze Monnikken naar Egmond heeft overgebracht, om dat Klooster tegen de Vriezen te helpen beschermen; en de Nonnen van Egmond geplaatst heeft in de Abdy van Rhynsburg. Maar de Jaarboeken van Egmond, dewelke dit verplaatzen ook vermelden † zeggen dat de Nonnen van Egmond geplaatst zyn by Heemstede te Bennebroek; met bevel van eene Klooster-zusters meer aan te neemen: want de Graaf, zoo als dezelve jaarboeken getuigen, heeft het konvent van die Nonnen laten uytsterven; en haare inkomsten aan de Monnikken van Egmond toegewezen. Ik bekenne dat ik in zaken, die eene Gemeente, een Bisdom, een Abdy raaken, voor al als 'er geen eigen belang onder vermengt is, doorgaans liever geloof wil geeven aan de Schryvers van zoo eene Gemeente, Bisdom, of Abdy, als aan andere Schryvers. Te meer, om dat *Van Gerbrandsz. van Leiden*, die de Jaarboeken van Egmond opgestelt heeft alles * uyt last en onder het opzigt van den Abt van Egmond uyt de oude beschrijvingen, brieven, grafschriften, registers, en handvesten heeft getrokken.

Indien *Veldenaar* gelijk waarschijnlijk is, gemist heeft in dit verplaatzen van de Nonnen, en vervolgens niet wel onderrecht is geweest omtrent den eer-

† Annal. Egm. cap. 11.

* ibid. in Prologo.

sten toestand van het Rhynsburger klooster; zal 'er waarſchijnlijk ook weinig ſtaat op zyn verhaal, wegens de ſtichting van het klooster, gemaakt kunnen worden: en nochtans moet hy onder de vier getuigen, die voor de onder ſtichtinge ſtemmen, voor den voornaamſten aangezien worden. Het is waar, en dit gebeurt andere Schryveren ook wel, dat hy in eene omſtandigheid gemiſt kan hebben, en de waarheit gezeit kan hebben in eene andere omſtandigheid. En, zal men zeggen, de drie andere Schryvers die met hem ſtemmen, en voornamentlijk de glaze ſchildery van de Kloosterkerk, moeten om eenen mislag van *Veldenaar*, indien het al een mislag is, hunne achtbaarheid niet verliezen.

Ik laat een ieder zyn oordeel volgen, zonder hier uytſpraak te willen geeven. Ik zie wel dat hier noch meer zwaarigheden over en weer kunnen ingebracht worden; dat ſommigen zich weinig zullen kreunen aan het zeggen van eenen *Reinier Snoy*; de getuigenis van *Lazius* als eenen uytlander, en die wel andere zaken op een los gerucht te boek heeft geſtelt, zullen verwerpen: van de glaze ſchildery, ſteunende miſſchien op een loſſe overlevering, weinig werks zullen maaken; anderen in tegendeel zullen *Jan Gerbrandsz.* ook voor geen onſeilaaren Hiſtoriſchryver aanneemen. Om kort te gaan, het luſt my beter, den weg te wijzen als zelf te bewandelen.

4. Dit ſtaat ook in de Jaarboeken van Egmond aangeſtekend: te weeten dat *Petronella* de Abdy van Rhynsburg niet alleen geſticht heeft; maar ook dat zy de Klooster-Nonnen uyt Saffen heeft ontboden. Hier uyt zoude iemand kunnen beſluiten dat 'er te voren geene Nonnen gewoont hebben; en dat *Petronella* vervolgens zonder eenige tegenspraak voor de eerſte Stichtſter gehouden moer worden. Doch dit zal de Leezer zelf uyt het voorgaande gemakkelyk kunnen oploſſen. De Abdy kan eerſt, volgens het ſchryven van *Veldenaar*, van Monnikken zyn bewoont: en die Monnikken kunnen uytgeſtorven of te Egmond zyn geplaatſt. Of iemand, die op het zeggen van *Veldenaar* geen ſtaat wilde maaken, zouw kunnen zeggen dat *Dideryk II* het Klooster maar begonnen had; en dat *Petronella*, die het voltrokken heeft, daar op de Nonnen uyt Saffen heeft ontboden.

5. Dat

5. Dat 'er te Rhynsburg, in ouder tyden, twee Kerken, te weeten de Kloosterkerk en de Buur- of Parochi-kerk, gestaan hebben, mag wel zonder eenige haperinge aangenomen worden. De Kloosterkerk word dikwils genoeg vermeldt, en heeft geen vorder bewys van noden. Van de Buur- of Parochi-kerk word gesproken in den volgende[n] † brief van de Abdisse *Agnes*.

Wy *Agniese van Hoern*, bi der genade Godts Abdisse tot Rhynsburg, oirconden: dat by onsen, ende bi somme van onsen ouden Vrouwen goetduncken, *Vrouwe Machtelt van Zuytwyc*, onse Costerinne, ende Heer *Hademan* onse Parochipaep in onser kercken tot Rhynsburgh eendragtelyk over een gedragen zyn, als van scheel dat sy hadden van den Mispenningen, die over den Evangelii comen ten outaer, voer in die Buurkercke, ende van den selven offeranden, die op dien selven outaer komen, in deser manieren, dat die Costerinne, wie se sy, en de Heer *Hademan*, alle Mispenningen, alle offeranden, en al dat op den voorsz. outaer komt, dat sullen sy alle deilen, gelijke half ende half enz.

Noch staat de Parochi-kerk van Rhynsburg vermeld in den brief van *Frederik van Toutenburg*, denwelken boven te pas is gebragt.

6. Dit verval van de kloostertucht wil ik niet tegenspreken: en het staat wel te denken dat de Nonnen van Rhynsburg, alles zoo vol-op hebbende, en van de wereld en alles wat in de wereld bekoorlijk is zoo vriendelyk toegelacchen, niet standvastiger in het onderhouden van haare tucht zyn geweest als andere Kloosters. Maar dewyl haare zaak, op het stuk van hervorminge, gemeen was met de Abdy van Egmond; en de hervorming der Abdy van Egmond een gansch ander uytzigt had als het verbeteren van het kloosterlyke leven; zoo konnen onder dit betichten van de gemelde Nonnen, en onder dat hervormen, ook wel menschelyke inzigten gescholen hebben. De woorden zelfs van den Hartog * *Philips*

† By den Heer Pars pag. 326.

* Ziet zynen brief boven pag. 535.

schijnen daar henen te willen. En die den Abt en de Monnikken van Egmond maar beschuldigt hebben, om hun verdriet aan te doen, den Abt afgezet te krijgen, den Monnikken het klooster te naauw te maaken, de goederen der Abdye onder hun geweld te krijgen; en die anders niet gedaan hebben als den gemelden Abt ende Monnikken, daar zy maar konden en mogten, te vervolgen, te berooven, gevangen te neemen, en naar hun leven te staan; zodanige menschen, zeg ik, zyn de bequaamste en geloofwaardigste getuigen niet op het stuk van een los en ongebonden leven. Doch hier van naarder onder de Abdye van Egmond. Ik zegge maar dat 'er ook andere inzichten onder gespeelt hebben. Maar dat de Pauwelijke bulle, tot het herstellen van de tucht, verkreegen was op het sterk aandringen van den Prior op Sion; dat Hartog *Philips* gelijk in de volgende Aanteekeninge gezien zal worden, in 't jaar 1450 zyne toestemming tot het verbeteren van die tucht al gegeven had; dat de *Kardinaal de Kusa*, dewelke zekerlijk een voortreffelijk en deugdzaam man is geweest; ten dien einde ook groote moeite aangewend heeft; dit alles, zeg ik, schynt een teken te zyn dat 'er evenwel aan 't leven der Monnikken en der Nonnen iet geschort moet hebben.

7. ^a In het jaar 1450 had *Philips* zyne toestemming aan den Abt van *Maximinus* al gegeven om den toestand van de kloosterlijke onderhoudinge te Egmond, en waarschijnlijk ook te Rhynsburg, op te neemen. Maar in 't jaar 1451 heeft hy, ziende dat het op de afzetting van den Abt van Egmond (en waarschijnlijk ook van de Abdiffe van Rhynsburg) aan zoude koomen, zyn verlof ingetrokken; en niet begeert dat een uytlander, omtrent persoonen van zulk een aanzien, zodanig een gezag zoude hebben.

8. Een groot bewys van dit aanzien is, ^b dat niet alleen de grootste Heeren van het land, als ze de Abdiffe op wegen of straaten te gemoet quamen, maar ook Vorstelijke en Koninklijke personaadjen, gewoon waren haar met gebogen knien te groeten. Geen aanmerkelijker of doorluchtiger voorbeeld kan hier van

^a Zie *Annales Egmond.* cap. 80.

^b *Schrivierius* in zyn *Toetsteen.* Pars Rhynsb. Oudhed. p. 362. opge-

opgelevert worden, als dat van Keizer *Karel V.* Deze Vorst, van Haarlem naar Leiden met de wagen rijdende, heeft de Abdis van Rhynsburg te Oestgeest ontmoet: ylings is hy van de wagen geklommen; en, met de eene knie op de aarde leggende, heeft hy zijne groetenis aldus begonnen: MYNE GEBIEDENDE VROUWE VAN RHYNSBURG. En, 't geen aanmerkelijk is, hy bleef in die gestalte, dat is, op de eene knie leggen, tot dat hy van de Abdisse opgeheeven wierd.

9. Ik mag zeggen dat schier ieder Schryver, die iets van Rhynsburg aangemerkt heeft, den naam van *Cunizaas* broeder, of liever van deszelfs Graaffschap, op eene byzondere manier heeft gespelt; en dat ze doorgaans ook in zijnen voornaam verschillen. By den Heer Auteur staat hy te boek voor den Graaf *de Biche*, en word daar *Frederik* genoemd: de Heer *Pars* en *Boxhornius* noemen hem den Graaf *van der Biechte*: een oud Schryver van Egmond, by *Ant.^c Matthæus* vermeld, geeft hem den naam van *Dideryk Graaf van Bichte*. By *Johan d Gerbrandsz.* hiet hy *Frederik Graaf van Bickle*. By *Goudhoeve* *Floris Graaf van Belke*, enz. Deze verscheidendheit, in den naam van het Graaffschap te spellen, zal zekerlijk hier uyt ontstaan zyn, dat de oude brieven, daar zy het uyt getrokken hebben, met eene zoo lelijke of onleesbaare hand geschreven waren.

10. Zoo zyn 'er dan binnen een en 't zelfde jaar vier Abdisfen geweest: *Elizabet van Wioldrecht*, dewelke in dat jaar aflyvig wierd: *Ada van Teilingen* en *Ada van Leiden*; die in 't zelve jaar tot Abdisfen verkozen wierden, en uyt het leven zyn gescheiden: en eindelijk *Sibylla* of *Mabelia van Waffenaar*. En dit staat ook duidelyk aangetekend in den voorgemelden Schryver van Egmond; wiens woorden in eenen brief van *A. Matthæus* by den Heer *f Pars* nagezien konnen worden.

11. Deze Abdis zal waarschiynelyk een zuster, of ten minste eene nicht, zyn geweest van *Conradus van*

^c By den Heer *Pars* pag. 450.

^d *Annal. Egmond.* cap. 21.

^e *Goudhoeven* als boven.

^f *Rhynsb. Oudheden* p. 451.

Oyenbrugge: welke *Conradus* door de Algemeene Staaten, als zy der regeeringe magtig waren, tot Bisschop van Doornik was aangesteld.^g Maar toen de Hartog van Parma Doornik veroverd had, en het Bisdum van Doornik aan *Maximiliaan Morillon* had opgedragen; is *Conradus* naar Holland geweest, en te Rhynsburg gaan wonen: daar de Staten van Holland hem tot het jaar 1613, dat is tot zyne dood toe, onderhouden hebben.

12. Dit trouwen van Juffrouw *Maria van Poelgeest* staat by den Heer *h Pars* met deze woorden uytgedrukt: *Juffer Maria van Poelgeest, Gerrits dochter. Zy hadde daar na Jongheer Barent Tserklaas uyt Brabant.* Maar of zy haare kloostergeloften verbroken heeft, daar van wenschte ik naarder en klaarder onderrechtinge te hebben. Althans schynt het met het zeggen van den beruchten *Oudaan*, en van den Heer *Pars*, nielt'zamen te staan. *Oudaan*, in een gedicht op zijne geboorteplaats Rhynsburg, ⁱ spreekt aldus van de Rhynsburger Nonnen:

*Noch bleeft gy een geruimen tyd
Het weeldrig hof der eed'le Nonnen
Op dat haar kuisheit ongeſchonnen
Dus bleef de Godheit toegewyd:
Die 's morgens naar de kloosterwet
Hier passen op haar kerkgetyen;
En dan 's namiddags ſpeelen ryen
Aan Jonkers rug te paard gezet. enz.*

Hier op heeft de Heer *Pars* de volgende Aantekening gemaakt; dewelke ook eenige andere omſtandigheden behelſt: *Het klooster te Rhynsburg werd gezegt van zodanigen order te zyn, dat 'er de Nonnen (zijnde de dochteren der voornaamſte adelijke geſlagten van Holland) des voordemiddags geestelijk, en des namiddags wereldlijk waren: als wanneer ze met de Edelluiden mogten hoveeren, danſſen, uyt ſpeelen ryden, en zich in alle hoffelijkheid vermaaken: hebbende het klooster zelf zekere zaal, of vertrekplaats, daar zich de Edelluiden ses weeken lang mogten ophouden, en gediensfig verblijf en berberg vinden: welken tyd verſtreen zijnde, zy ge-*

^g Zie Bor over het jaar 1613.

^h pag. 371.

ⁱ By den Heer *Pars* pag. 386.

nootzaakt waren zich voor een week of twee te vertrekken; wanneer zy vryelijk mogten wederkoomen: en zegt men dat de verdreeven Koning van Denemarken, Christiern II, Keizer Karels zusters man, alhier omtrent een half jaar gehuist is geweest.

Indien men hier op valt konde gaan, te weeten dat de Nonnen's voormiddags geestelijk, 's namiddags wereldlijk waren; dan zoude het klooster van Rhynsburg zoo een sifst zyn geweest; gelijk'er noch tegenwoordig in de katolijke Nederlanden en in Hoogduitsland gevonden worden: en daar de Nonnen, mer alle eere en met een goed gewisse, mogen uytgaan, om een man tetrouwen: en dan zoude dat trouwen de voornoemde *Maria van Poelgeest* ook niet te schande gesproken mogen worden.

W A R M O N D.

* In het verdrag / 't welk tusschen den Bis-
schop van Utrecht en den Abt van Epternach
gesloten is in 't jaar 1063 / word Warmond
ook onder de kerken beoosten den Rhijn leg-
gende gerekent / en een kasteel genoemt. (1)

In een open-brief van Graaf Dideryk VII,
van 't jaar 1202 / word het Warmond (2) ge-
naamt. Tegenwoordig word het niet anders
genoemt als Warmond; zijnde een halsheer-
lykheit onder Rhijnland gelegen / en hebbende
een Slot / ook Warmond genaamd. Het is al
omtrent de 400 jaaren het stamhuis en de woon-
plaats der Heeren van Warmond en van Wou-
de geweest: en is / in onze dagen / Heer Johan
Baron van Wassenaar / die ook Heer van ver-
scheidene dorpen daar om strecks is / aanbe-
stouwen.

Warmond
enz.

* Alting. Not. Germ. Inf. part. 2.

Parochi-
kerk.

De Parochiëkerk / dewelke ter hegeebinge van de Heeren van Warmond plagt te staan / was den H. Apostel Matthias toegetwijdt. Volgens een ouden brief van het slot te Warmond is het koor der kerke begonnen in 't jaar 1525 / en afgetimmerd in 't jaar 1527.

Woutw Jacoba van Woude, weduwe van Heer Gysbert van Raaphorst, had beloofd dat zij de eene helft van de onkosten zoude draagen; maar toe haare erfgenaamen / na dat zij ondertusschen overleden was / zich verbonden hebben: voer de andere helft hebben de buuren ingestaan. Dus heeft de Heer Johan van Duivenvoorde, Heer van Warmond / na de dood van gemelde weduwe / tot dit opbouwen betaalt 759 ponden / 17 schellingen.

Dit zelve koor is in 't jaar 1573 / met de gansche kerke en met het slot van Warmond / afgebrandt. In 't jaar 15 . . is het koor upt zijne affchen weder opgehaalt: maar het voer der gedeelte van de kerke blijft noch ongetimmerd leggen.

Het gemelde adelijk geslacht heeft van tijd tot tijd verscheide goederen en inkomsten aan de kerke hereert. Voer al heeft Heer Jakob, Gysbertszoon, gelijk in een geschreeven boek der Warmondsche kerke aangetekend staat / veel goeds aan deze kerke gedaan. En daarom moest 'er alle donderdagen en vrijdagden na S. Pankras dag / en op dezelve dagen na S. Lamberts dag / voer de ziel van gemelden Heer Jakob, van zijne huisvrouw / Woutw Johanna van Poelgeest, van zijne ouders / kinderen / mitsgaders van alle de Heeren en Vrouwen van Woude en Warmond / daar gemelde Jakob upt gesproken was / een jaargety of jaarlijksche

sche gedagtenis gehouden worden. En moesten op die dagen / ter Desperen / de zielen getijden met negen Lessen / en 's morgens een Zielmis / gezongen worden. Na de Mis moesten de Priesters naar het graf van Heer Jakob gaan; en daar de Psalmen Ontferm u mijner, en uyt de diepte, met het Kört-gebed voor de overledenen / opzeggen. En was ten dien einde aan den Pastoor en Onder-pastoor van Warmond / en aan de andere Priesters die de Mis hielpen lezen en ten minsten vyf in getal moesten zijn / en daarenboven ook aan den koster / een zeker jaargeld betozen.

In het voor / by de plaats daar het hoofd-outaar gestaan heeft / is de grafstede der van Warmond. De Heer Hendrik vander Graft, een Godbzuchtig Priester onder Leiden vermed / en die by 't zelve geslagt zeer wel gezien was / had aldaar by zijn leven ook een graf voor zich zelven laten bereiden: en leit daar / met noch eenige godsdienstige Priesters en Maagden / begraven.

Volgens een dood- of jaargety-boek van de Oude Cisterci- Monniken hebben alhier van ouds ^{Pastors.} de volgende Pastoors gestaan.

In t jaar 1366. Heer Gerrit Jakobsz.

Frank, Suffridus zoon / Kapellaan.

Heer Wilhelmus Magnus (de Groot) van Pariem.

Heer Jakob Vriend.

Heer Thomas Blanckert.

Heer Johan Bouwens.

Heer Floris Arentsz. dewelke ook Pastoor van Haastrecht is geweest.

Heer Niklaas.

De Heer en Meester Christiaan, (door de wandeling Meester Kersten.)

Heer Gerrit Hoogstraaten; dewelke ook konnink van S. Pankras kerk te Leiden/ en Deken van Rhymland is geweest/ in 't jaar 1429.

Heer Willem Pietersz. in 't jaar 1562.

Altaaren.

Behalven het hoofd-outaar hebben noch de volgende outaaren in de Parochi-kerk gestaan: Het outaar van 't H. Kruis: dat van de H. Maagd Maria, dat van S. Catharina.

Ook meene ik dat 'er een outaar van 't Hoogwaardigste Sakrament heeft gestaan. Althans binde ik in het gemelde handschrift dat 'er welkelyks/ op zekere dagen/ Missen moesten gelezen worden ter ere van 't H. Sakrament, van S. Jozef, van S. Anna, van S. Ursula, enz.

Vikaryen.

Volgens een geschreeven brief van de Kerk te Valkenburg/ getekend in 't jaar 1521/ is hier aan S. Katharinaas outaar eene Vikary geweest.

En volgens een geschreeven boek van de Kerke to Egmond is in de Kerke van Warmond eene Vikary geweest/ Heer Volperts Vikary genaamd/ dewelke door de Abten van Egmond begeeben wierd.

In 't jaar 1574 is deze Vikary/ dewelke uyt de Parochi-kerk van Warmond verplaatst was in 't Oudmannerhuis te Montfoort/ gegeven aan Pieter Dideryksz. van Leeuwen.

Klooster
van adelyke
doch ver-
armde Juf-
frouwen.

Dicht by de Parochi-kerk heeft gestaan een Klooster voor adelyke Maagden/ dewelke tot armoede vervallen waren. Dit klooster/ 't welk den derden Regel van S. Franciscus volgde en naar de elf duizend Maagden was genaamd/ is in 't jaar 1410 gesticht en met inkomsten voor

voorzien door Johan I, Heer van Warmond en Effelgherwoude. Twee zusters van zijne huisvrouw Agnes, dochters van Jan van Kruiningen een Zeeuwsch Edelman / waren de eerste / die zich in dit klooster begeeven hebben. Deze Nonnen waren geduurig opgesloten : en konden door een bedekte galderp / waar van noch eenige overblijfselen gezien worden / naar de Parochiëkerk gaan.

Dat dit klooster naar de elf duizent Maagden genaamd was / blijkt onder anderen uit een geschreeven boek van het Broederschap der Warmondsche Kerke. Volgens het zelfde boek is Adriaan Pietersz. Blok in 't jaar 1562 hier Nonne-pater geweest.

In een geschreeven boek van de Valkenburgsche Kerke vinde ik aangetekend dat de * Bedienaresse en het Konvent van de elf duizent Maagden te Warmond in 't jaar 1443 / op den derden Augusti / aan Pieter Burchaert, Priester / verkocht hebben een gedeelte van een halve mergen enz.

Dat ze opgesloten geleefd hebben blijkt uit de volgende getuigenisse / dewelke in 't zelfde ongedrukte boek te lezen staat :

W y Gerrit Hoogstraaten, Priester, Pastoor te Warmond, Kanonnik in S. Pankras Kerke, Provisor en Deken van Rhynland, en Jakob van Woude, Heer in Warmond, op dezen tyd Baljuw van Rhynland, verklaaren dat uit den naam van eene zuster te Warmond opgesloten, in 't jaar 1429 op S. Gertrudis dag, by ons gekomen is Boudewyn Feytgens, en verklaart heeft

* Dus wierd de Kloostervoogdes uit ootmoedigheid genoemd. Vertaaler.

En

dat

dat dezelve zufter aan de Kerk van Valkenburg gegeven heeft twee mergen, iets meer of minder, gelegen onder de heerlijkheit van Valkenburg: met dit beding dat 'er op donderdag en vrydag, na het feest van Kruisvindinge, voor haar gehouden zal worden een jaargety met waskaarften, dat 'er een achteeling tarwe onder de armen uytgedeelt werde, dat de Pastoor ses, en de Koster drie schellingen geniete, enz.

Bartha (of Baertje) Gerrits dochter / dewelke hier zoo eene opgeslote Nonne was / heeft in 't jaar 1534 van Hermannus van Gouda, algemeen Vikaris van 't openstaande Bisdom / verlof verzocht en verkreegen / om tot verrichting van eenige zaken een reisje te doen naar 's Gravenhage. De brief / waar in haar zulks toegestaan word / kan in het Latijnsche • Batavia Sacra nagezien worden.

Noch heeft de voornoemde Heer Jan van Warmond met zijne huisvrouw Agnes, zoo als Jakob de La Torre en Simon † van Leeuwen verhalen / in 't jaar 1413 onder de Parochie van Warmond / en niet verre van het voorgemelde klooster / een Monnikken - klooster van de Cisterci-Order gesticht en met inkomsten begiftigt. Henricus Thaborita ‡ schrijft dat de plaats / daar het getimmerd wierd / een woeste of verlaate plaats was / Oud Teilingen genaamd; 't welk de Hollandsche Graven Albert en Willem van Beyeren, volgens zijn schrijven / aan Jan van Woude om 'er een klooster te bouwen gegeven hebben. Want dus

* In appendice, pag. 534.

† pag. 1317.

‡ Chron. cap. 6. Apud Ant. Matthæum Anal. tom. 6. p. 16.

spreekt hy ter gemelde plaatze van deze stichting: Omtrent den zelfden tijd heeft Heer *Johan van Woude* in het dorp Warmond, op eene woeste of verlaate plaats, een klooster van de Cisterci-order gesticht. Deze woeste en verlaate plaats wierd Oud-Teilingen genoemd: om dat de Heeren van Teilingen daar plagten te wonen, ter plaatze daar nu het bouwhuis der Broederen staat. Deze heerlijkheit was by gebrek van erfgenamen aan 't Graaffschap van Holland vervallen; om dat de eerste Heer van Teilingen de broeder is geweest des Heere van Brederode; en dat zy beide de zoonen waren van Graaf *Aarnout*, die van de Vriezen verflagen wierd. Daarom hebben Hartog *Aalbert*, en *Willem Aulberts* zoon, dit oud Teilingen vereert aan den Heer *Jan van Woude*, om daar een klooster op te timmeren. Dit heeft de gemelde Heer ook gedaan, en heeft het klooster ook van inkomsten voorzien. Daar op is hy gestorven in 't jaar 1417; en is in 't zelve klooster voor 't hooge outaar begraven.

Dit klooster wierd sinte Maryen-have genaamt: zoo als te leezen staat in een francij-Naam van dit klooster. nen brief van 't jaar 1486: in welken brief ook aangetekend staat dat deze klooster-broeders de schouw of de overbaart by de Boel/ dewelke noch in 't jaar 1327 de Abdisse van Leeuwenhorst eigen was/ van Jakob Heer van Woude voor een zekere prijs in erfpacht overgenomen hebben.

De eerste Monniken / dewelke ten getale Eerste opkomste van dit klooster. van ses upt het klooster van Bisselstein onthouden waren / zijn op deze boozwaarde aangemen; dat ze zich niet een zeker getal van landerpen te breden zouden houden; en onder

Warmond niet meer als 50 mergen lands zouden bezitten. Daar tegen heeft de Heer Johan van Woude aan den Prior en het Klooster be-
looft dat hy voor hen een slaap-kamer / een
kerkhof / een kapel / een Kapellaan / en eeni-
ge outaaren zoude doen stichten ; dat hy hun
huisraad en noodige inkomsten zoude verzor-
gen ; en eindelijk / dat hy hen de toestemming
van den Pastoor van Warmond / en van den
Bisschop van Utrecht / zoude doen hebben.
Dit alles staat in den volgenden brief / dewel-
ke in de Nederduitsche tale beschreeven is /
omstandiger uytgedrukt :

WY broeder Jan, Prior, ende tghemene Con-
vent van *onser Vrouwen Berghe* tot Yselsteyn
der Oirden van *Cisterciën*, doen kont ende ken-
lik allen luden, die desen brief sellen sien of ho-
ren lesen ; als dat wy overdraghen zyn mit He-
ren *Jan van den Woude*, Here van Warmonde,
van ghetimmert ons te maken, ende goeden te
gheven tot beghin van enen Cloister van onser
Oirden, als hier nae bescreven staet ; ende wi
Prior, ende Convent voirsz. ses Moniken tot
Warmonde te senden, op dit voirghenoemde
ghetimmert, ende goet, alset ons ghesekert en-
de gheconfirmert is, ende dat gheral daer te
houden, ghelikerwys ons die goeden ghehou-
den warden. In voirwaerden, waer dat die Mo-
niken voirsz. van Warmond toghen, buten ver-
driven of ghewelt, so mach Here *Jan* voirsz.
alle sine goeden weder nae hem trecken, die hi
hun ghegheven heeft. *Item*, in den eersten so
sel Here *Jan* voirn. binnen dat jaer, nae der con-
firmacien des Oversten of Capittels der Bruede-
ren voirsz. van desen saken voirsz. hun luden een
dormter

dormter maken hondert voeten lank, ende ses ende twintich voeten breed, langhes ende elders onderscoten tot den solre toe mit stienen muren, ende den voirn. dormter sel hi solren, cellen maken, ende die hemelen, te minsten van dier cellen sesse. Ende die woninghe beneden, ende die cellen boven te glasen, in elken houten kofyn. Ende an den voirn. dormter, een heymelicheyte, als noot is, voir een heel Convent van Moniken. *Item* enen Reventer veertich voeten lank, ende mit redelike ende betamelike breette langhes onderscoten, mit enen stienen mure tot enen pande nader oirden, ende onder den voirsz. Reventer een kelder doirghaens. *Item* Here Jan voirsz. sel dit voirn. ghetimmert so matigen in der hooghten, ende daer nae steen ende houte so passen in den ghetael, ende iu der diesten nair den eyssche, dat een den anderen te draghen, so dat besceide gheestelike menschen daer in hoir vleyschelike natuer der werelt moghen ontrecken. Ende die Broeders sellen met simpelheyt ende betamelike oetmoedigheyt, sonder grote costelicheyt of nywigheyt, hun laten genoeghen. *Item* Here Jan voirn. sel gheven den Bruederen voirsz. des derden jaers twee hondert Nobel tot eenre Kerken te hulpe. *Item* hi sel hun vercrighen confirmaci ende consent van den Bisscop van Utrecht, ende den Cureyt van Warmonde. *Item* die stede te laten wyen mit der Kerke, kerchof, outaren, ende alle ghetimmert dat behoirlic is ende betamelik na der oirden, buten der Broederen cost voirsz. *Item* Here Jan voirsz. sel hun gheven een Cappelrye van twintich Vrancrixen cronon tsjaers of daer omtrint, als si verscynt, ende tot dier tyt toe mit twintich cronon voirsz. hun anders waer te

voirsien. *Item*, hi gheeft hun dat lant dat Jacob Willamsz. bruyct, ende hiet Verjans Camp, groot 5. marghen ende twee hont: ende heeft belegghen die Hoelmaer, streckende op den Poel, ant zwtooft heeft belegghen die Abt van Egmonde. *Item* Ryken Kamp, die is groot xv. marghen; ende heeft Here Jan van den Woude selve alomme belegghen. *Item* van der Gheermade seven marghen; ende heeft belegghen an die zwtside Claes Renghers woninghe, an die noortside Heynryc vander Does, ant west-ende die Zyl, ende leyt ghemengheder vuer mit der Capelryen van Teyllinghe. Dit voirn. lant is ghelegghen in den Ambocht van Warmonde. *Item* voirt so sellen die Broeders voirsz. heffen xv. Nobel des jaers, wt vyftien marghen lants, gheheten die Hagheweyde, ende bruyct nu ter tyt Willem Doe, tot dier tyt toe; waent hun Here Jan voirsz. also veel an renten of an lande bewizet heeft, daer si wel an verskert zyn binnen Holland, of anders waer. *Item* den Brueders die in den beghinsel noot zyn te comen als men tymmert, sel men gheven na den beloop der renten van ses Moniken. *Item* Here Jan voirsz. ghevet hun vier marghen veens tot barninghe. *Item* si sellen moghen copen vyftich marghen lants in den lande van Warmonde, ende niet daer boven. *Item* waer dat hun lant beset warde of ansturf in den lande van Warmonde, dat moghen die maghen, of die naesten lossen, daer't of comt, den pennink mit dertien of si willen, of die Broeders sellen dat anderlude vercopen tot horen scoonsten. *Item* die Broeders voirsz. sellen op Heren Jans molen malen sonder loon, ter tyt toe waent si selve een ros-molen setten, daer si alle ne hoir behoefte op malen sellen, ende niet anders.

ders. *Item* mede so sellen die Prior ende Brue-
ders van Yselfteyn die renten, die si voirtytts mit
den Convent van Heusdom te Warmonde ghe-
hadt hebben, der stede van Warmonde laten
bliven. *Item* voirt mede, so sel hun Here Jan
voirn. gheven alsulke tilbaer have, kleynoot,
ornamenten ende huysraet, tot sulken tiden, als
hi hun beseghelt heeft in enen anderen brief.
In kennissen der waerheyt aller deser voirsz. pun-
ten ende voirwaerden, so hebben wi Prior ende
ghemene Convent voirn onses Convents seghel
hier an ghehanghen. Ghegheven int jaer ons
Heren 1413. op sinte Pieters avont *ad Cathe-*
dram.

Dit Klooster stond onder de Abdy van Kamp-
pen in Drieland.

Het Wij-feeft van het Klooster wierd te Wy-feeft,
Warmond gebiert op S. Bartholomæus dag.

Priors van dit Klooster.

In 't jaar 1413 Broeder Johan Kley, de Priors,
eerste Prior.

1441. Bz. Jakob.

Omtrent 1460 Bz. Gysbert, die geweest is
de eerste Prior te Heemstede.

1462 Bz. Willem van Schoonhoven, dewel-
ke het bewind twaalf jaaren heeft gevoert.

1483 Bz. Aarnout van Katwyk.

1486 Bz. Johan.

1504 Bz. Jakob van Rhyn, een Leidenaar:
hy is/ na eene drie-en-dertig jaarige regeering/
gestorven in 't jaar 1537. (3)

1557 Bz. Dirck.

Bz. Lambert Willemsz. gestorven 1551.

Bz. Willem Nachtegaal.

Bz. Gerrit, dewelke in het dorp Gein dood den blixem is gedoodt.

Bz. Gysbert.

Bz. Johan Verhak, is 15 jaaren Prioꝝ geweest: en naderhand tot Onder-prioꝝ aange- stelt.

Bz. Johan van Wisland.

Bz. Jakob van der Goude.

Onder-Priors.

Onder-
Priors.

In 't jaar 1490 Bz. Simon van Wassenaar.

1537 Bz. Kornelis Mierop.

1538 Bz. Pieter van Katwyk, is de veertien- de Onder-Prioꝝ geweest.

Bz. Outgert van Haarlem.

Frederik, Priester en (4) Opdrageling / is de Bierchvader van dit en van noch twee an- dere kloosters geweest: zoo als by * Boxhor- nius aangetekend staat.

De Prioꝝ van dit klooster wierd dooꝝ Zwe- derus Bisschop van Utrecht gemagtigt / om de Ponnen van S. Barbaraas klooster te Pooꝝ- wijk / die den siegel van S. Augustynus aan- genomen hadden / in te wijden enz.

Uyt dit selve klooster / gelijk uyt een ouden brief onder Heemstede zal blijken / is in 't jaar 1455 vooꝝt gesproten het klooster van Heemstede: 't welk insgelijks onder de Cisterci-oder behoorde.

Vernieling
van het
selve
klooster.

Ten tijde van de Beeldstormery is het kloos- ter van Warmond niet beter gevaaren als zoo menige andere kloosters / en ~~was~~ in wepen en

* In Appendice ad Theatr. Holl.

boutlanden berandert : Deze wey-en-bout-
landen / dewelke niet verre van 't Schoonmees-
ters-huis gelegen zijn / draagen noch tegen-
woordig den naam van 't Klooster-land.

Ant. Matthæus heeft zich op de boven ge-
melde plaats vergift ; als hy dit Nonne-kloos-
ter / 't welk wy nu beschreeven hebben / niet
onderscheidt van het Klooster Paddenpoel: het
welke / gelijk wy boven aangewezen hebben /
gelegen was onder de Parochie van Oestgeest.
Eenige anderen tasten ook mis / beweerende
dat dit klooster gestaan zoude hebben ter plaat-
ze daar het Slot Lohhorst heeft gestaan : welk
slot ook Oud Ceilingen wierd genoemd / en
den Heeren (5) van Warmond toegekomen
heeft : maar van hen verkocht is in 't jaar
1672. Deze / zegge ik / tasten ook mis: want
de bovenstaande brief wijst duidelijk aan dat
het recht over die plaats / en naarder aan de
Parochi-kerk / heeft gestaan.

In de kerk van Warmond is van ouds een <sup>Broeder-
schap.</sup> vermaard Broederschap geweest ; 't welk al-
daar ter eere van den almachtigen Godt, van
Gods Moeder *Maria*, en van den Patroon der
kerke *S. Matthijs*, was opgericht : want dus
luidt de titel van het Broederschaps-boek :
't welk my over eenigen tijd te leen gegeven
is. Doo? aan / in dit boek / staan de wetten
van het Broederschap : daar achter volgen de
naamen der Broederen en Zusteren ; dewelke
te Warmond of in de Haag / eene Parochie
onder Warmond / woonachtig waren : onder
welke Broeders en Zusters verscheidene per-
soonen van Adel en groot aanzien opgetelt
worden.

In een dood- of jaargety-boek van 't gemelde Cisterci-klooster / 't welk ik onder my hebbe / word gewag gemaakt van een Broederschap: het zy dat het dit gemelde Broederschap van de Parochiherke zy / het zy dat het een ander Broederschap zy / 't welk in de kerk van 't gemelde klooster opgerecht was. Onder veele anderen die daar opgetelt worden / staan 'er byzonderlyk uptgedrukt de naamen der genen / die eenige inkomsten aan het Broederschap gegeven hebben. Maar vermits deeze lijst niet begrijpt als eenige namen en giften die de boovnoemde personen aan het klooster hebben gedaan / en daar by zeer lang is / zoo zullen wy die hier overslaan / en den nieuwsgierigen Lezer wijzen tot het Latynsche Werk *Historia Episcopatus Ultrajectensis*, pag. 509. 510. 511.

A A N T E K E N I N G E N.

I. Dit Verdrag hebben wy onder Oestgeest voor het grootste gedeelte, en zoo verre als het tot deze historie dienen kan, in 't Nederduitsch vertaalt. Ik vinde daar niet dat Warmond voor een kasteel te boek staat: en ik vind 'er geen een kasteel vermeld. De kerk van Warmond staat 'er vermeld als eene kapel: en de helft van deze kapel word aan den Abt van Epternach, die een oud recht op veele van onze kerken en kapellen had, by wijze van een Verdrag overgegeeven.

Maar iemand zal misschien zoeken te weteen hoe dat het eindelijk met deze kerken en kapellen afge-loopen is; en hoe lang dat 'er de Abt van Epternach over te zeggen heeft gehad. Hier van is het rechte bescheid mijns weetens nergens te vinden als in de Jaarboeken van Egmond: en dewyl het merkelyk dient tot opheldering van onze kerkelyke historie, heb ik goed-gevonden de gansche plaats van de gemelde Jaarboeken te verduitschen, en hier te laten volgen.

„ Ten

„Ten tyde van deezen Abt *Walterus*, het zyn de woorden van dezelve Jaarboeken, „heeft de Abt en „het konvent van Echternach, ten behoeve van *Dideryk* den negenden Graaf van Holland, en van deszelfs huisvrouw *Sophia*, afstand van verscheide kerken gedaan, onder de volgende bewoordinge:

„In den naame der heilige en onverdeelde Drievuldigheid den Vader, den Zoon, en den H. Geest: „Wy willen dat alle menschen zoo tegenwoordige „als toekomende weten dat ik *Gerardus* genaamd „Abt, hoewel onwaardig, van de Echternachtsche „kerk, en alle de Broeders der zelve kerke, aan den „eenzaamen man *Dideryk* Graaf der Hollanderen, en „aan deszelfs gemaalinne, de edele Gravinne *Sophia*, „mitsgaders aan hunne nazaaten, tot beslissing van „twilt, door handen van onzen Advokaat *Hendrik*, „gewillig en voor altyd gegeven hebben al het recht „t welk wy hadden op de volgende kerken, en haare „aanhangzels, welker naamen hier volgen: Flerdinge, „Kerkwerve, Velferburgh, Heiligeloo, Puten, „Hariche, Schi, Rhinesburg, Warmunde, Leithemumthe, „Rinsatwalt, Afleterwalt, Agathenkerke, Ymazankerke, „Afcamannasdelst, Sparnereswalt, Sloten, „Egmunde, Alcmere, Schirmere, Misnem, Wegnem, „Alterndorpe, Vronle: Doch dat de Graaf en de „Gravin voornoemd, met haaren zoon *Floris*, voor „de zaligheid hunner eige zielen, en van de zielen „hunner bloedverwanten, aan de kerk van Echternach, „ten behoeve der broederen dewelke Gode aldaar dienen, „gegeven hebben 120 gemeeten lands, „gelegen in het eiland t welk a Schade word genoemd; „om die met dezelve vryheit en gerechtigheit te bezitten, „gelijk die bezeten zyn geweest door den „Graaf. En dit zyn de paalen van t zelve land: aan „de oost en noord zyde al het naastgelegen land: aan „de westzyde het land van *Floris b van Vorren*: aan de „westzyde is gelegen het water, t welk genoemd „word *Hildekerefche c*, dat aldaar ook zynen uytloop „heeft. En op dat ons tegenwoordig verdrag na de-

^a Bokkenberg leeft Scholden: en alles ^gast op Schouwen.

^b Voren of Voorn.

^c Misschien Heidenzec.

„zen

„zen bestendig blyve ; hebben wy het zelve in ons
 „Kapittel, met de toestemminge der Broederen, door
 „eene openbaare afkondiging bevestigt ; en den te-
 „genwoordigen brief met het zegel van S *Willebror-*
 „*dus*, en met ons eigen zegel, bezegelt. En indien
 „iemand zich mogt verstouten dit verdrag te over-
 „treeden; dat die in de gramschap van den Almogen-
 „den Godt, van S. *Willebrordus*, en van alle Gods
 „Heiligen vervalte ; dat hy, zoo lang als hy onbe-
 „keerd blyft, geen deel hebbe aan het Lichaam en
 „Bloed des Heere; en dat hy, 't geen hy ondernom-
 „men heeft, niet ten einde brenge. Dit zyn de naa-
 „men van de Broederen; *Theofridus* Deken; *Athal-*
 „*bertus*, *Walstein*, *Reinbold*, *Wilbrand*, *Koenraad*,
 „*Wouter*, *Otto*, *Lambert*. De naamen van de vrye
 „persoonen zyn; *Elias van Vienne*, *Dideryk van Elle*,
 „*Volkman van Arendroch*. De naamen van de kerkelij-
 „ke persoonen; *Hartman van S. Pietersberg*, *Govert*
 „*van Mominthorum*, *Humbertus*. De naamen van de
 „Diestmannen zyn; *Cono van Bollandorp*, *Winter*
 „*van Bollandorp*, *Winrik*, *Werner*; *Schattinggaarder*
 „te *Epternach*; *Garfilius van Elre*, *Markquard* d *van*
 „*Oswistre*, *Winter van Sure*. Gedaan in 't jaar van 's
 „Heeren Menschwordinge elf hondert ses en vyftig,
 „in de vierde indiktie, onder de regeeringe van Kei-
 „zer *Frederik*, in het vyfde jaar van zyne aanstellin-
 „ge, en het tweede van zyn Keizerdom. Gedaante
 „*Epternach* ten overstaan van Heer *Wouter*, Abt der
 „*Eymondsche kerke*, dewelke door *Dideryk Graaf*
 „der *Hollanderen*, om dit te bevestigen, overgezonden
 „was ; en van *Theobaldus's* *Graven Kapellaan*.
 „In Gods name, tot geluk, Amen.

Uyt de woorden, tot *b'sliffing van alle twist*, kan men wel vatten dat de Abten van *Epternach* in geene geruste bezittinge van de voornoemde kerken zyn geweest. Bisschop *Wilhelmus*, een geslagen vyand van de *Hollandsche Graven*, had de helft van die kerken, dat is van de inkomsten, aan de gemelde Abten overgegeeven : maar het staat wel te denken dat de *Graven*, welker voorouders veele van die kerken gesticht hadden, en die vervolgens, als patroonen, ook een

d Of *Oswilre*.

oog in 't zeil mogten en moesten houden, zich aan dat weggeeven weinig gekreunt zullen hebben. En om dat de Abten van Eptarnach evenwel hun recht, zoo goed en zoo quaad als het was, deden gelden; zullen zy eindelijk het openstaande verschil op de gezeyde wyze met de Graven vereffent hebben.

2. Dit *Wormond* zouw ik voor een schryf-fout houden: want in het meergemelde verdrag tusschen den Bisschop van Utrecht en den Abt van Epternach, en in dit laatste verdrag tusschen Graaf *Dideryk VI* en een jonger Abt van Epternach, dewelke beide veel ouder zyn als de brief van *Dideryk VII*, word het al Warmunde genoemd. Het zouw hier de plaats zyn om iets over de naamrede van Warmond te zeggen; te meer, dewyl deze naam, indien men sommige Schryvers gelooven mag, een koninklijke oorsprong zoude hebben. Warmond, zoo als zy waanene, is gesticht van den Frankisschen Koning *Faramond*; en heeft den naam van zijnen stichter behouden. Het is waar dat Koning *Faramond* in deze landen geweest is; en dat de Franken uyt deze landen hooger opgetrokken zyn. Het is ook waar dat 'er weinig of geen onderscheid is tusschen *Faramond* of *Varmond*, en *Warmond*: Het is al vorder waar, dat de Merwe, volgens het gevoelen van geen onbillijke Schryvers, zijnen naam gekreegen heeft van den Frankisschen Koning *Merovæus*; hoewel andere voorgeeven dat de Koning *Merovæus* zelf zijnen naam verschuldigt zoude zyn aan de Merwe; en dat het by gevolg niet ongerijmder of ongelooffelijker moet schynen dat Koning *Faramond* zijnen naam gegeven heeft aan een dorp; als dat Koning *Merovæus* zijnen naam heeft gegeven aan eenen stroom. Maar die oude en hoogdravende oorsprongkelikheden willen t'hans weinig aan den man: en men acht het voorzigtiger en oordeelkundiger, eenvoudige en gemeene afkomsten, zoo van naamen als van plaatsen, op te zoeken. Daarom wil men fliever zeggen dat hier een vlietje geloopt, en zyne uytwatering gehad heeft, met naame *de Warm*; en dat het dorp, om die reden, den naam van Warmond gekreegen heeft; gelijk andere dorpen, om

^e Zie Junii Batavia c. 8.

^f Zie Alting parte 2.

eene diergelijke reden , den naam van Yffelmonde, Lexmonde, Egmonde, enz. gekreegen hebben. Ik verklare my doorgaans ook tegen die weitsche en, om zoo te spreken, heldhattige oorspronkelijkheden, en houde het ook voor een goeden regel: de eenvoudigste naamredenen de beste. Maar, indien iemand lust tot het redentwisten had, en zifting met zifting betaalen wilde, zou die niet mogen vragen waarom dat een Koning, dewelke zekerlijk hier omtrent, en hier te lande zelf, heerschappy gevoert heeft, niet zoo wel zijnen naam kan gegeven hebben aan Warmond; als een *Albinus* of *Albanus*, volgens die zisters zelf, zijnen naam heeft gegeven aan Alfen? of als Keizer *Hadrianus* zijnen naam heeft laten geeven aan *Forum* * *Hadriani*: of, dat vry wat misselijker luidt, als dat g Erkelens zynen naam heeft ontvangen van *Hercules*? Zoude zoo een woorden zifter niet al vorder kunnen inbrengen, dat het althans gewis en zeker is dat *h* Koning *Faramond*, met zijne Franken, in deze landen gewoont of ten minste gezworven heeft; daar het slegts eene giffing en een los zeggen is, dat hier oit zoo een vliet gelooopen heeft; en dat geene gedenkschriften, geene histori- of jaarboek-Schryvers, van zoo een vlietje, of watertje, of beekje, weeten te spreken.

Evenwel moet ik bekennen dat die naamreden, dewelke van het vlietje *Warm* en van *mond* afgeleid word, hoewel op eene giffing steunende, zich zoo waarschijnlijk en bevallig opdoet, en het gemoed door haare ongemaakte eenvoudigheid zodanig om zoo te spreken bekoort, dat ik my al ligt aan die kant zoude voegen.

3. Hier heb ik den Leezer maar te waarschouwen dat hy ligtelijk misleidt zoude worden door het onvoorzigtig spreken van *Simon van Leenwen*: dewelke het geslagt der *van Wouden* optellende, en tot *Maria van Woude* gekomen, verhaalt hoe dat zy, met *Philips van Mateneste* getrouwd, in barensnood is gestorven. Daar op vervolgt hy aldus: *Hy (Philips van Mateneste) reisde naderhand naar Rome, en wierd daar Priester. Van daar wederkomende, wierd hy Abt*

* Voorburg.

g Alting p. 1.

h Zie Mezerai enz.

te Warmond in 't jaar 1492; en aldaar 41 jaaren geleefd hebbende, is by gestorven in 't jaar 1533. Ik wil daar nu niet op dringen dat de Cisterci-monnikken van Warmond onder geene Abten maar slegts onder Priors gestaan hebben: dat onderscheid is aan meer Protestanten onbekend. Maar ik zegge dat *Philips van Matenessse* nooit Overste, 't zy Abt, 't zy Prior, van dit klooster is geweest. Voor eerst staat hy niet op de lijst van het tegenwoordige werk. Ten tweede schryft van *Leeuwen* zelf op een andere plaats, te weeten in het geslagtregister der *Matenessen*, dat deze *Philips* zijne vrouw verlooren hebbende, en te Romen Priester gewijdt. Monnik is geworden in het klooster te Warmond. Monnik, zegt hy, zonder een Abt, of Prior, of iet diergelijks, van hem te maaken. Ten derde, om te toonen dat men zich aan dit zeggen van van *Leeuwen* niet moet houden, en dat het eerste hem by onvoorzigtigheid en onoplettendheid uyt de penne is gerolt, heeft men maar in acht te neemen dat hy zyn zeggen, op beide de plaatzen, van woord tot woord getrokken heeft uyt de *Kronijk van Gouthoeven*; met dit onderscheid alleen, dat deze *Matenessse* by *Gouthoeven*, op beide de plaatzen, vermeld staat als een Monnik, maar niet als Prior of Abt.

4. De Leezer moet het my ten besten houden, dat ik geen beter woord vindende om het Latijnsche woord *donatus*, naar den zin van deze beschryvinge, te vertaalen, een nieuwbakken woord heb verzonnen. Wat een *Donatus* van een klooster is, en wat onderscheid dat 'er is tusschen een *Donatus* en een Lekebroeder, daar van is elders wydloopig gesproken.

5. By *Gouthoeven* ^k en by *Simon van Leeuwen* kan gezien worden hoe dat het slot Lokhorst eerst van de Poelgeesten beneeten is geweest.

Maar in dit gansche verhaal, te weeten dat Oud Teilingen, gelijk *Henricus Thaborita* boven getuigt, by gebrek van erfgenaamen aan de Graaffelijkheid vervallen is; dat Lokhorst of Oud Teilingen door Graaf *Aalbert*, en zijnen zoon *Willem V*, geschonken is aan

ⁱ *Gouthoeven* in het geslagtregister van *Matenessen* en van *Wouden*.

^k Pag. 81.

^l In de Besch. van het slot Lokhorst.

Johan

Johan Heer van Woude, gelijk dezelve *Thaborita* verhaalt; dat de Heeren van Oud Teilingen plagten te woonen daar het bouw-huis der Broederen ten tyde van *Thaborita* heeft gestaan; dat het klooster, zoo als de Heer Auteur beweert, niet gestaan kan hebben daar Oud Teilingen plagt te staan; in dit gansche verhaal, zegge ik, doen zich eenige zwaarigheden, op daar ik nauwelijks weet door te koomen. Voor eerst, hoe kan 't zamen staan dat Oud Teilingen ten tijde van Hartog *Aalbert*, by gebrek van erfgenaamen, aan de Graaffelijkheid vervallen was; en dat 'er noch eenwen daar na ^m van *Teilingen* uyt het echte en rechte geslagt geleefd hebben? En indien de oudste mannelijke tak al uytgestorven waar geweest, zoo zien wy by *Gouthoeven* en *S. van Leeuwen* dat Oud Teilingen, of Lokhorst, zoo wel van vrouwluiden als manluiden bezeeten is geweest. Dat meer is, Lokhorst of Oud Teilingen, word ⁿ van den Prins van Oranje, als Heer van Naaltwyk, te leen gehouden. Nu, dat de Heeren van Naaltwyk Leenheeren van Oud Teilingen geworden zijn, kan niet anders bygekomen zyn, als door het huwelijk van *Willem van Naaltwyk* met *Sophia*, *Dirk van Teilingens* dochter: en dat de *Poelgeesten* in 't bezit van Oud Teilingen zyn gekomen, kan ook niet anders bygekomen zyn, als dat *Willemyne van Naaltwyk*, Heer *Willems* dochter, in 't jaar 1446 getrouwt is met *Gerrit van Poelgeest*; en hem Oud Teilingen ten huwelijk heeft gebragt. Heer *Willem van Naaltwyk* heeft ten tyde van Hartog *Aalbert* geleefd: *Willemyne*, Heer *Willems* dochter, leefde ten tyde van Hartog *Aalbert* en van *Willem VI*. Zoo is Oud Teilingen dan, ten tyde van Hartog *Aalbert*, en van zijnen zoon *Willem*, door de eigenaars ten huwelijk gegeven; voor een leen uytgezet; van 't eene geslagt in het ander overgegaan, enz. Hoe is het dan te begrypen, dat het aan de Graaffelijkheid vervallen was; en dat het door de gemelde Graven gegeven is aan *Johan van Woude*? Ten tweede, schynt het wat te stooten dat Oud Teilingen, of Lokhorst, in 't begin der vyftiende eeuw gegeven is aan *Johan van Woude*; en dat de *Poelgeesten*

^m Zie *Gouthoeven* en *S. van Leeuwen* in de van *Teilingen*. Vide etiam *Pontum Heuter. &c.*

ⁿ Zie *S. van Leeuwen*, p. 1261.

al op het jaar 1447 vermeld worden als Heeren van Oud Teilingen of Lokhorst. Ten derde, hebben de Heeren van Oud Teilingen hunne woonplaats niet gehouden op Oud Teilingen? De plaats, daar het Cistericklooster gesticht is, was volgens *Henricus Thaborita* Oud Teilingen genaamd, om dat de Heeren van Teilingen daar plagten te woonen; ter plaatse, zegt hy, daar nu het bouwhuis der Broederen staat. Zoo hebben zy dan op Oud Teilingen gewoont, en die woonstede is in een bouwhuis der Broederen verandert. Maar hoe kan dit t' zamen staan met het verhaal van *Gouthoeven*, dat *Oud Teilingen*, nu genaamd *het huis te Lokhorst*, in *Warmond* gelegen, in 't jaar 1447, (als *Jan van Woude* al omtrent 30 jaaren overleden was,) bezeeten wierd by *Jan van Poelgeest*; die het geerft had van zijne moeder *Willemyna van Naaltwyk*? Ja in 't jaar 1511 is het van de Poelgeesten op de Lokhorsten, en naderhand van de Lokhorsten op de Matenessen, en van de Matenessen op de Heeren van Warmond gekoomen. Ten vierde schijnt het wat duister te luiden dat het klooster, gelijk *Thaborita* schrijft, op Oud Teilingen is gebouwt; en dat het nochtans, volgens het zeggen van den Heer Auteur, recht over die plaats en naarder aan de kerk heeft gestaan.

Wat het eerste belangt, dat Oud Teilingen door Graaf *Aalbert* aan *Johan van Woude* ten voorschreeven einde geschonken is geweest, staat ook by *p W. Gouthoeven* en by *S. van q Leeuwen* aangetekend. Als wy hier hy voegen de getuigenis van *Henricus Thaborita*, die het zelve noch omstandiger verhaalt, dunkt my niet dat het in twyfel mag getrokken worden, en dus is ons die uytvlugt glad afgesneden. Ik zie 'er dan niet beter uyt te koomen, als met het verhaal van *Thaborita* in eenige omstandigheden te veranderen. Ik zal dan ten eerste zeggen, of onderstellen, dat Oud Teilingen niet by uytstervinge van de erfgenamen, maar om de bekende zamenzweering tegen *Floris V*, verbeurt is verklaart, en door de Graven is aangelegd: en dat *Hartog Aalbert* en Graaf *Willem VI*,

o Zie van Leeuwen en Gouthoeven in Oud Teilingen.

p In het geslagt van de Van Woude.

q Ook in dat geslagt.

een gedeelte van het land, tot Oud-Teilingen behorende, en onder den naam van Oud-Teilingen begrepen, tot het bouwen van een klooster weg gegeven hebben: en dat de heerlijkheid aan de Van Teilingen wederom is gegeven. Dat Oud-Teilingen om't gemelde verraad aangeslagen is, moet des te gelooflijker schijnen, om dat Teilingen zelf zekerlijk om die reden is aangeslagen: en ik zie geene reden, waarom dat Oud-Teilingen meer verschoont zoude zyn als Teilingen. Dat de heerlijkheid aan de *Van Teilingen* weder gegeven is, blykt daar uyt, dat *Sophia Van Teilingen* het zelve ten huwelyk heeft gebragt aan den Heer van Naaltwijk; en dat het naderhand, ook door een huwelyk, aan de Poelgeesten is gekoomen. En hier mede zouden wy, en zoo het my voorkomt zonder veel ommeslags, een groote steen die ons den weg belemmerde opgeruimt hebben. En ik zie geen beter kans om dit wargaren anders te ontwarren.

Maar hoe stellen wy het met de woorden van de voorgemelde Schryvers, dat Oud-Teilingen door de Graaven weg gegeven is tot het opbouwen van een Klooster? Hier door schijnt immers het slot zelf verstaan te worden: te meer, dewyl *Henricus Thaborita* duidelyk en uytdrukkelyk schrijft dat de Heeren Van Teilingen gewoont hadden ter plaatze daar het klooster is getimmerd. Ik heb maar onderstelt dat de heerlijkheid aan het geslagt der van Teilingen wederom gegeven is: wat het slot zelf belangt, laat dat al vervallen, laat het weg gegeven en tot een klooster opgetimmerd zyn; den naam van Oud-Teilingen zelf kunnen de erfgenaamen aan een ander Heeren huis gegeven hebben.

Op de tweede zwaarigheid kan nu ligtelyk geantwoordt worden, dat slegts eenige landeryen van Oud-Teilingen, de hofstede daar onder begrepen, aan *Jan van Wonde* weg gegeven is: maar dat de heerlijkheid weder aan 't geslagt is gekomen.

Het antwoord op de derde en vierde zwaarigheid is ook in het voorgaande besloten.

S A S S E N H E I M

By Melis Stoke Zassenem, en in een open-^{Sassens}
 brief van Dideryk V, van 't jaar 1048/ Saxnem ^{oudheit,}
 genaamd / word t'hans by verkoztinge Sassem
 genoemd / en is volgens* Boxhornius eene volk-
 planting der (1) Saren. De Parochi-kerk ^{Parochi-}
 plagt ter benoeminge der Abten van Egmond ^{kerk,}
 te staan; en is den heiligen Pancrarius, dewel- ^{Patroon,}
 ke in zijne kindsche jaaren booz 't geloof ge-
 martelt is / toegewijdt.

Ik binde de volgende Pastoorz vermeld / ^{Oude}
 dewelke Sassem in de Katolijke tijden bedient ^{Pastoorz}
 hebben.

In 't jaar 1461 Bartholomeus Simons van
 Schiedam, Pastoor van Sassem en Lis / in
 wiens tijd de Kapel van Lis is gescheiden van
 de kerk van Sassem.

In 't jaar 1506 Willem Sybrandsz. dewelke
 gestorven is in 't jaar 1516.

Johan Vorstius, dewelke in 't jaar 1531 aan
 Albertus Pighius, Kanonnik en Schatmeester
 der Utrechtsche Kerke / eenen brief heeft ge-
 schreeven over de pligten van 't Harders-ampt.

In 't jaar 1559 Kornelis Johansz.

Dolgens een lijst van de Egmondsche kerk-
 goederen is 'er te Sassem een Kapellanz ge- ^{Kapellanz}
 weest van eenen Heer Dideryk.

Zedert het verauderen van den openbaaren
 Godsdiens hebben de volgende Pastoorz niet
 alleen Sassem / maar ook Warmond / Dooz-
 hout en Lisse / tot dat Lis een eigen Pastoor
 gekreegen heeft / in 't geestelijke bedient:

* Boxhorn. Theatr. Holl. p. 232: want heim is by de Duit-
 chers zoo veel te zeggen als (2) huis.

Kornelis Johanszoon , na zijne geboorte-
plaats Van Saffem genaamd ; dewelke nader-
hand Itapel' aan / met Pastoor's magt / en ka-
nonnik te Haarlem is geworden.

Johan Almus , is Pastoor van Warmond ge-
worden. . . en den 2 November 1635 van de pest
gestorven.

Engelbert Vochelius , een Westfaling / is
den 29 van April 1659 te Warmond overleden.

Adriaan Hoekgeest , een Hagenaar / en een
Lobenssch Godtgeleerde / te Warmond in een
hoogen ouderdom overleden den 23 Januarij
1667.

Onder Hoekgeest is deze Pastory verdeelt /
en heeft Wisse een eigen Pastoor gekreegen. Zoo
is dan / na dat de gemelde Hoekgeest overle-
den was / tot Pastoor van Saffem en War-
mond aangestelt Tobias Nomius, een Haarlem-
mer / en een Lobensch Godtgeleerde: dewelke den
20 van April 1715 in zijne Pastory is overleden.

Reinier Velthoen , te Zutseem gebooren / en
ook een Lobensch Godtgeleerde.

By Saffem staat het slot Teilingen: zijnde
wel-eer de woonplaats der Van Teilingen ge-
weest: tot dat het zelve / om dat de Heer Van
Teilingen ook handdaadig was aan de moord
van Floris V., door de Graaffelykheit is aan-
geslagen. Sedert dien tijd hebben de Graaven
van Holland dit huis altijd voor een jagthuis
gebruikt.

Dit is eigentlijk Nieuw-Teilingen: want
Oud-Teilingen / gelijk wy reeds gezegt heb-
ben / was by Warmond gelegen / en draagt
althans den naam van Likhorst.

Het adelyk slot Alhemade / van 't welke wy
boven gesproken hebben / was ook by Sas-
sem

sem gelegen : en is insgelijks in den Spaanschen oorlog vernielt. Doch in 't jaar 1615 heeft Symond van Alkemade .zoo als van Leeuwen schrijft / het zelbe wederom opgetimmert. Dan het ander Alkemade / anders Ikonestein genaamd / hebben wy onder Zoeterwoude gesproken.

A A N T E K E N I N G E N .

1. Dat niet alleen Saffem zynen naam van de Saxen gekreegen heeft ; maar dat dit gansche landschap, van Nimwegen af tot de zee en de Schelde toe, Nedsaxen plagt genoemd te worden , is een bekende zaak. Maar men zoude met reden kunnen twyfelen wanneer, en by wat gelegendheit, dat het aan dien naam gekomen is. Voor eerst is het zeker dat *Karel de Groot*e, om dat hy de weerbarstige halssterrigheit der Saxen niet anders te betemmen zag , het puikje van hun volk , ten getale van 10 duizent , uyt hun Vaderland heeft doen verhuizen . en hun de kusten van Vlaanderen , Zeeland , en Holland , tot eene woonplaats heeft aangewezen. Of dit maar eens geschiedt is , gelijk *Aimoinus* te kennen schynt te geeven ; dan of dit kunsje *a* twee - of *b* drie - maal , gelijk andere Schryvers beweeren , door den gemelden Keizer te werk is gestelt dat zal geene verandering in de zaak maaken. *Wat hier van zy , zegt Douza zelf , dit is gewis dat een gedeelte van dit overwonnen volk (te weeten de Saffen) op de zeekusten van ons Batavia zyn koomen woonen : ende de naam (der Saffen) is noch ten deele overgebleven in Saxheim . . . .* Zoo schynt hy dan te meenen dat deze vervoerde Saxen den naam aan Saffem , of Saxheim , gegeeuen hebben. Dit zyn gevoelen wil ik in geenen deele afkeuren of tegenspreken ; ja ik bekenne dat ik het voor waarschijnlijk en aanneemelijk houde. Indien men evenwel onderstelt , gelijk het schynt dat men onderstellen

a Incertus scriptor apud Pithæum.

b Paul. Æmil. lib. 2.

c Annal. lib. 2. pag. 86.

moet, dat Nederfaxen, voor zoo veel als het Holland en Zeeland betekende, en het dorp Saxenheim of Sassem, hunne benaaming van dezelfde Sassen gekreegen hebben; schynt het wat te stooten dat men aan een hoop overwonnen en verdreeven volk, en op een zekere wyze een deel ballingen en vlugtelingen, de eer gedaan of gegunt zoude hebben, van zoo een edel en roemruchtig eiland om hunnen t' wille van naam te veranderen. En dit schynt des te meer te stooten; om dat die verwonnene Saxen niet alleen in Holland, Zeeland, Gelderland, en het Sticht van Utrecht, welke landschappen onder den naam van Nederlanden begreepen waren, maar ook, en wel meerendeels, in d Vlaanderen en daar om hene geplaatst zyn geweest. Indien men dan bewyzen kan dat dit eiland al veel vroeger door Saxen bewoont is geweest: door Saxen, zegge ik, dewelke hier niet als een overwonnen en verdreeven volk, en als een deel ballingen en ontembaare muiters, tegen hunnen wil en dank, naar toe gestouwt en gedreeven zyn; maar het gansch eiland met den degen in de vuist verovert, ingenomen, en overheerscht hebben; zouw het niet ruim zoo waarschijnlijk voorkoomen dat dezelve, als overwinnaars en beheerschers, hunnen naam aan 't eiland gegeven hebben? Indien men daarenboven bewyzen kon dat de veroveringen en de heerschappy van die ouder Saxen binnen ons eiland, Zeeland daar nu onder gerekend, besloten zyn geweest, en dat ze nimmer op dien tyd tot in Vlaanderen doorgedrongen zyn; zouw het dan niet van zelfs en ten eersten aanzien blyken, waarom dat de naam van Nederfaxen ook niet vorder heeft gesprongen; 't welk, indien men het eerste gevoelen beweeren wil, zijne zwaarigheid al hebben zouw? Staat dan te weeten dat al in de vierde eeuwe, te weeten onder Keizer *Julianus*, een gedeelte of byzonder volk der Saxen, de *Quaden* genaamd, met een deel scheepen in 't eiland der Batavieren zyn geland, het zelve verovert, en de Saliers, die het te voren ingenomen hadden, als naar eenen hoek toe gedreeven hebben. Eindelijk is *Julianus* zelf, die de Saliers niet gansch uytgeroeit of onder-

d Vide Meyerum l. 1.

e Vide *Zozymum* lib. 3.

drukt

drukt wilde hebben, in het spel gekomen: en zyn de Quaden of Saxen, die het tegen zoo eene magt niet uythouden kosten, te raade geworden, of genootzaakt geweest, de vrede te verzoeken. De vrede is hun toegestaan; doch onder beding dat ze het Roomsche rijk getrouw zouden blyven, en met de Saliers in vrede zouden leeven. Zedert ^f dien tyd zyn de rechte en oude Batavieren, de Saliers, en de Saxen of Quaden, als in malkander ingelijft, en een volk geworden. Nu is dan de vrage of deze Saxen niet al zoo wel hunnen naam aan Nederfaxen en Saxheim gegeven kunnen hebben, als de latere Saxen.

2. Dat *heim* by de oude Duitschers een huis of woonplaats betekent, en dat Sassenheim vervolgens zoo veel te zeggen is als de woonstede der Saxen, word van *J. Douza* sterk tegengesproken. Hy is verzekerd, gzezt hy, en hy weet het uyt het leezen der oude Staats-brieven, dat *heim* by onze voorouders niet genomen is voor een huis of woonplaats; maar voor een kring, of scheidpaal, binnen den welken de grenspaalen van zekere plaats of gebied besloten waren. Dus is Sassenheim, zoo als hy het verstaat, eigentlijk en oorspronkelijk te zeggen, eene volkplanting der Saxen, binnen haare rechtsbannen en scheidpaalen besloten. Doch ik zie niet dat die twee betekeningen, in zodanige manieren van spreken als hier, zoo strydig en qualijkte paaren zyn, of zy zouden omtrent op 't eene en 't zelfde kunnen uytkoomen, en in het tegenwoordig verschil gepaart mogen worden.

^f Vide J. Douzam in Batavia.

^g Annal. lib. 2.

V O O R H O U T.

* In een open brief van Keizer Hendrik IV, Voorhouts van 't jaar 1064/ staat Voorhout vermeld als ^{oude naam,} eene kerk met haare kapellen. In een open brief van Dideryk V, van 't jaar 1083/ word het Forenholt genoemd.

* Alting. Notit. part. 12.

Parochi-
kerk,

Dit doorp / in 't Graaffschap van Holland gelegen / leit aan de rechter zijde van de baart die van Leiden naar Haarlem loopt. De Parochi-kerk is op den naam van S. Bartholomæus ingewijdt : en noch tegenwoordig word de kermiss even na S. Bartholomæus dag gehouden. Het recht van de Parochi-kerk te vergeeven quam den Paus en den Abt van Egmoud toe. In die kerk waren twee Vikaryen: de eene van + Lysbet Simons-dochter Hagens; de andere van Mevrouw Van Teilingen: de welke beidegaar door den Abt van Egmoud vergeeven wierden.

Vikaryen.

In 't jaar 1500 / den 8 Maart / heeft Meinnardus Mannius , of Meindert de Man , Abt van Egmoud / de Kapellany van de H. Maagd Maria , en van S. Jakob , te Doozhout / vergeeven aan Maarten Baarhoudsz.

Oude
Pastoors.

In de oude brieven vinde ik de volgende Pastoors van Doozhout vermeld:

Meester Willem , in 't jaar 1222.

Aalbert Terning , al vermeld op het jaar 1322 / en overleden in 't jaar 1340.

Hugo Pollaert , Kanonnik te Utrecht en Pastoor te Doozhout / heeft in 't jaar 1333 noch eene plaats voor een Nonne te Leeuwenhorst gesticht.

Johan de Wit staat als Pastoor vermeldt in 't jaar 1441.

Mattys Johanszoon , een Delvenaar / en Openbaar Notaris / heeft 'er van 't jaar 1450 tot 1468 als Pastoor gestaan : en is gestorven in 't jaar 1477.

Bartholomæus Johansz. staat als Pastoor vermeld in 't jaar 1529 en 1566.

† Indiculi Bonor. Eccles. Egmoud.

In

In dezelve kerk / aan S. Mariaas outaar / was eene Vikary gesticht; dewelke naar Dirk Bongertsz. bygenaamd Krol, Priester en Vikaris te Doozhout / genoemd werd Krols Vikary. Deze Vikary stond ten laste van de Abdiffe van Leentwenhojst. Dus leest men dat de Vikaris Krol in 't jaar 1550 uit handen der Abdiffe ontbangen heeft - - 12 - 0 - 0 welke penningen jaarlijks betaalt wierden.

In 't jaar 1571 / op Aller-Heiligen-dag / heeft Hendrik Broek ontbangen vier gulden; om dat hy in de plaatze van Roeland Vincentszoon, die Krols Vikary bekleede / eene weeskelyksche Misse las aan S. Mariaas outaar voornoemd.

L I S.

Lis is een dorp met een Parochi-kerk tusschen Saffem en Hillegom: 't welk de H. Agatha van ouds als Patronesse heeft gebiert.

Parochi-kerk en Patroon van Lis.

De kapel van Lis / dewelke te boren onder de Parochi-kerk van Saffem had gestaan / is tot eene Parochi-kerk aangesteld / en van Saffem afgezonderd in 't jaar 1460. De volgende brief / daar de gemelde kerk aan de Parochi-kerk van Saffem onttrokken word / is ons ter hand gesteld door N. N.

Wouter van ter Goude, Proost en Aartsdiaken van S. Pieters Kerke te Utrecht, door den H. Apostolischen Stoel tot Rechter, Kommisfaris, en gemagtigden in de onderstaande zake aangesteld, wenscht allen en ieder . . . de eeuwige zaligheid in den Heere, en eene vaste gehoorzaamheit aan onze bevelen . . . De brief

van den allerheiligsten Vader in *Christus*, onzen Heer *Pius II*, door Gods voorzienigheid Paus van Romen, met zyn eige en waare loode bulle, en uythangende kennip-koordetjes, naar de wijze van 't Roomsche Hof bezegeld, en daar by gaaf, volkomen heel, onbedorven, ongeschapt, niet verdagt van de minste vervalsching, dewelke ons van wegen de eerzaame mannen den Schout, mitsgaders de inwoonders en ingezetenen van het dorp Lys, onder het Bisdome van Utrecht, die in den gemelden brief ook vermeldt worden, ten overstaan van een openbaaren Notaris en van getuigen, behandigt is, hebben wy met alle eerbiedigheid, zoo als het betaamde, ontvangen; zynde van den volgende inhoud:

PIUS Bisschop, de Dienaar van Gods Dienaaren, wenscht aan zyn eerwaardigen Broeder den Bisschop van Utrecht, en aan zyne lieve Zoonen de Proosten van den Dom en van S. *Pieters Kerke* te Utrecht, de Zaligheid en den Apostolischen zegen. De heilige genegendheit, dewelke onze beminde Zoonen, de Schout, mitsgaders de inwoonders en ingezetenen van het dorp Lys, onder het Bisdome van Utrecht, ons en de Roomsche Kerke toedraagen, vereischt dat wy hunne begeerten, zoo verre als het ons mogelyk is, inwilligen; vooral de zoodaanige, dewelke dienen om de prykel en van hunne zielen en lichaamen af te weeren: om hunne zaligheid en de vermeerdering van den Goddelyken dienst te bezorgen; en om het gene vorders tot hunnen welstand verstreken kan uyt te werken. Vorders hebben de Schout, inwoonders, en ingezetenen voornoemd, ons een bede

bede voorgeslagen : hier in bestaande dat het hun, voornamentlyk de oude en zwakke luiden, zeer lastig viel dat zy, om de Missen en andere Goddelyke diensten te hooren, mitsgaders om de Kerkelyke Sakramenten te ontvangen, en de kleine kinderen, dewelke daar gebooren worden, te laten doopen, gehouden zyn te gaan naar de Parochi-kerk van Sassenheim, onder het voornoemde Bisdom; welke Parochi-kerk, onder dewelke de Schout, en de inwoonders en ingezetenen voornoemd, als Parochiaanen behooren, en gerekent worden, een halve myl, zoo als de mylen in die gewesten gerekent worden, dat is drie Italiaansche mylen, van 't gemelde dorp gelegen is: Zoo dat het somwylen gebeurt dat de ingezetenen en inwoonders voornoemd, om dat ze den Priester die zoo verre van hen af woont niet tydig genoeg konnen bekoomen, zonder het ontvangen van de Sakramenten, en de kleine kinderen zonder het doopzel te ontvangen, koomen te sterven, tot geen klein gevaar van hunne zielen. Daarom zyn wy wegens den Schout, en de inwoonders en ingezetenen voornoemd, ootmoediglijk gebeden, wy zouden ons doch gewaardigen de Koninklijke Kapél, dewelke door *Willem* Roomschen Koning, toen Graaf van Holland, roemruchtiger gedagtenisse, gebouwt is in het gemelde dorp *Lys*, en dewelke, zoo als de Schout en de inwoonders en ingezetenen voornoemd verzekerden, door den gemelden Koning, toen Hartog, daar toe geschikt is geweest, tot een Parochi-kerk op te rechten; en tegen de voorschreeve ongemakken van den Schout, inwoonders, en ingezetenen voornoemd, te voorzien. Zoo is het dan dat wy, als geen rechte kennis van het bovenstaande

staande hebbende , en voor 't gemelde verzoek wel genegen zynde , uwe bescheidenheit door dit Pausselijk geschrift beveelen dat gy-lieden, of ten minste twee of een van ulieden, den Regent der voornoemde Parochi-kerke van Sassenheim , en de anderen die 't behoort , by ul. te ontbieden hebt ; en , indien gy dan na een naaftig onderzoek de * zaak aldus gelegen vindt, de gemelde Kapél tot een Parochi-kerk , die haare doopvonten, een kerkhof, en de vordere certekenen van een Parochi-kerk hebbe , hebt op te rechten ; den Schout, de inwoonders, en de ingezetenen van 't voornoemde dorp, dewelke tot nu toe gewoon zyn het Wy feest der gemelde kapelle jaarlijks te vieren, en hunne nakomelingen, omtrent de zielbestiering en andere Parochi-ampten, uyt krachte van het Apostolisch gezag van de gemelde Parochi-kerk van Sassenheim af te zonderen ; dezelve, mitsgaders het voornoemde dorp, na dat zoo eene oprechting en afzondering door ul. gedaan zal weezen, als rechte Parochiaanen en Parochi-Priesters aan de voornoemde kapelle vast te hechten en toe te eigenen ; het bestier over de zielen van de gemelde menschen aan den Regent der gemelde kapelle voor altyd op te draagen ; en aan den Schout, inwoonders, en ingezetenen voornoemd verlof te geeven om in de zelve kapelle, als zijnde dan haare eige Parochi-kerk, de goddelijke diensten te hooren ; en dat gy zult maaken en

* Dewyl wy maar een slecht afschrift van een ander slecht afschrift te leen gekreegen hebben , en alles niet konden leezen, of verstaan , hebben wy 'er , hier en daar , wat moeten naar staan : doch wy zyn uyt den ganschen inhoud wel verzekert dat we niet gemist hebben in de zaak : en dat 'er ten hoogste , hier en daar, het eene woord voor 't andere zouw moeten staan.
Vertaalter.

te weeg brengen dat aan den Regent der voornoemde Kerke van Sassenheim alle jaaren ten eeuwigen tijde twee of drie oncen louter zilver, of zoo een andere vergoeding als gyl. volgens de redelijkheid billijk zult oordeelen, door de Parochiaanen die aldus afgezondert zullen worden voor het bovenstaande inderdaad betaalt werden: zodaanig dat gyl. de regenstreevers door kerkelijke strafvonnissen, zonder plaats aan eenig beroep te geeven, zult mogen bedwingen: niet tegenstaande alles wat hier tegen mag strijden. Gegeeven te Romen by *S. Pieter*, in 't jaar van 's Heeren Menschwordinge 1460, den achtsten der maand November, in 't derde jaar van ons Pausdom. . . . .

Waar op wy de voornoemde kapél van *Lys* tot eene Parochi-kerk, die doopvonten, een kerkhof, en de vordere eertekenen van een Parochi-kerk hebbe, oprechten; den Schout, de inwoonders en ingezetenen van 't voornoemde dorp, dewelke tot nu toe gewoon zyn het Wyfeest der gemelde kapelle jaarlijks te vieren, en hunne nakomelingen, omtrent de zielbestiering en de vordere Parochi-rechten, van de gemelde Parochi-kerk van Sassenheim uyt krachte van het Apostolisch gezag afzonderen; de voornoemde (Schout en inwoonders) mitsgaders het gemelde dorp zelf, zynde nu op de gezeide wijze van de Parochi-kerk van Sassenheim door ons afgezonderd, als Parochiaanen, aan de gemelde kapelle als haare Parochi-kerke vast hechten, en toewijzen; het bestier over de zielen der Parochiaanen van 't gemelde dorp *Lys* aan den Regent der zelve kapelle, dewelke nu tot een Parochi-kerk opgerecht is, door 't zelve Apo-

Apostolisch gezag aanbeveelen; aan den Schout, de inwoonders, en ingezetenen voornoemd, verlof geeven om in de zelve kapelle, als in haar eige Parochi-kerk, de Goddelijke diensten te hooren; en volgens de gemelde redelijkheid *ordineeren* dat aan den Regent der voornoemde Parochi-kerke van Sassenheim, die het op zoo een tijd weezen mag, tot eene vergoeding voor het bovenstaande, door de Parochiaanen die dus van de Parochi-kerk van Sassenheim afgezonderd zyn, jaarlijks ten eeuwigen tijde betaalt zullen worden vyf oncen louter zilver: en dat aan den Heer † *Bartholomæus Simons*, Priester en Pastoor der Parochi-kerke van Sassenheim. . . .

Gegeeven te Utrecht in ons woonhuis, in 't jaar 1461, in de 9 indiktie, 's maandaags, den 27 der maand April: ten overstaan van de eerzaame getuigen, *Theobaldus Niklaasz.* en *Reinier van Oy.*

Het Pastoorſchap plagt door de Graven van Holland / de instelling door den Warts-diaken van Utrecht gegeven te worden.

Oude
Pastoors.

In 't jaar 1514 heeft hier als Pastoor gestaan Mr. Ewout Floriszoon, zijnde toen een man van 70 jaaren / dewelke in 't gemelde jaar verklaart heeft dat hy ten tijde van den Hartog Karel tot Pastoor van Lisse was aangesteld door den Viskaris Gruitduinen.

Inkomsten
der
Pasto. yc.

De inkomste der Pastorie beliepen 40 schijnſche guldens. De Koster wierd ook door de Graven benoemt.

Heer Laurens, altijd-durende Viskaris aan 't outaar van S. Jakob den Meerderen te Haar-

† Hy word ook genoemd *Bartholomæus Simons van Schiedam.*

Iem /

lem / is in de Katolijke tijden ook Pastoor van Lis geweest.

Heer Laurens staat als Pastoor vermeld op het jaar 1563; en is gestorven in 't jaar 1589.

Dideryk Oosterwyk is 'er in die tijden ook Pastoor geweest.

Zedert het veranderen van den openbaaren Godsdienst is Lis / gelijk wy boven al gezegt hebben / met Warmond / Doozhout / Saffem / bynaar tot dezen tijd toe / door eenen en den zelden Pastoor bedient geweest; dewelke zijn verblijf doorgaans te Saffem plagt te houden.

Zoo dan de vier eerste Pastoors Kornelis Johanszoon, Johan Aaltius, Engelbert Vocheilus, Adriaan Hoekgeest, zijn reeds onder Saffem opgegeeven.

Na de dood van Hoekgeest is Lis van de andere dorpen afgezonderd / en heeft een eigen Pastoor gekregen. De eerste is geweest

Johan van de Werven, te Haarlem uyt een Burgemeesterlijk geslagt gebooren / en een Lovensch Godtgeleerde: dewelke in de lente van zijn leven / te weetenden 1. Julij 1697 / te Lis is overleden. In zijne plaats is gebolgt

Lambert Schaap, een Amsterdanner / en een lid van 't Haariemse Kapittel. Hy is in zijne Pastorp overleden den 10 van April 1709: en heeft tot opvolger gekreegen

Aarnout de Leeuw, een Boffchenaar / en een Lovensch Godtgeleerde; die 'er een nieuwe en fraaje kerk getimmerd heeft.

Behalven meer andere zeer groote en vermakkelijke Heeren-huizen staat hier ook het slot Meerenburg / den Heer van Alkemade toebehoorende; 't welk over eenige jaaren prachtiger is vertimmerd.

NOORT-

N O O R T W Y K.

Noortwijks
oude naa-
men.

Noortwyk, in de lijst der Utrechtſche Kerk-
goederen Nortgho genaamd / word in eenen
open brief van Dideryk V van 't jaar 1083
Noirgha genoemd. Melis Stoke en Beka geeven
het den naam van Noertich. By den eerſten
vindt men het ook Noordike genaamd.

Oud ge-
ſlagt, den
naam van
Noortwijk
voerende.

Dan ouds is 'er ook een adelyk geſlagt ge-
weest / 't welk den naam van Noortwyk of
Noirtig gedragen heeft. Dus vinde ik dat een
Johan van Noirtich, Heer te Noorticherhout,
en een Priester Floris van Noirtich, Vrouw
Lysbet van Alkemadens-zoon, welke Lysbet
Vrouw van Noirtickerhout en weduwe van
Johan van Boukhorst word genoemd / vermeldt
worden in een ouden brief van Marienpoel.

De Vander Doezen, dewelke zoo wel we-
gens hunne geleerdheit als wegens hun ade-
lyk geſlagt geroemt worden / zijn althans Hee-
ren van Noortwijk.

Oudheit,

Noortwijk / tegenwoordig een Hollandsch
dorp / ſtaat by Albertus Abt van Staden te
boek voor een dorp van (1) Driesland : want
over het jaar 876 ſchryvende / ſpreekt hy op de
volgende wyze :

* Het is ten dien tyde door Gods oordeel ge-
beurt dat de Normannen zyn koomen afzakken
naar zeker dorp, in verre landen aan de groo-
te zee gelegen, en Noordwege genaamd. Dit
dorp hebben zy beginnen te beſtormen : doch
op den zelve tyd was aldaar de hoogwaardige

* Matth. de Nobil. l. 1. cap. 18. p. 63.

Bisschop ^a *Rembertus* : door wiens vermaningen en onderrechtingen de Christenen zodaanig aangemoedigt en opgewekt wierden, dat ze op de vyanden los gegaan zyn, en 10367 mannen verslagen hebben. Noch grooter getal is 'er onder het vlugten, in het overzwemmen van de stroommen, doodgebleven.

Adam van ^b Bremen, het zelbe verhaalende / noemt het dooꝝ Nordwide. By den naamloozen Schryver / die het verhaal van Adam sleggs nageschreeven heeft / word het Norden genoemd. In het vervolg op de Jaarboeken / dooꝝ Pithæus uytgegeeven / ^c staat Norditum. En dit heeft ^d Conringius ook betwogen om Boxhornius te bestraffen; om dat hy de plaats van den naamlozen schryver bybrengende / Norden heeft verandert in Noortwyk. Hy (Conringius) zegt dat Noorden al van ouds een deftige haven heeft gehad; daar Noordwijk in tegendeel op dien tijd zonder haven was. Doch deze reden staat niet volkomen dooꝝ. Het is wel altijd het veiligste / zoo weinig als mogelijk is van de handschriften af wijken. Maar hoe gering zoude de verandering zijn / indien men / met eene letter te veranderen / booꝝ Nordwide, Nordwige stelde? Dooꝝ de achteloosheit van de uyt-schryvers kan 'er zeer ligt eene letter verandert of verkeerd geschreeven worden. Na 't is niet eens noodig dat 'er iets

^a S. Rembertus is na S. Ansharius Aarts-bisschop van Hamburg geweest, en word gevierd op den 4 February. Zyn leven kan in de Levensbeschryvingen der Heiligen door de Bolandisten uytgegeeven, in het eerste stuk over Februarius, nagezien worden.

^b Hist. Eccl. cap. 35.

^c Apud Lamb. lib. 2. comment. de Bibl. Cæsar. ad An. 884.

^d De Urbib. Germ. th. 89.

berandert worde. Waarom kan het dorp / dat nu Nordwige genoemd word / eertijds niet Nordwide, geheeten hebben? Want wat den naamloozen schryver belangt: dat hy anders geschreeven zoude hebben als Adam, wiens woorden hy nuschreef / daar kan ik weinig waarschijnelijkheds in vinden. De woorden zelf van den Schryver strijden tegen het zeggen van Conringius: Een dorp, zegt de Schryver / in verre landen aan de groote Zee gelegen. En een weinig laager: Om deze wonderdaad worden de verdiensten van den heiligen *Rembertus* tot den huidigen dag toe by de Vriezen in groote waarde gehouden: zodanig dat de heuvel, op dewelke de H. Man onder het gevecht zijne gebeden storte, . . . By Noordwijk / gelijk bekend is / zijn heubelen of duinen / by Noorden niet. Wat de haben belangt / dat is ligt te beantwoorden: want hoe sluit dit gebolg: daar was geen haben te Noordwijk; en vervolgens zijn 'er geene Noorzmannen aangekomen? Hoe veel zijn 'er in vreemde landen aangekomen / zonder eenige haben aangedaan te hebben? Dat meer is / de Rhijn heeft van ouds / volgens het gemeen gevoelen / niet verre van Noordwijk eene uytwatering gehad. Konnen de Noorzmannen daar niet aangeland zijn? (2)

Bollandus en Henschenius, in hun *Noor* bericht op het leven van *S. Rembertus*, gewaagen ook van dit verschil: en hoewel dat eenigzins twijselen wiens zeggen naast aan de waarheit mag koomen; zoo brengen zy echter om het gevoelen dat Noor Noordwijk is te bevestigen / de volgende plaats by uyt de *Jaar*

boeken van * *Fuïden* : De Vriezen, dewelke de Westvriezen genoemd worden, met de Noormannen in een gevecht geraakt, hebben de overhand gekreegen. Zy zyn meester geworden van alle de schatten, dewelke de Noormannen uyt de plunderinge van zeer veele plaatzen by een verzamelt hadden; en hebben die onder malkander gedeelt. En / 't geen noch bet ter bevestiginge van dit gevoelen dient / zoo zijn de Noormannen / als ze hunne nederlaag op de Christenen zonden gaan verhaalen / de Eens niet afgebaaren; of hebben daarom hene niet geblaakt en gerooft. Maar, het zijn de woorden van den boozgemelden Adam, om het verlies, dat zy in Vriesland geleden hadden, op het gansche Keizerrijk te wreken, of te verhaalen, zyn zy met de Koningen *Sigafridus* en *Gotafridus* den Rhyn, de Maas, en de Schelde opgevaaren, en aldus in Vrankryk gevallen; daar zy de Christenen doot sloegen, enz. Dit hebben zy booznamentlyk in het jaar 881 en in de volgende jaaren uytgerocht; zoo als de gelijktijdige Schryvers getuigen; en gelijkt Bollandus en Henschenius, † schryvende over het leven van *S. Ansharius*, ook aangemerkt hebben.

Melis Stoke schryft dat Noortwijk eene zeer Oude kerk heeft gehad; doch dat ze door de te Noordsch wyk. Noormannen is afgebrandt. De kerk / die 'er tegenwoordig staat / is zeer schoon en prachtig; en is ingewijd op den naam van den heiligen Jeroen. Hier nevens een kort-begrip van *S. Jeroens* leven; 't welk Molanus † uyt een handschrift van de Abdy te Egmond heeft getrokken.

* Ad Ann. 876.

† 6. 9.

‡ Natal. S. S. Belgii.

De H. Jeroen, Priester en Martelaar/ was afkomstig upt Schotland : en hoewel hy van een deftigen adel en de eenigste zoon van zijne ouders was / hebben de behoorlykheden en aanlokzelen der wereld geen vat op hem gekreegen. Maar hy heeft zich by de Dienaaren des Heere verboegt ; en trachte de deugden van ieder in 't byzonder na te volgen. Als hy door zijne verdiensten tot de waardigheid van Priester opgeklimmen was ; heeft hy veele menschen in de gewesten van Driegland van verscheyde doolingen afgetrokken en verlost. Eindelyk heeft hy / gelijk als hy gewenscht had / den heil des lydens gedronken : want onder de verholginge der Deenen en Noymannen wierd hy door hunne rechtbank gesleept ; en heeft / na dat hy de geessels / den kerker / en hunne vordere wreedheden uytgestaan had / de martelkroon door het zwaard verdient. Zijn hoofd word te Noortwijk / de plaats zijner martelic / bewaart. Zijn lichaam wierd kozt daar na door den Bisschop van Utrecht / en door den Hollandschen Graaf Dideryk II , na een vasten van drie dagen / en onder een menigte van mirakelen / naar Egmond verboert / en in de Abdeye van S. Adalbertus geplaatst.

P. Opmeer heeft een wijsdloopiger beschrijving van Jeroens leven uytgegeeven : en wy hebben ook in 't eerste deel van Batavia Sacra, in de vooreden van zijn leven / omstandiger van hem gesproken. (3)

De marteldood van deezen Heilig plagt op het gewelf van de Kerk zeer kunstig geschildert te staan. Na een gedeelte van dit geschilder is noch in wezen gebleeven ; zijnde de rest door een nydige hand uytgekrabbelt.

Guido,

Guido, Bisschop van Utrecht / heeft in 't jaar 1303 dooz eenen open brief verlof gegeeven om te Pooztwijk eene kerk te bouwen.

Zwederus Bisschop van Utrecht / die op dat pas te Leiden was / acht geerbende op de wonderdaaden van S. Jeroen, en hoe dat de menschen eene ongemeene zucht booz dien Heilig en booz des zelfs Reliquien hadden / heeft in 't jaar 1429 op den 15 van November eene ordonantzie uptgegeeven dat S. Jeroens dag in Pooztholland / Westbiesland / en de omleggende plaatzen / op de zelfde wijze met een oktraaf gebiert zoude worden als S. Laurens dag. By dezelve ordonantzie heeft hy 40 dagen afaats verleent aan alle de geenen / dewelke de Parochi-kerk te Pooztwijk op S. Jeroens dag / of op een anderen plegtigen feestdag / zouden bezoeken enz. *

Feestdag
ter eere
van S. Jeroen
inge-
steld.

Het gemelde feest van S. Jeroen, 't welk thans alle jaaren eens gebiert word / plagt van ouds twee maal in 't jaar / eens des zomers en eens des winters / gebiert te worden: zoo als blijkt uit een geschreven Rekenboek van de Pooztwijksche Parochi-kerk.

Volgens een Registertie van de goederen en gerechtigheden der Abdye van Egmond heeft de kerk van Pooztwijk / in oude tijden / verscheide kapellen / outaaren / en bikarpen gehad.

Man 't outaar van de V. Maagd Maria waren twee bikarpen gesticht.

Kapellen,
outaren, en
vikaryen.

De bekende Martinus Dorpius heeft in zijnen tijd eene eenwige bikarp te Pooztwijk bezeten.

* Ziet de gansche ordonantzie in het 2. deel van het Duitse Batavia Sacra in Bisschop Zwederus.

Aan 't outaar van **S. Jeroen**, 't welk in 't midden der kerke stond / was ook een vikary gesticht. De vermaarde **Albertus Pighius** van Kampen / Leeraar in de geestelijke Rechten / Hoogleeraar der Godkunde / Kanonnik en Schatmeester der Utrechtsche kerke / was in 't jaar 15... van rechtswegen de bezitter van deze vikary: maar hy had tot mededinger **Hendrik Aalbertszoon**.

Daar waren meer andere vikarpen; eene aan 't outaar van 't **H. Kruis**; eene aan **S. Ursulaas** outaar; en een derde aan 't outaar van 't Allerheiligste Sakrament.

Van was 'er noch eene vikary aan **S. Nicolaus** en en andere aan **S. Lebuinus** outaar.

Noch was 'er een vikary / dewelke gemeenlyk **Jan van Noorticks** vikary wierd genoemd: Ook was 'er aan **S. Catharinaas** outaar eene vikary van **S. Jeroen**.

Van was 'er noch eene vikary van **S. Catharina**.

In het voorszgemelde Registratie der Abdye van **Egmond** staat een † Dwangbrief van de Bazelsche Kerkvergaderinge, raakende **S. Nicolaus** vikary te Noortwyk.

De benoeming tot de Pastory van Noortwijk / en tot de vikarpen der Parochi kerke / quam den Abt van **Egmond** toe.

* In de Parochi kerke van Noortwijk / aan **S. Antonius** outaar / was in 't jaar 1311 noch een andere vikary gesticht door den Ridder **Floris van Boukhorst**. Deze vikary stond ten laatste van de Abdye **Leenwenhorst**; en wierd ook door de Abdysse van dat klooster vergeeven.

† Compulsoria.

* Uyt de oude geschriften van de Abdye ter Lee.

Volgens de oude brieven en pampieren der Oude Pa-
Noordwijksche kerke hebben aldaar op ver- stoors van
scheide tijden de volgende Pastooz's gestaan. Noortwijk.

Heer Hendrik in 't jaar 1216.

Hugo van Leiden Pastooz alhier / en Kanon-
nik van S. Jans kerke in 't jaar 1303. In 't
zelfde jaar vinde ik eenen Heer Johan als Ka-
pellaan van Noordwijk vermeld.

Simon van der Zee, Kapellaan by den Heer
van Noordwijk / was alhier Pastooz in 't jaar
1311.

Aalbert Terning, eeuwige Kapellaan te Noord-
wijk in 't jaar 1318 / was in de jaaren 1322
en 1340 Pastooz van Noordhout.

Aarnout van Vilvoorden was Pastooz van
Noordwijk in 't jaar 1316.

Heer Jakob in 't jaar 1344.

Willem Nagel staat op het jaar 1358 ver-
meld als Pastooz van Noordwijk ; en op het
jaar 1378 als Kapellaan van de kapelle der
Boekhoofden.

Gerrit Hoogestraat was Pastooz van Noord-
wijk in 't jaar 1370 ; en heeft / gelijk in het
Testament van Philips van Leiden te leezen
staat / eenige byzondere brieven, oudere ze-
kere leenspreuken , met eigen hande uptge-
schreeven. Ook heeft hy met eigen hande upt-
geschreeven Boëthius van de vertroosting der
Wijsgierigheid. De gemelde Philips van Lei-
den heeft zijne korte Verzameling, of de Tafel
van zijne Verhandelinge over het bestier van 't
gemeene best, en het lot van den gezag-hebber,
opgedraagen aan den eerwaardigen Man, Mijn-
heer Gerrit, Pastoor der Noordwijksche ker-
ke, onder het Graaffchap van Holland.

Simon Pinge word als Pastoor vermeldt op de jaaren 1369. 1375.

Johan van Noortwijk, vermeld op de jaaren 1415 en 1435.

Johan Dirksz, Onderpastoor van Noortwijk/ en Pastoor van Noortwijkerhout/ in de jaaren 1427. 1437.

Heer Laurens Pastoor te Noortwijk in 't jaar 1549.

Urbanus Herding Pastoor van Noortwijk/ en Deken van S. Pieters kerke te Middelburg/ in 't jaar 1537.

De Heer en Meester Jakob Ruisch was al hier Pastoor in 't begin der zestiende eeuw: Want in het Registratie van de goederen der Abbdye van Egmond vinde ik het volgende aangezekend:

In 't jaar 1518 den derden van April heeft Meindert de Man, Abt van Egmond, aan den voortreffelijken en hoog-agtbaaren Heer, den Heer en Meester Jakob Ruisch, Leeraar in de geestelijke Rechten, Deken van O. L. Vrouws Kapittel in 's Gravenhage, en Pastoor over de Parochiekerk van S. Jeroen te Noortwijk, verlof en volkome vryheit gegeven om de voornoemde Parochiekerk met den eerw. Heer Leendert Janszoon Pastoor van S. Pankras kerke te Middelre, te verruilen of te vermangelen tegen de gemelde kerk van Middeland, of voor eenige andere kerkelijke bedieninge.

Frederik Schenk van Tautenburg, dewelke naderhand Aartsbisschop van Utrecht gewordt is/ was in 't jaar 1534 Pastoor van Noortwijk: gelijk in den openbrieven/ dien wy in de beschryvinge van zijn leven aangehaalt hebben/ aangerelien staat.

Jakob

Jakob Stark , Monnik in de Abdye van Egmond / en Vikaris van zijn klooster / staat op het jaar 1573 vermeld als Pastoor van Pooztwijk.

In 't jaar 1568 hebben de Kerkmeeesters van Pooztwijk / ten overstaan van gemelden Stark , rekening van de Kerkelijke inkomsten gedaan.

* Nicolaus de Nova Terra, eerste Bisschop van Haarlem / heeft den gemelden Jakob in 't jaar 1569 gemagtigt om eenige landerpen / de kerk van Pooztwijk toebehoorende / en onder Doozschoten aan den Papenweg gelegen / tot een erfpacht op te rechten en upt te zetten. Wy hebben eenen brief van den 20 December 1573 / die door hem / als Pastoor van Pooztwijk / ondertekent is.

Uyt een Rekenboek der Pooztwijksche Parochi-kerke bemerke ik ten eerste / dat 'er in 't jaar 1570 ten minste vier Priesters te Pooztwijk zijn geweest : te weten / de reeds genoemde Jakob Stark, Pastoor ; Heer Willem, deswelke / naar het schijnt / Jakobs Kapellaan was ; Heer Folpert en Heer Quiryn.

Ten tweede dat 'er alle dingsdagen ter eere van S. Anna , en alle Woensdagen ter eere van S. Jeroen , een zingende Miss wierd gedaan door den gemelden Heer Folpert : en dat de voornoemde Heer Willem gehouden was alle donderdagen ter eere van 't Allerh. Sakrament / en alle vrydagen ter eere van 't H. Kruis / een diergelyke Miss te doen. Hier upt schijnt te blijken dat 'er ten minste vier outaaren zijn geweest : te weten S. Annaas outaar / S. Jeroens outaar / 't outaar van 't Allerh. Sakra-

* Uyt een geschreven boek van de Egmondsche kerk.

ment / en dat van t H. Kruis : behalven dat 'er zekerlyk / en zonder eenigen twyfel / ook een outaar is geweest van den H. Geest.

Willem Dirksz. van Tetrode , misschien de zelfde Heer Willem van wien wy zoo eben gesproken hebben / Dikaris te Noortwijk / is gestorven den 1 van October 1601 / en te Noortwijk in de Parochi-kerk begraaven.

Na het onderzuyken van den ouden Godsdienst hebben de volgende Pastoors te Noortwijk gestaan /

Johannes † Benius , wel-eer Leermeeester der Godkunde in de vermaarde Abdye van Afflighem. Hy is te Delft gestorven in 't jaar 1665.

Adriaan vander Aa , een Keulsch Godtgeleerde / volkomen Bacelier in de Godkunde ; en in zijne Pastorpe van Noortwijk overleden den 11 Augusti 1640.

Hendrik Blessius , volkomen Bacelier in de Godkunde / en Pausselijke Protonotaris / is te Amsterdam overleden den 8 April 1673.

Francois † Vermaat , Priester van 't Oratori / heeft hier gestaan in 't jaar 1656. Vaderhand is hy Jesuyt geworden ; en heeft tot nazaat gekreegen Pieter Langeveld , in de buurt Langebeld gebooren / een Kobensch Godtgeleerde / en Licentziaat in de Godkunde : dewelke te Noortwijk / in 't bloeyen van zijne jeugd / overleden is op den 2 van October 1657.

Bartholomæus van de Velden , Langevelds nazaat / een gebooren Leidenaar / had te Keulen op de Godkunde gestudeert.

Theodorus van Groenhout , wyt een destig geslagt te Haarlem gebooren / heeft te Parys

† J. de la Torre , in zyn Roomsch Verhaal.

‡ J. de la Torre , enz.

by de Vaders van 't Oratori op de Godkunde gestudeert. Hy is overleden den 7 Februario 1716 / en heeft tot nazaat gekreegen

Hendrik van der Lee , een Boffchenaar / en een Lobensch Godtgeleerde.

De Noortwijk heeft eertijds een Klooster gestaan / S. Barbaras Konvent genaamd / en upt het Leidfche Konvent Romen voortgesproten. Klooster te Noortwijk

Upt den volgenden open brief blijkt dat Vrank van Bochorst , Schildknaap / en des zelfs gemalinne / Katharina van Bakenesse , de eerste stichters van dit Klooster zijn geweest :

IN den naame des Heeren , Amen. Door deze tegenwoordige akte zy kundig aan alle menschen dat in 't jaar na's Heeren geboorte 1456, in de vierde indiktie, den 19 dag van de maand September, omtrent 10 uuren voor den middag, in 't tweede jaar des Pausdoms van den heiligsten Vader in *Christus* , onzen Heer *Kalixtus* , door Gods toelaatinge den derden Paus van dien naam, volgens den styl en het gebruik des Hofs en Bisdoms van Utrecht, voor my openbaar Notaris, en voor de onderschrevene getuigen, die byzonderlijk daarby verzocht en ontboden waren, in eigen persoon verscheenen zyn, van de eene kant de edele en hooggebooren man *Vrank van Bochorst*, Schildknaap, en de zelfs huisvrouw de eerzaame *Catharina van Bakenesse* ; en van de andere kant Heer *Hugo*, *Hugooszoon*, Priester, en ten dezen tyde Regent van het huis of konvent der Zusteren of Nonnen te Leiden, door de wandeling het konvent op Rapenburg genaamd, met *Clara Willems* dochter, Overste of Priorinne van 't gemelde huis of konvent ; en dat de gemelde partyen vrywillig, eendragtig,

en,

en, zoo als zy zeiden, na goede en rype beraad-
ding, voor de ondergeschreevene getuigen, en
ten overstaan van de Bezoekers des voornoem-
den konvents of kloosters, te weeten den gods-
dienstigen man en Heer *Nikaas de Wit*, Prior
van 't Regulieren-klooster by Schoonhoven, en
van Mijnheer *Johan de Jonghe*, Prior van 't Re-
gulieren-klooster te 's Gravezande, op de beste
manier, wyze, form, en plegtigheid, als hun
mogelijk was, aan my openbaar Notaris ter hand
gestelt hebben zekere aantekeningen of geschrift,
op een pampieren briefje geschreeven, om het
naar 's lands eisch op te stellen; welk geschrift
hunne wederzydsche en eendragtige ordonant-
zie behelsde, zoo als zy in 't openbaar voor my
openbaar Notaris, en voor de ondergeschree-
vene getuigen, beleeden hebben. Dit geschrift
heb ik volgens den wil, en met de toestemmin-
ge der gemelde partyen, in 't openbaar voor
de voorgemelde Heeren en de ondergeschreeve-
ne getuigen met een luide en verstaanbaare stem-
me van 't begin tot het einde toe gelezen. De
inhoud van het zelve briefje luide op de volgen-
de wyze;

*Die ordinantie twischen Vranc van der Bochorst,
ende den Convent op Rapenburch binnen Leyden.*

In den eersten, soe ghevet *Vranc vander Bo-
chorst* den voersz. Convent op Rapenburch, om
een Convent ende Cloester op te maken, een
hofstede met den lande binnen der (4) muynen
ghelegghen mit horen toebehoren daer die Suste-
ren vander derder Oerden of zyn ghesceyden, o-
vermits den brant, ghelegghen binnenden Dorp
van Noortwyck, eenpareliken om Goods wil-
len,

len, van welken bemuyrde hofstede ende lande voersz. *Vranck vanden Bochorst* voern. een openbaer instrument ontfanghen heeft, roerende die cessie ende ghifte van den selven landen ende hofstede ghedaen by den eerbaren ende geesteliken Vader Heeren *Aerft Munster*, Generael vanden derden Oerden van sinte Franciscus van der penitencie, ende oick vander gemeenre Oerde voersz. van welken instrument Vrank voersz. oick een copye auctentyck den voern. Convent op Rapenburch overghelevert heeft. Ende noch soe geeft Vranck vander Bochorst mit synre huysvrouwen voersz. den selven Convent voersz. drie stucken lants ende erve, met walrysen met haren toebehoren achter ende beziden dese voersz. hofstede ghelegghen tot enen vryen eyghen. Belent na wtwifinge der brieven die hi hem daer of overleveren ende gheven sal. Voert soe heeft Vranck vander Bochorst voersz. ghetymmert een huyfinghe mit haren toebehoren binnen der muyren van de voersz. hofstede by consent des voersz. Convents, ende noch tymmeren sal mit enen achteren wtganc te waghen of te paerde, also dat daer by consent des voersz. Convents bepaelt is mit zynen toebehoren, ende dese voersz. tymmeracie of die hy of zyn wyf noch tymmeren fullen, geeft *Vranck van den Bochorst* den selven voersz. Convent oick puyliken om Goids willen, behoudeliken dat hy ende zyn huysvrouwe *Joncfrou Kathry. van Bakenessé*, zyn gheechte huysvrouwe, dese voersz. huyfinghe mit horen toebehoren, bewairen, besitten ende ghebruken fullen hoer leven lanc, ende oick die lancste levet van hem beyden, ende zy fullense moghen doen bewonen van redelike personen by goetdunc-

duncken van den Convent voersz. Ende des so zynt oick voirwaerden, dat dit voersz. Convent voer dese voersz. huysinghe gheven ende betalen sullen na dode Vranck van den Bochorst ende zynre Joncfrouwen of huysvrouwen den ghenen daert hem believen sal te laten, voer elcx van hem beyden vyftich gouden Enghelsche Nobelen te betalen op tien jaren, elc jaer voer elcx van hem beyden vyf Nobelen, ende wair dat Vranck ende zyn huysvrouw voersz. dese voersz. ghelden ontfaen wilden by horen levenden live tot tien jaren alst voersz. staet, ende die voersz. huysinghe ruymen wilden, so sal dit voersz. Convent van Noertich verbonden wesen dese voersz. ghelden te betalen soet voersz. staet toet x. jaren, ende dan vry wesen vander betalinghe die na der doot gheseyen soude. Ende Vranck van den Bochorst ende zyn huysvrouwe voersz. of die ghene die dese voersz. ghelden na hoerre doot ontfanghen sullen, sellen verskert wesen an dese voersz. huysinghe ende an dat toecomende Convent van Noertich voersz. behoudelick dat dit voersz. huys mit zyn toebehoringhe tot ewighen daghen bliven sal na dode Vranck ende zynre huysvrouwen an dit voersz. Convent van Noertich, ende dat oick dit voersz. Convent tot ghenentyden of daghen dit voersz. huys dat Vranck ghetymmert heeft of tymmeren sal, belasten, vercopen, noch versetten of vervreemden en sullen erflic van den voersz. hofstede of toecomende Convent. Des so hebben Vranck van den Bochorst ende Joncfrou Kathryn van Bakenesse voer hem ende horen erfnamen ghe-loeft ende loventer eeren Goids ende zynre ghebenedider moeder *Marien*, ende sinte *Kathrinen*, sinte *Barbaren*, sinte *Franciscus*, ende alre Goids
 Hey-

Heylighen, dese voersz. hofstede als zy nu bemuyert staet vry te waren als zyn eyghen guet den voersz. Nonnen of Susteren voer hem ende horen erven of nacomelinghen tot ewighen daghen van allen commer die daer op comen mach roerende voer datum de briefs, arch ende list in allen desen articulen ende punten voersz. altyt wtghesondert. Ende wederom so heeft dit voersz. Convent tot zaligher ghedachten voer dese goelike gracen ende doechdelike ghisten voersz. ter eren Goods, sinte *Augustyns*, sinte *Katbrinen*, sinte *Barbaren*, ende alre Goids Heylighen, geloeft Vranck van den Bochorst ende Joncfrou Kathryn van Bakenesse, zyn voersz. huysvrouw dese naghescreven goelike gracynen, diensten ende ghedenckenissen dat si in horen toecomen- de Convent van Noertich alle jaer sullen doen houden, in hoirre bester ghewoenliker manieren, twee memorien, een des somers ende een des winters, so dat behoren sal voer zaligher ghedachten die hoech gheboren ende edele Vorstinne Vrou Margriet van Bourgonge, Gravinne van Hollant, Zeelant, &c. ende oick voer den moghenden Prince ende hoech gheboren Hertoghe Philips van Bourgonge, Grave van Hollant, Zeelant, &c. die welke dese voersz. hofstede mit horen toebehoren van leengueden beliest heeft wtgheven ende te gunnen om een Cloester ende Convent op te sichten, ente te funderen. Ende oick voer den edelen ende eerbaren Vranck van den Bochorst ende Joncfrou Kathryn van Bakenesse zyn gheechte wyf ende huysvrouw voersz. Voert so sal noch dit voersz. Convent van *Noertich* tot ewighen daghen doen lesen in haren huysse of Convente alle weke twee Missen voer dese voersz. personen, te weten met
een

een Collect, een Decreet ende een Complenen, als dat best ter eren Goids na den daghe diet is behoren sal. Ende daer toe sel noch dit voersz. Convent deelachtich maken, ende maect deelachtich an der gracen ende hulpen van Gode alle die guede oetmodighe diensten ende werken, als vasten, bidden, disciplinen en anders guede oetmoedighe werken die men in desen roecomenden Cloester of Convent tot ewighen daghen noch doen sel. Ende voert ghevielt also, dat God verhoden wil, dat dit voersz. Convent van Noertich tot enighen tyden van de voersz. hofstede sceyde, het waer by onghewal van brand of anders, of dat zy daer geen broot winnen en mochten hoir notruste of behoeft te hebben, ende zy opbraken ende van danen toghen, soe sullen ende moghen zy mit hem nemen ende of breken alle dat zy daer op die selve hofstede gebrocht hebben of ghetymmert ende ghemetst; behoudeliken dat zy haer sculden betalen sullen die zy daer ghemaect hebben. Ende waert oick dat zy enighe ghelden betaelt hadden Vranck van den Bochorst of zyn huysvrou, of yement van haren wegghen van den hondert Nobelen voersz. die sullen zy moghen houden ende verhalen an die voersz. huysinge ende erve die Vrank van den Bochorst daer binnen der muyren op die hofstede voersz. ghetymmert heeft. Ende wat dair dan bliven ende overcomen sal van desen voersz. hofstede, huysinge ende landen, dat bevelen Vranc van den Bochorst ende zyn voersz. huysvrou den Convent der *Regularissen van den Puel* by Leyden wederom te reformeren tot enen geesteliken stede of plaetse, of dat al gheheel te vercopen, ende dat ghelt daer of te gheven ende te deylen in gueden armen geesteliken huy-

huysen of Cloesteren in Hollant, om ymmer niet te comen an Vrancken of zynre huysvrouwen voern erfghenamen. Ende al ist dat ic Vrank van den Bochorst met Joncfrou Kathryn van Bakenesse voern. an die een zyde dese voersz. ghifte, waringhe ende loftenisse ghelikent voersz. staet, mit ripen rade ende gueder voersiennicheit ghedaen hebben in alre manieren als voersz. staet, voer den eerbaren ende wysen Meester *Matthys Jansz. van Delft*, Pastoer van Voerhout, als Notarius daer toe van ons beyden gebeden ende gheropen, nochtans om die meerre vasticheit ende sekerheit, so hebbe ic mijn zelfs zeghel hier onder an dit openbaer open instrument mede wtghestecken ende an ghehanghen int jaer ende op ten dach als voersz. is boven in den selven instrument. Ende wi *Glaes Willems* dochter, Rectrice van den ghemenen Convent van sinte *Jeronymus* buys op Rapenburch, by consent van onsen Vaderen ende Visitatoers, als Heren *Glaes die Witte*, Prior der Reguliren buyten Scoenhoven, Heren *Jan die Jonghe*, Prior der Reguliren van tSgravenzande, Heren *Boyn Pieter*sz. Regulier ende Conventuael tot Steyn; an die ander zyde, so hebben wy oick ons gemeen Convents zeghel hier onder an dit openbaer open instrument mede an ghehanghen, om dat wy oick alle dese voersz. punten ende articulen gheliken dat zy voersz. staen van waerden houden ende kennen willen, arch ende list in allen desen oic mede wtgesondert. Ghedaen ende ghescreven int jaer ons Heren op den tyt, dach ende uer ghelikent voersz. staet.

En na dat ik Notaris onderschreeven, in de tegenwoordigheit van de hier onderstaande ge-

tuigen , het gemelde briefje met een luide en verstaanbare stemme geleezen en opgezezt had ; hebben de voornoemde partyen openbaarlijk en vrywillig gezezt dat ze het aldus onder malkander eendragtig beschikt en bestelt hebben , gelijk als het hier boven geleezen , opgezezt , en beschreeven was ; en dat zy , zoo veel als het aan hen gestaan heeft en noch tegenwoordig aan hen staat , begeert hebben dat de gemelde beschikking en bestelling omtrent de stichting , begiftiging , en oprechting van het toekoomende nieuwe Klooster onwederroepelijk stand zullen houden , volgens het recht der testamenten , *kodicillen* , of uysterste willen ; of op de beste en krachtigste wijze , als ze anders van rechtswege of uyt kracht van de gewoonte , zouden kunnen en moeten stand houden . En hebben de partyen wederzijds endragtig verzocht dat ik , openbaar Notaris onderschreeven , over al het bovenstaande en voorgeleezene , en over ieder van 't zelve in 't byzonder , op de beste wijze als het door een wijs en ervaren mensch voorgedicht kan worden , eene openbaare akte , of meer openbaare akten , zoude opmaaken . Dit alles is gedaan te Leiden op het hof en in het huis der Priesteren , die de Oversten zijn van het Huis-konvent , of Nonne-klooster der Regularissen van S. *Hieronymus* op Rapenburg ; in 't jaar , in de indiktie , in de maand , op den dag , op de ure , in het Pausdom , als boven : in de tegenwoordigheid van de eerzaame en bescheidenen mannen en Heeren , *Diederyk Haastrecht* , Priester en Biechtvader der Nonnen of Regularissen van S. *Agnes* Konvent te Delft ; Heer *Vop Jansz.* Biechtvader van het Nonnen- of Regularissen-konvent van de H. Maagd *Maria* te Poel ,

by Leiden; Heer *Jan Jansz.* Priester, en Biechtvader van *S. Catharinaas* Zusterhuis te Leiden; en *Evert Hendriksz.* leek; zijnde allemaal geloofwaardige personen, onder de Utrechtsche Kerk; dewelke by het bovenstaande byzonderlijk ontboden en verzocht waren. En ik *Mattys Jobansz. van Delft*, door Keizerlijke magt en met 's lands goedkeuringe openbaar Notaris van de Kerke des Bisdoms van Utrecht, enz.

Dan volgt'er in 't zelfde handschryft een *De* derduitsch testament van Vrank van Lokhorst: en achter het testament volgt de bevestiging / dewelke aan de gemelde stichting verleent is doo' den Utrechtschen Bisschop David van Borgonje. Doo' den open brief dezer bevestiginge steekt een open brief van Bisschop Rudolphus, Davids voorzaat / waar in aan het Leidsche Klooster zekere wetten voorgescreven en eenige voorrechten gegunt worden: * maar in den open brief van Bisschop David zelf worden aan het Klooster te Noortwijk alle dezelfde voorrechten vergunt / dewelke in den eersten open brief voorgescreven en vergunt waren aan het Klooster van Leiden. Beide de gemelde opene brieven / zoo wel die van Rudolphus, als die van Bisschop David, konnen in 't Latijnsche Batavia † Sacra nagezien worden. Ook waren de Nonnen van het Noortwijlsche Klooster gehouden van het Leidsche / als haar Moeder-klooster / haare Oversten te ontbangen.

In 't jaar 1463 was een zekere Meester Andries Nonne-Pater van dit Klooster.

* Wy hebben hier, met kennisse van den Heer Auteur, eenige verandering gemaakt.

† Parte 2. pag. 365.

Dolgens een francijnen brief van het Klooster Marien-poel hebben de Bedienaresse (of de zoogenaamde Mater) en het Konvent van S. Barbaraas-huis te Pooztwijk op den 4 Augusti 1457 aan het Klooster Marien-poel by Leiden verkocht eenige mergen lands / onder Pooztwijkerhout gelegen.

In het jaar 1575 / onder de veranderinge van den openbaaren Godsdienst / hebben de weinige Zusters / die 'er overgebleeven waren / een smeekschrift by 's Konings Penning-meesters te Dordrecht ingelevert : verzoekende dat de inkomsten van haar Klooster / dewijl zy niets om van te leeven hadden / aan haar vooreerst gelaaten mogten worden. Het smeekschrift / op francijn geschreeven / rust onder onze bewaringe.

Het houtwerk van haare kerk / dewelke in 't jaar 1579 afgebroken wierd / is volgens het gemelde smeekschrift gebruikt om de zoogenaamde Gereformeerde Kerk van Rhynsburg te verbeteren.

Gasthuis.

Ook is 'er te Pooztwijk een Gasthuis of Heiligen-Geesthuis geweest.

Vikary van 't Gasthuis.

Heer Dirk van der Does, Baljuw van Rhynland / en Vrouwe Josina van Zuilen, echte lui den / hebben upt hunne goederen in de kapelle van het gasthuis te Pooztwijk eene Vikarie gesticht ter eere van den H. Apostel Thomas. Dit heb ik in eenen brief van Heer * Johan van den Boekhorst, Baljuw van Pooztwijk / aangetekend gebonden.

Vikarissen.

Heer Johan Hugoos zoon / Priester / is in de jaaren 1439 en 1440 Vikaris in het Gasthuis van Pooztwijk geweest.

* Van den 1 Febr. 1506.

Heer

Heer Johan Hugoos zoon / Priester / staat ook als Dikaris van het Noortwijksche Gasthuis vermeld op het jaar 1487.

In 't jaar 1512 was zeker Meester Ferdinandus Bontius (de Bont) de bezitter van deze Dikarp. En van zijnentwegen wierden hier wekelijks twee Missen geleezen: de eene door eenen Heer Michiel, de andere door eenen Heer Jakob, Priesters: dewelke daar voor jaarijks genooten vijf gulden. Deze vijf gulden wierden hen / op order van den gemelden Ferdinandus, betaalt door Dirk van Spangen, Kapellaan der Abdiss van Leentwenhorst.

vgl. 640

Heer Pieter Jakobszoon, een Gouwenaar / en Priester / was hier Dikaris in 't jaar 1546 en 1566.

Maarten van Mechelen staat als Dikaris van dit Gasthuis vermeld op de jaaren 1598 en 1601.

In 't jaar 1618 zijn de inkomsten van deze Dikarp aan het Weeshuis toegewezen; 't welk te Noortwijk op de Kerkstraat getimmerd was in 't jaar 1617.

En dit zijn wel de voornaamste plaatsen / onder Ghijnland behorende: dewelke / behalven Kalslagen en Lindelstaart / het Bisdom van Haarlem zijn toegewezen.

A A N T E K E N I N G E N .

1. Ik acht het niet noodig, alhier met veele omstandigheden te bewyzen, 't geen elders al bewezen is, en by alle onze Jaarboek-schryvers vast staat: ik wil zeggen dat Holland van ouds onder den naam van Vriesland begrepen is geweest: en dat vervolgens Noortwijk, hoewel volgens *Stadensis* in Vriesland gelegen, evenwel altyd voor een Hollandsch dorp is gerekent. Ik zegge, voor een Hollandsch dorp: zonder

der dat ik, zoo ik meene, beknipt of achterhaalt kan worden over het woord *Hollandsch*. Het is waar dat de naam Holland, voor zoo veel als ons tegenwoordig Vaderland daar door verstaan word, noch niet op gekomen of bekend was ten tyde van *S. Rembertus*. Evenwel was 'er het byzonder landschap, 't welke naderhand bekend is geworden onder den naam van Holland; en altyd voor een byzonder landschap gehouden is geweest.

2. Alles in acht genomen, en tegen malkander opgewogen, kan ik noch niet duidelijk zien aan welke van beide deze plaatzen, Noorden of Noortwijk, de eer van deze overwinninge behoort toegewezen te worden. Het is waar dat de naam van *Nordwige*, zoo als die by *Aalbert van Staden* uytgedrukt staat, wel beter op Noortwijk als Noorden schynt te passen. Het is ook waar dat het, volgens de Jaarboeken van Fulden, Westvriezen zyn geweest, dewelke in 't jaar 876, dat is op 't zelfde jaar als de Normannen by *Nortwige* verslagen wierden, een groote zegen op de Normannen bevochten hebben: en dat de naam van Westvriezen, zoo als een ieder oordeelen zal, niet passen kan op Oostvriesland, daar Noorden gelegen is: en te willen zeggen dat de Noormannen in 't zelfde jaar op twee plaatzen door de Vriezen zoo lelijk gehavent en afgeroft zyn; dat zoude eene loutere en zeer losse giffing zyn, dewelke nochte de getuigenis van eenig Histori-schryver, nochte de minste schyn van reden, nochte de toestemming van de Leezers, op haare kant zoude hebben. Het is ten derden waar dat de Noormannen, om deze nederlaag te wreken, niet de Elve, maar den Rhyn en de Maas opgevaaren zyn: de wraak, zal men zeggen, diende genomen te worden, daar zy de schade behaalt hadden. Het is ten vierden waar dat 'er heuvelen, of duinen, omtrent Noortwijk staan, en buiten alle twyfel al in dien tyd gestaan zullen hebben. Evenwel kan ik noch voor Noortwijk, hoe genegen dat ik 'er voor ben, met geene volkome overtuiging en gerustheit stemmen. Voor eerst komt het my wat misselijk voor dat *S. Rembertus*, Bisschop van Hamburg, of zoo gy wilt van Bremen, naar Noortwijk is gereist ten tyde van *Lodewyk den Goeden en Karel den Kaalen*; daar dit gansche land al een gansche eeuw,

eeuw, en langer, zyne eigene Bisschoppen had gehad. Men leeft wel in zyn leven, by *a L. Surius*, dat hy hier en daar ging reizen en preeken onder de Afgodisten, maar dat hy in ons Vaderland gekomen zoude zyn, kan ik 'er niet vinden. Om te preeken behoefde hy 'er niet te koomen; daar toe had het zyne eigene en zeer deftige Bisschoppen: om andere redenen te reizen, was zyn gewoonte niet.

Ten tweede worde ik in myne twyfelinge gestijft door de woorden van den Fuldissen Jaarboekschryver: *Om deze wonderdaad worden de verdiensten van den H. Rembertus, tot den huidige dag toe, by de Vriezen in groote waarde gehouden.* Dat *S. Rembertus* by de tegenwoordige Oostvriezen, dat is te Hamburg, te Bremen, en daar om streeks, hoogstatelijk is gevierd, is buiten tegenspraak. Maar is 'er wel eenig het minste blijk, of staat het by eenig Historischryver aangemerkt, dat 'er ooit in Holland, 't zy te Noordwijk, daar het best gevoegt zoude hebben, 't zy daar omtrent, ja op 't ander einde van Holland, eenig werk is gemaakt van den *H. Rembertus*? Is 'er wel eene kerk, eene kapel, een klooster, 't zijner gedagtenisse gebouwt? Een outaar op zijnen naam ingewijdt? Eene vikary 't zijner eere gesticht? een mensch in den doop naar hem genoemd? Ik meene en zegge, neen. Nochtans zal men bevinden dat de Heiligen, dewelke hier byzonderlijk geacht wierden, tot eenen *Theobaldus, Pancratius, Victor, Erasmus, Vitus, Jodocus* toe, hunne kapellen en outaaren gehad, en hunne naamen onder de geloovigen uytgebreidt hebben. Zoo moeten het dan, zouw men zeggen, andere Vriezen zyn geweest, dewelke zoo veel van *S. Rembertus* gehouden hebben, en vervolgens by dewelken de Noormannen in 't jaar 876. zoo schandelijk zyn geslagen.

En wat de redenen voor Noortwijk aangaat, die schynen niet onoplosselijk te zyn; en vervolgens het verschil niet beslechtender wyze te eindigen. Word de plaats, daar de slag voorgevallen is, by *Aalbert van Staden Nortwige* genoemd; de naamlooze Schryver geeft ze den naam van *Norden*, en een ander Schryver noemt dezelve plaats *Norditum*. Wil men daar op steunen dat *Aalbert van Staden* een ouder Schryver

ad 16 Jun.

is als de Schryver zonder naam; Dat kan, om zoo groot als dat onderscheid is, weinig ter zake helpen. Ik zal daar tegen zeggen dat de naamlooze Schryver, die *Aalberts* verhaal maar nageschreeven heeft, beter geweten heeft als wy, wat dat Norwige by *Albertus* te zeggen was. De naam van Westvriezen, als opzigtelijk zynde, kan ook gegeven zyn geweest aan de tegenwoordige Oostvriezen: want die Oostvriezen zyn ten opzigt van de rechte Vriezen, en van de tegenwoordige Westfriezen of Noordhollanders; die zyn Westfriezen ten opzigt van de volkeren tusschen Oostvriesland en de Elve woonende; welke volkeren van ouds ook onder den naam van Vriezen bekend zyn geweest. En men ziet tegenwoordig noch dat de naam van Westvriesland gegeven word aan het rechte Vriesland, om dat het westelijk is ten opzigt van het tegenwoordig Oostvriesland; en dat 'er evenwel een ander landschap is, te weten Noortholland, 't welk ook den naam van Westvriesland draagt, om dat het wederom westelijk is ten opzigt van het rechte Vriesland.

Wat het derde belangt dat de Normannen, om hunne nederlaag te wreeken, de Eems niet afgezakt zyn, maar den Rhyn, de Maas, en de Schelde zyn opgevaaren; dat behoeft zoo niet verstaan te worden dat zy die wraak hebben willen neemen door het doodslaan van hunne verwinnaars; daar toe behoefden zy naar Vrankrijk niet te zeilen: maar het kan ligtelijk aldus uytgelegd worden, dat ze het verlies van zoo veele roofgoederen hebben willen inhaalen; en dat ze ten dien einde die stroomen met hunne roofschepen opgevaren zyn, daar zy den besten en vetsten buit zagen op te doen. En, zoo zy in allen gevalle hunne moordlust ook hebben zoeken te boeten, daar toe hebben zy de ingezetenen van 't gansche Keizerrijk geschikt: want de Schryver betuigt zelf dat zy het op 't gansche Keizerrijk geladen hadden. Of men daar tegen al redeneeren en inleggen wil, als of de Normannen, indien ze op het wraakneemen zoo gezet waren, hunne verwinnaars eerst voor al hadden dienen aan te tasten; hunne eerste en voornaamste zucht was, te rooven en buit te maaken: en de eerste en onverwrikbaarste regel van zulke roofvogels

vogels en kaapers is , de schoonste en voordeeligste kans de beste.

Omtrent de heuvelen zie ik zoo groote zwaarigheid niet: door die heuvelen zal men naar allen schyn duinen willen verstaan: want andere heuvelen weet ik niet dat 'er omtrent Noortwijk gestaan hebben. Maar dewijl Norden in Oostvriesland ook aan de zee kant gelegen is , weet ik niet waarom dat 'er ook geene duinen , of ten minsten hier en daar een duintje , kan opgeworpen of aangewassen zyn geweest. En , in allen gevalle , wat behoef ik het aanteneemen dat *collis* by den gemelden Schryver , een duin betekent? *Collis* is eigenlijk een heuvel te zeggen ; en kan 'er niet een heuvel of bergje omtrent Norden gestaan hebben ; 't welk mettertyd , gelijk meermaalen geschiedt , door den akkerman met den grond is effen gemaakt? De Leezer zal my daar in wel gelooven , dat ik onze landzaaten de eer en glorie niet misgunne , van de Normannen , die onbeschofte vyanden niet alleen van de Christenheit maar van het gansche menschendom , zoo heerlijk overwonnen en gekastyd te hebben : maar 't is eene bekende spreuk * , *Amicus Plato , amicus Socrates , sed magis amica veritas*. Ik durf het niet verzekeren dat ik de waarheit voor my hebbe ; ook zegge ik het niet : maar ik meene dat alles overwogen , de kans om naar deze prys te dingen zoo schoon voor Noorden staat , als voor ons Noortwijk.

3. Omtrent het jaar , wanneer S. Jeroen gemarteld is , hebben de nieuwe Schryvers ook eenige zwaarigheden uitgevonden. J. Beka en Willem Heda schrijven duidelyk dat zijn marteli voorgevallen is ten tijde van Bisschop *Hungerus* in 't jaar 856. " In 't jaar " 856 , zegt b *Johan Beka* , zyn de Deenen en Noor-
" mannen met hunne vlooten in Holland gelandt ;
" daar zy eene ongehoorde moordery en eene onmen-
" schelijke wreedheit gepleegt hebben. Zy hebben
" Duursteden , het beroemdste dorp van het gansche
" land , daar 55 Parochikerken getelt wierden , ver-
" woest : de stad Utrecht belegert , en alles in 't ron-
" de vernielt. Te Noertich , gelyk het genoemd word ,

* Ik houde veel van Plato en van Sokrates , maar ik houds noch meer van de waarheit.

b Beka in Episc. Hunger.

" hebben zy den zaligen Priester *Jeroen* onthooft, en
 " het zeer sterke slot van *Aurindulius*, dewelke hier
 " wel eer Koning geweest is, by Voorburg verdelgt.

Het zelfde vind men ook aangetekend by *W. Heda*. Hier op zegt *c Aarnout Buchelius*, dien ik anders voor een geleerd man houde, dat de Normannen, die in alle de plaatzen van het Fransche Rijk, daar zy met hunne schepen maar kosten landen, 20 jaaren lang gemoordt, gerooft, en geplundert hadden, in 't jaar 854, al hun volk by een vergadert hebben, en weder naar hun vaderland zijn gekeert. Ook vinde ik, zegt de zelve *Buchelius*, niet aangetekend dat de Noormannen omtrent dezen tyd hier gerooft of geplundert hebben: en daarom meent hy dat het voorgemelde verhaal van *J. Beka* eenige jaaren vroeger is geschiedt. Het zelfde doet hy wat laager andermaal en derde maal gelden; en hy staat 'er al krachtig op dat de Normannen deze landen in 't jaar 856 niet aangedaan hebben; en dat ze vervolgens *S. Jeroen* niet omgebragt, noch Duurstede vernielt of afgebrandt hebben, in het gemelde jaar 856. Zijne redeneering, gelijk wy gezien hebben, steunt hier op, dat de Normannen, volgens de Jaarboeken van *Pithaeus*, in 't jaar 854 naar hun land zyn gekeert; en dat de Noorman *Roruck*, of *Roricus*, die te Duurstede woonde, en 's Keizers Stadhouder daar om henen was, in 't jaar 857 naar Denemarken was vertrokken enz. Voor eerst is 'er in zich zelve weinig aan gelegen of *S. Jeroen* eenige jaaren vroeger of laater gemartelt is; en of Duurstede in 't jaar 835 door de Normannen vernielt en afgebrandt is; dan of zulks geschiedt is in 't jaar 856. Ten tweede staat het *Buchelius* vry, zijne gedagten over *Bekaas* en *Hedaas* zeggen te uyten, en reden van zijne twijfelinge te geven: takt hy ergens mis, dat is in allen gevalle niet erger als menschelijk. Evenwel heb ik het dienstig geoordeelt dit gansche verhaal van *Beka* en *Heda*, en de zifting of berisping van *Buchelius*, wat nauwkeuriger te onderzoeken; en den Leezer noch eens te toonen, gelijk ik in andere gelegendheden getoont hebbe, dat men zoo driftig en onbezonnen niet te werk moet gaan in het tegenspreken van oude en

c Buchel. in Bekam pag. 29.

goede

goede Historifchrijvers. Het moet fomwijlen al gedaan worden , ik bekenne het : maar het mag niet gedaan worden zonder goede en dringende redenen : en men zal dikwils bevinden dat een onbezuisde en vermeeten zifter , dewelke om de eene of de andere opgeraapte zwaarigheid , om eene moeyelijkheid daar hy niet doorbooren kan , om eene geringe onwaarfchijnelijkheit, tegen oude Historifchryvers, als of het grofchryvers en fabeldichters waren , met vollen monde uytvalt , tienmaal berispelyker is als de Schryvers , daar 't hem belieft zodanig over te vallen. Ik zegge het noch eens, ik heb het hier op *Buchelius* niet gelaaden : ik zoek niet anders als de al te groote driftigheid, in het hekelen en berifpen , wat in te binden. Om tot de zaak te koomen ; wy hebben gezien hoe dat *Buchelius* dit vermoorden van *S. Jeroen* , en het verbranden van Duursteden , gaarne eenige jaaren vroeger geplaatst zoude hebben. Een laater fchryver, dien ik nu niet noemen zal , flout op het zeggen van *Buchelius* , maakt het voor eene volflage valsheit uyt dat de Normannen omtrent het jaar 856 Duurstede verwoeft zouden hebben. Het is , zegt hy verwoeft in 't jaar 837 : en 't is niet onwaarfchijnelijk , voegt hy 'er by, dat ze Utrecht insgelijks kort daar na ingenomen en verwoeft hebben. De Bollandiften zelf fpeeken even eens als *Buchelius* : *Men leeft niet*, zeggen + zy, *dat de Normannen iets ondernomen hebben in 't jaar 856: en vervolgens moet men vast stellen dat S. Jeroen eenigen tijd vroeger of laater is gemartelt*. Wy hebben maar te bewijzen dat de Normannen hier omtrent den baas gespeelt , en hunne roofgierigheid geboet hebben in de jaaren 854, 855, 856, en eenige jaaren laater ; en daar door zullen alle die opwerpingen tegen het fchrijven van *Beka* en *Heda*, ik wil zeggen, tegen de verwoefling van Duurstede, de marteldood van *S. Jeroen*, en het afbranden van Utrecht, voor zoo veel als die voorgevallen zouden zyn op het jaar 856, van zelfs vervallen. Dat de Noormannen Utrecht en Duurstede lang te voren afgebrandt hebben, fpreek ik geenszins tegen. Maar men moet niet denken dat alles in de eerste verwoeftinge en afbrandinge vernielt en verdelgt is geweest. Men weet hoe het in die verwoe-

† Ad diem 8 Maji §. 3.

zingen

stingen der steden dikwils toegaat: de brand word 'er in gestoken; dat verbranden wil, verbrandt; dat door de meedoogende of bezwijkende vlammen gespaart word, blijft onverbrand of half verbrand staan: 't gene tenemaal afgebrandt is, word dikwils met eene ligte hand, en somwijlen ook beter als te voren, weder opgehaalt. En 't is bekend dat Duursteden al verscheide reizen door die verdelgers van 't menschelijk geslacht aan kolen is gelegd. Zoo volgt het dan niet, Duursteden en Utrecht zyn door de Normannen verwoest en verbrandt in 't jaar 837: gevolgelyk zyn ze door de zelfde Normannen niet verwoest in 't jaar 856. Om nu tot de Historien zelf te koomen: ik vinde by *Mezerai*, * *Paulus Æmilius*, en om ook ouder Schryvers by te brengen, by *Albertus Stadenfis*, dat de Normannen in de jaaren 852, 853, en de volgende jaaren, Vrankrijk plat gelooopen, en schier alles te schande gemaakt hebben. Al wierd Vriesland hier niet genoemd, men weet dat het toen onder de heerschappy van Vrankrijk begreepen was. Maar het word 'er wel duidelyk genoemd. *Albertus van Staden* zegt wel uytdrukkelyk dat Vriesland in 't jaar 858 onder de alvernielende wapenen der Normannen heeft moeten buigen. Dit is twee jaaren laater; ik beken het: evenwel vervalt daar door het zeggen van *Buchelius* dat de stroperyen der Normannen, dewelke door *Beka* en *Heda* beschreeven worden, eenigen tyd te voren geschiedt zouden zyn.

Daarenboven staat in de *b* Fransche Historischryvers wel duidelyk te leezen dat *Karel de Kaale* in 't jaar 856 en 857 met zyn leger gestaan heeft aan de Loire, om den Normannen het hooft te bieden. En wat de Bertiniaansche Jaarboeken belangt, dewelke door zeker schryver ook bygebragt worden, en by den geleerden *c Cousin* voor de wijdloopigste en nauwkeurigste gehouden worden van alle de Historischryvers die over de achtste en negende eeuw gescreven hebben; wy zyn bereid dit gansche verschil aan hunne getuigenisse te verblyven. Daar staat uytdrukkelyk

* *Rer. Franc. lib. 3.*

a *Ad ann. 858 &c.*

b *Zie Mezerai &c.*

c *Preface a l'Hist. d'Occident, tom. 1.*

aangetekend hoe dat de Normannen, die in 't jaar 852 en 854 Vriesland overrompelt en verwoest hadden, gansch Vrankrijk in 't jaar 855 en 856 afgeloopen hebben. Dan volgt 'er hoe dat zy in 't jaar 857 het gansche eiland der Batavieren veroverd, en al het omleggende land afgestroopt hebben. Die Jaarboeken melden wel dat de Noormannen in 't jaar 854 naar huis zyn gekeert: en dit is al de steun en 't gansche bewijs van *Buchelius*: maar daar zyn 'er ook gebleeven; en anderen uyt die koude landen in hunne plaats gekomen.

De d Beschryver van de Daaden der Normannen spreekt omtrent op de zelfde wyze: en verhaalt hoe dat de Normannen de Koopstad Duurstede omtrent het jaar 855 geweldigerhand bemagtigt, en het gansche eiland der Batavieren met de omleggende landen uytgeplundert hebben. Dan verhaalt hy hoe dat ze in 't jaar 859 met eene gelijke dolligheid op het gemelde eiland zyn gevallen, en even eens huis gehouden hebben als te voren.

Zoo hebben wy dan oude en voortreffelijke Schryvers, die het zeggen van *Beka* en *Heda* bevestigen; en wy vinden niet eenen ouden Schryver, die hun zeggen tegenspreekt. Het verhaal van de Jaarboeken door *Pithæus* bygebragt; te weten dat de Normannen in 't jaar 854 naar huis zyngekeert, de eenigste sluit van *Buchelius* om *Bekaas* en *Hedaas* getuigenisse te werpen, dat verhaal, zeg ik, staat ook in de Berthinaansche Jaarboeken. En nochtans getuigen dezelve Jaarboeken dat de Normannen in de jaaren 855, 856, 857, hunne personaadje hier te lande al zoo gruwelijk gespeelt hebben als oit te voren: Een klaar bewys dat dit wederkeeren der Normannen wel t'zamen staat met het verhaal van *Beka* en *Heda*.

En dit zal men des te ligter begrypen, indien men uyt de d Daaden der Normannen aanmerkt, dat de Normannen, of die onder den naam van Normannen bekend waren, niet altemaal onder een hoofd of Overste stonden. De eene hoop Normannen liet zich door giften en gaven omkoopen om een anderen hoop Normannen te beoorlogen. In de gemelde jaaren was 'er zoo een hoop, die den baas op de Seine speelde;

d Gesta Normann. ad Ann. 855 & 859.

* Ibid. ad Ann. 860 & 861.

en die alles , wat hun gading was , tot buit maakte ; en dat hun gading niet en was , verdelgde en verbrande. Daar op zyn 'er een deel andere Normannen , of Deenen , gekoomen ; en hebben hunnen dienst voor 3000 ponden zilvers aangeboden om de eerste uyt dien hoek te vernestelen , of in de pan te hakken. En een derde hoop Deenen is met 200 schepen uyt Britanje wedergekeert , en de Seine opgevaren. Daar hebben die Deenen een kasteel of sterkte , die door de Normannen daar opgeworpen was , en de Normannen zelf , belegert. Het geeft den Leezer eenige belemmering , in het leezen van de stroperyen der Normannen , dat alle die Noordsche volkeren , dewelke hier omtrent zoo gruwelijk aangegaan hebben , by de latere Fransche en Britsche Schryvers niet onderscheiden worden , en altemaal als vereenigt worden onder den naam van Normannen. *Krantzius* is onder de latere Schryvers de eerste geweest , of word 'er ten minste van *J. f. Douza* voor gehouden , dewelke het spoor van *Wittikindus* , *Helmoldus* , en diergelijke Schryvers opvolgende , een net onderscheid tusschen die volkeren heeft gemaakt ; en de Normannen of Noorwegers van de Deenen , de Zweeden van de Gotten , de Hunnen van de Wandaalen , enz. heeft onderscheiden. Veele Leezers , ja goede Schryvers zelf , die zoo veel van de Normannen leezen , gaan maar eenvoudig voort , en neemen slegts Normannen voor Noordelijke mannen. En daarom heeft *Enchelinus* ook gedacht , als de Noormannen op het bevel van hunnen Overste by een geroepen en naar huis gekeert waren , dat alle de landen hier omstrecks van dat gespuis gezuivert waren. Maar ieder Overste had maar over zyn eigen volk te zeggen ; waren de rechte Normannen of Noorwegers vertrokken , daar waren Deenen en Jutten , en andere Volkeren , onder den naam van Normannen schuilende , in 't land gebleeven.

Dit zy dan ter verdediginge van *Beka* en *Heda* gezet. Wy zouden 't hier by laten : maar op dezelfde plaats smaalt *Buchelinus* op een ander zeggen van *Beka* ; te weten , dat te Duurstede , eer het door de Normannen afgebrandt was , 55 Parochikerken gestaan

f Annal. lib. 1.

heb-

hebben. Dit had beeter onder Duurstede verhandelt geweest. Maar dat is nu voorby; en *Buchelius* heeft het doch ter gelegenheit van den inval der Normanen gezeit; en daar om zullen wy'er nu, by de zelfde gelegendheit, ook van handelen. Zoo rekent *Buchelius* dan de gemelde 55 Parochikerken onder de droomen van *Lucianus*. Alle de kerken van deze Provincie, zegt hy, zouden dat getal niet uytgemaakt hebben, enz. Maar ik zouw'er zeer aan twyfelen, of hy niet al te veel gezien heeft op den tegenwoordigen tyd; en uyt den tegenwoordigen stand onzer kerke heeft willen oordeelen over den kerkstand van die tijden. Voor eerst hebben wy de Kronyk van Herzaugen, gelijk de Heer g Auteur al aangemerkt heeft, dewelke met het verhaal van *Beka* over-een-stemt, en ook van die 55 Parochikerken gewaagt: en de Bollandisten, gelijk die Heer ook aangemerkt heeft, willen de kerken van de voorsteden, en van het naastgelegen land, ook onder die 55 Parochikerken begreepen hebben: met deze onderstellinge houden zy dat groot getal zoo ongerijmd en onmogelyk niet: en men weet dat de Bollandisten op dit stuk zoo ervaren, en op den stand der middelste eeuwen zoo afgerecht zyn, als iemand. Ten tweede, *S. Rembertus*, een Schryver die onder *Karel den Kaalen* heeft geleefd, getuigt in het leven van *S. Anscharius* dat 'er zeer veele Kerken te Duurstede stonden. *S. Anscharius* word naar Duurstede gezonden, om dat daar zoo eene menigte van kerken was. Dit schijnt een duidelijke blyk te zyn dat veele deftige steden, in 't getal der kerken, het niet konden ophaalen tegen Duurstede. Ja ik weet niet of die uytlegging van de Bollandisten, te weeten dat 'er de kerken van het naastgelegen land onder begreepen moeten worden, wel eens nootzakelyk is. Ik stelle voor vast en onbetwistbaar dat Duurstede, hoewel verscheide maalen afgebrand, evenwel in die tijden een zeer groote en vermaarde Koopstad is geweest. Ja om dat het zoo een vermaarde Koopstad was, en gestadig even jeugdig en magtig uyt haare affchen verrees, daarom heeft 'er de roofzuchtige Noorman zoo menigmaal op gevlamt. Ten tweede is het bekend dat 'er van ouds gene of weini-

g Bat. Sacra p. 1. in *S. Hieron.* Item in *Prolegom.* par. 10.

ge Kloosterkerken in de steden plagten te staan; zoo dat 'er meer andere kerken noodig waren als tegenwoordig. Indien men nu alle de Kerken van eene groote Katolijke stad, by voorbeeld van Antwerpen of Keulen, ging optellen, zou men het getal van 55 niet vinden? Ten derde is het even bekend, en wy hebben het in onze Aantekeningen op *Batavia* b *Sacra* getoont, dat 'er van ouds maar eene Mis daags aan 't zelfde outaar wierd geleezen. Ja sommigen meenen dat 'er maar eene Mis in dezelfde kerk, op eenen dag, geleezen mogt worden. Hier uyt is gevolgt, zegt *Goar*, schryvende over het Grieksche Pontifikaal, dat de kerken in verscheide steden zoo dicht en als gepakt op malkander stonden; te weeten, op dat de menschen altijd gelegendheit zouden hebben, om Miste te hooren. Tot een voorbeeld brengt hy *Parys* en *Romen* by; daar men als kerk op kerk had staan; en daar iedere kerk haar eigen Priester had, en als voor eene Parochiakerk gerekent mogt worden. En *Lupus*, schryvende over de Roomsche Synode van *Alexander II.*, getuigt even eens dat by het vermenigvuldigen der geloovigen de kerken ook vermenigvuldigt wierden: en wel zodanig dat 'er binnen *Antiochien* 360, en binnen *Konstantinopolen* veel meer kerken gestaan hebben. Dat koomt hier op geen 55 kerken aan. Laat *Romen*, laat *Parys*, laat *Antiochie*, laat *Konstantinopolen*, al andere steden geweest zijn als *Duurstede*, 't welk echter volgens onze jaarboeken wel onder de aanzienlijke steden gerekent mogt worden, het onderscheid tusschen 360 of 56 kerken zal vry meer verscheelen. Daarom zeg ik niet dat die Parochiakerken zoo groot waren, als menige Parochiakerk tegenwoordig is: dit meen ik evenwel bewezen te hebben, dat *Beka* naar alle schyn beter bewys van zyn verhaal, als *Buchelins* van zyne hekelinge, zoude kunnen opleveren.

Ik had deze Aantekening van de 55 Parochiakerken al afgebroken: maar ik zie *Buchelins*, en het gevolg van zijne redeneeringe, noch eens na; en ik beviinde de redenen van zyn uytvallen tegen *Beka* hoe langer hoe loffer. Het is 'er wel verre van daan, zegt hy, dat eene stad, die de vermaardste niet en was, meer

Parochikerken gehad zoude hebben, als 'er zelfs by de-
 zen tyd in de grootste steden van 't Christendom ge-
 vonden zullen worden; te meer daar Utrecht de hoofd-
 stad van den Godsdienst was, en de Bisschop dezelve stad
 tot zyn woonplaats hield; en daar Duurstede niet meer
 was als een vryheit. Dat is ten eerste te zeggen dat
 'er by onzen tyd, althans doorgaans, zoo veele Pa-
 rochikerken in geene steden van 't Christendom ge-
 vonden worden; ten tweededat dit noch minder van
 de voorgaande eeuwen te denken staat; ten derde dat
 de Bisschoppelijke steden, als de zetels van de Kerk-
 voogden en de hoofdsteden van den Godsdienst, al-
 tyd het grootste getal van kerken hebben. Ik zegge
 altyd: want mist het nu en dan, kan het ook wel ge-
 mist hebben onder *Hungerus*. De lossigheid van deze
 gansche redeneeringe blykt genoegzaam uyt onze
 voorgaande aanmerkingen: maar ik acht het dienstig
 noch wat naarder tot de zaak te koomen; en iedere
 opwerping in 't byzonder te beantwoorden.

Dat sommige steden, in latere tyden, zoodaanig
 een getal van Parochikerken wel gehad hebben, en
 tegenwoordig noch hebben, blykt voor eerst daar uyt
 dat 'er te Venetien, zoo als by *Cominaus** te leezen
 staat, al in de 15 eeuw 72 Parochikerken stonden.
 En dan hadden de Bedelmonnikken, en meer andere
 Religieuzen, hunne eige en byzondere kerken. Mi-
 lanen heeft omtrent 230 kerken, waar onder 96 Pa-
 rochikerken gerekent worden. Het lust ons niet al-
 le de groote steden van Italie, Vrankrijk, en ande-
 re landen, te doorwandelen; en het getal der Pa-
 rochikerken aldaar op te neemen: wy willen 'er hier
 maar een voorbeeld van de ouder tyden byvoegen.
 Van Antiochie hebben wy reeds gesproken: maar
 Antiochie, zoude iemand kunnen zeggen, is Antio-
 chie; Antiochie zoo eene stad! De zetel van een Pa-
 triarch! de luister en de parel van gansch Oosten!
 wil men een Duurstede by zoo eene plaats vergelijken?
 Wel aan dan, is *Aïm* zoo een vermaarde stad, *Aïm*,
 zeg ik, ~~daar~~ menig Leezer niets van gehoord of ge-
 leezen zal hebben. Ik bekenne evenwel dat dit *Aïm*,
 in Armenie gelegen, eene vermaarde en zeer groote
 stad is geweest; en uyt honderd-duizend huizen heeft

* De Bello Neapol. lib. 2.

bestaan. Maar deze zoo groote stad, en die honderd-
duizent huizen, hadden † duizent kerken. Zoo veele
honderd huizen, zoo veele kerken: past dat op Duur-
stede.

Maar, zegt *Buchelius*, Duurstede was geen Bis-
schoppelijke stad, geen hoofdplaats van den Gods-
dienst: maar, zal ik daar tegen zeggen, *Aim* was ook
geen Bisschoppelijke stad. En, zal ik vorder zeggen,
ziet men het niet dagelijks dat andere steden dikwils
kerkrijker zyn, als de steden daar de Bisschoppen hun
hof en woonplaats houden? Te Brussel, zoo ik het
wel hebbe, zal men meer kerken vinden als te Me-
chelen: en, om niet buiten ons land te reizen, Am-
sterdam heeft meer Parochi kerken, en ook andere
kerken, gehad, als Haarlem. Amsterdam is een ver-
maarde koopstad; ik beken 't: maar Duurstede was ook
een vermaarde koopstad. Is Brussel in 't wereldsche de
hoofdstad van Brabant, de groote koopsteden zyn dik-
wils al zoo volkrijk, en volkrijker, als de hoofdste-
den. Was Duurstede toen niet bemuurd, en wil
men 't daarom den naam niet gunnen van een stad;
het was bemuurd geweest: en 't afwerpen van de
muuren, 't welk de Normannen gedaan hadden, be-
lette den koophandel niet.

Dit heb ik wat wydlooper willen verhandelen; om,
't gene ik by andere gelegenheden meer gedaan heb-
be, de voorbaarigheid van sommige beknibbelaars wat
in te toomen. Hoe menigmaal ziet men niet dat ie-
mand, die iets geleezen of gevonden zal hebben 't
welk op zijne vooroordeelen of inbeeldinge steunt,
aanstonds alle de geleerden, om zoo te spreken, by
malkander schreeuwt; en zoo eenen Schryver voor
de rechtbank der geleerde wereld, als een onnooze-
len sul, of fabeldroomer, niet alleen dagvaart, maar
ook op eigen gezag veroordeelt? Het is waar dat het
aan zulk slag van Schryvers geenszins ontbreekt, en
dat hunne onnozelheit of fabelzucht dikwils verdient
ten toon gestelt te worden. Wy hebben de vryheit
ook wel eens genomen, van hun de ongezoute waar-
heit te zeggen. Maar het ontbreekt ook niet aan
waanwyze zisters, die hunne inbeelding voor den richt-

† S. Antonius in Summ. Hist. tit. 19. c. 3. Vincent. Bello-
vac in speculo Hist. lib. 3. c. 95.

snoer, van 't gene in de historien geloofd en verworpen moet worden, gehouden willen hebben.

Ik bekenne evenwel dat de beste Oordeelkundige wel eens mis kan tasten: en daarom wil ik deze bestraffing in geene deele gepast hebben op *Buchelius*.

Ik houde *Buchelius* voor een doorgeleerden en oordeelkundigen Schryver: maar, by gelegendheit van deze zijne ontydige en averrechtscbe zifting, heb ik getracht die voorbaarige en heethoofdige vitters, die het maar op ziften en vitten toeleggen, en doorgaans slegts by hun eigen brein te raade gaan, wat omzigtiger in 't spreken te maaken.

4. Uyt deze woorden, en uyt den ganschen draad der Ordonantzie, schynt te blyken dat 'er te vooren al een konvent van den derden Regel van *S. Franciscus* had gestaan: en dat het eerste konvent afgebrandt zijnde, de Heer *Floris van Bouchorst* te raade is geworden binnen de muuren van 't zelve konvent een ander klooster op te rechten.

NOORTWYKERHOUT,

van ouds

NOORTGERHOUT.

Noortwykerhout,

Noortwykerhout / 't welk den Heeren van Noortwijk plagt toe te koomen / is t'hans een heerlykheit van de Graaffelykheit. Het heeft een Parochiakerk / dewelke op den naam van de H. H. Apostelen Petrus en Paulus ingewijd is; en wierd by beurten door den Abt van Egmond / den Paus / en de Graven begeeben: zodanig te weten dat ieder begeeber zijne maanden had. Dit heeft de Onder-Pastoor Gerbrand Hendriksz. aldus * verklaart in 't jaar 1514. De Abten van Egmond hebben dit rechte lange jaaren alleen bezeeten.

deszelfs Heeren,

Parochiakerk, Patroon,

* Uyt een Registrertje van Maximil. van 't jaar 1514.

In de gemelde kerk / aan S. Mariaas ou-
taar / was eene Vikary van de H. Maagd
Maria: detwelke in 't jaar 1573 bekleeft wierd
dooz Bernard van Boechorst. Zijn boorzaat was
getweest Quirynd Gandulphus zoon.

Oude
Pastoors,

Van ouds hebben de volgende Pastoors te
Noortwijkerhout gestaan:

Johan Koppaart, in 't jaar 1378.

Gysbert Willemsz. 1402.

Floris Arentsz. 1425.

Johan Dirksz. is Pastoor van Noortwijker-
hout en Onder-Pastoor van Noortwijk ge-
weest in de jaaren 1427 en 1435.

Arent Danielsz. 1460.

Johan ten Walle, 1488.

Meester François, Deken van Rhijnland /
en Pastoor van Noortwijkerhout / in 't jaar
1506.

In 't jaar 1563 heeft hier als Pastoor ge-
staan Aalbert Simonsz. van wien ik een smeek-
schijft hebbe / 't welk dooz hem ingelevert is
by Nicolaus de Nova Terra, Bisschop van
Haarlem.

en hedens-
daagfche
Pastoors.

Da het verstootten van den ouden Godsdienst
is Noortwijkerhout en Noortwijk dooz eenen
en den zelfden Pastoor bedient getweest: maar
als de Heer Van de Velden te oud begon te
worden / heeft Noortwijkerhout zijne eigene
Pastoors gekreegen: te weten

Steven van der Werve, te Haarlem uyt een
Burgermeesterlijk geslagt gebooren / en een
Lobensch Godtgeleerde.

Pieter Maas, een Hagenaar / en een Lo-
bensch Godtgeleerde.

Herman Daeldorp, een Amsterdammer / en
een Lobensch Godtgeleerde.

Om

Omtrent Pooztwijk en Pooztwijkerhout is gelegen het huis en de heerlijkheit Offem; mitsgaders het slot Boekhorst / 't welk wel-
 eer eene kapel heeft gehad. In 't jaar 1378 is alhier Kapellaan geweest Heer Willem Nagel. De heerlijkheit van Boekhorst / gemeenelyk Dyr Boekhorst genaamd / is tegen aan de heerlijkheit van Alkemade gelegen.

Heeren-
 huizen en
 heerlijkhe-
 den.

De buurt Langeveld heeft eertijds ook eene kapel gehad / dewelke de Allerheiligste Maagd toegewijd was / en onder de kerk van Pooztwijk stond. In deze kapelle was eene kapel-
 lang gesticht / dewelke door den Abt van Egmond wierd vergeeven.

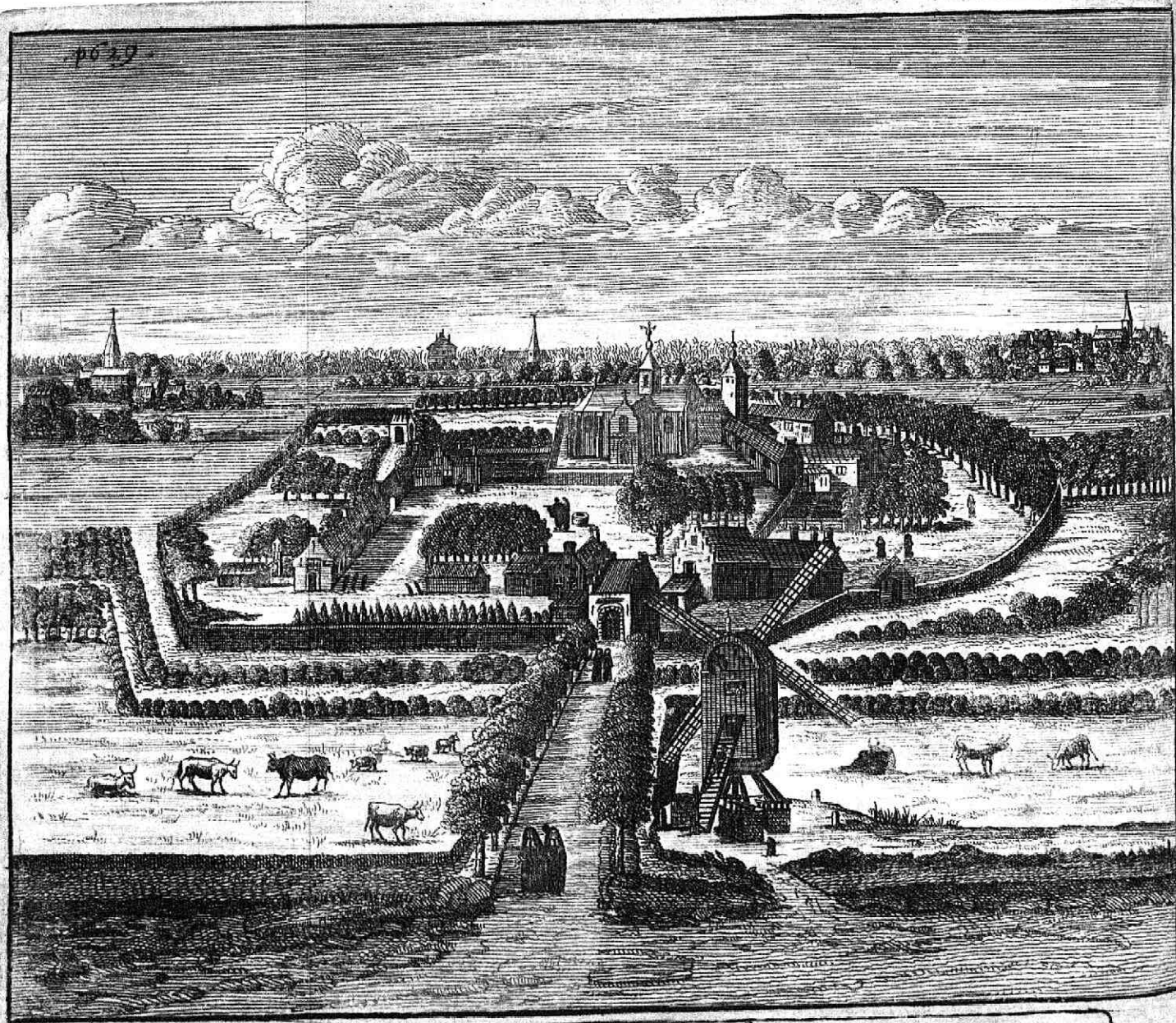
In deze kapel is begraven Aarnout Johansz. van Berg-ambacht / een Leidsch Priester / en Kluizenaar; dewelke op den 1 November 1572 / upt haat van 't katolijke geloof / te Heemsteden by Haarlem is doodgeschoten.

L E E U W E N H O R S T .

+ Leeuwenhorst is eertijds eene zeer ver-
 maarde Abdy geweest: en was duizend schree-
 den van Rhynsburg / anderhalf duizend van
 Pooztwijk gelegen. Het stond op eene zeer
 bermakelijke plaats / aan de baart van Leiden
 naar Haarlem; en is omtrent 130 jaaren na
 de Abdy van Rhynsburg opgebouwt. In 't
 eerste wierd het naar het stuk landt / daar het
 op gebouwt was / de Abdy Ter Lee genoemd.
 Wy geeven hier het afbeeldzel der Abdy:
 't welk ons door den Heer Kornelis Alkemade
 gunstiglyk ter hand is gestelt.

Leeuwen-
 horst eene
 adelijke
 Abdy.

Adr. Junius, Ant. Matthæus, de la Torre, enz.

Abbatia Leuvenhorstana.

De Nonnen van Leeuwenhorst waren van de Cisterci-Order: en zijn hier eerst gekomen uit de Abdye van Marien-daal / of by verhooringe Ter-Waal, buiten Utrecht. Zy stonden onder het rechtsgebied en het bezoek van den Abt van Kampen in Driessland.

Stichters.

Deze Abdye is het werk niet geweest van eenen Stichter alleen. Twee volle broeders van adellyken huize / te weten Aarnout en Waalwyn van Alkemade, zijn de eerste stichters geweest. Hun Vader / de Ridder Waalwyn, was de Pastoor of Regent der Haarlemsche Kerke; en is in dat ampt opgevolgt door zynen zoon Aarnout.

In 't jaar 1261 zijn aan deze Abdye zekere inkomsten by testament betweezen: want de gemielde broeders hebben uit een zuivere liefde voor Gods glorie by uitersten wilie besproken dat alle de goederen / die zy in Langeveld onder de heerlijkheit en het rechtsgebied van den Ridder Hugo van Noortich, en onder de heerlijkheit en het rechtsgebied van den Ridder Aalbert van Velzen, hadden leggen / besteedt zouden worden om op zeker landgoed / onder de heerlijkheit van Noortwijkerhout / een klooster voor Cisterci-nonnen te bouwen.

In 't volgende jaar 1262 / op S. Thomas avond / na dat ze de goedkeuring van den Utrechtschen Bisschop bekomen hadden / is de eerste steen van het klooster gelegd.

Johan a * Leidis, Henricus Thaborita, A. Junius, en de andere Schryvers doorgaans / geeven voor Stichter van dit klooster op eenen Arent van Sassenhem, Pastoor der Haarlemsche Kerke / en Stichter van het Haarlemsche Be-

* Hist lib. 4. cap. 3. Chron. l. 8. apud A. Matth. &c.

gijnhof; dewelke beele goederen / aan het op-
houden van het Begijnhof en de Abdy / te
koste heeft gehangen. Junius stelt de stichting
op het jaar 1269: misschien / om dat de Abdy
in dat jaar volcimmert is geweest.

Om dit Klooster te bevolken / zijn 'er eenige
Nonnen uyt Marien-dale / een klooster van
Cisterci-nonnen buiten Utrecht / naar toe ge-
zonden. Sommigen meenen dat 'er niet meer
als acht gezonden werden. Maar Henricus
Thaborita getuigt dat ze twaalf in getal zijn
geweest: In 't jaar 1262, zegt hy / zyn in Hol-
land, ter plaatze die nu Leeuwenhorst genoemd
word, twaalf Nonnen van de Cisterci-Order
aangekomen; dewelke de Heer *Arent van Sas-
senhem*, een Haarlemmer, uyt Marien-daal by
Utrecht had gehaalt. Tien jaaren daar na is de
gemelde Heer *Arent* gestorven: en in 't derde
jaar na zijne dood is de gemelde plaats ingelijft
in 't Kapittel der Cisterci-Monnikken; en on-
der de bezoeking van den Abt van Kampen
gestelt.

By haare intyding wierd dit gebedtje van
den H. Willebrordus gesproken: De Almagtige
Godt, die albeheerschende Geest, en de Heer al-
ler heerschappyen, verleene u dat gy zodanig in
deugden bloeit als *Thecla*, zoo kloekmoedig zyt
als *Agnes*; en dat gy na uwe dood met *Maria*
het beste lot in alle eeuwigheit bezit.

Heer Gerrit, Schoolhoofd te Haarlem /
heeft in 't jaar 1321 zoo beele nieuwe inkom-
sten by uitersten wille aan de Abdy gemaakt /
dat 'er noch vier Nonnen / boven het eerste ge-
tal / aangenomen konden worden. En dit ge-
tal is allengskens meer en meer aangegroeit.
An de jaaren 1412 en 1417 waren 'er 23 ge-
wilde

twielde Nonnen / behalven ses nieuwtelingen.
 In 't jaar 1509 / gelijkt in eenen brief van dat
 jaar te leezen staat / was het getal der Maag-
 den tot 30 aangegroeit.

De Heer Dirk Spanjaart, dewelke daar Non-
 nepater was in 't jaar 1488 / heeft de naamen
 der geen en / die 'er by zynen tijd gewoont heb-
 ben / met eigen hande uptgeschreeven : welke
 lijst wy alhier / om de gedagtenis van de oude
 geslagten te bewaaren / eene plaats willen
 geeven :

Eustachia van Brakel , Abdis.

Elburg van Meerestein, Priorin.

Lysbet van Bronkhorst, de oudste Nonne.

Alverardis Spiering, Deurwachster.

Johanna Staal.

Agatha van Wouw, Kerkebewaarster.

Aleidis van Haesten, Spijsbewaarster.

Gysbertje van Vianen, in de Ziekenkamer.

Cornelia van Ysselstein, Kamerwachster.

Johanna de Belois.

Johanna de Renesse.

Zwedera van Nyenvelt, Onderpriorin.

Margareta van Meerestein, Orgelspeelster.

Adriana de Roeden (van Roden) Zangster.

Elizabet van Ryswyk, Kapelwachster.

Geertruid Spiering.

Agnes van Nispen.

Lysbet de Baax, Onderspijsbewaarster.

Heilwig van Boekhorst, Onder-kerkebewaar-
 ster.

Margareta van Kenenburg.

Lutgardis van Boekhorst.

Maria van Poelgeest.

Engeltje van Aalst.

Heilwig van Daasdonk.

Mabilia van Brakel.
Walravia van Herwynen.
Machteld Mulers.
Adriana van Berkhuizen.
Engeltje van Hemert.
Lysbet de Baax, **de oudste.**
Christina van Rossum.
Catharina van der Does.
Gysbertje van Waardenburg.
Lutgardis van Itterfon.
Catharina van Wyngaerden.
Heilwig van Amersoyen.
Catharina van Boekhorst.
Anna van Noirtich.
Pietertje van Koulster.
Lysbet van Bemmcl.
Cornelia van Delwyken.
Ermgardis van Boshuizen.
Sophia van Schoten.
Agnes Mulers.
Catharina van Heemskerk.
Johanna van der Does.
Lutgardis van Sonnevelt.
Lysbet van Spieringshoek.
Christina Spiering.
Adriana van Vliet.
Haasje van Oostrum.
Maria van Poelgeest.
Sotheris van Schoten.
Lysbet de Baex, **de jongste.**
Lysbet van Dorp.
Willemina van de Werf.
Christina de Waal.
Françoisje van Assendelft.
Maria van Varik.
Johanna van Varik.

Pietertje van Rossum.

De Abdissen
eerst
Zusters
genaamd.

Deze kloostermaagden/ ja de Abdissen zelfs/ wierden in den beginne niet anders genoemd als zusters. (1) Paderhand hebben de Abdissen den tytel van Vrouwen/ en van Abdissen by Gods genade, of by Gods voorzienigheid, aangenomen: zoo als wy upt verscheidene brieven/ dewelke wy ter gereder hand hebben/ kunnen betwijzen.

De Abdis werd door de Nonnen zelf by meerderheit van stemmen verkooren; en door den Graaf/ of iemand die den Graaf verbeelde/ bevestigd.

Hier nevens de lijst der Abdissen; zoo als wy dezelve upt de beste Schrybers en handschryften by een gezocht en hier en daar geschaaft hebben.

Mabilia van Wulven, upt het edel geslagt der Renessen; van Ant. Matthæus overgeslagen.

Sophia van Brakel, verkooren in 't jaar 1287. Deze heeft het middelkooz getimmerd.

Aleidis van Alkemade, in 't jaar 1297. Deze word van Ant. Matthæus booz de eerste Abdisse opgegeeven; en haare verkiezing gestelt op het jaar 1264. Zy heeft die bediening 17 jaaren bekleedt. Sommigen beweeren dat zy Abdis is geweest in 't jaar 1270: en dat

Lysbet van Nyevelt dat ampt bekleedt heeft in 't jaar 1295. Deze Lysbet is 19 jaaren lang Abdis geweest.

Clara, Eggerts dochter, verkooren in 't jaar 1314/ heeft het bestier 13 jaaren waargenomen: hoewel sommige Schrybers haar niet meer als 8 jaaren toeleggen.

Christina van Teilingen, gekozen in 't jaar

1326.

1326. Anderen zeggen dat zy tot Abdis ver-
koren is in 't jaar 1330: doch Ant. Matthæus
brengt haare verkiezing op het jaar 1332. Zy
is 13 / of volgens anderen 17 jaaren / Abdis
geweest.

Alcidis van Duivenvoorde , verkoren in 't
jaar 1343 ; is 6 jaaren Abdis geweest.

Heilwig van Velzen , verkoren in 't jaar
1349 / heeft die waardigheid negen jaaren be-
kleedt. De Heer Persyn van Waterland was
haar vader : en zy was Nonne geworden in 't
jaar 1334.

Lysbet van Oestgeest , verkooren in 't jaar
1358 / heeft het bewind 9 jaaren geboert : an-
dere schyppen van 8 jaaren. Deze staat ver-
meld in het testament van Heer Jakob van
Krommendam, Priester en Kapellaan van Leeu-
wenhoofst.

Badeloge van Adrichem , in 't jaar 1367 / of
volgens Ant. Matthæus 1366 , is vier / of vol-
gens andere Schyppers 7 jaaren / Abdis ge-
weest.

Margareta van Wateringen , verkooren in 't
jaar 1372 : anderen zeggen in 't jaar 1375. Zy
heeft de Abdy 28 / of volgens sommigen 32
jaaren lang / geregeert.

Doch dat zy in 't jaar 1374 noch Priorinne
was / en het ampt van Abdisse noch niet be-
kleede / blijkt uit het testament van haare zus-
ter Christina van Wateringe.

Badeloge van der Does , verkooren in 't jaar
1403 ; heeft volgens eenige Schyppers 8 / vol-
gens andere 10 jaaren / geregeert : en is (vol-
gens de eerste) gestorven in 't jaar 1411.

Heilwig van Oosterwyk , in 't jaar 1411 of
1413 verkooren / heeft 17 of 19 jaaren het be-
stier waargenomen. Mach-

Machteld van der Does, verkooren in 't jaar 1430; heeft 31 / doch volgens andere geschriften / niet langer als 11 jaaren de waardigheid van Abdisse bekleedt; en is in 't jaar 1441 of 1443 overleeden.

Willemina van der Aa, is Abdis geworden in 't jaar 1443; en heeft die post 6 jaaren waargenomen.

Lysbet van Ryswyk, in 't jaar 1459 / of volgens Ant Matthæus 1460 / Abdis geworden / heeft 2 jaaren het bewind over de Abdy geboert.

Agnes vander Boukhorst en Noortwyk, in 't jaar 1471 / of zoo Matthæus drijft 1477 / Abdis geworden / is 12 jaaren Kloosterboogdesse geweest. In 't jaar 1481 en 1482 heeft zg groote geschillen gehad met haaren Ontvanger; in welke geschillen zg zich zelve zeer voorzigtig heeft gedzaagen / en zich geenen arbeid heeft laten verdoeten.

Eustachia van Brakel, in 't jaar 1484; of / zoo als Ant. Matthæus meent 1483 / verkooren / is 9 jaaren Kloosterboogdesse geweest.

Gysbertje van Vianen van Ryzenburg, verkooren in 't jaar 1492 / heeft de waardigheid van Abdis 8 jaaren bekleedt.

Adriana van Roon, verkooren in 't jaar 1497 / heeft 29 jaaren lang zeer loffelijk geregeert. Dirk Spanjaard, Kapellaan der Abdisse / heeft het volgende wegens het leven en de dood van deze Abdisse aangetekent:

In 't jaar 1527, op den 14 Juny, zynde eenen vrydag, des nachts, is overleden de eerwaardige Mevrouw en Abdis *Adriana van Rooden*, godtvruchtiger gedagtenisse; dewelke deze Abdy zeer loffelijk, zoo in het tijdelijke als geestelijke, 31 jaaren lang heeft bestiert. Op

Op haare zacht stond het volgende te leezen:
De eerwaardige en godsdienstige Mevrouw
Adriana van Rooden, Abdisse van deze plaats,
moet de eeuwige belooning hebben. Zy heeft
over de 30 jaaren geregeert: en is gestorven den
14 Juny 1527. Bidt voor haar.

Elizabet van Baaks, in het jaar 1526/ vol-
gens andere 1527/ tot Abdis gekozen/ heeft
de kloosterhoogdp 4 jaaren bekleedt.

N. van Drenkwaert; dewelke zoo wel in de
geslagtrelkeninge der Drenkwaarden, als by
Simon van Leeuwen in zijne *Batavia Illustrata*,
Abdis word gestelt op het jaar 1530.

Gysbertje van Waardenburg, verkooren in
't jaar 1531/ is Abdis geweest tot het jaar
1554: en is twee jaaren na haaren afstand ge-
storven.

Johanna van der Does, verkooren in 't jaar
1554/ heeft het bewind 19 of 20 jaaren ge-
hoert; te weten 17 jaaren onder Koning Phi-
lips, en twee jaaren onder de Ridderfchap.
Zy was, zegt *Junius*, eene aanzienlijke en wy-
ze Vrouw, niet onbedreeven in de Latijnsche
tale, en heeft de goederen der Abdye zeer ver-
meerdert. Maar in 't jaar 1572 wierd zy om
de strooperen van den Graaf Van der Mark
genootzaakt/ met de andere Nonnen naar
Leiden te vlugten: daar zy den 20 Augusti
1574/ ten tijde der bekende belegeringe/ in
den Heere is gerust. Zy is in 't kooz van S.
Pieters kerke onder een blaauwen zarksteen be-
graaven. Zoo is dan dooz de verkiezing van
de Ridderfchap in haare plaats gekomen

Johanna van Nassaw, zijnde tot Abdis ver-
kooren in 't jaar 1595: doch zonder myter/
regeering/ inkomsten/ of eenig recht te heb-
ben;

ben ; niet anders bezittende als den blooten naam van Abdiffe.

Na haare dood / en na dat die plaats eenigen tijd open had gestaan / is tot haare opvolgster verkooren

Susanna van Erten , doch zonder eenig be-
wind te hebben. Zp was gebooren in 't jaar
1550 ; en in haar vyf-en-tachtigste jaar ge-
treeden / is zp te Leiden / in 't jaar 1634 / op 't
Hofje van † sessen gestorven.

Zp heeft de staatverandering van de-
ze landen beleefd en betoont. De wyede
marteldood van Cornelius Musius heeft haar
zeer aangehangen : en zp heeft des zelfs dood
lichaam / na dat zp het met veel biddens en
hoor groot geld van den dallen Lumei ver-
kreegen had / op de noordzijde van S. Pieters
kerkhof begraaften. De volgende woorden van
Estius * zien op onze Suzanna van Erten.
Ter naauwer nood heeft eene godvruchtige en
zeer edele Maagd zijn lichaam met veel biddens
en smeekens verkreegen , om het ter aarde te
mogen bestellen. Zoo wierd het lichaam dan
vliegens in eene gemeene kist geleit , en door
de doodgravers in alle stilte naar S. Pieters kerk
gebracht : daar het in den ingang der kerke zeer
haastelijk , en zonder eenige lijkpligten , begraa-
ven wierd.

Sommigen meenen echter te weten dat zijn
lichaam in het hoor is gebracht / en in de graf-
stede van Johanna vander Does begraaften is.

† Dit Hofje van Sessen zoude aldus genoemd zyn geweest om
dat het uyt 6 huisjes bestond ; of om dat 'er 6 voorvlugtige
Nonnen gewoont hebben.

* Hist. Martyr. Gorcom. c. 15.

Ten tijde van Mabilia van Wulven, tusschen de jaaren 1264 en 1270 / hadden de Nonnen noch kerk noch toren: alleenlijk hadden zy een bel aan een eikenboom hangen; door wiens geschel zy naar de gebeden / en andere oeffeningen / geroepen wierden. Mettertijt is 'er eene kerk met een koor en een kapelle gebouwt / een orgel gehocht / enz.

In 't jaar 1350 heeft Aalbert Temink, Prie- S. Michiels
kapel.
ster / zoo als wy uyt zijn testament van het jaar 1349 bemerken / in de kloosterkerk eene kapel gesticht ter eere van den heiligen Michiel. Deze kapel / zoo als wy ook in eenen brief van 't jaar 1439 gebonden hebben / wierd S. Michiels kapel / en de Kapellaan / die de zelbe bediende / de Kapellaan van S. Michiels kapelle genoemd.

Behalven den gemelden Kapellaan zijn 'er wel eer twee Kapellaanen gelijk geweest; een voor de Abdisse / een voor de Nonnen.

Wy zullen hier de Kapellaanen of Priesters / zoo van de Abdisse als van de Nonnen / uyt een oud handschrift laten volgen:

Willem van der Lee,	}	1301.	}	Lijst van de Kapellaa- nen.
Willem Keizer,				
Johan Veren, Aleidisz.				
Niklaas Veren, Aleidisz.				
Radbodus, Siechtbader van de Abdisse /	}	1359.	}	
Johan van Aarnhem, Priester /				
Jakob van Krommendam, Priester /				
Johan Huigens,				
Martijs Dirksz. Priester / en Kapellaan der Abdisse / 1413.	}	1429.	}	Pieter
Paulus Gerritsz. Priester /				
Johan Golliferoon, Priester /				

Pieter Suurmout, Kapellaan / 1429.

Hendrik Rikartsz. Priester / 1439.

Jakob Simonsz. Priester / 1451.

Niklaas Willemsz. Kapellaan der Abdye / 1451.

Marinus Willemsz. Priester / 1459.

Johan . . . Kapellaan van de Abdisse / 1475.

Dirk van Delft, Priester en Kapellaan van 't Konbent / 1475 . . 1489.

Johan Florisz. Kapellaan der Abdisse / 1489.. 1505.

Dirk Spangert, Kapellaan der Abdisse / 1505.

Is gestorven in 't jaar 1549.

Willem van Kalkar, Diechtbader van de Abdy / 1518.

Pieter Hoek, Kapellaan der Abdisse / 1541. 1556.

Pieter van Roo, 1536 . . 1541.

Aarnout van Harwen, 1549.

Johan Willemsz. 1549.

Pieter van Kreveld, Diechtbader / 1566.

Niklaas Willemsz. van Spaarwouw, Kapellaan der Abdisse / 1454, 1455.

Adriaan Willemsz. vander Wiel, Kapellaan van het Konbent / 1454, 1455.

Pieter Jakobsz. van der Gouw, Kapellaan van het Konbent / 1568.

Inkomsten
der Abdye.

De goederen / inkomsten / en gerechtighe-
den van deze Abdy / hoewel zoo groot niet als
die van Rhynsburg / zijn echter zeer aanzien-
lijk geweest.

Wy hebben onder ons beruften een kleinen
boek der Abdye / opgesteld door Adriaan Mau-
rynsz. die de gemagtigde was van Heer Jakob
van Wyngaarden, Ontvanger der Abdye. Uit
dit boek leeren wy dat de ontvangst van het
jaar

jaar 1583 bedjaagen heeft 8303 ponden/ en negen zilbere schellingen. Uyt deze inkomsten plagten de Abdissen door het jaar groote aalmissen aan den armen uyt te reiken: bestaande in brooden / schoenen / en andere godbychtige giften. Onder anderen was 'er eene als algemeene uytdeeling van diergelijke aalmissen bekend onder den naam van Vrouw geef je wen. Deeze uytdeeling geschiede op drie Koningen avond wanneer de behoeftige jongens of meisjes / met een linnen sak gekleed / uyt de nabuurige doopen Doortwijk / Doortwijkerhout / en Doorthout / by wijze van een Processie naar dit klooster gingen.

Voorders is dit beroemde klooster ten tijde van de Spaanschen oorlog ook verwaest / verdelgt / en in bogaarden en tuinen veranderd. Van de goederen en inkomsten zijn door de Staaten van Holland aangeslagen.

A A N T E K E N I N G.

1. Hier uyt schijnt zeker Schryver te besluiten dat de Nonnen van Leeuwenhorst van minder Adel waren, dan die van Rhynsburg. Deze Nonnen, zegt hy, spreekende van de Abdy Leeuwenhorst, waren van zoogrooten Adel niet als de Rhynsburgse, en werden geen Juffers genaamt, maar Zusters; als zuster Mabelia van den Boukhorst enz. Maar daar kan ik gansch geene waarschijnlijkheit in zien. Het is waar dat 'er verschiedde dochters en zusters van Hollandsche Graaven Nonnen zyn geworden te Rhynsburg, maar geen een te Leeuwenhorst. Doch dat is maar geschiedt om dat de Abdy van Rhynsburg noch vermaarder, rijker, en aanzienlijker was, dan die van Leeuwenhorst. Maar de jonge Juffers, dewelke edel genoeg waren om te Leeuwenhorst aangenomen te worden, waren ook edel genoeg om voor Nonnen aangenomen te worden te Rhynsburg. Dit blykt uyt de lijst der Nonnen.

nen, dewelke onder beide de Abdyen opgegeeven zijn; en men heeft zoo wel *Duivenvoorden, Wassenaaren; Poelgeesten, Renessen, van Wouwen, Yffelsteinen, Boekhorsten, Persynen, van der Doezen, van Wyngaerden, van der Koulters, Heemskerken, van Vlieten, van de Werven, van Dorpen, van Adrichemmen*, enz. te Leeuwenhorst gehad als te Rhynsburg: en my dunkt dat die geslagten, altemaal of meest altemaal, wel nevens de edelste van ons land mogen gaan. De woorden van *Junius*, dewelke de gemelde Schryver bybrengt, begunstigen zyn gevoelen niet: en *Junius* zegt wel uytdrukkelyk * dat 'er op beide de plaatzen even zorgvuldiglyk op den Godsdienst en den Adel wierd gepast: maar dat de eene Abdy aanzienliker was, en een grooter naam had, als de andere. En dit kan ten deele daar op zien, en schynt 'er ook door den gemelden Heer op geduidt te worden, dat de Nonnen van Leeuwenhorst Zusters, en die van Rhynsburg Juffers genoemd wierden. Doch dat ze te Leeuwenhorst zusters genoemd wierden, moet geenszins genomen worden voor een teken van minder adel; maar voor eene zedigheid van de Cisterci-nonnen, of van haaren Regel; dewelke den tytel van Juffers aan geene Nonnen wilde gegeeven hebben: welke zedigheid in de eene Abdy vroeger, in de andere laater, vergeeten is geweest.

* Religiosis nobilitatisque par utrobique cura: sed impar nominis honor atque dignitas.

HILLEGOM,

Hillegoms
oude naam,

Parochi-
kerk,
Patroon,

Oude
Pastoors.

Hillegom / in de oude brieven **Hillinen** genaamd / is een doorp dicht by Kennemerland onder het Oekenschap van Rhijnland gelegen. De Parochiekerk / dewelke den **S. Martinus** toegewyd was / wierd door den Paus en den Abt van Egmond (by beurten) vergeeven. Dus heeft Willem van der Goes, Abt van Egmond / tot de pastory van Hillegom / openstaande

staande doo; het overlijden van Govert Arents-
zoon, in 't jaar 1557 voorgesteld Heer Johan
Johansz. van Kampen.

En als de gemelde pastory open was gebale-
len doo; de dood / of den bywilligen afstand /
van gemelden Johan van Kampen; heeft de
voornoemde Abt in 't jaar 1558 tot dezelve be-
noemt eenen Laurens Willemsz. Beide deze
benoemingen staan in een handschrift der Eg-
mondsehe Abdye / 't welk onder ons berust.

Volgens de pzent van S. Bavoos kerke te
Haarlem heeft te Hillegom als Pastoor ge-
staan

Meester Simon, Diaken aan 't heiligen
Kruis outaart te Haarlem.

Noch hebben hier / in de katolijke tijden /
de volgende Pastoor; gestaan :

Jakob Matthysz. in 't jaar 1460.

Johan van Poelgeest, 1500. dewelke daar in
een goeden ouderdom gestorven is.

Francois Gerritsz. de Jonge was hier Pas-
toor in 't jaar 1504. en is gestorven 1519.

Simon Pietersz. was al Pastoor in 't jaar
1559 / en is gestorven 1573.

Zedert de verandering zijn de katolijken van
Hillegom en van de naastgelegene plaatsen al-
lereerst bedient geweest van

Heden-
daagsehe
Pastoor

Gerlacus ab Angelis, woonende in de buurt
Sillik, volkomen Bacelier in de Godskunde;
dewelke over de 70 jaaren geleefd hebbende /
en ellendiglijk van den steen gepijnigt zijnde /
te Haarlem is overleden den 16 Julij 1683.
In zijne plaats is gekomen

Johan van Tilt, te Enmerik geboren; de-
welke eenigen tijd Pastoor van Hillegom / de
Dogelenzang / enz. geweest zijnde / eindelijk te

Emmerik is gestorven den 5 May 1698. Zijn opvolger is geweest

Pieter Tromp, een Edammer / en een Lo-
bensch Godtgeleerde.

B E N N E N B R O E K.

Te Bennebroek / een dorp by Haarlem aan den Leidſchen ſp-weg gelegen / is wel-eer / volgens J. de la Torre , eene Priory geweest. Want de Benediktijner-nonnen / dewelke de Abdy van Egmond allereerst en voor de Monnikken betwoont hebben / wierden upt Egmond verplaatst en hier gebragt omtrent het jaar 900. Deze Priory is volgens het zeggen van de la Torre zodanig te niet gegaan / dat 'er nauwelijks eenige geheugenis van overgebleven is. (1)

A A N T E K E N I N G.

1. De reden van het te niet gaan dezer Priorye is wel te vatten : want de Nonnen , gelijk wy boven onder Rhynsburg al aangeroert hebben , wierden niet alleen † genootzaakt de Abdy van Egmond aan de Monnikken in te ruimen , en te Bennebroek te gaan woonen : maar haar werd ook van 's Graven wege verboden , nieuwe Nonnen aan te neemen : op dat de Nonnen aldus zouden uytsterven ; en haare goederen toege-eigent zouden worden aan de Abdy van Egmond. En dus kon die Priory , of dat Nonnenklooster , niet langer geduurt hebben , als het leven van die verplaatste Nonnen.

† Annal. Egmond. cap. 11.

H E E M S T E D E .

Heemstede / een dorp tusschen de duinen en de Haarlemmer Meer gelegen / heeft dien naam van het oude geslagt der Heemsteden gekreegen: want in een ouden bries van 't jaar 1334 / denwelken Boxhornius, zoo als hy getuigt / gezien en geleezen heeft / word al gewag gemaakt van drie Heemsteden, te weten Sander, Borre, en Niklaas Heemstede, volle gebroeders. Gerrit van Heemstede, upt het zelfde geslagt geboren / leefde in 't jaar 1355. Volgens het schrijven van † Johan van Leiden moet Heemstede al bekend zijn geweest in de negende eeuw. Het heeft meer als eens bloot gestaan voor de woede der oorlogen; en is volgens den zeiben * Johan van Leiden, tenemaal vernielt in 't jaar 1404.

Daar staat een oud slot / 't Hooge-huis door de wandeling genaamd / 't welk door Aalbert van Beyeren in 't jaar 1392 / en door de Kabes jantische party in de jaaren 1404 en 1425 / geslecht en onder de voet is gesmeeten. Naderhand is het wederom sierlijker opgehaalt / en met twee ronde torentjes voorzien: en is noch onlangs bewoont door den Ridder Adriaan Pauw.

Door het jaar 1347 heeft dit dorp geene Parochi-kerk gehad; en had maar eene kapel / staande onder de kerk van Haarlem. Doch in 't gemelde jaar is deze kapel / met de toestemminge van Graaf Willem V, in eene Parochi-kerk veranderd.

† Lib. 7. Hist. c. 3. & 5.

* Idem 31. Hist. ult.

kerk verandert; Hier nebens de brief van Willem V.

Willem, &c. Hertoge in Beyeren, ende Grave, &c. maken cont allen luden, dat wi om bede onser goeder luden van Heemstede, ende om Godsdienst te meeren, gegeven hebben, ende geven gehengenisse ende consent, dat die nywe Capelle, die gesticht is in Gods eere, ende in gedenckenisse Grave Willems ziele, die ten Vrisen bleeff, ons liefs Oems, ende onser Voervaders Graven van Hollant, si een Prochikerke, ende gesceyden van der Prochikerke van Haerlem, also verre alst gerechte van Heemstede gaet, daer in te hantieren doopsel, ende doode-gravinge, ende anders dat een Prochikercke toebehoort. Waeromme wi bidden onsen Eersamigen Vader in Gode, Heren Jan van Arckel, Bisscop t'Utrecht, ende den genen die 't toebehoort, dat sy s'confirmeren, ende delen die luden, die wonen in 't gerechte van Heemstede, ende in 't gerechte van Haerlem, also verre alst gaet, ende sceyden van der Prochie van Haerlem mit allen synen toebehoren, ende daer toe willen geven haren consente, in manieren, wanneer die persone, diere nu in is, of die in der tyt wesen sal, syn consent toe geve. In oerconde, &c. Gegheven in Middelburch, des Manendach na Palm-Sonnendach, in 't jaer ons Heren 1347.

Deze kerk was ter gedagtenisse van O. L. Vrouws Hemelvaart ingewijdt.

Op het houten beschot van deze kerk staat te lezen / dat de oude kerk van Heemstede afgebroken is in 't jaar 1523.

Den

Den 12 Juny 1622 heeft de Ridder Niklaas Pauw, Heer van Oostertwyl / den eersten steen van de nieuwe kerk geleit. Den 14 Juny / in 't jaar 1624 / zijn de balken in de nieuwe kerk gebragt; en is de kerk onderwijlen onder 't dak geraakt.

In 't zelfde jaar 1624 / in den zomer / hebben de Nieuwegeinde Bedienaars aldaar voor de eerste reis gepredikt.

In 't jaar 1572 / den 24 Juny / is de kerk van Heemstede en Hillegom / volgens Ampzing, door de krijgsknechten bestormt en uitgeplundert.

In de kerk van Heemstede was eene Vikary. gesticht / met den last van drie Missen's weels / dewelke jaarlijks 25 Rhijnsche gulden opbragt. Willem Pietersz. Balling bekleede deze Vikary in 't jaar 1514.

Onder Heemstede heeft van ouds eene Priorij ^{Priory van} gelegen van Cisterci-monnikken / 's Hemels ^{Cisterci-} Poort genaamd; dewelke daar / den H. Bernard ^{monnik-} ter eere / gesticht is in 't jaar 1455. Deze Priorij / een afspuitzel van het Cisterci-klooster te Warmond / stond volgens * Sanderus onmiddellijk onder de Abdy van S. Salvator te Antwerpen.

Henricus Thaborita, by Ant. † Matthæus ^{Het jaar, en} aangehaald / getuigt met de volgende woorden ^{de plaats,} dat ze gesticht is in 't jaar 1416. In 't zelfde ^{der sticht-} jaar, op S. Antonis dag, hebben de Cisterci- ^{tinge.} monnikken te Heemstede by Haarlem een klooster gekreegen, door de stichtinge van Hugo van Assendelft, en Meester Johan Niklaasz.

* Sanderi Brabantia, sub Abbazia S. Salvatoris.

† Analect. t. 6. p. 115.

Jakob de la Torre schrijft dat 'er te Heemstede eene Priory van Cisterci-nonnen heeft gestaan. Doch uit den stichting-brief / dewelke hier zoo aanstonds volgen zal / blijkt dat ze heidegaar missen. Uit den zelven brief blijkt ook dat Meester Hugo van Assendelft, en een Vicaris Meester Johan Niklaaszoon, beide Priesters / de eerste stichters van dit klooster zijn geweest; en dat de plaats / daar het gestaan heeft / genaamd was Willigen hoorn. Ik zal met den brief van Johan Niklaaszoon beginnen.

Ic Jan Claesz. Priester, Vicarius in die Prochikerc van Harlem, doe cond allen luden, dat ic totter eeren Goeds ende zynre gebenedide Moeder, ende des heyligen Vaders sinte *Bernards*, desenagescreven goeden geschykt, geset ende geordineert hebbe, tot hulpe ende troest mynre ziele, minen ouden zyelen ende allen den ghenen daer ic die aelmissen van genoten mach hebben, in handen des Prioers van Warmond ende zyn gemene Convent te hulpe een Cloester mede te maken in den ban van Heemstede, op een hofstede die geheten is *Willegen Hoern*, welke hofstede Meester *Hugh van Assendelft*, daer toe gegeven ende geschykt heeft, mit anderen goeden die hy daer toe gegeven heeft. Item in den eersten so gheve ic daer toe drie campelants die een an den anderen leggende in die ley in die ban van Heemstede an die oestzyde van Harlemmer hout daer die landen of zyn, ende zyn groot negen morgen luttel meer of min, ende ghelden op dese tyt 28. Wilhelms scilde tsjaers. Item noch so geve ic hier toe 14 morgen lants, luttel meer of min, leggende in den selven ban

van

van Heemstede an die westzyde vanden hout, recht yegens die landen voirsz. over, mit enen laen geheten *Willems laen*, ende zyn geheten die *Coren-laen* buten an Harlemmer hout, ende ghelden op dese tyt 41. Wilhelmus scilde jaers daer lenden of zyn. Item noch 6 hont gheests lants leggende in den ban voersz. an die wech die gaet an *willegbenboern* voersz ende gelden op dese tyt vyf Beyers gulden. Item noch een morgen lants leggende in den ban van Heemstede voirsz. int *Sparen-lant*, ende ghelt op dese tyt 15. Wilhelmus scilde. Ende van alle dese landen voirsz. daer sal ic *Jan Claesz.* Priester voern. voerwaerde ende quytscellynge of doen als dat behoren sal, also verde als zy daer op die hofstede voersz. een Cloester op maken als voersz. staet; maer waer dat zake dat dat Cloester nyet gemaect en wort of begonnen binnen twee jaeren na datum des briefs, so houde ic dese ghifte ende qwytscellinge van gheenre waerde te wesen, alle dync sonder argh ende lyfte. In kennisse der waerheyt so heb ic dese cedel ghestelt mit myns selfs hant, ende myn segel hier op gedruet, int jaer ons Heeren 1455. des manendaechs na beloken Paeschen.

Hier op laat ik volgen den brief van Hugo van Assendelft:

Ic *Hughe van Assendelft*, Priester, Doe cond allen luden, dat ic totter eeren Goeds, zynre ghebenedide Moeder, ende des heylighen Vaders sinte *Barnaert*, dese na gescreven gueden gheschykt, gheset ende gheordeneert hebbe tot hulpe ende troest mynre zyele ende mynre ouden ende vryenden zyelen, in handen des Priors

van *Warmond* ende zyn ghemene Convents ter hulpe, een Cloester van sinte *Barnaerts* Oerde mede te maken : In den eersten een huus metter hoeftede, metten boemghert, met schuer, barch, huus, ende een barch van vive roeden, ende met allen potinghe ende plantinghe die nu ter tyt op die hoeftede voirsz. staen, welke hoeftede ghelegghen is in den ban Hemstede, ende is gheheten *Willeghen Hoern*, tot welke huus ende hoeftede toebehoert : eerst derald campe weydelands, die te samen groet zyn bet dan ses morghen, ende noch omtrynt dertyen achtelen saetlands, welke weydeland ende saetland al totter voirsz. hoeftede behoert, ende is verhuert voir seven ende dertich gouden Willems scilden jaers. Ende van dese saec voirsz. soe sal ic *Hughe* voirsz. Priester, voerwaerde ende quytsceldinghe of doen als dat behoiren sal, also verde als zy daer op die hoeftede voirsz. een Cloester op maken, als voirsz. staet ; maer waer dat zake dat dat Cloester nyet ghemaect en worde off begonnen bynnen twe jaer na datum des briefs, soe houde ic dese ghifte ende qwytscheldinghe van ghenre waerde te wesen, alle dync zonder argh ende lyfte. In kennisse der waerheyt so heb ic dese cedel gescreven mit myn selfs hant, ende myn zeghel hier op ghedruet, int jaer ons Heren 1455. op den derden dach in Aprille.

Philips van Borgonje heeft de gemelde stichting goedgekeurt door eenen open brief van 't jaar 1456.

P *Hilips*, bi der gracen Goods, Hartoch van Burgongen, van Lotringhe, van Brabant ende van Limborch, Grave van Vlaenderen, van Ar-

Arthoys, van Burgongen, Palatyn van Hengouwen, van Hollant, van Zeelant, ende van Namen, Marcgrave des heyligen Rycks, Here van Vryeslant, van Salins ende van Mechelen. Tot een ewige memorie deser zaken: Onse scarpe aensien ende sterke ghemoe myt stadighen vlitte setten wy dair tue, dat wy altyt forchvoldich zyn die Godtdiensticheyt der ghelovigen menschen ende salicheyt der zyelen starken, ende meer bedencken wy den geesteliken staet der heylicher Kercken mitten personen in Goedsdienst te verzien ende te vermeren die alremeeſte in vueriger ynnicheyt ende onghebrekeliker mynnen vlitelic volharden, op dat die acker of datlant der selver gheestelicheyts overmits onsen vlitichste aernst, gelyc der overclaere margenſterre alte clær voir den ogen Goods mach schinen ende Gode behaghelicke ende menichvoldiche vrucht aendregen, op dat oec die wyngaerde des Heren alre Heren in sinen bouw ende vrucht meer vruchtbaerre ghemaect, gheen doorn of dystel der bitterheyt, mer alte suete druven den Alrehoechſten Schepper voort mach bringen. Want ons dan voir is ghecomen van onsen leven onderzaten Priesteren, Meester *Hughe van Affendelf*, ende Meester *Jan Claeſz.* wonnende in onse ſtede van Hairlem, ghelegen in onser Graeffſcap van Hollant, dat ſi in Godliker ende ynnigher begheerten beruert zyn een Clooster der gheesteliker Oirden van Cystercien of *ſinte Bernaerts Oirde*, tot love ende eren ons Heren *Jeſu Chriſti* ende zynre moeder ende joncfrouwen *Marien*, ende des voirsz heylighen confessoors *ſinte Bernaert*, in den Dorp van *Heemſteden* by onser voirn. ſtede van Hairlem, op ter ſtraten of ſtede gheheten *Willigerboorn*, anders die

die *Hemel poorte*, stichten, begaven ende doen tymmeren willen, ende dair tue van horen eyghen lande, renten ende erven die hem van Gode verleent zyn, tot vermeringe Goodsdienst ende der Gheestelicheyt, ende tot hoiren zyelen zalicheyt wtsetten ende gheven willen, biddende oetmoedelic ende ynnichlic, begherende dat wy onsen oirlove ende consent daer tue ghewaerdigen te gheven, ende dat die Gheestelike personen die daer op ter voirsz. stede sullen worden inghenomen, die voirsz. renten, landen ende erven ewelyc sellen moghen holden ende besitten: So maken wy kundich allen teghenwoordigen ende toecomender luden, dat wy deser voirsz. Priesteren heylich opset, ynnighe begheerte, ende oetmoedighe bede, pryfen ende stadighen myt gunsteliker aendacht gheueycht tot hem ende tot horen ghebeden, overmits langhe voirberaden onser ghemynder ende ghetrouwer Stedehouders ende Rade van Holland, ende oec onser Raetsmannen die by ons zyn, dat si op deser straten ende stede voirsz. alfulken gheesteliken Clooster der voirn. Oerde funderen, begaven ende doen tymmeren mogen, ende dat si van horen eyghenen lande, renten ende erven die buten onsen leen ghelegghen zyn, tot desen werck gheven ende wtsetten mogen, dair wy hem oerlof ende macht toe ghegont hebben ende gonnen, ende onse volberd ende believen daer tue hebben ghegeven ende gheven. Oie alle die lande, renten ende erven die dese voirsz. Priesteren tot funderinge ende beganinghe des voirsz. Cloesters ghegeven hebben of gheven willen die buten onsen leen als voirsz. is ghelegen zyn, die hebben wy voir ons myt onsen sekeren weten, myt onsen volcomender
macht

macht ende sonderlinger ghenaden, amortiziert ende mit desen brieve amortezyceren voir ons ende onse naecomende Hollantsche Graven ende Gravinnen tot nooturst der voirsz. gheesteliker personen die in der ghetiden als dat ghewoenlic is nacht ende dach ewelyc Gode dienen. Daer tue gheven wy ende bekennen den voirn. Gheesteliken personen in dier tyt in den voirsz. Clooster wonen, dat si die voirsz. landen, renten ende erven buten onsen leen ghelegen, holden mogen ende ewelyc myt vreden ende ruste besitten, als guede die Gode ende der heyliger Kercken ghedoot, gheheylicht ende ghegeven zyn, also dat si van ons of van yement onser naecomelingen nyet en sullen noch en moghen gedwongen warden die voirsz. guede een deel of gheheel te vercopen of te scheyden, of in eniger wys wt hore macht te setten. Ende oec also dat si ons of onsen naecomenden Hollantsche Graven van deser amortizieringhen ende van anderen voirsz. onsen gracen in gheenre wys enigen financien sculdich zyn te gheven, want also dat wy financien hebben w. myt milder genaden ghegeven, verlaten ende quytghescolden, gheven, verlaten ende quytgeschelden van gonten deser fundacien, op dat wy der Missen, ghebeden ende ander guede wercken die dair ghedaen sellen worden deelachtich mogen wesen. Oec te versien dat dese voirsz. lande, renten ende erven, die desen voirsz. Priesteren tot deser fundacien wtgheset ende ghegeven hebben, in alle vryheit ende cyghendom ewelic sellen wesen ende bliven. Ende dat dese voirsz. Priesteren bynnen een jaer na datum des brieves desen voirsz. landen, renten ende erven mit scriften sellen sculdich wesen te verclaren of openbaren

baren in ons Raets-camers onsen Lants van Holland gheheten des Gravenhage. Hyer bi ghebeden wi ende bevelen den voorn. onsen Stedehouwer, allen ons Raetsmannen van onser cameren, ende allen anderen onsen Ambochts luden in Holland of waer si zyn gheseten, tegenwoordich ende toecomende, ende een yeghelic van hem allen dien dit toebehoort of angaet, dat si desen voorsz. Priesteren ende Gheesteliken personen die in dese voorsz. stede gheordiniert ende gheset werden, ende allen anderen dien dat sal angaen in toecomende tiden, deser teghenwoordigher onser ghenaden verleninge, oirlof ende believen, amortizinge, gaven ende quitancien ten ewigen dagen vredelic doen ghebruiken ende dair van verbliden, ende teghen inholt deses briefes in gheenre wys nyet verstoren noch vermoyen, noch van yement in eniger wys laten verstoren of vermoyen sonder enich wederstaen enigher ordinancien, ghesetten, gebeden of beschermenissen die hyer teghen ghemaket mogen zyn of ghemaket moghen werden. Op dat dan dit ewelic van ende stadich sel bliuen so hebben wy desen onsen brief met onser zeghelen teyken doen vestigen, behouden altoes onse rechten in anderen ende anderen rechten in alle dingen. Gegeven in onser stede van Dordrecht op ten tienden dach October in den jaer ons Heeren 1456.

PHILLIPS, by der gracen Goids, Hertoge van Bourgongen, van Lotharingen, van Brabant, ende van Limburch, Grave van Vlaenderen, van Arthois, van Bourgongen, Palatin van Henegouwen, van Holland, van Zelant, ende van Namen, Marcgrave des heyligen Rycx, Heer van Vriesland,

lant, van Salyns ende van Mechelen, onsen eersten Duerwaider of gezwoeren Bode hierop verfocht, saluyt: Laten u weten, dat die eerbaere geestelicke personen, alsse Meester *Huge van Assendelf* ende Meester *Jan Claesz.* Priesteren, wellicken ons te kennen hebben doen geven, dat zy zeer beroert tot devotien, in wille ende meyninge waeren een Clooster van sinte *Bernaerts* Oirde te stichten tot *Heemsteden*, op eene plaets genoemd *Willigen Horn*, ende dair toe te geven van hoeren goede zeker lande, renten ende erve, indien wy dat consentieren ende bekenen wilden, 't welck wy tot hoir ernstigen verfoeck, geoirloefft, geconsentiert ende belieft hebben, mit onsen openen brieven, besegelt mit onsen zegele, voir ons ende voir onsen nacomelingen, Graven te Hollant, met conditien, dat de voirsz. Priesteren bynnen een jair na datum ons briefs, de voirsz. landen, renten ende erven, mit scriften sellen sculdich wesen te verclaeren of openbaeren in ons Raeds-camer ons lants van Hollant geheten des Gravenhage. Ende want den wtganc vanden jaire zeer naken-de is, ende wy niet geerne en hadden dat de voirsz. devotien by ons verafert souden mogen werden, hier om zo ombieden wy u, ende bevelen dat gy terstont treckt ande voirsz. twe Priesteren ende an elken van hun beteykent ende beveelt, dat zy op overmorgen naestcomende, te weten, den 8. dach van Octobri, comen by onsen Rade voirn. om te verclaeren of openbaeren in geschrifte de voirsz. landen, renten ende erven, indien zy dat niet gedaen en hebben, ende dat also by u gedaen wesende, certificiert deselve van onsen Rade 't geene dat u dair op wedervaert, sonder des te laten in eeniger wis,
want

want wy dat also gedaen willen hebben. In oir-
conde desen brieve ende onse signet hier op ge-
drukt. Gegeven op ten 6. dach in Octobri int
jaer ons Heren 1457.

*By mynen Heere den Hertoge,
ter relacye vanden Rade van Hollant.*

**Ook heeft 'er de Utrechtſche Biſſchop Da-
vid van Borgonje, dooz den volgenden brief/
zjne toefſtemming toe gegeven.**

D*Avid van Borgonje*, door de genade van
Godt en van den Apoſtoliſchen Stoel Biſ-
ſchop van Utrecht, ter eeuwiger geheuggenif-
ſeder zake: Wy meenen dat wy Gode een aan-
genamen en behaaggelijken dienſt doen, als wy
de inſtelling van nieuwe kloosterorders begun-
ſtigen, en zoo wel die kloosterorders, als die
den Heere daar dienen, terwyle dat de geloo-
vigen door hunne giften de behulpzaame hand
daar ook aan bieden, achtervolgens den pligt
van ons hardersampt, tegen de quellingen van
boosaardige menſchen beſchermen. Dat het
dierhalven zoo aan de tegenwoordige menſchen
als aan de nakomelingen kennelijk zy, hoe dat
de in *Chriſtus* beminde Meesters, *Hugo van Affen-
delft* en *Johan Niklaaszoon*, Priester van ons Bis-
dom, door een yverige godvruchtigheit en lief-
de ontſtoken, ter eere van Godt, en om zijnen
dienſt te vermeerderen; als ook ter eere van de
hoogverheve Maagd *Maria*, en van Gods heili-
ge Belyders *Benedictus* en *Bernardus*, en van alle
Heiligen, op hoop van de (eeuwige) vergel-
ding, voor de zaligheit van de zielen hunner
ouderen, en van alle de genen in 't gemeen en
in

in 't byzonder, van dewelke zy hunne goederen gekreegen hebben, en voor dewelke zy gehouden zyn te bidden, op de beste manier, wyze, form, en rechtsgebruik als hun mogelijk was, in 't jaar des Heere duizend, vierhondert, les-en-vyftig, den derden dag van de maand April, met een zuivere en eenvoudige gifte, en op een onherroepbaaren tytel, als een zuivere aalmisse, en voor andere inzigten die boven uytgedrukt worden, tot optimmering en voor de vaste inkomsten van het toekomende klooster van de Cisterci-order binnen den ban van Heemstede, 't welk voortaan's *Hemels poort* genoemd zal worden, en tot onderhoud van den Prior, en van ieder Monnik of Broeder in 't byzonder, die daar wonen zal, de ondergeschreevene goederen, zaaken, landeryen, hofsteden, vruchten, renten, en inkomsten, vry van alle zoo openbaare als byzondere schattinge en bezwaaringe, en zoo als ze hier onder in 't gemeen Nederduitsch uytgedrukt staan, gegeven, verceert, en afgeftaan hebben: zoo als wy deswegen door hunne brieven en zegels volkomenlijk verzekert zyn: Voor eerst heeft Meester *Hugo van Assendelft* voor eeuwig en altyd gegeven een huis metter hofstede, metten boomgaert, metter schure, bachhuis en een berch van vyf roeden, ende met alle potinge en plantinge die nu ter tyd op de voorschreve hofstede staen, welke hofstede gelegen is in den ban van *Heemstede*, en is geheten *Willigerhorn*, tot welken huysen en hofstede toebehoren eerst derd'alf camp weylants, die te samen moeten syn by dat sest'alf morgen, en nu ontrent dertien acht'alf saetlands, welk weylant en saetlandt al totter voorschreve hofstede behoort, ende is verhuert

Voor seven ende dertich gouden Wilhelmi Schilden des jaers. Noch heeft Meester *Johan Nikolaasz* daar toe gegeven drie campen landts, die een en andere leghende in die Ley in den ban van Heemstede, aan die oostsyde vant Haerlemmerhout, en syn groot negen morgen luttel meer of min, ende gheven op desen tyt acht en twintich Wilhelmus Schilden jaers. Noch heeft hy gegeven vyftiend'alf morgen landts, luttel meer of min, leggende in den selven ban van Heemstede aen die westsyde van den Hout, recht tegens die lande voorschreve over, myt eenen laene geheten *Willems-laen*, en syn geheten de *Coerveen* buten Haerlemmerhout, ende gelden op de dese tyt veertich Wilh. Schilden des jaers. Item noch sestalf hont Geestlandts gelegen in den ban voorschreve aen den weg die gaet na *Willigerhorn*, ende gelden op dese tyt vyf Beyerle guldens. Item noch een morgenlandts leggende in den ban van Heemstede voorschreve int *Sparenlandt*, en gelt op dese tyt anderhalve Wilh. Schild.

Zoo zyn wy dan van wegen de voornoemde Order, en voornamentlijk wegens den Prior en het konvent te Warmond, van dezelfde Order zijnde, uyt welk konvent eenige Broeders of Monnikken gezonden zullen worden om dit nieuwe klooster te beginnen, uyt liefde in den Heere gebeden, aan deze godvruchtige godsdienstigheid of genegendheit de behulpzaame hand te bieden; de gemelde begiftinge gunstiglijk toetestemmen; dezelve door ons ordinaris gezag te bevestigen; en ons best te doen om het godvruchtig, loffelijk, en liefdaadig inzicht van de gemelde begiftigers tot een gewenscht einde en ter uytvoeringe te brengen. Hierom

is het dat wy, na dat wy al het bovenstaande en hier onder volgende rijpelijk overwogen hadden, goedgevonden hebben het zelve ter ere van den Almogenden Godt, van de allerheiligste Maagd en Gods Moeder *Maria*, van de heilige Belyders *Benedictus* en *Bernardus*, en uyt eene zonderlinge godvruchtigheid en genegenheit tot onzen Patroon, den heiligen Belyder *Martinus*, gunstiglijk toe te staan; zoo als wy het zelve door den tegenwoordigen brief toestaan. Weshalve wy de plaats, de gebouwen, de inkomsten, en alles en ieder in 't byzonder, zoo als het boven uytgedrukt staat, en door de voornoemde begiftigers gegeven is, uyt naame en van wegen de Cisterci-order en de Cisterci-monnikken van nu af aanneemen en aanvaarden: en wy hebben dezelve goederen, plaats, en inkomsten aan de Cisterci-Order en Monnikken voornoemd tot een eeuwige en zuivere vereering gegeven: en de plaats, met de gebouwen die daar reeds staan of nadeezen getimmerd zullen worden, rechten wy op en stellen wy aan tot een Klooster, 't welke door eenen Prior, en door Monnikken van de Cisterci-order, bewoont zal worden: onder beding dat de Prior en de Broeders van het toekomende Klooster gehouden zullen zyn onzes Persoons, onzer Voorzaaten en Nazaaten, de Bisschoppen van Utrecht, mitgaders onzer Kerke, en haaren welstand, van nu af aan in hunne gebeden gedagtig te zyn; en op hoope dat hy het ons vergelden zal, dewelke den genen, die hem iets gegeven zullen hebben, honderfout en 't eeuwig leven heeft beloofd. Wy begeeren dat het zelve Klooster voortaan genoemd zal worden 's *Hemels Poort*. Daar by hebben wy de gemelde

de renten, goederen, erven, landeryen, beemden, weylanden, bosfchaadjē, moerassen, poelen, viffcheryen, jaargelden, en andere vruchten, en roerende of onroerende goederen, dewelke den Prior en den Broederen voornoemd in 't toekoomende, 't zy door de miltheit der geloovigen, 't zy op wat andere rechtvaardige wyze dat het zy, geworden zullen, op de voorgemelde form, aan het Klooster, den Prior, en de Broederen van 's Hemels-Poort te Heemstede voornoemd, in vaffen eigendom overgegeven. Wy hebben ook door den tegenwoordigen brief vaff geftelt dat alle de voornoemde zaken voortaan kerkelyke zaken zullen zyn, voor kerkelyke zaken gehouden zullen worden; en den kerkelyken vrydom zullen genieten. Ook hebben wy het voorneemen van de Kerk, de outaaren, en het kerkhof ter zelve plaatze, met Gods hulpe, en by bequaame gelegendheit, te wijden, en 'er de werkplaatzen te zegenen: en wy geeven aan onzen algemeenen Vikaris in Biffchoppelyke zaken, die het dan weezen zal, byzonder verlof en volkome magt om het zelve te verrichten. Daarenboven geeven wy van nu af, zoo wel als voor het toekoomende, aan de Zufters en huisgenooten van 't zelve klooster, mitfgaders aan de genen die uyt genegendheit of godvruchtigheit hunne begraaf-plaats aldaar gekoozen zullen hebben, volkome vryheit om daar begraaven te worden: behoudens nochtans dat de kerken, de welke het recht van die begravingen toekoomt, het gedeelte (in de penningen daar uyt voorkomende) dat daar toe geftelt is, zullen hebben. Ook ftaan wy toe dat de Prior en het Konvent voornoemd, van nu af en voortaan, klokken en klokhuizen zullen mogen

gen hebben ; de plegtigheden der Missen , en andere goddelijke diensten , zullen mogen verrichten en zingen ; het kloosterlijk leven volgens den Regel van S. *Benedictus* , en volgens de gebruiken en instellingen van dezelve Order, zullen mogen onderhouden ; en om alles , zoo in 't gemeen als in 't byzonder , te hebben , te doen , en te verrichten ; 't welk geoordeelt zal worden , en blyken zal , dat de Broeders en het Konvent van 't gemelde Cisterci - Order van rechtswege , uyt hoofde van hunne voorrechten , of uyt krachte van de gewoonte , vermogen te hebben of te doen. Ook staan wy toe dat de Prior en het Konvent van het Klooster te Warmond hunne Broeders van tyd tot tyd mogen zenden naar het huis 's Hemels-poort te Heemstede ; en aldaar , benevens den Prior van 't zelve huis , de beproevelingen , naar dat met de inkomsten van 't klooster over-een-koomt , mogen aanneemen tot het doen van hunne geloften. Ook vergunnen , ordoneeren en verleenen wy door den tegenwoordigen brief dat de Prior van het Klooster te Warmond gerechtigd zal zyn om , op het gezag van zijne Order , binnen in 't gemelde huis te Heemstede en alle des zelfs vertrekken te gaan ; en om den Prior , de Broeders , en alles wat vorder tot het Klooster behoort , volgens de voorgemelde Regels , inzettingen , en ordonantzien , te bezigtigen ; en alles aldaar te beschikken en te bestellen , zoo verre als het aan hem zal staan : mitsgaders dat de Prior en de Broeders voornoemd van Heemstede gehouden zullen zyn den gemelden Prior van Warmond , als hunnen Opziender , ten eeuwigen tijde voortaan onderdanig te zyn en te gehoorzaamen : behoudens nochtans

dat wy aan ons, en aan onze nazaten de Bisschoppen van Utrecht, houden alle ordinarijse gerechtigheden en rechtsdwangen en ieder van de zelve in 't byzonder, die ons van rechtswegen of volgens de gewoonte over het Klooster, den Prior, het Konvent en de Broederen voornoemd in 't bovenstaande, en in alles wat het Klooster aangaat, toekoomen: behalven in zulke zaaken, in dewelke zy bewijzen kunnen dat ze aan onze magt door eene Pausselijke gunst onttrokken zyn. Noch vergunnen wy den Broederen van Heemstede dat ze aan hunne gasten de kerkelijke gerechten zullen mogen bedienen; en dat ze alle de voorrechten en vrydommen, die hun door de Roomsche Pausen of eenige Vorsten vergunt zyn of noch vergunt zullen worden, voortaan zullen mogen genieten. Ter getuigenisse en eeuwige gedagtenisse van het bovenstaande hebben wy ons zegel ter zaken aan den tegenwoordigen brief doen hangen. Gegeven in 't jaar des Heere duizend, vier hondert, zeven-en-vyftig, den 30 Maart.

En om dat dit klooster onder de Parochie van Haarlem stond / heeft Dirk van Waffenaer zijne toestemming daar toe ook gegeven :

Wy *Dideryk van Waffenaer*, Protonotaris van den Apost. Stoel, Proost en Aartsdiaken van *S. Jans* kerke te Utrecht, en Pastoor van de Parochiekerke der stad Haarlem onder het Bisdome van Utrecht, willen dat een ieder koome te weeten, en wy laten 't hem door dezen brief weeten, dat wy, voor de godvruchtige beweginge,

ginge, en genegendheit van de Eerw. Priors, Broeders, en 't konvent van Marienhavē te Warmond, van de Cisterci-order, onder het Bisdōm van Utrecht, wel genegen zijnde, hen door den inhoud dezes, voor ons en voor onze nazaaten, de Pastoors der voorn. Parochikerke, volkomen verlof en magt geeven, om op zekere plaats Heemstede genaamd, buiten de muuren der voorn. stad Haarlem, en binnen het Hardersampt van onze gemelde Parochikerke, een nieuw klooster van dezelfde Order te planten en te stichten, of te laten planten en stichten; en om aldaar te wonen, en Gods lof by dag en by nacht met ootmoedigheid en godvruchtigheid zonder staatsie of met staatsie te zingen; en om alle en iedere ceremonien, die tot hunne Order behooren, te verrichten; en vorder, om het gemelde klooster en deszelfs kerkhof, als het gebouwd en opgemaakt zal zyn, en als 't hen oirbaar zal dunken, volgens de instellingen en voorrechten van hunne Order te laten wijden: Behoudens nochtans, en met dit beding, dat de Broeders, dewelke in dit nieuwe klooster gestelt zullen worden, gehouden zullen zyn aan ons en aan onze nazaaten, voor de gerechtigheden van onze Parochiakerk voornoemd jaarlijks ten eeuwigen tyde het regelmatig* gedeelte, te weeten een halve Rhynsche gulden, metter daad te betaalen: en dat zy zich zelve gereed zullen moeten maaken; indien wy, of iemand van onzent wegen, iemand van henlieden verzoeken. Ter getuigenisse dezer zake hebben wy goedgevonden

* *Canonicam portionem.*

ons zegel aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gegeeven in 't jaar des Heere 1456, in de maand December, op S. Thomas dag.

Door den gemelden brief was de volgende brief gestoken :

D*avid van Borgonje*, door de genade van Godt en van den Apostolischen Stoel Bisschop van Utrecht : Wy willen dat het allen menschen bekend zy, en wy maaken 't hun door den tegenwoordigen brief bekend : dat wy ter oormoedigen bede van den Prior en het konvent van het Cisterci-klooster te Warmond, onder ons Bisdum, de vergunning, het verlos, en alles en ieder in 't byzonder 't welk in den brief van den eerzaamen Heer *Dideryk Waffenaar*, Protonotaris des Apostolischen Stoels, Aartsdiaken van onze S. *Jans* kerke te Utrecht, en Pastoor van de Parochi-kerk te Haarlem onder ons Bisdum voornoemd (door welken brief deze onze brief gestoken is) vorder vermeld en uytgedrukt staat, voor zoo verre als het wel en behoorlijk gedaan is, ten einde het zelve vast en onverbreekelijk onderhouden worde, uyt zekere kennis door den tegenwoordigen brief goedkeuren, bekrachtigen, voor wel gedaan houden en gehouden willen hebben, en uyt krachte van ons gezag door deezen onzen brief in Gods naame bevestigen. Geg even onder ons zegel ter zaken, 't welk aan den tegenwoordigen brief gehangen is. In 't jaar des Heere 1457, den 30 Maart.

In het zelfde handschrift / staat een dierge-
lijke toestemming van Nicolaus Bisschop van
Utrecht / dewelke in het jaar 1457 de (1) Kom-
mendataris was der Haarlemsche Parochi-
kerke. Wy zullen die ook eene plaats alhier ver-
gunnen ;

NICOLAUS , door de genade van Godt en van
den Apostolischen Stoel Bisschop van A-
trecht, en Kommendataris van de Parochi-
kerk der stad Haarlem , onder het Bisdum van U-
trecht, wenscht (den Leezer) de zaligheid in
den Heere. Wy maaken aan allen bekend dat
de godsdienstige mannen, de Prior en het Kon-
vent van het klooster , door de wandeling te
Heemstede genaamd, van de Cisterci-order, en
op de grenzen van onze Haarlemsche kerk voor-
noemd gelegen, ons door een ootmoedig ver-
toog gebeden hebben dat, zoo wanneer iemand
van de Parochianen der voornoemde kerke zy-
ne regelmatige begraaffenis in 't gemelde klo-
oster gekozen mogt hebben, deszels lijk zonder
eenige staartzie , en zonder alvorens in de ge-
melde Parochi-kerk gebragt te moeten worden,
door hen begraaven mogt worden. Hier om is
het dat wy , het godvruchtig verzoek der ge-
melde Monnikken opvolgende, op dat de vre-
de en eendragt tusschen ons en onze nazaaten,
de volgende Pastoors van Haarlem van de eene,
en de gemelde Monnikken van de andere kant,
ten eeuwigen dage mag onderhouden worden,
hun door den tegenwoordigen brief magt gee-
ven en verleenen , om , zoo wanneer en zoodik-
wils iemand van de Parochiaanen onzer gemelde
kerke zyne begraaffenis in 't gemelde klooster
gekozen zal hebben, zyn lichaam ofte lijk,

zonder het zelve alvorens in onze kerk te brengen, of onze kerk met het lijk te bezoeken, te mogen begraaven: zoodanig dat wy aan ons en aan onze nazaaten voor ons wettig gedeelte behouden alle de offerpenningen dewelke in 't gemelde klooster, zoo lang als het lijk daar ten toon staat, geoffert zullen worden, alle argheit en list buiten gesloten, en zonder eenige andere korting te maaken; en dat wy het vorder gedeelte ter beschikkinge van de voornoemde Monnikken laten. Tot oirconde van al het bovenstaande hebben wy goed gevonden het rond zegel van ons voornoemde Bisdum aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gegeevente Mechelen, in 't jaar des Heere 1457, den vyftienden van de maand Maart.

Het tegenwoordig afschrift kooft met den oorspronkelijken brief over een, verklare het zelve met eigen hande.

Was ondertekent,

Ik *Hugo van Affendelft*, Onderpastoor der voornoemde kerke.

Necht mergen lands / by van tienden / zyn volgens den volgenden brief aan 't zelve klooster in eigendom gegeven.

Wy *Jacob van Affendelf*, Castelein van *Adriaen vande Voirde*, Schout van Hemstede, doen kondt ende kenlic allen luyden, hoe dat die Broederen van sinte *Bernardus* oirde in *Hemstede* buyten Haerlem ons zeker brieven getoent ende wy gelesen hebben, by den welcken den Convent voersz. gegont ende geconsenteert is van *Jan*, Ambocht Heere van Hemstede, ende geconfirmeert van wylen onsen genad. Heere *Her-*
toch

noch *Philips van Bergongen*, saliger gedachten, dat zy achte marghen gheestlands in Hemstede soude mogen begripen ende betimmeren, bepoten ende besayen, of anders oirbaren ende gebruycken tot hoiren meesten oirbaer ende profyt, sonder *Jan van Hemstede* voern. of eenyge zyner nacomelingen Ambochttheeren van Heemstede eenige thienden ofte heerlicheyt te hebben ofte eysschen, te weten, als vande thienden of vanden profyten die zy daer op hebben mogen, maer van die weylande daer of soe sullen zy mogen bepoten ende begripen, alsoe veel alst hem belieft, als die brieven voersz. dat breeder verclaren, begripen ende wtwyfen Ende want si ons te kennen gegeven hebben dat zy sommigen mergen geestlands mit tymmeringe, bepotinge ende begravinge van grasten ende sloten gemenget hebben of verenicht mit sommige stücke weylants, beduchtende, anxt ende vrees hebbende, dat in toecomende tyden hem luyden of hoiren Convent yemandt beclagen, moynisse of schade doen souden mog n, dat zy verder gebieden souden mogen weten in thienden te houden of te ontfangen, dan hemluyden geconsenteert ende geoirloft ware, dat zy seer garen bellet ende verhuert souden zyn, hebben daerom voer ons gebrocht ende gedaen komen *Jan Comansz. Pieter Dynsz. Claes Symonsz.*, gebuyren ende inwoenders tot Hemstede, waerdich te geloven, die by haeren besten weeten, by hoiren zielen ende conscientie getuyget ende geseyt hebben, dat die Broeders oft voern Convent nu ter tyd niet meer geestlands binnen haer Clooster ende krosten, die zuytwestwairts an haer Clooster leit, begrepen ende hebben, dan hyer nae by naem ende maet gescreven staet : In den eer-

eersten die cleyne harst die noertwaerts van haer
 Kercke leit ende plech groot te wesen drie hondt.
 Item vier hondt daer haer Kerck ende Convent
 meest op staet, ende plech *Jan die Voechts* landt
 te hieten. Item noch een hond ende plech dat
Farrulant te hieten, ende is zuydwestwaerts van
 hair dormter in hair bomgaert. Item oestwaerts
 dat *Farrulant* voern. noch twee hond landts, en-
 de plech te hieten die *Horskroeft*, die myt bo-
 men bepotet waren, eer ende voer die tyt dat
 zy luyden die achte mergen geestlandts lyender
 vry negen als boven, 't welk die voern. goede
 vrienden ende gebuyren seyden ende affirmeer-
 den hem noch wel indachtich ende kundich te
 wesen. Item noch een hond ende een vierendeel
 dat zy geroilt hebben tegen *Pieter Havixz.* kin-
 deren, ende is nu ter tyt dat zuyteynde van haer
 Cloester an die laen. Item noch anderhalf hond
 dat zy gecoft hebben van die banne kinderen
 noertwaerts daer an. Item noch sestalf hond an
 die noertwestzyde van die voern. laen, strec-
 kende langes an die laen tot Hemstede wts, en-
 de is hem angekommen van Meester *Jan Claesz.*
 salig gedachten. Item noch drie hond tenden
 an die sestalf hond voern. streckende westwaerts
 an die voern. laen, ende plech dat memorie land
 te hieten. Item noch een hond ende een vier-
 endeel westwaerts an dat memorie landt voern.
 langes an die laen voern. dat zy geroilt hebben
 an *Pieter Havixz.* kinderen voern. Item noert-
 waerts van de voern. landen een lange acker,
 ende was groot drie hond, die zy gecoft heb-
 ben van *Floris Gysbrechtz.* ende plach wel eer
 toe te behoeren *Symon Peterfsz.* in die *Willigen*
Horn. Item noch een lange acker van drie hond
 noertwaerts van die voern. lange acker, die zy
 gecoft

gecoft hebben van *Symon Huygen/z.* ende plech
oec toe te behoeren *Symon Pieter/z.* voer/z. Item
noch weftwaerts van die voern. langhe ackeren
twee hond, die zy gecoft hebben van oude *Jan
Bartholomeus.* Item noch derdalf hond noort-
waerts van oude *Jans* voern. gecoft van *Coman
Claes Jan.* Item noch derdalf hond oeftwaerts
daer an, die zy gecoft hebben, die zy geroelt
hebben tegens *Claes Pieter/z.* Item noch vier-
dalf hond oeftwaerts daer an, die zy gecoft heb-
ben van Meesteriffen van die groete Begynhoff
tot Haerlem, alle welcke landen boven ende
wtgefeyt die horcroft om rede wille voern. te
famen maken ses mergen lants ende een hond.
Ende was daer an gebrecht an acht mergen geest-
landts, dat fullen zy mogen nemen ende verha-
len an ander landen die zy in Heemftede by haer
Cloefter hebben leggen nae inhoudt der brieven
die *Jan* van Hemftede voern. voer hem, ende
voer zynen erven, ende voer zynen nacomelin-
gen, daer van gegeven heeft. Ende want men
altyt behoert ende fchuldich is van reden ende
rechte wegen te gheven getuychgenis der waer-
heyt, ende sonderlinghe als men des verfocht
wert, foe ift dat wy *Jacob* ende *Adriaen* voer/z.
dair om oetmodelic gebeden ende verfocht van
den Broederen, ende oec van den drie gueden
vrinden ende gebuyren van Heemftede voern.
in getuychgenis der waerheyt van alt gund dat
voer/z. staet onse zegelen an defen brief gehan-
gen hebben int jaer ons Heeren 1476. op ten
dach in Novemb.

*Copie van den protectien ende thienden ons gegonne
van Jan van Hemstede, Ambocht Heere.*

IC Jan van Hemstede, Heere van Benthufen, Sciltknaep, doe cond allen luden, dat ic om Goids wille, ten voirsten ende om affectie, liefste ende mynne die ic hebbe ende drage totten gemenen Broederen ende Convent vander observantie van synte *Bernardus* Oirde bynnen mynre Ambochts-heerlicheyt van Heemstede, alzoe wael om hair goede leven dat zy dagelycx hantieren, als om sonderlinge vrienden die my voer hem gebeden hebben, den selven Broederen ende Convent die nu zyn of namaels comen sullen, gegonnen ende geconsenteert hebbe, gonnen ende consenteren myt desen minen brieve in also veele als in my is, voir my ende voer minen erven tot ewigen dagen dat zy een Cloester ende Convent mit boemgairden, bepotingen, bouwerie ende anders na hore geliefsten sullen mogen begripen ende maken tot achte merghen gheestlands toe ende nyet meer, ende wes hem van den selven achte morgen gheestlands overschiten sal, dat zy niet bepoten noch betymmeren en sullen willen, dat sullen zy mogen besayen ende oirbaren ende gebruiken tot hairen meesten oirbaer ende profijt, sonder my ofte mijnen naecomelingen, Ambochts-heeren van Heemstede, eenyge tyende ofte heerlicheyt te hebben of te eysschen, te weeten als van den tyenden of van den profyten die zy daer op hebben moghen of in eeniger wys, als van den weylande daer of sullen zy mogen bepoten of begripen alsoe veel als hem gelieft, behoudelic dat dit my genad. Heere van Bourgondien, Grave
van

van Holland , dair ic myn voersz. Ambochts-
 heerlicheyt ende tiende van Heemstede of te
 leen houdende byn , believen ende consenteeren
 wil. Voirt soe heb ic den voern. Broederen en-
 de Convent genomen ende neme mit desen brie-
 ven voir my ende minen erven in myn protectie
 sauwegarde, ende sal hun luden altyt bescutten
 ende beschermen na mynen vermogen tegen on-
 recht stiven ende stercken in horen rechten.
 Ende want dit myn uterste wille ende meninghe
 is, ende dit aldus gedaen ende gesloten hebbe
 by rade van eenyge van mynen magen ende vrien-
 den, soe heb ick myn zegel an desen brief wt-
 gehangen, besegelt. Ende om die mere zeec-
 kerheyt wille, soe heb ic gebeden Meyster *Hen-
 ric vander Mye*, ende *Jan Ruychrock*, desen brief
 mede over my te besegelen , 't welck wy Mey-
 ster *Henric vander Mye* ende *Jan Ruychrock*, ter
 begeerten van *Jan van Heemsteden* voern. alsoe
 gedaen hebben op ten xxx. dach van Augusto,
 int jaer ons Heeren 1459.

Hier by voegen wy de Priors / die ons vooz-
 gekomen zijn:

Broeder Gysbert , Priester / eerst Prior te
Warmond / naderhand de eerste Prior te *Heem-
 stede*.

Priors van
 't gemelde
 Klooster.

1477 Johannes, Prior.

1494 Kornelis van Rotterdam.

1532 Reinier Niklaasz.

1556 Willem Arentsz. van Utrecht.

Niklaas van Amsterdam.

Dirk van der Hage.

Andries van Haarlem.

Johan Warbouds.

Nano.

Ik heb niet meer als drie Onder-priors benoemd gebonden:

Onder-
Priors.

Broeder Gerrit Willemsz. in 't jaar 1566.

Broeder Nikolaas.

Broeder Johan Wol.

(2) Dit Klooster is ten tijde der beroerten ook afgebroken / en in een landhuis en lusthof verandert: 't welk de Heeren Fabri, volgens
* Amptzings schryben / bewoont hebben.

* Pag. 88.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Ik weet het half Latynschen woord *Commendatarius* niet beter te vertaalen, als door het onduitsche woord *Kommendataris*. Aan zoo een *Kommendataris* was *quansuys* het opzigt en de zorg over zekere kerk opdragen, zonder dat hy gehouden was dezelfde kerk te bedienen, of de harderlijke diensten waar te nemen. Ik zegge dat hem het opzigt *quansuys* opgedraagen wierd: want dat toezien en zorgen bestond maar in den naam. 't Was alles maar gedaan om zoo een gunsteling of goede kennis van den Graaf, of van den eenen of anderen Hoveling, aan de inkomsten van eene Parochiakerk te helpen. Zoo een *Kommendataris*, even gelijk wy van sommige *Personæ* of *Pastoren* gezegt hebben, ging jaarlijks met de voornaamsten inkomsten sryken: en had anders weinig te doen, als ergens maar naar een leeg loopend Priester om te zien; dewelke doch niet anders te doen hebbende, en de eerste gelegendheit voor de beste aanziende, zich door het aanbieden van een sober loontje liet beweegen, om den zoogenoemden *Pastoor* de gansche zorg en al den harderlijken last af te neemen; en onder den naam van *Vikaris* het gansche kerkbestier waar te neemen.

Maar zal iemand zeggen, 't geene wy hier van de *Kommendatarissen* zeggen, dat hebben wy elders van de *Personæ* of zoogenaamde *Pastoren* gezegt: en,
zal

zal men vorder vraagen ; wat onderscheid was 'er dan tusschen zoo eenen Pastoor, die zich met geene Pastory behoefde te bemoeien , en tusschen eenen Kommendataris van een Parochiëkerk. Hier op zal ik met korte woorden antwoorden dat 'er in het aanstellen van zoo een genaamden Pastoor maar een kunstje gebruikt wierd, en behoefde gebruikt te worden : maar dat men in het aanstellen van eenen Kommendataris twee kunstjes van nooden had, en in der daad twee kunstjes gebruikte. En dit quam niet alleen te pas in het vergeeven van Pastoryen ; maar ook van Bisdommen , van Abdyen enz. Het eene kunstje ; 't welk in beide die aanstellingen gebruikt wierd , bestond hier in , dat men iemand de inkomsten van eene Pastory , van een Bisdom , &c. deed genieten , zonder hem tot het bedienen van die Pastory , van dat Bisdom , &c. te verpligten. Men gaf hem de Pastory , of het Bisdom , en men gunde hem de vryheit om de Pastory , of het Bisdom , door eenen Vikaris te laten bedienen. Maar wat dan , als zoo een Persoon , die men dus begunstigen wilde ; volgens de kerkelijke wetten onbequaam was om zoo een ampt te bekleden. Hy was by voorbeeld geen kerkelijk persoon , en schikte zich zelven ook niet tot den kerkelijken staat : hy had zelf de vereischte jaaren niet : hy had een ander Bisdom , een andere Pastory , of een ander kerkelijk ampt ; 't welk hem , volgens de kerkelijke wetten , niet toeliet een nieuw Bisdom of een nieuwe Pastory aan te neemen , zonder zyn voorig ampt te verlaten. Dan had men , om de begeerlikheit van zoo een persoon , en dat quansuys zonder de kerkelijke wetten te overtreden , meer als een kunstje gereed : Pausselijke *dispensaatzien* ; vereenigingen van verscheidene kerkampten ; en deze *kommenden* of aanbevelingen. De Pausselijke *dispensaatzien* zyn genoeg bekend : van de vereenigingen der kerkampten zullen wy by gelegendheit wel iets te zeggen hebben : hier hebben wy maar van de *kommenden* te spreken. ^a Van ouds is het eene loffelijke gewoonte geweest dat de openstaande kerken , als ze om gewigtige redenen , by voorbeeld om het inval-

^a Zie van Espen in Jus Canon. Paolo Sarpi des Benefices ; Hist. des Revenus Eccles. &c.

len en stroopen der vyanden, van geene Harders voorzien konden worden, aan de zorg van een nabuuri- gen Bisschop of Pastoor, naar dat het Bisdommen of Pastoryen waren, ^b aanbevolen wierden. Die Bisschop of Pastoor mag iets voor zijne moeite getrokken hebben; maar paste voornamentlijk maar op den welstand van het Bisd. Doch dit oppassen en deze aanbeveeling, duurde maar tot het aanstellen van een nieuwen Bisschop of Pastoor: en deze oppassende Bisschoppen of Pastors, omdat het Bisd. of de Pastory hun aanbevolen was, wierden *Commendatarii* genoemd. Allengskens hebben zy, onder voorwenzel van betaamelijkheid, behoefte, enz. de inkomsten van die aanbevolene plaatsen beginnen te eigenen: en, om dat zy daar wel mede stonden, wisten zy verscheidene middelen te verzinnen om het aanstellen van een nieuwen Bisschop of Pastoor slepende te houden: want hoe de plaats langer open stond, des te langer genooten zy'er de inkomsten van. Zoo een Bisschop of Pastoor meende het zeer vlak te hebben; en tegen de kerkelijke wetten, dewelke het bezitten van meer als een kerkelijk ampt verbieden, in geenen deele te zondigen. Hy bezat, zoo als hy redeneerde, niet meer als een kerkelijk ampt, te weten zyn Bisd. of zyne Pastory; en had slegs het opzigt op het ander ampt. Mettertyd is men noch verder gekoomen; en, om voor zyn leven van dat opzigt verzekerd te zyn, en vervolgens de vruchten van de aanbevole plaats tot zyne dood te trekken, heeft men zoo veel by de Pauzen te weeg gebragt, dat zodanige Kommendatarissen het opzigt over de openstaande kerken voor hun gansche leven verkreegen. Dit opzigt, en deze zorg, gaf hun geene magt om de harderlijke bedieningen in die kerken te oeffenen, om'er de Sakramenten te bedienen, de geloovigen in 't geestelijke te regeeren enz. Het was maar een Pauzelyk bevel, om'er een oog in 't zeil te houden, en toe te zien op het gedrag der Geestelijken, het behandelen van de kerkgoederen enz.

Sommige Pauzen meenden hunne rekening by deze Kommenden ook te vinden: en hebben daarom de

^b Aanbeveelen, in 't Latyn *commendare*. En hier van komt het woord *commenda*.

zwak-

zwakheit fomwylen gehad , van den slender te volgen ; en de onheilen , die daar uyt volgden , over het hoofd te zien. Zy meenden hunne rekening daar by te vinden ; om dat ze daar door de handen van de rechte Begeever als bonden , en zich zelven meester van alle kerkampden maakten. Want dat *aanbeveelen* was quansuys geene rechte vergeeving ; en dus konden de vergeevers niet zeggen dat de Pauzen de begeevening der kerkampden naar zich trokken , of de begeever in hun recht verkorten. En nadien 'er wel gelegendheden voorquamen , daar het dienstig was dat de opentstaande Pastoryen , Abdyen , of Bisdommen door den Paus aan iemands opzigt aanbevolen en opgedragen wierden ; zoo kon men , en mogt men , in den beginne over dat aanbeveelen zoo niet vallen. Naderhand , als die aanbeveelingen maanden en jaaren duurden , ja voor iemands gansche leven gegeven wierden , was het al te laat. De begeever mogten wat roepen en schreeuwen , het gebruik was voor den Paus. *Klemens V.* beklagt zich zelven zeer ernstig dat hy den slender in 't begin van zyn Pausdom ook gevolgt hadde ; en dat hy uyt menschelijke inzichten , om een goed vriend te begunstigen , om oude diensten en vriendschappen te vergelden , enz. verscheidene kloosters en kerken aan den eenen en anderen by wyze van *kommende* had opgedragen. Hy bekent by ryper overweeging bevonden te hebben dat de welstand van kerken en kloosters daar door verlooren gaat , geene zorg voor het tijdelijke of geestelijke gedraagen word ; en dat die Kommendatarissen , nergens anders op doelende als op eigen belang , alles in 't wild lieten loopen. Door die quaalen bewogen gaf hy eene ordinantzie uyt , waar door alle kommenden , zelfs die aan Bisschoppen en Kardinalen gegeven waren , ingetrokken wierden. Maar wat een slechte verbetering op die ordinantzie gevolgt is , blijkt uyt de klagten van *Durandus* Bisschop van Mende ; dewelke vier jaaren na het uytgeeven van de voornoemde ordonantzie aan de Kerkvergaderinge van Vienne met een vryborstigen dyver ver-

c In Constit. anni 1305.

d De Reformat.

toonde hoe dat de Kardinaalen de *kommenden*, zelfs over katedraale en overzeesche kerken, wisten te verkrygen. Op dezelfde wyze, zegt hy, wisten zy ook het bestier over kloosters en konventen in handen te krygen; of deden het aan hunne vrienden en goede kennissen geeven; schoon dat nochte de gemelde Kardinaalen, nochte hunne vrienden en goede kennissen, de minste gedagte niet en hadden van de kap oit aan te trekken. En daar op gaat hy de onheilen van zulke kommenden met naare jammerklagen beschryven. *Daar door, zoo gaat hy voort, is de kloosterlijke tucht ten eene maale vervallen; want geen een van hen allen, (te weten van die Kardinaalen en andere Kommendatariffen) past op het bestraffen of onderwyzen van de Monnikken. . . . De oude herbergzaamheit van zulke Prioryen (of kloosters) word niet meer geoeffent; de goederen van de Prioryen worden verquist en opgegeeten, enz.*

Maar, zal men vraagen, indien de Pauzen alle deze misbruiken geweeten hebben, gelyk zy zulke onordentlikheden behoorden te weten, waarom hebben zy zoo lang gewacht met diergelyke misbruiken uyt te roeyen; en waarom hebben zy de Kardinaalen in die baatzuchtigheit zoo dikwils opgevolgt? Om nu daar te laten dat de Pauzen ook uyt vleesch en bloed bestaan, en vervolgens ook wel eens van een menschelijke drift bekroopen kunnen worden; om ook nu niet te doen gelden dat eene en dezelfde zaak wel eens met tweederhande oogen aangezien kan worden; 't gene wy beneden te pas zullen brengen; zoo zal ik tegenwoordig op de voorgestelde vrage alleenlijk antwoorden dat de Pauzen dikwils in de voorgemelde kommenden een goed en loffelijk inzicht gehad hebben; maar misleidt en bedrogen wierden door de looze baatzuchtigheit van eenige Kardinaalen. Even na de middelste eeuwen, als de yver en liefde tot de kloosterlijke tucht in meest alle de kloosters en genootschappen van Kanonnikken verkoelt en als uytgedooft was; ^e als de Kanonnikken meest over al van geen gemeen leven meer mogten hooren; de

^e Zie van Espen *ibid.*

goederen der kerken en kloosteren verspilt en verdomineert wierden ; de Abten , als of zy de eigenaars der goederen waren , niet anders deden als teeren en smeeren ; de vrienden en maagen der kloosterwoogden en kerkharderen met de kloosterlijke en kerkelijke goederen , als met een gevonden schat , door- gingen ; eindelijk als de kloosterlingen het zoo grof en zoo bont maakten dat 'er de gansche wereld als van waagde ; in die eeuwen , zeg ik , hebben sommige Kardinaalen over dat onhebbelijk gedrag en stordig leven der Monniken by de Pauzen jammerhartig geklaagt ; en de Pauzen ingegeven dat die rijke Abdyen en kerken , in eene zoo algemeene bedervinge van de kloosterlijke en kerkelijke tucht , beter aan deftige en aanzienlijke personen , buiten die kerken en kloosters woonende , zouden aanbetrowt worden. Dat die personen zoo veele inkomsten aan die kloosters en kerken zouden kunnen laten , als hun noodzakelijk was ; en 't overschot op een behoorlijke wyze , by voorbeeld ten behoeve der armen , zouden kunnen besteeden : dat de Oversten der kloosteren , en de kloosterlingen zelf , den toom zoo ruim niet hebbende , zoo schandelijk niet zouden hollen. De Pauzen , door de waarschijnlijkheit van die redenen getroffen , en al dat zeggen voor een louteren yver aanzien- de , en misschien somwylen ook door een goeden vriend van zoo een Kardinaal aangezet en bepraat , meenden een goed werk te doen met die kerken en Abdyen aan zulke yveraars in *kommende* op te draagen. Maar het bleek wel haast , waar op dat al dat yveren en jammeren gezien hadde ; en die opzigt hebbende * Abten staken de inkomsten der Abdye zoo wel in hunne beurs , en teerden 'der alzoo ruim en rustig op , als oyt van de rechte Abten was gedaan.

En men denke niet dat dit aanbeveelen van kerken en kloosters nu en dan een enkele reize is gebeurt. In de kerkfcheuringe , dewelke onder *Urbanus VI.* begonnen is , en tot *Martinus V.* geduurt heeft , hebben de Pauzen van beide de partyen , om aanhang te maaken , en hunne party aan hunne snoer vast te hechten , den ruimen toom aan dit gebruik

* *Abbates Commendatarii.*

gegeeven. In de vyftiende eeuw heeft *f Paulus II.* aan den Kardinaal van *Porto* verklaart dat 'er zedert het Pausdom van zynen voorzaat *Calixtus II* meer als 500 Abdyen op zoo een wyze vergeeven waren. Veele Pauzen hebben de onhebbelykheit van deze kommenden in hunne ordonantzien vertoont en afgekeurt: deſtige en welmeenende mannen hebben daar hemelhoog over geklaagt: ganſche kerkvergaderingen hebben die verfoeit. En, niet tegenſtaande alle die afkeuringen, klagten, en verfoeyingen, hebben zy mettertyd meer en meer land gewonnen: en men weet dat 'er in Vrankrijk en Italie niets gemeener is als diergelyke kommenden. Wat zal men daar van zeggen? Ik heb boven aangemerkt dat een en het zelfde voorwerp dikwils met een tweederhande oog aangeſchouwt kan worden. Zaken, die in den beginne wanſtallig en onhebbelyk voorkoomen, ſchynen mettertyd haare lelykheit te verliezen of af te leggen. De mode maakt alles goed. Zoo is het met de *kommenden* ook gegaan; Ook konnen de omſtandigheden van tyden en zaaken een andere gedaante aan zekere zaken geeven. Ja een doorgeleerd en verſtandig *g Schryver* meent dat de kloofters beter ſtaan met die opzigt hebbende Abten, als ze met de kloofterlyke Abten geſtaan hebben: en, gelijk de zaaken ſtaan, zoude hy geen groot ongelijk hebben. De misbruiken, zegt hy, zyn noch grooter geweest onder de rechte Abten, als ze thans zyn onder de opzigt-hebbende Abten. De opzigt-hebbende Abten hebben ſlegts het derde gedeelte van de inkomſten der Abdyen t' hunner beſchikkinge: het tweede gedeelte word aan de Monnikken toegewezen; het derde gedeelte is voor de bedieningen. De rechte of kloofterlyke Abten in tegendeel hadden het bewind over alle inkomſten: zy leefden daar op als Vorſten, en lieten de Monnikken van honger verquynen en ſterven. Wel is waar dat de rechte Abten geene bullen kreegen, die hen voogd en meefter van de inkomſten maakten, gelijk de opzigt hebbende Abten den eigendom over hun deel ontvingen. Maar daar ſtonden de Monnikken niet beter by: die Abten gedroegen zich

f Cardinalis Papienf. ep. 93.

g Hiſt. & origine des Revenus Eccleſiaſt. p. 282.

even-

evenwel als rechte eigenaars, en lieten de Monnikken hun hart maar ophaalen met klaagen. Ik ben verzekert, zegt de zelve Schryver, dat de Monnikken, die nu onder *Kommendatarissen* staan, naar geen rechte of kloosterlijke Abten verlangen: want het derde gedeelte der inkomsten, 't welk nu tot onderhoud der Monnikken besteedt word, zoude wel haast van de Abten geeigent worden. En dit gevoelen is hem alleen niet eigen: veele Benediktyner-monnikken, zelfs van de yverigsten, begrypen de zaak even eens. Dat laat zich zoo al zeggen; en ik heb 'er zoo veel niet tegen. Maar waarom geen kloosterlijke Abten aangesteld; en hun de handen even eens gebonden, gelijk men de handen aan de opzigt-hebbende Abten heeft beginnen te binden? Hoewel deze Aantekening op de *Kommendatarissen*, en opzigt hebbende Abten, reeds vry wydloopig is; moet 'er ik echter, om het gedrag van zulke Abten door een staaltje aan te toonen, noch eene geschiedenis by voegen uyt een hedendaagsch Schryver; welke geschiedenis ook in onze dagen is voorgevallen. *h* Zeker Kardinaal had ook het opzigt over eene Abdy in Vrankrijk op de voornoemde wyze verkreegen. Hy slokte niet alleen de inkomsten op, zoo veele als hy 'er konde bekoomen; maar al wat 'er mooys en kostelyks in de Abdy was, dat was zyne gading: zoo dat hy de zilvere vaten, doozen, en kassen, uyt de Abdy ligte, en alles versmulde en verquiste. Zoo gaat het dan zoo vast niet, dat zodanige Abten zich altyd met een derde gedeelte van de inkomsten laten paayen. Hy kooimt te sterven, en als of hy een groot gunsteling van de Abdy was, wilde hy zyn hart aldaar begraven hebben. Maar wat is 'er gebeurt: zyn hart wierd 'er van de rotten opgegeeten: om dat hy de zilvere doozen, waar in zyn hart had moeten bewaart worden, opgegeeten of verdomineert hadde. Dit hebben de Monnikken van de Abdy, die het beleeft en gezien hebben, aan den voornoemden Schryver mondeling vertelt. Maar sommige snaaken, die alles zoo eenvoudig niet aanneemen, zullen dit misschien zodanig uytleggen, dat die Monnikken daar in een kunsje gebruikt hebben: en aan

h Voyage Litteraire &c.

de rotten gelegenheit tot dat opeeten gegeven konnen hebben.

2. In de *Acta Sanctorum* van *Papenbrochius*, in de Aantekeningen op het leven van *S. Patricius*, wordet verhaalt van eenen Monnik of Regulieren Kanonnik van Eymstede; door welk Eymstede zekerlijk dit Heemstede verstaan moet worden. Het zal den Leezer, zoo ik vertrouwe, niet onaangenaam zyn: en kan omtrent het zoogenoemde *Patricius Vagevuur*, daar we elders al iets van gemeldt hebben, en wegens de bedriegeryen die daar omtrent gepleegt wierden, een naarder openinge geeven.

Onder den Paus *Alexander VI*, ten tyde van *David* van *Borgonje* Bisschop van *Utrecht*, was 'er in het Klooster Eymstede, in de gewesten van *Holland*, een godvruchtige Monnik of Reguliere Kanonnik; dewelke het onderhouden van zijnen Regel, en van de inzettingen des Kapittels van *Windesheim*, met eene uiterste oplettendheit bevljigtigde. Als dezelve lange jaaren in de Order had geleefd, en het gebed, de versterking, en de andere godvruchtige oefeningen boven zyne Broeders behartigt had; heeft hy, men weet niet door wat geest gedreeven, zonder ophouden, en of het te passe quam of niet, verlof verzocht om zich in een strenger Order te begeeven; of, als een arme bedelaar, naar verscheide landen in pellegrimaasje te trekken.

Als hem zyn verzoek eindelyk ingewilligt was, heeft hy veelerhande landschappen al bedelende doorwandelt; en is eindelyk in *Ierland* aangekomen; om *S. Patricius Vagevuur*, van 't welke zoo veele dingen vertelt wierden, te bezigtigen, en 'er zelf in te treden. Zoo heeft hy dan van den Prior of Overste des Kloosters verlof verzocht, om in het vagevuur te gaan. De Overste zeide, hy had daar geene magt toe zonder de toestemminge van hooger Overste, en wees hem naar den Bisschop. Hy ging dan naar den Bisschop toe: maar dewyl hy een bedelaar en geldeloos was, is hy door de Bedienden nauwelijks ter aanspraake toegelaaten. Als hy dan zyn voorstel aan den Bisschop voorgedragen had; heeft de Bisschop een somme gelds geeyscht; dewelke hem, zoo als hy ver-

zekerde, door de bezoekers van het vagevuur van rechtswege gegeven moest worden. Hy antwoorde dat hy arm en onvoorzien van geld was; en al had hy al eenig geld; dat hy, uyt vreeze van zich door simony te bezoedelen, het minste om zoo eene reden niet zoude durven geeven. Na veel talmens heeft hy de toestemming des Bisschops verkreegen; dewelke hem een soort van een voorspraak-brief ter hand stelde, om den zelven aan den Prins van die landstreek te vertoonen. Deeze Prins begeerde insgelyks eenige penningen te hebben: maar ziende dat 'er van een armen bedelaar geen geld te krijgen was; heeft hy hem evenwel, na veele woorden en wederwoorden, zyn verzoek toegestaan. Zoo is hy dan weder naar den Prior der plaatze gekeert, en heeft hem den brief van den Bisschop, en van den Prins der plaatze, ter hand gestelt. De Prior antwoorde: Eerst en vooral moet gy, ô Broeder, de gewoonlyke aalmis aan het Klooster betaalen; en gaf hem zelf eene zekere somme op. Maar hy antwoorde den Prior, gelyk hy den Bisschop en den Prins geantwoordt had. Zoo geeft de Prior dan bevél aan den Kerkbewaarder, om hem ter gemelde plaatze te geleiden. Maar hy (de Hollandsche Monnik of Bedelaar) heeft alvorens het Lichaam des Heere genuttigt. Daar op hebben zy hem met een touw laten zakken in eenen diepen onderaardschen poel; en hebben hem een weynig broods, en een kopje met water, toegestoken; op dat hy zich daar mede, tegens dat hy tegen de Duyvelen ging stryden, wat zoude versterken.

Daar zat hy dan in den poel, sidderende en beevende, en den ganschen nacht vierige gebeden tot den Heer stortende: want ieder oogenblik verwachtte hy de aankomste der Duyvelen. Als het ochtend geworden, en de zon gereezen was, heeft de Kerkbewaarder hem een touw toegesmeeten; en heeft hem dus uyt den poel getrokken. Maar hy, te weten, de Reguliere Kanonnik of Bedelaar, was ten hoogste verwondert dat hy niets gezien, gehoord, of geleden had: want hy wist niet dat het oude mirakel, zedert dat het geloof daar gevestigd was, had opgehouden. Maar de ingezetenen der plaatze, happig op geld en gewin, zeiden dat de zuivering daar noch geschiede. De ge-

melde Broeder alles overwogen hebbende , en wenschende dat dit bedriegen van eenvoudige menschen een einde zoude neemen , is daar op naar Romen gereist. En dewyl hy geen toegang tot den Paus konde krygen ; heeft hy aan den Penitenciaris , die een eerlyk man en kerkelyk persoon was , verslag van de gansche zaake gedaan : en op hem verzocht dat hy alles aan den Paus wilde aandienen. De Penitenciaris heeft zich zeer gewillig getoont ; hebbende hem alvorens eenen eed afgenomen dat de zaak waarlijk aldus geschapen was. Zoo is hy dan by den Paus gegaan : dewelke dit bedriegen van de eenvoudige menschen euvel opneemende , den Penitenciaris bevolen heeft eenen Brief , met het Pausselyk zegel bezegeld , aan den Bisschop den Prins der plaatze , en den Prior te zenden ; en hun te beveelen dat zy het gat , 't welk voorhenen de ingang van het zoogenoemde *Patricius* vagevuur was geweest , zouden hebben te vernielen : en dat zy met den brenger van den Pausselyken brief , te weeten den voornoemden Kanonnik , eenen brief met hunne zegels bezegeld aan den Paus zouden zenden , om hem kennis van die vernielinge te geeven. Zoo is dan de gemelde Broeder , met den Pausselyken brief , weder naar Ierland gezonden. De Bisschop , de Prins der plaatze , en de Prior , den Pausselyken brief gezien hebbende , hebben de plaats der bedriegerye ten eenemaale verdelgt ; en den Paus , door hunne brieven , kennis van dat verdelgen gegeven.

De Schryver meent dat het mirakel daar opgehouden was : en , was 'er nu geen *Patricius* Vagenvuur meer ; het was 'er , volgens hem , evenwel geweest. Maar ik zouwt 'er voor houden dat de leste Monnikken noch de beste zyn geweest. Zy lieten dien Kanonnik slegts in 't gewaande Vagenvuur nederzakken , zonder hem het Vagenvuur te doen lyden , en door alderhande vertooningen van duivels en monsters verwaard te maaken. Maar de Monnikken van ouder tyden zullen zoo wat gemaakte duivels vertoont , en zoo wat geraas en gerommel , ja de vreeslijkste vertooningen die zy bedenken konden , gemaakt hebben. Een reiziger die eenvoudig genoeg was om het Vagenvuur in Ierland te gaan zoeken , en daar by door
de

de naarheit van den nacht, en alle die vreesfelijke ver-
tooningen half dood zijnde, zal ook eenvoudig ge-
noeg zyn geweest om al die grimmassen en fratzien
voor duivelsche aanvechtingen aan te neemen.

Zie onze Aantekening op het klooster van Oost-
broek, in de beschrijvinge van Utrecht, daar wy
wydlopigter over dit vagevuur van S. *Patricius* gespro-
ken hebben.

BERKENRODE.

Berkenrode is een oude heerlijkheit dicht by ^{Berkenro-}
Haarlem; daar een slot staat / 't welk ook den ^{de, deszelfs}
naam van Berkenrode voert. Hier plagt ook ^{Heeren,}
eene kapel te staan / daar S. Agatha als pa- ^{Schut-}
troneffe wierd gebiert. De Katolijken / hier ^{heilig, enz.}
omtrent woonende / zijn omtrent het midden der
hoozgaande eeuw bedient geweest door

Kornelis Lambertsz. van Duinen, volkomen ^{Pastoor.}
Bacelier in de Godkunde; die te voren by Fran-
ciscus Vermaat, Pastoor van Pooztwijck / door
Kapeliaan had gestaan. Hy woonde op het slot
Berkenrode / en is daar overleden den 24 Ja-
nuary 1682. Omtrent zijne dood is daar een
Pastoor's huis met een kerkje gebouwt; en zijn
de volgende Pastoor's den gemelden Van Duinen
in het Harders ampt opgevolgt:

Pieter Hanneman, een Lobensch Godtgeleer-
de / dewelke naderhand Pastoor van Edam ge-
wozden / aldaar overleden is den 30 April 1704.

Franciscus Banius, te Duinkerken gebooren /
en een Lobensch Godtgeleerde; dewelke nader-
hand Monnik is gewoorden te Orbal.

Franciscus Huegla, een Amsterdammer / o-
verleden den 31 September 1705.

Philippus Kavalier, een Amsterdammer / heb-
bende tot vader een Fransman / en ook een quee-
keling

Keling der hooge Schole van Loben. Na dat de Heer Kavalie elders beroepen was / is hem tot opvolger toegeschikt.

Pieter Weerts, een Leidenaar / en insgelijks een Lobensch Godtgeleerde.

Eenige Huizen om Haarlem gelegen.

Andere slo-
ten omtrent
Haarlem.

Onder de huizen of sloten / die van ouds dicht by Haarlem gestaan hebben / zijn wel de booz-
naamste

't Huis te Haarlem, het stamhuis der edele Heeren van Haarlem; van 't welke niet anders als een deel verballen puinwerk is overgeble-
ven (1).

Bakenes, welke plaats van ouds zeer dicht met wijngaarden en oliben was beplant: maar om sommigen ook gedroomt hebben dat het Bacchus toegewydt was / (2) en zijnen naam van dien Wyngodt heeft gekreegen. Ikleef / Cetrode / en meer andere huizen / staan by Amp-
zing opgeteld.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Van dit huis dient *Simon van Leeuwen* nagezien: daar men, om andere omstandigheden voorby te gaan, bewezen zal vinden dat de Heeren of Bezitters van dit huis van ouds Baronnen van Haarlem genoemd zyn geweest.

2. Nes is een lage en vochtige landstreek te zeg-
gen. Waar het begin van den naam, te weten *Bake*, van daan gekomen zy, daar over hebben wy de krakeelen onder de Schryvers weer gaande. *Cornelius Aurelius* is op dit stuk voor *Bacchus*. Dat klinkt in sommiger ooren al te fabelachtig; en alzoo fabelachtig als de godtheit van *Bacchus* zelf. Anderen willen dat op dit Nes, of vochtige plaats, een toren heeft gestaan, de-
welke den zeevarende luiden voor een *Bake* diende.

Som-

Sommigen ^a willen die benaaming liever van de varkens afgeleidt hebben. Baak of Bake, zeggen zy, is op zyn oud Hollandsch een varken te zeggen: en 't is kennelijk, zeggen zy vorder, dat 'er van ouds veele bosschen om Haarlem gestaan hebben; en dat 'er voor de varkens geen beter kost is als ekels, dewelke in de bosschen gezocht moeten worden. Deze giffing zoude hier door bekrachtigt worden, dat de Haarlemmers van ouds Spek-eeters zyn genoemd. Anders zoude *Bakenes*, naar Heer *Ampzings* giffing, ook afgedaalt kunnen zyn van de *Beek*, dat is het riviertje Cinheim, 't welk daar omtrent zynen loop heeft gehad. Ik laat een ieder, die met zulke naamredenen gedient is, zyn eigen oordeel hier in volgen.

^a Zie Ampzing p. 22.

NIEUWENKLOOSTER.

Op den weg naar den Hout heeft eersttjds eene kapel en een klooster gestaan; welk klooster bekend was onder den naam van *Nieuwen klooster*. Uyt den volgenden stichtingbrieff blijkt dat deze kapel / met het gemelde klooster / in de maand *Maey* 1311 gesticht is door Willem van Egmond.

Ik *Willem van Egmond* make condt, kenlyck, ende oirconde allen luyden, die desen brief sellen sien ofte horen lesen, dat ick gegeven hebbe ende quytscelde ewelyck te staen tot dien Capelle, ende tot die vergaderinge, die ick gemaect ende gesticht hebbe van mynen eygelycken goede tot diere behoeff diere inne woonen, ende hoire familie, die dier woonachtich zyn, ofte hier na ewelicke woonen sellen, dat leyt ende staet op die uysterste grafte van *Haerlem* by den Houte, dat geheten is *Nieuwen-*

wen klooster, omme zalicheyt mynre Ouderen zielen, myns wyfs ziele, myns selfs siele, ende anders mynre nacomelingen, aldusdanighe renten ende goet leggende in so wat banne het is tusschen *Maes* ende *Zipe*. In den eersten de *Hofftede*, die dese Heeren beseten hebben; mit alle datter opstaet hoe soo het geheten is. Voort drie pont gelts leggende in *Haerlemmer* weyde ende *Grimmencamp*, ende aen den lande dat ge-coft wert tegens *Gerrit den Man*. Voort negen morgen lants in den *Liere*, die *Hughen* waren *uter Liere*, ende beyde hy ende *Dirck van Waf-senaer* den eygendomme of gegeven hebben, ende quytgescouden, als ter Heeren behoeff voer-seyt, die jaerlix renten ix. pont. Voort in *Coudenbove* by *Delft* xi. pont gelts jaarlics, ende achtien scellingen gelts jaerlics, die ick heb-be gemeen liggende in *Coudenbove* voerseyt, mit myne broederen, ende mit 's *Borchgraven* kyn-der van *Leyden*. Voort in *Crajenborch* acht ende veertich scellingen gelts jaerlicx, ende iii. pont ende xiv. scellingen gelts jaerlicx in *Hey-nenoort* by *Leyden*. Ende want myn sinne ende begeerte altoos van beginfel was, ende noch is, op deselve stede mit dusdaniger renten voersegt luden te hebben van Ordenen, ofte van colle-gie, die ick hope by mynen lyve daer te bren-gen, des myn Godt gunnen moet. Ware oock dat myns gebraecke, eer dese dingen aldus toe-gebracht waren van der collegie alst voersegt is, so soudent die Heeren die 't beseten hadden, bin-nen mynen jaergetyde sonder alle verdrach een collegie aldaer maecken, vastelick ende ewe-lick daer te staene te Gods dienste, daghelyx in mynre memorie ewelycke, ende myns wyfs, ende der sielen alst voersz. staet. Waer datse
dit

dit niet en daden binnen deser tyt voerseyt , so fouden myne erfgenamen dese voerseide Heeren dair uyt doen , alse sy verwilcoert hebben , ende binnen dier selver maent andere goede luyden dair in doen in deser renten , in deser goeden , myne Godsdienst mede te doene , alst voorseyt is . Op dat dese dingen in desen brief geschreven vaste ende stade blyven , ende onverbreekelick van allen mannen , ende ewelyke ongetet , heb ick t' selve besegelt mit mijnen segele uythangende . Haren *Gerrits* segel *Provisors* s' *Bisschops* ende *Deken* , Haren *Nicolaes van den Sande* *Priesters* , *Jans van den Sande* , ende *Johan Dullaerts* *Schepenen in Haerlem* , die over dese voerwaerden , gite , ende wilkoer geweest zyn , gesien ende gehoort hebben , in 't jaer ons Heeren 1311. des Vrydachs na Meydach .

Antonius Matthæus meldt niet van wat oyder dit klooster zo geweest . Maar de edele Heer *Pieter van Aarichem* , anders van *Dorp* , zaliger gedagtenisse / een groot Liefhebber / van onze vaderlandsche oudheden / heeft daar ober het volgende met eigen hande aangetekent ; 't welk onder de pampieren van dien Heer is gebonden / en my bezorgt is door den eerw. Heer *Petrus Lobs* . In Duitsland heeft men de *Templieren* zachter gehandelt ; want de *Aartsbisschop van Ments* , hebbende alvorens een *Synode* gehouden , heeft de *Templieren* , die zich onnozel verklaarden , en op den volgenden *Paus* beriepen , in 't leven gelaaten , en heeft hen met hunne goederen in andere kloosters verdeelt .

Even eens zyn de *Templieren* gevaaren ; dewelke in de voorstad van *Haarlem* , op den weg naar den *Hout* , gesticht waren door *Willem* Heer

van

van Egmond. Want door bemiddeling van hunnen stichter voornoemd zyn, zy met hunne goederen overgegaan in S. *Jans* Gasthuis: welk Gasthuis de Bisschop van *Suda*, Kommandeur van S. *Katharinaas* huis te Utrecht, in de stad Haarlem op een erve van Meester *Gerrit Tettenrode*, Kanonnik van S. *Mariaas* kerke te Utrecht, gesticht had in 't jaar 1310: hebbende de voornocnde Heer *Gerrit* het gemelde huis en erve ten voorgemelden einde overgedaan aan den voornoemden Kommandeur. De stichtingsbrief van dit Tempeliers klooster buiten Haarlem, Nieuwklooster genaamd, was door *Willem* Heer van Egmond, en Heer *Gerrit* Landdeken van den Bisschop van Utrecht, gerekent in 't jaar 1311, op vrydag na den eersten Mey.

Dirk Schrevel moet hier ook iets van geweten hebben: want in zijne beschrijvinge van Haarlem, schrijft hy aldus: De Broeders van deze Order, dewelke in den Hout by de stad woonden, hebben in 't jaar 1313, op het aanraaden en aanzetten van den edelen Heer *Willem van Egmond*, hunne woonplaats verlaaten; en zyn met alle hunne goederen, en hun ganschen inboedel, overgegaan in S. *Jans* Gasthuis.

b P. 16.

Zie onze Aantekening wegens de Tempeliers, pag. 287, in het II. Deel van *Batavia Sacra*.

BLAD-WYZER

Van de voornaamste zaaken, in de Oudheden en Gestichten van Rhijnland begreepen.

A.

A (Adriaan vander)
Pastoor te Noort-
wijk, 602

Aade en de Oud-aade, Pa-
stoors aldaar, 318

Aarlanderveen, deszelfs
Pastoors enz. 337

Abspoel waar gelegen enz.
463

Abbas: Abbas Commenda-
tarius wat te zeggen is,
697-698

.. die Abten voor en te-
gen gesproken, 698-699

Alfen: waar van aldus ge-
naamd, 338-339-340

.. beschryving van de
kerk, 339

Altius (Johan) Pastoor
van Warmond, Saffem,
enz. 580

Angelus (Gerlacus ab)
Pastoor te Hillegom,
663

B.

BAkenes, enz. 704

Bakker (Jan de) zie Pi-
storius.

Ban, schrikkelijke pleg-
tigheden in het uytspre-
ken van den ban, 69-70

Banchem (Johan) ver-
maard Leidenaar, 257

Baren (Aalbert van) Kom-
mandeur en Pastoor te
Leiden, 49

Basius (Franciscus) Pastoor
te Berkenrode, 703

Batavieren, of ze den
naam aan het eyland der
Batavieren gegeven heb-
ben, 501

Beevaarden buiten lands,
van sommigen niet ge-
preezen, 62-63

.. misbruik omtrent de
beevaerden, 63

Begijnhoven te Leiden: zie
Leiden.

Benius (Johan) bedient de
Katolijken te Wasse-
naar, 394

.. Pastoor te Noortwijk,
602

Bennenbroek: Priory al-
daar, 664

Berkenrode: deszelfs Hee-
ren, Patroon, Pastoors,
enz. 703

Biechtvaders: baatzuchtige
Biechtvaders, die de ster-
vende menschen ver-
maanden om hunne
goederen aan de kerken
te laten, 164-165

BLAD - W Y Z E R.

Blessius (Hendrik) Pastoor te Noortwijk, 602
Bloemevenna (Petrus) vermaard Leidenaar, 254
Blokboven (Theodorus) Pastoor te Leiden, 263
Boekery te Leiden, 230
Bokkenberg (Arent Dirksz. van) Kommandeur en Pastoor te Leiden, 50
Borculo (Egbert van) Pastoor van Aarlanderveen, 337
Boskoop, deszelfs oude naam, Parochiakerk, enz. 325
 .. de begeevening van de Pastory plagt de Abdiffe van Rynsburg toe te koomen, 325
 .. Pastoors aldaar, 327
Bosman (Gysbert) Pastoor van Aarlanderveen, 337
Brienen (Abraham) Pastoor van Langeraar, 323
Britten, 't huys te Britten, 499
Broeder (Jac. Franciscus de) Pastoor te Leiden, 266
Bruno (Henricus) vermaard Leidenaar, 255
Bullen: wanneer men het getal van de Pausselijken Bullen heeft beginnen uyt te drukken, 276
Burggraven van Leiden, 5-6
 .. dat ampt door de Wafsenaaen bekleedt, 6
 .. of hunne magt met recht door de Graaven gekortwikt is, 10
 .. zie de Voorreden.

Burg van Leiden: zie Leiden.

C.

Cauchi, of 'er by Plinius voor Cauchi gelezen moet worden Auchi, 358
Curtile, of een Ontvangers huis betekent, 477-490
Cusa (Nicolaus de) Kardinaal: zyn lof, en verichtingen in ons Vaderland, 270 271

D.

Dobbins (Joban) Pastoor te Leiden, enz. 265
 .. te Zoeterwoude, 377
Does (Damafus vander) Pastoor van Homade, 317
Duinen (Kornelis van) Pastoor van Berkenrode, 713
Duivenvoirde (Aalbert van) Kommandeur van de Duitsche Ridderschap te Leiden, 52
Duk (Kornelis) Pastoor te Leiden, 263
 .. te Koudekerk, 355
Dusseldorp (Francois) vermaard Leidenaar, 258
Duurstede: redeneering over de 55 Parochiakerken van Duurstede, 612-613-614 enz.

BLAD - W Y Z E R.

E.

Elkens (*Francois*) Pa-
 floor van Langeraar, 323
Engelendaal, klooster der
 Reguliere Kanonnikken
 onder Leiderdorp, 286
 287 enz.
 .. verdelgt, enz. 289- 290
Erkel (*François van*) Pa-
 floor van Roelevaartjes-
 veen, 319
Erkel (*Lambert van*) Pa-
 floor van Roelevaartjes-
 veen, 319
Erkel (*Niklaas van*) Pa-
 floor te Koudekerk, 355
Erimers (*Johan*) Pastoor
 van Langeraar, 324
Esselikkerwoude, parochi-
 kerk, patroon, enz. 311
 312

F.

Foreest (*Adriaan*) Kom-
 mandeur en Pastoor te
 Leiden, 48

G.

Geestelijke rechten : zie
 Rechtboek.
Geestelijke personen, hunne
 vryheden hoe hoog door
 sommigen opgevyzeld,
 470 . 471 enz.
Gerardus (*Johan*) ver-
 maard Leidenaar, 254
Goede (*Paulus de*) altyd
 duürend Vikaris (On-
 derpastoor) van S. Ma-
 riaas kerk te Leiden, 259

Goederen : zijne goedertent
 aan de kerk te laten;
 zonder de armen te be-
 denken, enz. 163. 164
Goes (*Adriaen van der*) Pa-
 floor van Waddinxveen,
 329
Goudka (*de*) onder Wad-
 dinxveen: zie Waddinx-
 veen.
Graft (*Hendrik vander*) be-
 dient de Katolijken te
 Leiden, 262
 .. is Pastoor te Langeraar,
 323 . 324
Gregorius IX. eischt de
 tienden, om den Keizer
 te beoorloogen, 154. 155
Gronendyk (*Kornelis*) Pa-
 floor van Rynsterwou-
 de, 318

H.

Haarlem, 't Huïs te
 Haarlem, 704
Hacco (anders *Haquyn*)
 word Koning gekroont
 door de Legaaten van
 Paus, 58
 .. zyn wijs antwoord aan
 dezelve Legaaten, 58
Haesten (*Paulus van*) Pa-
 floor van Nieukoop,
 330
Hanneman (*Pieter*) Pastoor
 te Berkenrode, 703
Hansen (*N.*) Pastoor van
 Raamburg, 328
Hazerswoude : deszelfs pa-
 rochikerk, enz. 360
 .. de Malteefche Ridder
 waren de begeevers van
 de Pastory, 361
 Hecnd

- Heemstede*: waar gelegen, 665
 .. de kapél in een parochi-
 kerk veranderd, 665
 .. Priory van Cisterci-
 monniken aldaar, 667
 668
 .. wanneer, en door wie
 gesticht, 668. 669 enz.
 .. inkomsten, 686. 687
 .. Priors van 't zelve
 klooster, 690. 691
 .. wonderlijke vertelling
 van een Monnik uyt
 Heemstede, 700
Hecla (Berg) voor den
 mond der Helle gehou-
 den, 269. 270
Heere (*François de*) Pastoor
 van Oestgeest, 464
Heimenberg (*Laurens*) Pa-
 stoor van Homade, 317
Heussen (*Hugo Franc. van*)
 Pastoor te Leiden enz.
 267
Hillegoms oude naam, pa-
 rochikerk, 661. 662
 .. Pastoors van Hillegom,
 en de Vogelenzang, 663
 664
Hoekgeest (*Adriaan*) Pa-
 stoor van Warmond,
 Sassem, enz. 580
Homade: van ouds heeft
 daar maar een kapél ge-
 staan, 304
 .. die kapél tot een paro-
 chikerk aangesteld, 305
 .. oude Pastoors van Ho-
 made, 310. 311
 .. latere Pastoors, 317
Hongaaren: de Hongaaren
 krygen een Koning van
 den Paus, 55
- Honorius* III. verzoekt twee
 prebenden in iedere ka-
 tedrale kerk, 153
 .. en ook een dubbeld ge-
 deelte in ieder klooster,
 154
Hortensius (*Hieronymus*)
 heeft het nieuwe geloof
 allereerst te Wassenaar
 gepreekt, 394
Johan (*van Houten*) Pa-
 stoor van Nieukoop,
 330
Huegla (*Franciscus*) Pastoor
 te Berkenrode, 703
- I.
- Jager* (*Kornelis de*) Pa-
 stoor van Waddinx-
 veen, 329
 .. zyn lof, yver, enz. *ibid.*
Jakobswoorde: zie Esselike-
 kerwoorde.
Janskind (*Pieter*) Pastoor
 van Nieukoop enz. 330
Janssen (*Johan*) Komman-
 deur en Pastoor te Lei-
 den, 50
Jeroen (*Sint*) Priester en
 Martelaar te Noortwyk,
 596. 597
 .. of hy in 't jaar 856 ge-
 martelt is, 317. 618 enz.
Ingen (*Johan van*) Pastoor
 van Noorden, 331
Innocentius III heeft aan
 de Geestelijkheid schat-
 tingen opgeleit enz. 252
 253
Innocentius IV heeft de
 kerk zeer uytgeput, 255
 .. hoe hy, na zyne dood,
 daar

B L A D - W Y Z E R.

daar over beschuldigt
zou zyn geweest voor
den oppersten Rechter,
ibid.

Joannes IX (Paus) dwingt
de Geestelijkheid tot het
opbrengen van de tien-
den, enz. 156

K.

K *Alslagen* waar gelegen
enz. 321

Kapellen, waaren kerken
die geen parochierecht
hadden, 466

.. oude dorpen in Hol-
land, die maar kapellen
hadden, *ibid.*

Kapittels by wat gelegend-
heit aan de Bisschoppe-
lijke magt onttrokken,
150

Karel van Borgonje (de
Stoute) plaagt de Hol-
landsche Geestelijkheid
met Schattingen, 408
409

Katten, van hunne over-
komste in deze landen,
500

.. of zeden naam aan het
Eiland der Batavieren
gegeven hebben, 501

.. of de Katten dien naam
van de bekende huisdie-
ren gekreegen hebben,
506

Katwyk aan den Rhyu,
Kommandeurschap al-
daar, 491

.. kerk, toren, vikaryen,
492

.. oude Pastoors van Kat-
wyk, 493

Katwyk aan de Zee, deszelfs
kerk, gasthuis, enz. 494
495

.. 't Huys te Britten, 499

.. waar van de Katwyken
dien naam gekreegen
hebben, 505. 506

.. huizen te Katwyk afge-
spoeld, 507. 508

Keizer: de Italiaanen ken-
den niemand voor Kei-
zer, die te Rome niet
was gekroond, 54

Kerkelijke wetten: zie
Rechtboek.

Kerker: de Monniken om
wat reden gekerkerd,
302

Kermis te Leiden, 182

Kerken voor parochiker-
ken genomen; maar niet
altyd, 466. 468

Kerken in Holland, die den
Abt van Epternach toe-
quamen, 467

.. verdrag over die ker-
ken enz. 571

Kloosters aan de Bisschop-
pelijke magt onttrok-
ken: zie Ontheffingen.

Kok (*Theodorus*) Pastoor te
Leiden enz. 266

Kommendataris, wat te
zeggen is, 692

.. misbruiken in het aan-
stellen van Kommenda-
tarissen gepleegd, 692
693

.. zie Abten.

Koningen van Vrankryk,
wat de Pausselijke Le-
gaaten

B L A D - W Y Z E R.

- gaaten omtrent het kro-
nen van deze Koningen
beweerden, 59
- Koningen van Spanje*,
kroonden zich zelven
met eigen handen, 60. 61
- Koningen*, door de Pauzen
aan sommige Rijken
gegeeven, 55. 56
- Koninglijke pronktekenen*
van de Pauzen verzocht,
55. 56 57. 58
- .. hoe hoog sommige Pau-
zen het geeven van die
pronktekenen doen gel-
den hebben, 55. 56
- Koninklijke tytel*, ten geval-
le van den Paus, achter-
gelaten, 56
- .. Koninklijke tytel door
de Pauzen gegeeven, 55
56. 57. 58. 59. 60
- .. wat gevolgen de Pau-
zen daar uyt trokken, 59
60
- Koudekerk* aan den Rhy-
enz, 341
- .. goederen aan de kerk
van Koudekerk gemaakt,
343
- .. Patroon der kerke, wij-
dinge, enz. 346. 347
- .. ootaaren en vikaryen,
348. 350
- .. jaargetyden daar ge-
sticht, 352
- .. of Koudekerk aldus ge-
noemt is naar Cauchi,
356. 357 enz.
- Krooning*: zie Keizer.
- .. de krooning, door Paus-
felijke handen gedaan,
plagt zeer hoog geacht
te worden, 55
- .. zie koninklijke pronk-
tekenen.
- .. de krooning der Konin-
gen, ten gevalle van den
Paus achtergelaten, 56
- .. wat de Pauffelike Le-
gaten omtrent het kroo-
nen der Koningen van
Vrankryk beweerden, 59

L.

- L** *Anger-aar en Korteraar*:
parochiakerk aldaar, 322
- .. Pastoors aldaar, 322
323
- Legaaten*: drierhande
Pauffelike Legaten,
368
- .. hunne groote magt en
waardigheid, 369. 370
- .. hunne al te groote magt
in Vrankryk niet aan-
genomen, 370. 371
- Lecuwten (Willem van)*
sticht een vikary te Lei-
den, 18
- Leiden (Pieter van)* sticht
4 vikaryen te Leiden, 18
- Leiden (Gerrit Gerritsz.)*
sticht eene vikary te Lei-
den, 34
- Leiden (Philips van)* aan-
merking over zijnen
naam enz. 158. 162. 163
- .. Adelijke proven door
hem gesticht, 159
- .. Boekery door hem te
Leiden opgerecht, 230
- .. zijne Schriften, 231
- Leiden (Jan Gerbrandsz.
van)* geleerd Leidenaar,
253
Lei-

B L A D - W Y Z E R.

- Leiden* is het oude Lugdunum, 4 .. stichter van de vikary des H. Kruys, 73
- .. of ten deele op den Vriesschen bodem is gelegen, 4. 5. 6. 7. 8 .. berigt ontrent eenige vikaryen in S. Pieters kerk, 74
- .. oorsprong van den naam Lugdunum, 4. 5 .. S. Pankras kerk, 76. 77 78 enz.
- .. Burgt van Leiden door wie gebouwd, 5. 9. 10 .. Kapittel daar gesticht, 77
- .. in wat aanzien Leiden is geweest, 6 .. stichters van S. Pankras kerk, 90. 91
- .. drie parochi kerken te Leiden, 11 .. naamen van de Proosten, 91. 92
- .. S. Pieters kerk, 11. 12 .. Gereformeerde Proosten, 98
- 13 enz. .. wanneer gebouwd, gewijd, enz 11 .. Dekens van S. Pankras kerk, 98. 99
- .. Keizer Willem te Leiden gebooren, 12 .. eenige Kanonniken van S. Pankras kerk, 99 100
- .. kostelijke doopvont in S. Pieters kerk, 12 .. Ordonnantzien van het Kapittel, 101. 102 enz.
- .. voorrechten, wapenen, enz. 12. 13 .. Eed van den Deken, de Kanonniken, en Vikarissen, 110. 111
- .. 7eer groote toren van deze kerk ingestort, 14 .. S. Pankras Kapittel aan de magt der Bisschoppen onttrokken, 112
- .. 34 outaaren in S. Pieters kerk, 17 .. vikaryen in S. Pankras kerk, 117. 118
- .. 4 vikaryen door P. van Leiden in S. Pieters kerk gesticht, 18. 19. 64. enz. .. getal, lasten, inkomsten, enz. der prebenden, 122 123. 126. 127 enz.
- .. twist over het vergeeven der zelve, 72. 73 .. Pastoors van S. Pankras kerk, 126
- .. kapellen en Broederschappen aldaar, 26. 27 .. Broederschap van 't H. Sakrament, 134. 135 enz.
- .. de pastory van S. Pieters kerk door de Duitse Heeren bekleedt, 45 .. scheidpaalen van S. Pankras parochie, 145
- .. Kommandeurs van de Duitse order, en Pastoors van S. Pieters kerke, te Leiden, 47. 48 .. prebende van S. Benedictus, 160
- .. groot Rechtsgebied van S. Pieters kerk, 52 .. meer omstandigheden noopende de prebenden van

B I A D - W Y Z E R .

- van S. Pankras kerk, 160. 161
- .. Andere vikaryen aldaar, 163
- .. Parochiëkerk van O. L. Vrouw, 165. 166 enz.
- .. wanneer tot eepe parochiëkerk opgerecht, 165
- .. de nominaatzie tot het Pastoors ampt quam de Abdissè van Rhynsburg toe, 165. 166
- .. de Pastory wierd by beurten door den Paus en de Abdissè begeeven, 167
- .. kapellen en vikaryen aldaar, 167. 168
- .. Broederschap van de H. Maagd, 177
- .. drie Nonnekloosters onder deze Pastory, 178
- .. Pastoors van deze kerk, 181
- .. Kermis te Leiden enz. 182
- .. andere Kermiffen, 191
- .. byzondere geschiedeniffen, te Leiden in 't begin der Reformaatzie voorgevallen, 183. 184 enz.
- .. Minnebroeders klooster te Leiden, 192
- .. op wat voet de Minnebroeders daar aangemen zyn, 193. 195. 196
- .. Alexiaanen of Cellebroers te Leiden, 198
- .. 't Huys der Duitsche Ridderen, 192
- .. S. Michiels klooster, S. Ursulaas konvent, 199
- .. S. Agnes klooster, S. Ceciliaas klooster, 200
- .. het klooster Schagen, de Grauw zusters, *ibid.*
- .. de zusters van Abkoude, 201
- .. S. Katrynen klooster, de zusters van Romèn, 202
- .. Voorrechten en ordonantzien van 't leste klooster, 202. 203 enz.
- .. andere ordonantzien, 212. 213
- .. Nonnepaters van dit kloosters, 209
- .. Witte Nonnen klooster te Leiden, 214
- .. in de Akademie veranderd, 215
- .. S. Barbaraas konvent te Leiden, 219
- .. Begynhoven te Leiden, 220. 221 enz.
- .. Ordonantzien van Gerit Lams Begynhof, *ibid.*
- .. Maters en inkomffen van 't zelve Begynhof, 227. 228
- .. Fali-begynhof, 229. 230
- .. Boekery te Leiden opgerecht, 230
- .. S. Agathaas en S. Margaretaas konvent by de stads vesten, 232
- .. Gasthuizen te Leiden, 232. 233 enz.
- .. S. Catharinaas gasthuis, 239. 240 enz.
- .. verscheide Hofjes te Leiden, 246. 247 enz.
- .. vermaarde en geleerde Leidenaars, 253. 254 enz.
- Pastoors

BLAD - W Y Z E R.

- .. Pastoors van Leiden *Linden (Gaspar van der)*
zederd de Reformaatzie, Kommandeur te Lei-
259 den, 51
- Leiderdorp*; deszelfs oude *Lis*, de kapel van Lis
naam, parochiëkerk enz. wanneer tot een paro-
277 chiekerk aangesteld, 585
- .. oude Pastoors aldaar, 586
- .. vikaryen enz. 279. 280
- enz. *Lokhorst*: zie Oud-Tei-
lingen.
- .. twist over den voorrang *Lopsen*, klooster van Re-
in de kerk, 283. 284 enz. guliere Kanonniken
.. het klooster Engelen- onder Oefsteest, 407
daal aldaar gelegen: 408
zie Engendaal.
- .. Nonnekloosters te Lei- .. Priors van dit klooster,
derdorp: zie Romen- 409
burg en Poel.
- .. Pastoors van Leider- *Lugdunum*: zie Leiden.
- dorp, 292
- Leeuwenhorst*, Abdy, 619
- 630 enz.
- .. stichter van deze Abdy, *M* *Aas (Petrus)* Pastoor
630. 631 te Noortwykerhout,
628
- .. lijst van eenige Non- *Maafland (Jaris Florisz*
nen, 632 *van)* Kommandeur en
.. lijst der Abdissen, 634 Pastoor te Leiden, 49
- .. lijst der Kapellaanen, *Malteessche Ridders* te Zoeter-
639. 640 woude, 361
- .. inkomsten der Abdy, .. hadden het recht van
640. 641 voorstelling tot de pa-
story van Hazerswoude
.. verdelging van de Ab- en die van Zoeterwou-
dye, 661 de, *ibid.*
- .. of de Nonnen van *S. Mariaas* kerk te Leiden:
Leeuwenhorst van min- zie Leiden.
- der Adel waren dan die
- van Rhynsburg, 661. 662
- Leimuiden*, kerk van Lei- *Marienhove*, klooster te
muiden enz. 320 Warmond, 563
- Leliveld*, (Kapellaan in .. door wien gesticht, enz.
Stompwyk) gebannen, 564
- 375 .. Priors van het klooster,
568
- Lichtenberg (Otto)* Pastoor
- van Koudekerk, 355

M.

M *Aas (Petrus)* Pastoor
te Noortwykerhout,
628

Maafland (Jaris Florisz
van) Kommandeur en
Pastoor te Leiden, 49

Malteessche Ridders te Zoeter-
woude, 361

.. hadden het recht van
voorstelling tot de pa-
story van Hazerswoude
en die van Zoeterwou-
de, *ibid.*

S. Mariaas kerk te Leiden:
zie Leiden.

Marienhove, klooster te
Warmond, 563

.. door wien gesticht, enz.
564

.. Priors van het klooster,
568

¶ 5 wan-

B L A D - W Y Z E R.

- .. wanneer dit klooster verdelgt is, 568. 569
- .. waar dat het gestaan heeft, 569. 576
- Maryepoel*: Nonneklooster onder Oestgeest, 410 411 enz.
- .. opbouwning en wetten van dit klooster, 412 enz.
- .. inkomsten van het klooster, 419. 420
- .. voorrechten door Hartog Philips aan 't zelve verleend, 423
- .. de Nonnen krygen verlof om een kerkhof te maaken, enz. 434
- .. verschil tusschen den Pastoor van Oestgeest en deze Nonnen, 438
- .. verdrag tusschen de partyen, 439. 440 enz.
- .. inwyding van het klooster en de kerke, 444. 446
- .. de Van Zwietens, en Bockhorsten, wierden in deze kerk begraven, 449
- .. hoe de Nonnen haare geloften deden, 450
- .. Nonnen uyt de Edelste Huizen van Holland, 451
- .. Naamen van de wel-doenders, Nonnepaters, enz. 452
- .. en van de Maters, 454
- .. giften aan dit klooster gedaan, 457
- .. groote rijkdom van dit klooster, 462
- .. het klooster verdelgd, 463
- Marnes* (*Pieter*) vermaard Leidenaar, 254
- Matenes* (*Adriaan*) vermaard Leidenaar, 257 258
- Medenblik* (*Rombout van*) Pastoor te Leiden, 259 260
- Mercator* (*Regnerus*) Pastoor te Leiden, 260
- .. zijne geleerdheit en schriften, 260. 261
- Meteren* (*Ludolphus Fredericus van*) Pastoor van Homade, 317
- Michiel* (*Sint*) patroon van Leiderdorp, 278
- .. waarom dat hy met een weegschaal in de hand word geschildert, 292
- Middelburg* in Rhymland had een parochiakerk, 326
- .. Pastoors aldaar, 327
- Minnebroeders* te Leiden: zie Leiden.
- Missen*: menigvuldigheid der Missen door sommigen afgekeurd, 61
- Moederkerk* in drie betekenningen genomen, 383
- Monnikken* om wat reden in de kerker opgesloten, 302
- Mulaert* (*Willem*) Kommandeur te Leiden, 51
- Musius* (*Cornelius*) waaren door wie begraven, 638
- My*, *de My*, *de Myzyde*: behoort onder de pastory van Nieukoop, 339

N.

- N***Aaltwyk* (*Simon van*)
Kommandeur en Pa-
stoor te Leiden, 48
- Naamen*: het getal van den
Pausselijken naam in de
Bullen uytgedrukt: zie
Bullen.
- Nanning* (*Johan*) Pastoor
te Leiden, 267
- Nassouw* (*Willem Frederik*
van) Kommandeur van
de Duitsehe order te
Leiden, 52
- Nieuwenklooster* buiten
Haarlem, 705
- Nienkoop*, deszelfs paro-
chikerk, Pastoor, enz.
330. 331
- Nieuwveen*, *Nyeveen*, pa-
rochikerk aldaar enz.
322
- Nispen* (*Amandus van*) Pa-
stoor van Zoetermeer,
378
- Nonnenklooster* te Leiden:
zie Leiden.
- Noorden*: had van ouds
maar een kapél, 331
.. deszelfs Pastoors enz.
331. 332
- Noormannen*: of de Noor-
mannen omtrent het jaar
856 in Holland niet ge-
rooft en geplundert
hebben, 617. 618 enz.
.. stonden onder verschei-
de hoofden, enz. 621
- Noortwyks* oude naam,
oudheit, enz. 592
.. of de Noormannen by
- Noortwyk zyn geslagen,
592. 593. 614. 615 enz.
.. oude kerk te Noord-
wijk, 595
.. kapellen en vikaryen,
597. 598
.. Pastoors van Noort-
wyk, 599. 600 enz.
.. klooster te Noortwyk,
603. 604 enz.
.. gasthuis te Noortwyk,
enz. 612
- Noortwykerhout*: deszelfs
oudheid, oude Heeren,
parochikerk, enz. 627
.. Pastoors van Noort-
wykerhout, enz. 628

O.

- O***estgeest*: reden van den
naam, 398
.. het geslagt der Oestgee-
sten, 398. 465
.. van ouds Kerkwerven
genaamd, 399. 465
.. de kerk op den grond
van een oud kasteel ge-
bouwd, 399
.. en was een moederkerk,
ibid. 465
.. groot rechtsgebied van
die kerk, 399. 400
.. Broederschappen in die
kerk, 400. 401
.. oude Pastoors, 406
.. Hieronymus klooster
aldaar: zie Lopsen.
.. Nonneklooster onder
Oestgeest, 410. 411
.. zie Marye-poel.
.. Pastoors zedert de Re-
formaatzi, 464
Ont-

- Ontheffingen* van de kloosters : der zelve opkomste, 148
 .. misbruik van de ontheffingen enz. 148. 149
 .. steunen somwylen op valsche brieven, 149. 150
 .. ontheffingen der Kapittelen, 150
Oosterlaan (*Kornelis*) Pastoor van Raamburg, 328
Oud-aade : Pastoors aldaar, 318
Outhensden (*Adriaan van*) Pastoor van Voorfchoten, 382
Oud-Teylingen, klooster aldaar gebouwd : zie Marienhaven.
 .. eenige zwarigheden omtrent Oud Teylingen of Lokhorst, en Teilingen, onderzocht, 575. 576
- P.
- Paddenpoel* : zie Maryenpoel.
Pankras kerk : zie Leiden.
 .. leven van S. Pankras, 76
Parochi-kerken wierden moederkerken/en enkelijk kerken genoemd, 466
 .. oude parochi kerken van Holland, *ibid.*
 .. groot getal van parochi kerken in eene stad, 624. 625
S. Patricius vagevuur : be-
 drog daar omtrent gepleegd, 700
Pausselijke Legaaten of Gezanten : zie Legaaten.
Pauzen hebben Koningen aan eenige Ryken gegeven, 55
 .. zie Krooning : Koninklijke pronktekenen : Koninklijke tytel.
 .. de Paus zendt een Koning aan de Hongaaren, enz. 55
 .. Pauzen wanneer schattingen aan de Geestelijkheid opgeleit hebben : zie Schattingen.
Pellegrimaadien : zie Beevaert.
Petrus II, Koning van Aragonie, zyne eenvoudige godtvruchtigheid, 59. 60
 .. hy verklaart zich zelven een vazal van den Roomschen stoel, 60
Petrus (*Cornelius*) vermaard Leidenaar, 257
Piek (*Jakob*) Pastoor van Raamburg, 327
Pieters kerk : zie Leiden.
Pieter, Jan Maartens zoon, sticht een vikary te Leiden, 85
Pistorius (*Johannes*) Pastoor van Jakobswoode, van 't geloof gevallen en verbrand : 313
Plaat (*Antoni vander*) Pastoor in de Heerlijkheit van Alkemade, 315
 316
 zyn

B L A D - W Y Z E R.

- .. zyn lof, yver, enz. 316
- .. behoudt voor zich zelven de pastory van de Oud-aade, 318
- Poel Nonneklooster* te Leiderdorp, 291
- Poelgeest (Gerrit van)* sticht een vikary te Leiden, 33
- Poelgeest (Juffrouw Maria van)* of zy de kloostergeloften te Rhynsburg verbroken heeft, 547 556
- Polen*: Koningen van Polen hebben eenigen tyd den koninklijken tytel, om den Paus te gehoorzaamen, achtergelaaten, 56
- Preckbeeren* die te Leiden als zendelingen gestaan hebben, 267
- Pudincpoel*: zie Maryenpoel.
- Putten (Kornelis vander)* Pastoor te Wassenaer, 395
- R.
- R** *Aamburg, Randenburg*, Pastoors aldaar, 327
- Ram (Adriaan)* Proost van S. Pankras kerke enz. zyn testament, 92. 93
- Rechtboek*: het geestelijk Rechtboek is niet geschikt om het geloof te verklaaren, enz. 272
- .. het geestelijk Rechtboek word noch gebruikt by de Protestantse Vorsten van Duitsland, 272 273.
- .. dat Rechtboek heeft een groote verandering gemaakt in de regeeringe der kerke, 274
- .. verandering in de kerkelijke wetten zelf, 274 275
- .. oude en nieuwe kerkelijke wetten, *ibid.*
- Reeder (Gysbert de)* Pastoor van Langeraar, 324
- Reewyk*: patroonen van Rewyk, 326
- .. Pastoors, 327
- Renesse (Alexander van)* Kommandeur te Leiden, 51
- Renesse van Wulp*: zie Wulp.
- Reguliere* onder Leiderdorp: zie Engelendaal.
- Rbyn (Dirk van)* Pastoor en Kommandeur te Leiden, 48
- Rbyn*, of aan eene zyde Vriessland heeft bepaalt, 6 7. 8
- Rhynestein*, kerkje van Rhynestein, waar gelegen, 324
- Rhynland* is voor dezen grooter geweest, 1
- .. Dekens van Rhynland, 1. 2
- .. plaatzen onder het Dekenschap van Rhynland behorende, 2. 3
- Rhynsaterwoude*, parochiekerk aldaar enz. 313. 314
- .. Pastoors van Rynst. 317. 318
- Rhynsburg (de Abdisse van)* had het recht van nominatie

BLAD - WYZER.

- naatzie tot de pastory
van O. L. V. kerk te
Leiden, 165. 166
.. en tot die van Boskoop,
325
Rhynsburg waar gelegen,
deszelfs kerk, enz. 517
.. Adelijk Nonne klooster
of Abdy aldaar, door
wien gesticht, 517. 518
.. twee kerken te Rhyns-
burg, 519 553
.. Vorstelijke kapel in
d'Abdy, 519. 520
.. deze Abdy stond onmid-
dellijk onder den
Paus, 521. 525. 529. 530
.. groote rijkdom van
deze Abdy, 526
.. groote mildadigheid van
dezelve Abdy, 530
.. verval van de klooster-
tucht enz. 531
.. hervorming van de
kloostertucht onderno-
men enz. 531. 532 enz.
.. bedenkingen over dat
hervormen, 553. 554
.. hoog aanzien van de
Abdisse, 540. 541. 545
.. grafsteden in deze kloo-
sterkerk, 541
.. Kapellaanen der Abdye,
en der Abdisse, 543
.. Pastoors van Rhynsburg,
544
.. Abdissen van Rhyns-
burg, 544. 545
.. Rhynsburg is wel eer
een stad geweest, 548
.. wie dat de Abdy heeft
gesticht, 517. 518
.. wydloopiger redenee-
ring over den eersten
stichter, 548. 549 enz.
.. misschien zyn den Non-
nen voor den middag
geestelijk, naar den mid-
dag wereldsch geweest,
556. 557
Ridders van Maltha: zie
Malteesche Ridders.
Roelevaertjesveen, kapel
aldaar, 314
.. Pastoors van Roele-
vaertjesveen, 319
Romenburg, Roomburg, enz.
Nonneklooster aldaar,
290 enz.
.. boekjes op Romenburg
gedrukt, 291
.. waarom dat het dien
naam gekreegen heeft,
297
.. word veel beter voor de
martelplaats van S. Er-
sula gehouden als Keu-
len, 298. 299
Ruisch (Johannes Ignatius)
Pastoor van Stompwyk,
377
- S.
- Salomon*, Koning van
Hongarye, van den Paus
bestraft, om dat hy dat
rijk te leen ontvangen
had van Hendrik IV. 55
56
Sassem (Kornelis van) Pa-
stoor van Sassem, 580
Sassem, Sassenheim, deszelfs
oudheid, parochiakerk,
enz. 579
.. Pastoors van Sassem, 580
wan-

B L A D - W Y Z E R.

.. wanneer de Saxen hunne benaaming aan deze plaats gegeven hebben, 581. 582

Schattingen: wanneer de Pauzen de Geestelijkheid tot het opbrengen van schattingen hebben beginnen te nootzaaken, 151. 152 enz.

.. hoe sommige Monniken zich daar tegen gekant hebben, 152. 153

.. wat tegenstand de Pauzen van alle kanten ontmoet hebben, 153 enz.

.. zy zagen de Vorsten op hunne hand te krygen, enz. 155. 156

Schendel (Theodorus) Pastoor te Leiden, 262

Schendel (Jakob) Pastoor te Koudekerk, 355

Schuurmans (Andreas) Pastoor van Nieukoop, 331

Sloot (Hendrik) Kommandeur van de Duitsche order te Leiden, 52

Sluipik, Sluipwyk, 326

.. Pastoors aldaar, 327

Snel (Hendrik) Pastoor te Leiden, 265

Snellaart (Aalbert) Kommandeur en Pastoor te Leiden, 49

Spanje: zie Koningen van Spanje.

Steven (Sint) Koning van Hongarye verzocht de koninklijke eertekenen van den Paus, 55

Stompwyk, Pastoors van Stompwyk, Zoetermeer, enz. 373. 374 enz.

Swammerdam en deszelfs oude benaminge, 332

.. den ouden loop van den Rhyn aldaar, en deszelfs opstopping in't jaar 1165, 335. 336

T.

Terning (Willem) Pastoor en Kommandeur te Leiden, 48

Tuningius (Gerardus) vermaard Leidenaar, 255

Tusschenrede (Parenthesis) by de ouden onbekend, 8

V.

Valkenburg, wel eer een Graaffschap, 477

.. is een Romeinsche burgt geweest, *ibid.*

.. waar van het dorp aldus genoemd, 478

.. beschryving van de kerk, 478. 479

.. de kerk was een parochiëkerk, enz. 479

.. daar na is ze een kapel geworden, 479. 480

.. doch eindelijk wederom een parochiëkerk, 480. 481

.. inkomsten van den Pastoor, kapellen, Broederschappen, enz. 484. 485 enz.

.. het H Kruys wierd daar hoogstatelijk gevierd, 487

.. Paardemarkt van Valkenburg, 487. 488 Pa.

B L A D - W Y Z E R.

- .. Pastoors van Valkenburg, 488. 489
- .. of Valkenburg een Ontvangers - huis van den Keizer is geweest, 477 490
- Velden (Bartholomeus van de)* Pastoor te Leiden, 263
- .. Pastoor te Noortwyk, 602
- Velden (Maarten van)* Pastoor van Raamburg enz. 327
- .. onder 't leezen van de Mis gequett, en daar van gestorven, 327. 373
- .. Pastoor van Benthui-zen, Zoetermeer, enz. 373
- Velthoen (Kornelis)* Pastoor te Leiden, 262
- Velthoen (Hendrik)* Pastoor te Koudekerk, 355
- Vergeeving* van Vikaryen; zie Vikaryen.
- Verborst (Bernard)* Pastoor van Oestgeest, 464
- Vermaat (Francois)* Pastoor te Noortwyk, 602
- Vermeulen (Christiaannus)* Pastoor van Stompwyk, Zoetermeer, Benthui-zen, enz. 374
- .. zijne groote geleerd-heit, yver, gaven, 374 375
- .. word gebannen, en Pa-
stoor van Rees, 374. 375
- .. zijne Schriften, 376
- Vermey (Justus)* Pastoor van Langeraar, 324
- Veur* : kapel in 't Veur, 381
- Vikaryen*, hoe veel dat men zich aan het vergeeven der vikaryen gelegen liet leggen, 68. 69
- .. schrikkelijke Ban tegen de stoorders van die ver-geeevinge uytgesproken, 69. 70
- .. twist over de vergee-vingen, 72. 73
- Vogelenzang* : Pastoors van de Vogelenzang: zie Hillegom.
- Vochelins (Engelbert)* Pa-
stoor van Warmond, Saffem, enz. 580
- Voorburg* : verschil over het vergeeven van een vikary aldaar, 384. 385
- Voorhouts* oude naam pa-
rochikerk, vikaryen, enz. 583. 584
- .. Pastoors van Voorhout, 584
- Voorshootens* parochikerk, patroon, enz. 378
- .. Heerenhuizen daar ge-
legen, 378. 379
- .. outaaren en vikaryen in de kerk, 380
- .. kapellen onder Voor-
schoten, 381
- .. Pastoors van Voor-
shooten, 382
- Vorstius (Johan)* Pastoor Saffem, 579
- Vos (Jan de)* Pastoor van Zoeterwoude, 377
- Voskuil*, eerste vergader-
plaats der Nieuwgezins-
den, 463
- Vrankrijk* : zie Koningen van Vrankrijk.

Ursu-

BLAD - W Y Z E R.

- Ursula* (Sint) : het is veel .. vikaryen in de kerk, 388
 waarscijnlijkter dat zy .. verscheide Missen in de
 te Romenburg is gemar- kerk gesticht, 389. 390
 telt als te Keulen, 298 .. Pastoors, 394. 395
 299 enz. .. Redeneering over de
Vryheden van de Geeste- naamrede van Wasse-
 lijkheden : zie Geeste- naar, 396
 lijkheden.
- W.
- W* Aalskappelle (*Maximi-
 liaan*) Prooft van
 S. Pankras kerk, zyn
 kodici, enz. 95. 96
- Waddinxveen* : Noord-
 waddinxveen, en Zuid-
 waddinxveen, 328
 .. Pastoors van Waddinx-
 veen, 329
- Walenburg* (*Gysbert van*)
 Prooft van S. Pankras
 kerke, enz. 90. 91
 .. Pastoor van Leider-
 dorp, 278
- Warmond* waar gelegen
 enz. 557
 .. parochiakerk, en haare
 inkomsten, enz. 558. 559
 .. oude Pastoors, 559
 .. outaaren, vikaryen, enz.
 560
 .. klooster van adelijke
 Maagden, 560. 561
 .. klooster van Monnik-
 ken aldaar, 562. 563
 .. zie Marienhaven.
 .. afkomst van den naam
 Warmond, 573. 574
- Wassenaar* waar gelegen,
 385
 .. de kerk afgebrand, 386
 .. de kapel der Raaphor-
 sten, 387
- Wassenaar* (*Heeren van*)
 hunne magt, enz. 386
 .. waren Burggraven van
 Leiden, 386. 387
 .. wanneer het Burggraaf-
 schap aan hen gekomen
 is : in de Voorreden.
- Wassenaar* (*Johan van*)
 een spook aan hem ver-
 scheenen, 397
- Weerts* (*Pieter*) Pastoor
 te Berkenrode, 704
- Werken* : goede en quade
 werken of in 't laatste
 oordeel tegen malkan-
 der opgewogen wor-
 den, enz. 293
 .. verscheide Schryvers die
 dat beweerden, 294. 295
- Werve* (*Johan van der*)
 Pastoor van Lis, 591
- Werve* (*Steven van der*) Pa-
 stoor te Noortwyker-
 hout, 628
- Willebrordus* : sint Wille-
 broords kollegie te U-
 trecht, 97
- Willem* Keizer, of Graaf
 Willem II, te Leiden
 gebooren, 12
 .. word onder de kerkelij-
 ke Schryvers geplaatst, 277
- Woerden* (*Jakob van*) Kom-
 mandeur en Pastoor te
 Leiden, 48
- Wolf* (*Dirk de*) Pastoor
 Kom-

BLAD - W Y Z E R.

- Kommandeur te Leiden, 47
Wulp (*Adriaan Renesse van*) Kommandeur te Leiden, 51
Wyk te Duurstede; zie Duurstede.
Wykerfloot (*Kornelis*) Pastoor van Langeraar, 323
Wykerfloot (*Kornelis*) Pastoor van Stompwyk, enz, 377
- Y.
- Y** *Pelaar* (*Willem*) Pastoor van Zoeterwoude, 377
 .. valt van het geloof, *ibid.*
- Z.
- Z** *Anten* (*Dirk van*) Pastoor van Koudekerk, 353
Zeenw (*Johan de*) Pastoor en Kommandeur te Leiden, 48
Zegwaart: kerk en Pastoors van Zegwaart, 372
Zinsnydingen, (*commata*, *puntaenz.*) oudheit der zinsnydingen, 8
 .. hoe dezelve eerst uytgedrukt wierden, 9
Zoetermeer, oude kerk aldaar, 372
 .. Pastoors van Zoetermeer, Benthuizen, enz. 373 374 378
Zoeterwoude hoe van ouds genaamd, enz. 360
 .. Malteessche Ridder aldaar, 361
 .. Heeren huizen onder Zoeterwoude, 362 363
 .. kapel van O. L. Vrouw enz. 363
 .. de gemelde kapel aan de S. Jans Heeren gegeven, 366
 .. Pastoors van Zoeterwoude, 377
Zuidwyk of *Zuik*, adelijk huis onder Wassenaar: Mis aldaar gesticht, 388
Zwammerdam, hoe van ouds genaamd, 332
 .. was van ouds de hoofdplaats van een graafschapje, *ibid.*
 .. van ouds Stekede genaamd, 334
Zwanenburg (*Kornelis*) vermaard Leidenaar, 257
Zwanenburg (slot) waar gelegen enz. 332
Zwieten (*Dirk van*) sticht eene vikary te Leiden, enz. 33
Zwieten (*Boudewyn van*) sticht het klooster Marienpoel, 411. 412
 .. hoe de Paus hem daar over beloont, 432

E I N D E.

DE Leezer, hoop ik, zal de goedheit hebben van de drukfouten door de vingeren te zien; en het wel in de beste vouwen willen schikken, indien in een werk, 't welk niet op dezelfde plaats gedrukt en nagezien word, eenige drukfouten mogten ingeslopen zijn. Eenige drukfouten zyn 'er die niet verzwegen dienen:

Het geen op het 49 zijdje onder Aalbert van Baren aangetekent staat van het instorten van den Leid-schen toren, moet onder zyn nazaat gelezen worden.

Op het 57 zijdje, in de 28 linie, staat in 't 1613; waar voor geleezen moet worden 613.

Pag. 77 lin. 4 1415, lees 1315.

Pag. 306 lin. 19. Adrianus kerk te Leiden, lees te *Naaltwyk*.

Pag. 568 leste regel *dat in*, lees *in*.

Pag. 625 en 626 staat eenige reizen *Aim*; in de plaats van *Am*.

Noch is 'er een misflag begaan in de getallen, dewelke boven benevens den loopenden tijtel slaan: want na het getal 640 volgt onmiddellijk 661, en zoo voort; doch den Leezer zy gerust dat 'er niets uitgelaten is.
